

IΣΤΟΡΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

.ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΓΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Έγχριθείσα κατά τὴν ὑπ' ἀριθ. 50267 τῆς 16 Νοεμβρίου 1921
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Τιμᾶται μετά βιβλίος, καὶ φόρου Δρ. **49.80**
Βιβλιόσημον Δρ. 18.40 Φόρος Δρ. 3.70
Ἄριθμὸς πράξεως 34—14—8—926

Έκδοσις ΙΔ' (Γ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ—Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81—Λεωφόρος Πανεπιστημίου—81

1926

20.00

06

1

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

46064

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΥΡΩΠΑΤΙΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Έγχριθείσα κατά τὴν ὅπ' ἀριθ. 50267 τῆς 16 Νοεμβρίου 1921
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

"Εκδοσις ΙΔ' (Γ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ—Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81—Λεωφόρος Πανεπιστημίου—81

1926

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρός

τὸν π. N. Βραχνόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων

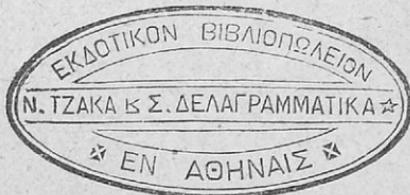
Γνωστὸν ποιοῦμεν ὅμιν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 31 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 10 τοῦ ἵσταμένου καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπὸ ἀριθ. 98 τύλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη τὸ πρὸς κρίσιν ὑποβληθὲν ὑμέτερον βιβλίον «Ἐνδρωπαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ Ἰστορία» διὰ τὴν Δ' τάξιν τῶν Γυμνασίων, ὑποχρεοῦσθε δὲ ὅπως πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Εἰσηγητῶν ἀναγραφομένας ὑποδείξεις.

Ἐντολῆ τοῦ Ὑπουργοῦ

Σ. Σακελλαρόπουλος

Γ. Κούρτης

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1915

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΙΕ' ΑΙΩΝΟΣ

Κατά τὸ τέλος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἶχον ἴδρυθη ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Εὐρώπῃ τρία μεγάλα κράτη, τὸ τῆς Γαλλίας, τὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸ τῆς Ἰσπανίας. Ἐκαστον ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέως, εἰς τὸν δόπον ὑπήκουον πάντες. Τούναντίον ἦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης Γερμανία ὡς καὶ ἡ Ἰταλία ἥσαν διηρημέναι εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη.

1. **Γερμανία.—Αφβεύργειος δυναστεία.**—Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη, ἐκαστον δὲ ἐκ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπισκόπου. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἔπει τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀρχὰς καὶ δικώ μετά τὸ 1648, ὠνομάζοντο καὶ ἐκλέκτορες, διότι εἰς πᾶσαν χροιάν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ἐξέλεγον διὰ τῆς ψήφου των τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, διότι συνήθως ἐκαλεῖτο **αὐτοκράτωρ Ρωμαίων**. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεγνωρίζετο ὡς κυρίαρχος ἱψός ὅλων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ κυρίως εἰπεῖν δὲν εἶχεν οὕτος καμμίαν πραγματικὴν δύναμιν. Ὡς αἰρετὸς ὕφειλε νὰ ἐγγυᾶται εἰς τοὺς ἐκλέκτοράς του τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν· εἰς πάσας δὲ τὰς πρᾶξεις τοιν ὕφειλε νὰ ξητῇ τὴν συνεργασίαν τοῦ «Συμβουλίου τοῦ κράτους» (Reichstag), τὸ δόπον ἀπετελεῖτο ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἀνεξαρτήτων γερμανικῶν κρατῶν. Ἡ ἰσχὺς τοῦ αὐτοκράτορος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ πρὸ παντὸς ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἴδιας του ἐπικρατείας, διότι δὲ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν κοινὸν φύτε εἰσοδήματα κοινά. Οἱ διάφοροι Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐφόρτιζον μᾶλλον διὰ τὰ ἴδιαίτερα των συμφέροντα καὶ οὐδέποτε διὰ τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν ἔτει 1273 ἀνιψώθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Γερμανίας διὰ τοῦ ἐξ Ἐλβετίας καταγομένου 'Ροδόλφου Α' δ 'Αφβούργειος οἶκος. Ὁ Ροδόλφος, γενόμενος αὐτοκράτωρ, διὰ τῆς χρηστότητός του

κατέστη ίσχυρός καὶ ίδρυσεν ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Αὐστρίας ἴδιον οἰκογενειακὸν κράτος, τὸ δποῖον ἐκλήθη Ἀψβουργικὸν ἢ Αὐστριακὸν καὶ τὸ δποῖον ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ κατόπιν μεγάλου Αὐστριακοῦ κράτους. Καὶ δὲν ἡδυνήθη μὲν ὁ 'Ροδόλφος Α' νὰ καταστήσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα κληρονομικὸν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ὁ 'Αψβουργειος οἶκος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νεοῦ τοῦ 'Ροδόλφου περιωρίσθη εἰς τὸ οἰκογενειακὸν κράτος του ἐν ταῖς αὐστριακαῖς κτήσεσιν. Ἐν τούτοις τῷ 1438 ὁ 'Αψβουργειος οἶκος ἐνέκτησε καὶ πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα διὰ τοῦ 'Αλβρέχτου Β', καὶ τὸ διετήρησε μέχρι τοῦ 1806.

'Ο 'Αψβουργικὸς οἶκος ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν ἐν Εὐρώπῃ δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν, διότι αἱ χῶραι τότε ἐθεωροῦντο ὡς κτῆμα τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκληροδοτοῦντο ἢ ἐδίδοντο ὡς προϊέ. Μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ λοιπὸν κράτους δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ἡνώθησαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Ουγγαρίας, προσέτι δὲ ἡ Βουργουνδία, αἱ Κάτω Χῶραι καὶ ἡ Ισπανία. 'Η 'Αψβουργειος λοιπὸν δυναστεία ὑπῆρξε μία τῶν περιφημοτέρων δυναστειῶν τῆς Εὐρώπης ἀρξασα μέχρι τοῦ 1918 ἐπὶ τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κράτος τῆς Αὐστρο-ουγγαρίας.

2. **Ἡ Γαλλία μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος** (Ιστορικὴ ἀνασκόπησις).—Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Καρολιδῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ οἶκος τῶν Καπετιδῶν. Οἱ Καπετίδαι κατ' ἀρχὰς εἶχον πολὺ μικρὸν κῦρος ἐπὶ τῶν ὑποτελῶν των φεουδαρχῶν. Οἱ φεουδάρχαι δοῦκες ἦσαν τόσον ίσχυροὶ δύον καὶ δικαιολόγοις των βασιλεύς. 'Αλλ' οἱ Καπετίδαι ἀντὶ νὰ ζητήσουν νὰ καταβάλουν τοὺς ὑποτελεῖς των φεουδάρχως δι' ἐνὸς κτυπήματος ἤχισαν μᾶλλον νὰ ἐνισχύουν τὴν δύναμιν των εἰς τὰ; ίδικάς των κτήσεις. Οἱ φεουδάρχαι ἦνείχοντο ἀνευ δυσκολίας μίαν βασιλείαν ἐλάχιστα τυραννικὴν καὶ ἀνευ δυντιστάσεως ἀφῆκαν νὰ περιέρχεται τὸ βασιλικὸν στέμμα ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ ἰσχυεν ἡ ἀρχὴ τῆς διαδοχῆς, ἐνῷ ἐν Γερμανίᾳ, ὡς εἴδομεν, τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα παρέμεινεν αἵρετόν.

'Απὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προέβησαν καὶ περαιτέρω. 'Οταν οἱ μεγάλοι κατεπίεζον τοὺς μικρούς, ὁ βασιλεὺς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν ἀσθενῶν, ὡς ἐπανορθωτὴς τῶν δικαιωμάτων. 'Ο λαὸς συνῆθισε νὰ θεωρῇ τὸν βασιλέα ὡς ἐμφανίζοντα τὸ ὑπέρτατον κῦρος ἐν τῇ χώρᾳ. Οὕτω ὁ γαλλικὸς λαὸς εἶχε τὸ συναίσθημα τῆς ἐνότητος του.

Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα δύο Καπετίδαι βασιλεῖς ὑπῆρξαν ἀξιοσημείωτοι, δο Λουδοβίκος Τ' καὶ Λουδοβίκος Ζ'. 'Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Τ' οἱ κάΨηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, οἵτινες διετέλουν ἐν καταστάσει δουλοπαρούσιν, ἔξηγέρθησαν κατὰ τῶν φεουδαρχῶν καὶ ἔζήτουν ἐλευθερίας καὶ δικαιώματος Ἰδιοκτησίας. 'Ο Λουδοβίκος Γ' κατεπολέμησε τοὺς φεουδαρχας, τούναντίον δὲ ὑπεστήριξε τοὺς ἀστούς καὶ τοὺς ἀγρότας, ἐπιτυχόντας τέλος τὴν ἴδρυσιν κοινοτήτων, αἵτινες ἀπῆλαν προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ εἰχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ αἱρετοὺς ἀρχοντας. Οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἀγρόται ἦγάπων τὸν βασιλέα καὶ ὑπεβοήθουν αὐτὸν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεως του.

Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς ἡκολούθησε καὶ ὁ νῖος καὶ διάδοχος Λουδοβίκος Ζ' ὃς πρὸς τὴν ταπείνωσιν τῶν ὑποτελῶν χωροδεσποτῶν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς βασιλικῆς ἔξουσίας.

'Ο Φίλιππος Δ' ὁ 'Ωραίος, ὅστις ἐβασίλευσε τὸν ΙΓ' αἰῶνα, θελήσας νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν φροντιδούσιαν ἐπὶ τῶν κληρικῶν περιῆλθεν εἰς φοβερὸν ἔριδα πρὸς τὸν πάπαν Βονιφάτιον Η'. 'Ο Βονιφάτιος ἔξέδωκε τὸ περίρημον διάταγμα, δι' οὐ ἀπηγόρευεν εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαν εἰσφορὰν χρημάτων εἰς κοσμικὴν ἀρχὴν καὶ ἐκήρυξε τὴν παπικὴν ἀρχὴν ἀνωτέραν τῆς κοσμικῆς. 'Ο Φίλιππος Δ' ἔζήτησε κατὰ τοῦ πάπα ἐν στήριγμα ἐν τῷ ἔθνει. "Οθεν συνεκάλεσε διὰ πρώτην φροντὶν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κοινοτήτων ἥτοι τοῦ λαοῦ, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν τρίτην τάξιν. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἀπέκρουσε τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κοράτους. Πρώτην ταύτην φροντὶν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαός, ἥτοι οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἀγρόται, συνηλθον ἐπὶ τὸ αὐτό, ἵνα συσκεψθοῦν περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ βασιλείου. Ἡ συνέλευσις αὕτη ὀνομάσθη **Συνέλευσις τῶν Γενικῶν Τάξεων** (États généraux).

Τῷ 1328 ἐκλιπούσης τῆς δυναστείας τῶν Καπετιδῶν ὁ θρόνος τῆς Γαλλίας περιῆλθεν εἰς τὸν Βαλεσιανὸν οἶκον (Valois), οὗτινος ἀρχηγέτης ὑπῆρχεν ὁ Φίλιππος Γ', ἀνεψιὺς τοῦ Φιλίππου τοῦ 'Ωραίου. 'Αλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Γ', νῖος τῆς θυγατρὸς τοῦ Φιλίπου τοῦ 'Ωραίου Ἰσαβέλλας, ἥτοι Καπετίδης ἐκ μητρός, ἥξιον δὲ ὅτι εἴχε μεγαλείτερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. "Ενεκα τούτου μετά τινα ἔτη ἔξεοράγη τρομερὸς πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ὅστις πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, δι' ὁ καὶ «Ἐκατονταετὴς πόλεμος» καλεῖται (1337—1463).

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἀγγλοι ἐν ἀρχῇ ἔσχον πολλὰς καὶ μεγάλας ἐπιτυχίας προσήλασαν νικητὰς καὶ κατέλαβον τοὺς Παρισίους καὶ τὸ ἡμισυ σχεδὸν τῆς Γαλλίας 'Αλλ' ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Κάρολος Ζ', τὰ πράγματα ἥρχισαν νὰ μεταβάλλωνται ὑπὲρ τῶν Γάλλων. 'Ο Κάρολος Ζ' διεξήγαγε

φοιβερὸν ἔθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀγγλῶν. Κατ’ αὐτὸν ἀνεφάνη ὡς ἥρωις καὶ προφῆτις ἡ Jeanne d’ Arc ἔξαπτουσα τὸν ἔθνικὸν ἐνθυσιασμὸν τῶν Γάλλων. Καὶ αὐτὴ μὲν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ κατεδικάσθη ἐπὶ μαγείᾳ εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, τὸν δόπιον καὶ ὑπέστη ἥρωϊκῶς· ἀλλ’ ὁ ἔθνικὸς τῶν Γάλλων πόλεμος ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Οἱ Ἀγγλοὶ ἀπώλεσαν πάσας τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τῶν καὶ περιωρίσθησαν εἰς μόνον τὸ Calais. Οὕτω δὲ ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν Ἐκαντονταετὴν πόλεμον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκφαγῆ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ πόλεμος τῶν δύο ὁρίων. Μετὰ τὸν Κάρολον Ζ’ ἐβασιλευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος ΙΑ’ (1461-1488) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κάρολος Η’ (1488-1498), μετὰ τοῦ δόπιου ἐξέλιπεν ὁ πρεσβύτερος κλάδος τοῦ Βαλεσιανοῦ οἴκου.

3. Ἡ Ἀγγλία ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. — Ἀρχαὶ τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου (ἰστορικὴ ἀνασκόπησις). — Ἐν ἀρχῇ τοῦ 11ου αἰῶνος ὁ δοὺς τῆς ἐν Γαλλίᾳ Νομανδίας Γουλιέλμος, ὁ ἐπονομασθεὶς **Κατακτητής**, κατέκτησε τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν Νομανδικὴν δυναστείαν, διατηρηθεῖσαν ἕνα περίπου αἰῶνα, εἰσῆγαγε δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα.

Τῷ 1154 ἐκλιπούσης τῆς Νομανδικῆς δυναστείας ὁ θρόνος τῆς Ἀγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Πλανταγενετῶν, ὅστις ἐπίσης ἦτο γαλλικῆς καταγωγῆς. Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Πλανταγενετῶν Ἐρρίκος Β’ ἦτο υἱὸς τοῦ κόμητος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδργαυίας (Ανյου) Γοδοφρέδου Πλανταγενέτου καὶ τῆς Ματθίλδης, μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Α’. Ἡτο λοιπὸν βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ δοὺς τῆς γαλλικῆς Ἀνδργαυίας, ἐπίσης δὲ δοὺς τῆς Νομανδίας. Συζευχθεὶς δὲ τὴν Γαλλίδα προγκίπισσαν τῆς Ἀκυνητανίσς Ἐλεονώραν ἔλαβεν ὡς προῖκα καὶ ἄλλας ναλλικάς χώρας. Ἡτο λοιπὸν ὁ Ἐρρίκος Β’ ἴδιοκτήτης πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς Γαλλίας. Ὡς κάτοχος δὲ τῶν ἐν Γαλλίᾳ κτήσεων ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὑποτελῆς (vassal) εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Ἀλλ’ ὁ ὑποτελῆς οὗτος ἦτο πολὺ ἰσχυρότερος τοῦ κυριάρχου του (suzérain) βασιλέως τῆς Γαλλίας.

Οἱ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἦτο τότε ὁ ἰσχυρότερος τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης. “Ολοι οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες τοῦ κράτους του, οἱ καλούμενοι ἴδιαιτέρως **βαρῶνοι**, ἥσαν ὑποτελεῖς του. Οἱ βαρῶνοι οὗτοι δὲν εἶχον, ὅπως οἱ φεουδάρχαι ἐν Γαλλίᾳ, μίαν χώραν ἔκαστος, τὴν δοπίαν νὰ διοικοῦν αὐτοὶ ὡς κύριοι. Εἶχον κτήματα διεσπαρμένα εἰς ὅλην τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν πόλεμον οὔτε νὰ ἀπονέμουν δικαιοσύνην, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ἀλλαις χώραις τῆς Εὐρώπης οἱ φεουδάρχαι. **Μόνος ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμνῃ πόλεμον.** Μόνος δὲ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμῃ δικαιοσύνην εἰς ὅλον τὸ βασίλειον. Εἶχεν οὗτος μεγάλας ἐκτάσεις, τῶν δόπιων τὰ εἰσο-

δήματα ἐλάμβανε. Εἰςέπομπτεν ἐπίσης δικαιώματα παρὰ τῶν ὑποτελῶν του μεγιστάνων καὶ παρὰ τῶν ἐμπόρων τῶν πόλεων.

Τὸν Ἐρρίκον Β' διεδέχθη ὁ νίος του Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος, ὃστις μετέσχε τῆς τούτης σταυροφορίας. Τὸν Ριχάρδον ἀποθανόντα ἔμειλλε νὰ διαδεχθῇ ὁ νίος του Ἀρθοῦρος, παιδίον δωδεκαετές· ἀλλ᾽ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ριχάρδου Ἰωάννης, ἀνὴρ δειλὸς καὶ σκληρός, φονεύσας τὸν ἀνεψιόν του Ἀρθοῦρον ἥπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Οἱ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην ὡς ὑποτελῆ του (vassal) νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον δικαστηρίου ἀποτελουμένου ἐκ δώδεκα, τῶν μεγαλειτέρων, φεουδαρχῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἀπολογηθῇ διὰ τὸ κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἔγκλημα. Εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν ὁ Ἰωάννης ἀπεκρίθη ὅτι «**δ δοὺξ τῆς Νοομανδίας δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ κυριάρχου του ἄνευ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας**» καὶ δὲν μετέβη. Τότε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὔγουστος κατέλαβε διὰ στρατοῦ ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τοῦ Ἰωάννου, δι᾽ ὁ καὶ ἐκλήθη οὕτος ἔκτοτε **Ἰωάννης ὁ Ἀκτήμων**.

Ἐνεκα τῆς σκληρότητος καὶ τῶν πολλῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτήμονος οἱ βαρῶνοι ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ, ὑποστηριζόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως τοῦ Λονδίνου ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ τὸν ἔξηνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τῷ 1215 τὴν πολυθρόνητον **Μεγάλην Χάρταν** (Magna Charta libertatum), ἡ ἐποία ὑπῆρξεν ἡ βάσις τῶν συνταγματικῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. Κατὰ τὴν Χάρταν αὐτὴν οὐδεὶς φόρος ἥδυνατο νὰ ἐπιβλήθῃ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἄνευ τῆς συναινέσεως συνεδρίου, ἀποτελουμένου ἐξ ἀνωτέρων εὐγενῶν, λαϊκῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν (βαρῶνων—ἐπισκόπων), καὶ οὐδεὶς ἐλευθερος πολίτης συνελαμβάνετο καὶ ἐφυλακίζετο αὐθαιρέτως καὶ παρὰ τὰς διατάξεις τῶν ποινικῶν νόμων. Κατὰ τὴν Χάρταν ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε δικαιώματα νὰ πράττῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὰς ἴδιοτεοπίας του, ἀλλ᾽ ὡφειλε νὰ τηρῇ τὸν νόμον. Οἱ Ἀγγλοί ἔλεγον «Οἱ βασιλεὺς εἶνε ὑπὸ τὸν νόμον».

Οἱ Ἐρρίκος Γ', νίος καὶ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτήμονος, ἦναγκάσθη νὰ κάμῃ καὶ ἄλλας παραχωρήσεις. Ἐπειδὴ ἔδειξεν ἀνικανότητα περὶ τὸ κυβερνᾶν καὶ παρεβίαζε τὰ δικαιώματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ, οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καὶ κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἔξηνάγκασαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διεξαγωγὴν τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων εἰς συμβούλιον συγκείμενον ἐξ 24 βαρώνων. Θελήσας δύμας βραδύτερον ν' ἀνατρέψῃ τὰ περὶ τοῦ συμβούλιον ἀποφασισθέντα προεκάλεσε νέαν ἐξέγερσιν τῶν εὐγενῶν, τῶν δποίων προϊστατο ὁ κόμης τῆς Λαγκαστρίας Σίμων Μοντεφόρτιος. Οἱ Ἐρρίκος Γ' νικηθεὶς ἦναγκάσθη ἐκ νέου νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ

προσυμφωνηθὲν κυβερνητικὸν συμβούλιον. Οἱ Σύμων θέλων νὰ προσλάβῃ ὡς στήριγμα τὸν λαὸν προσεκάλεσεν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον ὅχι μόνον τοὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς μεγιστᾶνας, ἀλλὰ καὶ δύο ἀπεσταλμένους τῶν κατωτέρων εὐγενῶν (ἴπποτῶν) ἐκάστης κομητείας, προσέτι δὲ καὶ τινας ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τῶν βαρόνων, τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τῶν ἵπποτῶν καὶ τῶν πόλεων ἀπετέλεσαν τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ὑπόδειγμα ὅλων τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν βουλῶν τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφιζε τοὺς φόρους καὶ τοὺς νόμους καὶ ἐμμέσως μετεῖχε εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως, αἱ πόλεις ὑπέκειντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν βαρόνων, εἰς τοὺς δῆποίους ἐπλήρωνον διοισμένους φόρους. Σὺν τῷ χρόνῳ δῆμως αἱ πόλεις διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐγίνοντο εὐπορώτεραι. Ἡ εὐπορία δὲ αὐτῇ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτάς, ἵδιως ἀπὸ τοῦ Ἱωάννου τοῦ Ἀκτήμονος, νὰ ἔξαγοράσσουν ἀπὸ τοὺς βαρόνους, στερουμένους χοημάτων, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἴδιας ἀρχὰς δικαστικὰς καὶ διοικητικάς. Οὕτω ἐκάστη πόλις ἀπετέλεσε τρόπον τινὰ ἴδιαν κοινότητα. Οἱ μικρότεροι ἱπποτεῖς τοῦ βασιλέως ὀλίγον κατ’ ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς ἔλευθερους κατοίκους τῶν κομητειῶν.

Ἐπὶ Ἐδουάρδου τοῦ Γ', τοῦ μᾶλλον ἀξιολόγου βασιλέως τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, τὸ καθεστώς τοῦ κοινοβούλιον ἀνεπιτύχθη. Ἐπὶ Ἐδουάρδου Γ', ὡς προείπομεν, ἥρχισεν ὁ πρὸς τὴν Γαλλίαν Ἐκατονταετῆς πόλεμος. Οἱ Ἐδουάρδος ὡς ἐκ τούτου ἡναγκάσθη νὰ καλέσῃ πολλάκις τὸ κοινοβούλιον πρὸς ἐπιψήφισιν φόρων, ἀπένειμε δὲ εἰς ἕκανας πόλεις καὶ κομητείας τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νέήθη παρὰ πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων, τὸ κοινοβούλιον διηρέθη εἰς δύο, εἰς ἄνω βουλὴν (βουλὴν τῶν λόρδων), ἥτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου (βαρόνους — ἐπισκόπους) καὶ εἰς κάτω βουλὴν (βουλὴν τῶν κοινοτήτων), ἥτις περιελάμβανε καὶ ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων. Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ἐκτὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν νόμων καὶ τῆς συνεργασίας ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἡδύνατο νὰ ἔξετάζῃ καταχρήσεις δημοσίας καὶ ὑπουργοὺς ἀκόμη νὰ ὑποβάλλῃ εἰς δίκην.

Ἐπὶ Ἐρρίκου Τ' (1422—1471) ἐπερατώθη ὁ Ἐκατονταετῆς πόλεμος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τούτου ἔξερραγή ἐν Ἀγγλίᾳ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο πλαγίων συγγενῶν

οίκων, τοῦ Λαγκαστρικοῦ καὶ τοῦ Ἐβριζακικοῦ, περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου, τοῦ Ἐρρίκου τ' μὴ ἔχοντος τέκνα.

Οἱ πόλεμοι οὗτοι, ὅστις ὀνομάζεται πόλεμος τῶν δύο ρόδων, ἦτοι τοῦ ἐφυθροῦ δύδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Λαγκαστρικοῦ οἴκου, καὶ τοῦ λευκοῦ δύδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἐβριζακικοῦ οἴκου, ἐξηκολούθησε σφιδρότατος καὶ καταστρεπτικώτατος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τέλος τὸ 1485 ὁ Ἐρρίκος Τυδώρ, συγγενὴς ἀμφοτέρων τῶν ἐριζόντων οἴκων, κατισχύσας τῶν ἀντιπάλων κατέπιεν τὸν ἀγῶνα καὶ ἴδρυσε νέαν δυναστείαν, τὴν τῶν Τυδώρ, ἥτις ἥρξεν ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1603.

4. **Ισπανία** — **Ιδρυσις ἑνιαίου ισπανικοῦ βασιλείου.** — Ὁταν οἱ Ἄραβες κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα μ. Χ. διαπεραιωθέντες διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρο κατέκτησαν τὴν Ισπανίαν, οἱ διάφοροι ισπανικοὶ λαοὶ (ἐκλελατινισμένοι Βησιγότθοι, Σουηβοὶ καὶ Ἰβηροί) καταφυγόντες εἰς τὰ δυσπρόσιτα δρεινὰ μέρη τῆς βορείου Ισπανίας ἴδρυσαν μικρὰ χριστιανικὰ κράτη, τῶν ὅποιων ἀξιολογώτερα ἦσαν τὸ τῆς Καστιλίας καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνίας. Τὰ δύο ταῦτα κράτη διαιροῦνται αὐτοῖς μεταξὺ τῶν δύναμιν τῶν Ἀράβων εἰς τὴν νότιον μόνον Ισπανίαν, δλη δὲ σχεδὸν ἡ ἀλλη ισπανικὴ χώρα περιῆλθεν ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα κράτη. Τέλος περὶ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς μόνης κληρονόμου τοῦ στέμματος τῆς Καστιλίας, ἔγωμέντα ἐπήνεγκαν τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς μόνου βασιλείου, τοῦ Ισπανικοῦ.

Οἱ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα μετῆλθον πολλὰ μέσα πρὸς μείωσιν τῆς δυνάμεως τῶν εὐγενῶν καὶ αὐξῆσιν τῆς ἰσχύος τοῦ στέμματος. Ἀλλὰ τὸ ἵσχυρότερον μέσον πρὸς αὐξῆσιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις τῆς **Ιερᾶς Ἐξετάσεως**.

Τὸ τρομερὸν τοῦτο δικαστήριον κατ' ἀρχὰς προωρίσθη νὰ δικάζῃ τοὺς αἰρετικοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐπειτα τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Ιουδαίους, οἵτινες δύ' ἀπειλῶν καὶ βασάνων προσήγοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν βασικέα ἀνῆκε τὸ δικαίωμα τοῦ διοικεῖτον τὸν ἀρχιεροδικαστὴν καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, ἡ Ἱερὰ Ἐξετάσις εἰς κείρας τοῦ βασιλέως κατέστη δργανον δεσποτισμοῦ, δι' οὗ εὐγενεῖς καὶ κλῆρος ἐκρατοῦντο εἰς διηνεκῆ φόβον. Ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἡ ψευδῆς μαρτυρούσια ἡδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς πάντας εἰς τὴν στυγερὰν εἰσιτήν, δπου ἀνακριταὶ καταχθόνιοι ἐζήτουν διὰ τρομερωτάτων βασάνων νὰ ἀποσπάσουν διμολογίαν τῆς ἐνοχῆς. Ἀπειρα θύμιατα παρεδίδοντο ἐν τελετῇ πομπώδει εἰς τὸν διά τῆς πυρᾶς θάνατον (autos—da—fés) ἡ ἐτύκοντο διὰ βίου εἰς ζωφεράς καὶ καθύγρους φυλακάς, ἐνῷ τὸ δημόσιον ταμείον ἐπλούτει διὰ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας αὐτῶν.

Αφοῦ ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἐστερέωσαν τὴν ἔξουσίαν των διὰ τῶν εἰρημένων μέσων, προσέβαλον ἐπειτα τὸ μόνον ὑπολειπόμενον εἰσέτι ἐν Ἰσπανίᾳ

άραβικὸν κράτος τῆς Γρενάδας, μετὰ δεκαετῆ δὲ αίματηρὸν ἀγῶνα ἐκυρίευσαν τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ Γρενάδαν (1491), καὶ οὕτω κατέλυσαν τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος, ὅπερ διετηρήθη περὶ τὰ 780 ἔτη, ἐθεμελίωσαν δὲ τὴν Ἰσπανικὴν μοναρχίαν.

Εἰς τοὺς Μωαμεθανούς διὰ τῆς συνομολογηθήσης συνθήκης παρεχωρήθη πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία· μετ' οὐ πολὺ ὄμως ἀνεκλήθη τὸ προνόμιον τοῦτο, καὶ ἐπετράπη εἰς πάντας νὰ ἐκλέξουν ἐν ἐκ τῶν δύο, ἢ νὰ μεταναστεύσουν ἐξ Ἰσπανίας ἢ νὰ προσέλθουν εἰς τὸν γριστιανισμόν. Τότε ἀπειροὶ Μωαμεθανοὶ κατέλιπον τὴν χερσόνησον καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἀλλοὶ δὲ ἀγαπῶντες περιπαθῶς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τῶν παρεδέχθησαν μετ' ἐσωτερικῆς ἀποδοκιμασίας τὸν γριστιανισμόν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι διετάχθησαν ἐπὶ ποινῆς θανάτου καὶ ἀπωλείας τῆς περιουσίας των ν' ἀπέλθουν ἐκ τῆς Ἰσπανίας. Οὕτω κατέστη ἡ θρησκευτικὴ ἑνότης ἐν Ἰσπανίᾳ, ἡ χώρα ὅμως ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων καὶ δραστηριωτέρων κατοίκων τῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διάπασις ἀπέγειμεν εἰς τὸν Φερδινάνδον τὸν τίτλον τοῦ **Καθολικοῦ** ἔνεκα τοῦ ὑπέρ τῆς πίσιως ἡλίου του.

'Ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, περὶ ἣς κατωτέρῳ θά γίνη λόγος, οὕτω δὲ παρεσχέθη εἰς τὴν Ἰσπανικὴν μοναρχίαν γέος ὁρίζων πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου ἀποικιακοῦ κράτους ἐξαιτωμένου ἐκ τῆς Ἰσπανίας.

'Ο Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα εἶχον μίαν κληρονόμον, τὴν φρενοβλαβῆ κορην των Ἰωάννων. Αὕτη συνεξέυχθη τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φίλιππον, υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Α'. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη ὁ Κάρολος Α'. Τῷ 1516 ἀποθανόντος τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ κατέλαβε τὸν Ἰσπανικὸν ὑρόνον ὁ ἔγγονός του Κάρολος ἀντὶ τῆς πασχόσης τὰς φρένας μητρός του. Ἐπὶ Καρόλου τοῦ Α', ὅστις τῷ 1519 ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ Κάρολος Ε', ἥνωμησαν μετὰ τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος αἱ Ἕντε Γερμανία καὶ αἱ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀνθρώπων γιγαντὶ κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἀραγωνικὸν στέμμα ἤρχεν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ τῆς Σικελίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 15ου καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, τὸ Ἰσπανοαγριβουργικὸν κράτος ἐπὶ Καρόλου Ε' κατέστη μέγιστον.

5). **Ιταλία—Πόλεμοι ἐν αὐτῇ.**— Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὰ Ἑπτῆς κράτη.

1). **Τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως**, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ Σικελία. Τὸ βασίλειον τοῦτο ἴδρυμέν ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κατὰ τὸν ἔνδεκατον αἰῶνα περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγαυίας καὶ εἰς τοὺς βασίλεις τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας.

2). **Τὴν πολιτείαν τῆς Φλωρεντίας**, τῆς ὁποίας τὸ κράτος ἐξετάθη ἐφ' ὅλης τῆς Τοσκάνης. Ἡ πολιτεία τῆς Φλωρεντίας ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας τραπεζιτῶν, τῆς τῶν Μεδίκων, οἵτινες, ἀν καὶ δὲν ἔφερον ἰδιαιτέρους τίτλους, εἶχον ὄμως ἡγεμονικὴν δύναμιν. 3). **Τὸ δουκάτον τοῦ Μεδιολάνου.** 4). **Τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν**, τῆς δοποίας ἡ κυριαρχία ἐξετείνετο εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Λοιμβαρδίαν τῆς

άνω Ἰταλίας. 5). Τὸ δουκᾶτον τῆς Σαβανδίας, τὸ ὄποιον περιελάμβανε τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ Πεδεμοντίου. 6). Τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. 7). Τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὄποιον περιελάμβανε ὅλην τὴν μέσην Ἰταλίαν πλὴν τῆς Τοσκάνης.

Ἄλλος οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἦτο τόσον ἴσχυρόν, ὡστε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἵδρυσιν ἐν αὐτῇ μιᾶς ἴσχυρᾶς μοναρχίας, ὃς συνέβη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐκαστον ἔζητει νὰ ὑπερασπίζῃ ἑαυτὸν κατὰ τῶν γειτόνων καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἴσορροπίαν μεταξὺ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν. Τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν πλούσια: εἶχον γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν ἀνεπτυγμένην καὶ ἐμπόριον ἡσηκόν· ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Ἡ Ἰταλία λοιπὸν εὐρισκομένη ἐστωτερικῶς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γειτόνων βασιλέων.

Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Ή' ἔχων στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1495 ὁ Κάρολος Ή' εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ κατέλαβεν εὐχερῶς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν, συνενοήθησαν μεταξὺ τῶν καὶ συμμαχήσαντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ μετὰ τοῦ ἀντοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α', ἥναγκασαν τὸν Κάρολον Ή' νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν.

Ο διάδοχος τοῦ Καρόλου Ή' Λουδοβίκος ΙΒ' ἐπανέλαβε τοὺς πολέμους ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ πρῶτον ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ κατέλαβε τὸ Μεδιόλανον. Ἐπειτα συνενοήθη μετὰ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ κατέκτησαν ἀπὸ κοινοῦ ἀνευ δυσκολίας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως (1501). Ἀλλὰ κατὰ τὴν διανομὴν διεφώνησαν, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ περιῆλθον εἰς πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ βασίλειῳ τῆς Νεαπόλεως. Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν καὶ ἔξεδιώχθησαν, τὸ δὲ τοῦ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως περιῆλθεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (1504). Ἐκτοτε δὲ τὸ βασίλειον τοῦτο μετὰ τῆς Ἰσπανίας ἀπετέλει μέρος τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΔΥΤΙΚῇ ΕΥΡΩΠῇ
ΠΡΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΓΣ-ΤΟΥ ΙΕ΄ ΑΙΩΝΟΣ

6. **Ἔδρυσις πανεπιστημίων.**—Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ μεσαίωνος ἥχοισαν αἱ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν τῶν μοναστη-

οίων, νὰ σπουδάζωνται ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται ὑπὸ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἡγεμόνων, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίων.

Τὰ ἀρχαιότερα πανεπιστήμια ἦσαν τὸ τῆς Βολωνίας ἐν Ἰταλίᾳ, τὸ δποῖον περιελάμβανε μίαν σχολήν, τὴν νομικήν, καὶ τὸ τῶν Παρισίων, τὸ δποῖον περιελάμβανε τέσσαρας σχολάς, τὴν θεολογικήν, τὴν τοῦ κανονικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τὴν λατοικὴν καὶ τὴν τῶν γραμμάτων.

Ἡ νομικὴ σχολὴ τῆς Βολωνίας ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ διασήμου καθηγητοῦ Ἰονερίου, εἰς τὸν δποῖον ἀποδίδεται ἡ ἀναγέννησις τῶν νομικῶν σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει. Ὁ Ἰονερίος, ὡς λέγεται, ἐσπούδασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον ἥτοι τὸ δώματικὸν δίκαιον (*Corpus juris*), ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἰταλίαν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βολωνίαν καὶ ἤρχισε νὰ ἔρμηνε ἡ τὸ δίκαιον. Ἡ φήμη του εἴλυσε ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης πλήθος ἀνθρώπων, οἵτινες ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης.

Εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἡ σχολὴ τῶν γραμμάτων ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τοὺς νεωτέρους ἐκ τῶν μαθητῶν ἵνα εἰσέλθουν εἰς τὰς ἄλλας σχολάς, διότι εἰς πάσας ἡ διδασκαλία ἐγίνετο λατινιστὶ καὶ ἐποεπε οἱ μαθηταὶ νὰ μάθουν πρῶτον τὴν λατινικήν.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, εἰς τὰ δποῖα κατὰ μικρὸν προσετέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος πάμπολλα ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τὰ δποῖα πάπαι καὶ βασιλεῖς ἐπροίκισαν διὰ μεγάλων καὶ ἐντίμων δωρεῶν.

Ἡ σπουδὴ τῆς λατινικῆς καὶ ἴδιως τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῶν Ἐλλήνων λογίων, οἱ δποῖοι καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἀλλ᾽ ἴδιᾳ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγον μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θησαυρῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ηερὶ αὐτῶν κατωτέρω θὰ γίνη ἴδιαίτερος λόγος.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

7. **Ναυτικὴ πυξίς, πυρίτις, τυπογραφία.**—Τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς καλουμένης ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους παρεσκεύασαν καὶ ἄλλα μὲν αἴτια, μάλιστα δὲ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις, αἱ δποῖαι ἔγιναν κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα. Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρίτις καὶ ἡ τυπογραφία.

Ναυτικὴ πυξίς.—Δύσκολον εἶνε νὰ δρισθῇ ὁ ἐφευρετὴς τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀξιοθαύμαστος ἴδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέψῃ πάντοτε τὸ ἐάρον αὐτῆς πρὸς βιορρᾶν ἥτο γνωστὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας, ὃς λέγεται, περὶ τὸ 1302 ἐστήριξεν ἀπὸ τοῦ μέσου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ δποίου νὰ δύναται αὕτη νὰ κινῆται ἐλευθέρως. Ἔθεσε κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὅκτὼ ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν καὶ ἔκλεισεν αὐτὴν ἐντὸς θήκης. Ἡ θήκη μετὰ τῆς μαγνητικῆς βελόνης καλεῖται *Ναυτικὴ πυξίς*. Ἐκτοτε τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἥδυναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέουν ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν ωκεανῶν. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος δὲν ὑπῆρχεν ὅμεσα. Οἱ Πορτογάλλοι ναυτικοί, καὶ ἀφοῦ ἔγινε γνωστὴ ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἐτόλμων νὰ διψοκινδυνεύσουν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ἔξηκολούθουν νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται πολὺ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὸν IE' αἰῶνα, δτε ἔγιναν αἱ λαμπραὶ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων, περὶ ᾧ κατωτέρω θὰ γίνη λόγος.

H πυρὶτις. — Ἡ πυρὶτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τὸν Σίνας. Τὸ κυριώτερον συστατικὸν αὐτῆς εἶνε τὸ νάτριον, περιέχει δῆμος καὶ ἀλλας ἐκρητικὰς οὖσίας, θείον καὶ ἀνθρακα. Τὴν μετεχειρίζοντο εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ εἰς κατεδάφισιν κτιρίων, πιθανάτατα δῆμος οἱ Σῖναι ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Μογγόλων. Βραδύτερον ἡ πυρὶτις ἔγινε γνωστὴ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἀραβίας, διὰ δὲ τῶν Ἀράβων εἰσῆκθη εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα.

Πρῶτος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Σχουάρτσος (Schwartz) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπενόησε τὴν χοῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικὸν σκοποὺς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρητικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφρενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ τελειοποίησις δῆμος τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἔγινε βραδύτατα.

Τὰ πρῶτα πρωγματικὰ πυροβόλα ἡσαν σωλῆνες ὅρειχάλκινοι χονδροὶ καὶ βραχεῖς, οἱ δποῖοι ἔβαλλον λίθινα βλήματα εἰς δσην ἀπόστασιν ἐφίπτετο καὶ τὸ βέλος ἀπὸ τοῦ τόξου. Ἐπειτα κατεσκεύασαν πυροβόλα μικρότερα καὶ λεπτότερα, τὰ δποῖα ἔβαλλον βλήματα σιδηρᾶ, ἥγαπτον δὲ τὴν πυρίτιδα διὰ θυναλλίδος. Ἀλλὰ τὰ πυροβόλα ταῦτα ἡσαν βαρέα καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ τὰ μεταφέρουν, ἐχρησιμοποίουν δὲ αὐτὰ πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν πόλεων. Ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἥρχισαν νὰ κατασκευάζουν φρογήτα πυροβόλα· ἐν τούτοις δύο αἰῶνας μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος οἱ ἵπποται ἐξαπολούθουν νὰ φέρουν σιδηροῦν ὄπλισμάν, οἱ δὲ πεζοὶ ἐμάχοντο μὲ τόξον καὶ μὲ λόγχην· μόλις δὲ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα τὸ πυροβολικὸν ἐτελειοποήθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ώστε νὰ μεταβάλῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολεμεῖν. Ἡ πυρὶτις λοιπὸν πολὺ βραδέως ἐφερε τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα.

H τυπογραφία. — Ἡ σπουδαιοτέρα ὅλων τῶν ἐφευρέσεων εἶνε

ἡ τυπογραφία, διότι αὗτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύτιμα. Κατὰ τὸν μεσαίωνα τὰ βιβλία Ἠσαν μία πολυτέλεια διὰ τοὺς κληρικούς, διὰ τοὺς ἡγεμόνας καὶ διὰ τοὺς πλουσίας ἀστούς. Κατὰ τὸν 15ον αἰώνα οἱ μικροὶ ἀστοί, πρὸ πάντων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Γερμανίας, ἤχισαν νὰ μανθάνουν ν' ἀναγινώσκουν καὶ ἐπεύθυμησαν νὰ ἔχουν βιβλία, πρὸ πάντων θρησκευτικά. Ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα βιβλία, ὡς εἴπομεν, Ἠσαν σπάνια καὶ βαρύτιμα, διότι εἰς ἀντιγραφεὺς ἐν μόνον βιβλίον διὰ μιᾶς ἥδυνατο ν' ἀντιγράψῃ. Ἐπεζήτησαν λοιπὸν τρόπον νὰ παράγουν ταῦτο χρόνως πολλὰ ἀντίτυπα. Ἡχισαν νὰ χαράσσουν ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα καὶ διὰ χρώματος ἢ μελάνης ἀπετυπῶντο ἐπὶ φύλλου χάρτου διλόκληροι σελίδες κειμένου.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὸν κατισκενάση ἔύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαριθμοῦ κεχωρισμένα, κατόπιν δὲ συνεταιρίσθεις μὲν τὸν τραπεζίτην Φαῦστον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ χοήματα καὶ κατεσκεύασε μετάλλινα στοιχεῖα. Τὰ στοιχεῖα ἑνούμενα ἀπετέλουν τὰς λέξεις, διετάσσοντο εἰς στίχους ἐπί τινος πίνακος, ἥλείφοντο διὰ μελάνης καὶ κατόπιν διὰ πιεστηρίου ἐπιέζοντο ἐπ' αὐτῶν φύλλα χάρτου τὸ ἐν κατόπιν τοι τὸν ἄλλον. Ἐπὶ τέλους διέλυνον τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ συνηρμοιολόγουν ἐπ' ἄπειρον κατέρρεσκειαν.

Οἱ χάρτης ἦτο ἥδη γνωστός. Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κατεσκεύαζον τοιοῦτον οἱ Σιναῖ. Οἱ Ἀραβεῖς κατὰ τὸν 8ον αἰώνα είχον ἰδρύσει ἐργοστάσια χάρτου ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Τὸ πρῶτον τυπωθὲν βιβλίον ὑπῆρξεν ἡ Ἄγια Γραφή.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας παρήγαγε τάχιστα μεγάλας μεταβολάς. Ἔνως τότε μόνον οἱ κληρικοὶ Ἠσαν γνῶσται τῶν φιλολογικῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Τὸ ὄνομα κληρικὸς ἐσήμαινεν ἄνθρωπον πεπαιδευμένον. Ὁταν ὅμως ἡ φιλολογία καὶ ἡ θεολογία ἐπαυσαν νὰ εἶνε ἀποκλειστικὴ ἴδιοκτησία τῶν κληρικῶν, τότε παρήχθη μία λαϊκὴ φιλολογία, ἥτις ὑπῆρξεν αὐτὴ ἡ Ἀναγέννησις καὶ μία λαϊκὴ θεολογία, ἥτις ὑπῆρξε αὐτὴ ἡ Μεταρρύθμησις.

Τὰ βιβλία ἐτυπώνοντο κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, Ἠσαν δὲ εὐθηνότατα. Εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν βιβλιοθήκαι καὶ σχολεῖα.

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΛΝΗΣΕΩΣ

Α'. ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

8. **Αἱ τέχναι.**— Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος δὲν ἔπαυσαν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ν^ο ἀνεγείρουν μνημεῖα καὶ νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ νὰ ζωγραφοῦν εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας· κατὰ δὲ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα ὡροδόμησαν πολλὰς ἐκκλησίας, αἵτινες σήμερον φαίνονται ἀριστούργήματα τέχνης.

Ἐν τούτοις οἱ κάλλιτέχναι δὲν εἶχον ἀκόμη τὰς ἀναγκαίας γνώσεις διὰ νὰ παράγουν τέλεια ἔργα. Ἡγνόουν ἢ μᾶλλον ἐγνώριζον ἀτελῶς τὰ καλλιτεχνήματα τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς ἐκ τούτων δὲν ἦδυναντο νὰ λαμβάνουν αὐτὰ ὡς πρότυπα. Ἐλλὰ κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα οἱ γλύπται τῆς Ἰταλίας ἐγνώρισάν τινα ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, ἀγάλματα ἀνασκαφέντα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ λείψανα ὁρμαϊκῶν ναῶν. Ἡρχισαν τότε νὰ μιμῶνται τοὺς κίονας, τὰ ἀνάγλυφα, τὰ ὁρμαϊκὰ κοσμήματα. Συγχρόνως δὲ οἱ Ἰταλοὶ συγγραφεῖς ἥρχισαν νὰ σπουδάζουν μετὰ ζήλου τὰ ἔργα τῶν Λατίνων ποιητῶν καὶ δητόρων καὶ νὰ λαμβάνουν αὐτὰ ὡς πρότυπα.

Ἐσχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ τέχναι ἥρχισαν νὰ ἀναγεννῶνται καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη ὀνομάσθη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα **'Αναγέννησις**. Ἐφαντάζοντο ὅτι αἱ τέχναι εἶχον ἀποθάνει κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ὅτι ἥρχισαν πάλιν ν^ο ἀναζοῦν ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ^ο ἦν οἱ καλλιτέχναι ἥρχισαν νὰ μιμῶνται καὶ νὰ λαμβάνουν ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι αἱ τέχναι ἀνεβίωσαν ἀπὸ τριῶν αἰώνων. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (ΙΕ' αἰῶνα) ὑπάρχει τι νέον. Οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ γλύπται εἰς τὰ ἔργα των ἐλάμβανον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος οἱ ζωγράφοι ἥρχισαν νὰ σπουδάζουν τὴν **προσοπικὴν** καὶ ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνατομίαν κατὰ τὴν σχεδιαγράφησιν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων. Οἱ ζωγράφοι μετεχειρίζοντο ἥδη μίαν νέαν μέθοδον. “Ἐως τότε ἐγνώριζον ν^ο ἀναλύουν τὰ χρώματα εἰς τὸ ὄδωρο. Τώρα ἔτριβον τὰ χρώματα εἰς τὸ ἔλαιον. Οὕτω ἔγινεν ἀρχὴ τῆς ἐλαιογραφίας. Καὶ κατ^ο ἀρχὰς μὲν ἐζωγράφουν, δπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἐπὶ τοίχου (τοιχογραφία) ἢ ἐπὶ πίνακος (tableau), βραδύτερον δὲ ἥρχισαν νὰ ζωγραφοῦν ἐπὶ ὑφάσματος τεταμένου.

9. **Τὰ γράμματα.**— Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἥρχισεν ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τῆς Φλωρεντίας. Μέχοι τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ λόγιοι ἐν Ἰταλίᾳ ἐγραφούν λατινιστί. Καὶ ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς πανεπιστημίοις ἐγίνετο

λατινιστί. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἀνεφάνησαν ἐν Ἰταλίᾳ τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ οἱ τρεῖς ἐκ Φλωρεντίας, οἵτινες ὑπῆρξαν διαιμορφωταὶ τῆς ἵταλικῆς γλώσσης, ὁ Δάντης, ὁ Βοκκάνιος καὶ ὁ Πετράρχης.

Οἱ Δάντης, ὁ ἀρχαιότερος, ἔγραψε διάφορα ἔργα, κυρίως ποιήματα πολλοῦ λόγου ἄξια λατινιστί. Ἀλλὰ τὸ ἔξοχώτερον ἐκ τῶν ἔργων τούς, τὴν Θείαν Κωμῳδίαν, ἀριστούργημα ἀπαράμιλον εἰς τὸ εἶδος του, ἔγραψεν εἰς τὴν δημώδη ἵταλικήν.

Καὶ ὁ Βοκκάνιος ἔγραψε λατινιστὶ τὰ ἔργα του ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια ἀπέδιδε μεγαλειτέραν σημασίαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον, εἰς τὸ δρποῖον χρεωστεῖ τὴν ἀθανασίαν τῆς δόξης του, τὸν Δεκαήμερον, ἔγραψεν εἰς τὴν δημώδη ἵταλικήν. Διὰ τοῦ Δεκαήμερου του ὁ Βοκκάνιος ἤγαγε τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἵταλικοῦ πεζοῦ λόγου εἰς τὸ ἔπαχρον. Κατώρθωσε δηλαδὴ ὁ Βοκκάνιος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ὃ, τι ὁ Δάντης καὶ ὁ Πετράρχης ἐν τῇ ποιήσει. Οἱ Δεκαήμεροι τοῦ Βοκκανίου καὶ σήμερον ἀκόμη θεωρεῖται ὑπὸ πολλών ὡς πανώλη τῆς ἵταλικῆς δρθοεπείας.

Οἱ Πετράρχης ἔγραψε τινα ἐκ τῶν ἔργων του λατινιστὶ ἀλλ᾽ ἐκεῖνο, ὅπερ κατέστησεν αὐτὸν ἔνδοξον, εἴνε αἱ Θραύσει του, τὰς δρποίας ἔγραψεν ἵταλιστι.

Οἱ βίοι ἢτο ἀκόμη πολὺ δύσκολος διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Δὲν ἥδυναντο νὰ πορισθοῦν εὐκόλως τὰ πρὸς τὴν ζῆν διὰ τῆς γραφίδος ἢ διὰ τοῦ λόγου. Ἐπρεπε νὰ γίνη τις κληρικὸς διὰ νὰ ἔχῃ ἐκκλησιαστικὴν τινα πρόσοδον, ἢ νὰ γίνῃ γραφεὺς ἐν τινι αὐλῇ ἢ γραμματεὺς μεγάλης τινὸς προσωπικότητος.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα μεγιστᾶνές τινες ἐκ μεταιοδοξίας προσέλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των συγγραφεῖς. Μετεκειρίζοντο αὐτοὺς συγχρόνως ὡς διδασκάλους διὰ τὰ τέκνα των, ὡς ὁγήτορας διὰ νὰ γράφουν δι' αὐτοὺς λόγομς, τοὺς δρποίους ἀπήγγελον κατὰ τὰς τελετάς, ὡς ποιητὰς διὸ νὰ συνθέτουν ποιήματα διὰ τὰς ἑορτάς των, ὡς ἰστορικοὺς διὰ νὰ γράφουν τὴν ἴστορίαν τῶν κατορθωμάτων των.

10. Οἱ πρῶτοι φιλόλογοι (*humanistes*).—Πρὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως ἔγνωριζον τινὰ μόνον ἐκ τῶν ἔργων τῶν Λατίνων συγγραφέων. Τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ἥγνόσουν παντελῶς. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πανεπιστήμια δὲν ἔγνωριζον τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἥσαν διεσκορπισμένα εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνεῦρον ἐν αὐταῖς ὅλους τοὺς γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς Λατίνους συγγραφεῖς. Τὰ χειρόγραφα ἀντιγραφέντα κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπὸ ἀμαθῶν μοναχῶν ἥσαν πλήρη σφαλμάτων, ἀτινα καθίστων αὐτὰ δυσ-

νόητα. Οἱ φιλόλογοι ὅμως κατέγιναν καὶ ἀνεῦρον τὸ ἀληθὲς κείμενον τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐσχολίασαν καὶ ἔξέδωκαν αὐτοὺς καὶ παρευθὺς ἥρχισαν νὰ τοὺς μιμῶνται. Ἔγραφον τὰς ἐπιστολὰς λατινιστί. Ἔγραφον καὶ τὴν ἴστορίαν λατινιστί. Σχεδὸν ἄπασα ἡ φιλολογία τοῦ IE' αἰώνος ἦτο φιλολογία λατινικὴ κατ' ἀπομίμησιν.

Κατὰ τὸν IE' αἰώνα κατέφυγον εἰς τὴν Δίσιν οἱ Ἑλληνες λόγιοι τοῦ Βυζαντίου (ἰδὲ κατωτέρω), μετέδωκαν εἰς αὐτὴν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Ἐκτοτε δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐνθουσιώντων ὑπὲρ τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλολογίας ηὔξηθη κατὰ πολὺ. Ἡρχισαν νὰ σχηματίζωνται σύλλογοι πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οἵτινες σύλλογοι ὠνομάσθησαν μὲ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα **Ἀκαδημία**. Αἱ Ἀκαδημίαι ὑπῆρχαν τὰ κέντρα, εἰς τὰ δόποια οἱ πεπαιδευμένοι ἀνδρες ἥδυναντο νὰ συζητοῦν περὶ διαφόρων φιλολογικῶν ζητημάτων καὶ νὰ ἀναγινώσκουν ἀμιοιβαίως οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ τὰ ἔργα των. Οἱ τοιοῦτοι ἀνδρες ὠνομάσθησαν *humanistes* (=ἀνθρωπισταί, φιλόλογοι).

11. Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντες Ἑλληνες λόγιοι.— Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἥδη, ἀλλ᾽ ίδιως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων λογίων κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θησαυρῶν.

Ἡ Ἰταλία πρώτη ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας Ἑλληνας λογίους, ἐτίμησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευσεν ὃς γέφυρα, δι᾽ ᾧ ἡς μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι παρουσιασθέντες εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ ἀλλαχοῦ ὃς διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας διήγειραν τὸν γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος καὶ ίδιως ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν, ἐπήνεγκαν δὲ οὕτω τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

Πρὸ τῆς ἀλώσεως μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωδᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων καὶ ἄλλοι. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Οἱ ἀνδρες οὗτοι συνετέλεσαν ὅχι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐμπνεύσουν ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ ἔνθεομον ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ

εἰς τὸ νὰ ὑποθάλψουν τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων τάξεων.

12. Αἱ τέχναι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως.— Πρὸ τῆς καλουμένης Ἀναγεννήσεως ἀνεφάνησαν ἵκανοὶ καλλιτέχναι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις πολλοῦ λόγου ἔξιοι. Ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ζωγράφοι εἰργάζοντο κυρίως εἰς δύο πόλεις τῆς Τοσκάνης, τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν Σιένην, ἀρχαιότεροι δὲ ζωγράφοι

ὑπῆρχαν ὁ Δούκιος (Duccio) ἐκ Σιένης καὶ ὁ Γιότος (Giotto) ἐκ Φλωρεντίας.

Οἱ μεγαλείτεροι ζωγράφοι ἀνεφάνησαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν Φλωρεντίᾳ. Οἱ περιφημότεροι δὲ ζωγράφοι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπῆρχεν ὁ Βοτικέλλης (Botticelli), περισσότερον θαυμαζόμενος κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα παρὰ κατὰ τὴν ἐποχήν του.

Ἡ Ἐνετία ὑπῆρξε κέντρον ζωγραφικῆς κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

Εἰκὼν 1.— Ἡ Παρθένος καὶ τὸ παιδίον ὁ Ἰησοῦς, ἔργον τοῦ Βοτικέλη à la galerie des Offices ἐν Φλωρεντίᾳ.— Ἡ Παρθένος κρατεῖ εἰς τὰ γόνατά της τὸ παιδίον τῆς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄγγελοι περιστοιχίζουν αὐτήν.

Οἱ μεγαλείτεροι γλύπται ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα πρὸ πάντων ἐν Φλωρεντίᾳ. Οἱ ἀρχαιότεροι ἔξι αὐτῶν, ὁ Γιβέρτης (Giberti, 1378-1465) ἐποίησε τὰ δορικάλκινα ἡμιανάγλυφα τῶν μεγάλων θυρῶν τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς Φλωρεντίας, τὰ δύοια παρίστανον σκηνὰς ἐκ τῆς Γενέσεως. Ὡσαύτως κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ὁ ἀρχιτέκτονες τῆς Φλωρεντίας ἥχισαν νὰ μιμῶνται τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας αἱ καλαὶ τέχναι ἐθεραπεύοντο. Οἱ Φλαμανδοὶ ζωγράφοι ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην τοῦ τρίβειν τὰ χρώματα

εἰς τὸ ἔλαιον (ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς ἑλαιογραφίας). Τὰ ἔργα δὲ τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων διεκρίνοντο διὰ τὴν ὁραιότητα τῶν χρωμάτων καὶ τὴν ζωηρὰν ἔκφρασιν τῶν μορφῶν.

B'. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

13. Ἡ Ἀναγέννησις.—Οἱ ζωγράφοι, οἱ γλύπται καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἥδη ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἶχον τελειοποιήσει τὴν τέχνην των ζητοῦντες νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 16ου αἰῶνος κατώρθωσαν νὰ παραγάγουν ἔργα, τὰ δοποῖα δὲν ὑπερέβαλον οἱ κατόπιν αἰῶνες. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ στιγμὴ τῆς τελειοποιήσεως ὠνομάσθη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα Ἀναγέννησις.

Ἡ Ἀναγέννησις δὲν ἐπῆλθε ταῦτοχρόνως εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Κατὰ πρῶτον ἐπῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος, ἐπειτα ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, τελευταῖον δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος. Καὶ δὲν ἀνεβίωσαν πᾶσαι αἱ καλαὶ τέχναι καὶ τὰ γράμματα ταῦτοχρόνως εἰς πάσας τὰς χώρας. Μόνον ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γαλλία ἔσχον ταῦτοχρόνως ζωγράφους, γλύπτας καὶ ἀρχιτέκτονας καὶ συγγραφεῖς.

Οἱ καλλιτέχναι εἰργάζοντο κατὰ παραγγελίαν. Εἰργάζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὰς ἐκκλησίας, διὰ τίνας μεγάλους τιμαιούχους, καὶ διὰ πλουσίους ἀστούς, οἵτινες μόνοι κατ’ ἔκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχον χούματα νὰ δαπανοῦν διὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπῆλθε μεταβολή τις ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ γεμόνες τινὲς ἡσθάνθησαν ἔρωτα πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ἥρχισαν νὰ ἐνδιαφέρωνται προσωπικῶς διὰ τοὺς καλλιτέχνας. Ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς τὰς αὐλὰς των, συνωμίλουν μετ’ αὐτῶν καὶ ἐν γένει ἐφέροντο πρὸς αὐτούς, δπως καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Ὁ Λαυρέντιος Μέδικος, δὲπικαλούμενος *Μεγαλοπρεπής*, δστις ἐκυβέρνα τὴν Φλωρεντίαν, ἰδρυσεν εἰς τοὺς κήπους του σχολὴν νεαρῶν γλυπτῶν, οἵτινες συνέτρωγον μετ’ αὐτοῦ εἰς τὴν τράπεζάν του καὶ ἔζων οἰκείως μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων, ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλὴν του ζωγράφους καὶ γλύπτας.

Οἱ καλλιτέχναι δὲν ἔξωμοιώθησαν ποτὲ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, ἀλλὰ κοινωνικὴ των θέσις ἀνυψωθη. Ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ἐνδοξότεροι τῶν καλλιτεχνῶν ἐλάμβανον παρὰ τῶν ἡγεμόνων τιμάς, ὡς ἔκ τούτου δὲ καὶ δ λαὸς ἐτίμα αὐτοὺς πολύ. Τὸ αὐτὸν συνέβη καὶ ἐν Γαλλίᾳ.

ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑ

14. Οι τρεῖς ἐπιφανέστατοι καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας.—‘Ως εἴ-
πομεν προηγουμένως, ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπῆλθε
κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ αἰῶνος. Οἱ τρεῖς ἐπιφανέστατοι καλλιτέχναι τῆς
Ἰταλίας Λεονάρδος Δαβίντση, Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ Ραφαὴλ ἀνεφά-
νησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

Ο Λεονάρδος (1452—1519) ἐγεννήθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Φλωρεν-
τίαν χωρίον Vinci, ἐξ οὗ καὶ Λεονάρδος da Vinci (Δαβίντση) καλεῖ-
ται. Ο Λεονάρδος ὑπῆρξε δχι μόνον ζωγράφος ἐπιφανέστατος, ἀλλὰ
καὶ φιλόσοφος καὶ τεχνοκόριτης καὶ ποιητής καὶ ἴατρος καὶ γλύπτης καὶ
ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικὸς καὶ ἀστρονόμος καὶ συγγραφεύς, διακριθεὶς
εἰς ὅλους τούτους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ενὶ λόγῳ
ο Λεονάρδος εἶχε μόρφωσιν πολυμερεστάτην.

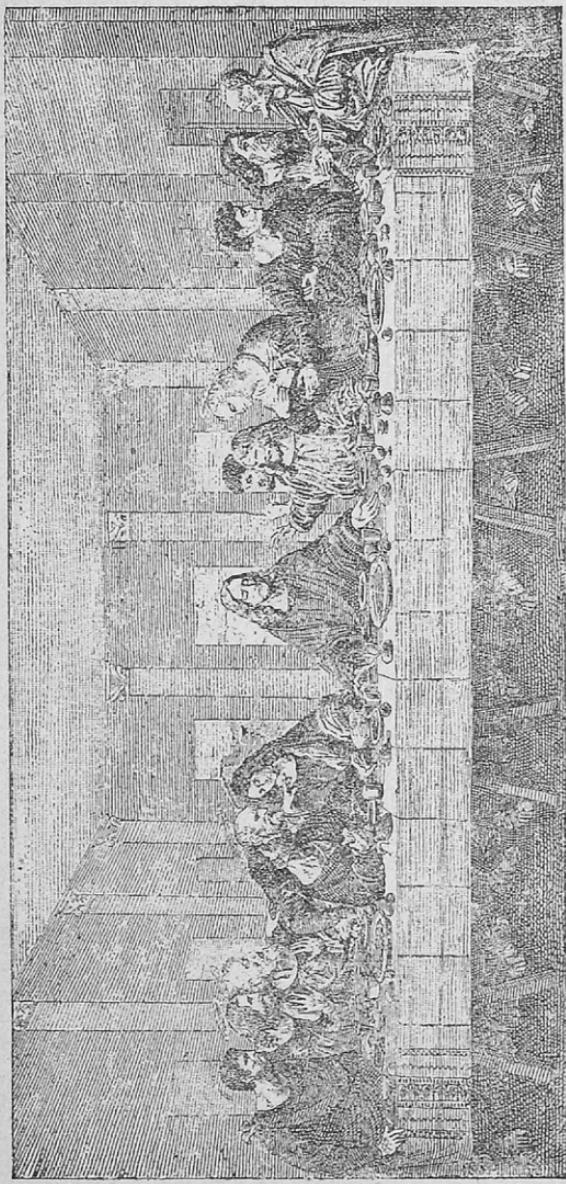
Τὴν νεότητά του δ Δαβίντση διῆλθεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατόπιν
δὲ μετέβη εἰς τὸ Μεδιόλανον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δουκὸς Λουδοβίκου
Σφρόγτσα καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ εἰκοσι συναπτὰ ἔτη ἐργαζόμενος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Μεδιόλανῳ διαμονῆς του δὲν πρόγιαγε
καὶ πολλὰ ἔργα· ἐν ἄγαλμα καὶ δλίγας εἰκόνας. Ολίγοι ἀνθρώποι
ὑπῆρξαν τόσον φιλόπονοι ὅσον δ Δαβίντση, ἀλλὰ καὶ δλίγοι παρόγια-
γον τόσον δλίγα ἔργα ὅσα αὐτός. Εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν τέχνην ἡ
ἀνάγκη νὰ τάμῃ νέας ὁδοὺς καὶ νὰ διανοίξῃ νέους ὁδούς ζοντας τὸν ἐβα-
σάνιζε διαρκῶς καὶ τὸν ἡμπόδιζε νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς
τὴν γονιμότητά του.

Μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Δαβίντση διαπρέπει δ πολύύμνη-
τος Μυστικὸς Δεῖπνος, τοιχογραφία εἰς τὸ ἐστιατόριον τοῦ ἐν Μεδιό-
λανῳ μοναστηρίου τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων (Madonna delle Gra-
zie), ἔογον σκεδὸν κατεστραμμένον, τὸ δποῖον ὅμως διέσωσαν πολλὰ ἀντί-
γραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ή ἐκ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἐντύπωσις θὰ ἥτο
καταπληκτικὴ διὰ τοὺς συγχρόνους, ἀν λάβωμεν ὑπ' ὅψιν ὅτι δχι μό-
νον οἱ πλεῖστοι τῶν ζωγράφων ἐμιμήθησαν τὴν εἰκόνα ταύτην, ἀλλὰ
καὶ δ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΒ' μετὰ μίαν νικηφόρον ἐκ-
στρατείαν κατὰ τοῦ δουκὸς Σφρόγτα ἐπισκεφθεὶς τὸ μοναστήριον το-
σοῦτον ἐθαύμασε τὴν εἰκόνα, ὥστε ἡρώτησεν ἀν ἥδύνατο νὰ ἀποσπασθῇ
δ τοῦχος καὶ νὰ μεταφερθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ο Μυστικὸς Δεῖπνος δὲν
εἶνε μόνον θαυμασία ζωγραφικὴ σύνθεσις, ἀλλὰ καὶ ὑπέροχος σελίς
ψυχολογίας, τελεία σπουδὴ χαρακτήρων καὶ ψυχῶν.

Ἐκ τῶν ἀλλών σωζομένων ἔργων τοῦ Δαβίντση πολυθρύλητος,
εἶνε ἡ προσωπογραφία τῆς Μόννας (Madonnas) Lisas, συζύγου τοῦ Ζη-

νοβίου del Gioconde, ή πασίγνωστος όπό το ὄνομα Τζιοκόνδα, ή δηποία εὑρίσκεται νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου ἐν Παρισίοις.

Εἰκ. 2.—*O Μυατικὸς Δεῖπνος, τοιχογραφία τοῦ Λεονάρδου da Vinci. Παρατάνετ τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν των τὴν σετηλήν καθί· ἦν λέγει αὐτοῖς· Ἀμήν λέγω ἡμῖν ὅτι εἰς ἓξ ὑμῖν παραδίδωτε με». "Βλαστὸς τῶν μαθητῶν ἐκφράζεται σὰ τῆς στάσεως του καὶ τῆς φυσιογνωμίας του διάφορος αναπατήματα ἀγάλογα πρέπει τὴν φύσιν του. Ο δεύτερος αριστερά τοῦ Ιησοῦ εἶνε ὁ Τούλας.*

Η Τζιοκόνδα τοῦ Δαβίντζη είναι μία ἀπὸ τὰς δώραιοτέρας εἰκόνας, τὰς δηποίας ή Τέχνης ἐκληροδότησεν εἰς τὸν θαυμασιὸν τοῦ κόσμου.

Είς τὴν μορφὴν τῆς Monna Lisas ὁ Δαβίντση εὗρε πρότυπον κατέχον δόλον ἐκεῖνο τὸ ψυχικὸν θέλγητρον, τὸ δποῖον ἡ ἀνήσυχος ἔμπνευσίς του ἀναζητεῖ διαρκῶς.

‘Ο Λεονάρδος Δαβίντση ἀφῆκε καὶ πλείστας συγγραφὰς περὶ μηχανῆς, περὶ στρατιωτικῆς τέχνης, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων.

Μιχαὴλ Ἀγγελος. ‘Ο Μιχαὴλ Ἀγγελος (Michelangelo Buonarroti 1475—1564), υἱὸς πτωχοῦ εὐπατορίδου τῆς Φλωρεντίας, ἦτο, ὡς καὶ ὁ Λεονάρδος Δαβίντση, νοῦς πολυμερέστατος. Ὑπῆρξε ζωγράφος μεγαλοφυέστατος, ἀρχιτέκτων ἐπιφανῆς, μηχανικός, ποιητὴς καὶ ὁ μεγαλείτερος γλύπτης τῆς Ἰταλίας. Ἐπροτίμα μάλιστα πάνιοτε τὸν τίτλον τοῦ γλύπτου καὶ τὰς εἰκόνας του ὑπέγραψεν ἐπιδεικτικῶς «Μιχαὴλ Ἀγγελος γλύπτης».

Κατ’ οὖσίαν δὲ καλλιτέχνης δὲν εἶχεν ἀδικον. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἐδείκνυε μεγαλοφυίαν ἐντελῶς γλυπτικήν, ἀρετὰς πλαστικότητος καὶ εὐρυθμίας ἀγνώστους ἔως τότε. Ἡ φωτοσκίασις, τὸ χρῶμα δλίγον τὸν ἐνδιέφερον. Πρωτίστως τὸν ἐνδιέφερε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὁ ἄνθρωπος δχι ὅπως τὸν βλέπομεν, ἀλλ’ ἐξαιρόμενος εἰς μεγαλοπρεπὲς ἰδανικὸν **ὑπερανθρώπον** μὲν ἔκφρασιν ὑπέρογειον, μὲ μυῶνας τεντωμένους, εἰς στάσεις ἀποτόμους καὶ ἴσχυράς. Ἡ ἰδιοφυΐα του ἔχει κάτι τὸ γιγαντῶδες.

Τὸ ζωγραφικὸν ἔργον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου συνοψίζεται σχεδὸν δλόκληρον εἰς τὴν θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀνυπέρβλητον ὄροφὴν τοῦ Σιξτίου παρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ, τὴν διακόσμησην τῆς δούιας ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ πάπας Ἰούλιος Β’. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο ἔργον δέγε ἔχει τὸ ἐφάμιλλον εἰς τὴν ζωγραφικήν, τὸ ἔξετέλεσε δὲ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος εἰς τέσσαρα ἔτη. Εἰς τὴν ὄροφὴν ἀπεικόνισε σκηνὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρακοήν, εἰς δὲ τὰς γωνίας μορφὰς Προφητῶν. Αἱ μορφαὶ αὗται δὲν δομοίαζουν πρὸς τίποτε ἐξ ὅσων δὲ κόσμος εἰδε. Μορφαὶ γλυπτικά, ὑπερφυσικαὶ εἰς στάσεις τόλμης καὶ πρωτοτυπίας καταπλησσούσας. Τὰ πρόσωπα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου είνε μορφαὶ ἀντιρροστεύοντας φυλὴν ἀνθρωπίνην καὶ ὑπεράνθρωπον συγχρόνως, εἰς τὴν δούιαν δὲν Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐνεσάρχωσε τὸ καλλιτεχνικόν του ἰδανικόν. Βραδύτερον δὲ αὐτὸς πάπας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἀγγέλον νά τοιχογραφήσῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἰδίου παρεκκλησίου τὴν **Δευτέραν Παρονοσίαν**. Ἡ τοιχογραφία αὕτη είνε ἔργον γιγαντῶδους ἔμπνευσεως καὶ ἐνσαρκώνει τελειότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τὴν παντοδυναμίαν τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τὸ παράτολμον τῶν συλλήψεών του. Τὸ Σιξτίου παρεκκλησίου περικλείει ὅλην τὴν φήμην τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ὡς ζωγράφου καὶ ἀποτελεῖ οἵονει δλόκληρον κόσμον.

Ραφαὴλ. — ‘Ο Ραφαὴλ Santi (Raffaello Santi 1483—1520) είνε ὁ ζωγράφος, τὸν δποῖον θαυμάζει ὁ κόσμος μέχρι λατοείας καὶ δὲ αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης.

‘Ο Ραφαὴλ ἐγεννήθη εἰς τὸ Οὐρθῖνον τῆς Ὁμβρικῆς ἐκ πατρὸς μετριωτάτου ἀγιογράφου, εἰς ἥλικιαν δὲ 16 ἐτῶν ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Περουγίνῳ, ζωγράφῳ ἐν Περουγίᾳ τῆς Ὁμβρικῆς. Κατ’ ἀρχὰς ἐμψήσθη ἀπλῶς τὸν διδάσκαλον, ἐπειτα τὸν ἔφθασε καὶ τέλος τὸν ὑπερέβαλε. Κατόπιν ἦλθε καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τώρα ἡ πνοὴ τῆς Φλωρεντιανῆς τέχνης τὸν ἔξαιρει καὶ τὸν μεταρριζεῖ. Οἱ Ραφαὴλ ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους καλλιτέχνας κάτι ἀντλεῖ· δι’ αὐτὸν καὶ ἡ τέχνη του εἶναι ἡ σύνθεσις τῶν ἔως τότε κατακτήσεων τῆς ζωγραφικῆς, εἶναι ἡ τελειοτέρα ἔκφρασις τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸ κορύφωμα τῆς ζωγραφικῆς τελειότητος. Ἐν Φλωρεντίᾳ δὲ Ραφαὴλ ἐζωγράφησε τὰς ὁραιοτέρας καὶ γλυκυτέρας Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ δοῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὸ ὄνομα Μαδοννα.

Μετὰ τετραετῆ ἐν Φλωρεντίᾳ διαμονὴν καὶ εἰς ἥλικιαν 25 ἐτῶν ὁ Ραφαὴλ μετέβη εἰς Ψώμην προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Βραμάντη, διαπρεποῦς ἀρχιτέκτονος. Ἡ ἀγάπη τῶν παπῶν πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἡ ὑποστήριξις τῶν καλλιτεχνῶν ὑπὸ αὐτῶν εἴλκουσεν εἰς τὴν Ψώμην πολλοὺς καλλιτέχνας. Οἱ Ραφαὴλ εὑρεθεὶς ἐν μέσῳ τῆς λαμπρᾶς ταύτης καλλιτεχνικῆς ὁμηρύξεως ἀμέσως κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν. Ο πάπας Ἰούλιος Β’ ἔγινε προστάτης καὶ ἐπειτα θαυμαστῆς τοῦ Ραφαὴλ. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἰούλιου Β’ εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς τέχνης εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ραφαὴλ.

Πολλὰς ἀπὸ τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ εἰλον ἥδη κοσμήσει μὲ τοιχογραφίας διάφοροι καλλιτέχναι. Οἱ πάπας Ἰούλιος Β’ ἔξηφάνισε πάσας τὰς τοιχογραφίας αὐτὰς καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ραφαὴλ νὺν διακοσμήσῃ τὰς αἰθούσας ἐκ νέου. Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ τοῦ Ἰούλιου Β’ ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μερικὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης. Αἱ αἴθουσαι, αἱ γνωσταὶ μὲ τὸ ὄνομα Stanze, ἐκοσμήθησαν ὑπὸ τοῦ Ραφαὴλ μὲ μεγάλις ἀλληγορικὰς καὶ ἴστορικὰς συνθέσεις. Τοιαῦται εἶναι δὲ οἱ Θρίαμβος τῆς Ἐπικλησίας, ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, δὲ πάπας Δέων, δὲ Ἀττίλας, σύμπλεγμα παριστῶν τὴν Ποίησιν τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν Διαιτοσύνην μὲ γυναικείαν μορφήν. Ἡ Σκεπαστὴ στοὰ (Loggie) διεκοσμήθη μὲ σκηνὰς ἐξηγμένας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὃς ἡ Κοίσις τοῦ Σολομῶντος, δὲ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὔα. Πᾶσαι αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι σελίδες ἀνυπερβλήτου κάλλους, περιπαθοῦς ποιήσεως, ὑψηλῆς τέχνης.

Παραλλήλως πρὸς τὸ κολοσσιαῖον τοῦτο ἔργον, τὸ ὄποιον ἥρκει νὰ δοξάσῃ καὶ τὸν γονιμώτατον ζωγράφον, δὲ Ραφαὴλ εὗρισκε καιρὸν νὰ ζωγραφῇ καὶ ἄλλας εἰκόνας διὰ τὸν ἑαυτόν του. Τότε ἐζωγράφησε

καὶ τὴν περισσότερον ἀπὸ ὅλας θαυμαζούμενην **Παναγίαν τοῦ Ἀγίου Σίξτουν** (Madonna Sixtina), ἡτις εὐρύσκεται τώρα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Δρέσδης.

Δικαίως γεννᾶται ἡ ἀπορία ποῦ εὗρεν δὲ Ραφαὴλ τὴν ἀστήρευτον ἐκείνην πιγήν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν καιρόν, ὅστε ἐντὸς ὀλίγων ἔτῶν νὰ ἀφήσῃ ὅλον αὐτὸ τὸ

Eἰκ. 3.—Madonna Sistina ἐν τῷ Σιξτείῳ, παρεκκλησίῳ τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὸ μέσον ἡ Παρθένος κρατοῦσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Ἰησοὺν βρέφος· δεξιᾷ ἡ ἄγια Βαρθάρα καὶ ἀριστερῷ ὁ πάπας ἄγιος Σίξτος.

ἔργον, τὸ δόπιον ἀπετέλεσε τὴν ὑψίστην ἐκδήλωσιν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν τελευταίαν ἔκφρασιν τῆς ζωγραφικῆς μεγολοφυΐας καὶ σχεδὸν ἀνυπέρβλητον τὴν αἱμερίαν πτῆσιν πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ ἀγνοτέρας κορυφάς τῆς τέχνης. Ὁ Ραφαὴλ ὑπῆρξεν ὅχι μόνον ὁ λατρευτὸς τῆς Ῥώμης τοῦ 16ου αἰώνος καλλιτέχνης, ὅχι μόνον ὁ τελειότερος καὶ γλυκύτερος ζωγράφος τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀναγε-

νήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ἔνδαλμα δὲ τῶν αἰώνων. Ὁ Φαφαὴλ παρα-
μένει ἡ ἀφθαστος καλλιτεχνικὴ μορφὴ τῶν αἰώνων.

Ἡ Ἐνετικὴ σχολὴ. — Ὅπως κατὰ τὸν 15ον, οὕτω καὶ κατὰ τὸν
16ον αἰῶνα ἡ Ἐνετία ἥτο σπουδαῖον κέντρον ζωγραφικῆς. Οἱ τῆς
Ἐνετικῆς σχολῆς ζωγράφοι ἔζωγράφουν ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἔζήτουν
πρὸ πάντων ν^ό ἀποδώσουν τὸ κρῶμα καὶ τὸ φῶς· διὸ δὲ καὶ τοὺς ἐκά-
λεσαν **χρωματογράφους**. Ἀριστοτέχνης τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ἥτο δὲ
Τσιτσιάνο (Tiziano), εἰς ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ζωγράφων, τοὺς δποίους
εἶδεν δὲ κόσμος. Κατὰ τὴν σχεδὸν αἰωνόβιον ζωήν του (1477—1576)
ἀνήγαγε τὴν Ἐνετικὴν ζωγραφικὴν εἰς τὸ ὑψιστὸν σημεῖον τῆς ἀκμῆς
της. Αἱ εἰκόνες τοῦ Τσιτσιάνο, ἵδιως προσωπογραφίαι καὶ τοπιογραφίαι,
εἶνε ἀναρίθμητοι.

15. Οἱ γλυπται καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἰταλίας. — Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγε-
λος, ὃς προείπομεν, ὑπῆρξεν δὲ μέγιστος τῶν γλυπτῶν τῆς Ἰταλίας. Ἐν μικρῷ
ἡλικίᾳ ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν νεα-
ρῶν γλυπτῶν, τὴν δποίαν εἶχεν ἰδρύσει
εἰς τοὺς αἵπους του δὲ ἀρχῶν τῆς Φλω-
ρεντίας Λαυρέντιος Μέδικος. Κατὰ πρώ-
τον ἐποίησεν ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους ἐκ
μαρμάρου, ἐπειτα δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἔρω-
τος τοιαύτης τελειότητος, ὥστε τὸν συ-
νεβούλευσέ τις νὰ τὸν πωλήσῃ δὲ ἀρ-
χαῖον Ἔρωτα, τὸν δποῖον δῆθεν πρὸ^τ
μικροῦ ἀνέσκαψεν. Ὁ Ἔρως ἐπωλήθη
δὲ ἀρχαῖος εἰς τινα καρδινάλιον. Καὶ ἀνε-
κάλυψε μὲν τὴν ἀπάτην δὲ καρδινάλιος,
ἀλλὰ τόσον πολὺ ἐθαύμαζε τὸν Μιχαὴλ
Ἀγγελον, ὥστε συνήργησε νὰ προσκληθῇ
οὗτος εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου
Β'. Ἐν Ρώμῃ δὲ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐζω-
γράφησεν, δὲ προείπομεν, τὴν δορυφόρην τοῦ
Σιξτίου παρεκκλησίου, κατεσκεύασε δὲ τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον τοῦ Ἰου-
λίου Β', οὐτινος μνημείου θαυμάσιον κόσμημα ἥτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μωϋ-
σέως, τὸ ἀριστον ἐξ ὅλων τῶν γλυπτικῶν ἐργῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.
Οἱ Μιχαὴλ Ἀγγελος ὑπῆρξεν δὲ μόνος μέγας γλύπτης τῆς Ἰταλίας κατὰ
τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰταλῶν γλυπτῶν ἐμιμοῦντο ἀπλῶς
τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον.

Κατὰ τὸν IE' αἰῶνα οἱ Ἰταλοὶ ἀρχιτέκτονες ἤρχισαν νὰ σπουδά-

Εἰκὼν 4.—Ο Μωϋσῆς τοῦ
Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

ζουν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων, πρὸ πάντων τὴν περὶ ἀρχιτεκτονικῆς πραγματείαν τοῦ Βιτρουβίου (‘Ρωμαίου συγγραφέως ἀκμάσαντος ἐπὶ Αὐγούστου). Ὁ Βραμάντης, Φλωρεντιανὸς ἀρχιτέκτων, μεταβὰς εἰς ‘Ρώμην ἔγινεν ἀρχιτέκτων τοῦ πάπα Ἰουλίου Β'. Αὐτὸς συνέταξε τὰ σχέδια τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἡρχισε τὴν οἰκοδομήν. Τούτου ἀποθανόντος, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἔργασιῶν τοῦ ναοῦ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὃστις ἐν πολλοῖς μετέβαλε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ.

16. Αἱ καλαὶ τέχναι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ.—Κατὰ τὸν 16ον

Εἰν. 5.—Ο ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ.

αἰῶνα ἀνεφάνη ἐν Γερμανίᾳ ἐγχωρία τέχνη, τὴν δποίαν ὠνόμασαν **Γερμανικὴν Ἀναγέννησιν**. Ἐν Γερμανίᾳ δὲν ὑπῆρχον ἡγεμόνες ἢ πλούσιοι ἀστοὶ διὰ νὰ δίδουν παραγγελίας εἰς τοὺς καλλιτέχνας. Ἄλλοι Γερμανοὶ ἐφεῦρον τὴν **ξυλογραφίαν** καὶ τὴν **χαλκογραφίαν** καὶ ἥδυναντο οὕτω νὰ παράγουν πολλὰ ἀντίτυπα τοῦ αὐτοῦ ἔργου, τὰ δποία ἐπώλουν εἰς καλὰς τιμάς. Τὸ κυριώτερον κέντρον τῆς γερμανικῆς τέχνης ὑπῆρξεν ἡ πλουσία πόλις Νυρεμβέργη. Ὁ ἐνδοξότερος δὲ τῶν Γερμανῶν ζωγράφων, ὁ Ἀλβέρτος Durer (1471—1520), οὗδε χρυσοχόον ἐκ Νυρεμβέργης, ἐμαθήτευσεν ἐν Ἐνετίᾳ. Τινὲς τῶν εἰκόνων τοῦ Durer ἥσαν συνέσεις ἀλληγορικαί. **Ἡ Μελαγχολία** τοῦ θεωρεῖται ὡς ἐν ἐκ τῶν βαθυτέρων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως.

“Ετερον κέντρον τῆς Γερμανικῆς Ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν ἡ πλουσία ἐμπορικὴ πόλις Αὐγούστα (Augsburg). Ἐκεὶ ἐγεννήθη ὁ Γερμανὸς ζωγράφος Ὁλβεῖνος (Holbein), ὃστις κατέστη ἔνδοξος μὲ τὰς προσωπογραφίας του, ἔργα ἔξαιρετικῆς ἀληθείας καὶ δυνάμεως.

Ἐν Γαλλίᾳ ἡ Ἀναγέννησις δὲν ἔλαβεν ἔξαιρετικὴν λαμπρότητα. Τὰ μεγάλα ἔργα τῆς γλυπτικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως εἶνε οἱ τάφοι. Οἱ Γάλλοι ζωγράφοι οἱ μᾶλλον γνωστοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος ἦσαν Φλαμανδικῆς καταγωγῆς. Οἱ Γάλλοι ἀρχιτέκτονες μόλις κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἀπεδέχθησαν τὰς ἀρχὰς τῶν ὁρμαϊκῶν μνημείων.

Γ. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

17. Οἱ φιλόλογοι (*humanistes*).—Ἡ φιλολογικὴ κίνησις, ἡ ὅποια ἤρχισεν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα (ἴδ. σ. 16), ἔηκολούθησεν ἐν Εὐρώπῃ καθ' ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα. Ἐν Ἰταλίᾳ ἤρχισαν νὰ δημοσιεύουν συλλογὰς ἐπιστολῶν λατινιστί. Εἰς τὰς πανηγυρικὰς τελετὰς ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ ἀπαγγέλλουν ἔνα λόγον λατινιστί. Οἱ ποιηταὶ συνέμετον ποιήματα, ἐλεγεῖα καὶ ἐπιγράμματα λατινιστί. Ἄλλα κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ κυριώτεροι φιλόλογοι ὑπῆρξαν Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι. Ὁ διασημότερος πάντων, ὁ Ὄλλανδος Didier, ὃστις κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς του μετέφρασε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ὠνομάσθη “Ἐρασμος, ἔξεδωκε τὴν Νέαν Διαδήκην Ἑλληνιστί, ἡ ὅποια ἐθαυμάσθη καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.” Εγραψε προσέτι τὸ “Ἐγκώμιον τῆς μωρίας, μίαν σάτυραν κατὰ τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν καλογήρων καὶ κατὰ τῆς σχολαστικότητος τῶν καθηγητῶν τότε πανεπιστημίων.

Ἐν Γερμανίᾳ οἱ φιλόλογοι ὑπῆρξαν κυρίως καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων. Ἐθαύμασαν οὗτοι τοὺς ἀρχαίους καὶ κατεφρόνουν τὴν μητρικὴν των γλωσσαν. Μετέφραζον δὲ τὰ γερμανικὰ ὀνόματα λατινιστὶ ἡ Ἑλληνιστί. Ὁ γνωστότερος ἐκ τῶν Γερμανῶν φιλόλόγων, ὁ Reuchlin, ἔδωκε τὸ παράδειγμα νὰ σπουδᾶζηται ἡ Ἑλληνικὴ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῖς γερμανικοῖς, ἔξεδωκε δὲ Ἑλληνικὸν λεξικὸν καὶ μετέφρασεν “Ἑλληνάς τινας συγγραφεῖς εἰς τὴν λατινικήν.

Ἐν Γαλλίᾳ οἱ φιλόλογοι ὑπῆρξαν πολυμαθεῖς. Κατεγίνοντο μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἐννοοῦν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς παρὰ εἰς τὸ γὰ μιμῶνται αὐτούς. Ὁ Φραγκίσκος Α' ἐπέτρεψε νὰ ἴδρυθῇ ἐν Παρισίοις σχολή, εἰς τὴν δοπίαν νὰ σπουδᾶζηται ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα. Ἡ σχολὴ αὕτη ὠνομάσθη *Τυμπάσιον γαλλικὸν* (Collège de France), περιελάμβανε δὲ τρεῖς καθηγητικὰς ἔδρας διὰ τὴν Ἑλληνικήν, μίαν διὰ τὴν φιλοσοφίαν, δύο διὰ τὰ μαθηματικὰ κλπ.

18. Οι συγγραφεῖς ἐν Ἰταλίᾳ.—Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος ἐπῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ νέα ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, κατὰ δὲ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ ἵταλικὴ φιλολογία ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμήν. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀνεφάνη ὁ μεγαλείτερος Ἰταλὸς πεζογράφος, ὁ **Μακιαβέλλης** (1469-1527). Ἐχρημάτισεν οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἀρχοντος τῆς Φλωρεντίας, ὅστις καὶ τὸν ἔπειμψε μὲν εἰδικὴν ἀποστολὴν πρὸς τοὺς διαφόρους ἥγεμόνας τῆς Ἰταλίας. Ἀποσυρθεὶς δὲ ἔπειτα ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ὁμαϊκῆς ἴστορίας καὶ συνέγραψε τὸ πολύκροτον βιβλίον «δέ **Ηγεμών**», τὸ ὃποῖον τὸν κατέστη διάσημον καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ βιβλίον τούτο κατέστη τὸ πρότυπον τοῦ ἵταλικοῦ πεζοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διεβλήθη ὡς πολὺ ἐπικίνδυνον. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὁ Μακιαβέλλης πειρᾶται νῦν ἀποδεῖξῃ ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης ἔξαρταται ἐκ τῆς διὰ παντὸς μέσου θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου ὑποστηρίξεως τῆς ἔξουσίας τῶν ἥγεμονων. Ἐντεῦθεν ἔκτοτε πολιτική τις, ἡ ὃποίᾳ νομίζει ὅτι δὲν ὑποχρεούται νὰ σέβηται τοὺς νόμους τῆς ἥθικῆς, ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζηται **μακιαβελλικὴ πολιτικὴ ἢ μακιαβελλισμός**.

Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε ἀναρρήμητοι. Ὁ πρῶτος μέγας μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ὁ **Ἀριστος** (1474-1533), ὅστις πλὴν ἄλλων ἔγραψε καὶ τὸ περίφημον ὁμαντικὸν ἔπος τὸν **Μαινόμενον** **Οὐλάνδον** εἰς 40 ἀσματα, ἀρουσθεὶς τὴν ὑλὴν ἐκ τοῦ κύκλου τῶν περὶ τὸν Μέγαν Κάρολον παραδόσεων. Μέγας ἐπίσης ποιητὴς ὑπῆρξεν ὁ **Τάσσος** (1544-1595), ὅστις προήγαγε τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Τὸ τελειότατον ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Τάσσου εἶνε ἡ **Ἐλευθερωθεῖσα Ιερουσαλήμ**, εἰς τὸ ὃποῖον ἔξυμνει οὗτος τοὺς ἐπότας τῆς πρώτης σταυροφορίας, τοὺς ἐλευθερώσαντας τὴν Ιερουσαλήμ.

19. Οι συγγραφεῖς ἐν Γαλλίᾳ.—Μεγάλοι συγγραφεῖς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος εἶναι ὁ Μαρώ (Marot) καὶ ὁ **Ραμπελαί** (Rabelais). Ὁ πρῶτος ἔγραψε ποιήματα, τῶν ὃποίων ἡ εὐθυμία καὶ ὁ χαρίεις χαρακτήρος τοῦ λόγου ἔσχον πολλοὺς θαυμαστάς. Ὁ **Ραμπελαί** ὑπῆρξε μέγας σατυρικός, ὅστις μετὰ μεγίστης εὐφυΐας καὶ παρογήσιας ἐμαστίγωνεν εἰς τὰ ἔργα του τὰ γελοῖα τῆς ἐποχῆς του ἐλαττώματα. Ἐπεκράτει δὲ τότε ἐν τῇ γαλλικῇ κοινωνίᾳ μεγάλη ἥθικὴ κατάπτωσις καὶ χαμερπής κολακεία. Ἀπὸ τοῦ **Ἐρρίκου Β'** οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἥσθιάνθησαν τοιοῦτον θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ὥστε ἥρχισαν νὰ μιμῶνται τὰ ἔργα αὐτῆς, πολλοὶ δὲ νεαροὶ ποιηταὶ ξῶντες ἐν Παρισίοις ἀπετέλεσαν δμιλον, τὸν ὃποῖον ὠνόμασαν αὐ-

ταρέσκως **Γαλλικήν Πλειάδα**. Ὁ περιφημότερος ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος ἦτο δὲ **Ρονσάρ** (Ronsard).

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἔξεδηλώθη καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ IZ αἰῶνος· δὲ Cervantes συνέθεσε τὸ δωματικὸν μυθιστόρημα **Δὸν Κικώτης**, διὰ τοῦ δποίου παρῳδεῖ τὸ κωμικῶς ἡρωϊκὸν περιεχόμενον τῶν ἴπποτικῶν μυθευμάτων τῆς ἐποχῆς του.

20. Οἱ συγγραφεῖς ἐν Ἀγγλίᾳ.—Ως καὶ ἐν τοῖς ἔμποροισθεν εἴπομεν, ἡ Ἀναγέννησις ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπῆλθε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ. Τότε ἐνεφάνησαν μεγάλοι συγγραφεῖς ἐν τῇ ἀγγλικῇ γλώσσῃ, διότι πρότερον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ οἵ λόγιοι ἔγραφον λατινιστί. Τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας εἴνε τὸ θέατρον. Οἱ Ἀγγλοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἥρεσκοντο καθ' ὑπερθολὴν εἰς τὰς παραστάσεις. Συνεστήθησαν πλεῖστοι θίασοι κωμῳδῶν, ἀλλ' ἢ τάξις τῶν ἀστῶν τοὺς κατεφόρονται. Ἡ δημαρχία τοῦ Λονδίνου δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἰδουμῇ ἐν θέατρον ἐν τῇ πόλει Ἐπετρέπετο δύμως εἰς τοὺς θιάσους αὐτοὺς νὰ παριστάνουν εἰς τὰ προάστεια, ἔδιδον δὲ παραστάσεις συνήθως εἰς τι πανδοχεῖον. Οἱ νεαροὶ εὐγενεῖς, οἵτινες ἥγαπων τὸ θέατρον, ἐποστάτευον τοὺς θιάσους αὐτοὺς καὶ ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παραστάσεων. Οἱ ἔργαται, οἱ ναῦται, οἱ ὑπηρέται, οἵτινες ἔτρωγον καὶ ἔπινον κατὰ τὴν ὕδραν τῆς παραστάσεως, κατελάμβανον τὴν πλατεῖαν τοῦ θεάτρου καὶ τὰ θεωρεῖα (galerie). Οἱ νεαροὶ εὐγενεῖς ἐκάθηντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Οἱ θεαταὶ ἥθελον νέα ἔργα. Ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου ἀνέθετεν εἰς συγγραφεῖς, οἵτοι δὲ ἔγραφον νέα ἔργα ταχέως, πολλάκις ἀντιγράφοντες οἱ μὲν τοὺς δέ. Τὰ δραματικὰ ἔργα ἥσαν χειρόγραφα καὶ τὰ πλεῖστα ἔξ αὐτῶν ἔξηφανίσθησαν, οἱ δὲ συγγραφεῖς αὐτῶν παρέμειναν ἄγνωστοι. Ὁ ἐνδοξότερος ἐκ τῶν Ἀγγλων ποιητῶν εἴνε δὲ **Σαίξηπη** (1574—1637). Ἡτοῦ νίδιος ἀστοῦ μικρᾶς πόλεως. Ἀπολέσας τὸν πατέρα του ἔζησεν ἐν μεγάλῃ πενίᾳ. Ὑπηρέτησεν ὡς στρατιώτης, ἔγινεν ἥθοποιὸς καὶ κατόπιν θεατρικὸς συγγραφεύς. Ἐγραψε δὲ πάμπολλα θεατρικὰ ἔργα, τραγῳδίας, κωμῳδίας καὶ ἀπολόγους (διεξοδικὰς μυθώδεις διηγήσεις). Τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἢ ἐκ τῆς πατρίου ἴστορίας ἢ ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ μεσαίωνος ἢ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ πεφημισμένα ἐκ τῶν δραμάτων του εἴνε δὲ **Οὐθέλλος**, δὲ **Αμλέτος**, δὲ **Μάκβεθ**, δὲ **βασιλεὸς Δήρος**. Ὁ Σαίξηπη εἴνε τέλειος καὶ ἀπαράμιλλος δραματικὸς ποιητής, εἴνε δὲ μέγιστος τῶν τραγικῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Τὸ σπουδαῖον καὶ τὸ γελοῖον, ἢ τέχνη καὶ ἡ πραγματικότης συγχωνεύ-

ονται θαυμασιώτατα εἰς δλα τὰ ποιήματά του. Μετὰ τὸν Σαΐπηρ παρήκμασεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δραματικὴ ποίησις.

Σύγχρονος τοῦ Σαΐπηρ ὑπῆρξεν ὁ Φραγκίσκος Βάκων, διάσημος φιλόσοφος, θεωρούμενος ὡς εἰσηγητὴς τῆς πειραματικῆς φιλοσοφίας κατά τοὺς νεωτέρους χρόνους.

21. Αἱ ἐπιστῆμαι. — Ἡ Ἀναγέννησις ἔξεδηλώθη ὥσαύτως καὶ εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ μεσαίωνος ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς παραδόσεως, τοῦτο ἔστι ἐπίστευόν τι ὡς ἀληθές, διότι ἄλλοι προηγουμένως εἶχον πιστεύσει αὐτὸν ὡς ἀληθές. Ἀνεγγνωρισμένος μάλιστα διδάσκαλος τῆς ἐπιστήμης ἐθεωρεῖτο ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ἐβασίζετο ἡ ἐπιστήμη. Ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀναγέννησεως ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐθεραπεύοντο αἱ ἐπιστῆμαι, μετεβλήθη. Ἡ νέα ἐπιστήμη βασίζεται ἐπὶ τῆς **Παρατηρήσεως** καὶ τοῦ **Πειράματος**. Τὴν Παρατήρησιν ἐβοήθησεν ἴσχυρῶς ἡ ἐφεύρεσις δργάνων ἀκριβεστάτων, ὡς τοῦ **μηχανοποίου** καὶ τοῦ **τηλεσκοπίου**. Σημαντικὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν ἔλαβον ἀπὸ τῆς Ἀναγέννησεως ἐκ τῶν ἐπιστημῶν πρῶται ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσική. Αἱ ἀστρονομικαὶ θεωρίαι ἐτροποποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Μέχρι τέλους τοῦ Μεσαίωνος οἱ ἀστρονόμοι ἐνέμενον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου μὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκκέντρους κύκλους του. Τὸ σύστημα τοῦτο πρῶτος ἀνέτρεψεν ὁ διάσημος Πολωνὸς **Κοπέρνικος**. Οἱ Κοπέρνικος κατέδειξε τὴν διπλῆν κίνησιν τῶν πλανητῶν περὶ ἑαυτοὺς καὶ περὶ τὸν Ἡλιον καὶ ὅτι ἡ Γῆ εἶνε καὶ αὐτὴν πλανήτης κινουμένη περὶ ἑαυτὴν καὶ περὶ τὸν Ἡλιον. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Κοπερνίκου κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πάπα ὡς ἀντικειμένη εἰς τὰς Γραφάς.

Οἱ Γαλιλαῖοι, μέγας φυσικὸς καὶ ἀστρονόμος Ἰταλός, ὅστις πρῶτος ἐφεύρε τὸ τηλεσκόπιον, ἀκολουθῶν τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου διεκόπησεν ὅτι ὁ Ἡλιος καὶ ὅχι ἡ Γῆ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ πλανητικοῦ συστήματος καὶ ὅτι ἡ Γῆ στρέφεται περὶ τὸν Ἡλιον καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆται, ἐπὶ τῶν δύοιφν ἀντανακλάται τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου. Οἱ Γαλιλαῖοι διευθύνας τὸ τηλεσκόπιον του πρὸς τὰ νεφελώματα καὶ πρὸς τὸν Γαλαξίαν παρατήρησεν ὅτι συνίσταντο ἀπὸ μηριάδας ἀστέρων, ὅτι «ῆσαν κονιορτὸς ἀστέρων» κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν τοῦ συγχρόνου Ἀγγλου ποιητοῦ Μίλτωνος.

Ἡ θεωρία τοῦ Γαλιλαίου περὶ τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς σχολαστικοὺς ἡτοι τοὺς καθηγητὰς τῶν πανεπιστημίων, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθουν τὸν παλαιὸν τρόπον τῆς σπουδῆς καὶ ἐνέμενον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς παραδόσεως καθιερωμένον σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Ἐξήγειρεν ἐπίσης καὶ τὴν αὐλὴν τοῦ Πάπα, καὶ διὰ καταφοίνων τὴν θεωρίαν τοῦ ἐκπήριζαν ὡς αἰρετικὸν τὸ σύ-

στήμα τοῦ Κοπερνίκου, ὁ δὲ Γαλιλαῖος ἀχθεὶς εἰς Ῥώμην κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως νὰ ἀπαρνηθῇ τὰς θεωρίας του.

Ἐβδομηκοντούτης ὧν ὑπεχρεώθη γονυπετής ν' ἀπαγγείλῃ ἔμπροσθεν τῶν ἰεροεξεταστῶν τὴν ἔξης ἔξωμοσίαν. «Ἐγὼ δὲ Γαλιλαῖος ἔχων πρὸ διφθαλμῶν μου τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ δούλου θέτω τὰς χεῖρας, θεωρηθεῖς ὑποπτος αἰρέσεως, διότι ὑπεστήριξα καὶ ἐπίστευσα ὅτι ὁ Ἡλιος εἶνε τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καὶ ἀκίνητος, καὶ ὅτι ἡ Γῆ δὲν εἶνε τὸ κέντρον κοινοῦ ὅτι κινεῖται, ἀρνοῦμαι καὶ καταρῶμαι καὶ μισῶ τὰς ἀνωτέρω πλάνας». Ἐκτὸς δὲ τούτου πρὸς ἔξιλασμόν του ὑπεχρεώθη ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν μοναχοῦ νάπαγγέλη γονυπετής ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπὶ τρία ἐτη τοὺς ἐπτὰ ψαλμοὺς τῆς μετανοίας. Ἐκρατήθη δὲ ὁ ἔνδοξος γέρων ὑπὸ ἐπιτήρησιν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἡ φυσικὴ ἔκαμε μεγάλας προέδους διὰ τοῦ Γαλιλαίου καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Τορικέλλη, Ἰταλοῦ καὶ αὐτοῦ. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγισε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ὁ δὲ Τορικέλλης ἐφεῦρε τὸ βαρόμετρον καὶ ἀνεκάλυψε τὸν νόμον τῆς ἴσορροπίας τῶν ὑγρῶν.

Οὐσιώδης χαρακτήρας τῆς Ἀναγεννήσεως.—Συγκεφαλαιοῦντες τὰ προειρημένα περὶ Ἀναγεννήσεως λέγομεν ὅτι Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ τέλους τῆς ΙΕ' καὶ τοῦ τέλους τῆς ΙΤ' ἐκατονταετηρίδος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρήχθη μία μεγάλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, μία ἀφύπνισις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἥτις κατὰ τὸν μεσαίωνα διετέλει ἐν νάρκῃ.

Ἄλλος δὲ οὐσιώδης χαρακτήρας τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀναβίωσιν. Κατ' αὐτὴν (τὴν Ἀναγέννησιν) ἐπιδιώκεται πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τὰ ιεροκρατικὰ δόγματα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, αἱ δοποῖαι ἐπεκράτουν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ἄλλα διὰ νὰ ἔξελθον οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐκ τοῦ πνευματικοῦ σκότους τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας ἐχρειάζοντο ἔνα δδηγὸν, καὶ δὲ δδηγὸς αὐτὸς ὑπῆρξεν κατ' ἔξοχὴν οἱ Ἑλληνες λόγιοι, περὶ τῶν δοπίων ἔγινεν λόγος ἀνωτέρῳ (σελ. 17).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ.—ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

22. Πολύτιμα μέταλλα καὶ ἀρώματα.—Μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰώνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐγνώριζον μόνον τὴν Εὐρώπην, τὴν βόρειον Ἀφρικήν καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ἥγνόσουν δὲ ἀκόμη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Ὡκεανίαν, τὴν Ἀμερικήν, τὸν Εἰρηνικὸν Ὡκεανόν. Ωμίλουν ἀορίστως περὶ ἐνὸς μεγάλου καὶ πλούσιου κράτους ἐν τῇ ἀνανολικῇ Ἀσίᾳ, τῆς Κίνας, δύοθεν ἦρχετο ἡ μέταξα. Δὲν εἶχον

Ιδέαν τοῦ σχήματος τῆς γῆς καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ. Οἱ ἀνθρώποι τότε δὲν εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως σήμερον, νὰ γνωρίζουν τὴν γεωγραφίαν τῆς γῆς. Διὰ τὰς μεμακρυσμένας χώρας ἐνδιεφέροντο μόνον, διότι ἐκεῖθεν ἥρχοντο πολύτιμα ἐμπορεύματα (βάμβαξ, μέταλλα, τιμαφλεῖς λίθοι, μαργαρῖται), μάλιστα δὲ τὰ λίαν ἐπιθυμητὰ ἀρώματα (πιπέρι, μοσχοκάρυον, καρυόσφυλλον, κανέλλα). Τὰ φυτά, ἀτινα παραγάγουν τὰ ἀρώματα ταῦτα, ἐφύοντο εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάλιστα εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὰ διάφορα προϊόντα τῶν Ἰνδῶν ἦ ἐφέροντο διὰ πλοίων εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ διὰ τοῦ Εὐφράτου ἐφέροντο μέχρι τοῦ Βαγδατίου, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ Ἑηρὸν διὸ ἐμπορικῶν συνοδιῶν μέχρι τοῦ Χαλεπίου, τῆς Τριπόλεως καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Μεσογείου, ἦ διεπορθμεύοντο εἰς τὸν Ἄραβικὸν κόλπον ὑπὸ Ἀράβων ἐμπόρων καὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου μετεβιβάζοντο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖ δὲ ἥρχοντο Εὐρωπαῖοι ναυτικοὶ, μάλιστα Ἰταλοί (Ἐνετοί, Γενοβαῖ, Πισταῖ) καὶ τὰ ἡγοράζοντα εἰς τιμὴν τυπλασίαν ἐκείνης, εἰς ἣν ἡγοράζοντο εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς.

Συγχρόνως ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς κατέστη σπάνιος ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ μετάλλεια τοῦ ἀργύρου, τὰ ὅποια ἔξεμεταλλεύοντο, ἔξηντλήθησαν, τὰ δὲ νέα μετάλλεια δὲν παρῆγον ἀρκετὴν διὰ τὰς ἀνάγκας ποσότητα ἀργύρου. Οἱ Εὐρωπαῖοι λοιπὸν εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ν ἀνακαλύψουν νέους τόπους, εἰς τοὺς δροίους νὰ ὑπάρχουν μετάλλεια χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Πρὸς τούτους ἐπειθύμουν καὶ τὰ προϊότα τῶν Ἰνδῶν, μάλιστα τὰ ἀρώματα, νὰ ἀγοράζουν εἰς τιμὰς εὐθηνοτέρας, προμηθευόμενοι αὐτὰ ἀπὸ εὐθείας ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται τὰ μεταφέρουν τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδῶν ἀπὸ εὐθείας καὶ ἀκωλύτως, μία ἔδος ὑπῆρχε θαλασσία διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς.

23. **Ἡ κατὰ θάλασσαν ὄδος πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.**—Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐπεχείρησαν νὰ εῦρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὄδον πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὰς τολμηρὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις μεγίστην ὅθησιν ἔδωκεν δ τριτότοκος νῦν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α' Δὸν Ἐρρίκος, δ ἐπικαλούμενος **θαλασσοπόρος**. Υπὸ τὴν διεύθυνσιν τούτου οἱ Πορτογάλλοι ἀνεκάλυψαν τῷ 1418 τὴν νῆσον Πορτοσάντον καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1419 τὴν δασώδη νῆσον Μαδέραν. Ἐν τούτοις δ Δὸν Ἐρρίκος ἡναγκάσθη νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰς δυσχερείας, ιδίως κατὰ τῆς ἀβέτηριας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν συγχρόνων του. Οἱ

πλεῖστοι ἐθεώρουν τὸ πέλαγος τῆς διακεκαυμένης ζώνης πλῆρες τεοάτων καὶ τὰς χώρας αὐτῆς ἀκατοικήτους. Διὰ τοῦτο ἐπροχώρουν πολὺ βραδέως κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Τῷ 1432 περιπλεύσαντες τὸ ἐπίφοβον ἀκρωτήριον Βοϊάδιορον ἀνεκάλυψαν τὰς Ἀζόρας, αἵτινες κατωκήθησαν ὑπὸ Πορτογάλλων. Τέλος τῷ 1446 ἐφθασαν εἰς τὸ Πράσινον ἀκρωτήριον καὶ παρέκαμψαν αὐτό.

Οἱ ἐπισυμβάκις θάνατος τοῦ Δὸν Ἐρρίκου δὲν ἀνέστειλε τὰς ἀνακαλύψεις. Οἱ Πορτογάλλοι προχωρήσαντες ἐφθασαν εἰς τὴν Ἀνω Γουΐνεαν. Ἐκεῖθεν τῷ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διᾶλος προέβη μέχρι τῆς νοτίας ἀκρας τῆς Ἀφρικῆς, τὴν δοποίαν αὐτὸς μὲν ὀνόμασεν ἔνεκα τῶν σφραδῶν τρικυμιῶν Θυελλῶδες ἀκρωτήριον, ὃ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης μετωνόμασεν «Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος», ὡς στηρίξας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπρότερας του ἐλπίδας. Τῷ δόντι μετὰ δώδεκα ἔτη ἥτοι τῷ 1498 ὁ Βάσκος Δεγάμας ἐκπλεύσας ἐκ Λισσαβῶνος μετὰ τεσσάρων πλοίων καὶ 160 ἀνδρῶν προσωριμίσθη κατ’ ἀρχὰς οὐχὶ ἄνευ κινδύνων εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Μοζαμβίκην, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ 22 ἡμερῶν πλοῦν ἡγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα τῆς μεγάλης πόλεως Καλικούτης. Οὕτω εὑρέθη ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴ ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς πλουσιωτάτης ἐκείνης χώρας μετεφέροντο ἔκτοτε ἀπὸ εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ τότε βασιλεὺς τῆς Πορτογαλίας Ἐμμανουὴλ ὁ Εὐτυχὴς δὲν ἥρκεσθη εἰς μόνην τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ᾽ ἥθελησε καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ παράλια αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Καβράλον μετὰ 13 πλοίων καὶ 1500 ἀνδρῶν. Κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Καβράλος διιφθεῖς ὑπὸ τρικυμίας δυτικώτερον ἀνεκάλυψεν ἀνελπίστως τὴν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικὴ Βραζιλίαν, τὴν δοποίαν κατέλαβε πανηγυρικῶς ἐν ὀνόματι τῆς Πορτογαλίας (1500). Κατόπιν ἐπλευσεν εἰς Καλικούτην, ὅπου ἴδρυσε τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἐμπορεῖον (1500). Μετὰ δεινοὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγγωρίους κατέλαβον οἱ Πορτογάλλοι πάσας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς κερδονήσου Μαλάκκας, καὶ οὕτω ἴδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Κατέλαβον ἐπίσης τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης, ἥτις ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλλων, ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Λισσαβὼν ἔγινε κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

24. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου (1492).—Ἐνῷ οἱ Πορτογάλλοι μετ’ ἀξιοθαυμάστου ἐπιμονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ γὰ εὔρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη Ἰστορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ N. Βραχνοῦ

εἰς τὴν κεφαλὴν μεγάλου ἀνδρὸς, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἥ ίδεα
ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον οἱ Πορτογάλλοι προσεπάθουν νὰ κατορθώσουν
πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἥδύνατο νὰ κατορθῶθῇ καὶ κατ’ ἀντίθετον
διεύθυνσιν.

Ο Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας τῷ
1446 ἦξε διοικητείας εὐγενοῦς μὲν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκατετραετής τὴν ἡλι-
κίαν ἔγινε ναυτικὸς καὶ παροχολούμησε μετὰ ἐνδιαφέροντος τὰς γενομέ-
νας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἀνακαλύψεις. Ἡ σχολήθη μετὰ πολλοῦ ζή-
λου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγγώ-
ριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπὸν ὅτι
αἱ Ἰνδίαι εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἀν πλεύση τὸν
Ἀτλαντικὸν ὄκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἥθελε φθάσει εἰς τὰς καλουμένας
δυτικὰς Ἰνδίας· ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας του ταύτης ἔμελλε νὰ
προέλθῃ ἥ ἀνακάλυψις νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, οὐδὲ κἄν τὸ ἐφαν-
τάσθη.

Ἄλλος ἥ ἐκτέλεσις τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ εἰς πλεύ-
στας ὅσας δυσκολίας. Ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν
κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενούης, ἐπειτα δὲ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς
Πορτογαλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ἄλλος
ὅχι μόνον δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐχεινάσθη ὑπὸ αὐ-
τῶν ὡς παραδοξολόγος καὶ φαντασιοκόπος. Ἐπὶ τέλους ἐτυχεὶς καλλιτέ-
ρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίᾳς Ἰσαβέλλᾳ,
συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἐκατὸν εἴκοσιν
ἀνδρας καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη νέα ἀνα-
γνωρίση τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν ἀνέων θαλασσῶν καὶ
ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἥθελεν ἀνακαλύψει,
μὲν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἦξεν αὐτῶν εἰσοδημάτων
αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 3 Αὐγούστου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ ἵσπανικοῦ λιμένος τῆς
Πάλου δι τολμηρὸς θαλασσοπόρος πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος. Ἐφθα-
σεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη πρὸς δυσμὰς εἰς
τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἐπλευν χωρὶς νὰ βλέπουν
ἄλλο τι εἶμὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ’ ὅσον ἐπρο-
χώρουν πρὸς τὸ ἀπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πληρώ-
ματα, τὰ διποῖα ἀπήτουν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλος δὲ
Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θερμῶν παρα-
κλήσεων κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν αιχροψυχίαν τῶν συμπλωτή-

ρων, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνομόσει, ὡς λέγεται, νὰ φονεύσουν αὐτόν, ἀν δὲν ἥθελεν ἐπιστρέψει δπίσω.

Τέλος τῇ 11 Ὁκτωβρίου ἀντήχησεν ἡ φωνὴ «Γῆ, γῆ!» Προσήγγισαν εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναχάνην. Ὁ Κολόμβος ἔξελθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἔγονυ πέτησε καὶ ηὑχαρίστησε τὸν Θεὸν, δστις τόσον καλῶς τὸν ὠδήγησε. Κατέλαβε δὲ τὴν μικρὰν ἐκείνην νῆσον ἐν ὄντος τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστιλίας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Σωτῆρα. Οἱ δλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου ἔθεωρον τοὺς ἔνοντας ὡς πεσόντας ἔξ οὐρανοῦ καὶ ὑπερέχθησαν αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης. Ἐκεῖθεν δ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἔπλευσε πρὸς τὰ πρόσω παῖδες καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἀϊτην. Ἄφοῦ δὲ ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἀϊτην τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, δπού ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ο μεγαλόψυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν (1493-1496), κατ' αὐτὸν δὲ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκήν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1498-1500) πλεύσας νότιωτερον προσωριμόσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεάν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου.

Ἄλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας του δ μέγας ἀνὴρ ἀντί εὐγνωμοσύνης ἔδρεψε μαύρον ἀχαριστίαν. Ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φρόνον πολλῶν, οἵτινες διέβαλλον αὐτὸν κατὰ διαφόρους τρόπους. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς δ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἤδυνήθη ν ἀποφύγῃ τὸ αἴσθημα τῆς ξηλοτυπίας. Ὅταν δὲ δ Κολόμβος ἥθελησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀϊτη τινὰς τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἐχθροὶ του διέβαλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς αὐθαίρετον καὶ ὡς τύραννον. Ο Φερδινάνδος δοὺς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς ἐπεμψεν εἰς Ἀϊτην ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βαβαδίλλαν, ἀνδρα ἐμπαθῆ καὶ ἀσυνείδητον, οὗτος δὲ συλλαβὼν τὸν Κολόμβον τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ἰσπανίαν δέσμιον. Καὶ ἥθωράθη μὲν δ μέγας ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ο ἀκαταπόνητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502-1504), καθ' ὃν διηρεύησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἔξ αὐτοῦ ὄνουμασθείσης Καλούμβιας· ἀλλὰ ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τρικυμιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν, δπού μετ' δλίγα ἔτη ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δὲ ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μεθ' ὃν ἥχθη δέσμιος ἔξ Ἀϊτης.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ο ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὄντος ματός

του Κολομβία, ἀλλ᾽ Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὄντος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, δότις ἐπισκεφθεὶς τὸν Νέον Κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσε τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ μετὰ χαρτογραφίας.

25. Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ.— Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ διψοκύνδυνοι ἀνδρες ὅρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος δὲ Ισπανὸς Βαλβόας διαπεράσας τὸν Ισθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τῷ 1513 τὸν Εἰρηνικὸν ωκεανόν. Μετ' αὐτὸν δὲ ἐν Ισπανικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν Πορτογάλλος Μαγγελᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐξ Ισπανίας τῷ 1519 διῆλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὄνομασθέντα Μαγγελλανικὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν ωκεανὸν καὶ ἔφθασε τῷ 1521 εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφορεύθη μαχόμενος πρὸς τὸν Ἰθαγενεῖς, δὲ πλοιάρχος αὐτοῦ Λελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διῆλθε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ελπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἰκοσιτεσσάρων ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ισπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 δὲ τολμηρὸς Ισπανὸς Κορτέσιος μετὰ ἐπτακοσίων ἀνδρῶν, δέκα ὅκτω ἵππων καὶ δέκα τηλεβόλων κατέλαβε τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ Νέου Κόσμου. Μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν ὄντος τοῦ ισπανικοῦ στέμματος. Ὄλιγον μετὰ ταῦτα οἱ Ισπανοί Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυρίευσαν δὲ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περούτιαν, δὲ δεύτερος τὴν Χιλήν. Οἱ Ισπανοί διὰ τῶν περαιτέρω κατακήσεων ἔγιναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τὸν Ισπανοῦς καὶ τὸν Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοί ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ Νέου Κόσμου· οὕτω οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, οἱ δὲ Ἀγγλοί ἀπώκισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἀπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

26. Τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων.— Οἱ Πορτογάλλοι ἐγκαθιδρυθέντες εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς μετεχειρίζοντο ἀπὸ πολλού χρόνου τὸν μαύρους ὡς δούλους. Οἱ ἀποικοί Ισπανοί, οἵτινες κατέλαβον τὰς Ἀντίλλας, δὲν εἶχον δούλους. Ἡνάγκαζον τὸν Ἰθαγενεῖς νὰ πλύνουν καὶ νὰ καθαρίζουν τὸν χρυσὸν τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἐργάζωνται εἰς τὴν φύτευσιν τοῦ ζαχαροκαλάμου. Ἀλλ᾽ οἱ πλεῖστοι τῶν ἔργατῶν τούτων ἀπέθανον ἐκ τῶν κόπων ή ἐξ ἀσθενειῶν. Ἡ νῆσος

Αίτη εἶχε 400,000 κατοίκους πρὸ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἐν ἔτει δὲ 1514 δὲν εἶχε περισσοτέρους τῶν 14,000 καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν ἀπέμεινεν οὐδεὶς ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων. Οἱ Ἰσπανοὶ ἀντικατέστησαν τοὺς ἐρυθροδέρμους Ἀμερικανοὺς διὰ τῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἦσαν συνηθισμένοι εἰς κλῖμα θερμόν, ἀνάλογον πρὸς τὸ κλῖμα τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Οὗτως ἐδημιουργήθη τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων, τὸ δόποιον διήρκεσε μέχρι τοῦ 1815. “Ολοὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, δοσοὶ εἶχον ἀποικίας ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἐπρομηθεύοντο μαύρους διὰ τὰς φυτείας τοῦ ζακχαροκαλάμου, τοῦ βάμβακος καὶ τοῦ καφέ. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο τῶν μαύρων, ἐμπόριον τοῦ ἐβένου, ὃς ἐλέγετο χλευαστικῶς, ἦτο τὸ ἐπικερδέστερον πάντων.

Οἱ μαῦροι μεταφερόμενοι ως δοῦλοι εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς (εἰς τὰς Ἀγγλίας, τὴν Βραζιλίαν, τὴν Βενεζουέλαν) ἐπὶ τέλους ἀπήρτισαν ἐν αὐταῖς ἔνα πληθυσμὸν ἐκ μαύρων πολὺ μεγαλείτερον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐξ Εὐρώπης λευκῶν. Ἡ ἀμερικανικὴ φυλὴ κατεστράφη κατὰ μέρα μέρος εἰς τὴν τροπικὴν Ἀμερικὴν, ἀντικατέστησε δὲ αὐτὴν ἡ ἀφρικανικὴ φυλὴ, ἥτις καὶ διεμοιράσθη ἡδη τὴν Ἀμερικὴν μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς φυλῆς.

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐμποροὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτὰς διὰ νὰ ζητήσουν δούλους. Ἅγοραζον αἷχμαλώτους πολέμου πωλουμένους ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἡγόραζον παιδία πωλούμενα ὑπὸ τῶν γονέων των, δίδοντες ως ἀντάλλαγμα ἐμπορεύματα ἄχρηστα, ἥ καὶ ἡρπαζον διὰ τῆς βίας τοὺς κατοίκους. Τοῦτο ἔηκολούθουν νὰ κάμνουν πρὸ πάντων οἱ Ἀραβεῖς ἐμποροὶ δούλων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς. Κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν μαύρων εἰς Ἀμερικὴν συνεσώρευον αὐτοὺς εἰς τὸ κύτος τοῦ πλοίου καὶ τοὺς ἡνάγκαζον οὕτω νὰ κάμνουν ἔνα διάπλουν πολλῶν ἐβδομάδων χωρὶς ἀέρα καὶ χωρὶς φῶς. Κατὰ τὸν διάπλουν ἀπέθησκον πάμπολλοι. Τοὺς ἀποθνήσκοντας ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ καρχαρίαι ἡκολούθουν τὰ πλοῖα διὰ νὰ τρώγουν τὰ πτώματα. “Οσοι ἐφθανον ξῶντες εἰς Ἀμερικὴν ἐπωλοῦντο ως δοῦλοι. Μετεχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὰς φυτείας τοῦ ζακχαροκαλάμου ἥ τοῦ καφέ, οἱ δὲ ἐπιστάται διὰ μαστιγώσεως τοὺς ἡνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται.

27. Οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων.— Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ ΙΓ' αἰῶνος συνετέλεσαν ὥστε οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ γνωρίσουν καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ κόσμου, τὸ δόποιον ἡγνόουν, ἥτοι τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Ἀσίας, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν, αἵτινες κατωκούντο ὑπὸ λαῶν περισσότερον πολιτισμένων, τὴν Ἀφρικήν ποιηθήκε από το Ινδιτόου Εκπαιδευτικῆς Πόλιτικῆς

κήν, ήτις κατωκεῖτο ὑπὸ μαύρων, καὶ ὅλην τὴν Ἀμερικὴν (τὸν Νέον Κόσμον), ήτις κατεύχετο ὑπὸ λαῶν ἀγρίων. Χῶραι, φυτά, ζῷα, ἀνθρώποι ὅλως ἀγνωστα ἀπεκαλύφθησαν. Αἱ γνώσεις αὗται ἀνέτρεψαν τὴν ἴδεαν, τὴν δούλιαν οἵ Εὐρωπαῖοι εἶχον περὶ τοῦ κόσμου, καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀναγέννησιν εἰς τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φυσικὴν ἴστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν.

Μετὰ τὰς ἀνακαλύψεις οἱ Εὐρωπαῖοι ὥρμησαν πρὸς εὔρεσιν ἀρωμάτων καὶ χρυσοῦ, καὶ τὸ ἐπέτυχον. Τὸ πιπέρι, ἡ κανέλλα, τὸ μοσχοάριον, τὸ καρυόφυλλον κατέστησαν ἀφθονοντα καὶ εἰς χαμηλὴν τιμήν, καὶ δὲν προωρίζοντο ἡδη μόνον· διὰ τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων. Τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἀμερικῆς συνετέλεσαν ὥστε νὰ τεθῇ εἰς κυκλοφορίαν ἐν Εὐρώπῃ χρυσὸς καὶ ἀργυρος, δσον δὲν εἶχον ἵδει ποτὲ οἱ Εὐρωπαῖοι. Οἱ ἀργυρος μεταξὺ τοῦ IE' καὶ IZ' αἰῶνος κατέπεσεν εἰς τὸ τέταρτον τῆς ἀξίας του. Κατ' ἀκολουθίαν ἀπαντα τὰ προϊόντα ἐπωλοῦντο τετράκις ἀκριβότερα. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἡδυνήθησαν νὰ διαθέσουν τετραπλάσια κεφάλαια διὰ τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐργασίας.

Τὰ ἀρώματα μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, δὲν χρυσὸς καὶ δὲ ἀργυρος μετεφέρετο ὑπὸ τῶν Ισπανῶν, οἵτινες ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον κύριοι τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ IZ' αἰῶνος οἱ Οὐλανδοὶ κατέλαβον τὰς κτήσεις τῶν Πορτογάλλων καὶ εἰς αὐτοὺς περιῆλθεν ἡδη τὸ κέρδος ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀρωμάτων. Μέχρι τοῦ IZ' αἰῶνος τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας (ἀρώματα, μέταξι, ἔλεφαντοστοῦν), ως προείπομεν, ἐφθανον εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Μεγάλαι ἐμπορικαὶ πόλεις ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἰταλίας (Ἐνετία, Γένονα, Φλωρεντία) καὶ τῆς κεντρικῆς Γερμανίας (Ἀμβούργον, Ρατισβόνη, Κολωνία). Ἀφ' ὅτου ὅμως ἀνεκαλύφθη ἡ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ὁδὸς διὰ τοῦ Ὡκεανοῦ, τὸ ἐμπόριον μετετέθη εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὥκεανόν· μεγάλαι δὲ ἐμπορικαὶ πόλεις ἀπέβησαν ἔκτοτε οἱ λιμένες τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ Λισσαβών κατ' ἀρχὰς, ἐπειτα τὸ Ἀμστελόδαμον, τὸ Βορδὼ, ἡ Νάντη, καὶ οἱ λιμένες τῆς Ἀγγλίας. Ἐμπορικοὶ λαοὶ δὲν ἦσαν πλέον οἱ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἀλλὰ οἱ ναυτικοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως Πορτογάλλοι, Οὐλανδοὶ, Γάλλοι καὶ πρὸ πάντων Ἀγγλοι.

Οἱ Ισπανοὶ διλύγον ὁφελήθησαν ἐκ τῶν ἀποικιῶν των. Οἱ βασιλεὺς τῆς Ισπανίας περιωρίζετο νὰ λαμβάνῃ τὸν ἀργυρον ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ Ισπανοὶ πολὺ διλύγον ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον. Ψηφίσαντες ἀπό τὴν επιφύλαξιν τοῦ πολιτικοῦ τοῦ Εὐρώπην. Τοιαῦτα

ῆσαν ὁ ἀραβόσιτος, τὰ γεώμηλα, τὸ κακάον, ἡ βανίλια, ὁ καπνός, ὁ ἄνανᾶς. Τὰ φυτὰ ταῦτα ὀλίγον κατ’ ὀλίγον εἰσήχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀφρικήν· τὰ δὲ γεώμηλα καὶ ὁ ἀραβόσιτος ἐχοησίμευνον ὡς τροφὴ ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ οἱ ἀρχαῖοι δημητριακοὶ καρποί. Ἄλλα φυτὰ τῆς Ἀσίας ἐνεκλιματίσθησαν εἰς τὰς ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἀφρικῇ ἀποικίας. Ὁ βάμβακ, τὸ ζακχαφοκάλαμον, ὁ καφές, τὰ δόποια μέχρι τοῦτο ἦσαν προϊόντα ἀσιατικά, κατέστησαν ἡδη προϊόντα ἀποικιακά.

Ἡ γεωγραφία, ἡ ἀστρονομία, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανική, ὡς προειπομένη, ὠφελήθησαν εὐρέως ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἐπιφέρῃ, ἀποτελέσματα ἀκόμη σπουδαιότερα. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐσκέφθησαν κατ’ ἀρχὰς μόνον νὰ ἔκμεταλλευθοῦν τὰς ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ κτήσεις των, δχι δὲ καὶ νὰ πληρώσουν αὐτὰς κατοίκων. Ἐλάμβανον ἀπ’ αὐτῶν τὸν ἀργυρὸν, ἀλλὰ δὲν ἔπειπον διόλου σχεδὸν ἀποίκους. Οὐδεὶς προέβλεπεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀμερικανικῆς ἥπερος ἔμελλε νὰ ἰδούμῃ μία νέα Εὐρώπη πολὺ μεγαλειτέρα τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης, μία νέα Ἰσπανία (τὸ Μεξικόν), μία νέα Γαλλία (ὁ Καναδᾶς), μία νέα Πορτογαλλία (ἡ Βραζιλία), μία νέα Ἀγγλία (αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι), τὸ μεγαλείτερον καὶ πλουσιώτερον ἐξ ὅλων τῶν ἔμνων τῆς εὐρωπαϊκῆς φυλῆς.

Αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις ἐπέφερον καὶ μίαν ἄλλην σπουδαίαν μεταβολὴν εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν Εὐρώπῃ ὁ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, τὰ δόποια ἀνήκον εἰς τὸν εὐγενεῖς καὶ εἰς τὸν κλῆρον. Ὁ κινητὸς πλοῦτος, ὃστις προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἦτο πολὺ περιωρισμένος. Καὶ ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ Νέου Κόσμου καὶ μετὰ τῶν Ἰνδιῶν διεξῆγεν ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, αὐτῇ κατ’ ἔξοχὴν ὠφελήθη ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων καὶ αὐτῆς η ὑξέήθη ἡ ἡθικὴ ἐπίδρασις καὶ ἴσχὺς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

28. Αἴτια τῆς μεταρρυθμίσεως — Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶχε διαφθαρῆ καὶ κατὰ τὴν διοίκησιν καὶ κατὰ τὴν διδάσκαλίαν καὶ κατὰ τὴν λατρείαν, παντοειδεῖς δὲ καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπιστεύετο ὅτι διὰ χρηματικῶν ἢ κτηματικῶν δωρεῶν εἰς ἐπισκοπὰς ἢ εἰς μοναστήρια ἥδυνατο τις νὰ σώσῃ τὴν ψυχήν του. Ἐγίνοντο λοιπὸν μεγάλαι δωρεαί, ἐνίοτε δὲ καὶ δλόκληρα χωρία ἀφιερώνοντο εἰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς μοναστήρια. Ως ἐκ

τούτου αἱ ἐπισκοπαὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἀπέβησαν πλουσιώτατα. Ἐν Γερμανίᾳ ἵδιως τὸ 1)3 τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς τὰ μοναστήρια.

Τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἡγουμένων συνήθως κατελάμβανον οἱ δευτερότοκοι υἱοὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ ἄλλοι ἴσχυροι εὐγενεῖς. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι ἔζων ὃς ἀλληλινοὶ φεουδάρχαι εἰς τὰ ἀπέραντα κτήματά των. Ἐνεδύοντο ὃς ἱππόται, εἶχον ἔνοπλον φρουρὸν ἔξι ἵπποτῶν, μετέβαινον εἰς τὰ κυνῆγια καὶ εἰς τοὺς πολέμους. Πολλοὶ ἔξι αὐτῶν ἦσαν ἔγγαμοι καὶ ἔζων μὲ τὰς γυναικάς των καὶ μὲ τὰ τέκνα των εἰς τὰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς τὰ μοναστήριά των. Καὶ οἱ ἄλλοι μοναχοὶ τῶν μοναστηρίων ἔζων ἐπίσης πλουσιοπαρόχως.

Ἄντιθέτως ἡ θέσις τοῦ κατωτέρου κλῆρου (τῶν ἱερέων) ἦτο οἰκτρά, διότι αἱ ἐνορίαι ἀνῆκον εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ τόπου (κοσμικὸν ἢ κληρικόν), καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐνοριῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἱερέων ἦσαν ἀνθρωποι πτωχοὶ καὶ παντελῶς ἀμαθεῖς, μόλις γνωρίζοντες ἀνάγγνωσιν· ἔζων ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοὶ μετέβαινον εἰς τὰ καπηλεῖα, ἐπινον καὶ ἐμεθύσκοντο καὶ ἔχαρτοπαίκτουν.

Οἱ ἀνώτεροι λοιπὸν κλῆρος ἦτο παραδεδομένος εἰς τὰς ἀκολασίας τοῦ βίου καὶ ἡ ἀνηθικότης αὐτοῦ εἶχε φθάσει εἰς ἀπίστευτον βαθμόν. Τὰ μοναστήρια, τὰ δποῖα ἦσαν πρωροισμένα ἵνα χρησιμεύουν ὃς τόποι χριστιανικῆς ἀνατροφῆς καὶ εὐσεβείας, εἶχον μεταβληθῆ εἰς καταγώγια διαφθορᾶς καὶ ἀκολασίας. Οἱ κατώτεροι κλῆρος, ὃς προείπομεν, διετέλει εἰς τὸν ἀλιβερὸν κατάστασιν. Οἱ λαὸς ἐπίσης διετέλει εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν. Τὰ σπουδαιότερα δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτι δ ἀνθρωπος διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς καθίσταται μακάριος καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀνθρωποι εἴνε τοιοί εἰναι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἶχον ἐκλίπει βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν συνείδησιν ὅχι μόνον τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ Ἀγία Γραφὴ σὺν τῷ χρόνῳ περιῆλθεν εἰς λήθην. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἐγίνετο ὃς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον εἰς τὸν λαόν. Οἱ ἱερεῖς ἐδίδασκον τὸν ἀμαθῆ λαὸν ὅτι διὰ νὰ γίνη τις μακάριος ὥφειλε νὰ νηστεύῃ, νὰ προσεύχηται καὶ νὰ κάμηνη δῶρα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ παρὸ δὸλα ταῦτα κανεὶς δὲν ἥδυνατο νὰ γίνη μακάριος ἀνευ τῆς μεσιτείας τῶν ἱερέων, τῶν δποίων προστατοῦ πάπας ὃς ἀναμάρτητος ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ τάφοις τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ἱώαννῃ εἶχε ἀποβῆ τόπος μεγάλου προσκυνήματος. Πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν Ἱώαννην προκυνηταί, εἰς αὐτοὺς δὲ ὁ πάπας ἔχορήγει ἐπὶ πληρωμῇ συγχωροχάρτια ἥτοι ἔφαντοι οὐ θρῶντε καταπλόκων πάστοις. Καταρτηρίου πυρός.

Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, κατέξαντησαν κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἐναυ-άγησαν. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατεδιώχθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὡς αἰρετικοί, ὡς δὲ Οὐïκλεφος, διάσημος καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁξ-φόρδῃ τῆς Ἀγγλίας πανεπιστημίου, καὶ δὲ Οὖσσος καθηγητὴς τοῦ ἐν Πράγα τῆς Βοημίας πανεπιστημίου, καὶ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰερώνυμος.

Ἡ τοιαύτη τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις, ἥτις ὁσημέραι ἔχειροτέ-ρευε, καὶ δὲ ἀκόλαστος βίος παπῶν τινῶν ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσαρέ-σκειαν. Δὲν ἐχοιεῖσεν δὲ εἰμὴ μικρά τις ἀφορμή, ἵνα ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἐκραγῇ εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν διάπασις Λέων I.

29. **Αρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.**—Ο πάπας Λέων I, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἀλλὰ πράγματι διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀκολάστου βίου του ἐχορήγηει ἐπὶ πληθωριῇ συγχωροχάρτια χωρὶς νὰ μεταβαίνουν οἱ πιστοὶ εἰς Ρώμην· ἐν Γερμανίᾳ δὲ ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μογοντίας Ἀλβέρτον νὰ ἐκδίδῃ συγχωροχάρτια δι' ὅπτῳ ἐτῇ ἐπὶ τῷ δῷρῳ νὰ διανέμωνται τὰ κέρδη. Ο Ἀλβέρτος ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ συγχωροχάρτια καὶ ἀνέθεσε τὴν πώλησιν αὐτῶν εἰς τὸν Δομινι-κανὸν μοναχὸν Τέζελον.

Ο Τέζελος περιεχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μετ' ἀνη-κούστου ἀναιδείας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον. Ἐκήρυξεν ἀναφανδὸν ὅτι δύναται τις νὰ τίχῃ ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν του καὶ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ Καθαρτηρίου πυρὸς καταβάλλων χρηματικὸν ποσὸν ἀνά-λογον πρὸς τὴν περιουσίαν του. Δύναται ὧσαιτας νὰ ἔξαγοράσῃ διὰ χρημάτων καὶ τὰς ψυχὰς ἀποθανόντων συγγενῶν του. **Ἐλθετε, ἔλεγε,** ἀγοράσατε συγχωροχάρτια. **Μόλις τὸ ἀργύριον ἡχήσῃ εἰς τὸ βα-λάντιον, ή ταλαιπωρος ψυχὴ ἐκπηδᾶ ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ Καθαρ-τηρίου πυρός.**

Τότε ἔτερος μοναχὸς, δὲ Μαρτῖνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς θεο-λογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης, βλέπων τὸν Τέζελον ἐνερ-γοῦντα ἀσυστόλως τὴν συγχωροχαρτοκαπηλείαν, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δοιιμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου

ξέουσίας τοῦ πάπα. Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Ἀγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης 95 Θέσεις ἥτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, διὰ τῶν ὅποιων ἔφεγε πικρῶς πλείστας καταχρήσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προεκάλει δὲ πάντα βουλόμενον εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν περὶ αὐτῶν. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Λουθήρου ἥτοι ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Αἱ θέσεις τοῦ Λουθήρου τυπωθεῖσαι κατ’ ἐπανάληψιν διεδόθησαν καθ’ ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ ἔτυχον πανταχοῦ ζωηρᾶς ὑποδοχῆς. Ὁ Τέξελος βλέπων ὅτι ἐκινδύνευε τὸ ἐπικερδές ἐμπόριον του ἀπήντησε δι’ 110 ἀντιθέσεων καὶ δ ἀγῶν ἥρχισεν.

‘Ο πάπας Λέων I’ κατ’ ἀρχὰς ἐθεώρησε τὸ διάβημα τοῦ Λουθήρου

ῶς ἀσήμαντον καὶ συνήθη καλογηρικὴν ἔριν. Βλέπων δικαίως ὅτι ὁ θόρυβος ἐπετείνετο, ὀργίσθη καὶ προσεκάλεσε τὸν Λούθηρον ἵνα ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μεταβῇ εἰς Ψώμην καὶ ἀπολογηθῇ. Άλλος δὲ Λούθηρος ἦρνηθη καὶ ἐπεδόθη εἰς ζωηρότερον ἀγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Γερμανίας ἀπὸ τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ. Ἡρχισε νὰ συγγράφῃ γερμανιστὶ συγγράμματα μεταρρυθμιστικά· ἐπρότεινε νὰ συγκληθῇ μία ἑλευθέρα σύνοδος, τὴν ὅποιαν νὰ μὴ

Εἰκ. 6.—‘Ο Λούθηρος, προσωπογραφία διευθύνη ὁ πάπας καὶ ἡ ὅποια νὰ τοῦ Λουκᾶ Κρανάχη.

δραγανώσῃ τὴν γερμανικὴν Ἐκκλησίαν οὕτως ὥστε νὰ μὴ δια-

κούῃ πλέον εἰς τὸν πάπαν. Οἱ Λούθηροις εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ἔσχε πολλοὺς ὄπαδοὺς καὶ ἐντὸς ὅλιγου ἀπέκτησε μέγα δόνομα. Οἱ φίλοι του τὸν ὀνόματον **Σάλπιγγα τοῦ Εὐαγγελίου**. Ο πάπας τότε ἐπεμψεν εἰς ὅλας τὰς γερμανικὰς χώρας διάταγμα (βοῦλλαν), δι’ οὗ κατεδίκαζε τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου ως αἵρετικὰ καὶ διέτασσε νὰ καύσον αὐτά. Ο ἐκλεκτωρὸς τῆς Σαξονίας Φρειδερίκος δὲ Σοφός, προστάτης τοῦ Λουθήρου, ἤρνηθη νὰ δημοσιεύσῃ τὴν βοῦλλαν τοῦ πάπα. Τότε ὁ πάπας ἀφώρισε τὸν Λούθηρον· ἀλλ’ δὲ Λούθηρος ἀκολούθουμενος ὑπὸ τῶν σπουδαστῶν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ιωσήπου τοῦ Μητροπολίτου Λευκού πολλούς οσμεν τῆς πύ-

λης τῆς πόλεως καὶ ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους λαοῦ ἔκαυσε πανηγυρικῶς τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ πάπα.

Τῷ 1520 ἔξελέχθη αὐτοκράτωρ ὁ Κάρολος Ε', ἀποθανόντος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α'. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε' ἐπιθυμῶν νὰ κανονισθοῦν τὰ πολιτικὰ πράγματα, προσέτι δὲ νὰ ἔξομαλυνθοῦν αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες, συνεκάλεσε δίαιταν ἥτοι συνέλευσιν ἐν Βορματίᾳ (Worms) τῷ 1521, εἰς τὴν δποίαν προσκληθεὶς μετέβη καὶ ὁ Λούθηρος. Ὁ Λούθηρος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παροησίας τὰς ἀρχὰς του, ἡρνήθη δὲν^τ ἀνακαλέσῃ αὐτὰς ἐφ^τ ὅσον δὲν ἀπεδεικνύετο διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς πλανώμενος.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἐν συνόψει ἦτο ἡ ἔξῆς.

α') Μόνη ἡ Ἀγία Γραφὴ εἶνε ἡ γησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει αὕτη νὰ εἴνει διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοούμενην ὑπ^τ αὐτοῦ. 2) ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν εου μὲ προσευχᾶς, μὲ νηστείας καὶ μὲ ἀποδημίας εἰς ἱεροὺς τόπους, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν, τὴν δὲ σωτηρίαν ταύτην δὲν δύναται ὁ πάπας νὰ δώσῃ διὰ συγγρωροχαρτίων. 3) ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελήται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. 4) ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθοῦν. 5) νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἄγιών καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων ὁ Λούθηρος παρεδέχετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέργιτεν ὡς περιττά.

Ἡ δίαιτα τῆς Βορματίας κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ὡς αἵρετικὴν καὶ προέγραψεν αὐτόν, ἀλλ^τ οὗτος προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Φρειδερίκου ἡδυνήθη νὰ σωθῇ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηυκόλυνε δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Ἐπίσης πολὺ ἔβοήθησε τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου καὶ τὸ δτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπησχολημένος εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Α', βασιλέως τῆς Γαλλίας, δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ καταπνίξῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν. Οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἤσαν πτωχοί. Εἰς τὰ κράτη αὐτῶν τὰ πλεῖστα καὶ μεγαλείτερα τῶν κτημάτων κατεῖχεν ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἔξ αὐτῶν εἰσήγαγον τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὰς χώρας των καὶ καταλαβόντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς χώρας των. Ἐπίσης καὶ πολλοὶ ἐλεύθεραι πόλεις τῆς Γερμανίας ἀπέροιψαν τὸν καθολικισμὸν καὶ ἡσπάσθησαν τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅπου εἰσήγετο ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετεορυθμίζοντο ἐκ θεμελίων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο

διὰ τῆς γερμανικῆς· τὰ μοναστήρια κατηγοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο· οἱ μοναχοὶ ἔξελθόντες ἐκ τῶν μοναστηρίων ἐνυμφεύθησαν. Καὶ αὐτὸς δὲ Λούθηρος ἐνυμφεύθη πτωχὴν κόρην.

“Οσοι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα, βλέποντες τὰς προόδους τῆς μεταρρυθμίσεως ὥρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ἔξευφέσεως αὐστηρῶν μέτρων πρὸς κατάπνιξιν αὐτῆς. Ό Κάρολος Ε΄ ἀπησχολεῖτο νῦν ὅχι μόνον εἰς τὸν κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Α΄ πόλεμον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτερον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ό σοιλτᾶνος Σουλεϊμάν Β΄, συμμαχήσας μὲ τὸν Φραγκίσκον Α΄, εἶχεν ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ἡπείλει τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν. Κατὰ τὴν ἀποσίαν τοῦ Καρόλου Ε΄ ἀντικαθίστα αὐτὸν δὲ ἀδελφός του Φερδινάνδος.

Ο Φερδινάνδος συνεκάλεσε δίαιταν τῷ 1529 ἐν Σπείρᾳ (Speirer) πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ δίαιτα αὗτη ἔξεδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο ἡ περαιτέρῳ ἔξαπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἔξ οὐ καὶ Διαμαρτυρόμενοι (Protestants) ἔκτοτε ὀνομάζοντο.

Τὸ ἔπόμενον ἔτος (1530) ἐπανῆλθε νικητὴς δὲ Κάρολος Ε΄ μετὰ ἐννεατῇ ἀποσίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ κανονίσῃ ὁριστικῶς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα. Συνεκάλεσε λοιπὸν δίαιταν ἐν Αὐγούστῃ τῆς Βαναροίας. Οἱ Λουθηρανοί ἡγεμόνες δὲν ἐτόλμησαν νῦν ἀντισταθοῦν φανερά· φέλοντες μόνον νὰ δεῖξουν ὅτι δὲν ἐπεθύμουν ἄλλο παρὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου καὶ ὅτι δὲν διενοίθησαν ποτὲ νῦν ἀνατρέψουν τὸ δλον θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, παρουσίασαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν δμολογίαν τῆς πίστεώς των, τὴν ὁποίαν συνέταξε λατινιστὶ καὶ γερμανιστὶ δὲ σοφὸς καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ φύλος τοῦ Λουθήρου *Μελάχθων*. Ἀλλὰ καὶ ἡ δμολογία αὕτη, ἥτις ὀνομάσθη «*Αὐγουσταία δμολογία*», ἀπεδοκιμάσθη διαίρετικὴ καὶ οἱ Λουθηρανοί ἡγεμόνες διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ὑποταχθοῦν. Οἱ Λουθηρανοί ἡγεμόνες τότε συνησπίσθησαν καὶ συνῆψαν τὴν *Σμαλκαλδικὴν συμμαχίαν* (ὄνομασθεῖσαν οὕτω ἐκ τῆς πρωστικῆς πόλεως Σμαλκάδης) πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἥρχισε νέος πόλεμος τοῦ Καρόλου Ε΄ πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α΄ τῆς Γαλλίας. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Λουθήρου διεδόθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Τῷ 1540 δλοι σχεδὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ αἱ ἔλευθεραι πόλεις ἀπεδέχθησαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς αὐτοκρατορίου τοῦ Λούθηρου. Προταστικὰ κράτη παρέ-

μειναν εἰς τὸν καθολικισμὸν καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ οἵκοι τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὁ Κάρολος Ε', ἀφοῦ ἀπηλλάγη καὶ τοῦ νέου πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' πολέμου, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν Λουθηρανῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας· οὗτος ἔξερχάγη ὁ καλούμενος **Συαλκαλδικὸς πόλεμος**, ὃτις ἔσχε διαφόρους τροπάς. Βλέπων δῆμος ὁ Κάρολος Ε' ὅτι δὲν ἥδυνατο εὐκόλως νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα ἐν Γερμανίᾳ, περιελθὼν δὲ καὶ εἰς διάστασιν πρὸς τὸν πάπαν, ἤλθεν εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν τὴν ἐν **Αὐγούστη Θρησκευτικὴν εἰρήνην** (1555), καθ' ἣν 1) τὰ δύο δόγματα εἶχον ἵσα δικαιώματα· 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κανονίζουν ἐν τῇ χώρᾳ των τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας ὅπως αὐτοὶ ἥθελον· 3) οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώκουν τοὺς διαμαρτυρομένους ὑπηκόους των μόνον ἥδυναντο νὰ τοὺς ἐκδιώκουν ἐκ τῆς χώρας των χωρὶς νὰ δημεύουν τὰ ὑπάρχοντά των· 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα παρέμενον εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Ἡ μετάρρυθμισις τοῦ Λουθῆρου διὰ τὴν Γερμανίαν ἔσχε σημαντικώτατα ἀποτελέσματα· ἐπέδρασεν ἐπωφελῶς ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, κατωτέρας τε καὶ ἀνωτέρας, καὶ συνετέλεσεν οὕτω κατὰ πολὺ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Ἡ θρησκευτικὴ κίνησις συνεπήρωσεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἔργον τῶν φιλολόγων.

30. Ἡ μεταρρύθμισις ἐν **Ἐλβετίᾳ — Ζβίγγλιος — Καλβίνος**. — Ὁλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθῆρου ἔξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἐλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος πρακτικώτερος ὡν τοῦ Λουθῆρου ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὅχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἥθων καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ «Μεγάλου Συμβουλίου» αὐτῆς προέβη εἰς πλήθη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυρούς, λαμπάδας, βωμούς, μονισικὰ ὄργανα. Ἄλλη ὅπως ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Λουθῆρου ἐν Γερμανίᾳ, οὕτω καὶ τοῦ Ζβίγγλιου ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἐλβετίᾳ προσέκρουσεν εἰς πλείστα ἐμπόδια κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ πόλεμος ἐμφύλιος ἔξερχάγη μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν καθολικῶν. Παρὰ τὴν Καπέλλην οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζβίγγλιού ἐνικήθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς ἐφονεύθη. Ἐν τούτοις ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἔνεκποτη· τὰ μεγάλα καντόνια τῆς Ἐλβε-

τίας ἀπεδέχθησαν καὶ διετήρησαν τὴν μεταρύθμισιν τοῦ Ζβιγγλίου, ήτις βραδύτερον συνεχωνεύθη μὲ τὴν τοῦ Λουθέρου.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη ἐν Γενεύῃ νέος μεταρρυθμιστής, ὁ Ἰωάννης Καλβῖνος, Γάλλος τὴν καταγωγήν. Ὁ μεταρρυθμιστὴς οὗτος ὑπῆρξε πολὺ ἀνώτερος τῶν δύο προηγουμένων κατὰ τὴν παιδείαν, κατὰ δὲ τὰ ἥθη ἡτο τραχὺς καὶ αὐστηρὸς μέχρις ὑπερβολῆς. Ἐπειδὴ δὲν ἦδυνατο ἀκινδύνως νὰ κηρύξῃ τὰς μεταρρυθμιστικάς του ἴδεας ἐν Γαλλίᾳ, διότι αὕτη ὑπῆρξε πάντοτε προστάτης τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ὁ δὲ βασιλεὺς Φραγκίσκος Α' ἐζήτει διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου νὰ ἔξολοθρεύσῃ τοὺς μεταρρυθμιστάς, μετέβη εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἐλβετίας, τὴν ὅποιαν κατέστησεν ἔδραν τῆς διαμονῆς του καὶ ἐν τῇ ὅποιᾳ ἔξήσκει ἀπεριόριστον ἐπιρροὴν μέχρι τέλος τοῦ βίου του.

Ο Καλβῖνος καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα κηρύττων, συζητῶν, συμβουλεύων, συγγράψων καὶ διδάσκων. Ἡγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς παραδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἥθους αὐστηροῦ. Ως πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς

Εἰκ. 7:— Ὁ Καλβῖνος κατὰ προσωπογραφίαν διατηρουμένην εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Γενεύης.

ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος, οὗτος καὶ ὁ Καλβῖνος ἔξεβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχήν, κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιασμικὴν ἔօρτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ήτις ἐωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβῖνος ἀνέθετεν εἰς συνόδους. Κατὰ τόπους οἱ ἰερεῖς καὶ ἀριθμός τις πρεσβυτέρων (λαζαρῶν) ἐσχημάτιζον σύνοδον ἢ τὸ καλούμενον πρεσβυτέριον, παρὰ τοῦ ὅποιου ἡ ἐπιχώριος ἐκκλησία ἐδέχετο τοὺς νόμους. Τὸ πρεσβυτέριον ἐκπροσωποῦν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα ἔξελεγε τοὺς ἰερεῖς, ἐπετή-

ρει τὰ ἥθη καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν πολιτῶν καὶ ἐτιμώρει τοὺς παρεκτρεπομένους. Ἡ περὶ τὰ ἥθη μεγάλη αὐστηρότης ἥγαγε τοὺς Καλβινικοὺς εἰς τὸ νὰ ἀπαγορεύουν πολλάκις καὶ αὐτὰς τὰς συγκεχωρημένας καὶ ἀθόας τέρψεις, οἷον τὸν χορόν, τὸ θέατρον καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσηβρινὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

31. Ἀναδιοργάνωσις τοῦ Καθολικισμοῦ.—Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.—Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος.—Ἐνῷ ὁ προτεσταντιομός διημέραι ἔξηπλώνετο καταπληκτικῶς διὰ τῆς ἀκαταπονήτου δραστηριότητος τῶν δπαδῶν του, ἐξ ἄλλου μέρους ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐλάμβανε διάφορα μέτρα πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ ἥδη ὑπάρχοντα ἀναδιωργανώθησαν. Ἄλλος οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων προήχθη εἰς τοιαύτην σημασίαν καὶ δύναμιν, εἰς δσην τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.

Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λούόλα, εὐγενοῦς Ισπανοῦ, ὀνομάσθη δὲ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Πάπα, Ὁ δργανισμὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο μοναχικὸς καὶ στρατιωτικός. Ὁ ἀνώτατος ἀρχηγός του, στρατηγὸς καλούμενος, διέμενεν ἐν Ῥώμῃ. Εἰς τοῦτον ὑπειάσσοντο οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τούτους πάλιν πλῆθος ἀξιωματικῶν διαφόρων βαθμῶν. Εὑπείθεια καὶ ἀντηρὰ ὑποταγὴ ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντες οἱ ἑταῖροι ἐπεβλέποντο ἀμοιβαίως καὶ ὅφειλον νὰ διακόψουν πάντα δεσμόν, δστις συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γενόμενοι δεκτοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς μακρὰν δοκιμασίαν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας παρετηροῦντο μετὰ προσοχῆς αἱ κλίσεις ἐνὸς ἑκάστου καὶ ἡ ἐπιτηδειότης διὰ νὰ ἀπονεμῇ ἡ κατόπιν εἰς αὐτὸν ὁ κατάλληλος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Καὶ οἱ μὲν ἐπιτηδειότεροι καὶ πονηρότεροι ἀπεστέλλοντο εἰς διαφόρους αὐλάς, δπως χρησιμεύσουν ὡς πνευματικοὶ καὶ ὡς παιδαγωγοὶ τῶν ἡγεμονοπαίδων· οἱ εὐφραδέστεροι ἐγίνοντο ἱεροκήρυροι· οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι ἔχοντιμευον ὡς καθηγηταί· οἱ δὲ μᾶλλον ἔνθουσιώδεις ἀπεστέλλοντο ὡς ἱεραπόστολοι εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαζον.

Ἡ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» ἔξηπλώθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ισπανίαν, Αὐστρίαν, Βαυαρίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ἐπλούτισθη μὲ δωρεὰς καὶ μὲ κληροδοτήματα. Ἰδρυσε δὲ καὶ συνετήρει πολυπληθῆ ἐκπαιδευτήρια, ἐν τοῖς ὅποιοις παρείχετο δωρεάν εἰς τὸν λαὸν ἡ ἐκπαί-

δευσις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου προσείλκυσε τοὺς πένητας. Ἡ διδασκαλία τῶν Ἰησουΐτῶν δὲν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἔκμαθησιν τῶν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἴστορία καὶ πᾶν ὅ, τι στρέφει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἔξωρίσθη ἢ ἐκοιοβόλητη ὑπὸ τῶν Ἰησουΐτῶν. Ἐνὶ λόγῳ, ἐνῷ δὲ προτεσταντισμὸς καθιέρων τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν, οἱ Ἰησουΐται κατεπίξεον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος καὶ ἀνεκήρυκτον τὴν ἀπόλυτον εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ κεκεύσματα τοῦ Πάπα. Ἀλλ᾽ ἵδιως ἐπέσυρον καθ' ἔαυτῶν οἱ Ἰησουΐται τὴν κατάραν τῶν λαῶν διὰ τοῦ ἐπονειδίστου καὶ ἀντιχριστιανικοῦ ἀξιώματός των «Οἱ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα», συνέπειαι τοῦ ὄποιου ὑπῆρχαν αἱ πυραὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ Φονικὴ νὺξ τοῦ Ἅγίου Βαρθολομαίου. Ωσαύτως κατέστρεψαν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πίστιν οἱ Ἰησουΐται διδάσκοντες ὅτι δὲ ὁ δρόκος οὐδὲν ἔχει κῦρος, ἀν τὸ πνεῦμα φρονῇ ἐνδομύχως ἄλλως.

Ἄφοῦ ἡ Καθολικὴ Ἔκκλησία διὰ τῶν βελτιώσεων, αἱ δοποῖαι ἐπηνέχθησαν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς αὐτήν, καὶ διὰ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουΐτῶν ὥπλισθη Ἱκανῶς εἰς τὸν κατὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἀγῶνα, διὰ νὰ συσφίγῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν ἐνότητα αὐτῆς συνεκδότησε τὴν ἐν Τριδέντῳ τελειταίαν σύνοδον (1545), τῆς δοποίας αἱ ἀποφάσεις κυρωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πάπα ἀποτελοῦν ἀκόμη καὶ τώρα τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Καθολικῆς Ἔκκλησίας. Ἡ σύνοδος αὐτῇ ἐθέσπισεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνήκει εἰς τὴν παπικὴν ἔδραν, πᾶσαν δὲ ἄλλην ἐρμηνείαν καὶ διδασκαλίαν ἀνεθεμάτισε προσέτι δὲ ἐβεβαίωσε τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν τοῦ Πάπα ἐφ' ὅλου τοῦ καθολικοῦ κόσμου

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΜΦΒΟΥΡΓΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

32. Κάρολος Ε' καὶ Φραγκίσκος Α'.—Πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α' ἥγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας δὲ Κάρολος Α', ἔγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α' καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως, καὶ δὲ Φραγκίσκος Α', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὑπερίσχυσεν δὲ Κάρολος καὶ ἔξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε'. Ἐκ τῆς ἐνώσεως δὲ ταύτης τοῦ γερμανοαυστριακοῦ καὶ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος ἀπετέλεσθη κολοσσιαία δύναμις, ἣτις ἡδύνατο νῦν ἀποβῆ λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὴν γείτονα Γαλλίαν. Καὶ ὑπῆρχε μὲν καὶ πρότερον ἀντιεγκλία μεταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου, ἀλλὰ νῦν ἐκ τῆς ἀποτυχίας του κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ Φραγκίσκος ἔγινε θανάσιμος ἔχθρος τοῦ Καρόλου. Ἐκ

τούτου προέκυψαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡγεμόνων τέσσαρες μακοχρόνιοι πόλεμοι.

Ἄφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον πόλεμον (1521—1526) ἔδωκαν τὰ δύο δουκάτα, τὸ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὸ τῆς Βουργουνδίας, τὰ δποῖα ἀρχῆθεν ἥσαν γερμανικὰ φέουδα καὶ εἶχον καταληφθῆν πò τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος Ε' ἤρχισε τὸν πόλεμον. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβον τὸ Μεδιόλανον. Ὁ Φραγκίσκος Α' ἐκστρατεύσας αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, δπως ἀποπλύνῃ τὸ ἐκ τῆς ἡττης ὅνειδος, ἡττήθη παρὰ τὴν Παυσίαν (1525) καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Μαδρίτην. Μετὰ ἐνιαύσιον δὲ αἰχμαλωσίαν ἥναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Μαδρίτης, δι' ἣς παρηγήθησε πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του καὶ ἀπεχώρησε τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας.

Ἐνθὺς ὡς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του ὁ Φραγκίσκος καὶ ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἔδαφους διεκήρυξεν δτι δὲν ἥδυνατο νὰ ἐκτελέσῃ συνθήκην, ἵτις ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Ὁθεν συμμαχήσας μετὰ τοῦ Πάπα, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Η', καὶ μετὰ τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας ἐκήρυξε κατὰ τοῦ Καρόλου Ε' τὸν δεύτερον πόλεμον (1527—1529). Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ρώμης καὶ κυριεύσαντα αὐτὴν ἐξ ἐφόδου ἐχύμησαν εἰς τὰς δόδους τῆς πόλεως καὶ διέπραξαν φρικώδη ἀνοσιοργήματα. Ὁ πάπας Κλήμης Ζ' αἰχμαλωτισθεὶς ἥνανκάσθη νὰ ἔξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν του ὑπὸ δρους λίαν σκληρούς καὶ ἔξευτελιστικούς. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἐν Καμεράκῳ (Cambrai) τῆς Γαλλίας εἰρήνης (1529), δι' ἣς καὶ πάλιν ὁ Φραγκίσκος παρηγήθησε τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του.

Ο Φραγκίσκος ἐπεχείρησε καὶ δύο ἄλλους πολέμους κατὰ τοῦ Καρόλου (1536—1538 καὶ 1542—1544). Κατὰ τὸν τρίτον πόλεμον συνεμάχησε μετὰ τοῦ σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλεϊμάν Β', ὅστις πρότινων ἐτῶν, τῷ 1529, ὡς θέλομεν ἔδει καὶ κατωτέρω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐποίησεν τὴν Βιέννην. Ἄλλα καὶ εἰς τὸν δύο τούτους πολέμους ἀπέτυχεν ὁ Φραγκίσκος καὶ διὰ τῆς ἐν Κρεσπώφ εἰρήνης (1544) ἀπέσυρεν δριστικῶς τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του. Ἐκτοτε ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψβούργων ἐν Ἰταλίᾳ ἔμειναν ἀδιαφίλονίκητος.

Ἐν ἔτει 1556 δ ὁ Κάρολος Ε' παρηγήθη τὸν θρόνου καὶ τὰ μὲν βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς Κάτω

Χώρας ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱόν του Φίλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοχρατορικὸν δέξιωμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον Α'.

33. **‘Η Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β’, Φιλίππου Γ’ καὶ Φιλίππου Δ’.**— Ο Φίλιππος Β’ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο ἔτη (1556-1598) τοῦ μεγαλειτέρου κράτους τοῦ κόσμου κατὰ τὴν τότε ἐποχήν περιελάμβανε δὲ τοῦτο πλὴν τῶν προειδημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἔξαρτωμένας χώρας ἐν Ἀμερικῇ, Ἀφρικῇ καὶ ταῖς ὀνατολικαῖς Ἰνδίαις. Καὶ δπως ἐπὶ Καρόλου Ε’ ἐλέγετο ὅτι ὡδέποτε ἔδυεν ὁ ἥλιος εἰς τὸ κράτος του, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἴσχυρᾶς μοναρχίας τοῦ Φιλίππου Β’ ἐλέγετο ὅτι «εἰς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τῆς Ἰσπανίας ὁ κόσμος τρέμει». Καὶ ὅμως ὁ στυγνὸς οὗτος καὶ μισάνθρωπος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ παντὸς μέσου, ἵνα ἔξαφανίσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους του.

Ο Φίλιππος Β’ ἦτο μανιώδης καθολικός, ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε τρία πράγματα α’) τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως του, β’) τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ γ’) τὴν ἐκμηδένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν.

Ἐν πρώτοις διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ζωοκαυστιῶν (autos-da-fés) ἦτοι τῶν πυρῶν, ἐπὶ τῶν ὅποίων ἀθρόοι ἐρρίπτοντο οἱ αἵρετικοι καὶ ἐκαίοντο, ἥδυνήθη νὰ ἔξαλείψῃ πᾶν ἔχνος αἵρετικῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ὡς καὶ ἐν Νεαπόλει, εἰς τὰς δυοῖς χώρας ὁ προτεσταντισμὸς ἐίχεν εἰσαχθῆ, ἀλλὰ συγχρόνως ἔξηφάνισε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων.

Ἐπειτα ἥθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του, πραγματοποιῶν οὕτω τὸν πρῶτον σκοπόν του. Ἐτρέφετο ἐπὶ τινά χρόνον μὲ τὴν ἐπίδα νὰ γίνη κύριος τῆς Γαλλίας· εἶχεν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Πορτογαλίαν ἢ δὲ φιλοδοξία του ἐξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας. Ἀπέτυχεν ὅμως εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιχειρήσεις του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησε κατὰ τὸν Ἐρρίκου Β’ τῆς Γαλλίας ἀνεπιτυχῶς. Ἐπειτα ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Τούρκους. Οἱ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πειραταὶ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἰταλίας· ἐπειδὴ δὲ τὰς λεηλασίας τῶν πειρατῶν ὑπέθαλπον οἱ Τούρκοι, ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων ἔχων συμμάχους τὸν πάπαν Πίον Ε’ καὶ τὴν Ἐνετίαν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἐτεροθιλῆς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β’ Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς ἥγοιμενος τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν συμμάχων κατέστρεψεν δλοσχερῶς τῷ 1571 τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ συγκροτηθείσῃ περὶ τὰς Ἐγινάδας νήσους. Αὕτη συνήθως φέρεται ὑπὸ τὸ δνομα «ναυμαχία τῆς Ναυ-

πάκτου» (Lepanto), διότι οὗτο ὀνομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ Ἀκαρνανία.

Μόνον ἐν Πορτογαλλίᾳ ἐπέτυχεν δὲ Φίλιππος Β'. Ἐκλιπούσης ἐν αὐτῇ τῆς Βουργουνδιακῆς δυναστείας, δὲ Φίλιππος προέβαλε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ παρτογαλλικοῦ θρόνου ὡς μητρόθεν ἔγγονος Ἐμμανουὴλ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ διὰ τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ "Αλβα ἐντὸς δὲ λίγων ἐβδομάδων κατέκτησεν ὅλην τὴν Πορτογαλλίαν. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἡδοίσεται τὴν ἁνότητα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου.

"Αλλ' δὲ πόλεμος, δστις διήσεισεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἰσπανικὴν μόναρχίαν καὶ ὅδηγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον, ἥτο δὲ πρὸς τὰς Κάτω Χώρας. Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίας καὶ προνόμια, ἥτοι εἶχον ἐγκωφίους ὑπαλλήλους, ἐγκώφιον στρατὸν καὶ ἐγκώφια δικαστήρια. Οὐ Φίλιππος Β' ἥθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὰς Κάτω Χώρας διὸ Ἰσπανῶν ὑπαλλήλων καὶ νὰ φρουρήσῃ αὐτὰς διὸ Ἰσπανικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' οἱ Κατωχωρῖται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἴδιωται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ διεξήγαγον μακρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ὅγδοην κοντα ἔτη.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ ἐβοήθει τοὺς Κατωχωρίτας. Οὐ Φίλιππος Β', θέλων διὸ ἐνὸς κτυπήματος νὰ ἐκδικηθῇ τὴν μεγάλην ἐκείνην βασίλισσαν, τὴν δποίαν ἐμίσει καὶ διὸ ἄλλον ἀκόμη λόγον, διότι ἀπέφυγε τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου, ἔξωπλισε μέγυν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν «Ἀγτητον ἀριμάδαν», καὶ ἀπέστειλεν αὐτὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ἡ μεγάλη ἐκείνη ναυτικὴ δύναμις κατεστράφη ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν τρομερῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τῶν Ἀγγλων. Ή δὲ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνέτοιψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ἔξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Οὐ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ δύο εἰσέτει δεκαετίας. Καὶ αἱ μὲν μεσημβριναὶ (αἱ βελγικαὶ) ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ βόρειαι (αἱ ὄλλανδικαὶ) ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὸν ὑπέρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Τέλος διὰ τῆς Βαστεφαλικῆς εἰρήνης (1648) ἀνεκρυχθῆ ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Οὐ Φίλιππος Β' δὲν ἐπέζησεν ἵνα ἴδῃ τὴν ἔκβασιν τοῦ κατὰ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀγῶνος καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ κράτους του ἀπέθανε τῷ 1598, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ νιὸς αὐτοῦ Φίλιππος Γ' (1598—1621). Οὐ Φίλιππος Γ' ἥτο πτωχὸς τῷ πνεύματι τόσον δὲ ἀθλίως ἐκυβέρνησεν, ὥστε κατέστησε ποθητὴν καὶ αὐτὴν τοῦ πατρός του τὴν κυβέρνησιν.

Χειρότερος ἀκόμη ὑπῆρχεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φιλίππου Γ' Φίλιππος Δ' (1621.—1665). Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Πορτογάλλοι ἀνέκτησαν δι' ἔπαναστασεως τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ αἱ δόλλανδικαι ἔπαρχιαι διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης ἐκηρύχθησαν ἀνεξαρτητοι.

Ἐν γένει ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἡ Ἰσπανία ὑπῆρχεν ἡ μᾶλλον δεσποτικὴ καὶ μισαλλόδοξος χώρα τῆς Εὐρώπης.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΒ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ'
ΕΜΦΥΓΙΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

34. Λουδοβίκος ΙΒ' (1498—1514).—Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἥρχισεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διὰ τῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τῆς προστασίας, τὴν ὅποιαν ὁ βασιλεὺς οὗτος παρέσχεν εἰς τε τοὺς ἐγγωρίους καὶ τοὺς ἔνοντς λογίους καὶ καλλιτέχνας. Διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἔγινεν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Φραγκίσκος Α'.

35. Φραγκίσκος Α' (1515—1547).—Ο Φραγκίσκος Α' ὑπῆρξε βασιλεὺς δομητικός, ἱπποτικώτατος κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τοὺς τρόπους, φιλόδοξος καὶ εὐφυής. Διεξήγαγεν οὗτος, ὡς εἴδομεν, τέσσαρας μακροχρονίους πολέμους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε', εἰς τοὺς ὅποιους ἀπέτυχεν. Ἄλλ' ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη καλλιστα· ἔξήρθησεν ἀπὸ τοῦ στέμματος τοὺς κραταιοτέρους μεγιστᾶνας δι' αὐλικῶν ἀξιωμάτων καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν. Ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰ γράμματα καὶ τὸς τέχνας, δι' ὃ καὶ πατήθη αὐτῶν ἐκλήμη. Ἐξωτερικῶς δὲ ἤλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτάνον Σουλεῖμάν Β' καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ συνθήκην (1534), γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Capitulatilons, δι' ἣς ἡ Γαλλία ἐπέτυχε τὴν προστασίαν (protectorat) ἐπὶ τῶν ἀγίων τόπων, τὸ δικαίωμα τὸ ἰδρύειν τραπέζας εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνην τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ἄλλ' ἐνῷ εἰς πάντα τὰλλα ὁ Φραγκίσκος Α' ἐφάνη νεωτεριστής, εἰς τὸ θρήσκευμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καταδιώξας ἀπηνῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφοῦ προσεύκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου, τὸν βιουρβωνικόν, ἥδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

36. Ἐρρίκος Β' (1547—1554) καὶ Φραγκίσκος Β' (1554—1560).—Τὸν Φραγκίσκον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἐρρίκος Β', βασιλεὺς μετρίου πνεύματος. Καὶ οὗτος μιμούμενος τὸν πατέρα του ἐπεδίωξε τὴν ταπείνωσίν τοῦ Ἀμβούργειου οἴκου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἐδίστασε νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένους ἐναντίον τοῦ Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικῆς

Καρόλου Ε', ἐνῷ ἐν Γαλλίᾳ μετ' ἀγριότητος κατεδίωκε τοὺς Καλβινικοὺς, κατώρθωσε δὲ νὰ ἀποσπάσῃ τὰς ἀξιολόγους πόλεις Μὲτς, Τοῦλον καὶ Βερόδουνον.

Τὸν Ἐρρίκον Β' ἀποθανόντα τῷ 1554 διεδέχθη ὁ μόλις δεκαεξαετῆς υἱὸς του Φραγκίσκος Β', σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φραγκίσκου Β' ἔξερον γηγενὴν ἐν Γαλλίᾳ ἔμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι, διαρκέσαντες ἡμισυν σχεδὸν αἰώνα καὶ προξενήσαντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνυπολόγιστα κακά, ἔχρεωστοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀντιζηλίαν δύο μεγάλων καὶ ἴσχυρῶν οἴκων, τοῦ οἴκου τῶν θρησκομανῶν Γυιζῶν, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προϊσταντο τῶν καθολικῶν, καὶ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβώνων, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προϊσταντο τῶν Καλβινικῶν. Οἱ Καλβινικοὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐκαλοῦντο Οὐγενότοι (Hugenots), ὅπερ ὄνομα ἐσήμαινε τὸν συνωμότην.

Ἐπειδὴ ὁ Φραγκίσκος Β' ἦτο ἀσθενὴς καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, ἀντεποιοῦντο τῆς ἀντιβασιλείας ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ Γυιζαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Βουρβῶνοι, ἦτοι ὁ Ἀντώνιος ὁ φέρων τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ναυάρρας, καὶ μάλιστα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρίγκιψ Condé. Ἄλλοι οἱ Γυιζαί ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνεψιᾶς των Μαρίας Στούαρτ, κατορθώσαντες δὲ νὰ προσελκύσουν πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὴν βασιλομήτορα Αίκατερίνην τῶν Μεδίκων, γυναῖκα φίλαρχον καὶ μηχανορράφον, ὑπεροίσχυσαν καὶ ἔγιναν σὺντοὶ ἀλληθεῖς κυβερνῆται τοῦ κράτους. Τοῦτο ὅμως ἔξῆψε τὴν ξηλοτυπίαν τῶν Βουρβώνων, οἱ δποῖοι προσείλκυσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνδρας, ὡς τὸν περίφημον ναύαρχον καὶ πολιτικὸν Κολινιū (Coligny). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σκληρότης τῶν Γυιζῶν πρὸς τοὺς Οὐγενότους ὑπερέβη πᾶν δριον, ἔξυφανθη συνωμοσία ἥτε ἀντῶν. Ἄλλος ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ἔγκαιρως, πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν συνωμοτῶν ἐφονεύθησαν σκληρότατα, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας πρίγκιψ Condé συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἄλλος ὁ αἴφνιδιος θάνατος τοῦ βασιλέως τὸ μὲν Condé ἐπήλλαξε τῆς καταδίκης, εἰς δὲ τὰ πράγματα ἔδωκεν ἄλλην τροπήν.

37. **Κάρολος Θ' (1560—1574).**— Τὸν Φραγκίσκον ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ὁ δεκαετῆς ἀδελφὸς του Κάρολος Θ' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρός του Αίκατερίνης τῶν Μεδίκων. Ἡ φίλαρχος αὕτη γυνή, μὴ ἀνεχομένη τὴν περαιτέρῳ αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Γυιζῶν, ἐστράφη πρὸς τοὺς Βουρβώνους. Ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν καταδικασμένον εἰς θάνατον πρίγκιπα Condé καὶ ἐπεδαψίλευσε πολλὰς περιποιήσεις

εἰς τὸ νιαύαρχον Coligny. Ἐπίζητοῦσα δὲ τὴν στερέωσιν τῆς ἔξουσίας τῆς ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς οὐδετέρᾳ πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Καὶ δχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Οὐγενέτους νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν εἰς τὰ προάστεια τῶν πόλεων καὶ εἰς τοὺς ἄγρους. Ἀλλ᾽ ἡ παραχώρησις αὕτη ἐξώργισε σφόδρα τοὺς Καθολικούς. Ἡ θύελλα προεμηνύετο πανταχόθεν, ἀπροσδόκητον δέ τι περιστατικὸν ἐπέσπευσε τὴν ἔχοης αὐτῆς. Κυριακήν τινα τοῦ Μαρτίου 1562 δὲ Φραγκίσκος Γυζῆς διερχόμενος διὰ τῆς μικρᾶς κώμης Vassy τῆς Καμπανίας καὶ ἴδων τοὺς Οὐγενέτους τελοῦντας τὰ τῆς θρησκείας τῶν ἐν τινι σιτοβολῶνι, ἐπέπεσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀόπλους. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐδωκε τὸ σύνθημα εἰς τοὺς θρησκευτικὸς πολέμους. Ἀπασα ἡ Γαλλία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τρεῖς δὲ πόλεμοι αίματηρότατοι διαρκέσαντες ἐπὶ δικαιετίαν διέσεισάν ἐκ βάθρων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐφονεύθη δὲ βασιλεὺς τῆς Ναυάρρας Ἀντώνιος καὶ δὲ Φραγκίσκος Γυζῆς. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον δὲ ὀρχηγὸς τῶν Οὐγενέτων πρίγκιψ Condé. Ἀντὶ τούτου οἱ Οὐγενέτοι ἐξέλεξαν ἀρχηγὸν τὸν δεκαπενταετῆ βασιλέα τῆς Ναυάρρας Ἐρρίκον, νίδιον τοῦ Ἀντώνιου καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Condé. Τέλος τῷ 1570 συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, προαστείου τῶν Παρισίων, διὰ τῆς δροίας παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Οὐγενέτους πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία, πολιτικὰ δικαιώματα ἵσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν τέσσαρες δχνραι πόλεις, μεταξὺ τῶν δροίων καὶ ἡ Λαροχέλλη (La Rochelle)..

38. **Ἡ νῦν τεῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (1572).**— Ὁ Κάρολος Θ' ἐφαίνετο ὅτι ἐπόθει εἰλικρινῶς τὴν εἰρήνην καὶ ἐξήτει νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν τῶν Οὐγενέτων. Ὅθεν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του τὸν νιαύαρχον Κολινιῦ καὶ ἐτίμα αὐτὸν ὡς σύμβουλον. Ἰνα δὲ συμφιλιώσῃ διαρκῶς τὰς ἀντιμαχομένας θρησκευτικὰς μερίδας συνέζευξε τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάρρας καὶ ἀρχηγοῦ τῶν Οὐγενέτων Ἐρρίκου. Ἀλλ᾽ ἡ φίλαρχός καὶ κακότροπος Αἴκατερίνη τῶν Μεδίκων, βλέπουσα ὅτι ἡ δύναμις της ἥπειλεντο ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν Κολινιῦ εύνοίας τοῦ βασιλέως, ἡνώθη μετὰ τῶν Γυζῶν καὶ ἐκ συμφώνου ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν τοῦ Κολινιῦ. Καὶ ἡ μὲν κατ' αὐτοῦ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλ᾽ ἡ ἀποτυχία ἐπέτεινε τὴν λύσσαν τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἴκατερίνη μετὰ τῶν Γυζῶν συνέλαβον τὸ σχέδιον ἀθρόας σφαγῆς τῶν Οὐγενέτων ἐν ώρισμένῃ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ. Εἶχον δὲ συρρεύσει τότε εἰς Παρισίους πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐπιφανῶν

Ούγενότων ἔνεκα τοῦ γάμου τοῦ Ἐρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας. Τὸ σχέδιον ἐνέκρινε καὶ αὐτὸς ὁ ἀστατος βασιλεὺς, παρασυρθεὶς ἐπιτηδείως ὑπὸ τῆς κακούργου μητρός του.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ φρικαλέου ἐγκλήματος ὥρισθη ἡ νῦν τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (24—25 Αὐγούστου 1572), ἐξ ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἐρρίκου. Τὴν δευτέραν ὡραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ κώδων τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὴν βασιλικὴν ἐνορίαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα. Διὰ μιᾶς στίφη ὠπλισμένα καθολικῶν ὑπὸ τὸν Ἐρρίκον Γυίζην, υἱὸν τοῦ φονευθέντος Φραγκίσκου, καὶ ὑπὸ ἄλλους ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀνυπόπτων Οὐγενότων. Τὸ πρῶτον θῦμα τῆς λύσσης τῶν Γυίζων ὑπῆρξεν ὁ πολιός ναύαρχος Κολινιν, ὅστις πληγωθεὶς θανασίμως ἐν τῷ κοιτῶνι του ἐρρίφθη ἔξω ἐκ τοῦ παραθύρου. Τὰ φονικὰ στίφη διασπαρέντα ἔπειτα ἀνὰ τὴν πόλιν ἔσφαξαν ἀνηλεῶς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν ταῖς ἀγυιαῖς πάντα μὴ καθολικόν. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἀπάνθρωπος ἀντη σφαγή, ἣτις καλεῖται «Φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων» καὶ ἡτοι ἐπαναληφθείσα κατὸ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γαλλίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀδην περὶ τὰς 25 χιλιάδας Οὐγενότων. Πλεῖστοι ἐκ τῶν Οὐγενότων ἐντρομοὶ κατέλιπον τὸ καθημαγμένον ἔδαφος τῆς πατρίδος των καὶ ἔζήτησαν ἀσυλον εἰς τὰς παρακειμένας χώρας Ἐλβετίαν, Γερμανίαν, Οὔλλανδίαν. Ὁ δὲ Ἐρρίκος τῆς Ναυάρας μόλις ἐσώθη ἐκ τῆς λύσσης ἐκείνης τῆς αὐλῆς διὰ βεβιασμένης ἔξωμοσίας. Ἄλλος εὐθὺς ὁ παρηλθεν διάνυνος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ θρήσκευμά του.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς τρόμερᾶς ἐκείνης σφαγῆς διήγειρε φρίκην πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Μαρούτης. Ὁ Φίλιππος Β' ἐχάρη χαρὰν μεγάλην διὰ τὰ γενομένα, ὁ δὲ ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ, ὁ πάπας Γεργύριος ΙΙ', διέταξε πανηγυρικὴν δοξολογίαν διὰ τὴν ἐν Παρισίοις αἵματοχυσίαν. Μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Θ', διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἐρρίκος Ι'.

39. Ἐρρίκος Γ' (1574-1589).—**Η Ιερὰ συμμαχία.—Πόλεμος τῶν τριῶν Ερρίκων.**—Ο Ἐρρίκος Γ' ἦτο πολὺ χειρότερος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀντὶ νὰ ἐλατώσῃ ἐπηγύξησεν ἔτι μᾶλλον τὰ δεινὰ τῆς Γαλλίας. Κατὰ συμβουλὴν τῆς μητρός του Αἰκατερίνης κατεδίωξεν ἐκ νέου τοὺς Οὐγενότους· ἀλλοὶ ἐπειδὴ ἀπήντησε κραταιὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους αὐτῶν καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ παραδίδηται ἀταράχως εἰς τὰς ἀκολάστους ἥδονάς, ἔχοργηγησεν εἰς τοὺς Οὐγενότους πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν. Ἄλλα τοῦτο ἐτάραξε σφόδρα τοὺς φανατικοὺς καθολικούς, οἵτινες συνῆψαν τὴν καλούμενην

«Ιερὰν συμμαχίαν» ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐρρίκου Γυίζη. Ἡ συμμαχία αὗτη φανερὸν σκοπὸν εἶχε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μυστικὸν δὲ καὶ κρύφιον τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἐρρίκου Γ' καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἐρρίκου Γυίζη.

Οὐδετέον τοῦτο τοῦτον τὸν Γυίζωνα ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ ἔαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ιερᾶς συμμαχίας. Ἀλλ' ὁ μετά τινα χρόνον (1584) ἐπισυμβὺς θάνατος τοῦ δουκὸς Ἀλανσῶνος, ἀδελφοῦ τοῦ Ἐρρίκου Γ', μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ὅψιν τῶν πραγμάτων. Οὐδεὶς τοῦ Ἐρρίκου Γ' δὲν εἶχε τέκνα. Ἐπομένως ὁ Ἐρρίκος τῆς Νανάρρας καὶ ἀρχηγὸς τῶν προτεσταντῶν ὡς πλησιέστερος ουγγενῆς τοῦ Ἐρρίκου Γ' ἦτο πλέον ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ γαλλικοῦ στέμματος. Ἀλλ' ἡ ἴδεα ὅτι αἰρετικὸς βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καθήσῃ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου συνετράραξε καὶ κατεθορύβησεν ἀπασαν τὴν καθολικὴν Γαλλίαν. Οὐδεν τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἐρρίκον Γυίζην. Ἐκ τούτου προέκυψε νέος θρησκευτικὸς πόλεμος, ὅστις ἐκ τοῦ δνόματος τῶν τριῶν ἀρχηγῶν ὠνομάσθη «πόλεμος τῶν τριῶν Ἐρρίκων». Καὶ κατετόπισε μὲν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ὁ Ἐρρίκος τῆς Νανάρρας, ἀλλ' ἐνικήθη δις ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου Γυίζη, τοῦ δποίου τὸ ὄνομα κατέστη λατρευτὸν παρὰ τοῖς καθολικοῖς.

Οὐδεὶς τοῦ Ἐρρίκου Γ' καταστὰς ἀνήσυχος ἐκ τῶν ἐμιτυχιῶν τοῦ Ἐρρίκου Γυίζη ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐγθυσουσιῶν ἐπανεστάτησε καὶ ἐπλήρωσε τὴν πόλιν ὁδοφραγμάτων. Οὐδεὶς τοῦ Γυίζης εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ Παρισίων. Τότε ὁ Ἐρρίκος Γ' ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του διὰ βιαίων μέσων. Οὐδεν ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Blois. Ἐνῷ δὲ ὁ Γυίζης εἰσῆρχετο εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον, δκτὼ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἡ Ιερὰ συμμαχία ἀνεκήρυξεν ἀμέσως ἀρχηγὸν τῆς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἐρρίκου Κάρολον, δοῦκα Μεδουάνου (duc de Mayenne).

Οὐδεὶς τοῦ Ἐρρίκου Γυίζη, ὅστις ἐθεωρεῖτο τὸ στήριγμα τοῦ καθολικισμοῦ, διήγειρε καθ' ἀπασαν τὴν Γαλλίαν τρομερὰν ἀγανάκτησιν καὶ ἀνταρσίαν. Ἡ Ιερὰ συμμαχία ἐκήρυξε τὸν βασιλέα ἐκπωτὸν τοῦ θρόνου ὡς δολοφόνον καὶ ἐπίορκον, ἥ δὲ πόλις τῶν Παρισίων ἔξεγερθεῖσα ἡροεῖτο νὰ δεχθῇ τὸν ἀσεβῆ τοῦτον βασιλέα. Τότε ὁ Ἐρρίκος Γ' ἐγκαταλειμμένος καὶ περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων ἥλθε καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γαμβροῦ του Ἐρρίκου τῆς Νανάρρας, οὗτινος ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Οἱ διοί βασιλεῖς ἐνωθέντες ἥλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τοὺς Παρισίους. Ἀλλ'

ἔνθ' ὁ Ἐρρίκος Γ' ἡπείλει νὰ μεταβάλῃ εἰς ἐρείπια τὴν ἄπιστον πόλιν, ἔδολοφονήθη ὑπό τινος θυησομανοῦς μοναχοῦ (1589), μετ' αὐτοῦ δὲ ἔξελιπε καὶ ὁ Βαλεσιανὸς οἶκος. Ἀποθνήσκων ὁ Ἐρρίκος Γ' ἀφίσεν ὅς διάδοχον τὸν Ἐρρίκον τῆς Ναυάρας.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

40. **Ἐρρίκος Δ' (1589–1610)**—Ο ἀληθῶς ἔξογος οὗτος ἀνήρ, ποὺν κοσμήση τὴν κεφαλήν του μὲ τὸ γαλλικὸν στέμμα, εἶχεν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς μεγίστους κινδύνους. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ὁ Πάπας ἐφώρισεν αὐτὸν ὡς αἰρετικόν. Καὶ αὐτὸς ὁ Φιλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας ἥγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς θυγατρός του Ἰσαβέλλας, τῆς δόποίας ἡ μήτηρ Ἐλισάβετ ἥτο ἀδελφὴ τοῦ Ἐρρίκου Γ'. Ὁ Ἐρρίκος Δ' καίπερ ἔχων ἀσυγκρίτως δλιγωτέρας δυνάμεις ἐνίκησε καὶ ἐπανάληψιν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας δοῦκα τοῦ Μεδουάνου καὶ τὸν Ἰσπανὸν στρατηγὸν Φαρνέσιον, δστις μετὰ δυνάμεως εἶχεν εἰσβάλλει εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐπειτα

Εἰκὼν 8.—Ἐρρίκος Δ' φορῶν ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν τῆς ἐποχῆς του.

δὲ ἥλθε καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς Παρισίους. Βλέπων διμως ὅτι, ἐφ' ὅσον παρετείνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ οἱ Παρισίοι θὰ μετεβάλοντο εἰς ἐρείπια καὶ δὲν θὰ ἥδυνατο οὕτε αὐτὸς νὰ καθήσῃ ἥσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου οὕτε τὸ κράτος ν' ἀνακτήσῃ τὴν ποθητὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν τὸν μῆνα Ιούλιον τοῦ 1593 μετέβη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Διονυσίου καὶ ἡσπάσθη πανδήμως τὸ καθολικὸν δόγμα.

‘Η πρᾶξις αὗτη ὑπῆρξε θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν. Οἱ Παρίσιοι ἦνοι ἦσαν εἰς τὸν Ἐρρίκον τὰς πύλας καὶ ἐδέχθησαν ἀλλαζόντες τὸν κομίζοντα τὴν εἰρήνην (Μάρτιος 1594). Αἱ ἄντιπλοι μερίδες ὑποταχθεῖσαι ἀνεγνώρισαν τὸν Ἐρρίκον ὡς νόμιμον βασιλέα καὶ ὁ Πάπας ἔλυσεν αὐτὸν τοῦ ἀφορισμοῦ. Μόνον ὁ Φίλιππος Β' ἔξηκολούθησεν ἐπί τινα ἔτη τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐν Βερβίνω (Vervins) εἰρήνης τῷ 1598.

Οὕτω ὁ ‘Ἐρρίκος Δ’ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἱσυχίαν ἐν Γαλλίᾳ, τὴν διοίαν τεσσαρακονταετεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐρημώσει. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδόμενος τῶν ὅμιοθρήσκων του Καλβινικῶν ἐξέδωκε τὸ περίφημον *Διάταγμα τῆς Νάντης* (1598), διὸ οὖτις ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἔλευθερίαν καὶ ἵσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ πλεῖστα ἄλλα προνόμια, ὡς καὶ ὅχυρὰς πόλεις, τὴν Λαροζέλλην, Νέμανσον (Nimés) καὶ ἄλλας μεθ’ ὅλων τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου. Καὶ τέλος τὸ προνόμιον ἐκεῖνο, ὃπερ καθίστα αὐτοὺς *κράτος ἐν κράτει*, τὸ νὰ συνέρχωνται δηλαδὴ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος καὶ νὰ ὑποβάλλουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰ αἰτήματά των.

Κατόπιν ὁ ‘Ἐρρίκος Δ’ ἡσχολήθη εἰς τὸ νέον ὄνορθωση ἐσωτερικῶς τὴν Γαλλίαν, ἥτις ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὑρίσκετο ἐν οἰκτῷ καταστάσει. Εἰς τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἔργον εἶχε συνεργάτην καὶ βοηθὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν Σουλλῦ, οὗτινος τὸ δόνομα εἶνε ἀναποσάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ δόνοματος τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως.

Αφοῦ δὲ ὁ μεγαλοπράγμων οὗτος βασιλεὺς ἐπούλωσε πάσας τὰς πληγὰς τοῦ κράτους καὶ κατέστησε τὴν Γαλλίαν ἐσωτερικῶς ἰσχυράν, ἥθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν καὶ ἐξωτερικῶς ἔνδοξον, ἀνυψώνων αὐτὴν ὑπεράνω τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, δοτις τότε ἡτού ἡσυχρότερος ἐν Εὐρώπῃ, βασιλεύων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ισπανίᾳ καὶ δεσπόζων τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ μέρους τῆς Ἰταλίας. Συνῆψε λοιπὸν μεγάλην συμμαχίαν μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ ἔχθρῶν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἄλλος ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Γερμανίαν, ἐπειδεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ ἐγχειριδίου φανατικοῦ τινος, δονόματι ‘Ραβελλιάκ (1610), διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων, θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῆς Τοσκάνης Φραγκίσκου Α’, νιὸς αὐτοῦ Λοδοβίκος Γ’, ἐννεατῆς τὴν ἥλικιαν.

41. Λουδοβίκος ΙΙ' (1610—1643).—Richelieu.—**“Ιδρυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.**—Αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΙ' ὑπῆρξαν μεσταῖ ταραχῶν. Η ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον βασιλέα Μαρία ἦ ἐκ

Μεδίκων ἀπέβαλεν ἀμέσως ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ ἀξιώματος τὸν ἵκανωτατὸν Σουλλῆν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸ τὸν ἐκ Φλωρεντίας εὑνοούμενόν της Κοντσίνην ἄνδρα ὑπερόπτην καὶ δεσποτικόν. "Ο, τι δὲ μετὰ συνέσεως καὶ ζήλου καὶ μόχθου φκοδόμησεν δέ Ἐρρίκος Δ' καὶ δέ Σουλλῆν, τοῦτο ἀνέτρεψεν ἡ νέα ἀσωτος κυβέρνησις. Τὰ δεινά, τὰ δόπια κατέθλιψον τὴν Γαλλίαν πρὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ', ἥρχισαν καὶ πάλιν. Ἡ ἔξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἐρρίκου Δ' ἐγκατελείφθη ἔγινε μάλιστα καὶ προσέγγισις πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, δέ δὲ Λουδοβίκος ΙΓ' ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Γ' Ἀνναν τὴν Αὐστριακήν. Ἐσωτερικῶς δὲ ἐπανελήφθησαν αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν Οὐγενότων καὶ ἡ Γαλλία ενδίσκετο εἰς τὰς παρασιμονὰς νέων ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἄλλὰ προέλαβε τὸ κακὸν ἡ ἐν ἔτει 1624 εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα ἀνάρρησις τοῦ καρδιναλίου Richelieu.

Ο Richelieu ὑπῆρξε μέγας πολιτικός. Ἡ θέλησίς του δὲν ἔγνωριζεν ἐμπόδια, τὸ δὲ πνεῦμά του δὲν εἶχεν ὅρια. Κατὰ τὴν διάρκειαν

τοῦ ἐνδόξου πολιτι-

κοῦ σταδίου του τρία τινὰ ἐπεδίωξεν ὁ Richelieu, ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς, καθιστῶν ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν, παὶ νὰ ὑπιγάγῃ εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ νοτίῳ καὶ δυτικῇ Γαλλίᾳ ἔχοντες ίδιας δχυράς πόλεις, μάχιμον δύναμιν καὶ ἄλλα προνόμια, ἔξωτερικῶς δὲ ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ

Εἰκὼν 9.—Ο μέγας Καρδινάλιος Richelieu.

οίκου τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ισπανίας καθιστῶν οὕτω τὴν Γαλλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Καὶ πρῶτον ἔστρεψε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Οὐγενότων. Κατὰ τούτων διεξήγαγε δύο πολέμους καὶ ἀφῆρεσεν ἀπὸ σὺντῶν τὰ φρούρια, τὰ δποῖα κατεῖχον ἀφῆκεν δῦμος εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ δποῖα διὰ τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης εἶχον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς. Ἐπειτα ἔστραφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς βασιλομήτρος Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου ν̄ ἀνατρέψουν τὸν μισητὸν εἰς αὐτοὺς πρωθυπουργόν, πολλὰς δὲ συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔξινφαναν. Πρὸς τούτους ὁ Richelen ἐδείχθη ἀμείλικτος καὶ ἀλλούς μὲν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἡνάγκασε νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ βασιλομήτωρ ἡναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ ἔξοριστος καὶ ἐν μεγάλῃ ἀθλιότητι ἐν Κολωνίᾳ χωρὶς νὰ ἐπανίδῃ τὸν βασιλέα υἱόν της. Οὕτω μετὰ τῶν εὐγενῶν ἔξεπνευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ φρεουδαλισμός, ἡ δὲ βασιλικὴ δύναμις κατέστη ἀπεριόριστος. Ἐκτοτε ἴδρυθη ἡ ἀπόλυτος μοναρχία τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ μεγάλου τούτου ὑπουργοῦ.

Ο Richelieu κατέστησεν ἀνεξάρτητον τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τῶν Γενικῶν τάξεων (États généraux) τοῦ κράτους, αἵτινες δὲν συνεκλήθησαν ἔκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789.

Ἄφοῦ διὰ τῆς σιδηρᾶς του θελήσεως ἡ Rechelieu ἐταπείνωσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἔστερέωσε τὴν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν τοῦ στέμματος, προέβη ἐπειτα καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄλλου μεγάλου σχεδίου του ἦτοι εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας ἐν τῷ ἔξωτερικῷ διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ἀφβουργικοῦ οἴκου. Διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ἀφβουργικὸν οἴκον συνεμάχησε μεθ' ὅλων τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ κατὰ τὸν Τοιακονταετῆ πόλεμον, περὶ τοῦ δποίου κατωτέρῳ θὰ γίνη λόγος, καὶ ὑπεστήριξε πρῶτον μὲν διὰ χρημάτων, ἐπειτα δὲ καὶ διὸ ἀνδρῶν τοὺς Σουηδοὺς καὶ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένους. Διὰ τῆς Βεστφαλικῆς δὲ εἰρήνης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀφβουργικοῦ οἴκου καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης περιῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ο Richelieu εἶνε καὶ ὁ ἴδρυτης τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας. Ἐπὸ αὐτοῦ ἔγινεν ἔναρξις ν̄ ἀποστέλλωνται τὰ προϊόντα τῆς Γαλλίας εἰς ὑπερωκευνίους χώρας καὶ νὰ ἴδρυνται ἀποικίαι καὶ νὰ ἐπιχειρῶνται διάφοροι πλόες πρὸς νέας ἀνακαλύψεις.

Ο φριβερὸς ὑπουργὸς ἀνεδείχθη φίλος καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Πλεῖστα ἴδρυματα ὠφέλιμα χρονολογοῦν-

ται ἀπὸ τῆς ὑπουργίας του. Ἰδούσεν οὗτος τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν, ἐθνικὸν σωματείον ἀποτελούμενον ἐκ 40 διαπορεπῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν, οἵτινες καλοῦνται ἀθάνατοι. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔργον ἔχει νὰ διακανονίζῃ καὶ προάγῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἀνήγειρε προσέτι τὸ Palais Cardinal (νῦν Palais Royal)· ἀνεκαίνισε τὴν Σοφβόνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ σιώζεται μέχρι σήμερον ὁ θαυμάσιος τάφος του. Πρὸς τοὺς συγγραφεῖς ἐπέδειξε σεβασμόν, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἤσαν συνηθισμένοι οὗτοι, ἐχορήγησε δὲ συντάξεις εἰς τοὺς σοφοὺς καὶ εἰς τοὺς ποιητάς.

Ο Richelieu δὲν ἔζησε διὰ νὰ ἴδῃ τὰς περιλάμπους ἐπιτυχίας, τὰς ὅποιας παρεσκεύασεν ἡ μεγαλοφυής πολιτική του. Ἀπέθανε τῷ 1642 συστήσας εἰς τὸν βασικέα ὅριο διάδοχον του τὸν καρδινάλιον Μαζαρῖνον. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῆς Γαλλίας εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ἔξήντησεν αὐτὴν οὐκονομικῶς· ἡ χώρα ἐφαίνετο κατεστραμμένη. Ο Richelieu ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων. Βραδύτερον ὅμως ἐθαυμάσθη ἡ ἔξωτερη πολιτική του καὶ τότε τὸν ὀνόμασαν *Μέγαν Καρδινάλιον*. Ἐξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Richelieu ἀπέθανε καὶ ὁ Λουδονβῖκος ΙΓ' (1643) ἀφήσας διάδοχον του τὸν διμώνυμιον υἱόν του Λουδονβῖκον ΙΔ'.

ΑΓΓΛΙΑ — Α'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΥΔΩΡ

42. **Ἐρρίκος Η' (1509—1547).**— Τὸν 'Ἐρρίκον Ζ', ἀρχιγένειην τῆς δυναστείας τῶν Τυδώρ (ἴδε σ. 9) διεδέχθη ὁ νιός του 'Ἐρρίκος Η'. Οὗτος ὑπῆρξε βασιλεὺς τυραννικός, ἰδιότροπος καὶ εἰς ἄκρον ἵσχυρογνώμων. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἀπασαν σχεδὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν καρδινάλιον Θωμᾶν Οὐόλσεϋ (Wolsey), τὸν ὅποῖον προηγαγεν εἰς τὸ ἀξιώμα τοῦ καγκελλαρίου, αὐτὸς δὲ ἥσχολετο εἰς θρησκευτικὰς μελέτεις καὶ συζητήσεις καὶ εἰς τερπνὰς διασκεδάσεις. Κατ' ἀρχὰς ἦτο σφόδρα πολέμιος τῆς μεταρρυθμίσεως· ἐπιτηδεύων δὲ θεολογικὴν πολυμάθειαν ἐδημοσίευσε πραγματείαν κατὰ τοῦ Λουθῆρον, διὰ τὴν δοπίαν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα διὰ τῆς προσωνύμιας ὑπερομάχον τῆς πίστεως (defensor fidei). Καὶ διως αὐτὸς ιερὸς ὅλιγον ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Πάπα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ο 'Ἐρρίκος Η' εἶχε σύζυγον Αἰκατερίνην τὴν Ἀραγωνικήν, θυγατέρα Φεδρινάνδου τοῦ Καθολικοῦ. Ἄλλ' ἐπιθυμῶν νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἀνναν Βόλευν, κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλίσσης, ἔζητησε παρὰ τοῦ Πάπα νὰ θεωρήσῃ ἄκυρον τὸν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμον

του. 'Ο πάπας Κλήμης Ε', μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολον Ε', τοῦ δποίου ἥτο πρὸς μητρὸς θείαν Ἀἰκατερίνη, ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺν ν^ό ἀποφασίση. "Ἐνεκα τούτου ὁ Ἐρρηκος μανιώδης γενόμενος ἀπεφάσισε ν^ό ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ νὰ ἴδογενη ἵδιαν Ἐκκλησίαν, τῆς δποίας ἀρχηγὸς νὰ εἴνε αὐτός. "Οθεν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον, τὸ δποῖον ἀνεκήρυξε τὸν βασιλέα ἀρχηγὸν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (1532). ἔπειτα δὲ στηριζόμενος ἐπὶ γνωμοδοτήσεων νομομαθῶν διεξεύχθη τὴν Αἰκατερίνην καὶ κατόπιν ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν Βόλευν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἐρρηκος προέβη μετ' αὐτοιςερίας εἰς ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀφορώσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἔξωτερην πολιτείαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, ὅσοι ἤροντο ν^ό ἀναγνωρίσουν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας.

"Αλλ^ο ἡ δεσποτικὴ ἰδιοτροπία τοῦ βασιλέως τούτου ἐδείχθη πρὸ πάντων πρὸς τὰς γυναικάς του. Ἀφοῦ συνέζησε τρία ἔτη μετὰ τῆς Ἀννας Βόλευν, διέταξε νὰ φονεύσουν αὐτήν, ψευδῶς κατηγορηθεῖσαν ἐπὶ ἀπιστίᾳ, τὴν δ^ο ἐπιοῦσαν ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν Σέϋμουρ. Ἀποθανούσης καὶ ταύτης δλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ νίοῦ της Ἐδουάρδου, ὁ Ἐρρηκος ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν τῆς Κλέβης καὶ μετ' αὐτὴν δύο ἀλλας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Ἐρρηκος ἔγινε τυρανικώτερος καὶ ὠμότερος καὶ ἀφήρεσε τὴν ζωὴν πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Ἄλλα παρ^ό δλα αὐτὰ τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ὑπῆρξεν εὐπειθέστατον καὶ μετὰ δουλικῆς ὑποταγῆς περιέβαλε πολλάκις διὰ κύρους νομιμότητος τὰς ἀδικωτάτας ἐκ τῶν πράξεων τοῦ βασιλέως.

Πρὸν ἀποθάνη ὁ Ἐρρηκος Ή' ὀρισε τὰ τῆς διαδοχῆς ὡς ἔειης. Κατὰ πρῶτον θὰ ἐβασίλευεν ὁ ἐκ τῆς Ἰωάννας Σέϋμουρ νίος του Ἐδουάρδος. Ἀν οὗτος ἤθελεν ἀποθάγει ἀτεκνος, θὰ εἴχε δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἥ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγάτηρ του Μαρία Τυδώρο, καὶ μετὰ τὴν Μαρίαν ἥ ἐκ τῆς Ἀννας Βόλευν θυγάτηρ του Ἐλισάβετ.

43. Ἐδουάρδος Σ' (1547—1553).—Μαρία Τυδώρ (1553—1558).—"Ο Ἐδουάρδος Σ' ἐννεαετῆς ὃν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου του δουκὸς Σόμερσετ. Ἐπ^ο αὐτοῦ ὁ σοφὸς ἀρχιεπίσκοπος Κανταουρίας (Kanterbury) Κρόμιμερος μετερρυθμίσει τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, εἰσαγωγὴν εἰς αὐτὴν καινοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἷον τὴν κατάργησιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν θυσια-μηφιστοιθῆκε απὸ τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στηρίων· ἀλλὰ διετήρησε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. "Ωστε ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἡτις καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐκλήμθη, ἐκ μὲν τῆς Προτεσταντικῆς παρέλαβε κυρίως τὴν θρησκευτικὴν ὅμοιογίαν, ἐκ δὲ τῆς Καθολικῆς τοὺς ἔξωτερικοὺς τύπους.

"Αποθανόντος τοῦ Ἐδουάρδου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Μαρία Τυδώρῳ. Αὕτη κατήργησεν ἀμέσως τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τὴν εἰσαχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἐδουάρδου, ἐπαυσε τὸν Κράμμερον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τὸν καρδινάλιον Πόλην καὶ ἐνήργησε κατέπιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἔξοντωσιν τῶν ἀναμορφωτῶν. Πανταχοῦ τοῦ κράτους ἔκαιον πυραί, εἰς τὰς δοπίας πολλαὶ κῆλιάδες αἰρετικῶν ἐρρίπιτοντο καθ' ἐκάστην. Οἱ διωγμὸς οὗτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἐπίτασιν, ὅτε ἡ Μαρία ὑπανδρεύθη τὸν αἵμοχαρῆ καὶ φανατικὸν καθολικὸν Φίλιππον Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Τότε καὶ ὁ Κράμμερος καὶ ἄλλοι πολλοὶ δπαδοὶ αὐτοῦ ἐκάθησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἄλλ' ἡ σκληρὰ αὐτῇ καὶ αἵμοχαρῆς βασίλισσα δὲν ἐβασίλευσεν πολὺν χρόνον ἀποθανοῦσα τῷ 1558.

44. **ἘΛΙΣÁΒΕΤ (1558-1603).**— "Η Ἐλισάβετ, θυγάτηρ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ τῆς Ἀννας Βόλευν, διαδεχθεῖσα τὴν ἐτεροθαλῆ ἀδελφήν της Μαρίαν ὑπῆρχε μία ἐκ τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν, ὅσαι ποτὲ ἐκάθησαν ἐπὶ θρόνου, ἐβασίλευσε δὲ ἐπὶ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀγγλίας.

"Η Ἐλισάβετ εἶχε τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ὑψηλόφρον τοῦ πατρός της, ἀλλ' ἐκέτητο μεγάλην περὶ τοῦ κυβερνᾶν ἴκανότητα καὶ οὐδέποτε ἐθυσίασεν, ὡς πατήρ της, τὸ δημότιον συμφέρον εἰς τὰ πάθη της καὶ τὰς δορέεις. Πρῶτον μέλημα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ διαρρύθμισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Κηρυχθεῖσα δριστικῶς ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐκπανόντισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καθ' ὃν τρόπον εἶχον κανονισθῆ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐδουάρδου Τ'. Η θρησκευτικὴ ὅμοιογία, ἡτις εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληρικῶν ἐψηφίσθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἰς τὰς νέας ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις ἥναντιοντο ὅχι μόνον οἱ καθολικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Καλβινικοί, οἵτινες ἀπέρριπτον τὰ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθέντα ἐπισκοπικὰ καθεστῶτα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκαλοῦντο **Πουριτανοί**, ὡς θέλοντες τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπου, καὶ ἐπειδὴ ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς πρεσβυτέριον, ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ **Πρεσβυτεριανοί**. Η Ἐλισάβετ μὴ

ἀνεγομένη τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀνωμαλίαν εἰς τὸ κράτος τῆς ἔξ-
δωκε τῷ 1562 τὸ περὶ δμοιομόρφου δμολογίας δόγμα, διὰ τοῦ
δποίου ἐπεβάλλοντο αὐστηρόταται ποιναὶ εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας.

Ἄντιζηλία Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας Στούαρτ. — Ἐν Σκωτίᾳ ἀπὸ τοῦ 1371 ἐβασίλευεν δοῦλος τῶν Στούαρτ. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰακώ-
βου Ε' τῷ 1542, η σίζυγος αὐτοῦ Μαρία, ἀδελφὴ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πα-
νισχύρων Γυιζῶν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Σκωτίας ὡς ἐπίτροπος
τοῦ πρὸ δικτύου ἡμερῶν γεννηθέντος μυγατρίου της, τῆς Μαρίας Στούαρτ.
Ἡ Μαρία Στούαρτ μικρὸν τὴν ἡλικίαν ἐστάλη εἰς Γαλλίαν καὶ ἀνετράφη
ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ. Ἡτο εὑφυής, δραιοτάτη καὶ ἔξοχως ἐφασμία· ἀλλ᾽ ἡ
διαμονή της ἐν τῇ ἀκολάστῳ γαλλικῇ αὐλῇ εἶχε καταστῆσει αὐτὴν ἐπι-
πόλαιον καὶ ἡδυπαθῆ. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἔξ ἐτῶν συνεζεύχθη τὸν τότε
διάδοχον καὶ ἐπειτα βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β' (1558). Ἐκτο-
τε ἡ Σκωτία ἐκυβερνᾶτο ὡς ἐπαρχία τις γαλλική.

Ἡ Μαρία Στούαρτ ἦτο ἔγγονος τῆς Μαργαρίτας, πρεσβυτέας
ἀδελφῆς τοῦ Ἐρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον
τῆς Μαρίνης Τυδώρου ἀντεποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι
ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανόμου γάμου τῆς μητρός της Ἀννας Βό-
λεϊ ὁνδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἀξίωσίν της ταύτην ὑπε-
στήριζον τὴν Μαρίαν ὅχι μόνον δούλων δούλων δούλων δούλων δούλων
Γυιζῶν, ἀλλὰ καὶ οἵ Ἀγγλία καθολικοί.

Καθ' ὃν χρόνον ἐκυβέρνα τὴν Σκωτίαν ἡ Μαρία Γυιζῆ ὡς ἐπίτρο-
πος τῆς ἀνηλίκου μυγατρός τῆς Μαρίας Στούαρτ, ἡ θρησκευτικὴ με-
ταρρύθμισις δισδοθεῖσα καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν ἔκαμε γιγαντιαίας προό-
δους. Αἱ ἐνδοξότεραι καὶ αἱ ἴσχυρότεραι οἰκογένειαι ἀπεδέχθησαν
αὐτήν. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἰωάννης Νώρις ὠργάνωσε κατὰ τὸ πνεῦμα
τοῦ καλβινισμοῦ τὴν ἐν Σκωτίᾳ Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐκαλεῖτο Πρεσβυτε-
ριανὴ ἡ Σκωτική. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ἡ Μαρία Γυιζῆ ὁσαύτως
ἀπέθανε καὶ ὁ σίζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον
του· ἡ δὲ Μαρία ἦν αγκάσθη νόσῳ ἀποχωρισμῆ τῆς Γαλλίας καὶ νὰ ἔλθῃ
νόσῳ ἀναλάβῃ τὸ στέμμα τῆς τραχείας πατρίδος της Σκωτίας. Οἱ Σκῶτοι
ὑπεδέχθησαν τὴν Μαρίαν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀλλ' ἡ ἀγάπη
αὐτῶν πρὸς τὴν βασίλισσαν μετὰ μικρὸν ὑπεχώρησε καὶ μετεβλήθη εἰς
μῖσος, ὅταν ἡ Μαρία ἔξεδήλωσε τὸν ὑπέρομετρον αὐτῆς ζῆλον πρὸς τὸν
καθολικισμόν. Ἀλλὰ τὸν κατ' αὐτῆς ἐρεθισμὸν τοῦ λαοῦ ηὔησεν ἐπὶ
μᾶλλον ἡ τῆς αὐλῆς διαφθορά, τὴν ὄποιαν ἡ βασίλισσα μετέφερεν ἐκ
Γαλλίας.

Ἡ Μαρία ἤλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Σκώτου
Δάρεντη (Dartenay), ἀλλὰ δέ νέος· φίλος γάμος ὑπῆρχεν ἡ αἰτία τῆς δυ-

στυχίας της. Ύπὸ θελκτικὸν ἔξωτεροικὸν δὲ Δάροντες ἔκρουπτε ψυχὴν ταπεινὴν καὶ χυδαίας διαθέσεις. Η Μαρία ἀπεστράφη αὐτόν. Οἱ δύο σύζυγοι μισοῦντες ἀλλήλους ἔζων χωρισμένοι. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ἐνῷ δὲ Δάροντες ἀσθενῆς ἐνοσηλεύετο ἐν τινι οἰκίᾳ παρὰ τὸ Ἐδιμβοῦργον, εὑρέθη πρωίαν τινά ἐστραγγαλισμένος.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐκήρυξεν αὐτούργον τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος τὸν εὐνοούμενον τῆς Μαρίας Βοθουέλλον (Bothwell), συνένοχον δὲ τὴν βασίλισσαν. Αὗτη διὰ τῆς διαγωγῆς της ἐπεκύρωσε τὴν κατ' αὐτῆς ὑπόνοιαν, διότι μετὰ τρεῖς μῆνας συνεζεύχθη τὸν Βοθουέλλον. Ἀλλὰ τότε οἵ Σκῶτοι ἐπανεστάησαν, ἢ δὲ Μαρία συλληφθεῖσα ἐφυλακίσθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ νιοῦ της Ἰακώβου τ. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ δραπετεύῃ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς κραταιᾶς οἰκογενείας Ἀμιλτων ἐδοκίμασε ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀποτυχοῦσα ἡναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ διὰ συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἐκείνης, τῆς δοπίας τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου διαιωμάτα δὲν ἀνεγνώριζε.

Κάθειρξις τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ θάνατος αὐτῆς. — Ἡ Ἐλισάβετ ἀπεποιήθη πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῆς Μαρίας πρὸν αὕτη ἀποδείξῃ ὅτι ἡτο ἀμφά τοῦ ἀποδιδούμενου εἰς αὐτὴν φόνου τοῦ συζύγου της, καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς βασίλισσα ἀνεξάρτητος ἦρνήθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσιν ἀγγλικοῦ δικαστηρίου, ἡ Ἐλισάβετ διέταξε νὰ τὴν κυατήσουν. Ἀλλ' ἡ παρουσία τῆς Μαρίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἥπείλει τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἐλισάβετ. Πολλὰ συνωμοσίαι ἔξυφανθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Μαρίας καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀνεκαλύφθησαν καὶ οἱ ἔνοχοι ἐτιμωρήθησαν διὰ θανάτου. Δέκα δικτὼ ὅλα ἔτη ἡ δυστυχὴς ἐκείνη βασίλισσα ἐστέναζεν ἐν ταῖς εἰρκταῖς τῆς Ἀγγλίας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τῶν ἔνων αὐλῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι. Ἀλλὰ νέα συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ ἔξυφανθεῖσα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν εὐγενοῦς τινος, δονόματι Βάβικτων, ἐπήνεγκε τὴν μοιραίαν καταστροφὴν. Ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ταύτης οἱ ἔνοχοι κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς γενομένης ἀνακρίσεως προέκυψεν ὅτι ἡ Μαρία διετέλει ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας ἐκείνης, κατεδικάσθη καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς θάνατον καὶ τῇ 7 Φεβρουαρίου 1587 ἐφονεύθη διὰ ξίφους.

Τὸ οἰκτὸν τέλος τῆς βασιλίσσης τῆς Σκωτίας ἐνεποίησε φρίκην εἰς τοὺς ἔχθροὺς τῆς Ἐλισάβετ· καὶ ὁ μὲν Πάπας ἔξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς φοβερὸν ἀνάθεμα, ὁ δὲ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπυνίας, ὅστις καὶ δι'

Ιστορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ N. Βραχνοῦ

ἄλλους λόγους, ως προείπομεν, διέκειτο δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἐλισάβετ, ἔξωπλισε καὶ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν «Ἀήτητον ἀρμάδαν». Ἀλλὰ γνωρίζομεν πόσον οἰκτῷως ἐπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τοῦ Φιλίππου Β' (ἴδ. σ. 51). Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἀητήτου ἀρμάδας ἀνύψωσε τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ παρέσκεν εἰς αὐτὴν τὴν θαλασσοκρατίαν. Ἐκτὸτε προήχθη παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς σὺν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τὸ ἐμπόριον, ἥ δὲ σύστασις τῆς «Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» καὶ ἥ κατακτησις τῆς Βιργινίας ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἐλισάβετ ἀπέθανε τῷ 1603 ἐν ἥλικιᾳ ὅγδηκοντα ἑτῶν, μετ' αὐτῆς δὸς ἔξελιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρων. Κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ὕρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Σ', υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ.

B'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ.— ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

45. Ἰάκωβος Α' (1603-1625).—Ο Ἰάκωβος Σ', βασιλεὺς τῆς Σκωτίας, διαδεχθεὶς τὴν Ἐλισάβετ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας ἥνωσε τὸ βασίλειον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν «Ἰάκωβος Α'» βασιλεὺς τῆς μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας» ἔγινε δὲ ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Στούαρτ.

Ο Ἰάκωβος Α', καίτοι ἀνετράφη ἐν τῇ Πρεσβυτεριανῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τούτοις ηύνοιε τὴν Ἀγγλικανικήν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεφώνουν πρὸς τὰς ἀλλοκότους ἰδέας του περὶ τοῦ θείου δικαίου τῶν βασιλέων, Ἀπεξένωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς πρεσβυτεριανούς τῆς Σκωτίας καὶ ἔζητησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ πουριτανούς, τῶν ὅποιων τὴν διδασκαλίαν εὑρίσκει λίαν δημοφιλατικήν. Ωσαύτως καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν μετῆλθε παντοειδεῖς καταπιέσεις.

Ο Ἰάκωβος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν ἐπιπόλαιον καὶ ματαιόδοξον δούκα Βούκιγκαμ, τὸν ὅποιον ἐκ τοῦ μηδενὸς προήγαγεν εἰς τὰ ὄπατα ἀξιώματα, αὐτὸς δὲ ἐσπατάλα τὸν καιρὸν του εἰς κυνήγια καὶ εἰς συμπόσια. Αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν πουριτανῶν καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐν Σκωτίᾳ ἐπετάθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔξεργαγησαν πολλαὶ στάσεις καὶ πολλοὶ ἡναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Καὶ ἔξωτεροιδὲς ἐποιείτευθη κακῶς δ Ἰάκωβος. Ἐγκαταλιπὼν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἐλισάβετ, εἰς ἥν ἐχρεωστεῖτο τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας, ἐπεζήτησε τὴν φιλίαν ἥ μᾶλλον τὴν συμμαχίαν τῆς μισητῆς Ἰσσπανίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι ὁ εὐνοούμενός του Βού-

κιγκαμ προέβαινε πολλάκις εἰς αὐθαίρετα διαβήματα, περιηλθεν ὁ Ιάκωβος εἰς ὅηξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Καὶ ὅταν τοῦτο διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Βούκιγκαμ, ὁ βασιλεὺς ὅχι μόνον διέλυσεν αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν ἐφυλάκισεν. Ὁ Ιάκωβος ἀπέθανε τῷ 1625 ἀφῆσας εἰς τὸν διάδοχόν του κρισιμωτάτην κατάστασιν πραγμάτων.

46 Κάρολος Α' (1625-1949). — ‘Ο Κάρολος Α’ ἦτο, ὡς ὁ πατήρ του Ιάκωβος Α', δπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησεν ὡς σύμβουλον τὸν ὑπερόπτην καὶ ἀσυνείδητον Βούκιγκαμ, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς βασιλείας του ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐθνικὸν μίσος. Ο Κάρολος κατέστησεν ἔτι μᾶλλον δυσχερῆ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τῆς ὑβριστικῆς πρὸς τὸ κοινοβούλιον διαγωγῆς του, διότι τοῦτο ἤρνειτο νὰ δώσῃ τὰ ζητούμενα χρήματα πρὸς διεξαγωγὴν πολυδαπάνου κατὰ τῆς Ισπανίας πολέμου, τὸν δποῖον εἰχε προκαλέσει ὁ Βούκιγκαμ ἔνεκα προσωπικοῦ μίσους πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ισπανίας Ὀλιβαρρέ. Χάριν τοῦ Βούκιγκαμ, θέλοντος νὰ ἴκανοποιήσῃ προσωπικὸν πάθος κατὰ τοῦ Richelieu, ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος καὶ δεύτερον πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν αὐτῇ προτεσταντῶν.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου τὸ κοινοβούλιον ἥπειλησεν ὅτι θὰ εἰσαγάγῃ εἰς δίκην τὸν Βούκιγκαμ ἐπὶ ἐσχάτη προδοσίᾳ. Τότε ὁ βασιλεὺς, ἵνα σώσῃ τὸν εὐνοούμενόν του, συγκατετέθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου προταθεῖσαν *Αἴτησιν τῶν δικαιωμάτων*, διὸ ἡς καθιεροῦτο ἡ ἔλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

Δολοφονηθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Βούκιγκαμ (1629), ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσεν ὡς σύμβουλόν του ἄντ' ἐκείνου τὸν Θωμᾶν Βεντουόρθον (Wentworth), ἕνα ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, τὸν δποῖον ἐπειτα προήγαγεν εἰς κόμητα Στραφφόρδον καὶ ἀντιβασιλέα τῆς Ηγλανδίας. Ο Βεντουόρθος κληθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλικοῦ συμβούλου ἐλησμόνησε τὰς ἀρχάς του καὶ νῦν προσεπλάθει μετὰ ζήλου νὰ καταστήσῃ ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν. Τῇ συμβουλῇ δὲ τούτου ὁ Κάρολος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἤχισε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς. Καὶ δὲν ἥρκεσθη εἰς τὸ παράτολμον τοῦτο μέτρον ὁ Κάρολος, ἀλλ' ἥθελησε νὰ δεικθῇ αὐθαίρετος καὶ δεσποτικὸς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Εἰς ταῦτα εἰχε συμβουλὸν τὸν Λάουδ (Laud), τὸν δποῖον προήγαγεν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Καντονίας. Ο Λάουδ συνέταξε νέαν λειτουργίαν, ἥτις περιελάμβανε πολλὰ πολλοῦ καταργη-

θέντα καθολικὰ ἔθιμα. Ἀλλ' οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι προεκάλεσαν σφοδρὸν ἀναβρασμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὅτε δὲ ὁ Κάρολος ἡθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν νέαν λειτουργίαν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ Σκῶτοι ἀντεστάθησαν καὶ ἐξέβαλον κακῶς τὸν Ἱερέα ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ὁ Κάρολος ἡθέλησε νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἀντίστασιν ἀλλ' οἱ Σκῶτοι ἐνισχυόμενοι ὑπὸ διάπορου μοναρχευτικοῦ ζήλου ἐτρέψαν εἰς φυγὴν τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου καὶ ὑπερέβησαν τὰ ἄγγλικὰ σύνορα. Ὁ Κάρολος περιελθὼν εἰς ἀμυηκανίαν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον μετὰ ἐνδεκαετῆ διακοπῆν.

Τὸ νέον κοινοβούλιον, ὅπερ ἐν τῇ ἴστορίᾳ φέρει τὸ ὄνομα **Μακρὸν κοινοβούλιον** ὃς ἐκ τῆς μακρᾶς διαρκείας του (1640 - 1648), ἔλαβεν ἀμέσως ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τῆς αὐλῆς καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Συνεμάχησε κατὰ τῷ πόρον μυστικὸν μετὰ τῶν Σκώτων καὶ ἐνήργησεν ὥστε οὗτοι νὰ ἐμμένουν εἰς τὴν ἐν τοῖς μενοιοῖς θέσιν των. Ἐπειτα ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν Στραφφόρδον καὶ τὸν Λάουδ. Ἀμφότεροι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ὑπέστησαν τὴν ποινὴν ταύτην. Τελευταῖον δὲ τὸ κοινοβούλιον ἥρχισε νὰ προβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Ἐβρόσακον καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταστείλῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν θρασύτητα τοῦ κοινοβουλίου.

47. Ἐμφύλιος πόλεμος.— Ἀποκεφάλισις τοῦ Καρόλου Α'.— Οὗτῳ ἥρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου (1642). Ἐν ἀρχῇ ὁ μικρὸς ἀλλ' ἐξησκημένος στρατὸς τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ὄλιβιέρος Κρόμβελλος, δραστήριος πουριτανὸς, ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν φίλων του τάγμα ἱππέων, τὰ πράγματα ἔλαβον ἀλλην τροπήν. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἡττήθη δλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Κρομβέλλου παρὰ τὸ Ἐβρόσακον (1644), ἢ δὲ πιστὴ εἰς τὸν βασιλέα πόλις τοῦ Ἐβρόσακον ἐπεσεν εἰς χειρας τῶν πουριτανῶν. Οἱ πουριτανοὶ ὠφελούμενοι τὴν περίστασιν ἀντικατέστησαν ἀμέσως τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἑκκλησίαν διὰ τῆς Καλβινικῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1645) ὁ Κρόμβελλος προσβαλὼν τὰ λείψανα τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Νασσεμπάϊ (Naseby) ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πανωλεθρίαν. Ὁ Κάρολος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγε μετημφιεσμένος ὃς ἱπποκόμος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σκώτων παρὰ τὰ βόρεια μεθόρια, ἐλπίζων νὰ εὑδῷ σωτηρίαν παρὰ τοῖς συμπολίταις του. Οἱ Σκῶτοι ὅμως οὐδεμίαν ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἐκράτησαν αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ τέλος τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀντὶ τετρακοσίων χιλιάδων λιρῶν.

Ἄλλα νῦν ἡ μερὶς τῶν ἀνεξαρτήτων, ἥτοι τῶν τὸλμηροτέρων καὶ δραστηριωτέρων πουριτανῶν, ἐπεθύμει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἴδρυσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλος ἐπειδὴ ἀνθίσταντο οἱ μετριοπαθέστεροι πρεσβυτεριανοὶ, οἵτινες ἐπλειονοψήφουν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἥσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας, δὲ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων Κρόμβελλος περιζώσας διὰ στρατοῦ τὸ κοινοβούλιον ἀπίγαγε διὰ τῆς βίας καὶ ἐφυλάκισεν δλους τοὺς πρεσβυτεριανοὺς βουλευτάς. Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τὸ κοινοβούλιον, δπερ ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ ἀνεξαρτήτων μόνον καὶ ὠνομάζετο **Κολοβὸν κοινοβούλιον**, οὐδὲν ἄλλο ἥτο ἡ τυφλὸν ὅργανον τοῦ Κρομβέλλου. Τότε δὲ Κάρολος Α' εἰσήχθη ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς καταπατήσας τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἀπεκεφαλίσθη δὲ τῇ 30 Ιανουαρίου 1649.

48. Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ. — Δικτατωρία τοῦ Κρομβέλλου. — Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α' κατελύθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ βασιλεία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία. Ἄλλος δὲ θάνατος τοῦ Καρόλου Α' παρήγαγεν ἐν Σκωτίᾳ καὶ ἐν Ιολανδίᾳ τρομερὰν ἀνακίνησιν. Οἱ Σκῶτοι καλέσαντες ἐξ Ὀλλανδίας τὸν υἱὸν τοῦ καρατομηθέντος Καρόλου Α' ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέαν ὡς Κάρολον Β', ἀφοῦ προηγούμενως ἔλαβον πάρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν δτι ἥθελε σεβασθῆ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ιολανδία ἀνεγνώρισε τὸν νέον βασιλέα καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα.

Οἱ Κρόμβελλοι ἐστράτευσε κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Ιολανδίας καὶ μετέβαλε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην νῆσον εἰς ἔρημον. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκωτίας· νικήσας δὲ δις τὸν Κάρολον Β' ἡνάγκασεν αὐτὸν ἐν μέσω μυρίων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν νὰ καταφύγῃ μετημφεισμένος εἰς Γαλλίαν. Οὕτω δὲ Κρόμβελλος διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρός του ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος.

Μετὰ ταῦτα δὲ Κρόμβελλος ἐστρεψεν ἀπασαν τὴν προσοχήν του εἰς τὸ νέον ἀνυψώση τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐν τῷ ἔξωτεροικῷ. Ἡ Ολλανδία εἶχε διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῆς καρατομήσεως τοῦ Καρόλου Α' καὶ προέβη εἰς βαρείας ὕβρεις κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Κρόμβελλοι θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν θρασύτητα τῶν Ολλανδῶν, πρόδει νέον ἀνυψώση τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον τῆς Ἀγγλίας ἐπεισε τὸ κοινοβούλιον νὰ ψηφίσῃ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1651, τὸ καλούμενον **Δόγμα τῆς ναυτιλίας**, καθ' ὃ οὐδὲν πλοῖον ἐπετρέπετο νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας ἄλλα προϊόντα παρὰ τὰ παραγομένα ἐν τῇ χώρᾳ, εἰς τὴν δοπίαν ἀνῆκε τοῦτο. Οἱ νόμοι οὗτοι

κατέστρεφε τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξεν αὐτῇ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ᾽ ἡττήθη δεινῶς καὶ ἦναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι᾽ ἣς ἀνεγνώριζε τὸ Δόγμα τῆς ναυτιλίας.

Καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο δὲ κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμος, ὁ Κρόμβελλος περιῆλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸ Κοιλοβὸν κοινοβούλιον, ὅπερ ἐδείκνυε τὴν ἀπαρέσκειάν του πρὸς τὴν ὑπέρομετρον δύναμιν τοῦ Κρομβέλλου. Ὁ Κρόμβελλος ἀπεφάσισε γὰρ γίνη ἀρχων τῆς Ἀγγλίας. Πε-

Εἰκ. 10.—*Ο Κρόμβελλος κατὰ τὸν ζωγράφον Σαμούήλ Coopera.*

κίασιν» (³Αρρ. 1653). Κατόπιν δὲ Κρόμβελλος προέβη εἰς τὴν Ἰδρυσιν νέου πολιτεύματος, καθ' ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν ἔξουσίαν ἔμειλε νὰ ἔχῃ κοινοβούλιον ἐκ τετρακοσίων μελῶν, τὴν δὲ ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἔμειλε νὰ ἔχῃ εἰς ἀνήρ Ισοβίως ὡς λόρδος προστάτης, ἔχων παρ' ἑαυτῷ πολιτικὸν συμβούλιον. Τοιοῦτος ἔγινεν ὁ Κρόμβελλος. Ἐκυβέρνησε δὲ ὁ Κρόμβελλος ἐνδόξως καὶ εἰς βραχύτατον χρονικὸν διάστημα ἀνύψωσε τὴν Ἀγγλίαν εἰς ὅ σημεῖον οὐδέποτε πρότερον εἶχεν ἀνυψωθῆ.

Ἀποθανόντος τοῦ Κρομβέλλου τῷ 1658, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ μερίδες ἐκ φόβου μήπως ἐκραγῇ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἀνύψωσαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ῥιχάρδον εἰς τὸ ἀξιώμα τοῦ λόρδου προστάτου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεφύνησαν ἔριδες μεταξὺ κοινοβουλίου καὶ στρατοῦ. Τότε δὲ στρατηγὸς Μόγκιος, δστις ὑπὸ τὸ πρόσωπον δημοκρατικῶν φρονημάτων ἦτο πιστὸς διαδός τῆς βασιλείας, κατώρθωσε ν^ο ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', υἱὸν τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Καρόλου Α'.

ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

49. Προσίμια τοῦ Τριακονταετοῦ πολέμου.— Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καρόλου Ε' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὃς εἴδομεν, ἔγινεν δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φερδινάνδος Α'. Οὗτος διὰ τῆς συζύγου του ἀπέκτησε καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ οὕτω ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς αὐτοκρατηρίας μοναρχίας. Ὁ Φερδινάνδος Α' ἦτο ἐξ ὅλης ψυχῆς καθολικός, ἐν τούτοις ἀνεγνώριζεν διτὶ πολλὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἔχοηζον ὁλικῆς βελτιώσεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι ἦτο ἡναγκασμένος νὰ πολεμῇ διαφορᾶς πρὸς τοὺς Τούρκους ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐδείχθη ἀνεκτικὸς πρὸς τοὺς προτεστάντας. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου του Μαξιμιλιανοῦ Β' ἐπεκράτησεν ἐν Γερμανίᾳ μεγάλη ἥσυχία. Ἄλλος ἐπὶ Ροδόλφου Β' (1576—1612), μίοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Β', τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπήν. Ὁ Ροδόλφος Β', ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ισπανικῇ αὐλῇ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ θείου του Φιλίππου Β', ἐδείχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐχθρὸς τῶν διαμαρτυρομένων. Οἱ δὲ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Ἰησουνῖται προσεκάλον καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ταῖς αὐτοκρατηρίαις χώραις ἔριδας, διαιρέσεις καὶ ταραχάς. Ἐνεκα τούτου οἱ προτεστάνται ἥγεμόνες καὶ πόλεις συνῆψαν τῷ 1608 τὴν *Προτεσταντικὴν ἔνωσιν* (Union), τῆς δοπίας ἀρχηγὸς ἔγινεν δὲ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ'. Ἄλλα καὶ οἱ καθολικοὶ ἀπήρτισαν τὴν *Καθολικὴν συμμαχίαν* (Liga), τῆς δοπίας προΐστατο δὲ δοὺς τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἐν τούτοις δὲ Ροδόλφος Β' ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑπογράψῃ τὸ *Γράμμα τῆς Μεγαλειότητος* (αὐτοκρατορικὸν διάγγελμα), διὸ οὖ παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας (1612). Μετὸ δὲ λίγον ἀποθανόντα τὸν Ροδόλφον Β' διεδέχθη δὲ ἀδελφὸς του Ματθίας.

Ἄλλα μετά τινα χρόνον οἱ προτεστάνται τῆς Βοημίας θελήσαντες νὲ ἀναγείρουν δύο ἐκκλησίας ἡμιποδίσθησαν ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Θεωρήσαντες δὲ τοῦτο ὡς παραβίασιν τοῦ *Γράμματος τῆς Μεγαλειότητος* διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ὡπλίσθησαν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμητος Θούροντος κατέλαβον τὸ διοικητήριον τῆς Πράγας καὶ ἔρριψαν ἐκ τῶν παραθύρων, κατὰ παλαιὰν βοημικὴν συνήθειαν, τοὺς τοποτηρητάς. Οἱ ἐπαναστάται προέβησαν ἀμέσως εἰς τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἐδίωξαν τοὺς Ἰησουνῖτας ἐκ τῆς χώρας καὶ ὠργάνωσαν τὴν ἄμυναν. Ἡ ἀγγελία τῶν γεγονότων τούτων εἰς τὴν Βιέννην ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ Ματθίου. Τοῦτον διεδέχθη δὲ ἐξ ἀδελφὸς του Φερδινάνδος Β'.

50. Παλατινατικὴ περίοδος (1618—1625).— Ὁ Φερδινάνδος Β' ἥτο φανατικὸς καθολικὸς καὶ τυφλὸν δόγανον τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐνεκα τούτου ἀπεστάτησαν ἡ Βοημία καὶ ἡ Μορανία ἀπὸ τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου καὶ ἔξέλεξαν βασιλέα τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου καὶ ἀρχηγὸν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐνώσεως ὑπὸ τὸ δνομα Φρειδερίκος Ε'. Ἀλλ' ἐνῷ οὗτος ἐλθὼν εἰς Πράγαν κατηνάλισκε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀνοήτους διασκεδάσεις, δι Φερδινάνδος Β' προσοικιωθεὶς τὸν δοῦκα τῆς Βαυαρίας καὶ ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανὸν ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος. Τῷ 1620 ὁ Μαξιμιλιανὸς μετὰ τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ Τύλλυος (Tilly) εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν νικᾶ ὀλοσχερῶς τοὺς Βοημοὺς παρὰ τὸ Λευκὸν ὅρος πλησίον τῆς Πράγας. Ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἀπεφασίσθη ἡ τύχη τῆς Βοημίας καὶ τοῦ Φρειδερίκου Ε'. Ἰδών οὗτος τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἔφυγε μετὰ σπουδῆς εἰς Ὀλλανδίαν. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου καὶ ἡ Βοημία καὶ ἡ Μορανία ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ἀψβούργειον οἶκον. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Βοημικῆς ἐπαναστάσεως, σχεδὸν ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες τῆς χώρας, ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς εὐνοούμενούς τοῦ αὐτοκράτορος καθολικοὺς, γενικὸς δὲ διωγμὸς κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἤχοισεν. Ὄλοι οἱ εὐγενεῖς Βοημοὶ κατέφυγαν εἰς ἔνας χώρας, ἔμειναν δὲ μόνον οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ οἱ χωρικοί, οἱ δοποῖ η παντοιοτόπως ἐκακοποιήθησαν ἕως ὅτου προσῆλθον εἰς τὸν καθολισμόν. Ἡ Βοημία κατέστη καθολικὴ, ἀφοῦ πρότερον ἦρημάθη. Ἐκ τῶν τεσσάρων ἐκατομμυρίων κατοίκων αὐτῆς παρέμειναν μόνον ἐν ἐκατομμύριον.

Ἀφοῦ δι Φερδινάνδος κατέβαλεν ὀλοσχερῶς τὴν Βοημικὴν ἐπανάστασιν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Φρειδερίκον Ε' καθήρεσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου καὶ μετεβίβασε τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα τοῦ Παλατινάτου εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανὸν εἰς ἀμοιβὴν τῆς κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον βοηθείας του.

Οἱ προκείμενος πόλεμος, ὅστις ἥτο ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ διαμαρτυρομένων καὶ καθολικῶν εἰς τὰ κράτη τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου, ἐφαίνετο ὅτι ἔληξεν ἀλλὰ τότε παρενέβησαν ἔναις δυνάμεις, κατ' ἀρχὰς δι βασιλεὺς τῆς Δανίας, ἐπειτα δι βασιλεὺς τῆς Σουηδίας καὶ τελευταῖον δι βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, οἵτινες μετέφεραν τὸν πόλεμον εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας καὶ προσέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν ὄψιν εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, διήρκεσε δὲ οὕτος 30 ἔτη (1618—1648) δι^τος καὶ **Τριανταετὴς πόλεμος** ὀνομάζεται.

Οἱ στρατοί.—Κανεὶς Γερμανὸς ἴγεμών καὶ αὐτὸς ἀκόμη δι αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι κανεὶς δὲν εἶχε κοίμιατα πόδες συντριμόσιν αὐτοῦ. Ἐν Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

άρχη. ένός πολέμου ἔκαστος ήγειμών ἐστρατολόγει ἐθελοντάς, ἐστρατολόγει δὲ πάσης ἔθνικότητος ἄνδρας, Γερμανούς, "Αγγλούς, Σκωτίους, Ιταλούς, Βέλγους, Σουηδούς. Εἰς τὸν αὐτὸν στρατὸν ὅμιλοῦντο διάφοροι γλῶσσαι καὶ οἱ στρατιῶται ἀνῆκον εἰς διάφορα θρησκεύματα.

Οἱ στρατιῶται ἔξωπλῶντο ίδια δαπάνη καὶ ἔκαστος ἐφόρει οἵαν στολὴν ἥθελεν. Ὁμοιόμορφος στολὴ δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ δηλισμός των ἦτο κακὸς καὶ ἐμάχοντο σχεδὸν ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος. Τὰ πυροβόλα ὅπλα δὲν εἶχον τελειοποιηθῆ ἀκόμη. Δὲν ὑπῆρχεν ἐπιμελητεία διὰ νὰ παρέχῃ τροφάς εἰς τὸ στράτευμα. Οἱ στρατιῶται ὥφειλον νὰ συντηροῦνται ἔξι ίδίων. "Εφερον λοιπὸν μεθ' ἑαυτῶν ὑπηρέτας καὶ γυναικας μετὰ διαφόρων σκευῶν διὰ νὰ παρασκευάζουν τὰ τῆς τροφῆς. Κάπηλοι ἡκολούθουν τὸν στρατὸν διὰ νὰ ἀγοράζουν παρὰ τῶν στρατιωτῶν τὰ λάφυρα καὶ νὰ πωλοῦν εἰς αὐτοὺς τροφάς καὶ ποτά. Εἰς στρατὸς ἐκ 30,000 μαχητῶν παρουσίαζε μὲ τοὺς ἀκολουθοῦντας ὑπηρέτας, γυναικας, δόδηγούς, ἀμάξια, καπήλους ἐν πλῆθος ἔξι ἔκατὸν χιλιάδων προσώπων. "Ολον τὸ βοηθητικὸν πλῆθος ἐβάδιζεν ἀναμεμιγμένον μὲ στρατιώτας.

Οἱ στρατιῶται ὥφειλον γάζουν ἐκ τοῦ μισθοῦ των· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἡγεμόνες δὲν εἶχον χρήματα διὰ νὰ καταβάλλουν τακτικὰ τὸν μισθόν, ἄφινον αὐτοὺς νὰ προμηθεύωνται τὰ πρὸς τὸ ἥπητον ἐπολέμουν. "Οταν ἐν στράτευμα ἥρχετο εἰς τις χωρίσιον, στρατιῶται, γυναικες, ὑπηρέται εἰσώρυμων εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰς ἀπεγύμνωνον· ἥρπαζον ὅχι μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ σκεύη καὶ ἔπιπλα καὶ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐφόρτων ἐπὶ τῶν ἀμαξίων των καὶ ἐπειτα ἔθετον πῦρ εἰς τὸ χωρίον. Διεσκέδαζον κακοποιοῦντες τοὺς χωρικούς καὶ τὰς γυναικας των καὶ τοὺς ἐβασάνιζον σκληρῶς, καιοντες συνήθως τὸ πέλμα τῶν ποδῶν των διὰ νὰ δείξουν εἰς αὐτοὺς πού εἴχον κρυμμένα τὰ χρήματά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφέροντο εἰς ὅλα τὰ μέρη, διὰ τῶν ὅποιων διήρχοντο, χωρὶς νὰ κάμινουν διάκρισιν μεταξὺ φίλων καὶ ἐχθρῶν.

Σπανίως στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ περισσοτέρων τῶν 30 χιλιάδων μαχητῶν ἔνεκα τῶν μεγάλων δυσκολιῶν πρὸς εὔρεσιν τροφῶν. Δι' αὐτὸν καὶ ἡ ἐκστρατεία δὲν διήρκει πολὺν καιρὸν. Τὸν χειμῶνα ἐκστρατεῖαι δὲν ἔγινοντο. "Οταν στρατὸς τις ἐνίκατο, οἱ στρατιῶται διεσκορπίζοντο διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν ἢ καὶ μετέβαινον πρὸς τὸν κινητὴν καὶ ἀνελάμβανον παρ' αὐτῷ ὑπηρεσίαν. Αἱ μάχαις ήσαν αἰματηραί, ἀλλὰ τοὺς αἰχμαλώτους δὲν τοὺς ἐφόνευον· ἐφυλάκιζον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἱνάγκαζον διὰ λύτρων νὰ ἔξαγοράσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

51. Δανικὴ περίσσοδος (1625—1629)— Οἱ Λουθηρανοὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς Καλβανικοὺς δὲν ἐβοήθησαν τὸν καλβινικὸν Φρειδερίκον τοῦ Παλατινάτου. Μετὰ τὴν ἥτταν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Φρειδερίκου ὁ στρατὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας διηνθύνθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ κατέστρεψε τὰς χώρας τῶν προτεσταντῶν ἡγεμόνων. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Δανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. "Ο βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἰάκωβος Α', πενθερὸς τοῦ ἐκπτώτου Φρειδερίκου Ε' ἐπὶ μακρὸν ἥρχετο νὰ βοηθήσῃ τὸ Παλατινᾶτον. "Υπεστήριζε τὸ θεῖον δίκαιον τῶν βασιλέων καὶ εὔρισκεν ὅτι δὲν γαμβρός του ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου δίκαιώς ἐτιμωρήθη,

διότι ἐπεχείρησε ν^ο ἀφαιρέσῃ τὴν Βοημίαν ἀπὸ τὸν νόμιμον βασιλέα της. Τέλος πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ τὸν γαμβρόν του. Ἐνίσχυσε λοιπὸν διὰ στρατοῦ τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Δ', ὅστις κατῆλθεν εἰς Γερμανίαν πρὸς βοήθειαν τῶν προτεσταντῶν.

Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βοημίας ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαλε διὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μαξιμilianοῦ καὶ τῆς Καθολικῆς συμμαχίας. Ὁ Τίλλυς διώκει αὐτὰ ἐν ὄνόματι τοῦ δουκὸς τῆς Βαυαρίας καὶ ὅχι τοῦ

αὐτοκράτορος. Αἱ διαταγαὶ διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἥρχοντο ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ Μονάχου. Τώρα προκειμένου νέου ἀγῶνος ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ συστήσῃ ἴδιον στρατόν ἀλλὰ δὲν εἶχε χορήματα. Τότε ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του ὁ Ἀλβέρτος Βαλλενστάιν (Wallenstein), εὐγενὸς Βοημός, ὅστις εἶχε μεγάλην προικόφαν περιουσίαν, καὶ ὑπερσχέθη νὰ στρατολογήσῃ 50.000 ἄνδρας δι^ο ἴδιων του ἔξοδων, ἀν ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχιστρατηγία, καὶ ἀνέμελλε νὰ ἀποζημιωθῇ ἐκ τῶν

Εἰκ. 11. — Ὁ Βαλλενστάιν κατὰ τὸν Van

Dyck (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου).

τινας δισταγμοὺς ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ὁμιλούντον τούτου ἀνδρός. Ὁνόμασεν αὐτὸν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν στρατευμάτων του καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰσφορὰς πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του.

Κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ Βαλλενστάιν ἐστρατολόγησε 50.000 ἄνδρας πάσης θρησκείας. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν του ἦσαν προτεστάνται. Εἶχεν ἀρχὴν νὰ μὴ ἀναμιγνύῃ τὴν θρησκείαν εἰς ζητήματα τοῦ πολέμου. Ἐπεζήτει μόνον νὰ ἔχαναγκάσῃ ὅλους ἀνεξιαρέτως τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας νὰ υποκύψουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Βαλλενστάιν ἐνεργῶν ἐκ συμφώνου μὲ τὸν στρατὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας, τὸν δοποῖον διώκει ὁ Τίλλυς (μεγιστὸν Βέλγος) ἔξηνάγκασε τὸν Χριστιανὸν Δ' τῆς Δανίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειον του, ἐντὸς δὲ δολίγου χρόνου ὅλη ἡ βόρειος Γερμανία (Σλέβιγχον, Ὁλστέϊνον, Πομ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μερανία καὶ Βραδεμβοῦργον) εύρισκετο τεταπεινωμένη πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Βαλλενστάϊν εἰρήνην, διὸ ἡς ὑπερχεώθη τοῦ λοιποῦ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἀναιμίεως εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας.

Ο αὐτοκράτωρ ἔξῆλθε καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἀγῶνος νικητής. Ἰστάμενος δὲ ἦδη εἰς τὸ ὄψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως του διενοήθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κράτος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν. Ὅθεν ἔξεδωκε τῷ 1629 τὸ πολυθρύλητον *Διάταγμα τῆς ἀποκαταστάσεως*, διὸ οὗ οἱ προτεστάνται ὑπερχεοῦντο ν' ἀποδώσουν εἰς τοὺς καθολικοὺς ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ὅσα κατεῖχον δυνάμει τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (σελ. 45). Τὸ διάταγμα τοῦτο, ὅπερ ἥπειλει ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς κατόχους μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκοπῶν καὶ ἀρχιεπισκοπῶν καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ εὐναγῆ ἰδεύματα τῆς βιοείου Γερμανίας, ἐνέπλησε φόβου καὶ τρόμου τὴν προτεσταντικὴν Γερμανίαν καὶ παρέτεινε τὸν δλέθριον πόλεμον. Πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ πολλαὶ πόλεις ἥρηνθησαν νὰ ὑπακούσουν. Ἄλλος δὲ Βαλλενστάϊν εἰσβαλὼν μετὰ τῶν ἀγρίων στιφῶν του εἰς τὰς χώρας τῶν διαμαρτυρομένων προέβη εἰς φοβερὰς καταπίεσεις καὶ ληστεύσεις, διὰ τῶν ὅποιων ἐνόει νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως. Νῦν δμως ἥρχισαν καὶ οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες νὰ μεταμελοῦνται, διότι συνετέλεσαν εἰς τὴν τοιαύτην αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τοῦ αὐτοκράτορος· δὲ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, δστις τότε ἐκυβέρνα τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας, προσεπάθει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ σπείρῃ τὸν σπόρον τῆς δυσπιστίας μεταξὺ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φερδινάνδου Β' καὶ τὸ κατώρθωσε. Ὅτε δὲ μετὸ διάλιγον δ Φερδινάνδος Β' ἐκάλεσε δίαιταν ἐν Ρατισβώνῃ πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νιοῦ του ὡς διαδόχου αὐτοκράτορος, οἱ συνελθόντες ἡγεμόνες ἔξέφρασαν μεγάλα παρόντα διὰ τὰς φοβερὰς καταστροφὰς τῶν χωρῶν καὶ διὰ τὸν βάρβαρον τρόπον, μεθ' οὗ διεξῆγε τὸν πόλεμον δ αὐτοκρατορικὸς στρατάρχης. Δριμύτερος δὲ πάντων τῶν ἡγεμόνων προέβη κατὰ τοῦ Βαλλενστάϊν δ Μαξιμιλιανὸς τῆς Βαυαρίας, μισῶν αὐτὸν ὡς καταλαβόντα θέσιν ἀπέναντι τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους, οἷαν οὐδεὶς ἄλλος μέχρι τοῦδε εἶχε καταλάβει. Ἀπήτησε δὲ δ Μαξιμιλιανὸς ἐντόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀγερώχου ἀντιζήλου του. Ὅ Φερδινάνδος, ἐπιθυμῶν νὰ δικαίησῃ τοὺς ἡγεμόνας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νιοῦ του, ἐκὼν ἀκων προέβη εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ στρατάρχου του. Ὅ Βαλλενστάϊν ἤκουσεν ἀτάραχος τὴν ἀπόλυσίν του καὶ ἀπετύρθη εἰς τὰ ἐν Βοημίᾳ κτήματά του, βεβαίως ὃν δτὶ δ αὐτοκράτωρ καὶ πάλιν ἥθελε λάβει τὴν ἀνάγκην του. Ἀντὶ τοῦ Βαλλενστάϊν

ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου στρατοῦ ὁ Τίλλυς, ἐστράτευσε δὲ οὗτος ἀμέσως κατὰ τοῦ Μαγδεμβούργου, ὅπερ εἶχεν ἀντισταθῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως

52. Σουσταῦνος περίσσος (1630-1635).—Γαλλοσουηδικὴ περίσσος (1635-1648). — Ἐνῷ ἡ προτεσταντικὴ Γερμανία ὑπέκυπτεν ἀπελπις εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῆς Αὐστρίας, αἱφνης ἐνεφανίσθη ἔνος ἀντιλήπτωρος αὐτῆς, ἀλλ᾽ ἀσυγκρίτως ὑπέροχος καὶ ἐπιτηδειότερος τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γουσταῦνος Ἀδόλφος**.

Ο Γουσταῦνος Ἀδόλφος ἀπεφάσισε ν^ο ἀναμιχθῆ εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα τὸν μὲν ἵνα ὑποστηρίξῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διοικήσκους του, τὸ δὲ ἵνα ἔξασφαλίσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Ἡτο δὲ ὁ Γουσταῦνος Ἀδόλφος ἀπλοῦς τοὺς τρόπους, τολμηρότατος καὶ λίαν θεοσεβῆς.

Ο Γουσταῦνος Ἀδόλφος προσωριμίσθη εἰς τὴν Πομμερανίαν μετὰ 15 χιλιάδων ἀνδρῶν, ὃ δὲ γηραιὸς δούκης τῆς Πομμερανίας παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων φρικωδῶς ληστευθείσα καὶ κακωθεῖσαν χώραν του.

Ο Τίλλυς κυριεύσας τὸ Μαγδεμβούργον καὶ καταστρέψας αὐτὸν φρικωδῶς εἰσέβαλεν ἐπειτα εἰς τὴν Σαξονίαν. Ἄλλος ὁ Γουσταῦνος Ἀδόλφος σπεύσας εἰς Σαξονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ σαξονικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τὸν ἔχθρὸν ὅχι μακρὰν τῆς Λειψίας (1631) καὶ διὰ τῆς ἔξοχου στρατηγικῆς του κατατροπώνει τὸν Τίλλυν καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν ν^ο ἀποσυρθῆ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν. Οὕτω ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος, ήτις πρὸ μικροῦ ἐκνιάζει ὅλης τῆς Εὐρώπης, δι^λ ἐνὸς κτυπήματος κατέρρευσε καὶ μέγας ἐνθουσιασμὸς ἥγερθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὑπὲρ τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας.

Ο Γουσταῦνος διευθύνεται πρὸς τὸν Ρήνον καὶ διὰ τῆς Νυρεμβέργης διεύθει πρὸς τὸν ποταμὸν Λίχον (Lech), ὅπου ὁ Τίλλυς εἶχε καταλάβει ὅχυρὰν θέσιν. Οἱ Σουηδοὶ διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐπετέθησαν ἀκατάσχετοι καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των ἐπήνεγκαν τρομερὰν καταστροφὴν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ο Τίλλυς ἐπληγώθη καιρίως καὶ μετὰ δέκα τέσσαρας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατόπιν ὁ Γουσταῦνος κυριεύσας τὴν Αὐγούσταν προχωρεῖ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βαυαρίας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, τὸ δόποῖον ἐσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ὑπερόγφανος ἐκλέκτωρ αὐτοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανός. Οὕτω κατέπεσε καὶ τὸ δεύτερον στήριγμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ο Φερδινάνδος Β' δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μάρτυρα στρατηγού τοῦ ποταμού οὔτε οὐδὲν τούτῳ τούτην την τροπήν.

σταῖν. Κατέφυγε λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ θερμῶν παρακλήσεων τὸν ἔπεισε νὰ στρατολογήσῃ νέον στρατὸν καὶ ν' ἀνυλάβῃ τὴν ἀπεριόριστον ἀρχιστρατηγίαν. Ὁ Βαλλενστάϊν συλλέξας στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαξονίαν, ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν ἐκλέκτορα αὐτῆς νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ὡρμησε τότε εἰς Σαξονίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐκλέκτορος αὐτῆς καὶ συγκροτήσας μάχην πεισματωδεστάτην παρὰ τὴν Λουτσέγην (Lützen) τῷ 1632 ἐνίκησε μὲν νίκην περιφανῆ, ἀλλ ἔπεισεν ἐνδόξως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τοῦ πολέμου ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ὅκτω ἑτῶν. Ὁ δὲ Βαλλενστάϊν ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τοῦ ἡττημένου στρατοῦ του εἰς Βοημίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταῦου Ἀδόλφου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ γερμανικοῦ πολέμου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς

Σουηδίας Ὅζενστιέρνας. Λαμβάνων οὗτος χρήματα ἐκ Γαλλίας, τῆς δοπίας πρωθυπουργὸς ἥτο ὁ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, καὶ ἔχων παρ ἕαυτῷ ἔξοχους στρατηγοὺς τὸν δοῦκα τῆς Βαΐμαρης Βεργάνδον καὶ τὸν Σουηδὸν Ὅργιον ἔξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Οἱ Σουηδοὶ κατέκλυσαν ἐκ νέου τὴν Βαυαρίαν. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Βαλλενστάϊν ἀλλ ὁὗτος ἡρούθη ἰσχυρογνωμόνως τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ παρεχείμασεν ἐν Βοημίᾳ. Ὡς ἐκ τούτου κατέστη ὑποτος προδοσίας. Κατηγορήθη ὅτι διενοεῖτο νὰ συμμαχήσῃ μετὸ τῶν Σουηδῶν καὶ νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἀπέλυσε καὶ πάλιν τὸν Βαλλενστάϊν, καὶ ὅτε οὗτος ἀπεχώρει εἰς Ἐγραν μὲ τὰ ἀφωσιώμενα εἰς αὐτὸν λείψαντα τοῦ στρατοῦ του, μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐδιολοφόνησαν αὐτόν (1634),

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλλενστάϊν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ὁ δύμώνυμος νῖδος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλα

Εἰκ. 12. — Γουσταῦος Ἀδόλφος κατὰ τὸν
Van Dyck

νῦν ὁ μέγις πολιτικὸς τῆς Γαλλίας Richelieu συνεμάχησε φανερὰ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ ὑπερσχέμη εἰς αὐτοὺς κραταιὰν βοήθειαν.

Εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναμίξεως τῆς Γαλλίας εἰς τὸν προκείμενον πόλεμον ὁ Richelieu εἶχεν ἐναντίον του τὰς δύο βασιλίσσας (μητέρα καὶ σύζυγον τοῦ βασιλέως), καὶ δὴν σχεδὸν τὴν αὐλήν, ἡτὶς εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Ἰσπανίας· εἶχεν ἐπίσης ἐναντίον του δλόκληρον τὸ ἔθνος, τὸ δόπον δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον. Εὗρισκον ὡς πολὺ σκανδαλῶδες εἰς καρδινάλιος νὰ συμμαχήσῃ μετὰ αἱρετιῶν ἡγεμόνων ἐναντίον τοῦ καθολικοῦ αὐτοκράτορος. Ἐλλ' ὁ Richelieu ἐθυσίας τὸ πᾶν εἰς τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς Γαλλίας. Ἀνέλαβε μάλιστα ὁ Richelieu καὶ τὴν διαπάνην τῆς συντηρησεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Βερνάδου, ὅστις διαβάς τὸν Πῆνον κατέλαβε τὴν Ἀλσατίαν. Συγχρόνως ὁ Richelieu ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐτερος γαλλικὸς στρατὸς ἐλεηλάτησε τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας (τὸ Βέλγιον).

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τοῦ πολέμου ὑπὲρ πάντας διεκρίθη ὁ μεγαλοφυῆς Σουηδὸς στρατηγὸς Τόρτενσον. Ὁ πόλεμος μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους φάσεις ἐλαβε πέρος τῷ 1648 διὰ τῆς *Βεστφαλικῆς εἰρήνης*.

53. *Η Βεστφαλικὴ εἰρήνη καὶ ἡ σημασία αὐτῆς ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ιστορίᾳ.*—Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης εἰρήνης ἥρχισαν ἀπὸ τοῦ 1643. Ἐλλ' ἀφ' ἐνὸς οἵ μεγάλαι ἀξιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας καὶ ἀφ' ἐτέρου ή εὐμετάβλητος τύχη τοῦ πολέμου ἐπεβράδυναν τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ ὁ εὐρωπαϊκὸς χάρτης καὶ νὰ κανονισθοῦν τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Τέλος συνωμολογήθη καὶ ὑπεργάφη αὕτη ἐπ' ὄφελειά μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλῃ δὲ βλάβῃ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς εἰρήνης ἦσαν οἱ ἔξης· α) οἱ Γάλλοι ἐλάμβανον τὴν Ἀλσατίαν καὶ διετήρουν τὰς πόλεις Μέτς, Τούλον (Toul) καὶ Βερόδουνον (Verdun), τὰς δόποις κατείχον ἀπὸ τοῦ 1552· β) οἱ Σουηδοὶ ἐλάμβανον τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν, τὴν νῆσον Ρουγίαν (Rügen) καὶ πέντε ἑκατομμύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν· γ) οἱ ἡνωμέναι ἐπαρχίαι τῆς Ὀλλαγδίας ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἀνενηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι· δ) ἡ Ἐλβετία ἀπεσπάτο ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ καθίστατο ἀνεξάρτητος πολιτεία· ε) ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκυροῦτο ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης.

Ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη κέκτηται μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ιστορίᾳ. Δι' αὐτῆς α) ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία ἐλαβεν δραγανισμὸν κανονικώτερον καὶ μᾶλλον ὀρισμένον, ἡ αὐτοκρατορικὴ δύναμις περιωρίσθη ἐντὸς τῶν προσηκόντων δρίων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας κατέστησαν ἀληθεῖς ἀρχηγοὶ τῶν κυβερνήσεών των, ὁ δὲν αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο πλέον εἰμὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου· β) τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκανονίσθησαν δριστικῶς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀντιπά-

θεια κατηννάσθη. Ἀπὸ τοῦ 1648 ἡ θρησκευτικὴ διαφορὰ ἔπαινε πλέον νὰ διαιρῇ τὰ κράτη καὶ νὰ κανονίζῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν.

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ὑπῆρξεν ἡ βάσις ὅλων τῶν διπλωματικῶν συνθηκῶν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰώνος μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1789) καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οίκου ἐν Εὐρώπῃ, παρεσκεύασε δὲ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ οίκου τῶν Βουρβώνων.

Ἀποτελέσματα.— Οὕτω ἔληξεν ὁ τρομερὸς Τριακονταετῆς πόλεμος, ὃστις ἀνέτρεψε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν τῆς Γερμανίας, διότι τὸ ξίφος, ὁ λιμός, διάφοροι λοιμοί καὶ νόσοι ἔξωλούθευσαν ὑπὲρ τοὺς ἡμίσεις τῶν κατοίκων. Ἐκ τῶν πόλεων ἄλλαι μὲν κατεστράφησαν, ἄλλαι δὲ ἔξεπεσαν τῆς προτέρας των ἀκμῆς. Κῶμαι καὶ γωγία ἀναρίθμητα μετεβλήθησαν εἰς τέφραν καὶ εἰς ἐρείπια. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον παρήκμασαν. Αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἀνεκόπησαν. Μεγαλοπρεπῆ δὲ δημιουργήματα πολλῶν αἰώνων ἀνετράπησαν. Καὶ τὸ χείριστον πάντων, ὁ ἀρχαῖος γερμανικὸς βίος διεφθάρη καὶ ὑπέκυψεν. Ιδίως εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπήρειαν.

ΑΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ (1648—1715)

54. Ἀνηλικιότης τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643—1661).—Ἀντιβασιλεία τῆς Ἀννας τῆς Αὐστριακῆς.—Κυβέρνησις τοῦ Μαζαρίνου.—Ο Λουδοβίκος διεδέχθη τὸν πατέρα του Λουδοβίκον ΙΙ' ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπετρόπευεν αὐτὸν ἡ μήτηρ του Ἀννα ἡ Αὐστριακή.

Ἡ Ἀννα ἡ Αὐστριακὴ ὑπῆρξε πάντοτε ἐκθρὸς τοῦ Richelieu. Ὄταν ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, οἱ εὐγενεῖς, τοὺς δποίους εἶχε ταπεινώσει ἡ στιβαρὰ χειρὶς τοῦ Richelieu, πλήρεις χαρᾶς συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν βασιλισσαν ζητοῦντες ν' ἀνακτήσουν τὴν προτέραν θέσιν των. Ἀλλ' ἡ Ἀννα ἡ Αὐστριακὴ ὡς ἀντιβασίλιστα μετέβαλε διαθέσεις καὶ διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις ἥθελησε ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ μεγάλου Καρδιναλίου· κατέστειλε μάλιστα μετ' αὐστηρότητος τὰς ὁραιούργιας μερικῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἥθελον νὰ παρουσιάζωνται ὡς σπουδαῖοι καὶ εἰχον ἔξυφάνει μίαν συνωμοσίαν· αἰσθανομένη δμως ἔαυτὴν ὅχι ἴκανὴν νὰ διευθύνῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς ἀνδρα τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Richelieu, εἰς τὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον, ὃστις κατήγετο ἐκ ταπεινῆς ιταλικῆς οἰκογενείας.

Ο Μαζαρίνος δὲν ὠμοίαζε διόλου πρὸς τὸν Richelieu. Ἡτο μετριοπαθὴς καὶ φύλεργος. Δὲν ἔζητε νὰ ἐπιδεῖξῃ τὴν δύναμίν του οὔτε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἔχθρούς του· δι' αὐτὸ καὶ οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Richelieu, ὃστις «ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ θρόνου ἐκεραυνοβόλει μᾶλλον παρὰ ἐκυβέρνα».

Ο Μαζαρίνος ἔξηκολούθησε μετ' ἀφοσιώσεως τὸ ἔργον τοῦ Richelieu. Καὶ ἡ μὲν ἔξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου ἐφάρνη ἀνταξίᾳ τῆς τοῦ προκατόχου του, ἀλλ' ἔσωτερικῶς ἐπολιτεύθη οὗτος κατὰ τρόπον προκαλέσαντα πολλὰς ἀντιδράσεις. Ἀφ' ἐνὸς ἦτο λίαν φιλοχοήματος καὶ ἔθησαν δι' ἑαυτὸν δι' ὅλων τῶν μέσων, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐσπατάλα τὸν δημόσιον θησαυρόν, δι' ὃ καὶ εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ φόρους νέους νὰ ἐπιβάλῃ καὶ πολλοὺς καταργηθέντας νὰ ἐπανάφερῃ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων ἀντετάχθη τὸ Συνέδριον (Parlement) τῶν Παρισίων.

Τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων ἦτο ἀνώτατον δικαστήριον, δικάζον τὰς πολιτικὰς καὶ ποινικὰς δίκας· ἐπὶ πλέον, ἵνα δὲ λαὸς λαμβάνῃ γνῶσιν τῶν ἀποφάσεων καὶ διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ πέμπῃ εἰς αὐτὸν ἡ κυβέρνησις τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ διατάγματα διὰ νὰ τὰ καταχωρίζῃ εἰς ἰδιαιτερον βιβλίον. Ἐκ τούτου ὥφελούμενον τὸ Συνέδριον ἦσκει ἐλεγχον ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν πράξεων.

Τὸ Συνέδριον βλέπον σύνεανομένην τὴν πολιτικὴν του ἰσχύν, ἀφοῦ αἱ Γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκαλοῦντο πλέον, ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς ἀντιπροσωπεύον διόλκληρον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ δὲν ἀντεποσώπευε παρὰ μόνον τὴν εὐγένειαν τῆς ἐσθῆτος (noblesse de robe). *

Τὸ Συνέδριον λοιπόν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦνώθησαν καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀντετάχθη εἰς τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων, ὅτε δὲ ὁ Μαζαρίνος διέταξε νὰ συλληφθοῦν τρία ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συνέδριου, τὰ μᾶλλον θιογυβοποιά, δὲ λαὸς τῶν Παρισίων ἔξιοργισθεὶς ἔτρεξεν εἰς τὰ ὅπλα, ἥγειρεν διοφράγματα (barricades) εἰς τὰς λίαν στενὰς ὁδοὺς καὶ πέριξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀπήτησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συλληφθέντων. Ἡ βασιλομήτωρ ἡ ναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ὀχλαγωγίαν καὶ ἀπέλυσε τοὺς συλληφθέντας· Ἐπειδὴ δύμως δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ἐν ἀσφάλειᾳ, μίαν νύκτα τοῦ χειμῶνος (Ιανουάρ. 1649), εἰς τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡ βασιλομήτωρ, δικιόδες βασιλεὺς καὶ ἡ αὐλὴ ἔξηλθον κρυφίως ἐκ τῶν Παρισίων καὶ κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ, τὸ ὁποῖον εὔρον ἀνευ ἐπίπλων, διαρπαγέντων, καὶ ἐκοιμήθησαν ἐπὶ ἀχύρων.

Οὕτω ἥρχισεν εἰς πόλεμος, δὲ λαὸς μεθ' ὅλας τὰς ἀμέτρους κακουργίας, οὐδεμίαν σοβαρότητα κέκτηται. Ἡτο πόλεμος κωμικοτραγικὸς· διὸ καὶ σκωπικῶς ὠνομάσθη Σφενδόνη (La Fronde), παραβλη-

* Εὐγένεια τῆς ἐσθῆτος ὠνομάσθη ἡ νέα εὐγένεια, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν εὐγένειαν τοῦ ἔιφους (φεουδαλικὴν εὐγένειαν).

θείς εὐφυῶς πρὸς τὸ γνωστὸν παιγνίδιον τῶν ἀγυιοπαίδων. Σφενδονῆται ὀνομάζοντο οἱ ἔχθροὶ τοῦ Μαζαρίνου.

Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος καὶ αἱ γυναικεῖς. Πολλαὶ μάλιστα μεγάλαι κυρίαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἥλθον εἰς Παρισίους διὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἐπαναστάτας. Οἱ Παρισινοὶ ἐπόλεμον στολισμενοὶ μὲ πτερῷ καὶ μὲ ταινίας. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει δὲ ὀλίγων ἀνδρῶν τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν. Τὸ πᾶν ἐγέλοποιεῖτο. Οἱ στρατιῶται ἐγίνοντο δεκτοὶ μὲ συριγμούς καὶ μὲ ἐκφράσεις γέλωτος. Τὰ πολεμικὰ συμβούλια τῶν ἐπαναστατῶν ἐγίνοντο εἰς τὰς καπηλεῖας ἐν μέσῳ ἀστειοτήτων καὶ ἀσμάτων. Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ ἐπαναστᾶται ν ἀνατρέψουν τὸν Μαζαρίνον τὸν ἔξεδικοντο μὲ ἐπιγράμματα καὶ μὲ λιβέλλους, γνωστοὺς ἐν τῇ Ἰστορίᾳ μὲ τὸ ὄνομα *Mazarinades*.

Τέλος ὁ νεαρὸς Condé, *duc d'Enghien*, ἀποκλείσας τοὺς Παρισίους ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην καὶ ἐπανέφερε εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπουργούς του (1653). ἀλλ ἐναβρυνόμενος διὰ τὸ κατόρθωμά του καθίστατο δῆμος αὐθαδέστερος καὶ ἐξήτει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χειράς του πᾶσαν ἔξουσίαν, ἐχείνας δὲ τὸν Μαζαρίνον καὶ αὐτὴν τὴν βασίλισσαν. Οἱ εὐγενεῖς τὸν περιεστοίχισαν. Ὁ Μαζαρίνος καὶ ἡ βασίλισσα ἀπεφάσισαν ν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοῦ Condé καὶ διετάξαν τὴν σύλληψιν καὶ φυλάκισιν αὐτοῦ. Οἱ δπαδοὶ τοῦ Condé συνεμάχησαν τότε μὲ τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων καὶ οἱ σφενδονῆται τῶν Παρισίων ἡνάγκασαν τὴν βασίλισσαν νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Condé. Ὁ Μαζαρίνος τότε ὑπέβαλεν ἔαυτὸν εἰς ἔκουσίαν ἔξοδίαν, ἀναχωρήσας εἰς Πολωνίαν. Τόσον ὅμως ἀσάλευτος ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια καὶ ἐμπιστοσύνη τῆς βασιλίσσης, ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς Κολωνίας ἐκυβέρνα οὗτος τὴν Γαλλίαν. Ὁ Condé θεωρήσας τὸν ἔαυτὸν του προσβεβλημένον ἐκηρύχθη ἀμέσως κατὰ τοῦ βασιλέως ἀλλὰ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τυρέννη ἐγκατέλειψε τὴν ἄπιστον εἰς αὐτὸν δειχθείσαν μητρόπολιν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν δύοιαν καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τῆς ἔαυτοῦ πατρίδος. Ὁ Μαζαρίνος ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνηλικιωθέντας ἥδη βασιλέως. Ἐκτοτε ἥδυνήθη ν ἀσχοληθῆ ἐλευθερώς εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰσπανίας πόλεμον, εἰς τὸν δύοιον ἔθεσε τέρμα διάσημος Τυρέννης, θριαμβεύσας κατὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ κατὰ τοῦ Condé. Ἡ Ἰσπανία ἔξαντληθεῖσα συντικολόγησε τὴν καλουμένην *Πυρηναϊκὴν εἰρήνην* (1659), διὰ τῆς δύοις ἡ Γαλλία προσαπέκτησεν ἵκανὰς χώρας (*Artois, Alsace, Roussillon*), εἰς τὸν Condé ἐδόνη ἀμνηστία καὶ ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς Γαλλίαν. Τότε δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτερίαν θυγατέρα τοῦ Φιλίππου Δ' τῆς Ἰσπανίας Μαρίαν Θηρεσίαν, ἥτις πρὸ τῆς στέψεως παρητήθη ἐπισήμως δι ἔαυτήν καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους της πᾶν κληονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου ἀντὶ προικὸς 500,000 ταλλήρων. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ *Ιστορία Εὐρωπαϊκὴ* καὶ *Ἐλληνικὴ N. Βραχνοῦ*

Μαζαρίνος παρεσκεύαζε τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀξιώσεις τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, τῆς ἀνω Βουργουνδίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καθ' ὃσον ἐγνώριζεν ὅτι οὐδέποτε ἡ εἰρημένη προὶξ θὰ ἐπληρώνετο.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν Πυρηναϊκὴν εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Μαζαρίνος ἀφῆσας εἰς τοὺς συγγενεῖς του τεραστίαν περιουσίαν, μεγαλοπερεπή ἀνάκτορα καὶ κήπους. Τὴν Γαλλίαν ἀφῆκεν ἐνδοξὸν μὲν καὶ ἰσχυρὰν ἐξωτερικῶς, ἐξηντλημένην ὅμως ἐσωτερικῶς. Ηαρημέλησεν οὗτος τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἀφῆκε νὰ καταστραφῇ τὸ ναυτικόν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ διηγόμενα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ δημόσιον χρέος ἀνηῆθεν εἰς τέσσαρα δισεκατομμύρια φράγκων.

Η ΑΠΟΔΥΤΟΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

55. Πρώτη περίοδος (1661—1678).—Κατερθώματα καὶ μεγαλεῖσιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.—Ο, τι μετὰ τοσούτου ξήλου ἐπεδίωξαν οἱ δύο καρδινάλιοι πρωθυπουργοί, ἐξετελέσθη, τοῦτ' ἔστι ἡ συγκέντρωσις ὅλης τῆς κυβερνητικῆς ἔξουσίας εἰς κεῖρας τοῦ βασιλέως, οὗτινος ἡ θέλησις ἦτο ἔκτοτε νόμος τοῦ κράτους.

Ἐφ' ὃσον ἔζη ὁ Μαζαρίνος, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀφινεν αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ ἀπεριορίστως. Ἐπεκράτει μάλιστα ἡ ἵδεα ὅτι οὐδέποτε ὁ Λουδοβίκος ἥθελεν ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἄλλο, ὅταν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου οἱ ὑπουργοὶ προσῆλθον παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἄγοντι τότε τὸ 23ον ἔτος τῆς ήλικίας του, καὶ ἡρώησαν αὐτὸν εἰς ποῖον ὕφειλον τοῦ λοιποῦ ν' ἀπευθύνωνται διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, ἥλαβον τὴν ἀποστολήν τοῦ ἀπόκρισιν «Εἶς ἐμέ» (ἀ τοι). Οἱ ὑπουργοὶ προσέβλεψαν ὃ εἰς τὸν ἄλλον μετ' ἐκπλῆξεως, ἐπίστευον ἐν τούτοις ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ βασιλέως τοῦ νὰ γίνη πρωθυπουργὸς δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολλὰς ἡμέρας. Ο Λουδοβίκος ὅμως ἐνέμεινεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν καθ' ὅλην του τὴν ζωήν. Ὅπηρεν αὐτὸς ὁ Ἰδιος ὁ πρωθυπουργός του ἀφοσιωθεὶς διοικήσεις εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους του. Ἐδεικνύετο δὲ εἰς ἄκρον ἀπολυταρχικός, ἀπαγορεύσας εἰς τοὺς ὑπουργοὺς του νὰ ὑπογράψουν οἵονδήποτε ἔγγραφον χωρὶς προηγουμένως νὰ λάβουν διαταγὴν παρ' αὐτοῦ.

Ἡ μακρὰ προσωπικὴ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1661—1715) διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους διακρινομένας ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὰ ἔτη τῆς νεότητός του, ἡ δευτέρα τὰ ἔτη τοῦ γήρατος αὐτοῦ. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον (1661—1678) ὁ

Λουδοβίκος νέος, εἰτυχής, κυβερνῶ μετὰ συνέσεως καὶ ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τοῦ κράτους του διὰ κατακτήσεων. Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον (1678-1715) ἀνυψωθεὶς εἰς μίαν ἀνήκουστον εὐτυχίαν καὶ παρασυρθεὶς ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλοδοξίας ἥρχισε, γέρων ἥδη, νὰ περιπίπτῃ εἰς σφάλματα

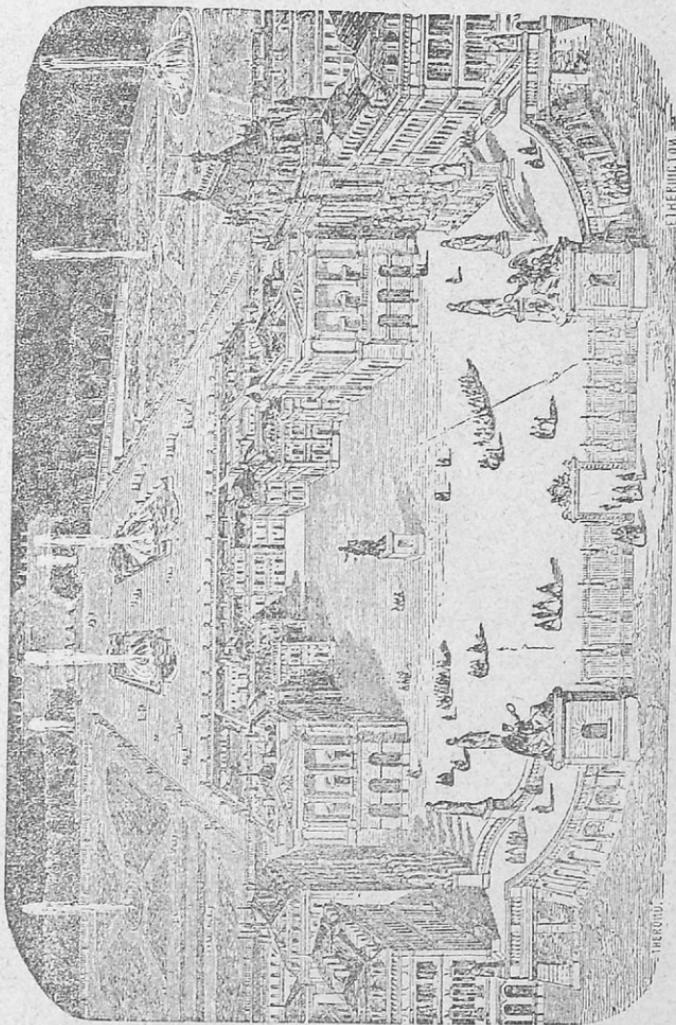

Eἰκ. 13.—Ο Λουδοβίκος ΙΔ' μὲν ἐπίσημον στολὴν, κατὰ μίαν εἰκόνα τοῦ ζωγράφου Rigaud (Μουσείον τοῦ Λούβρου).

μεγάλα, ἀτινα ἔιειλον νὰ ἐπιφέρουν τὴν καταστροφὴν καὶ παρακμὴν τῆς Γαλλίας.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ εἶχε πολλὰ σωματικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα· εἶχε παράστημα ὡραῖον, βάδισμα μεγαλοπρεπές, ὑφος ἐπιβλητικόν, λεπτότητα τρόπων,

ητις κατέστη κανών διά τὴν αὐλήν· εἶχε διαγευστάτιν ἀντίληψιν καὶ βούλησιν ἰσχυροτάτην. Οὐδέποτε ἐγέλα καὶ σπανιως ὡργίζετο. Εἰς τὴν ἔκτελεσιν τῶν διαταγῶν του ἐδείκνυε σπανίᾳ αὐστηρότητα. Ἡγάπα καθ' ὑπερβολὴν τὴν τάξιν καὶ τοὺς τύπους. Πάντα ὅμιως τὰ προσόντα του ταῦτα τὰ ἐπεσκίαζεν ἢ ἀκράτητος καὶ ἀγαλίνωτος φιλοδοξία του. Οἱ ὑπουργοί του, οἱ στρατιγοί του, οἱ αὐλικοί

Eἰκ. 14.—Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν ὡς ἔχουν σήμερον.

του ἀνιψιηφέντες τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας του ἡμιλλῶντο μεταξύ των τίς. Θά προσφέρῃ περισσότερον θυμίαμα εἰς τὸν βασιλέα του. Καὶ αὐτὰ τὰ πλέον χονδροειδὴ ἔγκωμια ἤσαν ἀσπαστὰ παρὰ τῷ Λουδοβίκῳ. Ζῶν λοιπὸν ὁ Λουδοβίκος ἐν μέσῳ τοιούτου περιβάλλοντος κατήντησε νὰ μὴ ἀγαπᾷ ἄλλον παρὰ τὸν ἑαυτὸν τοι· ἀλλ’ ἡ φιλαντία του αὕτη καὶ ὁ ἐγωϊσμός του τὸν ἐβλαιψεν παρὰ πολὺ.

‘**Ἡ αὐλὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.**—Ο βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶχε πάντοτε περὶ ἑαυτὸν πολυάριθμον προσωπικόν, τὸ δόποιον ἐκαλεῖτο «οἰκος τοῦ βασιλέως». Ο Λουδοβίκος ΙΔ' τὸ προσωπικὸν αὐτὸν τὸ νῦν ησεν ἀκόμη περισσότερον. Ἀπετελεῖτο ἐκ 3000 διηγημένον εἰς πλειστα τμῆματα, ἐκαστον δὲ τμῆμα διημύνετο ὑπὸ ἑνὸς ἀξιωματούχου.

‘Απὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ταφαρῶν τῆς Σφενδόνης ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' δὲν ἦγάπα νὰ διαιμένῃ ἐν Παρισίοις· ὡς μόνιμον ἔδραν του ἐξέλεξε τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων. Εἰς τὰς Βερσαλλίας φυκόδρυμησε τεράστια καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορα, εἰς τὰ δόποια τὸ πᾶν τοῦ ὅμιλει περὶ τοῦ μεγαλείου του καὶ τῆς δυνάμεως του.

Τὸ ἀνάκτορα περιβάλλοντο ὑπὸ ἀπεράντων κήπων μετ' ἀνδριάντων, ἀναβρυτηρίων, ἀναδενθάδων. Οἱ τοῖχοι τῶν διαιμερισμάτων ἤσαν κεκαλυμμένοι μὲ μεγάλας ἐκ χαλκοῦ εἰκόνας, αἱ δοποῖαι ἐκοσμοῦντο μὲ τρόπαια κεχρυσωμένα. Τὰ ἔπιπλα ἤσαν ὀλόκληρα ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένα. Τὴν ἔσπεραν ἥναπτον πολύφωτα κηροπίγια.

Εἰς τὰς Βερσαλλίας συνεκεντρώθησαν περὶ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' οἱ ἐπιπφανέστεροι τῶν εὐγενῶν, ἔκτισαν τὰ μέγαρα των περὶ τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπετέλεσαν μίαν περιλαμπτὸν ἀκολουθίαν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς μεγαλοπρεπεῖς διαδρόμους τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους κήπους. Οὕτω οἱ ἄλλοτε ζωηροὶ καὶ ἀνήσυχοι μεγιστᾶνες ὑπεβιβάσθησαν εἰς ἀπλοῦγε στόλισμα τῆς αὐλῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

‘**Ἡ αὐλὴ ἐθνμοτυπία.**—Ἐν δοψὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο νέος, ἦγάπα πολὺ τὸς διασκεδάσεις· ἐσύγχαζεν εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὰς ἵπποδρομίας, εἰς τοὺς χορούς. Εἰς τὰς ἵπποδρομίας καὶ εἰς τοὺς χοροὺς ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς μέρος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐπρογώρει ἡ ἡλικία του, ἐγίνετο σοβαρότερος καὶ ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν ἐν εἰδοῖς βίου ἐπισημοτέρουν· ἐπειδὴ δὲ ἦγάπα καθ' ὑπερβολὴν τὴν τάξιν καὶ τοὺς τύπους, ἔκανόνισεν ἐν ἄκρῳ λεπτομερείᾳ τὸν βίον του ἐκάποτης ἡμέρας. Πᾶσα πρᾶξις τοῦ βασιλέως, οἷον ἡ ἐκ τῆς κλίνης ἔγεοσίς του, τὸ γεῦμά του, τὸ δεῖπνόν του, ἡ ἐστεργινὴ κατάκλισή του, ἀπετέλει οἰονεὶ τελετὴν, εἰς τὴν δοποῖαν ὄφειλε νὰ παρέσταται ὅλη ἡ αὐλὴ ὡς εἰς θέαμα.

Καθ' ὅλον είπεν τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν ἐθεωροῦντο καθ' ὅλην τὴν Ἐνδρώπην ὡς πούτυπα φιλοκαλίας, ἡ δὲ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρεπεία τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἦτο τοιαύτη, οἵαν δὲν εἶχεν ἰδεῖ ἔως τότε ὁ κόσμος. Οἱ γαλλικοὶ συρρικοὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἐκποτε εἰς τὰς συναναστροφάς τῶν ἀγωτέρων εὐφωταἴκων τάξεων καὶ τῶν αὐλῶν, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικήν.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΟΓΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

56. **Θεωρία περὶ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.**—Ο Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε πολὺ μεγάλην ἴδεαν περὶ τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιωματος. Ο ἴδιος εἰς τὰ **Ἀπομνημονεύματα**, ἀτινα σιγνέταξε πρὸς διδασκαλίαν τοῦ υἱοῦ του, λέγει. «Ο βασιλεὺς ἐκπροσωπεῖ δλόκληρον τὸ ἔθνος. Τὸ ἔθνος δὲν ἀποτελεῖ σῶμα· ἐνιπάρχει δλόκληρον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως».

Θεωρῶν λοιπὸν ἔαυτὸν ὡς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἔθνους, εἴπε τὴν ἴστορικὴν φράσιν «L' état c'est moi» (=τὸ κοάτος εἶμαι ἐγώ).

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ ἐθεώρει ἐπίσης ἔαυτὸν ὡς ἀντιπρόσωπον καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἔπίσης ἐθεώρει ἔαυτὸν ὡς κύριον τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑποκόρων του. «Οἱ ὑπήκοοι εἰς οίανδήποτε τάξιν καὶ ἄν ἀνήκουν— ἔλεγε— δὲν ἔχουν ἄλλο καθῆκον παρὰ νὰ ὑπακούουν. Ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ εἶνε πᾶς ὅστις ἐγεννᾶτο ὑπήκοος νὰ ὑπακούῃ ἀνευ διακρίσεως».

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’, δ ἐπονομασθείς *Βασιλεὺς Ἡλίος*, δ ὕδιος ἔλαβεν ὡς ἔμβλημα ἕνα ἥλιον. Εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶνε δημιουργὸς παντὸς ὅτι ἐγίνετο εἰς τὸ βασίλειόν του, ἀπαράllακτα ὅπως ὁ ἥλιος παράγει τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ ἀναλαβὼν προσωπικῶς τὴν κυβέρνησιν ἀπηγόρευσεν, ὡς προείπομεν, εἰς τὸν ὑπουργὸν του νὰ ὑπογράφουν οίανδήδήποτε πρᾶξιν ἀνευ τῆς διαταγῆς του. Ἡ θελεν δ ὕδιος νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἀποφασίζῃ. Οἱ ὑπουργοὶ ὠφειλον ἀπλῶς νὰ παρασκευάζουν τὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ κάμνουν ἐπ’ αὐτῶν εἰσήγησιν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ θὰ ἀπεφάσιζε.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ ἀπεδέκθη ὡς κανόνα νὰ μὴ προσλαμβάνῃ ὡς ὑπουργὸν πρόσωπον ὑψηλῆς καταγωγῆς (ἐπίσκοπον ἢ μεγιστᾶνα). Ἔδιδεν εἰς τοὺς αὐλικοὺς ἀξιώματα καὶ χορηματικὸν ἐπιδόματα, ἀλλ’ ὡς συμβούλους δὲν τοὺς ἤθελε. Προοειλάμβανε πάντοτε ὡς ὑπουργοὺς *ἀστοὺς ἐξευγενισμένους*, οἵτινες οὐδὲν ὅντες ἐκ καταγωγῆς καὶ ὑπολογίζοντες μόνον ἐπὶ τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως ἤθελον ὑπηρετεῖ αὐτὸν προσθυμότερον καὶ πιστότερον. Απάσας τὰς ἡμέρας δ Λουδοβίκος ΙΔ’ συνδιεσκέπτετο μέ τινας ἐκ τῶν ὑπουργῶν του, τρὶς δὲ τῆς ἑβδομάδος συνεκροτεῖτο ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λουδοβίκου, κατὰ τὸ ὅποιον ἐξητάζοντο καὶ ἐκανονίζοντο ὅλα τὰ ἔσωτεροικὰ καὶ τὰ ἔξωτεροικὰ ζητήματα.

‘Ο Λουδοβίκος ὑπῆρξεν εὐτυχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προσώπων, ἀτινα ἔμελλον νὰ συνδράμουν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων τού. Τοιαῦτα πρόσωπα ἦσαν δ Κολβέρτος, δ ἀνορθωτὴς τῶν οἰκονομικῶν, δ Λουβιόα, δ διοργανωτὴς τοῦ στρατοῦ, καὶ δ Βωμπάν, δ περιζώσας τὴν Γαλλίαν δι’ ἀμυντικῶν ἔργων νέου συστήματος.

Κολβέρτος (Colbert).—‘Ο Μαζαρῖνος ἀποθνήσκων εἴπεν εἰς τὸν Λουδοβίκον· «Μεγάλειστατε, σᾶς ὠφείλω τὸ πᾶν ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἔξοφλω μέρος τῆς ὀφειλῆς μου δίδων εἰς ὑμᾶς τὸν Κολβέρτον».

Ο Κολβέρτος, υἱὸς ἐμπόρου, ἀνυψώθη εἰς τὰ ἀνώτατα ὑπουργήματα διὰ μόνης τῆς ἐργασίας του καὶ διὰ τῆς περὶ τοὺς λογαριασμοὺς ἐμπειρίας του. Προσλαβὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξαρίνου τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἐνεκαίνισεν ἀμέσως περίοδον μεγάλων μεταρρυθμίσεων. Ἐν πρώτοις ἦρε τὰ κωλύματα, τὰ δποῖα οἵ ἀρχιεπιμεληταὶ καὶ οἵ θησαυροφύλακες εἰχον παρεμβάλει ἐπίτηδες εἰς τὰς οἰκονομικὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους διὰ νὰ φαρεύσουν, κατὰ τὸ λεγόμενον, εἰς τὰ θολὰ νερά. Ἐπενόησεν ἔκεινο, τὸ δποῖον σήμερον καλεῖται προϋπολογισμὸς συντάσσων κατ' ἔτος μίαν προλβεπτικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν δποῖαν ἀνέγραφε τὰ προβλεπόμενα ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ ἔτους. Συνεβούλευε πρωτίστως τὴν οἰκονομίαν, ὅχι τὴν φιλαργυρίαν. Κατέπαυσε τὰς πολυαριθμους καὶ πολυειδεῖς καταχοήσεις ὑποβαλῶν εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ιδίως τοὺς διαχειρίζομένους τὸ οἰκονομικά. Ἡλάττωσε τοὺς φόρους, οἵτινες ἐπίεζον τὸν λαόν, εἰσήγαγε τὴν ἀναλογικὴν φορολογίαν, καὶ ηὔξησε κατὰ πολὺ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους διὰ τῆς σώφρονος καὶ τιμίας διαχειρίσεως. Δι᾽ ἔκαστον ἔξοδον ὅρισεν ιδίαν πίστωσιν. Ἐπὶ τῆς βάσεως δὲ αὐτῆς ἀνέπτυξεν ἔπειτα τὴν δημιουργικήν του ἐνέργειαν καὶ τὸ οἰκονομικόν του σύστημα.

Ο Κολβέρτος συμπειρέλαβεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του ἔκτὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ νοιτικόν. Ὅπως δὲ Σουλᾶ, οὕτω καὶ δὲ Κολβέρτος ἐφόροντισεν ἄνακουφίση τὴν γεωργίαν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν φόρων καὶ διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως νὰ κατάσχωνται τὰ κτήνη τῶν γεωργῶν διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς πρὸς τὸ δημόσιον ὀφειλῆς. Ὑπεβοήθησε πολὺ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ παρέχων ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν φόρων εἰς τὰς πολυμελεῖς οἰκογενείας.

Ο Κολβέρτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δὲ κυρίως δημιουργὸς τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Δι᾽ ὑποστήριξεν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀνέζωγόνησε πανταχοῦ τοῦ κράτους τὴν βιομηχανίαν, τὴν δποῖαν καὶ ἔξησφάλισε διὰ προστατευτικῶν δασμολογικῶν νόμων. Ωσαύτως ὑπεστήριξε καὶ τὸ ἐμπόριον, χάριν τοῦ δποίου κατεσκείασε δόδον καὶ διώρυχας. Ἰδούσεν ἐπίσης καὶ δύο μεγάλας ἐμπορικὰς ἐταιρείας, τὴν μίαν διὰ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν ἄλλην διὰ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν.

Εἶνε ἀληθῆς ὅτι δὲ Κολβέρτος πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ οἰκονομικοῦ του συστήματος (περὶ οὖ ἀλλαχοῦ πλείονα) μετεχειρίσθη πολλάκις μέσα ἐπαχθῆ καὶ ἐνίστε ἀδικα ἀλλ᾽ ἔπραττε τοῦτο βασιζόμενος ἐπὶ τῆς

άρχης ὅτι « Ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ γενικὸν τοῦ κράτους συμφέροντα εἶνε ἀνάγκη νὰ θυσιάζωνται εἰς αὐτό ».

Ο Κολβέρτος ἀνύψωσε καὶ τὴν ἀποικιακὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας. Ἰδρυσεν ἀποικίας ἐν Καϊέννη (νήσῳ ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ) καὶ ἐν Μαδαγασκάρῃ (νήσῳ ἀνατολικῶς τῆς Ἀφρικῆς), καὶ ἔξηγόρασε τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν.

Αἱ πρόοδοι τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἥγανον φυσικὰ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ο Κολβέρτος εὗρε τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Γαλλίας κατεστραμμένον. Λὲν ἐμενον παρὰ ὅλιγα πλοῖα, καὶ ταῦτα σεσηπότα. Ἀλλ᾽ ὁ Κολβέρτος ἰδρυσε ναυπηγεῖα, εἰς τὰ δυοῖα κατεσκευάζοντο κάλλιστα πολεμικὰ πλοῖα, οὕτω δὲ κατήρτισε μέγαν καὶ ἴσχυρότατον πολεμικὸν στόλον, οἷον οὔτε πρότερον οὔτε μετὰ ταῦτα εἶχεν ἡ Γαλλία. Ο Κολβέρτος δὲν παρημέλησε οὔτε τὰς ἐπιστήμας οὔτε τὰς τέχνας. Αὐτὸς κατὰ τὸ πρότιυπον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Richelieu ἰδρυσε τὴν Ἀναδημίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν κατόπιν ἰδρυσε τὴν Ἀναδημίαν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν Ἀναδημίαν τῆς μουσικῆς καὶ τὸ Σχολεῖον τῆς Ρώμης διὰ τὴν ζωγραφικήν. Ἐπλούτισε τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸν βιτανικὸν κῆπον καὶ ἰδρυσε τὸ Ἀστεροσκοπεῖον: ἐπεμψε δὲ σοφοὺς ἀνδρας εἰς ἐπιστημονικὰς περιοδείας. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπὸ τοῦ Κολβέρτου ἥρχισε νέα περίοδος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Γαλλίας.

Ἐν τούτοις παρὰ τὰς πολλαπλᾶς καὶ σπουδαιωτάτας ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὸν βασιλέα του ὁ Κολβέρτος ἀπέθανεν ἐστεργμένος τῆς βασιλικῆς εὐνοίας καὶ μὲ τὴν λύπην ὅτι δὲν ἦδυνήθη νά ἐμποδίσῃ τὸν Λουδοβίκον ἀπὸ τοῦ νὰ διφθῆ εἰς ἀκαταλογίστους δαπάνας: « Εάν εἴχα κάμει διὰ τὸν Θεόν μου ὅ,τι ἔκαμα δι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον—ἔλεγε—θὰ ἔσωχα δέκα φοράς τὴν ψυχήν μου ». Καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς δυσηρεστημένος ὃν διὰ τὰ τελευταῖα οἰκονομικὰ διατάγματα, διὰ τὰ δυοῖα ὁ Κολβέρτος ἦτο ὁ ὀλιγάτερον ὑπεύθυνος, ἤθελε νὰ περιψρίσῃ τὸ λείφανον τοῦ μεγάλου τούτου ὑπουργοῦ. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νύκτωρ νὰ κηδεύσουν τὸν δημιουργὸν τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τὸν ἀνορθωτὴν τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς.

Λουβιός (Louvois).—Ο ὑπουργός, τοῦ δυοίου ἡ ἐπιφρονὴ ἐκλόνισε τὴν ἐπιφρονὴν τοῦ Κολβέρτου εἰς τὰ συμβούλια τοῦ βασιλέως καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν, ἦτο ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβιός. Ο Λουβιός ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ ὅλων τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὡργάνωσε τὸν γαλλικὸν στρατὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὃστε διοικούμενος ὑπὸ διασήμων στρατηγῶν, οἵοι ὁ Τυρέννης καὶ ὁ Gondé, κατέστη ὁ πρῶτος στρατὸς τῶν τότε χρόνων.

Τὰ συντάγματα τότε ἐστρατολογοῦντο, ἐνεδύνοντο καὶ ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν διοι-

κητῶν των, οἵτινες ἡσαν κύριοι αὐτῶν καὶ ἐλάμβανον μόνον παρὰ τοῦ βασιλέως ὥρισμένον τὶ χρηματικὸν ποσόν. Οἱ διοικηταὶ παντὸς βαθμοῦ, συνταγματάρχαι στρατηγοί, στρατάρχαι, ἔχρηματίζοντο κατὰ τρόπον ἀναίσχυντον. Κανὲν μέσον κανονικὸν δὲν ἔξησταν τὴν διατροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ὀπλισμὸν τῶν στρατιωτῶν. Κανεὶς κανονισμὸς δὲν καθώριζε τὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ πειθαρχία ἦτο λίαν χαλαρωμένη. Τὰ στρατεύματα ἡναγκάζοντο νὰ τρέφωνται διὰ τῆς λεηλασίας, τοῦθ' ὅπερ ἦτο ἀληθῆς μάστιξ διὰ τὴν χώραν.

Οἱ Λουβιόι ἄμα ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν διαφόρων σωμάτων νὰ ἐπιβλέπουν ἐπὶ τῆς διατροφῆς τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδυμασίας, αὐτῶν, ἐκαστον δὲ σύνταγμα νὰ ἔχῃ ἰδίαν διοικούμενον στολὴν. Ἐπέβαλε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, εἰς τὴν ὁποίαν πειθαρχίαν ὑπῆρχησαν ὅλοι ἀνεξιαρέτως οἱ ἀξιωματικοί, ὅσον ὑψηλῆς καταγωγῆς καὶ ἄν ἡσαν μερικοί. Ἐκανόνισε τὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας ἐκάστου (στρατιωτικὴ ἐπετηρίς). Ἐταπείνωσε τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες ἐφαντάζοντο ὅτι ἐγεννήθησαν διὰ νὰ διοικοῦν, καὶ οἵτινες ὑπὸ τὴν ἴδιοτητα τῶν ὧς μεγάλων ἀρχόντων δὲν καταδέχοντο νὰ συμφύγωνται μὲ δλον τὸν κόσμον. Τέλος ὁ Λουβιός ἐπέβαλε τὸ στρατιωτικὸν βῆμα. Ἰδρυσεν ἀποθήκας τροφίμων διὰ τὴν τροφοδοσίαν τοῦ ἐν ἐκστρατείᾳ ενδισκομένου στρατοῦ. Ἰδρυσε στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα· κατὰ συμβουλὴν δὲ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀνήγειρε τὸ μεγαλοπρεπὲς *Μέγαρον τῶν Απομάχων* (*Hôtel des Invalides*).

Βωμπάν (Vauban).—Οἱ Βωμπάν, υἱὸς πτωχοτάτου εὐγενοῦς, δραφανὸς ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν καὶ ἐστερημένος πάσης προστασίας, ἀνηλθεν εἰς τὰ ὑπατα ἀξιώματα (ἀρχιμηχανικὸς τοῦ στρατοῦ—στρατάρχης) διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιδεξιότητός του καὶ τῆς λαμπρᾶς διαγωγῆς, ἢντε πέδεξεν εἰς ἕδη πολιορκίας, τὰς ὁποίας δὲ ἕδιος διηγήθησε. Οἱ Βωμπάν ἀνήγαγε τὴν τέ ἀμυντικὴν καὶ τὴν ἐπιθετικὴν τοῦ πολέμου τέχνην εἰς τοιούτον βαθμὸν τελειότητος, ὃστε ἐν τῷ στρατῷ ὑπῆρχον δύο ὅητά «Πόλις πολιορκουμένη ὑπὸ τοῦ Βωμπάν, πόλις κυριευμένη».—«Πόλις ὡχυρωμένη ἡ ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τοῦ Βωμπάν, πόλις ἀπόρθητος». (*Ville assiégeée par Vauban, ville prise.—Ville fortifiée ou défendae par Vauban, ville imprenable.*)

Οἱ Βωμπάν περιέχωσε τὴν Γαλλίαν διὰ σειρᾶς ὀχυρωματικῶν ἔργων, εἰσήγαγε δὲ νέον ὄλως σύστημα ὀχυρώσεως· κατεσκεύασεν ὀχυρωματα παχέα καὶ χαμηλά, μόλις ὑψούμενα ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ πυκνοῦ χώματος καὶ χλόης. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ὀχυρωμάτων ἀπετέλει μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πύργους καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ γραφικὰ ὀχυρωματα τοῦ μεσαίωνος, τὰ δοῖα εὐκόλως νῦν κατακρημνίζονται ὑπὸ τῶν τηλεβόλων.

Πόλεμοι τὸς Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ Λουδοβίκοι ΙΔ' ὠθούμενοι

ἕπο ἀχαλινώτου φιλοδοξίας ἐπεκείρησε διυφόρους πολέμους, οἵτινες ἐν τῇ ἴστορίᾳ καλοῦνται *ληστρικοί*, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν πάντοτε ἄδικοι καὶ παράνομοι.

Πρῶτος πόλεμος (1666—1668).— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ του δ' Λουδοβίκου ΙΔ' κηρύξας ἄκυρον τὴν παραίτησιν τῆς συζύγου του Μαρίας Θηρεσίας ἀπὸ τοῦ ἴσπανικοῦ θρόνου ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ στρατηγὸς Τυρέννης ἐκυρίευσε τὴν Φλάνδραν ἐπειτα δὲ αὐτὸς δ' Λουδοβίκος κατέλαβε τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, τὴν παρὰ Γάλλοις λεγομένην *Ἐλευθέραν Κομητείαν* (France Compté). Ἀλλὰ τότε συνέστη κατ' αὐτοῦ τριπλῆ συμμαχία ἐκ τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Σουηδίας, ἥτις ἦνάγκασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐν Ἀκυϊσγράνῳ εἰρήνης (1668) ν^ο ἀποδώσῃ τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, διετήρησεν ὅμως τὴν Φλάνδραν.

Δεύτερος πόλεμος (1672—1678).— **Πρώτη μεγάλη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.**— Οἱ Λουδοβίκος ἀπεφάσισε νὰ ἔκδικηθῇ τοὺς Ὁλλανδούς, διότι οὗτοι συνετέλεσαν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ τριπλῆν συμμαχίαν καὶ διότι ἐν αὐτοῖς ἔβλεπε τοὺς ἀντιζήλους τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου. Ἀφοῦ λοιπὸν προσείλκυσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς Ἀγγλους καὶ τοὺς Σουηδοὺς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν μετὰ 120 χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πλείστου μέρους αὐτῆς. Οἱ νεαρὸς Γουλιέλμος, πρίγκιψ *Ὀρανίας* (prince d' Orange), ἀναβιβασθεὶς ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου διέτρησε τοὺς ὑδροφόρακτας, οἵτινες ἐπροστάτευν τὴν χώραν κατὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπήνεγκε κατάκλυσιν τῆς χαμηλῆς χώρας, οὕτω δὲ διεκάλυσε τὴν προέλασιν τῶν Γάλλων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ὁλλανδῶν ἡ Ἰσπανία, δ' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ δ' ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου. Ἀλλ' ἔνεκα ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ τῆς βραδύτητος αὐτῶν δ' Λουδοβίκος κατέλαβε τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, δ' δὲ Τυρέννης νικήσας κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα παρὰ τὸν Ρῆγον ἐφυγάδευσεν αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀλσατίας ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικῶν του ἐφονεύθη δ' ἔνδοξος οὗτος στρατηγός.

Οἱ Λουδοβίκος θέλων ν^ο ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ πολέμου τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Βραδεμβούργου ἐπεισε τοὺς συμμάχους του Σουηδοὺς νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἀλλ' δ' ἐκλέκτωρ ἐκεῖνος σπεύσας εἰς βοήθειαν τῆς χώρας του κατετρόπωσε τοὺς Σουηδοὺς παρὰ τὸ Φεορβελλῖνον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀγγλοι ἀπεκώρησαν ἐκ τοῦ ἀγῶνος, δ' Λουδοβίκος προέβη εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Τοσοῦτον δ' ἐπιτηδείως διε-

Ξήγαγεν αὐτάς, ὥστε κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους καὶ νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Νιμβέγη (Nimwegen) εἰρήνην (1678) ὑπὸ δρους, τοὺς ὅποιους αὐτὸς ἐπέβαλε. Κατὰ ταῦτην ἡ μὲν Ὀλλανδία οὐδὲν ἀπώλεσεν, ἡ Ἰσπανία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, δὲ ἀυτοκράτωρ παρεχώρησε τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ Ῥήνου Φρειβοῦργον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἥτις διετήρησε καὶ τὴν Ἀλσατίαν. Οὕτω ἡ Γαλλία ἔξηλθεν ἐνδοξοτέρᾳ ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, τὸν ὅποιον διεξήγαγε καθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἡ στιγμὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐνδοξοτέρα τῆς Γαλλίας, ἥτις ἀπέναντι τῶν ἄλλων Δυνάμεων κατεῖχε τὴν ὑπέροχον ἐκείνην θέσιν, τὴν ὅποιαν ἀπ' ἀρχῆς ἐπεδίωξεν δὲ Λουδοβίκος. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀπένειμεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου καὶ ἀνήγειρε θριαμβευτικὰ τόξα πρὸς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν του.

57. Αἱών τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. — **Πνευματικὸς καὶ οἰκλιτεχνικὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ.** — Ὁ αἱών, καθ' ὃν ἔβασιλευσεν δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ εἰς τὸν ὅποιον ἡντύχησε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του, ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἔξοχὴν φιλολογικὸς αἱών τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτὸν τὰ γράμματα, καὶ αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν Γαλλίᾳ. Τότε ἦκμασαν οἱ μεγαλείτεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχναι, οἵτινες παντοιοτόπως ἐργασθέντες ἐλάμπουν καὶ ἀπηθανάτισαν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων τοῦ πνεύματος ἐπιφανέστεροι ἦσαν οἱ ἔξης :

Ο **Κορνήλιος** (Corneille), πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγῳδίας, ὅστις περιλαμβάνεται μὲν εἰς τὸν αἱώνα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀνήκει ὅμως μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Richelieu, καὶ μετὰ τὸν Κορνήλιον δὲ **Ρακίνας** (Racine), ὅστις προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν δραματικὴν τέχνην. Ἀμφοτέρων τούτων αἱ τραγῳδίαι διαμένουν ὧς ἀθάνατα μνημεῖα τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. — Ο **Μολιέρος** (Molière), πατὴρ τῆς γαλλικῆς κωμῳδίας, ὅστις μετ' ἀπαραμίλλου εὐφυΐας ἐσατύριζε καὶ ἐκαυτηρίαζε τὰς γελοιότητας τῆς αὐλῆς καὶ τῆς κοινωνίας. — Ο ἔξοχος σατυρικὸς **Μποαλὼ** (Boileau), ὅστις εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ ἔργον «περὶ ποιητικῆς τέχνης» διαγράφει τοὺς κανόνας τῆς καλλισθησίας, τοὺς ὅποιους πρέπει ν' ἀκολουθοῦν οἱ συγγραφεῖς. — Ο ἀφελέστατος καὶ προτυπώτατος **Λαφονταῖνος** (La Fontaine), ὅστις μὲ τόσον ἀμίμητον χάριν καὶ ἀφέλειαν ἔγραψε τοὺς μύθους του, ὥστε, ἐνῷ θαυμάζομεν τὸν ποιητήν, ἀγαπῶμεν προσέτι καὶ τὸν ἀνθρωπὸν αὐτόν· δι' ὃ καὶ ἐπωνομάσθη «δ καλὸς ἀνθρωπὸς». — Ο εὐσεβὴς καὶ πολυμαθὴς **Φενελὼν** (Fénelon), ὁ συγ-

γραφεὺς τοῦ **Τηλεμάχου**, ἔργου χρησιμέυοντος ὡς ἐγκόλπιον εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, οἵτινες ἀγαποῦν τοὺς λαούς των. — Ὁ **Βουσουέτος** (Bossuet), διαπορεύεστας ἐκκλησιαστικὸς ὁὗτῳ, τοῦ ὅποίσυν ἦ εὐγλωττία, πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἐπικηδείους λόγους, ἔφθασεν εἰς ἀνυπέρβλητον ὑψος. — Ὁ **Λαβρουγέρος** (La Bruyère), ὅστις προσασπίζει τὴν ὑγιᾶ ἥθικὴν εἰς τὸ λαμπρὸν σύγγραμμά του «περὶ χαρακτήρων». — Ἡ κυρία **Σαιβινὲ** (Mme de Sévigné), ἡ ἑκτὸς τῆς αὐλῆς ξήσασα, τῆς ὅποιας αἱ θαυμάσιαι πρὸς τὴν θυγατέρα της ἐπιστολαὶ εἶνε πλήρεις ἀφελείας καὶ χάριτος, παρέχουσαι εἰς ημᾶς πιστὴν εἰκόνα τοῦ βίου καὶ τῶν ἥθων τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑψηλῆς κοινωνίας.

Κατὰ τὸν αἰώνα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐπετέλεσαν σπουδαιοτάτους προόδους. Ὁ **Καρτέσιος** (Descartes, ὅστις ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Richelieu) καὶ ὁ **Πασκάλ**, ἀμφότεροι μεγάλοι φυσικομαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι, προσήγαγον εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν φυσικήν. Εἰς τὸν Ηασκάλ ὀφείλονται οἱ νόμοι τῆς βαρούτητος τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ισορροπίας τῶν ὑγρῶν. Ὁ **Μαριόττος** ἐποίησε πλείστας ἀνακαλύψεις ἐν τῇ ὑδραυλικῇ καὶ ὑδρομηχανικῇ αὐτὸς ἀνεκάλυψε καὶ τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς ἀεροστατικῆς, καθ' ὃν οἱ ὄγκοι τῶν ἀερίων εἶνε ἀντιστρόφως ἀνάλογοι τῶν ἐνεργουσῶν ἐπ' αὐτοὺς πιέσεων. — Ὁ **Παπῖνος** (Papin) πρῶτος ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἀτμὸν τοῦ ὕδατος ὡς κινητήριον δύναμιν, κατεσκεύασε δὲ μάλιστα στοιχειώδη τινὰ ἀτμομηχανήν, δι' ἣς ἔξετέλεσε καὶ πλοῦν τινα*. Ὁ **Κασσίνης** (Kassini) ὑπῆρξε περίφημος ἀστρονόμος καὶ διὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἀνηγέρθη ἐν Παρισίοις τὸ ὀστεοδοσκοπεῖον.

Παραλλήλως πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἥκμασαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ καλαὶ τέχναι. Ἐπίσης καὶ ἡ μηχανικὴ προήχθη πολὺ ἐν Γαλλίᾳ. Εἰς τὴν προαγωγὴν δὲ καὶ ἀκμὴν αὐτῆς συνετέλεσαν καὶ τὰ παντοῖα ἔργα, ἀτινα ἔξετελέσθησαν ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

*. Ὁ Παπῖνος φεύγων τὴν πατρίδα τοῦ Γαλλίαν ὡς διαμαρτυρόμενος (ἰδὲ κατωτέρῳ) μετέβη εἰς Γερμανίαν. Ἐκεῖ κατεσκεύασε ἀτμομηχανήν, ἔφήρομοσεν αὐτὴν ἐπὶ πλοίου καὶ ἐπιβάς μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἔξετέλεσε μετ' ἐπιτυχίας πλοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Φούλδα πλέων κατ' ἀντίθετον πρὸς τὸ ὁρεῦμα διεύθυνσιν· ἀλλ' οἱ λεμβοῦσι βλέποντες παραβλαπτόμενα τὰ συμφέροντά των ἐκ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἐπέτεσαν καὶ κατέστρεψαν τὸ ἀτμόπλοιον. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐπέφερε κατά ἓνα αἰώνα τὴν διπλοθορόμησιν τῆς δι' ἀτμοῦ ναυτιλίας.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ' (1678—1715)
ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

58. **Κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐν πλήρει εἰρήνη.**— Ἡ ύπεροχὴ τῶν ὄπλων του κατέστησε τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' ἔτι μᾶλλον ἀλαζόνα καὶ προκλητικόν· διὸ ὁ καὶ ἐν πλήρει εἰρήνῃ ἔξακολούθησεν οὗτος τὰς κατακτήσεις του. Διὰ τῶν συνθηκῶν τῆς Βεστφαλίας καὶ τῆς Νιμβέγης παρεχωροῦντο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας χῶραί τινες μετὰ τῶν ἔξαρτημάτων αὐτῶν. Οἱ Λουδοβίκοις ὀφελούμενοι ἐκ τῆς λορίστου αὐτῆς ἐκφράσεως διώρισε τοεῖς ἐπιτροπάς, κληθείσας chambres de réunion καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὰς νὰ ἔξετάσουν καὶ νὰ εῦρουν τίνες πόλεις καὶ χῶραι, συμφώνως μὲ τοὺς δρους τῶν εἰρημένων συνθηκῶν ἐπρεπε νὰ προσαρτηθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται ἀναζητήσασαι καὶ πλαιοὺς τίτλους, τινὲς τῶν ὅποιων ἀνήρχοντο μέχρι τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Δεγιοβέροτου (628—638), ἐπεδίκασαν εἰς τὴν Γαλλίαν πόλεις καὶ χώρας, αἵτινες ἀπὸ αἰώνων ἀνήκοντο εἰς τὴν γεωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Λουδοβίκοις ΙΔ' διὰ στρατοῦ κατελάμβανεν ἀμέσως ἐν πλήρει εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εἰς τὴν Γαλλίαν πόλεις. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν κατέλαβε καὶ τὴν σπουδαίαν πόλιν τῆς Ἀλσατίας Στρασβούργον. Οἱ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας εὑρισκόμενος εἰς δεινὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων ἡναγκάσθη νὰ παραβλέψῃ τὰς ἀρπαγὰς ταύτας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

59. **Ανάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης.—Διωγμοὶ τῶν Οὐγενέτων.**— Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κολβέρτος ἐπροστάτευε τοὺς Οὐγενέτους ὡς φιλοπόνους καὶ ἐργατικούς ἀλλ᾽ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐμίσει αὐτοὺς ὡς αἰρετικούς· ἐφορόντει δὲ ἄλλως ὅτι οἱ ὑπήκοοι του δὲ ἥδυναντο νὰ ἔχουν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν ἴδικήν του. Ἄφοῦ δὲ ἀπέθανεν ὁ Κολβέρτος, ἀπεφάσισε τὴν ἔξοντωσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ἀμεσοὶ δὲ συνέπειαι τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος τούτου ὑπῆρξαν φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Οὐγενέτων. Οἱ ναοὶ αὐτῶν κατηδαφίσθησαν, τὰ σχολεῖά των ἐκλείσθησαν, τὰ τέκνα των ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων, ἵνα ἀνατραφοῦν ἐν τῇ καθολικῇ θρησκείᾳ, καὶ τέλος διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ σκληροῦ Λουβού ὁ διαβόντοι στρατωνισμοὶ (dragonades), ἥτοι ἐγκατεστιάθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενέτων ἱππεῖς οἴτινες μετήρχοντο πᾶσαν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πλασμάτων.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μανιώδους ταύτης πράξεως τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξαν καταστρεπτικά· Περὶ τὰς τριακοσίας χιλιαδας καλβινικοὶ μετενάστευσαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἔζητησαν ἀσύλον εἰς ξένας χώρας κατοι-

κουμένας ὑπὸ διαμαρτυρομένων, μετενεγκόντες ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Ἡ Ἀγγλία, αἱ Κάτω Χώραι, τὸ Βραδεμβοῦργον καὶ ἡ Ἐλβετία ὑπεδέχθησαν φιλικότατα τοὺς καταδιωκομένους. Καὶ ἐνῷ αἱ ἄλλαι χῶραι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς ἐγκαταστάσεως τῶν Οὐγενότων, ἡ Γαλλία ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων πολιτῶν της.

60. Ὁ πόλεμος τῆς «Συμμαχίας τῆς Αὐγούστης». — Ἡ ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἐξήγειρε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸ μῆσος τῶν προτεσταντικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ ἐχαλίνωνθες φιλοδοξία τοῦ Λουδοβίκου ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τῶν καθολικῶν δυνάμεων. Ἔνεκα τούτου συνέστη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ *Συμμαχία τῆς Αὐγούστης* (1686), τὴν δποίαν ἀπετέλεσαν δ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἰσπανία, ἡ Όλλανδία καὶ ἡ Σουηδία, Μετ^ο διάγον ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, δ Ἱάκωβος Β', σύμμαχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'; ἀνετράπη, ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας δ. Γουλιέλμος, πρίγκιψ *Ορανίας* (prince d' Orange), ἀσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ Γουλιέλμος ἔγινεν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς Συμμαχίας τῆς Αὐγούστης, οὗτος δὲ δ Λουδοβίκος ενδέθη μόνος ἀπέναντι ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος ἦρχισε τῷ 1688. Ἀλλ^ο ἐνῷ δ κατὰ θάλασσαν ἀγώνι ἦτο διάλεθροις διὰ τὴν Γαλλίαν, κατὰ ἡρὰν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἐνίκων πανταχοῦ. Ἀλλ^ο ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐξήντλησεν ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη· δι' ὃ μετὰ βρυχείας διαπραγματεύσεις συνωμολογήθη τῷ 1697 ἡ ἐν *Ρυσβίκῃ* (Ryswick) εἰρήνη, καθ^ο ἦν δ Λουδοβίκος ἀπέδωκε πάσας τὰς κατακτήσεις του πλὴν τοῦ Στρασβούργου. Ἐκεῖνο διως, δπερ ἐστοίχησε πολὺ εἰς τὸν Λουδοβίκον, εἶνε ὅτι ἡ ναγκάσθη ν^ο ἀναγνωρίσῃ ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας τὸν θανάσιμον ἐχθρὸν του Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας.

61.— Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ισπανικοῦ θρόνου πόλεμος. — Ἐπειδὴ δ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Κάρολος Β', υἱὸς τοῦ Φιλίππου Δ', ἦτο ἀπαῖς, δύο ἱγειμόνες προέβαλον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ισπανικοῦ θρόνου, δ Λουδοβίκος ΙΔ' ὡς σύζυγος τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Β' Μαρίας Θηρεσίας διὰ τὸν ἔγγονόν του Φιλίππου, δούκα τῆς Ἀνδηγανίας (Anjou), καὶ δ αὐτοκράτωρ Λεοπάλδος Α' ὡς σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Μαργαρίτας Θηρεσίας διὰ τὸν δευτερότοκον υἱόν του Κάρολον. Ἐν τούτοις δ Λουδοβίκος ΙΔ' κατώρθωσε διὰ τοῦ παρὰ τῇ ισπανικῇ αὐλῇ ἀπεσταλμένου του ὥστε δ Κάρολος Β' νὰ δρίσῃ διὰ διαθήκης κληρονόμον τῆς ισπανικῆς μοναρχίας τὸν

ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαυόν. Μετὸν πολὺ ἀπέθανεν δὲ Κάρολος Β' (1701), δὲ δὲ Φίλιππος δὲ Ἀνδηγαυός ἐλθὼν εἰς Ἰσπανίαν ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ δόνομα Φίλιππος Ε'.

Ἄλλος δὲ Εὐρώπη δὲν ἥδυνατο νὰ ἴδῃ ἄνευ ἀνησυχίας τοιαύτην αὐτῆσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου. Οὐθεν συνεμάχησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' δὲ αὐτοκράτωρ, ή Ἀγγλία, ή Ολλανδία, ή Πρωσία, ή Πορτογαλλία καὶ ή Σαβαυδία. Οἱ πόλεμοι οὗτοι, δὲ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, διαρκέσας δέκα τρία ἔτη (1701—1714) διέσεισεν δλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν δὲ Γαλλίαν κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ὑψούς ἐκείνου, εἰς τὸ δόποῖον ὑπουργοὶ μεγάλοι καὶ στρατηγοὶ ἀπαράμιλλοι εἶχον ἀνυψώσει αὐτήν. Διεξήχθη δὲ δόπολεμος ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ Γερμανίᾳ Βελγίῳ, καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ αὐτὸν δόπολεμος ἐν Γερμανίᾳ Βελγίῳ, καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ αὐτὸν δόπολεμος ἐν Σαβαυδίᾳ, διατελῶν ἐν αὐτοτιακῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ δὲ στρατάρχης τῆς Ἀγγλίας Μαλβορού (Malboruh). Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἡτήθησαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰ δοια τῆς Γαλλίας ἡπειροῦντο νὰ παραβιασθοῦν.

Ἄλλος αἰφνις ἐπῆλθεν—ἀποσδόκητος τροπὴ τῆς τύχης. Πρῶτον ἐπελθούσης κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ ἀνεκάλεσε τὸν ἔξοχον στρατηγὸν Μαλβορού. Δεύτερον ἀπέθανεν δὲ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α', υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α', ἀπαῖς καὶ διεδέχθη αὐτὸν δὲ ἀδελφός του Κάρολος, ὃστις ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Άλλὰ δὲν συνέφερε πλέον εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ἐνωθῇ τὸ αὐτοτιακὸν καὶ τὸ ἰσπανικὸν στέμμα. Ως ἐκ τούτου συνωμολογήθη μετὸ δλίγον δὲ ἐν Οὐτρέχτῃ τῆς Ολλανδίας εἰρήνη (1713). Κατὰ ταύτην δὲ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππος Ἀνδηγαυὸς ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης Ἰσπανικῶν χωρῶν ὑπὸ τὸν δρόν νὰ μὴ ἐνωθοῦν ποτὲ τὸ ἰσπανικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβαυδίας ἐδόθη δὲ Σικελία μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Η Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὸ Γιβραλτάρ, τὸ δόποῖον διατηρεῖ ἀκόμη. Ο δὲ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Πρωσίας.

Ο αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἐτος ἀκόμη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας· ἀλλὰ τέλος ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς τὴν εἰρήνην ἐν Φραστάρῃ (1714) καὶ ἔλαβε τὴν Νεάπολιν, τὸ Μεδιόλανον, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον, χωρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Η Γαλλία δὲν ἀπώλεσε τίποτε, ἀλλος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πολέμου τεταπεινωμένη καὶ τελείως ἐξηντλημένη.

Τὸ τέως ἀκμάζον γαλλικὸν κράτος ἥρχισε νὰ βαίνῃ πρὸς τὴν παρακμήν. Ἡ πρωτοφανῆς πολυτέλεια τῆς ἀκολασταινούσης αὐλῆς, αἱ πολυπληθεῖς ἀσωτίαι καὶ οἱ μακροχρόνιοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι ἔξηντλησαν καθ' δλοκληρίαν τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Τὸ δημόσιον χρέος εἶχεν ἥδη ἀνέλθει εἰς τοία δισεκατομμύρια φράγκων. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Παστάδῃ εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', ἀφοῦ ὅλοι τὸν εἶχον ἐγκαταλείψει κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας του καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ δευτέρα σύζυγός του Maintenon, τὴν ὃποίαν ἀπὸ παιδαγωγοῦ εἶχε καταστήση σύζυγόν του. Ὁ λαὸς ἡσθάνθη ἀνέκφραστον χαρὰν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ βασιλέως τούτου καὶ ἐχλεύασε μάλιστα τὴν νεκρικὴν πομπήν του κατὰ τρόπον ὑβριστικώτατον.

ΑΓΓΛΙΑ.—ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΓΑΡΤ
ΚΑΙ ΝΕΑ ΚΑΤΑΛΓΣΙΣ ΑΓΓΗΣ

62. **Κάρολος Β' (1660–1685)**— Ὁ Κάρολος Β' ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μὲ δῆλα τὰ ἔλαττώματα τοῦ οἴκου του. Πρὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἶχεν ὑποσχεθῆ πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔλευθερίαν, ἕτι δὲ ἀμνηστίαν εἰς πάντας τοὺς συνεργήσαντας εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐτιμώρησε διὰ θανάτου τοὺς φρονεῖς τοῦ πατρός του ἔπειτα δὲ ἀποκατέστησε τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διέταξεν αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ παντὸς ἀπειθοῦντος. Ἰνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀσώτου βίου του, ἐπώλησεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' ἀντὶ πέντε ἑκατομμυρίων φράγκων τὸν λιμένα τῆς Δουγκέρκης ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης, τὸν δροῖον εἶχε κυριεύσει ὁ Κρόμβελλος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας προσέτι δὲ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Γαλλίας τακτικὸν ἐτήσιον μισθὸν δύο ἑκατομμυρίων φράγκων διὰ νὰ ζησιμεύῃ ὡς ὅργανον καὶ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Χάριν μάλιστα τοῦ Λουδοβίκου περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ὀλλανδίαν, ἐνῷ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας τότε καὶ τῆς ἀλλης Εὐρώπης ἦτο νὰ καταπολεμηθῇ ἡ κατακτητικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔσχεν ἀπυχῆ ἐκβασιν διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ Ἀγγλία ἡτηθεῖσα συνωμολόγησεν εἰρήνην καθ' ἥν τὸ **Δόγμα τῆς ναυτιλίας** δὲν εἶχε πλὴν οὐδεμίαν ἴσχυν διὰ τὴν Ὀλλανδίαν.

Ο Κάρολος Β' ἀποπειράθη μετ' ὀλίγον ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὡν καὶ αὐτὸς ἐνδομύχως καθολικός ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἡγαγάσθη μάλιστα νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν τότε ψηφισθέντα **νόμον τῆς**

δοκιμασίας, καθ' ὃν ἀπαντες οἱ ὑπάλληλοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὕφειλον νὰ διμόσουν τὸν δροκὸν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ἐπισκοπήν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀπεκλείοντο οἱ καθολικοὶ ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Οὕτω δὲ δοὺς τοῦ Ἐβιοράκου, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως καὶ μέλλων διάδοχος τοῦ θρόνου, ὅστις δημοσίᾳ εἶχε προσέλθει εἰς τὸν καθολικισμόν, ἡναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύάρχου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινοβούλιον προέβη καὶ εἰς ἄλλα βίαια μέτρα κατὰ τῶν καθολικῶν, δὲ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτό.

Ἄλλὰ τὸ νέον κοινοβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρὸς τὸν βασιλέα, μία δὲ ἐκ τῶν πρώτων πράξεων αὐτοῦ ἦτο ἡ ψήφισις τοῦ περιφήνου νόμου Habeas corpus (1679), τὸν ὅποιον δὲ βασιλεὺς ἡναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ὅστις δικαίως θεωρεῖται τὸ Παλλάδιον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀγγλῶν. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλακισθῇ ἀνευ ἐντάλματος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, δὲ συλληφθεὶς ἔπειτε νὰ προσάγηται εἰς δίκην ἐντὸς τοιῶν ἡμερῶν, εἰς τινας δὲ περιστάσεις ἡδύνατο καὶ νέα ἀπολυθῆ ἐπὶ χρηματικῆ ἐγγυήσει. Ἀλλ' ὅταν τὸ κοινοβούλιον ἥθελησε νέα ἀποκλείσῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν δοῦκα τοῦ Ἐβιοράκου, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, ὃς καθολικόν, δὲ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτὸν ἐπανειλημμένως.

Κατὰ τὸν δρόμον τούτους ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, τὸ τῶν Οὐίγων, ἦτοι τῶν φιλελευθέρων, καὶ τὸ τῶν Τορών, ἦτοι τῶν συντηρητικῶν, ἀτινα ὑφίστανται μέχρι σήμερον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Οὐίγοι ἐπέμενον εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποκλεισμὸν τοῦ δουκὸς τοῦ Ἐβιοράκου, δὲ Κάρολος Β' τοσοῦτον ἐξωργίσθη, ὥστε ἐκήρυξεν ἀληθῆ διωγμὸν κατὰ τῶν κορυφαίων τοῦ κόμματος τούτου. Καὶ τινες μὲν, ἐν σίσ καὶ δι νόθος νιὸς τοῦ Καρόλου Α' Μονμάουθ (Monmouth), ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς Ολλανδίαν, ἄλλοι δὲ συλληφθέντες ἐκαραοιμήθησαν. Ὁ δοὺς τοῦ Ἐβιοράκου ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύάρχου καὶ δὲ Κάρολος Β' ἥρεν αὐταρχικῶς μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος τῷ 1685.

63. **Ιάκωβος Β' (1685—1688).**—Ο Ιάκωβος Β' διεδέχθη τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κάρολον Β' ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα τοιῶν ἐτῶν. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τούτου προσωριμότητα εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲ Μονμάουθ μετ' εὐαρίθμων φυγάδων Ἀγγλῶν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Οὐίγων ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Ὁ Μονμάουθ συλληφθεὶς ἐθανατώθη ἐπίσης δὲ καὶ οἱ δπαδοὶ αὐτοῦ κατεδιώχθησαν ἀμειλίκτως. Ο Ιάκωβος Β' ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ταχείας καταστολῆς τοῦ κινήματος ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ κατατεροείται καὶ τοῦ Βρετανικοῦ Κοινωνικοῦ Ανθρώπου αποδεικτικής Πολιτικῆς

στήση τὴν βασιλείαν ἀπεριόριστον καὶ δεύτερον ν^ο ἀναδείξῃ ἐπικρατοῦσαν τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπάναστάτησεν ὁ λαὸς καὶ ἐκάλεσεν ἐξ Ὀλλανδίας τὸν διαμαρτυρόμενον Γουλιέλμον, πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας καὶ σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρός τοῦ Ἰακώβου Β', πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γουλιέλμος προσορμισθεὶς εἰς Ἀγγλίαν μετὰ ὄλλανδικοῦ στρατοῦ τῷ 1688 κατέλαβεν εὐχερῶς τὸν θρόνον, ὃ δὲ Ἰάκωβος Β' ἔφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Γαλλίαν, ὅπου εἰς τὸ ἔξης ἔζησε συντηρούμενος διὰ βοηθημάτων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

44. **Γουλιέλμος Γ' (1688—1702).** — Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων. — Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰακώβου Β' οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ἐκήρυξαν τὸν θρόνον χηρεύοντα καὶ ἀνεβίβασαν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Γουλιέλμον Γ', πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρίαν ὑπὸ τὸν ὅρον ὃ πρῶτος μόνον νὰ ἀσκῇ τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν. Ἄμα τῇ ἀναρρήσει του ὃ Γουλιέλμος ἀπεδέχθη μεθ' ὅρκου τὴν «Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων», διὸ ἡς ὑπέσχετο νὰ διατηρήσῃ ἀκέραια τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ. Εἰδικῶτερον διὰ τῆς «Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων» ὃ βασιλεὺς ὑπεκρεοῦτο α') νὰ μὴ ἀναστείλῃ ποτὲ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων ἢ νὰ μὴ ἔξαιρῃ τινὰ τῆς ἐκτελέσεώς του, ὡς ἐπραξεν ὃ Ἰάκωβος Β' β') ν^ο ἀφίνη τὰ τακτικὰ δικαστήρια τοῦ κράτους νὰ λειτουργοῦν ἀνεπηρεάστως· γ') ἀνευ τῆς συναινέσεως τοῦ κοινοβουλίου νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν καὶ νὰ μὴ εἰσπράτῃ φόρον· δ') νὰ καταργήσῃ δλας τὰς σκληρὰς ποινάς· καὶ ε') ν^ο ἀφίνη ἐλεύθερον τὸν ἀγγλικὸν λαὸν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ νὰ μὴ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου ἐν τῷ κοινοβουλίῳ.

Ο Γουλιέλμος προσέλαβεν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις Οὐργούς καὶ Τόρνας, ἐκήρυξεν ἀνεξιθρησκείαν, καὶ ἐν γένει διετήρησε πολιτικὴν συνδιαλλακτικήν. Ἐνεκα τούτου ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν Σκώτων. Τὴν καθολικὴν Ἰρλανδίαν ἀντισταθεῖσαν ὑπέταξεν.

Ἐπὶ Γουλιέλμου Γ' ἐπαγιώθησαν αἱ ἐλευθερίαι τῶν Ἀγγλῶν.

65. **Ἀννα (1702—1714).** — Τὸν Γουλιέλμον Γ' ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ἡ προτεστάντις γυναικαδέλφη του Ἀννα, ἀποκλεισθέντος τοῦ ἐτερομαλοῦς ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἰακώβου Στούαρτ ὡς καθολικοῦ. Ἐπὶ τῆς Ἀννας τὰ δύο κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἡ ἔνωσις τῶν δύο

χωρῶν. Μόνον ἐκκλησιαστικῶς αἱ δύο χῶραι ἔμειναν κεχωρισμέναι ἀπὸ ἄλλήλων.

Ἡ Ἀννα ἀνεμίχθη εἰς τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον καὶ διὰ τῆς ἐν Οὐτρέχτῃ εἰρήνης οἵ Ἰσπανοὶ παρεχώρησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ Γιβραλτάρ.

Ἡ Ἀννα ἄτεκνος οὖσα προσεπάθει νὰ ἔξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν της Ἰάκωβον Στούαρτ ἀλλ’ οἱ κραταιότεροι τῶν Οὐγγών ἐπέμενον ὑπὲρ τῆς διαδοχῆς τῶν διαμαρτυρομένων. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀννας τὸ κοινοβούλιον ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιον, ὅστις ἐκ μητρὸς ἦτο δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α’.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΝΟΒΕΡΟΥ

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΓΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

66. **Τὰ πολιτικὰ κόμματα.**— Ὡς προείπομεν, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου Β’ ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, τὸ τῶν Τορούων (συντηρητικῶν) καὶ τὸ τῶν Οὐγγών (φιλελευθέρων). Τὰ δύο ταῦτα κόμματα διέσταντο ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἰδέας καὶ ἀρχὰς προκειμένου περὶ τῆς ἔξουσίας τοῦ βασιλέως καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Τόρουες ἀνεγγνώριζον τὸ **θεῖον δίκαιον τοῦ βασιλέως** (βασιλεὺς ἐλέφ θεοῦ). Ἐπίσης δὲ ἀγγλικὸς κλῆρος ἐδίδασκεν διτοι οἱ ὑπήκοοι ὅφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ Τόρουες ἥθελον δὲ βασιλεὺς νὰ κυβερνῇ καὶ νὰ ἐκλέγῃ ὑπουργούς του οἶους αὐτὸς ἥθελε, οἱ ὑπουργοί του νὰ εἴνε ἀπλοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως καὶ αὐτὸς μόνος ν^ο ἀποφασίζῃ. Ο βασιλεὺς, κατὰ τοὺς Τόρουας, ὕφειλε νὰ συγκαλῇ τὸ κοινοβούλιον ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ψηφίζῃ τοὺς φόρους καὶ τοὺς νέους νόμους.

Οἱ Τόρουες ἥθελον νὰ καταστήσουν τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν ὑποχρεωτικὴν δι^{τοι} δόλους τοὺς Ἀγγλους καὶ ν^ο ἀπαγορεύσουν πάσας τὰς ἀλλας προτενστατικὰς αἵρεσεις. Τὸ κόμμα τοῦτο περιελάμβανε τάντας τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτήμονας καὶ δόλον ἐν γένει τὸν κλῆρον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Οὐγγοὶ ἀντιθέτως ἦξιον νὰ λαμβάνῃ δὲ βασιλεὺς τοὺς ὑπουργοὺς του ἐκ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ν^ο ἀφίνη αὐτοὺς νὰ κυβερνοῦν. Ἐὰν δὲ βασιλεὺς ἔζητε νὰ ἐπιβάλῃ αὐθαιρέτως τὴν θέλησίν του, οἱ ὑπήκοοι εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως. Ἡσαν σύμφωνοι πρὸς

τοὺς Τόρυνας νὰ ἐφαρμόσουν τοὺς νόμους κατὰ τῶν καθολικῶν, ἀλλά χωρὶς νὰ ἀφαιρέσουν τὰ προνόμια τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἥθε λον ν' ἀφήσουν ἐλευθέρας τὰς ἄλλας προτεσταντικὰς αἰρέσεις. Τὸ κόμμα τῶν Οὐνίγων περιελάμβανε κυρίως τοὺς πουριτανούς, οἵτινες δὲν ἀνεγνώριζον τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν. Πουριτανοὶ ἡσαΐδοι σχεδὸν οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνῖται, οἵτινες ἥσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τοὺς ἔμπορικους λιμένας καὶ εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις. Ωσαύτως καὶ οἱ Σκῶτοι, οἵτινες διετήρησαν τὴν Πρεσβυτεριανὴν Ἐκκλησίαν, ηὗ νόουν τοὺς Οὐνίγους.

Οὕτω οἱ Τόρυνες εἶχον μὲ τὸ μέρος τῶν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν αἱ δὲ πόλεις καὶ ἡ Σκωτία ἥσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Οὐνίγων. Ἄλλος δὲν ἦτο, ὅπως σήμερον, χώρα βιομηχανική. Μία μόνον μεγάλη πόλις ὑπῆρχε, τὸ Λονδίνον, καὶ εἰς αὐτὸν συνεκεντροῦτο ὅλον σχεδὸν τὸ ἔμποριον. Ἡ Ἀγγλία ἦτο ἀκόμη χώρα γεωργική. Οἱ εὐγενεῖς (gentlemen) καὶ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία κατεῖχον ὅλας σχεδὸν τὰς γαίας τὰς διοίας ἔξεμίσθων εἰς μισθωτάς. "Ολος λοιπὸν ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἔξηρτατο ἐκ τῶν γαιοκτημόνων, οἵτινες ἀνήκον εἰς τὸ κόμμα τῶν Τορύων. Οἱ Οὐνίγοι περιορίζομενοι εἰς τὰς πόλεις εὑρίσκοντο ἐν μειονοψηφίᾳ.

67. Τὸ κοινοβούλιον.—Ως φαίνεται, οἱ Τόρυνες ἔχοντες τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ χώρᾳ ἔμελλον νὰ ἔχουν τὴν πλειονοψηφίαν καὶ ἐν τῷ κοινοβούλῳ. Ἄλλὰ τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, ὃς ἦτο ὡργανωμένον, δὲν ἀντερροσώπευε τὸ ἔθνος. Ἡ βουλὴ τῶν λόρδων ἀπετελεῖτο ἐκ βουλευτῶν κληρονομικῆς δικαιώματι καὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν λόρδων βουλευτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκείνην ἥσαν Οὐνίγοι. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς τὸ δικαίωμα νὰ καθιστᾷ νέους λόρδους, ἀλλὰ δὲν ἔκαινε τοῦτο ἐναντίον τῆς γνώμης τῶν ὑπουργῶν του.

Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ἀπετελεῖτο ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων φαινομενικῶς. Δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλογέων. Αἱ κομητεῖαι, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν ὑπέροχον πλειονοψηφίαν τῶν ἐκλογέων, ἔξέλεγον ἐπὶ 558 βουλευτῶν μόνον 74 βουλευτὰς (δύο ἐκάστη κομητεία). Ἡ Σκωτία ἔξέλεγε μόνον 45, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους, 439, ἔξέλεγον αἱ κῶμαι καὶ αἱ πόλεις.

Αἱ κῶμαι, ἐκάστη τῶν διοίων ἔξέλεγε δύο βουλευτάς, ἀνήκον σχεδὸν πᾶσαι εἰς ένα κραταιὸν τιμαριούχον. Οἱ κάτοικοι τῶν κωμῶν ἥσαν ἐκμισθωταὶ τους καὶ αὐτὸς κατ' ἀκολουθίαν ἔξέλεγε τοὺς βουλευτάς. Πλείσται μάλιστα κῶμαι δὲν εἶχον κατοίκους καὶ ἐν τούτοις ἔξηκολούθουν νὰ ἐκλέγουν ἐκάστη δύο βουλευτάς. Ἡ πλειονοψηφία λοιπὸν ἐν τῇ βουλῇ

τῶν κοινοτίτων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν βουλευτῶν τῶν κωμῶν, οἵτινες δὲν ἀντεπροσώπευον παρὰ τοὺς ἴδιοκτήτας τῶν κωμῶν,

Τὸ κοινοβούλιον συνήρχετο εἴς τι προάστειον τοῦ Λονδίνου, τὸ **Οὐεστμίνστερ**. Αἱ δύο βουλαὶ συνεδρίαζον μυστικῶς καὶ ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ δημοσιεύηται πᾶν ὅ, τι ἐγίνετο κατὰ τὰς συνεδρίας. Οἱ δημοσιογράφοι, οἵτινες ἐτόλμων νὰ δημοσιεύσουν τι σχετικὸν μὲ τὰς συνεδρίας, κατεδιώκοντο. Τὸ κοινὸν λοιπὸν κατὰ τὸ πλεῖστον διετέλει ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ὅσα συνέβαινον ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Δημόσιαι συναθροίσεις δὲν ἐγίνοντο ἀκόμη. Δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη ἡμερησίαι πολιτικαὶ ἐφημερίδες. Ὡσαύτως τὸ κοινόν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸ Λονδῖνον, πολὺ δὲργον ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πολιτικήν.

68. Γεώργιος Α' (1714–1727). — **Οἱ Οὐῆγοι εἰν τῇ ἔξουσίᾳ.** — Ο Γεώργιος Α' ὑπῆρχεν ἰδρυτὴς νέας δυναστείας ἐν Ἀγγλίᾳ, τῆς τοῦ Ἀννοβέρου, ἥτις ὑφίσταται ἀκόμη. Ἡτο ἡγεμὼν συνετὸς καὶ μετριόφρων. Ἄλλοι οἱ Τόρques, οἱ ἀληθεῖς ὑπερασπισταὶ τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουν αὐτόν. Δὲν ἥγαπων τὸν οἶκον τοῦ Ἀννοβέρου ὃς ἔγειρεν καὶ λουθηρανὸν καὶ τὸν ἔθεωρον ὃς ἄρπαγα τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου. Ως ἐκ τούτου δὲ Γεώργιος Α' ἐστράφη πρὸς τοὺς Οὐῆγους καὶ προσέλαβεν ὑπουργοὺς ἐκ τοῦ κόμματος τῶν Οὐῆγων.

Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ἔξελγετο διὰ τοία ἔτη. Κατὰ πρότασιν τῶν Οὐῆγων δὲ Γεώργιος Α' διὰ νόμου παρέτεινε τὴν βουλευτικὴν περίοδον εἰς ἔπτα ἔτη καὶ ἡ ἔπταετὴς αὕτη διάρκεια ἰσχύει μέχρι σήμερον.

Ο Γεώργιος Α' παρέμεινε πάντοτε εἰς ἡγεμὸν Γερμανός. Ἀγγλικὰ δὲν ἔγνωριζεν. Ἡσχολεῖτο μᾶλλον διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἀννοβέρου. Περιεστοιχίσθη δὲ ὑπὸ αὐλῆς μᾶλλον γερμανικῆς. Ἡδιαφόρει διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀφίνε τοὺς ὑπουργούς του νὰ κυβερνοῦν, ἔλαβε δὲ τὴν συνίθειαν νὰ μὴ παρίσταται εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια.

Οὕτω ἴδρυθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἐν κυβερνητικὸν σύστημα, ὅμοιον τοῦ δποίου δὲν εἶχον ἵδει ποτὲ εἰς οὐδεμίαν χώραν. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία ἥσκετο ὅχι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλοῦ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν, οἵτινες ἦσαν μέλη τοῦ κοινοβουλίου.

Ο σπουδαιότερος Οὐῆγος ὑπουργός, δστις ἔκυβέρνησεν ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη, ἥτο δὲ οὐαλπόλας, εἰς εὐγενῆς ἀγορότης. Ο Οὐαλπόλας οὐδεμίαν ἥσθανετο συμπάθειαν πρὸς τὰς τέχνας καὶ κατεφρόνει τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Εἶχεν ἐφελκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Γεωργίου Α', μολονότι δυσκολώτατα συνενοοῦντο. Ο βασιλεὺς δὲν ἔγνωριζεν Ἀγ-

γλικά, διότι Οὐαλπόλας δὲν ἔγνωριζε γερμανικά. Συνδιελέγοντο λατινιστές

69. Γεώργιος Β' (1727–1750).—Τὸν Γεώργιον Α' ἀποθανόντα τὸ 1727 διεδέχθη διοίκησης τοῦ Γεώργιος Β', δοστις διετήρησε τὸν Οὐαλπόλαν ἐν τῇ κυβερνήσει. Ὁ Οὐαλπόλας ἐπεκοινώνει μόνος μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν ὄντος τῶν ἄλλων ὑπουργῶν καὶ ἡξίου νὰ διευθύνῃ αὐτὸς τὰ συμβούλια τῶν ὑπουργῶν. Οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐπωνόμασαν **πρωθυπουργὸν** καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἔκτοτε παρέμεινεν ἐν χοήσει.

Ο Οὐαλπόλας ἡρονήθη νὰ γίνῃ λόρδος, διότι ἐπραξαν οἱ μέχρι τοῦ ὑπουργοῖς. Ἐπροτίμησε νὰ μένῃ ἀπλῶς βουλευτής, τοῦθις ὥπερ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ προσέρχηται εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Ἔτος Ἀγγλίᾳς ἡ ἴδιότης τοῦ ὑπουργοῦ δὲν παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ προσέρχηται εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου, ἀντὶ δὲν εἶναι βουλευτής. Ἰνα διατηρεῖ τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῷ κοινοβούλῳ ὁ Οὐαλπόλας ἡγόραζε τοὺς βουλευτὰς δίδων εἰς αὐτοὺς ὑπαλληλικὰς θέσεις, πληρώνων τὴν διατροφήν των, ἐνίστε δὲ παρέχων καὶ χοηματικὰ ἐπιδόματα. Οἱ ἐχθροί τοῦ τὸν κατηγόρουν διτὶ εἰσήγαγε τὸ **σύστημα τῆς δωροδοκίας** (τὸ παρόντος κοινῶς λεγόμενον διουσφέτι). Ο Οὐαλπόλας δὲν ἡροεῖτο τοῦτο ἐκάλει μάλιστα γλευαστικῶς τοὺς ἀντιπάλους του **πατριώτας, Σπαρτιάτας**. Ἐλεγεν διτὶ «διὰ νὰ κάμῃ ἔνα πατριώτην, τοῦ ἥρκει νῦν ἀρνηθῆναι εἰς αὐτὸν μίαν παράλογον ἀπαίτησιν».

Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα τοῦ Οὐαλπόλα διήρχεσεν εἴκοσιν ἔτη. Κατὰ τὰ εἴκοσι δὲ ταῦτα εἰρηνικὰ ἔτη ἡ Ἀγγλία ἀνώρθωσε τὰ οἰκονομικά της, ἡ βιομηχανία αὐτῆς προώδευσε καὶ τὸ ἐμπόριον ηὗξηνθη κατὰ πολὺ. Ἄλλος διαδέσ τοῦ Λονδίνου ἥμελε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ισπανίας, διότι οἱ Ισπανοί εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἐκακοποίησαν τοὺς Ἀγγλους ναυτικούς, οἵτινες διενήργουν τὸ λαθρεμπόριον μὲ τὰς ἀποικίας. Παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Οὐαλπόλα διότι πόλεμος πρόδε τὴν Ισπανίαν ἐξερράγη (1739). Μία ἐκστρατεία τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἀπέτυχε, καὶ διότι Οὐαλπόλας κατηγοροῦσε διότι παρασκευάσας καλῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας. Τὸ κοινοβούλιον διελύθη, ἀλλοὶ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν φίλων τοῦ Οὐαλπόλα ἀπέτυχον κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ διότι Οὐαλπόλας ἡναγκάθη νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν βασιλέα τὴν παραίτησίν του.

70. Γουλιέλμος Πίττ οὐ πρεσβύτερος.—Οτε ἀκόμη εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀρχῇ διοίκησης τοῦ Οὐαλπόλας, εἰς νεαρὸς Οὐνγός βουλευτής, διοίκησης τοῦ Οὐαλπόλα ἐπικρίνας δριμύτατα τὸ τῆς δωροδοκίας σύστημα αὐτοῦ καὶ τὴν εἰρηνόφυλον πολιτικήν του. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου

κατέστη όγήτωρ διάσημος. Ο Πίττ ἐκέκτητο εὐγλωτίαν δρμητικήν καὶ πομπώδη καὶ οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἔτρεμον.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Οὐαλπόλα ὁ Πίττ προσέβαλε καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ, τὸν λόρδον Carteret. Ὡνόμαζεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στιφῶν τοῦ Ἀννοβέρου. Ο τρόπος, μεθ' οὐδὲν ὀμίλει ὁ Πίττ περὶ τοῦ Ἀννοβέρου, κατέστησεν αὐτὸν μισητὸν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον ἀλλ' ὁ Πίττ ἦκιστα ἐνδιαιφρέστερον νὰ εἴνε εὐάρεστος εἰς τὸν βασιλέα. Δεν ἡδύνατο, ὡς ἔλεγε, νὰ βλέπῃ τὴν Ἀγγλίαν, κράτος μέγα καὶ ἴσχυρον, νὰ θεωρῆται ὡς μία ἐπαρχία τοῦ Ἀννοβέρου. Διὰ τῆς πολιτικῆς του ταύτης ὁ Πίττ ἔξήγειρε τὸ ἐθνικὸν αἰσθήμα τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τῶν ξένων καὶ κατέστη λίαν δημοφιλῆς.

Ἐν ἔτει 1755 ἔξερραγή πόλεμος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, δισις διήρκεσεν ἐπτὰ ἔτη καὶ διεξήχθη κατὰ θάλασσαν καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ἥπερούς. Κατὰ τὰς πρώτας συγκρούσεις οἱ Ἀγγλοὶ ἤτι θησαν. Ο τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Newcastle, μέγας γαιοκτήμων, αἰσθανόμενος ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμον ἀπεκώφησε τῆς ἀρχῆς, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ Πίττ (ἰδὲ κατωτέρῳ). Ο Πίττ διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ἔξελεξεν ἐπιτηδείους ἀρχηγούς καὶ οὕτω ἔξησφάλισε τὴν ὁριστικὴν ὑπεροχὴν εἰς τὰ ἀγγλικὰ δπλα. Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Ο Γεώργιος Β', ἔγγονος καὶ διάδοχος τοῦ Γεωργίου Β', μὴ ἐπιθυμῶν τὴν ἔξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἀπέπεμψεν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τὸν Πίττ καὶ ἐσχημάτισε νέαν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Γαλλία εἶχεν ἔξαντληθῆ ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου καὶ εἶχεν ἀνάγκην εἰρήνης, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη (1763), καθ' ἣν ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Καναδᾶν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὰς παρὰ τὸν Σενεγάλην κτήσεις. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παντοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκυριάρχει τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου. Τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦτο ἡ Ἀγγλία ἔχειστε εἰς τὴν μεγαλοφυῖα πολιτικὴν τοῦ Πίττ.

71. Τὸ κοινωβουλευτικὸν πολίτευμα.—Μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, δπως ἀπαντεῖς οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, ἐκυβέρνεια ὁ ἕδιος. Οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν ἀπλοὶ σύμβουλοι αὐτοῦ. Τοὺς ἔξελεγεν ἢ τοὺς ἀπέπεμπε κατ' ἀρέσκειαν καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ βασιλέως. Ο Γεώργιος Α', ὃς εἴδομεν, εἰσήγαγε μίαν νέαν συνήθειαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἔχῃ διαρκεῖς συνεπείας. Δὲν παρίστατο εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια, ὅποι οἱ μί-

λουν μίαν γλῶσσαν, τὴν δποίαν αὐτὸς δὲν ἔνόει. ‘Ο Γεώργιος Β’ ἔπραττεν, ώς δ παρήρ ου, καὶ οὗτω ἡ κυβέρνησις διενηργεῖτο ἔξω τοῦ γραφείου τοῦ βασιλέως.

‘Ο βασιλεὺς ἦτο ἐν πρόσωπον ιερόν, τὸ δποῖον δὲν ἔπρεπε νὰ καταστήσουν ὑπεύθυνον δι’ οὐδεμίαν πρᾶξιν. Παλαιὸν ἀγγλικὸν ἀξιώμα λέγει «‘Ο βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ πράξῃ κακόν». Καθιερώθη λοιπὸν ἡ ἀρχὴ ὅτι δ βασιλεὺς δὲν ὕφειλε νὰ ἐνεργῇ μόνος οὐδεμίαν κυβερνητικὴν πρᾶξιν. Πᾶσα διαταγὴ φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως ὕφειλε νὰ φέρῃ καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἐνὸς ὑπουργοῦ, ὅστις ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην. «‘Εάν δ βασιλεὺς διατάσσῃ παράνομόν τι—ἔλεγον—τοῦτο σημαίνει ὅτι τοῦ ἔγινε κακὴ εἰσήγησις. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἔνοχος δ βασιλεὺς ἀλλ’ δ ὑπουργός, ὅστις τοῦ ἔκαμε τὴν εἰσήγησιν». Τὸ πλᾶσμα τοῦτο ἔφευρόθη διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς ὑπουργοὺς νὰ δικαιολογοῦν τὰς πράξεις των προβάλλοντες μίαν διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἀλλ’ ἀπέληξεν εἰς τὸ νὰ καταστῆσῃ τὸν βασιλέα ἔξαρτώμενον ἐκ τῶν ὑπουργῶν του. ‘Ο βασιλεὺς λοιπὸν δὲν ἥδυνατο νὰ πράξῃ τι ἀφ’ ἔαυτοῦ ἔπρεπε νὰ εὑρῃ ἔνα ἀνθρωπόν, ὅστις θὰ ἥθελε ν^ο ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Εἰς τὰ ἄλλα κράτη δ βασιλεὺς ἥδυνατο νὰ λάβῃ ως ὑπουργὸν ἔνα εὐνοούμενόν του. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅμως εἶχεν ἀνάγκην ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅστις θὰ ἥδυνατο νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου. Οἱ κοινοβουλευτικοὶ ὑπουργοὶ είχον συμφέρον νὰ ενδιέσκωνται ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Δὲν ἥδυναντο λοιπὸν νὰ προτείνουν εἰς τὸν βασιλέα ἄλλην πολιτικὴν παρὰ ἐκείνην, τὴν δποίαν ἐπεδοκίμαζεν ἡ πλειονοψηφία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πλειονοψηφία ἀπετελεῖτο ἐκ βουλευτῶν τοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ κόμματος, δ βασιλεὺς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργούς του ἐκ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς μερίδος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὑπουργοὶ δὲν συνεκαλοῦντο εἰς συμβούλιον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἥτο ἀνάγκη νὰ συνέρχωνται μόνοι διὰ νὰ ἀποφασίζουν περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐπειδὴ δ βασιλεὺς δὲν παρίστατο εἰς τὰ συμβούλια τῶν ὑπουργῶν, εἰς ἐκ τῶν ὑπουργῶν ἐπεφορτίζετο ν^ο ἀνακοινώνῃ εἰς τὸν βασιλέα τὰς ἀποφάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. ‘Ο ὑπουργὸς οὗτος συνεζήτει μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ φυσικὰ καθίστατο διὰ τοὺς συνυπουργούς του ἐν εἰδος ἀρχηγοῦ. Ἐκάλουν δὲ μάλιστα τοῦτον πρωθυπουργόν, μολονότι τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ὑπῆρχεν ἐπίσημον.

‘Ητο δύσκολον νὰ ἐπιβάλουν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν συναδέλφους, μετὰ τῶν δποίων οὗτος δὲν θὰ ἥδυνατο νὰ συνεννοηθῇ. Καθιερώθη

λοιπὸν ἡ ἀρχὴ ἢ ἡ συνήθεια ἀντὶ διατίκευς νὰ ἐκλέγῃ διδιος πάντας τοὺς ὑπουργούς, νὰ καλῇ ἔνα μόνον πολιτικὸν ἄνδρα καὶ νὰ ἐπιφορτίζῃ αὐτὸν νὰ ὑποδεικνύῃ αὐτὸς τοὺς ἄλλους ὑπουργούς.

Πᾶσαι αὗται αἱ συνήθειαι, αἱ δοποῖαι ἥρχισαν τότε, ἐπεκράτησαν ὁριστικῶς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Οὕτω ἥρχισεν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τρόπος τοῦ κυβερνᾶν ἐντελῶς νέος ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ κόσμου. Ἐκάλεσαν τὸν τρόπον τοῦτον **κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα**, διότι ἡ πραγματικὴ ἔξουσία ἦσκετο ὑπὸ ὑπουργῶν, οἵτινες ἤσαν μέλη τοῦ κοινοβουλίου. Συνοψίζεται δὲ τὸ πολίτευμα τοῦτο εἰς τοὺς ἔξης κανόνας:

1) Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδεμίαν κυβερνητικὴν πρᾶξιν. Πᾶσα πρᾶξις τοῦ βασιλέως πρέπει νὰ προσυπογράφηται ὑπὸ ἕνος ὑπουργοῦ, δοτὶς διὰ τῆς ὑπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος.

2) Οἱ ὑπουργοὶ λαμβάνονται ἐκ τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκ τῆς πλειονοψηφίαν, ὑπόκεινται δὲ εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ κοινοβουλίου.

3) Οἱ ὑπουργοὶ ὀφείλουν νὰ παραιτοῦνται, ὅταν ἔχουν ἐναντίον των τὴν πλειονοψηφίαν, ὑπόκεινται δὲ εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ κοινοβουλίου.

4) Οἱ ὑπουργοὶ ὀφείλουν νὰ συσκέπτωνται μεταξύ των καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ἴδιαν πολιτικήν. Εἶνε ἀλληλέγγυοι,

Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα ἥρχισεν ἀπὸ τοῦ Οὐαλπόλα καὶ ἔξηκοιούμησε καὶ μετ' αὐτὸν. Ὁ Γεώργιος Β' ἐλαβε κατ' ἀρχὰς ὡς ποωθυπουργὸν πρόσωπον τῆς ἐκλογῆς του, τὸν λόρδον Carteret, διότι ὁ Carteret ἦθελεν, ὡς καὶ διατίκευς, τὴν ἔξακολούμθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας, περὶ οὐ ἔγινε λόγος ἀνωτέρῳ. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἀπήτει μεγάλας δαπάνας καὶ τὸ κοινοβούλιον ἤρνετο νὰ ψηφίσῃ αὐτάς. Οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ ἔξήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως ν' ἀποπέμψῃ τὸν Carteret. Ἔπειδὴ δὲ διατίκευς ὁ βασιλεὺς ἤρνητη, οἱ ὑπουργοὶ ἤπειλησαν παραίτησιν καὶ ὁ Γεώργιος Β' ὑπεκώρησεν καὶ προσέλαβεν ὡς ποωθυπουργὸν τὸν Newcastle. Μετὰ τὰς πρώτας ἤτας ἐν τῷ πρὸς τὴν Γαλλίαν πολέμῳ οἱ ὑπουργοὶ ἔξήτησαν ὡς συνυπουργὸν τὸν Pitt, τὸν ἀποίον ἰδιαιτέρως ἐμίσει διατίκευς ὁ Γεώργιος Β'. Ὁ βασιλεὺς ἤρνητη κατ' ἀρχὰς. Οἱ ὑπουργοὶ παρητήθησαν καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς κυβερνήσεως, διατίκευς ἤναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸν Pitt εἰς τὴν κυβέρνησιν.

72. Γεώργιος Γ' (1760—1820).—Η συνταγματικὴ ιρίσις. — Ὁ Γεώργιος Γ', ἀνὴρ πολὺ βραδείας ἀντιλήψεως καὶ ὁργῆς, ἤθελε νὰ κυβερνᾷ προσωπικῶς, ὅπως ἔκαμνον πάντες οἱ βασιλεῖς τοῦ κόσμου. Τὸ ἀγγλικὸν λοιπὸν σύνταγμα μὴ στερεωθὲν ἀκόμη διέτρεξε μέγαν κίνδυνον. Ἐδέχετο διαβιβάζωνται αἱ διαταγαί του διὰ τῶν ὑπουργῶν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἐκλέγῃ ὑπουργούς του οἴους αὐτὸς ἐπροτίμα,

νὰ λαμβάνῃ αὐτοὺς συγχρόνως ἐκ πολιτικῶν μερίδων ἀντιπολιτευομένων πρὸς ἄλλήλας, καὶ νὰ μὴ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτοὺς νὰ συσκέπτωνται. "Εκαστος ὑπουργὸς θὰ ἥτο ἐπιφορτισμένος μὲ δωρισμένον κύκλον ὑποθέσεων καὶ ὁ βασιλεὺς θὰ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς.

"Ο Γεώργιος Γ' δὲν ἥθελε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ κοινοβουλίου, ὅπως ἥθλησαν οἱ Στούαρτ. Ἐσκέπτετο νὰ καταρτίσῃ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ πλειονοψιφίαν ἀγοράζων τοὺς βουλευτάς. Εἰργάσθη λοιπὸν νὰ καταρτίσῃ βασιλικὸν κόμμα, τὸ ὅποῖον νὰ ψηφίζῃ συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. "Ηοχισε νὰ διαθέτῃ ὁ ἔδιος διὰ τοὺς βουλευτάς θέσεις καὶ χρηματικὰ ἐπιδόματα ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου του ταμείου. Εἰς τὰς ἐκλογὰς εἶχε τοὺς ὑποψηφίους του, ὑπὲρ τῶν ὅποιων ἐνήργουν οἱ ὑπάλληλοι. Μετέβαινε δὲν εἶνιτε ὁ ἔδιος διὰ νὰ δώσῃ διαταγὰς εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. Οἱ παλαιοὶ Τόρνες προσεχώρησαν σχεδὸν ἀπαντες εἰς τὸ βασιλικὸν κόμμα.

"Ο βασιλεὺς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ κόμματος τούτου ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἔξουσίαν ἀπὸ τοὺς Οὐγγούς. Κατ' ἀρχὰς ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς ἀποπέμψας τὸν ἔνα μετὰ τὸν ἄλλον. Ἐπὶ ἔξ δὲ ἔτη εἶχεν ὑπουργοὺς τῆς ὀρεσκείας του, οἵτινες δὲν ὀμοφρόνουν πρὸς ἄλλήλους. Ἄλλὰ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸς ἡγέρθη ἐν "Αγγλίᾳ μία δεινὴ καὶ πρωτοφανῆς ἀντιπολίτευσις. Εἰς δημοσιογράφος, ὁ Wilkes, ἐπέκρινε διὰ τῆς ἐφημερίδος του τοὺς ὑπουργοὺς ἵσχυζόμενος ὅτι «ὁ βασιλεὺς δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ πρῶτος ἀρχων τῆς χώρας, ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ λαοῦ». Οἱ "Αγγλοι δὲν ἤσαν συνηθισμένοι νὰ βλέπουν προσβαλλόμενον τὸν βασιλέα ἐν ἐφημερίδι. "Ο Γεώργιος Γ' ἐξεμάνη καὶ διέταξε νὰ συλλάβουν τὸν Wilkes· ἀλλ' ὁ Wilkes προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Τὸ κοινὸν τοῦ Λονδίνου ἥχισε νὰ ἐνδιαφέρηται διὰ τὴν πολιτικήν. Τότε ἴδρυθησαν αἱ πρῶται ἡμερήσιαι πολιτικαὶ ἐφημερίδες. Διὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν δυσαρέσκειάν των οἱ ἐκλογεῖς τοῦ Λονδίνου ἐξέλεξαν τὸν Wilkes βουλευτὴν (1768). Τὸ κοινοβούλιον ἡκύρωσε τὴν ἐκλογήν. Οἱ ἐκλογεῖς τὸν ἐξέλεξαν ἐκ δευτέρου. Τὸ κοινοβούλιον καὶ πάλιν ἡκύρωσε τὴν ἐκλογήν. "Ο Wilkes ἐξέλεχθη καὶ ἐκ τρίτου, ἀλλὰ τὸ κοινοβούλιον ἀνεκάριξεν ἐπιτυχόντα βουλευτὴν τὸν ἀντίπαλον τοῦ Wilkes. "Ἐκ τούτου προεκλήθη στάσις ἐν Λονδίνῳ.

73. **Μεταμόρφωσις τοῦ πολιτικοῦ βίου.**—Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην ταραχὴν ἐπενόησαν πολιτικὰς μεθόδους καὶ ἐσχημάτισαν ἰδέας ἀγνώστους ἔως τότε ἐν "Αγγλίᾳ, αἵτινες ὅμως ἔμελλον βραδύτερον νὰ μεταμορφώσουν τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Εὐρώπης.

Διὰ πρώτην φοράν ἐν Ἀγγλίᾳ ἔγινε δημοσία πολιτικὴ συνάθροισις ἐν Οὐεστμίνστερ, εἰς τὴν ὅποιαν προσῆλθον περὶ τοὺς ἐπακισχιλίους. Καὶ ἔξω τοῦ Λονδίνου εἰς τινας κομητείας συνεκροτήθησαν συνελεύσεις ἐκλογέων, αἵτινες συνέταξαν ὅδηγίας διὰ τὸν βουλευτάς των. Ἡρχισαν τότε νὰ λέγουν ὅτι ὁ βουλευτὴς ἀντεπροσώπευε τὸν ἐκλογεῖς τον καὶ ὥφειλε νὰ ψηφίσῃ κατὰ τὴν θέλησιν τῶν ἐκλογέων· ὅτι οἱ ἐκλογεῖς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδεικνύουν εἰς τὸν ἐντολοδόχον των τὴν πολιτικήν, τὴν ὅποιαν ὥφειλεν οὗτος νὰ ἀκολουθῇ.

Αἱ ἐφημερίδες ἡρχισαν νὰ πέμπουν πενθῆνας (δέπορτερ) εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου καὶ νὰ δημοσιεύουν τὸν λόγους. Τὸ κοινοβούλιον κατ’ ἀρχὰς ἦξιον νὰ συνεδριάζῃ μυστικά· διέταξε μάλιστα νὰ συλλάβουν τὸν τυπογράφους μιᾶς ἐφημερίδος, ἢτις ἐδημοσίευσε τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων· ἐν τέλει ὅμως παρηγήθη τοῦ νὰ ἐμποδίζῃ τὰς ἐφημερίδας νὰ δημοσιεύουν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων καὶ οὕτω ἡρχισεν ἡ δημοσίευσις τῶν συζητήσεων τοῦ κοινοβουλίου.

Ο βασιλεὺς διετήρει τὴν πλειονοψιφίαν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ κατέστη αὐθέντης τῆς κυβερνήσεως. Προσέλαβεν ὃς πρωθυπουργὸν τὸν εὐνοούμενόν του λόρδον North (1770), τὸν ὅποιον διετήρησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη. Ο North διέθετε θέσεις καὶ μισθοὺς καὶ οὕτω εἶχε τὴν πλειονοψιφίαν. Ἀφινε τὸν Γεώργιον Γ’ νὰ κυβερνᾷ δπως ἐπεδύμει. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν συνήρχοντο εἰς συνδιασκέψεις, ἐκαστος δὲ ἡ σχολεῖτο μόνον εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς δικαιοδοσίας του. Ο North ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἔξετέλει· ἥτο εἰς ἀπλοὺς ὑπάλληλος, ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις τοῦ βασιλέως.

Ἄλλὰ τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὰς ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικὴ ἀποικίας της, περὶ οὓς θὰ γίνη λόγος κατωτέρω. Τὸ κοινοβούλιον ὑπεστήριξε τὴν κυβέρνησιν. Οἱ Οὐενγοὶ ἐκηρούχησαν ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλος οἱ Οὐενγοὶ ἀπετέλουν ἥδη μικρὰν μειονοψιφίαν. Ἡ ἀγγλικὴ γνώμη ἥτο κατὰ τῶν Οὐενγῶν καὶ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν Ἀμερικανῶν. Ο Γεώργιος Γ’ εἶχεν ὑπὲρ ἕαυτοῦ τὴν κυβέρνησιν, τὸ κοινοβούλιον καὶ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα.

74. Τὸ τέλος τῆς κρίσεως.— Οἱ Τόρυες ἐν τῇ ἔξυπνσίᾳ. — Αἱ ἀτυχίατ ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῶν Ἀμερικανῶν ἔσωσαν τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, καταστήσασαι ἀντιδημοτικοὺς καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὴν κυβέρνησίν του. Μετὰ τινα ἔτη κατέστη προφανὲς ὅτι δὲν ἥτο δυνατὸν ἡ Ἀγγλία νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῆς βίας τοὺς Ἀμερικανούς. Ο ἀγγλικὸς λαὸς

ῆρχισε νὰ καταπονῆται ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐπεδύμει τὴν εἰρήνην. Ἀφοῦ δὲ καὶ ὁ τελευταῖος στρατὸς ἡναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, τὸ κοινοβούλιον δὲν ἥθελε πλέον νὰ ἔξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος. Ὁ Γεώργιος τότε ἡναγκάσθη ν^τ ἀποπέμψῃ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἀνέθεσε εἰς τὸν υἱὸν Πίττ, δοστις ἥτο μόλις εἰκοσιτετραετής, ἀλλὰ διάσημος ἥδη ὡς ὅρτωρ, νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Οὐδεὶς σοβαρὸς ἀνὴρ ἔδεχθη νὰ μετάσχῃ τῆς κυβερνήσεως Πίττ, δι^τ ὁ καὶ ὁ Πίττ προσέλαβε συνυπουργοὺς ἄνδρας ἀσήμους. "Οταν δὲ παρουσιάσθη εἰς τὸ κοινοβούλιον, τὸν ἔδεχθσαν μὲ παταγώδεις γέλωτας. Ἄλλ^ο ὁ Πίττ διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἐκήρυξε νέας ἐκλογάς. Εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα, τοὺς λόρδους, τὸ κόμμα τῶν Τορούων καὶ τὸν ἀγγλικὸν κλῆρον. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ ἔδωκαν καταπληκτικὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ μερὶς τῶν Τορούων ἔλαβε τὴν ἔξουσίαν, τὴν δποῖαν διετήρησεν ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα.

"Ο βασιλεὺς, οἱ ὑπουργοί, ἡ πλειονοψηφία ἦσαν σύμφωνοι περὶ τοῦ τρόπου τοῦ κυβερνᾶν. Πάντες ἀνεγγνώριζον εἰς τὸν βασιλέα τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς του. Ὁ Γεώργιος ἐκλέξας τὸν Πίττ εἶχεν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀφῆκε νὰ κυβερνᾷ ἀλλ^ο ὁ Πίττ ἐκυβέρνα λαμβάνων ὑπ^τ ὄψιν τὰς θελήσεις τοῦ βασιλέως. Ἡ πλειονοψηφία τῶν Τορούων ἥτο σύμφωνος μὲ τὸν βασιλέα καὶ ἔξ αὐτῆς ὁ βασιλεὺς ἐλάμβανε τοὺς ὑπουργοὺς του. Τὸ ὑπουργεῖον λοιπὸν ἐσχηματίσθη ἐξ ἀνθρώπων τοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ κόμματος. Οὗτο ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μορφὴν τοῦ κοινοβούλευτικοῦ πολιτεύματος. Ἡ Ἀγγλία ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ὑπουργείου διοικενοῦς, τὸ δποῖον ὑπεστήριζεν ἡ πλειονοψηφία, ἀλλ^ο ἐτύγχανε καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

75. **Φρειδερίκος Γουλιέλμος.**— Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰῶνος ἦρχεν εἰς τὸ Βραδεμβούργον ὁ οἰκος τῶν Χοεντζόλερν (Hohenzollern) καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτορος. Εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος δι^τ ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ἥνωθησαν μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας (οημερινὴ ἀνατολικὴ Πρωσσία) καὶ τὸ μικρὸν δουκάτον τῆς Κλέβης τὸ ἐπὶ τοῦ Ρήνου. Ἄλλ^ο αἱ τρεῖς αὗται χῶραι δὲν συνείχοντο μεταξύ των ἦσαν διεσπαρμέναι καὶ μεταξὺ αὐτῶν παρενεβάλλοντο ἀλλαι κῶραι, ὁ δὲ ἡγεμὼν τῶν τριῶν αὐτῶν χωρῶν, ὁ φέρων τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργον, ἵνα μεταβῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς χώρας του εἰς τὴν ἄλλην ἔπερπε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἐν τῷ μεταξὺ χωρῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδὲ ἥσαν τελείως ἀνεξάρτητοι αἱ

περὶ ὃν ὁ λόγος τρεῖς χῶραι, διότι τὸ μὲν Βραδεμβούργον καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσίας ἀνήκον ὡς ὑποτελῆ εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσίας ἡτο ὑποτελές εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ προσπάθειαι τῶν ἐκλεκτόρων τοῦ Βραδεμβούργου ἔτεινον ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸ νὰ ἐνωθοῦν τὰ τρία ταῦτα τμήματα τοῦ κράτους των, ἀφ' ἔτερου δὲ νὰ καταστοῦν τελείως ἀνεξάρτητα.

Τὴν πραγματοποίησιν τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν ἐπεδίωξε δραστηρίως καὶ ἐπέτυχε πρῶτος ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ὅστις καὶ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἐπωνομάσθη. Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον τῷ 1640 προσεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν προτεσταντῶν ἡγεμόνων κατὰ τὸν Τριακοντάετη πόλεμον, ἐπέτυχε δὲ διὰ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης σημαντικὴν αὔξησιν τῆς χώρας του, ἥτοι ἔλαβε τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τὴν Μένδην. Λι' αὐτῶν ἐπλησίασε τὸ Βραδεμβούργον πρὸς τὰς δύο ἄλλας χώρας, πρὸς τὸ δουκάτον τῆς Πρωσίας καὶ πρὸς τὸ δουκάτον τῆς Κλέβης καὶ οὕτω παρεσκευάσθη ἡ ἐνωσις τῶν τριῶν αὐτῶν χωρῶν. Ἀναμιχθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὸν μεταξὺ Σουηδίας καὶ Πολωνίας πόλεμον (1655—1660) ἐπέτυχε τὴν ἐντελῆ ἀπαλλαγὴν τοῦ δουκάτου τῆς Πρωσίας ἀπὸ τῆς Πολωνικῆς ἐπικυριαρχίας. Καὶ κατὰ τοὺς ληστρικοὺς πολέμους τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς τῆς Γαλλίας, περὶ ὃν ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον συμμαχήσας μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως ἔκείνου καὶ κατανικήσας ἐν Φερβελλίνῳ τοὺς ἕως τότε ἀγτήτους θεωρουμένους Σουηδούς.

Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος εἰργάσθη θαυμασίως ὑπὲρ τῆς εὑδαινονίας τῶν ὑπηκόων του· ἐξηφάνισε τὴν ἐπιρροὴν τῶν μεγιστάνων καὶ ἀπέκτησεν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν προσόδων τοῦ κράτους· κατήρτισε μόνιμον στρατὸν ἐξ 24,000 ἀνδρῶν, οἷον κανεὶς Γερμανὸς ἡγεμὼν δὲν εἶχε καὶ διὰ τοῦ ὅποίου ἐπέτυχε τὰ ἔξωτερικὰ ὀφελήματα, περὶ ὃν εἴπομεν ἀνωτέρω· ἐπέβηλε καὶ εἰς τὰς τρεῖς χώρας, αἰτινες ἀπετέλουν τὸ κράτος του, ἐνιαίαν διοίκησιν καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὰς τὴν ἴδεαν ὅτι ἡσαν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος· ὑπεστήριξε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ προήγαγε τὴν γεωργίαν· ἐδέχθη καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος του εἴκοσι χιλιάδας τῶν ἐκ Γαλλίας μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης φυγαδευθέντων Οὐγγενότων. Οἱ Οὐγγενότοι οὗτοι μετέφερον εἰς τὸ Βραδεμβούργον τὰ ἀπόρρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας καὶ ἵδρυσαν τὰ πρῶτα ἐργοστάσια, ἐπὶ πλέον δὲ συνενέλεσαν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κατὰ τὸν

Τριακονταετή πόλεμον ἐρημωθείσης χώρας. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀφῆκε εἰς τὸν διάδοχόν του τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ τὸ ταμεῖον πλῆρες χοημάτων.

76. **Φρειδερίκος Α'** (1688—1713). — Ὁ Φρειδερίκος Α' δὲν εἶχεν οὔτε τὸ πνεῦμα οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρός του, ἀλλὰ δύμας ἐφιλοτιμήθη δπως μὴ φυνῇ ὑποδεέστερος ἔκείνου. Καὶ ἐν πρώτοις βοηθήσας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον Α' εἰς τοὺς ἐναντίους τῆς Τουρκίας πολέμους του ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προσωνυμίαν βασιλέως τῆς Πρωσσίας (1701). Μετὰ ταῦτα ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον καὶ κατέστησεν αὐτὸς καθέδραν ἀξίαν βασιλέως. Ὅτο προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἰδουσεν ἐν Βερολίνῳ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν τῇ συνεργασίᾳ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Λαϊβνιτίου. Ἄλλος ἐπειδὴ ἦτο φύσει μεγαλόδωρος, δχι μόνον ἐπεβάρυνε τοὺς ὑπηκόους του μὲ φόρους ἐπαχθεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος κατέλιπε μὲ χρέη εἰς τὸν νίδον του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Γουλιέλμον.

77. **Φρειδερίκος Γουέλμος** (1713—1740). — Ὁ Φρειδερίκος Γουέλμος ὑπῆρχε καθ' ὅλα ἀνόμιοις τοῦ πατρός του Φρειδερίκου Α'. Ἡτο τὰ μάλιστα φειδωλός, ἀπλωνὸς καὶ ἐχθρὸς πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Περιώρισεν ὁσαύτως τοὺς θεράποντας εἰς τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς αὐλίκους δίαιταν λιτὴν καὶ ἱματισμὸν ὅλως ἀπλοῦν. Τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ἔξετέλει αὐτὴν ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων της. Ὅτο ἐχθρὸς πάσης ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κινήσεως. Ἄλλος ὅσον καὶ ἀν φαινεταὶ ὁ βασιλεὺς οὗτος τραχὺς καὶ ἀγροῦκος, εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ ἀνδρικὸς χαρακτῆρος του, ἡ δρμὴ κρίσις του καὶ ἡ φειδωλὴ αὐτοῦ οἰκονομία ἐστερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν νὸς κράτος.

Ἄλλος ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ἦτο εἰς ἄκρον φειδωλός, ἐξ ἀλλού ἐδαπάνησε ποσὰ ἀπειρα διὰ τὴν βασιλικὴν φρουράν, χάριν δὲ τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς ἐστρατολόγει ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης τοὺς μεγαλοσωμοτέρους ἄνδρας. Ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του Φρειδερίκον στρατὸν λαμπρῶς ὁργανωμένον καὶ ἐξησυημένον καὶ τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ ἐπὶ πλέον ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ἕκανε ἐκατομμύρια ταλλήρων. Ἄλλος αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρημελήθησαν ἐντελῶς.

78. **Φρειδερίκος Β' ὁ Μέγας** (1740—1780). — Ὁ Φρειδερίκος Β' ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ὑπὸ Γάλλων ἀπέκτησεν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔκτακτον ἀγάπην πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ως ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντί-

θετον πρὸς τὸν πατέρα του ὅδον. Ὅτικολεῖτο εἰς τὴν μελέτην τῶν Γάλλων συγγραφέων καὶ ἔπαιξε τὸν πλαγίαυλον, τὸν δποῖον περιπαθῶς ἦγάπα.

Ἡ διαφορὰ τῶν φυσικῶν ἴδιωμάτων ἐγένησε μεταξὺ πατρός καὶ νιοῦ ψυχρότητα καὶ ἀντιπάθειαν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλάμβανε διαστάσεις. Οὐ φειδερῖκος Γουλιέλμος ἀπήγει παρὰ τοῦ νιοῦ τον νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ στρατιωτικά, τὴν ἵπασίαν καὶ τὸ κυνήγιον. Οὐ φειδερῖκος Β' ἔξι ἄλλου μέρους ἐπεστρέφετο τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀγροικίαν τοῦ πατρός του. Ἡ ψυχρότης αὐτῆς καὶ ἀντιπάθεια ἀπέληξεν εἰς φανερὸν δῆξιν, ὅτε ὁ φειδερῖκος ἦμέλησε νὰ νυμφευθῇ Ἀγγλίδα βασιλόπαιδα. Ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἡ ναντιοῦτο ὁ πατὴρ ἔξι ἴδιοτροπίας, ὁ φειδερῖκος ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ κρυφίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξωργισμένου πατρός ἐνεκλείσθη ἐν τινὶ φρουρίῳ. Μόλις δὲ μετὰ τοίᾳ ἔτη, ἀφοῦ μετεμελήθη ὁ φειδερῖκος καὶ ἔζητησε συγγνώμην παρὰ τοῦ πατρός του, ἀπελύθη ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ξύφος καὶ ἦ στόλη του.

Οὐ φειδερῖκος Β' ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀνέπτυξεν ἀμέσως ἔκτακτον δραστηριότητα εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἡ Πρωσσία ἦτο ἀκόμη μικρὰ καὶ ἀσθενῆς καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύνῃ τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἄλλὰ νῦν ὁ φειδερῖκος σκοπὸν εἶχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς τὴν Πρωσσίαν καὶ ν ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν τῶν σπουδαιοτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ κατώρθωσεν, ὡς θέλομεν ἔδει ἐν τοῖς ἔξης.

79. Ο περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος καὶ οἱ δύο σιλεσιακοί. — Ο αὐτοκράτωρ Κάρολος Τ', διάδοχος τοῦ Ἰωσῆφ Α', ἐστερεῖτο ἀρρενος διαδόχου. Ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου του ἐμμελε νὰ ἐκλείψῃ ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλεύων Ἀψβουργικὸς οἶκος. Θέλων διμως ὁ Κάρολος νὰ ἔξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν, ἔξεδωκε νόμον περὶ διαδοχῆς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ δνομα *Πραγματικὴ κύρωσις* (Sanctio pragmatica), δι' οὗ ἐν ἐλλείψει ἀρρενος ἀπογόνου ὁ θρόνος περιήρχετο εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Μαρίαν Θηρεσίαν καὶ εἰς τιὺς ἀπογόνους αὐτῆς κατὰ δικαίωμα πρωτοτοκίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Τ' (1740) ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ ὑπὸ σπανίων πρωτεοημάτων περιποιισμένη θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρία Θηρεσία, σύζυγος τοῦ Φραγκίσκου Στεφάνευ, ἀρχιδουκὸς τῆς Τοσκάνης. Ἄλλ' αἴφνις ὁ

ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ισπανίας, προέβαλεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν χωρῶν, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τῆς πρεσβυτάτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α'.

Ἡ Μαρία Θηρεσία εὑρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, ἐξ ἣς ἡ μέλησε νὰ ὠφεληθῇ ὁ Φρειδερίκος Β', ἀρτι ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον τῆς Ηρωσίας. Ὁ Φρειδερίκος ὑπεσχέθη τὴν συνδομήν του εἰς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἀντὶ αὗτης ἔστεργε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Σιλεσίαν, τὴν δῆμον ἡ Αὐστρία εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς προγόνους του κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μαρία Θηρεσία ἥρνηθη, ἥρχισεν οὕτος τὸν πόδαν Σιλεσιακὸν πόλεμον (1740—1742). Εἰσβαλὼν ἀμέσως εἰς τὴν Σιλεσίαν κατέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς. ἐνῷ εὐθὺς μετὰ ταῦτα οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Βελλείλην (Belleisle) εἰσέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ὑποστηριζόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Βαυαρῶν ἐκυρίευσαν τὴν ἄνω Αὐστρίαν καὶ τὴν Βοημίαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία περικυκλωμένη πανταχόθεν ὑπὸ ἔχθρῶν ἔκαμεν ἐκκλησιν πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ γεναίους Ούγγρους. Ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ὀνγγρικὸς στρατὸς ἐπέκρουσε τοὺς εἰς τὴν Αὐστρίαν εἰσβάλοντας Γάλλους καὶ Βαυαρούς. ἐπειτα δὲ λεηλατῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, καθὼς ἦν ἡμέραν ὃ ἐκλέκτωρ αὐτῆς Κάρολος Ἀλβέρτος ἐστέφετο ἐν Φραγκφούρτῃ αὐτοκράτωρ ὡς Κάρολος Ζ'. Συγχρόνως δὲ στρατὸς αὐστριακὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Βοημίας. Πρὸ τῆς ἐκδιώξεως ταύτης τῶν Γάλλων ἡ Μαρία Θηρεσία συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τὴν ἐν Βρεσλαυΐᾳ εἰρήνην, δι' ἣς παρεχώρει εἰς αὐτὸν ἀπασαν τὴν Σιλεσίαν.

Ἄλλὰ τότε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνεμάχησαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Ολλανδία. Ὁ Φρειδερίκος ὑποπτεύσας ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία βοηθούμενη καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων της ἥθελεν ἐπιζητήσει νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἥρχισε τὸν δεύτερον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1741—1745) καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν ἐκυρίευσε τὴν Πράγαν. Ἄλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Ζ' καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ νῦν καὶ διάδοχος τοῦ Καρόλου Ζ' Μαξιμιλιανὸς Ἰωσήφ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνθήκην, δι' ἣς ἀνέκτα τὰς κληρονομικὰς του χώρας, ἀνεγνώριζε δὲ τὴν Ηραγγατικὴν κύρωσιν. Μετ' διλίγον καὶ ὁ Φρειδερίκος Β' συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὴν ἐν Δρέσδῃ εἰρήνην, δι' ἣς ἐπεκυρώθη ὁριστικῶς εἰς τὸν Φρειδερίκον ἡ κατοχὴ τῆς Σιλε-

σίας. Ό δε πόλεμος πρὸς τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τῆς Μαρίας Θηρεσίας κατέπαυσε διὰ τῆς ἐν Ἀκυϊσγράνῳ εἰρήνης (1748), καθὸ δὲ αἱ κληρονομικαὶ χῶραι τῆς Αὐστρίας ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτῆσις τῆς Μαρίας Θηρεσίας, πλὴν τῆς Σιλεσίας, ἥτις διέμεινεν εἰς τὴν Πρωσσίαν.

80. Ἐπταετῆς ἢ τρίτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1756—1763).—Ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν ἦδυνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς ωραίας Σιλεσίας, πρὸς ἀνάκτησιν δὲ αὐτῆς ἐφόροντισε νὰ συνδέσῃ ἴσχυρὰς συμμαχίας. Συνεμάχησε λοιπὸν μετὰ τῆς Ἄριστου οὐρανού γού πολιτικῆς τέχνης ἥτο ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία κατώρθωσε διὰ τοῦ συνετοῦ καὶ ἐπιδεξίου ὑπουργοῦ τῆς Κάουνιτς νὰ ἔλκυσῃ πρὸς ἕαυτὴν τὴν τέως ἀδιάλλακτον Γαλλίαν, τῆς δοπίας ἡ ἔξωτερη πολιτικὴ ἀπὸ τοῦ Φραγκίσκου Α' ἔτεινε πάντοτε εἰς τὴν ἔξασθνησιν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οίκου. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Κάουνιτς ἡ ἐπὶ ἥμικότητι καὶ ἀρετῇ διακρινομένη Μαρία Θηρεσία ἔγραψε κολακευτικωτάτην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν μαρκησίαν Πομπαδούρ, τὴν παντοδύναμον ἑταίραν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδούβίκου ΙΕ', προτείνουσα τὴν συνομολόγησιν συμμαχίας μετὰ τῆς Γαλλίας. Καὶ δόντως τῇ μεσιτείᾳ τῆς Πομπαδούρ καὶ τῶν δογάνων αὐτῆς συνωμολογήθη συμμαχία, τῆς δοπίας σκοπὸς ἥτο νὰ στερήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας τῶν κατακτήσεών του καὶ νὰ ὑποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν ἐκλέκτυος τοῦ Βραδεμβούργου.

Ο Φρειδερίκος μαθὼν τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς ἐχθροὺς διὰ τινος ἀπροσδοκήτου ἐπιχειρήσεως. Ἐχων συμμάχους μόνον τὴν Ἀγγλίαν καὶ τινας Γερμανοὺς ἥγεμόνας εἰσέβαλλεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Δρέσδην. Τότε ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Φρειδερίκου οἱ σύμμαχοι τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Ο Φρειδερίκος, καίτοι εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ καθὸ δλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐπτούθη, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ἐνεργείας ἐμπατίωσε τὸ σχέ-

‘Ιστορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ ‘Ελληνικὴ N. Βραχνοῦ

8

δια τῶν πολεμίων. Ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Γάλλους καὶ τὸν Ῥώσους ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προσβληθεὶς ἐξ ἀπροόπτου νύκτωρ ἐν κακοτοπίᾳ παρὰ τὸ χωρίον Hochirch τῆς Σιλεσίας ὑπέστη μεγάλην ἥτταν. Ἡ θέσις τοῦ Φρειδερίκου ἡρχισε νὰ καθίσταται δεινή. Ὁ ἀγὸν ἦτο ἄνισος. Ὅμι μόνον περιῆλθεν ὁ Φρειδερίκος εἰς τελείαν ἔξαντλησιν, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β', ἐπαυσε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Ἐπὶ τοιούτοις ὅροις ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ ἔξακολουθήσῃ πολεμῶν ἐν χντίον τοσούτων ἡνωμένων ἐχθρῶν. Ἀλλὰ συμβάν ἀπροσδόκητον ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἡ θανασίμως μισοῦσα τὸν Φρειδερίκον Ἐλισάβετ τῆς Ῥωσίας ἀπέθανε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1762, ὁ δὲ νέος τοάρος Πέτρος Γ', ὁν ὑαυμαστῆς τοῦ Φρειδερίκου Β', συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ἡ τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσίας ἀκολουθοῦσα Σούηδια ἀπεκώρησε τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἀπέθυνε μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Πέτρος Γ', ἀλλ' ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὸν Αἰκατερίνη Β' ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ὁ πόλεμος ἔξηκολούθησεν ἐπί τινα χρόνον ἀλλὰ πάντα τὰ ἐμπόλεμα μέρη ἔξαντληθέντα ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην. Τέλος συνωμολογήθη αὖτη ἐν τῷ σαξονικῷ ἀνακτόφ Ηυπερβούργῳ (1763), ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ὃς εἶχον πρότερον.

Τοιουτοτόπως ὁ Φρειδερίκος Β' δι^ι ἰσχυρᾶς θελήσεως, δι^ι ἀκαταμαχήτου καρτερίας, δι^ι ὑπερόχου στρατηγικῆς ἵκανοτήτος ἡδυνήθη νὰ ἔξελθῃ νικητὴς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνίσου πάλης, διήγειρε δὲ τὸν ὑαυμασμὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, δι^ι ὅ καὶ ὑπὸ τῆς ἴστορίας ἐκλήθη **Μέγας**. Ἐκτοτε ἡ Πρωσσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

81. Ἐσωτερικὴ κυβέρνησις Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου. — Ὁπως ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγις στρατηγὸς ὁ Φρειδερίκος, οὕτω καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη ἔξοχος κυβερνήτης ὑπερέχων ἀπάντων τῶν συγχρόνων του ἡγεμόνων. Εὐθὺς ὡς ἀπηλλάγη τοῦ τρομεροῦ Ἐπταετοῦς πολέμου ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπείρων πληγῶν τοῦ ἔξηντλημένου κράτους του. Ήερὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσιζε μόνος ἀνευ ὑπουργῶν διευθυνόντων ἀλλ' ἐσκέπτετο διτὶ ἡ ἀπόλυτος ἔξουσία ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν μεγάλα καθήκοντα, διτὶ δὲν ἔπρεπε νὰ κάμηνη χοήσιν τῶν χοημάτων του καὶ τοῦ κύρους του ὅπως ἵκανοποιῆ μόνον τὰς προσωπικάς του ἐπιθυμίας. «**Ο βασιλεὺς—ἔλεγε—δὲν εἴνε δ κύριος τοῦ κράτους, ἀλλ' ὁ πρῶτος ὑπηρέτης αὐτοῦ**». Διήρχετο τὰς ἡμέρας του πάσας ἐργαζόμενος ἢ περιοδεύων εἰς τὸ βασίλειόν του. Καίτοι δὲν ἦγάπι τὸν πόλεμον, ἐν τούτοις διώκει πάντοτε

αὐτοπροσώπως τὸν στρατόν. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ Ἐπταετοῦ πολέμου παρέμεινε πάντοτε πλησίον τοῦ στρατοῦ του καὶ δὲν ἤλθεν οὐδὲ ἀπαξεῖς τὴν πρωτεύουσάν του.

Ο Φρειδερίκος προβαίνων μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ περισκέψεως εἰςήγαγε νέαν τάξιν πραγμάτων εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἵδιως δὲ ἐπέστησε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ὑλικὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν προσόδων. Πρὸς τοῦτο ὑπεστήριξε πολὺ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ προήγαγε τὴν γεωργίαν.

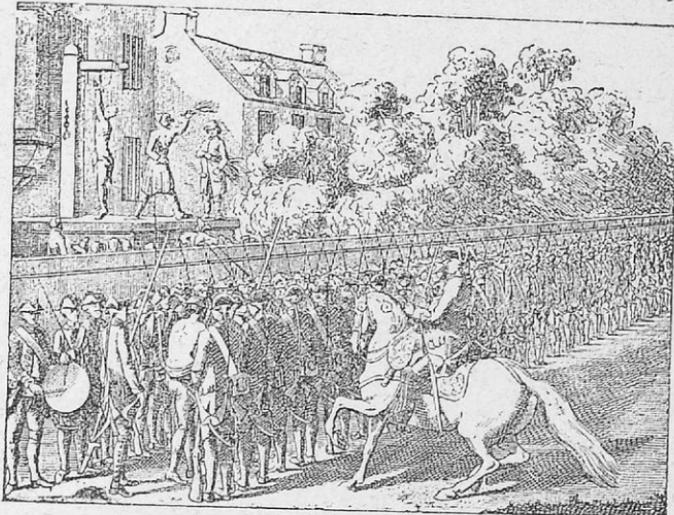
Ο Φρειδερίκος ἐσκέφθη ν' αὐξῆσῃ τὸν πληθυσμὸν τῶν χωρῶν τοῦ βασιλείου του. Πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ συντάξουν κατάλογον τῶν μερῶν, εἰς τὰ δυοῖς ἡδύνατο νὰ ἐγκαταστήσῃ χωρικοὺς καὶ νὰ ἴδούσῃ χωρία. Ἰδρυσε μάλιστα δλόκληρα χωρία πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἑλώδεις τόπους παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Οἱ ἑλώδεις οὗτοι τόποι ἀπεξηράνθησαν καὶ κατόπιν ἔκαλλιεργήθησαν. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του δ Φρειδερίκος ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος του 300,000 ἀποίκους ἐλθόντας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς.

Ο Φρειδερίκος ἐβοήθησε πολὺ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου πτωχευσάσας οἰκογενείας τῶν γαιοκτημόνων. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ αἱ δημόσιοι πρόσοδοι δὲν ἀνταπεκρίνοντο ἀποχρώντως εἰς τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς τοῦ Φρειδερίκου, δ συνετὸς οὗτος μονάρχης διὰ τῆς οἰκονόμιας τυν καὶ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν περιττῶν δαπανῶν κατώρθωσε ν' ἀποταμεύσῃ ὅχι μικρὰς χρηματικὰς ποσότητας. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίδοσιν τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ν' αὐξῆσῃ τοὺς φόρους χωρὶς δημαρχὸς νὰ βαρύνῃ αἰσθητῶς τοὺς ὑπηκόους του· οὕτῳ δὲ ηὔξησε κατὰ πολὺ τὰς προσόδους καὶ ἤδυνήθη ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἔξωραΐσῃ τὴν πρωτεύουσαν διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρῇ πολυάριθμον στρατόν, δστις ἀπετέλει τὴν κυρίαν δύναμιν τῆς Πρωσσίας.

Ο στρατὸς ἀπετέλει ἐν ἐκ τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ Φρειδερίκου Β'. Ο Φρειδερίκος παρέλαβε παρὰ τοῦ πατρός του στρατὸν ἐξ 85,000 ἀνδρῶν καὶ τὸν ηὔξησεν εἰς 220,000. Ο στρατὸς διετέλει ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν καὶ ὑπὸ πειθαρχίαν μᾶλλον σκληράν. Ἡτο περιωρισμένος εἰς τοὺς στρατῶνας. Η λιποτοξία ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα. Στρατιώτης λιποτακτήσας τρὶς ἐτυφεκίζετο. Ο συλλαμβάνων λιποτάκτην ἐλάμβανεν ἀμοιβήν. Συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του δ Φρειδερίκος ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπρεπε νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως, διότι μόνον οἱ τοιοῦτοι ἀξιωματικοὶ ἤδυναντο νὰ ἐμπνέουν σεβασμὸν εἰς τοὺς κοινοὺς στρατιώτας. Πρὸς ἐκπαί-

δευσιν δὲ τῶν εὐγενῶν νέων ὡς μελλόντων ἀξιωματικῶν ἵδρυσεν ἐν Βεροίᾳ φυλάρη στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν.

Οὐ Φρειδερίκος ὑπεστήριξε πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, Καὶ δὲ ἕδιος, ὅσάκις τοῦ ἔμενε καιρός, ἥσχολετο εἰς τὰ γράμματα καὶ συνέγραψε μάλιστα ἵκανὰ συγγράμματα πολιτικά, ἴστορικά, φιλολογικὰ καὶ ποιήματα εἰς γλῶσσαν γαλλικήν, τὴν δποίαν ἔξαιρετικῶς ἥγάπα.

Εἰκὼν 16.—Τιμωρίαι συνήθεις ἐν τῷ πρωσσικῷ στρατῷ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ζωγράφου Chopovnyiecki.

Αἱ τιμωρίαι ἐν τῷ πρωσσικῷ στρατῷ ἡσαν συνήθεις καὶ σκληραί. Εἰς τὸ πρώτον ἐπίπεδον τῆς εἰκόνος διποτάκτης ἔχων γυμνὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος διέρχεται μεταξὺ δύο στίχων στρατιωτῶν, ὡπλισμένων διὰ ῥάβδων, μὲ τὰς δποίας οὗτοι ὁφείλουν νὰ τύπτουν τὸν κατάδικον δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῶν. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνος παρίσταται ἡ διὰ βεργῶν τιμωρία, τὴν δποίαν ἐπέβαλλον διὰ μικροτέραν παράδισιν τῆς πειθαρχίας. Οὐ κατάδικος μὲ γυμνὸν τὸ σῶμα μέχρι τῆς δσφύσεος κρέμαται ἀπό τινος πασσάλου καὶ τύπτεται: μὲ δέσμην βεργῶν.

Ως πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἔδειχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθησκος. Ἐδέχθη εἰς τὸ κράτος του Γάλλους συγραφεῖς ἔξορισμέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικὰ τῶν συγγράμματα, εἰπὼν τὴν πολυθρύλητον ὁρίσιν «*Εἰς τὸ κράτος μου ἡμπορεῖ ἔκαστος νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν καθ'* δν τρόπον θέλει». Ἡμέραν τινὰ εἶπεν «Ολαὶ αἱ θρησκεῖαι εἶνε ἔξ ἵσου καλαί, δταν οἵ ἄνθρωποι, οἵ δποῖοι τὰς πρεσβεύουν, εἶνε ἀνάρρετοι. Καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι ἐὰν ἔλθουν

καὶ ζητήσουν νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ κράτος μας, εὐχαρίστως θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς αὐτοὺς νὰ κτίσουν ίδικούς των ναούς.

‘Ως ἄνθρωπος δὲ Φρειδερίκος ἔζη ἀπλούστατα. Συνήθως περιεκυκλούτο ὑπὸ δλίγων θεραπόντων. Τὸ ἀνάκτορόν του μόνον τὴν νύκτα ἐφυλάσσετο ὑπὸ ἔξ ἀνθρώπων. ‘Οταν ἔξήρχετο ἔφιππος, εἰς μόνον ὑπηρέτης τοῦ ἵππου τὸν ἡκολούθει.

Κατὰ τὸ τεσσαρακονταπενταετὲς διάστημα τῆς βασιλείας του δὲ Φρειδερίκος ἐδιπλασίασε τὴν ἔκτασιν τοῦ βασιλείου του καὶ ἐτριπλασίασε σχεδὸν τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ. Παρέλαβε βασίλειον μὲ 2,300,000 κατοίκους καὶ τὸ ἀφῆκε κατὰ τὸν θάνατόν του μὲ 6,000,000.

82. **‘Ο χρυσοῦς αἰών τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, ιαλλιτεχνίας καὶ ἐπιστήμης.** — Ἡ φιλολογία καὶ ἡ καλλιτεχνία τῆς Γερμανίας μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εὑρίσκοντο εἰς νηπιώδη κατάστασιν. Ἰσχυρὰν ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν ἡ μᾶλλον πρὸς δημιουργίαν αὐτῶν ἔδωκεν δὲ Φρειδερίκος δὲ Μέγας. ‘Ο-Φρειδερίκος ἦτο καὶ καὶ λόγος συγγραφεύς, προσείλκυσε δὲ εἰς τὴν σύλήν του καὶ τὸν Βολταῖρον, τὸν δποίον ἐκράτησεν ἐπὶ δύο ἔτη παρ’ ἑαυτῷ. Τὴν σπουδαιοτέραν δμως ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γερμανικῆς φιλολογίας ἔδωκεν δὲ συγχρωτισμὸς τῶν Γερμανῶν μετὰ τῶν Γάλλων καὶ μετὰ τοῦ ἀκμάζοντος γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, πολλοὶ δὲ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι Γερμανοὶ ἔγραφαν πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων των εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ὅστις ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Leibnitz ἦτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ λήγει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γκαΐτε, τὸ γερμανικὸν ἔθνος παρήγαγε πνεύματα, ἄτινα ἐδόξασαν καὶ ἐλάμπουν ὅχι μόνον τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλοκληρον τὴν ἀνθρωπότητα.

Τότε ἔξησεν δὲ μέγιστος καὶ ἐνδοξότατος ἐκ τῶν Γερμανῶν ποιητῶν καὶ εἰς ἐκ τῶν μεγίστων τῆς ὑφηλίου, δὲ **Γκαΐτε**.⁷ Ήδη κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν του δὲ Γκαΐτε ἔδειξε τὴν μεγαλοφυΐαν του, τῆς δποίας αἰώνια μνημεῖα ἐπρόκειτο νὰ καταστοῦν τὰ ἔργα του. ‘Ως ποιητὴς δὲ Γκαΐτε ἡρεύνησε περισσότερον παντὸς ἄλλου διμοτέχνου του τὰ ἐνδόμυχα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς δὲ τὰς ποιήσεις του δὲν δαπανᾶται εἰς κενὰς ἐκφράσεις, ἀλλὰ πάντοτε ἐκτιμᾷ τὴν ἀλήθειαν ὡς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ποιητοῦ.

Τὸ θαυμασιώτερον καὶ μεγαλοφυέστερον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ εἶνε δὲ Φάουστ, μέγα δρᾶμα εἰς δύο μέρη. ‘Ο, τι ὑψηλότερον καὶ βαθύτερον, δὲ τι λεπτότερον καὶ παθητικώτερον δύναται νὰ συγκινήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν εὔρηται εἰς τὸν Φάουστ. Τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν τοῦτο μνημεῖον συμβολίζει τὴν πάλην τῆς ἀνθρωπό-

τητος κατὰ τοῦ πονηροῦ πνεύματος. Ὁ Φάοντε ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἔργασίαν καὶ τὸν πόθους αὐτῆς, εἰς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας της, κατ' ἔξοχὴν δύναμις ἐκπροσωπεῖ τὰ ἴδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἄξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ τελειότης τοῦ πνεύματος τοῦ δαιμονίου τούτου ἀνδρός, δυσὶς εἰς οἰνδήποτε εἶδος ἐνησχολήθη παρήγαγεν ἀριστουργήματα. Θαυμάσιον εἶδυλλιακὸν ἔπος τοῦ Γκαΐτε είνε ὁ *Ἐρμανος καὶ ἡ Δωροθέα*, πλῆρες γλαφυρότητος, λυρικοῦ ὑψούς, θελγούσης ἀπλότητος καὶ θάυμασίας περιγραφικότητος. Ὁ Γκαΐτε ἥτο καὶ μέγας ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος, προηγουμάνθη δὲ καὶ προανήγγειλε πολλὰς ἐκ τῶν μεγάλων συγχρόνων ἀνακαλύψεων.

Άλλος μέγας ποιητὴς τῆς Γερμανίας, σύγχρονος καὶ στενὸς φίλος τοῦ Γκαΐτε, ὑπῆρξεν ὁ *Σίλλερ*, διάριτος τραγικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας. Ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Σίλλερ ὀραιοτέρα είνε οἱ *Δησταί*, δρᾶμα πλῆρες πάθους καὶ ὑψούς. Εἰς τοὺς Αηστὰς διὰ τοῦτο ἐκθέτει μετὰ μοναδικῆς ὑψηλορροίας τοὺς διωγμούς, τοὺς δύοις ὑφίστανται αἱ εὐγενεῖς καὶ μεγάλαι ψυχαὶ ἐκ μέρους τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐπιστημόνων κακούργων καὶ τῶν ἵσχυρῶν τῆς κοινωνίας, τῆς ὄποιας τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη μετὰ παροησίας κατηγορεῖ. Ἄλλα ἔξοχα δράματα τοῦ Σίλλερ είνε ἡ *Ἀνδριλιανὴ παρθένος*, ὁ *Γουλιέλμος Τέλλος*, ἐν τῷ δύοις ζωγραφίζει διάφορος ποιητὴς μετὰ δυνάμεως καὶ ἐναργείας τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φιλελευθερίαν, ἡ *Μαρία Στούαρτ* κλπ.

Ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἥκμασε καὶ ὁ μέγας θρησκευτικὸς ἐπικὸς ποιητὴς *Κόλπστον*, διάποιος ὅλον τὸν βίον του διῆλθε συγγράφων τὸ μέγα καὶ ἀθάνατον ἔργον του, τὴν *Μεσσιάδα*. Ἡ Μεσσιάς είνε ἐποποίια εἰς 20 δαφνίδας, ἐν ᾧ ψάλλει τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου, τὰ πάθη, τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ. Θεωρεῖται δὲ ἡ Μεσσιάς ὡς ἐν τῶν ὀραιοτέρων ἐπῶν τῆς νεωτέρας φιλολογίας.

Οἱ *Κατρινερ* ὑπῆρξε λυρικὸς ποιητὴς καὶ μέγας πατριώτης, συνέγραψε δὲ πολλὰ ἐνθουσιώδη πατριωτικὰ ἔσματα. Ἐνεκα τούτου ὀνομάσθη ὁ *Τυραταῖς* τῆς *Γερμανίας*.

Καὶ εἰς τὴν θείαν τέχνην τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ πρὸ παντὸς ἐν αὐτῇ ἀνεπτύχθησαν οἱ Γερμανοί. Ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἥκμασαν οἱ μεγαλείτεροι μουσουργοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Οἱ *Μόζαρτ*, εἰς τῶν μεγίστων Γερμανῶν μουσουργῶν. Ἐκ τῆς νηπιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας ὁ Μόζαρτ ἔδειξε τὴν μουσικὴν μεγαλοφυΐαν του. Ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν συνέθετεν ὁ ὕδιος μουσικὰ τεμάχια. Ἐν ἡλικίᾳ 12 ἐτῶν εἶχε καταστῆ περιβόητος εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, δὲ Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του. Ὁσαύτως καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀκούσας περὶ τοῦ Μόζαρτ ἐκάλεσε παρὸν ἔαυτῷ τὸ θέλγον παιδίον καὶ τὸ ἐκάλυψε μὲν τιμᾶς καὶ μὲ περιποιήσεις. Ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγάλου τούτου μουσουργοῦ εἶνε ὁ γάμος τοῦ Φιγαρώ, ὁ Δὸν Ζουάν, μελόδραμα εἰς δύο πράξεις, καὶ τὸ περίφημον *Mημόσυνον*, ἀριστούργημα μουσικῆς ἀπαράμιλλον, τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ μεγάλου τούτου μουσουργοῦ. Τὸ Μημόσυνον τοῦτο συνετέθη μὲν κατὰ παραγγελίαν ἐνὸς ἀγνώστου κυρίου μελανειμονοῦντος, ἀλλ ἐχοησίμευσε δι' αὐτὸν τὸν Μόζαρτ, ἀποθανόντα μόλις τὸ ἐπεράτωσεν, ἐν ἡλικίᾳ 35 ἑτῶν.

Eἰκὼν 17.—Ο Μόζαρτ.

“Ο *Μπετχόβεν*, μέγας καὶ οὗτος μουσουργός, ὅστις ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας εἶχε πάθει τὰ δύτα, ἐν ἡλικίᾳ δὲ 20 ἑτῶν κατήντησεν ἐντελῶς κωφός. Μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Μπετχόβεν διακρίνονται *τεραφωνίαι*, *συμφωνίαι*, *σονάται* καὶ τὸ ἔξιχον μελόδραμα *Φιδέλιο*. Η βαθύτης τῶν αἰσθημάτων, τὸ ὑψος τῆς συλλήψεως καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καθιστοῦν τὰ ἔργα τοῦ Μπετχόβεν ἀριστουργήματα καὶ κατατάσσονται μεταξὺ τῶν ὑψηλοτέρων προϊόντων τῆς μουσικῆς φαντασίας.

Μεγάλοι ἐπίσης μουσουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ *Μπάχ*, ὁ *Χαῖνδελ*, ὁ

Γκλούν, ὅστις μετερρύθμισε τὸ μελόδραμα ἐπὶ τὸ δραματικώτερον, καὶ ὁ **Χάϋδεν.**

Καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι ἔχουν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, τὸν **Δάννεκερ,** περίφημον γλύπτην, καὶ τὸν **Κάρολσφελδ,** διάσημον ζωγράφον.

Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ βασιλίδι τῶν ἐπιστημῶν, ἀνέδειξεν ἡ Γερ-

μανία κατὰ τὸν
IH' αἰῶνα πολλὰ
μεγάλα πνεύματα.
Τοιαῦτα εἶνε:

a') 'Ο Leibnitz.
'Ο Leibnitz, ζή-
σας εἰς τὸ τέλος
τοῦ IZ' καὶ εἰς
τὴν ἀρχὴν τοῦ IH'
αἰῶνος ὑπῆρξε μέ-
γας φιλόσοφος καὶ
μέγας ἐπιστήμων
(θεολόγος, μαθη-
ματικός, φυσικός,
ἱστορικός, νομο-
μαθής, φιλόλο-
γος). Μετὰ τὸν
Αριστοτέλην εἶνε
ὁ πολυμαθέστα-
τος τῶν μέχρι τοῦ-
δε ὑπαρξάντων ἐ-
πιστημόνων, τὸ
καὶ ἔξοχὴν διεθνὲς

πνεῦμα τῶν νεω-
τέρων χρόνων. β')

Εἰκὼν 18.—'Ο Μπετχόβεν.

'Ο **Κάντιος,** ὅστις ἐπίσης ὑπῆρξε περίφημος φιλόσοφος. γ') 'Ο **Φίχτε,**
μαθητὴς τοῦ Καντίου. Τὸ φιλοσοφικὸν του σύστημα καταντᾷ εἰς
εἶδος τι πανθεϊσμοῦ, δ') 'Ο **"Εγελος.** Καὶ τούτου τὸ φιλοσοφικὸν
σύστημα κλίνει πρὸς τὸν πανθεϊσμόν. ε') 'Ο **Σέλλιγγ,** περίφημος
καὶ αὐτὸς φιλόσοφος. τ') 'Ο **Σονπενχάδονερ.** Οὗτος εἶνε ἀρχηγέ-
της τῆς σχολῆς τῆς ἀπαισιοδοξίας, πολέμιος τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν
τοῦ Φίχτε, τοῦ Σέλλιγγ καὶ τοῦ Εγέλου.

Είς τὰς θετικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἀνέδειξε τὸ γερμανικὸν ἔθνος πλεῖστα μεγάλα πνεύματα. Ἐκτὸς τοῦ Γκατε, τοῦ Σίλλερ καὶ τοῦ μεγάλου Leibnitz, κατὰ μὲν τὸν IZ' αἰῶνα ἀνεδείχθη ὁ **Κέπλερος**, διθεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας ἀστρονομίας, ὁ **νομοθέτης τοῦ οὐρανοῦ**, ὃς ὠνομάσθη. Ὁ Κέπλερος ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας του ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν, τὰ δποῖα ἐκαλλιέργησε καθ' ὅλον τὸν βίον του, μετὰ πολυετεῖς δὲ καὶ λίαν κουραστικὰς ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ "Ἀρεως ἔξεφερε τὴν ὥραιάν περὶ τοῦ πλανήτου τούτου θεωρίαν του, ἦτις φέρει τὸ ὄνομά του. Ἐπίσης ἔξηγγειλε τοὺς περὶ τῶν κινήσεων τῶν πλανητῶν νόμους, οἵτινες δονομάζονται **Νόμοι τοῦ Κεπλέρου**. Ἐπὶ τῶν νόμων τούτων στηριζόμενος διάσημος Ἀγγλος Νεύτων ἔξηνεγκε τὸν περίφημον περὶ τῆς παγκοσμίου ἔλεως νόμον του.

Κατὰ δὲ τὸν αἰῶνα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἥκμασεν δι μέγας ἀστρονόμος **"Ἐρσκελος**. Εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ἀστρονόμον διφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ καὶ τῶν διορυφόρων αὐτοῦ, ὃς καὶ τῶν διορυφόρων τοῦ πλανήτου Κρόνου. Τότε ἥκμασε καὶ δι **Οὐμβόλδος** εἰς τῶν μεγίστων ἐπιστημόνων τοῦ κόσμου. Οὗτος ἐπεδόθη πρὸ παντὸς εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, χάριν τῶν δποίων ἔκαμε μακρὰ ταξίδια εἰς τὴν Ἀμερικήν, τὰς δὲ ἐκ τῶν ταξιδίων τούτων ἐντυπώσεις του συνώψισεν εἰς τὸ περίφημον ἔργον του **«Περιήγησις εἰς τὰς Ἰσημερινὰς χώρας»**. Τὸ μέγιστον ὄμως καὶ σπουδαιότατον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Οὐμβόλδου, τὸ ἀνοίξαν εἰς αὐτὸν τὴν πρὸς τὴν ἀθανασίαν πύλην, εἶνε τὸ ἐπιγραφόμενον **Κόσμος**. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον εἶνε ἐν ἐκ τῶν βαθυνουστάτων προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΓΣΤΡΙΑΣ

83. Κυβέρνησις τῆς Μαρίας Θηρεσίας. — Ἡ Μαρία Θηρεσία τάσσεται μεταξὺ τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν ὅσαι ποτὲ ἐκάθισαν ἐπὶ θρόνου, ἔβασίλευε δὲ ἀπὸ τοῦ 1740—1780. Ὁ σύζυγός της Φραγκίσκος, καίτοι ἔφερε τὸ δξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος, διμως δὲν μετέσχε τῆς κυβερνήσεως τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. "Οπως δι μέγας Φρειδερίκος, οὕτω καὶ ἡ μεγαλόφρων καὶ νουνεχῆς αὔτη γυνὴ μετὰ τὴν ἀποκατάσταστασιν τῆς εἰρήνης ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς φροντίδας τῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους, εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῇ σύμβουλον τὸν ἔξοχον πολιτικὸν Kaunitz, ὅστις δλοψύχως ἀπέβλεπεν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας. Διὰ τῆς ἔμφρονος λοιπὸν διοικήσεως τῆς Μαρίας Θηρεσίας καὶ τοῦ Kaunitz ἐθεραπεύθησαν πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ πολέμου πληγαὶ καὶ ἡ Αὐστρία ἀνέλαβε ταχέως. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομη-

χανία ἀνεπτύχθησαν καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐν γένει κατάστασις τοῦ κράτους ἐπὶ τοσοῦτον ἐβελτιώθη, ὅστε αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἐτριπλασιάσθησαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία ἐπεμελήθη καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπηκόων τῆς Ἰδρυσασα πλεῖστα ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα. Καίτοι ἦτο ἔνθεμος δπαδὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις δὲν ἐλάνθανον αὐτὴν αἱ διάφοροι καταχοήσεις, αἵτινες ἐγίνοντο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Διὰ τοῦτο περιώρισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ δικαιώματα, κατήργησε τὰ ἱεροδικεῖα, ἀπηγόρευσε τὴν κατάταξιν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον πρὸ τοῦ 20 ἔτους τῆς ἡλικίας, προσέτι δὲ κατέλυσεν εἰς τὸ κράτος τῆς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουτιῶν. Ἐν γένει ἡ Μαρία Θηρεσία πρώτη συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ὅλης αὐστριακῆς μοναρχίας ἀπὸ μεσαιωνικοῦ εἰς νέον κράτος.

84. Ἰωσήφ Β' (1780—1790).—Λεοπόλδος Β' (1790—1792).—Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωσήφ Β'. Ὁ Ἰωσήφ Β' ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἔξαιρετος ἡγεμών. Ἐκέντητο τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μητρός του, ἦτο δῆμος κατά τι δρμητικοῦ χαρακτῆρος· δι᾽ ὅ καὶ δὲν ἐκυβέρνησε μετὰ τῆς αὐτῆς περισκέψεως, μεθ᾽ ἣς καὶ ἡ μήτηρ του. Ἐνθὺς ἔξ αὐτῆς οὗτος προέβη εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ· κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν εὐεργετήσας οὕτω σπουδαίως τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν· εἰσήγαγεν ἵσην δι᾽ ὅλας τὰς τάξεις φορολογίαν καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἴσοτητα πάντων τῶν ὑπηκόων του ἀνεν διακρίσεως προσώπου ἢ τάξεως· ἀπένειμε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς ὅλα τὰ θρησκεύματα· περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναστηρίων, μεταχειρισθεὶς τὰς προσόδους αὐτῶν εἰς βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ εἰς ἰδουσιν κοινωφελῶν καταστημάτων. Ἀλλ᾽ εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας προέβη ὁ Ἰωσήφ μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ᾽ ὅψει ὅτι πάντες οἱ ὑπήκοοι του δὲν ἥσαν οὔτε ὠριμοί πρὸς τοῦτο οὔτε δεκτικοί. Ἐντεῦθεν αἱ πλεῖσται τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἰδίως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προσεκάλεσαν μεγάλας δυσαρεσκείας καὶ ταραχάς. Ἐν Οὐγγαρίᾳ δὲ ἡ κραταιὰ δριστοκρατία ἐξεγερθεῖσα ἦνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀνακαλέσῃ πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεών του.

Ἡ ἀποτυγία τῶν σωτηρίων καὶ φιλανθρώπων βουλευμάτων τοῦ Ἰωσήφ καὶ ἡ παραγγώρισις καὶ μὴ ὁρθὴ ἐκτίμησις τῶν γενναιοτάτων προθέσεων αὐτοῦ ἐπίκραναν τὴν ζωήν του. Ἐνῷ δὲ οὗτος εὑρίσκετο εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν χώρας πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἀπέθανε.

Τὸν Ἰωσήφ Β' διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Λεοπόλδος Β', ἡγεμὼν συγχριτούμενος από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς.

νετὸς καὶ φιλάνθρωπος. Ὁ Λεοπόλδος κατήργησε πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ οὕτω ἐπανήγαγε κατὰ μικρὸν τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος ἀλλ᾽ ἔπραξε πολλὰ ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας. Ἐκ τῶν πρώτων ἀπεδοκίμασε τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ συνησπίσθη μετὰ τῆς Πρωσσίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπ᾽ ἀδελφῆ γαμβροῦ του Λουδοβίκου ΙΤ' τῆς Γαλλίας. Ὁ Λεοπόλδος ἀπέθανεν τῷ 1792 ἀφήσας εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν του Φραγκίσκον Β'.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ Γ'.

85. **Μωάμεθ Β'.**—**Βεγιαζήτ Β'**.—Ἡ ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' τῷ 1453 ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὰ ἀσθενῆ λείψανα τῆς ἑλληνικῆς κυριότητος ἦ ἀνεξαρτησίας ἔμελλον νὰ ἐκλείψουν ἀνευ τινός θιρύβου καὶ σχεδὸν ἀνευ τινὸς πᾶλης. Οἱ Ἐνετοί, οἱ Γενοᾶται καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἵπποται ἔμελλον ἀλληλοδιαδόχως νὰ ἐκχωρίσουν εἰς τοὺς βαρβάρους ἄρταγας δια τοὺς ἀρτάσει ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας αὐτοκρατορας.

Ο Μωάμεθ Β', ἀφοῦ διερρύθμισε τὰ πράγματα τῆς νέας καθέδρας του κατὰ τρόπον τοιχικόν, προέβη ἔπειτα εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων κατάκτησιν καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν κατέλυσε τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κράτος τῶν δεσποτῶν Παλαιολόγων, τὸ φραγκικὸν κράτος Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος ἐκυρίευσε προσέτι ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τὰς νήσους Εὗθοιαν καὶ Χίον, καὶ ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Οὕτω δὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1E' αἰῶνος ἀπασαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ὁθωμανοὺς πλὴν τῶν μερῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἥτοι τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου, τῶν πόλεων τῆς Ηελοποννήσου Πατρῶν, Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου Μονεμβασίας, Ἀργους, ἔτι δὲ τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ιωάννου κατεχομένης Ρόδου. Οὐ μίος καὶ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Β' Βαγιαζίτ Β'. (1503—1512) ἀφήσεσεν ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὰς Πάτρας καὶ τὸ Δυρράχιον.

86.—**Σελήνη Α'** (1512—1520).—Ἐπὶ Σελήνη Α', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βαγιαζήτ Β', τὸ δικαιονικὸν κράτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἔκτασιν. Ὁ σουλτάνος οὗτος, δόστις διὰ τὴν σκληρότητά του ὀνομάσθη ἄγριος ἢ θηριώδης, ὑπῆρξε πολεμιστὴς καὶ εἰς ἐκ τῶν μεγάλων σουλτάνων. Κατέκτησεν οὗτος τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, κατέκτησε δὲ καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔθεσεν ἐν αὐτῇ τέρμα εἰς τὸ ἐπὶ 263 ἔτη διαρκέσαν κράτος Μαμελούκων (1255—1517). Ὁ τελευταῖος τῆς

δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν χαλίφης μετεβίβασεν εἰς τὸν Σελὴμ τὸ τίτλον τοῦ ἴμαμου καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου. Ἐκτοτε οἱ Ὁθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατέστησαν θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἰσλαμισμοῦ.

87.— **Σουλεῖμάν οὐρανούς Β'** (1520—1566).— Τὸν Σελὴμ Α' διεδέχθη ὁ νιός του Σουλεῖμάν Β', ὁ ἐπικαλούμενος **Μεγαλοπρεπῆς**. Οὗτος διό τῶν ἐπὶ 40 ἔτη συνεχῶν νικῶν του προίγαγε τὸ δύναμιν κράτος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του δι' ὃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ εἶνε ἡ ἐνδοξότερα τῆς μουσουλμανικῆς κυριαρχίας. Πρώτην ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Σουλεῖμάν Β' κατὰ τῆς Οὐγγαρίας τῷ 1521 καὶ ἐκνοίευσε τὸ ὅχυρὸν Βελιγράδιον καὶ ἄλλας πόλεις ἀνηκούσας εἰς αὐτήν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ρόδου καὶ μετὰ μεγάλας ἀπωλείας κατόρθωσε ν' ἀποσπάσῃ αὐτήν ώς καὶ τὰς περὶ αὐτήν νήσους ἀπὸ τὸν ἵπποτας τοῦ Ἀγίου Ιωάννου. Ἀκολούθως εἰσέβαλεν ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ κατέκλυσεν αὐτήν. Κατατροπώσας δὲ τὰ οὐγγρικὰ στρατεύματα εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Μουχάτι, ἐν ᾧ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β', εἰσῆλθεν ἐπειτα εἰς τὴν πρωτεύουσαν Βούδαν καὶ ἐγκατέστησε βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας τὸν βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας Ιωάννην Ζαπόλην, ὅστις ἔγινεν ὑποτελής εἰς αὐτόν. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῆς Βιέννης καὶ ἐποιόρκησεν αὐτήν (1529)· μὴ κατορθώσας δὲ νὰ τὴν κυριεύσῃ ἦναγκάσθη ν' ἀναζεύξῃ ἀπρακτος. Τῷ 1532 ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ ἀπέτυχεν.

Ἀκολούθως ὁ Σουλεῖμάν Β', βιοθυμούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ περιφήμου πειρατοῦ Χαϊφεδίν Βαρβαρόσσα, ἀρνησιθρήσκου χριστιανοῦ, τὸν δόποιον διώρισεν ἀρχιναύαρχον, προσήργησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν Ἐνετὸν τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Κυκλαδας. Καὶ ἀλλὰ δὲ πολλὰ μέρη κατέκτησε καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν τὸ δύναμιν κράτος ἐπὶ Σουλεῖμάν Β' ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Καθ' ἀπασαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν ἀντήχει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τούτου σουλτάνου, τὴν δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτοῦ ἐθήρευνον οἱ βασιλεῖς (ἰδ. σ. 49).

88. **Σελὴμ Β'** (1566—1574).— Ὁ Σελὴμ Β', νιός καὶ διάδοχος τοῦ Σουλεῖμάν Β', ὃτο ἐπιρρεπής εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τὰς ἀκολασίας. Οὗτος ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Κύπρον, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος Α' κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ναΐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ναΐται δὲν ἤδυναντο νὰ κατέχουν ἀσφαλῶς τὴν νῆσον, μετεπώλησαν αὐτὴν εἰς τὸν γαλλικὸν οἴκον τῶν Λουσι-

λιανῶν (Lousignan), οἵτινες ἥρξαν ἐν τῇ νῆσῳ μέχρι τοῦ 1484, ὅπότε περιῆλθεν αὗτη εἰς τοὺς Ἐνετούς. Ὁ Σελὴμ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κύπρου μετὰ ἴσχυρῶν δυνάμεων ἔγινε κύριος αὐτῆς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα. Κατόπιν δὲ ἡπείρησε καὶ τὴν Κέρκυραν. Θὰ ἔκυρίευε δὲ καὶ αὐτήν, ἢν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν κατωρθοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη συμμαχία μεταξὺ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἐνετίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμμαχίας ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571) καθ' ἥν ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη (σελ. 50). Οἱ διάδοχοι τοῦ Σελὴμ Β' ὑπῆρξαν ἐκτεθηλυμένοι καὶ ἀδοξοί σουλτᾶνοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἥρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

89. **Ιβραήμ Α'** (1640—1648).—**Μωάμεθ Δ'** (1648—1687).—‘Ο Ιβραήμ Α' ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον κτηνωδῶν σουλτάνων. Ἐπὶ τούτου ἥρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Ἐν ἔτει 1648 κραταιὸς ὀθωμανικὸς στόλος ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κρήτης. Οἱ Ὀθωμανοὶ κυριεύσαντες μετὰ δίμηνον πολιορκίαν τὰ Χανία καὶ ἐπειτα τὴν Σοῦδαν προέβησαν ἀμέσως κατόπιν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ἥτοι τοῦ Ἡρακλείου, οὗτινος οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἥρωϊκώτατα.

Ἐνῷ ἔξηκολούθει ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Ιβραήμ Α' ἔξε-
θρονίσθη καὶ ἐφονεύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱός του Μωάμεθ Δ',
ἐπιτετῆς τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωάμεθ
Δ' τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιέπεσεν εἰς ἀναοχίαν ἔως ὅτου ὁ μεγαλε-
πήβολος μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουπρουλῆς ἀνέλαβε τὸ πηδάλιον τοῦ
παραλελυμένου κράτους. Ἐκυβέρνησεν οὗτος μετὰ συνενέσεως καὶ αὐστη-
ρότητος καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Τοῦτον ἀποθα-
νόντα διεδέχθη ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου βεζύρου ὁ ἄξιος υἱός του
Ἀχμέτ Κιουπρουλῆς.

Ἐν ἔτει 1666 ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου αὐτὸς ὁ Ἀχμέτ Κιου-
προλῆς, ἵνα διευθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου.
Εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῷ ὁ Κιουπρολῆς ἐν Κρήτῃ ὡς διερμηνέα τὸν Ἐλ-
ληνα Παναγιώτην Νικούσιον. Ἀλλὸς συγχρόνως καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἀνέθε-
σαν τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου εἰς τὸν οὐλύ ἥττον περιώνυμον στρα-
τηγὸν Φραγκῆσκον Μοροζίνην. Ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ Ἡρακλείου δι-
ήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ
πόλις μετὰ εἰκοσαετῆ ἥρωϊκὴν ἀντίστασιν παρεδόθη μεταβεβλημένη
εἰς ἔρεπτα (1669).

90. **Ἐκστρατεία τοῦ Μεροζίνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀτ-
τικήν.—Πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.—Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος.—**
Οἱ Ἐνετοὶ ἀποκέσαντες τὴν Κρήτην ἐκαραδόκουν τὴν κατάλληλον στιγ-

μὴν δπως ἐκδικηθοῦν τοὺς Ὀθωμανούς. "Οταν δὲ τῷ 1682 δ Μωάμεθ Δ' περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης μετὰ δκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἐκυρίευσε τὴν Κορώνην. Ἐν δευτέρᾳ ἐστράτειᾳ τῷ 1686, τῆς δποίας μετέσχε καὶ δ Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξμᾶρκος, δ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, προσέστη δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ἀργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Ηπάτρας, τὸν Μυστρᾶν, ὡς καὶ τὴν Ναύπακτον. Οὕτω δὲ ἔγινε κύριος ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Μονεμβρίσιας.

Μετὰ ταῦτα δ Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξμάρκου ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐποιιόρκησε τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐν Ἀθήναις Ὀθωμανοὶ πάρεσκευάσθησαν πρὸς ἀντίστασιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ὠχύρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Οἱ Ἐνετοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζουν τὴν Ἀκρόπολιν. Τῇ 16ῃ Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα διφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μισθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, δστις ἐχογησίμευεν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν ὡς πυριτιδαποθήκη. Τρομερὰ ἐκρηκτική ἐπηκολούθησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου τούτου καλλιτεχνήματος, δπερ ἔως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Μετὰ τοεῖς ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης εἰς τὸν νικητὰς καὶ δι' ἐνετικῶν πλοίων μετεκομίσθησαν εἰς Σμύρνην.

Ο Μοροζίνης κατόπιν ἐπῆλθε πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσε καὶ τὴν Μονεμβασίαν. Ή παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου συνεπήνεγκε τὴν δόλοσχερῆ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Ἐνετούς. Μετ' οὐ πολὺ δ Μοροζίνης, δστις εἶχε τιμηθῆ ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς γερουσίας διὰ τῆς προσωνυμίας **Πελοποννησιακὸς** καὶ εἶχεν ἀναδειχθῆ δόγης, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ καμάτου τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τοῦ γῆρατος ἀπέθανε τῷ 1694 ἐν Ναυπλίῳ, ή δὲ Ἐνετία στερηθεῖσα τοῦ ἔξοχου στρατηγοῦ τῆς δὲν ἥδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς κατακτήσεις τῆς.

Η λυσσώδης δραγὴ τῶν Ὀθωμανῶν διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα ἀτυχήματα ἐστράφη κατὰ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ', δστις ἐκθρονισθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ μετὰ πέντε ἔτη ἀπέθανεν.

91. Σουλεϊμάν Γ' (1687—1691).—Ἀχμέτ Β' (1691—1695). Μουσταφᾶς Β' (1695—1702).—Συνθήκαι Καρλοβιτσίου καὶ Πασσάροβιτς.—Ἐπι τῶν δύο πρώτων τούτων σουλτάνων τὰ πράγματα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διηγύθεν δέ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς Κιουπρολῆς, ἀδελφὸς τοῦ προινημονευθέντος Ἀχμέτ Κιουπρολῆ. Ἀντεπεξέλθων οὗτος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον προχωρήσει μέχρι τοῦ Αἴμου, ἥναγκασεν αὐ-

τοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλλοὶ ἐν τινι μάχῃ ἔφονεύθη διὰ σφαίρας τηλεβόλου, μετ' αὐτοῦ δὲ κατέπεσε τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ο διάδοχος τοῦ Ἀχμέτ Β' Μουσταφᾶς Β' ἀπεφάσισε νὰ δῶσῃ πέρας εἰς τὸν μακρὸν κατὰ τῆς Ἀντορίας πόλεμον ἀλλοὶ ἡττήθη διοσκερῶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ζέντας (1697), μεθ' ὃ συνωμολογήθη ἡ περίφημος συνθήκη τοῦ Καρλοβιτσίου (1699) ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς Τουρκίας. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καρλοβιασίου ἡ Πελοπόννησος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου συμπεριλαμβανομένου καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους διέμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἐνετῶν. Ἐλλοὶ ἐπαναληφθέντος βραδύτερον τοῦ πολέμου μεταξὺ Αντορίας καὶ Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', συνωμολογήθη νέα εἰρήνη, ἡ τοῦ Πασσάροβιτς (1718), καθ' ἣν ἡ Πελοπόννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΡΩΣΙΑ

92. Η Ρωσία μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Ρωμανώφ. — Τὸ ὁωσικὸν κράτος ἀπετελεῖτο ἀπὸ σλαυϊκᾶς φυλάς, αἰτινες ἐβδελύσσοντο τὸν πολιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσήχθη μὲν ἐκ Κων}πόλεως εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνος διὰ τοῦ Βλαδιμήρου Α', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰ ἥθη τῶν Ρώσων.

Ο Βλαδιμήρος Α', ὅστις εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Κίεβον, ὑπῆρξεν ἡγεμὼν κραταιός. Ο νίδις αὐτοῦ Ἱαροσλαῦος Α' (1018—1054) ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς Ρωσίας. Μετὰ τὸν Ιαροσλαῦον ἐπηκολούθησε μακρὰ χρονικὴ περίοδος, καθ' ἣν ἡ Ρωσία διαιρεθεῖσα εἰς πλείονας τῶν πεντήκοντα ἡγεμονιῶν περιείπεσεν εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμήν, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μογγόλους. Αἱ διάφοραι ὁωσικαὶ ἡγεμονίαι ἐπὶ διακόσια ἔτη ἀνεγγώριζον τὴν ὑπεροτάτην ἀρχὴν τοῦ μεγάλου χαγάνου τοῦ Κιπτσάκ καὶ ἐπλήρωνον εἰς αὐτὸν φόρον ὑποτελείας *.

Πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ ὁωσικοῦ κράτους ἀπέβη ὁ ἡγεμὼν τῆς Μόσχας Ἰβάν (Ἰωάννης) Γ' (1462—1503). Οὗτος ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων, ἦνωσεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ὁωσικὰς ἡγεμονίας καὶ αγόριξες τὸ ἔνιατον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Ρωσίας ἔλαβε πρῶτος τὸν τίτλον

* Ἐκ τῆς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος διαλύσσεως τοῦ τεραστίου Μογγολικοῦ κράτους προέκυψαν πέντε ἰδιαίτερα μογγολικὰ κράτη, μεταξὺ τῶν δύοιων καὶ τὸ τοῦ Κιπτσάκ, ἐκτενόμενον ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Βαλτικῆς.

«τσάρος πασῶν τῶν Ρωσιῶν» ἥτοι ὁ ωσικῶν ἡγεμονιῶν λαβὼν δὲ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ τελευταίου Ἑλληνος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, προσέλαβε καὶ τὸν δικέφαλον ἀετὸν εἰς τὸ ὁωσικὸν στέμμα.

‘Ο ‘Ιβάν Δ’ (1542—1588), δὲ πικληθεὶς **Τρομερός**, συνέστησε μόνιμον στρατόν, τοὺς **στρελίτσους**, καὶ ἔδρυσε τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας. Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ ‘Ιβάν Δ’ συνέβησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες ἐπέφεραν τὴν ταπείνωσιν τοῦ ὁωσικοῦ κράτους· ἀλλὰ τότε κατέλαβε τὸν θρόνον (1615) δὲ καεπταετής Μιχαὴλ Ρωμανῷ, γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Ρωμανῷ.

93. Δυναστεία τῶν Ρωμανῶν ἐν Ρωσίᾳ.—Αλέξιος Α’.—Πέτρος ὁ Μέγας. — Ο Μιχαὴλ Ρωμανῷ ἔγινεν, ὡς προείπομεν, ἰδρυτὴς ὁμονύμου δυναστείας, ἣτις ἦρξεν ἐν Ρωσίᾳ μέχρι τοῦ 1918. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ‘Αλέξιος Α’ (1645—1676), ὃστις ἐστερέωσε τὸν θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν. Ο ‘Αλέξιος ἀποθανὼν ἀφῆκε τέσσαρα τέκνα, τὸν Θεόδωρον, τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν Σοφίαν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ δευτέρου ο ‘Ο Θεόδωρος ὡς πρεσβύτερος κατέλαβε τὸν θρόνον, μειά τινα δὲ ἔτη ἀπέθανεν ἄτεκνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης ἦτο ἡλίθιος, ὁ Θεόδωρος εἶχεν δρίσει ὡς διάδοχον τὸν ἐτεροθαλῆ ἀδελφόν του Πέτρον, δεκαετῆ ὅντα. Ἀλλ’ ἡ ἐτεροθαλῆς ἀδελφὴ τοῦ Πέτρου Σοφία ἀγομένη ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλαρχίας κατώρθωσε διὰ τῶν στρελίτσων¹ ὥστε μετὰ τοῦ Πέτρου νὰ ἀνακηρυχθῇ ὡς τσάρος καὶ ὁ ἡλίθιος Ἰωάννης, προσέτι δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος ἀμφοτέρων.

Η Σοφία ἐπιθυμοῦσα νὰ διατηρήσῃ διὰ παντὸς τὴν ἔξουσίαν παρημέλησε καθº διοκληρίαν τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Πέτρου καὶ ἀπεμάκρινεν αὐτὸν μετὰ τῆς μητρός του εἰς τι πλησίον τῆς Μόσχας χωρίον. Ἐκεῖ περιεστοιχίσθη ὁ Πέτρος ὑπὸ πεντήκοντα διεφθαρμένων νέων, τοὺς δοπίους ἔξελεξεν ἡ Σοφία ὡς συμπαίκτας δῆθεν αὐτοῦ, πράγματι δύμως ἵνα ἐκ τῆς μετº αὐτῶν συναναστροφῆς διαφθαρῇ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ὁ νέος τσάρος καὶ οὕτω καταστῇ ἀνίκανος εἰς τὸ ἄρχειν. Ἀλλ’ ὁ σκοπὸς τῆς κακοβούλου ἀδελφῆς δὲν ἐπέτυχεν. Η ὑπέροχος διάνοια τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἴσχυρὰ αὐτοῦ βιούλησις κατ’ οὐδὲν ἥλλοιώ-

1 Οἱ στρελίτσοι ἀπετέλουν τὸ ὁωσικὸν πεζικόν, χρησιμεύοντες καὶ ὡς σωματοφυλακὴ τῶν τσάρων. Ἡσαν ἄγγιοι καὶ ἀχαλίνωτοι καὶ ἐστασίαζον πολλάκις δι’ ἔλαχίστην καὶ ἀσήμιαντον αἰτίαν, ὀμοίαζον δὲ πολὺ πρὸς τοὺς Ρωμαίους πρωτοιανοὺς καὶ πρὸς τοὺς γενιτσάρους τῶν Τούρκων.

θησαν ἐκ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, εἰς τὰς δροίας μετὰ τῶν συμπαικτῶν του εἶχε παραδοθῆ.

Μεταξὺ τῶν συμπαικτῶν τοῦ Πέτρου ἦσαν καὶ τινες ἔνοι τυχοδιῶκται. Ἐκ τούτων ἐπισημότερος ἦτο δὲ ἐκ Γενεύης Λεφόρτιος, ὃστις περι-

Εἰκ. 19. — Τσάρος καὶ τσαρίνα κατὰ τὸν 17ον αἰώνα.

ελθόν πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης πολλὰ εἶδε καὶ πολλὰ ἔμαθεν. Οὗτος ἐκθησύμευσεν εἰς τὸν Πέτρον τρόπον τινὰ ὡς διδάσκαλος ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ διοικήσει, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἴδεαν νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ψωσίαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Λεφόρτιος δὲ Πέτρος ἐσκημάτισεν ἐν τῷ χωρίῳ, διόπου ἔξη, μικρὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ χωρικῶν καὶ ἐκ τῶν συμπαικτῶν του, οὔτινος σώματος προτίστατο δὲ Λεφόρτιος καὶ ἐγύμναζεν αὐτὸν κατὰ τρόπον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Σοφία, ἐννοήσασα δὲ τὴν ἔξουσίαν ἔμελλε νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τῶν χειρῶν της, ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἀδελφόν της Πέτρον μεταχειρισθεῖσα πρὸς τοῦτο ὡς ὅργανα τὸν στρελίτσους. Ἀλλ' δὲ Πέτρος ἐννοήσας ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον ἐματαίωσε μὲ τὸ μικρόν του στρατιωτικὸν σῶμα τὴν μελετηθεῖσαν ἐπιβουλὴν τῶν στρελίτσων, ἐθανάτωσε τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν καὶ ἐνέκλεισεν εἰς μοναστήριον τὴν ἀδελφήν του (1689). Ἐκτοτε δὲ ἦρξε μόνος, τοῦ Ἰωάννου συμμετέχοντος τῆς ἀρχῆς κατ' ὄνομα.

‘Ιστορία Εὐρωπαϊκή καὶ ‘Ελληνική N. Βραχνοῦ

94. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.— Τὸ δώσικὸν κράτος κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα κατεῖχε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ἀλλὰ τὸ ἀχανὲς τοῦτο κράτος ἦτο ἡμιασιατικόν. Οἱ Ῥῶσοι διαμείναντες ἐπὶ δύο αἰῶνας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων εἶχον προσλάβει τὰ ἀνατολικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἐφόδουν ἐνδύματα ποδήρη καὶ πλατέα μὲ κειρίδας ἐνέρειας. Ἐτερεφον πώγωνα μακρόν. Τὰς γυναικας εἶχον κλεισμένας εἰς ἴδιαίτερον διαμέρισμα καὶ ὅταν αὗται ἐξήρχοντο εἶχον τὸ πρόσωπον κεκαλυμμένον, μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὰς οἱ ἄνδρες σκληρῶς. Οἱ Ῥῶσοι διετήρησαν τὴν μογγολικὴν συνήθειαν τοῦ κνούτου, μὲ τὸ δποῖον ἡδύναντο νὰ φονεύσουν ἀνθρωπὸν δι^τ ἐνὸς κτυπήματος. Κατὰ τὸ ἔθος δὲ τῶν Ἀνατολιτῶν ἔχαιρετιζον ὑποκλινόμενοι μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Οἱ ἡγεμὼν αὐτῶν, **τσάρος** καλούμενος, ἦτο ἀπόλυτος κύριος ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του, ἔχων δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Νόμοι τοῦ κράτους ἦσαν τὰ **օυνάκια** ἢτοι τὰ διατάγματα τοῦ τσάρου. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον ἐν Μόσχῃ ὠνομάζετο **Κρεμλῖνον**.

Ἡ δώσικὴ κοινωνία ἦτο διηρημένη εἰς δύο τάξεις, εἰς τὸν **βοϊάρους** (εὐγενεῖς) καὶ εἰς τὸν **μουζίκους** (χωρικούς). Οἱ βοϊάροι ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς, οἱ δὲ μουζίκοι ἦσαν δουλοπάροικοι. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ῥωσίᾳ οὔτε βιομηχανία. Τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς κεῖρας τῶν Ἐβραίων, οἵτινες ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰς πόλεις.

Ἡ Ῥωσία ἦτο κράτος ἡπειρωτικόν. Οἱ Ῥῶσοι δὲν ἡδύναντο νὰ ἐποικιωνώντας μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης διὰ θαλάσσης, διότι ἡ Ῥωσία δὲν εἶχε θαλασσίαν ἔξοδον πρὸς τὴν Εὐρώπην. Τὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰς δὲ τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τούρκοι. Ἡ μοναδικὴ δώσικὴ θάλασσα, ἡ **Δευτὴ θάλασσα**, ἐπὶ δικτὼ μῆνας εἶνε παγωμένη, Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει εἰς μόνον λιμήν, δι τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὸν δποῖον ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ θεοῦ αἰῶνος ἥρχοντο ὄλλανδικὰ καὶ ἀγγλικὰ πλοῖα ἵνα ἐμπορευθοῦν.

95. **Η κυβέρνησις τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1689—1725).**— Οἱ Πέτρος ἀνύψωσε τὴν Ῥωσίαν εἰς μεγάλην δύναμιν τοῦ βιορρᾶ καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν τότε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων δι^τ ὃ καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσίας. Οἱ Πέτρος ἦτο ἐκ φύσεως παράφροος καὶ ενεργέθιστος καὶ ἔνεκεν ἀτελοῦς ἀγωγῆς τραχὺς τοὺς τρόπους· ἀλλ᾽ ἐν τούτοις ἦτο ἔνθους ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὅδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Λεφορτίου ἐσπούδασε νὰ μεταφυτεύσῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Καὶ πρῶτον ἥσκολήθη νὰ καταρτίσῃ στρατὸν συντεταγμένον κατ^τ εὐρώ-

παϊκὴν τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ νέου στρατοῦ του δστις ἀνήρχετο 12,0000 ἐκυρίευσεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ Ἀζόφ καὶ διανοίξας εἰς τὸ κράτος του τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσε τὸ Ταϊγάνιον. Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἐνῷ τότε δὲν εἶχεν οὐδὲ λέμβον. Ἐκάλεσε λοιπὸν μηχανικοὺς καὶ ναύτας καὶ πυροβολητὰς ἐξ Ὀλλανδίας καὶ ἐν ἔτει 1696 εἶχε μικρόν τινα στόλον ἐν τῇ Ἀζοφικῇ. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπεμψε πολλοὺς Ῥώσους εἰς Γερμανίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν, ἵνα ἐκπαιδευθοῦν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὲ ἀντιληφθῆ ἰδίοις ὁφαλιμοῖς καὶ μάθη πᾶν δ, τι ἥδυνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεψθῇ τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἐν συνοδείᾳ λοιπὸν τοῦ Λεφρορτίου καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ῥώσων ἀπῆλθε τῷ 1697 εἰς Ὁλλανδίαν. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ δὲ καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ περιφήμῳ βιομηχανικῇ πολίχνῃ Σανδάμῃ ἐργαζόμενος ὡς ἀπλοῦς τεχνίτης ὑπὸ τὸ φρεδώνυμον Πέτρος Μιχαήλῳ προσεπάθησε νὰ μάθῃ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην διὰ τοὺς μέλλοντας σκοπούς του.

Πρώτος τὸ πρῶτη προσήγορετο εἰς τὴν ἐργασίαν δ Πέτρος φέρων ἐπ' ὅμου τὸν ἔλεκυν καὶ τελευτοῖς τὴν ἐσπέραν ἀπήρχετο εἰς τὴν ταπεινὴν κλίνην του. Ἐξηκ τοῦ ἀδύλιου μισθοῦ του, τὸν δοποῖον τακτικῶς ἐλάμβανεν ἐκ τῆς καθημερινῆς φρασίας του, καὶ κατέλυνεν εἰς εὐτελές οἰκημα. Συνέτρωγε, συνέπινε καὶ συνεκάνιζε μετὰ τῶν ἄλλων ἐργατῶν καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς ἀμοιβαίους αὐτῶν στείσμούς, χλευασμούς καὶ σαρκασμούς.

Ἐξ Ὁλλανδίας τὸ ἀκόλουθον ἔτος δ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, που ἐπισκεπτόμενος τὰ ναυπηγεῖα, τοὺς ναυστάθμοις καὶ τὰ διάφορα ιουμηχανικὰ καταστήματα καὶ ἐργαζόμενος ἐν αὐτοῖς ὡρας τινὰς ἢ ἀπλῶς αρατηρῶν ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ναυπηγικήν. Προετίθετο δὲ νὰ μεαβῇ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' ὅταν ενδίσκετο ἐν Βιέννῃ, ἔμαθεν δι τοι τρελίτσοι ἐκ νέου ἐπινεστάτησαν. Διὲ δ ἐσπεύσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μόχαν. Τοῷμερὰ ὑπῆρξεν ἥ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Οἱ ἀπιγχονισμοὶ καὶ αἱ αρατομήσεις διήρκεσαν διλοκλήρους ἐβδομάδας, ἔμεσε δὲ εἰς αὐτὰς χεῖρα αἱ αὐτὸς δ τσάρος.

Ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Λεφρορτίου, δ Πέτρος προσέλαβεν τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν Μεντζικώφ, υῖὸν πτωχοῦ τινος χωρικοῦ, στις ἀνελθὼν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ὑπατα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα συνέδραμε τὸν μεγαλουργὸν προστάτην του εἰς τὰς προσαθείας αὐτοῦ. Εὗθὺς δὲ μετὰ τοῦτο δ Πέτρος προέβη εἰς τὰς μερούς θμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἔζήτησε νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ κράτος του,

“Οταν κατὰ τὴν ἐπάνοδόν τοῦ προσῆλθον οἱ εὐγενεῖς, ἵνα τὸν χαιρεσούν προσπίπτοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δ Πέτρος τοὺς ἀνήγειρε, λα-

βών δὲ ψαλλίδα ἀπέκοψε τὴν γενειάδα αὐτῶν. Διὸ οὐκαζίου δὲ ἐπειτα ἀπηγόρευσε τὰ ποδῆρη καὶ πλατέα ἐνδύματα καὶ ἐπέβαλε τὸ ἀπλοῦν εὔρωπαῖκὸν ἔνδυμα, κανονίσας λεπτομερῶς αὐτό· ἐπίσης ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ὑπηκόους του τὸν μακρὸν πώγωνα, ἐπέτρεψε δὲ νὰ φέρουν τοιοῦτον μόνον οἱ χωρικοὶ καὶ ἐκ τῶν ἀστῶν οἱ πληρώνοντες 200 ὁρού βλια καὶ ἔτος ὡς φόρον. Διὸ οὐκαζίου μετερρύθμισε τοὺς κοινωνικοὺς τύπους ἐπιτρέψας ζάριν τῆς ἐξευγενίσεως τῶν ἥμανν νὰ λαμβάνουν μέρος καὶ αἱ γυναικεῖς εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Πρὸς μόρο φωσιν τῶν ὑπηκόων του ἵδρυσε διάφορα σχολεῖα, ἔτι δὲ τυπογραφεῖα καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς διαφόρους πεπαιδευμένους ἄνδρας Τοὺς νύοὺς τῶν βοϊάρων ὑπεχρέωσε νὰ ὑπηρετοῦν ὡς στρατιῶτα πρὸιν γίνουν ἀξιωματικοί.

Ο Πέτρος ἐθεώρει δλους τοὺς εὐγενεῖς Ρώσους ὡς ὑπηρέτας του ὕδρισε δὲ ἵνα ὅλοι οἱ εὐγενεῖς ὑπηρετοῦν ὡς ἀξιωματικοὶ ἐν τῷ στρατῷ ἢ ὡς ἀνώτεροι ὑπάλληλοι. "Οσοι θὰ παρέμενον εἰς τὰ κτήματά των δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς εὐγενεῖς. "Ολοι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι θὰ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν.

Αφοῦ δὲ Πέτρος διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος του, ἥθελησε καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ μέχρι τῆς Βαλτικῆς, ἵνα οὕτω ἐπικοινωνή διὰ θαλάσσης μετὰ τῆς δυτικῆς Ευρώπης. "Οθεν ἦνώθη μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Δανῶν, ἵνα ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Σουηδοὺς ὅσας κτήνεις εἴχον οὗτοι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκείνην. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη δὲ καὶ λούμενος **Βόρειος πόλεμος**, περὶ τοῦ ὅποιου γενήσεται λόγος κατωτέρῳ

Διαρκοῦντος τοῦ Βορείου πολέμου, δὲ Πέτρος δὲν ἐπαυσεν ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους του, οὐδὲ διέκοψε τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἐν δσω πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο η Μόσχα, τὰ βλέμματα τῶν τσάρων ἦσαν ἐστραμμένη πρὸς τὴν Ασίαν. Ἄλλο δὲ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ ἴδρυσῃ ἀλλην πρωτεύουσαν πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως. Ὁθεν τὸ 1703 ἐθεσε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσης, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματοῦ του ὀνομάσθη **Πετρούπολις**, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας. Ἡ νέα πρωτεύουσα κτισθεῖσα ἐλαμπρύνθη διὰ μεγαλοπρεπῶν καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. "Ολοι οἱ εὐγενεῖς Ρώσοι, ἐπίσης ὅλοι οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομήχανοι ὑπεχρέωθησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των νὰ μετοικήσουν εἰς αὐτὴν ἐκ Μόσχας καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων.

Διὰ τοῦ Βορείου πολέμου, ἀποβάντος ὑπὲρ τῆς Ρωσίας, ὡς θέλομεν ἵδει κατωτέρω, καὶ προσθέσαντος εἰς αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας Λιθονίαν, Ἐσθονίαν, Ἰγγλίαν καὶ μέρος τῆς Κουρ

λανδίας, τὸ πολιτικὸν κέντρον εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης μετεβιβάσθη ἐκ Σουηδίας εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ Πέτρος τότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας Μέγας καὶ σωτήρ τῆς πατρίδος.

Ἡ ἀναταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αὐτοκάτοος τὰ πάντα μετέβαλεν διοσχεδῶς ἐν τῷ κράτει. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν. Ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἐνισχύθη. Καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως αὐτοῦ ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Πέτρος. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἔξουσίαν, κατήργησε τὸ ὑφιστάμενον τότε πατριαρχικὸν ἀξιωματοῦ ἀντοῦ συνέστησε τὴν Ἱερὰν σύνοδον, προεδρευομένην ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ὅμως ὑπῆρχον πολλοὶ ἐκ τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἀπέκρουν σφόδρα τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ αὐτοκράτοος Ἀλέξιος, ὃστις μάλιστα διενοεῖτο, εὐθὺς ὡς ἀναλάβη τὸν θρόνον, νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν πάλιν εἰς Μόσχαν καὶ νὰ καταργήσῃ πάσας τὰς καινοτομίας τοῦ πατρός. Μάτην προσεπάθησεν ὁ πατήρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθὲς πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καὶ νὰ ἔξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενεν εἰς τὰς ἴδεας του. Ὁ Πέτρος, φοβούμενος μήπως ἀνατραπῇ ὅλον τὸ ἔργον του μετὰ τὸν θάνατόν του, διέταξε νὰ συλλάβουν τὸν υἱόν του καὶ νὰ εἰσαγάγουν αὐτὸν εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ὁ Ἀλέξιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἄν ὅμως ἐφονεύθη ἢ ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς λέγεται, τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Μετὰ τοία ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Πέτρος (1725) ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα ἐτῶν χωρὶς νὰ δοίσῃ τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

ΣΟΥΗΔΙΑ.—ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

96. **Ἡ Σουηδία μέχρι τοῦ Καρόλου ΙΒ'.**— Αἱ Σκανδινανικαὶ χῶραι, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, τῶν ὅποιων οἱ κάτοικοι ἦσαν γερμανικῆς καταγωγῆς, ἥρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται ἀφ' ὅτοι εἰσήχθη εἰς αὐτὰς ὁ χρονιστιανισμὸς ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰώνος. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἵδιον βασίλειον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰώνος διὰ τῆς καλουμένης Ἐνώσεως τοῦ Καλμαρίου τὰ τρία βασίλεια ἤνωθησαν εἰς ἓν· ἀλλὰ τῷ 1440 ἦν ἐνωσις τοῦ Καλμαρίου διελύθη, καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἀπετέλεσεν ἵδιον βασίλειον, ἡ δὲ Νορβηγία παρέμεινεν ἤνωμένη μετὰ τῆς Δανίας.

Διασημότατος τῶν βασιλέων τῆς Σουηδίας ὑπῆρξεν ὁ Γουσταῦος

Αδόλφος, ἀληθής ήρωας. Οὗτος δι' ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Ρώσους καὶ τοὺς Πολωνοὺς ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὰς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὅχθης τῆς Βαλτικῆς χώρας καὶ οὕτω κατέστησε τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν Σουηδικὴν λίμνην. Ἀλλὰ κυρίως ἐδοξάσθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὃς εἴδομεν, ἐν τῷ Τριακονταετεῖ πολέμῳ.

97. Κάρολος ΙΒ'. — Βόρειος πόλεμος. — Η Σουηδία εὑρίσκετο εἰς τὸ

Εἰκ. 20. — Κάρολος ΙΒ' τῆς Σουηδίας.

τῆς Σαξονίας, καὶ ὁ Μέγας Ηέτρος τῆς Ρωσίας, θεωρήσαντες κατάλληλον τὴν περίστασιν ὅπως θραύσουν τὴν ἐν τῷ Βορρᾶ ὑπέροχον δύναμιν τῆς Σουηδίας, συνῆψαν ἐπὶ τούτῳ συμμαχίαν καὶ ἥρχισαν τὰς ἐπιθέσεις. Πρῶτοι οἱ Δανοὶ προσέβαλον τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστεΐνου, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Καρόλου ΙΒ'. Μετ' αὐτοὺς εἰσέβαλον οἱ Σάξονες εἰς τὴν Λιθονίαν καὶ οἱ Ρῶσοι εἰς τὴν Ἐσθονίαν. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας πλεύσας ἀμέσως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του εἰς τὴν νῆσον Σηλανδίαν προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς

κατακόρυφον τῆς δυνάμεως της, διατηροῦσαν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Κάρολος ΙΒ' (1678-1718). Ο Κάρολος ΙΒ', ἦτο φιλόδοξος μέγαλόφρων καὶ ἀπότοτος ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο λίαν σοβαρὸς καὶ ἀκοινώνητος, οἱ παραπότηροι πρόσβεις τῶν ἀλλων δυνάμεων ἔξελάμβανον αὐτὸν ὡς μέτριον πνεῦμα καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν παροίστανον καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις των. Οὐνεν τρεῖς γείτονες καὶ ἴσχυροὶ ἡγεμόνες, ὁ Φρειδερίκος Δ' τῆς Δανίας, ὁ Αὔγουστος Β', βασιλεὺς τῆς Πολωνίας καὶ

ἐν ταῦτῃ ἐκλέκτῳ

Κοπεγχάγης· τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνέσπειρεν εἰς τοὺς Δανούς, ὥστε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Φρειδερίκος Δ' ἡγαγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, διὸ ἡς ὑπερχρεώθη τὸν μὲν δῷκα τοῦ Ὀλστείνου ν^ο ἀποζημιώσῃ, εἰς τὸ ἔξης δὲ ν^ο ἀπόσχῃ τῆς ἐναντίον τῶν Σουηδῶν συμμαχίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κάρολος ἐστράφη κατὰ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας, ὅστις ἐποιούρκει τὴν Νάρβαν τῆς Ἐσθονίας, καὶ μετὰ δικὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐνίκησε τὸν δεκαπλάσιον τοῦ Πέτρου στρατὸν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Νάρβας. Κατόπιν δὲ εἰσβιλὼν εἰς τὴν Πολωνίαν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὰ πολωνικὰ καὶ σαξονικὰ στρατεύματα καὶ ἔξηνάγκασε τοὺς Πολωνοὺς νὰ καθαιρέσουν τὸν βασιλέα των Αὔγουστον Β' καὶ νὰ ἔκλεξουν ἄντ^ο αὐτοῦ τὸν προστατευόμενον τοῦ Καρόλου Στανίσλαον Λεζίνσκην. Κατόπιν ὁ Κάρολος καταδιώκει τὸν Αὔγουστον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Σαξονίας καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, διὸ ἡς ὑπερχρεώθη νὰ παραιτήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ πολωνικοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ τσάρου συμμαχίαν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κάρολος διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Αὐγούστου πόλεμον, ὁ Ισχυρότερος αὐτοῦ ἔχθρος, ὁ τσάρος τῆς Ρωσίας Πέτρος, ἐκυρίευσε τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν σουηδικὰς χώρας ἥτοι τὴν Ἰγγλίαν καὶ μέρος τῆς Λιθβονίας καὶ Ἐσθονίας, καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτευούσης Πετρούπολεως. Μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Καρόλος παρατείνας τὴν ἐν Σαξονίᾳ διαμονήν του, ἵτι δὲ μεγαλείτερον, διότι ἀντὶ ἐκ τῆς Σαξονίας νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας καὶ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τὸν τσάρον διητυθύνθη κατὰ τῆς Μόσχας. Ἄλλὰ καθ' ὃδὸν παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γηραιοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Κοζάκων Μαζέππα, θέλοντος διὰ τῆς σουηδικῆς βοηθείας ν^ο ἀποτινάξῃ τὴν ὁμοιαρχίαν, ἐπεκείρησε δυσχερῆ πορείαν εἰς τὴν δρεινὴν Οὐκρανίαν. Ἄλλ^ο ὁ Μαζέππας ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν Κοζάκων ἡνσγκάσθη νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρόλου ως φυγάς, Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος ἐπροχώρησε προσωτέρω, καὶ μολονότι ἐστερεῖτο τῶν ἀγαγκαίων πυροβόλων, ἥλθε καὶ ἐποιηρκησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Οὐκρανίας Πουλταύαν. Ἐνῷ δὲ πολλαὶ χιλιάδες τῶν ὁμαλέων στρατιωτῶν τοῦ Καρόλου εἶχον ἀπολεσθῇ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐκ τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, πρὸς μείζονα δυστυχίων ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Πέτρος ἄγων τριπλάσιον στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πρὸ μικροῦ εἰς τὸν μηρὸν πληγωθέντα καὶ ἐπὶ φορείου φρεόμενον Κάρολον νὰ συνάψῃ τὴν περίφημον μάχην τῆς Παλταύας (20 Ιουλίου 1709). Κατὰ ταύτην οἱ Σουηδοὶ ἔπαθαν πανωλεθρίαν, ὁ δὲ Κάρολος φεύγων πεζὸς μετὰ τριήμερον περιπλάνη-

νησιν εύρε τέλος καταφύγιον ἐπὶ τουρκικοῦ ἔδαφους εἰς τὸ Βενδέριον.
Ἐν τούτοις δὲ Κάρολος ἐκ Βενδερίου κατώρθωσε νὴ ἔξεγείῃ τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ δὲ Πέτρος περικυλωθεὶς παρὰ τὸν Ηροῦνθον ὑπὸ διακοσίων χιλιάδων Οθωμανῶν μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο· ἀλλ᾽ ἐσώσεν αὐτὸν ἀποστολήτως ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη Α'. Αὕτη ἦτο πτωχὴ κόρη ἐκ Λιβονίας· ὑκμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ρώσων τῷ 1702 καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔγινε δούλη τοῦ Μεντζικόφ, ἐπειτα δὲ γνωρίσας αὐτὴν δὲ Πέτρος καὶ θελχθεὶς ἐκ τῆς ὁραιότητος τοῦ πνεύματός της τὴν ἔλαβεν σύζυγον. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ πολυτίμων δώρων καὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἐπεισε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέγαν βεζύρην Βαλτατζῆν νὰ στέρεῃ εἰς εἰρήνην ἐπὶ μικρῷ διπλωσοῦν ζημίᾳ τοῦ Πέτρου. Ὁ σουλτάνος μετ' ὅλιγον διέταξε τὸν Κάρολον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος· ἀλλ' ὁ Κάρολος ἥρνηθη, συλληφθεὶς δὲ ἀπῆχθη εἰς Διδυμότειχον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὃπου ἐπὶ δύο μῆνας ἐνοσηλεύετο. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ τῇ 23 Νοεμβρίου 1714 ἐφθασεν εἰς Στρανσούλδην. Ἄλλ' εύρε τὰ πράγματα τῆς Σουηδίας ἐν οἰκτῷ καταστάσει. Εἰς τὸν τρεῖς προειδημένους συμμάχους προσετέθη καὶ ἡ Ρωσσία. Μὴ δυνάμενος δὲ νῦν ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοσούτους ἦνωμένους ἐχθροὺς καὶ θέλων νῦν ἀποζημιωθῆναι διαφόρων χωρῶν, τὰς δυοίας εἰχόν ἀποσπάσει οἱ ἐχθροί του ἀπὸ τῆς Σουηδίας, ἐπετέμη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἄλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φρέδερικς Χάλδ (Fréderiks hald) ἐπεσε βληθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ σφαιράς ἐχθροικῆς (1718). Οὕτω ἀπέθανεν ὁ ἥρως τοῦ βιορᾶ ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἔξι ἑτῶν συμπαρασύρας εἰς τὸν τάφον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία μετὰ ταῦτα συνωμολόγησε ἐπιζήμιον εἰρήνην μετὰ τῆς Ρωσσίας, Σαξονίας καὶ Δανίας καὶ ὅλιγον ὑστερον μετὰ τῆς Ρωσίας.

Η ΡΩΣΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Β'

98. **Ρωσοτευρκικοὶ πόλεμοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. — Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας.** — Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Πέτρου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τῆς Αἰκατερίνης Β' ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ρωσίας εἶχε παραδοθῆει τὴν υπόλοιπον ἀξιοθεόνητον ἀναρχίαν. Οἱ ἡγεμόνες στερούμενοι ἴσχυος καὶ ἐνεργητικότητος κατήντησαν δοῦλοι τῶν ὑπουργῶν των καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοὶ ἦσαν θύματα ὁρισμογιῶν καὶ σκευωριῶν. Ἡ ἀληθὴ διάδοχος τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἦτο ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ ἐπικαλουμένη Μεγάλη, Γερμανίς τὴν καταγωγήν. Αὕτη ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ τὴν συνεργία τῶν ἀδελφῶν Ὁρλόφων καὶ ἀλλων εὑνοούντης πριοτιθήκε από τὸ ίντιπούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μένων της ἔξειθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον Γ', δστις καὶ ἐδολοφονήθη μετ' δλίγας ἡμέρας ἀγρίως (1762).

Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων προσώπων καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτῆς ἀποτελεῖ μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς ὁσικῆς ἴστορίας.³ Ήτο γυνὴ πεπαιδευμένη, ἀτρόμητος, φιλόδοξος, μεγαλοπρεπής. Εἶνε ἀληθὴς ὅτι ὁ ἰδιωτικός της βίος δὲν ἦτο ἀκηλίδωτος· ὑπερπήδησε καὶ αὐτῇ, καθὼς καί τινες τῶν προκατόχων της, τὰ ὅρια τῆς σεμινότητος καὶ τῆς ἡθικῆς.⁴ Έν τούτοις ὡς κυβερνῆτις ἀνέπτυξεν ἔξοχα καὶ σπάνια προτερήματα. Χάριν εὐχερεστέρας διοικήσεως τοῦ ἀπεράντου κράτους της διήρεσεν αὐτὸν εἰς μικροτέρας διοικητικὰς περιφερείας καὶ ἀνέθηκε τὰ διοικητικὰ καθήκοντα εἰς Ἰδίους ἀρχοντας· κατήργησε τὰς βασάνους καὶ τὴν μυστικὴν ἀστυνομίαν· ἐκήρυξε τὴν ἀνεξιθωτικείαν· ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ προήγαγε τὴν βιομηχανίαν· ἵδρυσε ἀναρίθμητα σχολεῖα καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα.

Ἄλλὰ κυρίως ἐν τῇ ἔξωτερικῇ πολιτικῇ ἀνεδείχθη μεγάλη ἡ Αἰκατερίνη Β'.⁵ Έχουσα αὕτη ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Ηέτρον σκοπὸν εἶχε ν^o ἀνυψώσῃ τὴν Ῥωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ δπως ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, προσπαθοῦσα ἐκ παντὸς τρόπου τὴν μὲν πρώτην νὰ ἔξαφανίσῃ, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἵδρυσῃ ἐπὶ τῶν ἔρειπίων αὐτῆς νέον Βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ ἡγεμόνα Ῥώσου.

Τὸ πολωνικὸν κράτος κατὰ τὴν ἔκτασιν ἦτο τὸ μεγαλείτερον κράτος τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ῥωσίαν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Βαλτικῆς.⁶ Εσωτερικῶς ὅμως τὸ κράτος αὐτὸν ἦτο οἰκοδόμημα σαθρόν, διετηρεῖτο δὲ μᾶλλον ἔνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν γειτονικῶν κρατῶν παρὰ διὰ τῆς ἴδιας αὐτοῦ δυνάμεως.

Ἡ Πολωνία ἀπετελεῖτο ἐκ διαφόρων λαῶν, Πολωνῶν, Γερμανῶν, Λιθουανῶν, Ῥώσων καὶ Ἐβραίων. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, οἱ Ῥώσοι δροθόδοξοι, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Λιθουανοί, οἱ δποῖοι ἀπετέλουν τὴν πλειονοψιφίαν, ἥσαν καθολικοί. Οἱ δροθόδοξοι καὶ οἱ προτεστάνται ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιώμάτων.

Ἡ πολωνικὴ κοινωνία διηρεῖτο εἰς εὐγενεῖς καὶ εἰς ἀγρότας. Καμμία χώρα ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶχε τόσους εὐγενεῖς ὅσους ἡ Πολωνία. "Ολοι οἱ πολεμισταὶ τῶν παλαιῶν χρόνων εἶχον μείνει εὐγενεῖς· ἀλλ^o οἱ περισσότεροι ἔξ αὐτῶν ὡς μόνην περιουσίαν εἶχον μίαν σπάθην, ἔνα ἵππον καὶ ἔνα μικρὸν ἀγρόν, τὸν δποῖον ἐκαλλιέργουν οἱ ἔδιοι διὰ

νὰ ζοῦν, ἔκοιμωντο δὲ εἰς καλύβας ἀχνυδοσκεπεῖς. Τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν 200—300 οἰκογένειαι, τῶν δποίων οἱ ἀρχηγοὶ ἐκαλοῦντο **μαγνᾶτοι**. Αὐτοὶ ἡσαν ἴδιοκτῆται διοκλήρων ἐπαρχιῶν· αὗτοὶ ἀπετέλουν καὶ τὴν **Διαιταν** (συνέκευσιν). Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχεν ἐν Πολωνίᾳ, διότι δὲν ὑπῆρχε βιομηχανία, τὸ δὲ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἐβραίων. Οἱ ἀγρόται διετέλουν εἰς κατάστασιν δουλείας (δουλοπάροικοι) καὶ εἰς τοσαύτην ἄμβλυνοιαν; ὅστε ἡσαν ἐντελῶς ἀναίσθητοι πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ πρὸς πᾶσαν συμφορὰν τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ τὸ χείριστον κακόν, ἐκ τοῦ δποίου ἐπήγαγον ὅλα τὰ δυστυχήματα τῆς Πολωνίας, ἦτο τὸ **αἰρετὸν τῆς βασιλείας**. Πᾶσαν χρείαν τοῦ θρόνου ἐπηκολούθουν σφυδρότατοι ἐκλογικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες διήρουν τὸ ἔθνος εἰς κόμματα καὶ συνετάρασσον αὐτὸν βάθρων. Ὁ ἑκάστοτε ἐκλεγόμενος βασιλεὺς ἦτο πάντοτε ξένος, Σουηδός, Γάλλος, Σάξων, καὶ ὡς τοιοῦτος δλίγον ἐνδιεφέρετο διὰ τὸ καλὸν τῆς Πολωνίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ἡ ἔξουσία αὐτοῦ ἦτο σκιώδης. "Ολη ἡ ἔξουσία εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῆς **Διαιτης**, τὴν δποίαν, ὡς προείπομεν, ἀπετέλουν οἱ **μαγνᾶτοι** ἐκ τῶν εὐγενῶν. Ἡ Διαιτα δὲν ἐδέχετο καμμίαν διαταγὴν παρὰ τοῦ βασιλέως. Αὐτὴ διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς, οἵτινες ἡσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς καὶ ὅχι ἀπέναντι τοῦ βασιλέως. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἥθελεν ἡ Διαιτα νὰ λάβῃ μέτρον τι σωστικὸν διὰ τὸ κράτος, δὲν ἥδυνατο, διότι ἐν αὐτῇ δὲν ἐπεκράτει ἡ πλειονότης τῶν ψήφων ἀλλ᾽ ἡ ἀλλόκοτος **ἀπεριόριστος ἀρνητικυρία**, τὸ καλούμενον *liberum veto*: ἥσκει δηλονότι τὸ *veto* ἐνὸς μόνου ἐκ τῶν μελῶν τῆς Διαιτης ἵνα ματαιώσῃ πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς Διαιτης, ἔστω καὶ τὴν πλέον ὠφέλιμον καὶ σωτήριον.

Μετὰ τὸ θάνατον τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γ' (1763) ἡ Πολωνία περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὰς παλαιὰς ἐκλογικὰς θυέλλας. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς ἀναρχίας τῆς Πολωνίας, συνανιούσης καὶ τῆς Πρωσίας, ἔπειμψεν εἰς Βαρσοβίαν στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας κατώθωσε νὰ ἐκλεχθῇ βασιλεὺς ὁ εὐνοούμενός της Πονιατόβσκης. Ἐπειδὴ δὲ ἥθέλησε νὰ προστατεύσῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν Πολωνίᾳ δρθιδόξων, οἱ ἀριστοκρατικοὶ καθολικοὶ ἀντέστησαν ἐνόπλως ἀλλ᾽ ἥττήθησαν ὑπὸ τοῦ δωσικοῦ στρατοῦ καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἥναγκασθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτοὺς δωσικὸν ἀπόσπασμα, ὅπερ προέβη εἰς ἀγρίας λεηλασίας.

"Η παραβίασις αὕτη τῶν ὁρίων τοῦ δθωμανικοῦ κράτους προεκάλεσε· τὴν ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' κήρυξεν πολέμουν ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κατὰ τῆς Ρωσίας (1768). Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Τούρκοι ἡττήθησαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἐκνούσευσαν εὐχερῶς τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Βλαζίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Ἀλλὸς συγχρόνως ἡ Πελοπόννησος, ἥτις εἶχε ἐπαναστατήσει τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ρωσίας, ὑπέστη τὰς ἀγριωτέρας καταστροφὰς καὶ λεηλασίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔνεκα τῆς δλως ἀσημάντου δωσικῆς ἐπικουρίας. “Οταν δὲ δλόκληρος ὁ τονοκικὸς στόλος ἐπυροπολήθη παρὰ τὴν Τζεσμέν, ἀντικρὺ τῆς Χίου, ὑπὸ τῶν Ρώσων (1770), ἡ δόξα τῶν δωσικῶν ὅπλων κατέστη ἀδιαφιλονίκητος, ἀφοῦ καὶ ὁ πρίγκιψ Λουλγουρούκης κατέλαβε τὴν Κριμαίαν.

‘Ἀλλ’ αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ρωσίας ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῆς Αὔστριας, ἥτις οὐδαμῶς συνήνει ν^o ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἡ Βλαζία καὶ ἡ Μολδαυία, ἐφαίνετο δ^ο ἐπικείμενος μέγας εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἀλλ’ ἡ ἀπειλουμένη σύγκρουσις ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ ἔξιετοντος θύματος, τῆς Πολωνίας. Ἐν τῇ δυστυχεῖ ἐκείνῃ χώρᾳ ἐμαίνετο ἀκόμη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ δρυδοδέξων. Τότε ἡ Αἰκατερίνη Β’, ὁ Φρειδερίκος Β’ τῆς Πρωσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία τῆς Αὔστριας προέβησαν εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας (1772), καθ’ ὃν ἡ Ρωσία, ἡ Πρωσία καὶ ἡ Αὔστρια ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς ἐκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Ὄλιγον μετὰ ταῦτα, ἀποθανόντος τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ’ καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χαμῆτ Α’, συνωμολογήθη μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἡ ἐν Κιούτσούκ Καΐναρτζῆ, μικρῷ βουλγαρικῇ κώμῃ, εἰρήνη (1774). Διὰ ταύτης ἡ Ρωσία ἐπέτυχε πλὴν ἄλλων καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διαπλέουν ἐλευθέρως τὸν Ἑλλήσποντον τὰ πλοῖα τὰ φέροντα δωσικὴν σημαίαν, ἵτι δὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Τουρκίας νὰ προστατεύῃ τὴν ἐν τῷ κράτει αντῆς χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ρωσίαν ἐκτοτε ν^o ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀποκλειστικὰ δικαιώματα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας καὶ ν^o ἀναμιγνύηται διαρκῶς εἰς τὰ ἐστρεφικὰ πράγματα τοῦ διθωμανικοῦ κράτους.

‘Ἀλλ’ ἡ εἰρήνη τοῦ Καΐναρτζῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἡ Αἰκατερίνη Β’ μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Αὔστριας Ἰωσὴφ Β’ συνεφώνησαν διὰ νέου πολέμου νὰ καταλύσουν δλοσχερῶς τὸ ἐν Εὐρωπῇ διθωμανικὸν κράτος, μεθ’ ὃ αἱ μὲν παραδουνάβειοι χῶραι ἔμελλον ν^o ἀποτελέσουν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸν εὐνούμενον τῆς Αἰκατερίνης Ποτεμκīνον, ἡ Αὔστρια ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βοσνίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ χῶραι τοῦ διθωμανικοῦ κράτους μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔμελλον ν^o ἀποτελέσουν αὐτοκρατορίαν ἐλληνικὴν ὑπὸ τὸν δεύτερον Ἕγγονον τῆς αὐτοκρατείρας Κωνσταντίου Παύλοβιτς, τὸν δποῖον ἡ Αἰκατερίνη πα-

φεσκεύαζεν ἐπιμελῶς πρὸς τὸν ὑπὸ αὐτῆς ταχθέντα εἰς αὐτὸν προορισμὸν Ἰδίως διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ἐν τῷ νέῳ πολέμῳ (1788—1792) οἱ Ῥῶσοι ἔσχον πολλὰς ἐπιτυχίας, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ὡσαύτως κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Σερβίας. Ἀλλ᾽ ἡ Ἀγγλία, ἡ Πρωσία καὶ ἡ Ὀλλανδία λαβοῦσαι ἀπειλητικὴν στάσιν ἐπέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν εἰρήνην τοῦ Σιστόβου (1791) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Ῥωσία τὸ ἐπόμενον ἔτος συνωμολόγησε μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Ἰασίῳ εἰρήνην, διὸ ἡς κατέστη ὅριον μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὁ ποταμὸς Δνείστερος (διὸ Βουσθένης τῶν ἀρχαίων). Μετά τινα χρόνον ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Πρωσία προέβησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἥτις οὕτω περιωρίσθη εἰς τὸ τρίτον τῆς ἄλλοτε ποτε ἐκτάσεως της (1793). Ὅταν ὅμως ἡ Ῥωσία ἡθέλησε νὰ διαλύσῃ καὶ τὸν πολωνικὸν στρατόν, οἱ Πολωνοὶ ἀντέστησαν γενναίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἥρωος Κοσκιούσκου. Ἀλλ᾽ ἡ νικηφόρος προέλασις τοῦ στρατηγοῦ Σουβάρωφ καὶ ἡ ὑπὸ αὐτοῦ ἐκπόρθησις τῆς Βαρσοβίας ἔφερε τὸν τελευταῖον διαμελισμὸν καὶ τὴν ὅριστικὴν κατάλυσιν τοῦ πολωνικοῦ κράτους (1795). Μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανεν ἡ Αἰκατερίνη Β', ἥτις τοσοῦτον σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἐν τῷ κόσμῳ.

ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

99. Οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἐν ταῖς Ἰνδίαις.—"Ιδρυσις τοῦ κράτους τῶν Ἀγγλῶν ἐν ταῖς Ἰνδίαις.—"Αφ' ὅτου οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι κατέλαβον ἐδάφη ἔξω τῆς Εὐρώπης καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτοῖς ἀποικίας ἡ ἀπλοῦς ἐμπορικὸς σταθμούς, ἥρχισε μεταξὺ τῶν δύο τούτων λաῶν ζωηρὸς ἀποικιακὸς καὶ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμός. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἔφθασε εἰς μεγάλην δεξύτητα κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ προεκάλεσε δεινοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν λαῶν. Καὶ πρῶτον ἐν ταῖς Ἰνδίαις.

"Η Ἰνδικὴ.—"Η Ἰνδικὴ εἶνε τεραστία χερσόνησος εἰς τὰ νότια τῆς Ασίας, εἶχε δὲ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὑπὲρ τὰ 200 ἑκατομμύρια κατοίκων, διαφόρου ὅμως καταγγῆς καὶ θρησκείας. Τὰ 4)5 τῶν κατοίκων ἀπετέλουν οἱ θιαγενεῖς Ἰνδοί, ὅπαδοι τῆς θρησκείας τοῦ Βράχμα καὶ διηγημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, μεταξὺ τῶν δοπίων δὲν ὑπῆρχεν ἐπιγαμία. Τὸ 1)5 τῶν κατοίκων ἦσαν οἱ κατακτηταὶ μουσουλμᾶνοι ἐλθόντες ἐκ βορρᾶ. Οἱ πιστοὶ τῶν δύο θρησκειῶν ἀπεστρέφοντο ἀλλήλους.

"Η Ἰνδικὴ ἦτο κατανεμημένη εἰς πολυαριθμούς ήγειμόνας. Οἱ θιαγενεῖς ήγειμόνες, οἱ καλούμενοι *ραϊάδαι* (rajalis), εἶχον περιορισμῆς εἰς

τὰ νότια τῆς χερσονήσου καὶ εἰς τὰ ἄγονα ὅρη. Αἱ εὔφοροι πεδιάδες τοῦ Γάγγου καὶ τὸ ὥροπέδιον τοῦ Δεκάν ἀνῆκον εἰς τοὺς μουσουλμάνους κατακτητάς.

Τὸ ἐν τῇ Ἰνδικῇ μουσουλμανικὸν κράτος ὠνομάζετο **κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου**, ἵδρυθὲν κατὰ τὸ 1525 ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς κεντρικῆς Ασίας ἔξορμήσαντος Βαβέρο Χάν, τοισεγγόνου τοῦ Ταμερλάνου. Ὅποτε τὴν ἔξουσίαν τοῦ Μεγάλου Μογγόλου διετέλουν οἵ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διωρισμένοι μουσουλμᾶνοι τοποτηρηταὶ καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἡγεμόνες, οἱ ὁσιάδαι, οἱ τελευταῖοι πληρώνοντες τακτὸν φόρον. Τὸ Δελχὶ (Delhi), ἡ καθέδρα τοῦ Μεγάλου Μογγόλου, καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι πόλεις περιεβάλλοντο ὑπὸ φορεῶν τειχῶν. Οἱ περιηγηταὶ ἔξυμνουν τὰ πλούτη τοῦ Μεγάλου Μογγόλου.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου ἥχισε νὰ παρακμᾶῃ, πολλοὶ δὲ τῶν μουσουλμάνων τοποτηρητῶν καὶ πολλοὶ ἐπίσης τῶν ὁσιάδων ἀπέστησαν καὶ ἵδρυσαν ἴδια κράτη. Ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Μέγαν Μογγόλον παρέμεινεν δλίγον τι ἐκ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου του καὶ τέλος τὸ 1710 τὸ ἐν τῇ Ἰνδικῇ κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου διελύθη.

Ἡ Ἰνδικὴ οὐδὲν σχεδὸν ἥγόραζεν ἐκ τῆς Εὐρώπης τούναντίον δὲ αὕτη ἐπφορμήθευεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους βαμβακερὰ ὑφάσματα, καλούμενα **ἰνδικά**, μέταξαν, πολυτίμους λίθους καὶ ἀρώματα.

Ἄλι ἐμπορικαὶ ἐταιρεῖαι τῶν Ἰνδιῶν.—Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Πορτογάλλοι ἥσαν κύριοι τῆς θαλασσίας ὅδον πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ αὐτοὶ εἶχον εἰς χεῖρας ὅλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ολλανδοὶ κατέλαβον τὰς περισσοτέρας κτήσεις τῶν Πορτογάλλων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς αὐτοὺς ἥδη περιῆλθε τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ἰδρυθη μία μεγάλη δλλανδικὴ ἐταιρεία, ἥτις ἔλαβε παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὸ προνόμιον μόνη αὐτὴ νὰ διενεργῇ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν.

Ἄλλα καὶ οἱ Ἀγγλοί κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ (1599) ἵδρυσαν τὴν **Ἐταιρείαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν** χάριν τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀρωμάτων εἰς τὰς Σουνδικὰς νήσους Σουμάτραν, Ιάβαν Ἀμβοϊνον κ.λ.π. Ἀλλ' εἰς τὰς νήσους αὗτὰς διενήργει τὸ ἐμπόριον τῶν ἀρωμάτων καὶ ἡ προειρημένη δλλανδικὴ ἐταιρεία, ταχέως δὲ προέκυψε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐταιρειῶν σφροδόρᾳ ἔρις, ἥτις ἀπέληξε καὶ εἰς αἰματοχυσίαν. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρία ὑποχωροῦσα μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς χερσονήσου, δπὸν κατὰ τὸ 1639 ἥδυνήθη νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν πόλιν **Μαδράσαν** (Madras), τὴν δποίαν εἰς ἐκ τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων παρε-

χώρησεν εἰς τὴν ἔταιρείαν ταύτην. Μετά τινα ἔτη ἡ ἔταιρεία ἔγινε κυρία καὶ τῆς Βομβάης καὶ τῷ 1694 ἥγόρασε καὶ τὸν τόπον τῆς Βεγγάλης, ὅπου τώρα κεῖται ἡ Καλκοῦτα. Αἱ τρεῖς αὗται πάλεις ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα οὕτως εἰπεῖν σπέρματα, ἐκ τῶν δποίων κατόπιν ἀνεπτύχθη τὸ ἵνδικὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας.

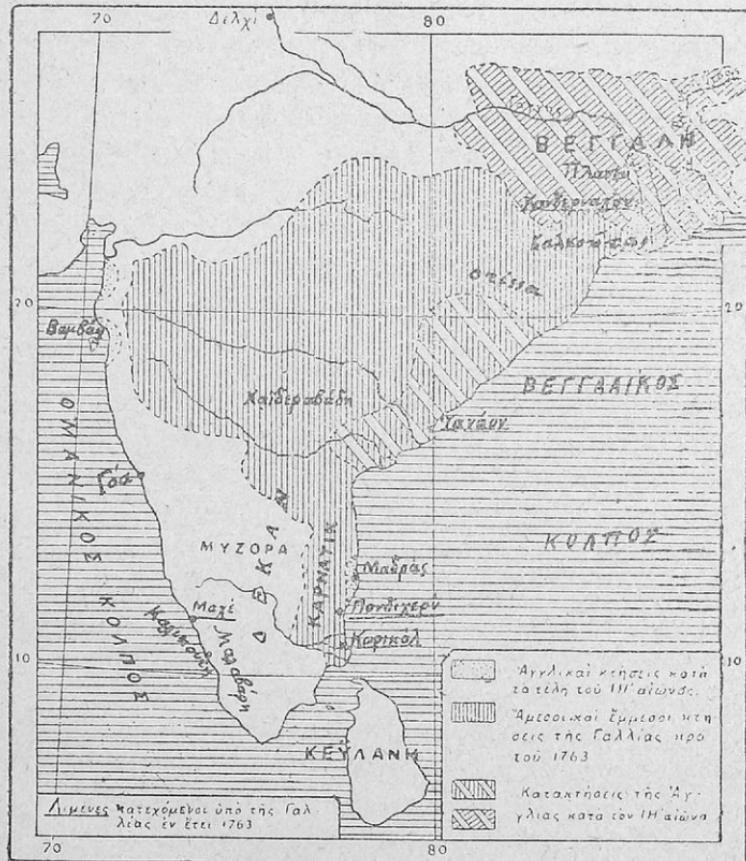
Καὶ οἱ Γάλλοι ἐπὶ τοῦ Κολβέρτου, μιμούμενοι τοὺς Ἀγγλούς καὶ τοὺς Ὄλλανδους, ἔδρυσαν καὶ αὐτοὶ τὴν *Γαλλικὴν ἔταιρείαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν*, ἣτις λαβοῦσα τὴν ἄδειαν παρὰ τινος Ἰνδοῦ ἥγεμόνος ἔκτισεν εἰς τὴν περιοχήν, ὃπου ἔκειτο καὶ ἡ Μαδράση, ἡ καθέδρα τῆς ἀγγλικῆς ἔταιρείας, νέας πόλεις. Ἐκάστη ἐκ τῶν πόλεων τούτων περιτειχισμένη ἰσχυρῶς περιελάμβανε καταστήματα διὰ τὰ ἐμπορεύματα, οἰκήματα διὰ τοὺς πράκτορας τῆς ἔταιρείας, καὶ στρατῶνα διὰ τὴν φρουράν. Ἡ ἕδρα τῆς γαλλικῆς ἔταιρείας ἦτο τὸ *Πονδικέρνουν* (Pondicherry). Ἡ γαλλικὴ ἔταιρεία ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἶχε τὸ δικαίωμα γὰρ διατήρην καὶ στρατὸν καὶ στόλον.

Αἱ δύο ἔταιρεῖαι, ἀγγλικὴ καὶ γαλλική, εὑρίσκοντο ἐν ἀνταγωνισμῷ. Κατ’ ἀρχὰς ὑπερίσχυσεν ἡ γαλλική. Ὁ γενικὸς κυβερνήτης αὐτῆς Δουπλεῖξ, ἀνὴρ μεγάλης ἱκανότητος καὶ θελήσεως, ψευδούμενος ἐκ τῶν ἀμοιβαίων ἐρίδων τῶν ἐγχωρίων ἥγεμόνων καὶ παρεμβαίνων καταλλήλως εἰς τὰς ἔριδας αὐτῶν κατώρθωσε νὰ ἔκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς γαλλικῆς ἔταιρείας εἰς ἔκτασιν διπλασίαν τῆς Γαλλίας καὶ νὰ ἀρχῇ μὲ ἀπόλυτον ἔξουσίαν ἐπὶ τριάκοντα ἑκατομμυρίῳ ἀνθρώπων. Πλὴν τῶν ἔκστρατειῶν του κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἥγεμόνων δὲ Δουπλεῖξ διετέλει εἰς ἐχθροποραξίας καὶ πρὸς τὸν γενναῖον Ἀγγλὸν στρατηγὸν Κλίβιον, κυβερνήτην τῆς Μαδράσης. Οἱ πόλεμοι τοῦ Δουπλεῖξ ἔστοιχις πολὺ καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Γαλλίας, τῶν δποίων πράκτωρ ἦτο δὲ Δουπλεῖξ, δὲν ἔζητον παρ’ αὐτοῦ δόξαν καὶ κατακτήσεις, ἀλλὰ μέρισμα τῶν μετοχῶν των. Δι’ ὅ καὶ ἐγκατελείφθη οὕτος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ’ καὶ ἀνεκλήθη εἰς Γαλλίαν.

Κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν. — Οἱ Ἀγγλοί δὲν ἀπώλεσαν οὐδὲ στιγμήν, ἀλλ’ ἐσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐγκαταλειφθεῖσαν ὁραίαν χώραν. Ἐν τῇ γαλλικῇ ὑπηρεσίᾳ διετέλει τότε δὲ Ιολανδὸς κόμης Λαλλῆς (Lally — Tonlendal), ὃστις ἔτρεφε κατὰ τῶν Ἀγγλῶν ιολανδικὸν μῆσος. Ἡτο οὕτος ἀνὴρ γενναῖος ἀλλὰ παράφορος καὶ βίαιος. Διαρκοῦντος ἐν Εὐρώπῃ τοῦ Ἐπταετοῦς ἢ τρίτου Σιλεσιακού πολέμου, δὲ Λαλλῆς ἐστάλη ὡς κυβερνήτης τοῦ Πονδικερύου μετὰ 3,000 στρατιωτῶν. Καὶ ἐκνρίευσε μὲν οὕτος ἐν

φρούριον τῶν Ἀγγλων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἐπικουρίας ἐκ Γαλλίας, τούναντίον δὲ ή ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐστειλεν εἰς βοήθειαν τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρείας στόλον καὶ μικρὸν στρατόν, ὁ Λαλλῆς ἐποιορκήθη ἐν Πονδιχερύφ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καὶ μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν ἦναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν Πονδιχέρυν εἰς τοὺς Ἀγγλους. Ὁ Λαλλῆς ἀνακληθεὶς εἰς Γαλλίαν κατεδικάσθη ὡς προδότης καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Οἱ Ἀγγλοι ἔκτοτε ἀπηλλαγμένοι τῶν ἰσχυρῶν ἀντιζήλων τῶν ἐστρε-

Eἰκ. 21.—Ἀγγλικαὶ καὶ γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ κατὰ τὸ 1750.

ψαν τὴν προσοχήν των πρὸς τοὺς ἐγχωρίους δυνάστας. Ὁ Ἀγγλος στρατηγὸς Κλίβιος ἐπανέλαβε μετ' ἐπιτυχίας τὴν πολιτικὴν τοῦ Γάλλου Δουπλείε. Εἰσβαλὼν εἰς τὸ Ἰνδοστάν μὲ ίκανὰς δυνάμεις ἤναγκασε τὸν Μέγαν Μογγόλον ν' ἀφῆσῃ εἰς τὴν ἑταιρείαν τὴν εἴσπραξιν τῶν

προσόδων τῆς Βαχάρους (Bahar), τῆς Βεγγάλης καὶ τοῦ Ὄρισσα (Orissa) κρατῶν δι' ἑαυτὸν μόνον 7,500,000 φράγκων. Καὶ ἄλλους ἔγχωρίους ἡγεμόνας κατέβαλεν ὁ Κλίβιος καὶ τὸ κράτος τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας ἔξετάθη ὑφ' ὅλης τῆς Ἰνδικῆς, χώρας ἀχανοῦς καὶ πλουσιωτάτης, τῆς ὄποιας τοὺς κατοίκους ὑπερβάίνοντας τὰ 200 ἔκατομμύρια ἔξεμεταλλεύοντο ἀσπλάγχνως οἱ πρῶτοι κυβερνῆται.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ τὸ τόσον πολὺ αὐξηθὲν κράτος τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἔποετε νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ζηλοτιμίαν τῆς μητροπόλεως. Ή κυβέρνησις τοῦ Γουλιέλμου Πίττ τοῦ νεωτέρου ἀφῆκε μὲν νὰ ὑφίστανται αἱ πρώην ἀρχαὶ τῶν διευθυντῶν καὶ μετόχων, ἀνέθεσεν ὅμως τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὑποθέσεων τῆς ἐταιρείας εἰς ἔξι μέλη τοῦ μυστικοῦ συμβούλου καὶ ἔξηρτησεν ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐγκρίσεως πάσας τὰς ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἥτοι τὰς θέσεις τῶν τριῶν διοικήσεων Βεγγάλης, Μαδράσης καὶ Βομβάης καὶ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ. Ἐκτοτε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε νὰ ἔξασκῃ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμά της ἐπὶ τῆς ἐταιρείας.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΣ ΕΝ Τῇ ΒΟΡΕΙῷ ΑΜΕΡΙΚῇ

100. Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ.— Κοθὸν δὲν χρόνον οἱ Ἰσπανοὶ ἔξεμεταλλεύοντο τὰς χρυσοφόρους χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἥτο τελείως παρημελημένη, διότι καὶ τὸ σκότος τῶν παναρχαίων δρυμῶν αὐτῆς καὶ ἡ πολεμικὴ ὥμοτης τῶν θιαγενῶν ἐνέπνεον φόβον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἐπὶ πολὺν χρόνον. Πρῶτος δὲ Ἡγγλος Raleigh τῷ 1584 ἐπεχείρησεν ἡ ἀποικίῃ μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὸ δοῦλον μέρος δωνόμασε Βιργινίαν πρὸς τιμὴν τῆς παρθένου βασιλίσσης Ἐλισσόβετ. Αἱ πλούσιαι δὲ κῶραι τῆς Βιργινίας, εἰς τὰς δοπίας ταχέως ηὐδοκίμησεν ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ, προσεύκλυσαν ἀποίκους. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἰδρύμησαν καὶ ἄλλαι ἀποικίαι εἰς τὰ ἀνατολικὰ παρόλια τῆς βορείου Ἀμερικῆς, εἰς τοῦτο δὲν συνετέλεσαν πολὺ καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ θογκευτικαὶ ταροχαί, αἴτινες ἔξερδαγησαν ἐν Ἡγγλίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπὶ Ἱακώβου Α' καὶ Καρόλου Α' καὶ αἴτινες ἔξηνάγκασαν στίφη πουριανῶν καὶ καθολικῶν καὶ ἀγγλικανῶν νὰ ζητήσουν νέαν πατρίδα πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐπληρώθη ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, αἴτινες ἀπετέλεσαν 13 πολιτείας. Αἱ τέσσαρες βορειότεραι πολιτεῖαι ὠνομάσθησαν **Νέα Ἡγγλία**. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπετελεῖτο ἐκ πουρι-

τανῶν φιλοπόνων καὶ αὐστηρῶν κατὰ τὰ ἥθη. Ὁ σχολοῦντο δὲ οἱ πουριτανοὶ οὗτοι ἄλλοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἀλιείαν. Μεταξὺ αὐτῶν δὲν ὑπῆρχε κανεὶς εὐγενής· ὅλοι ἦσαν μεταξύ των.

Αἱ πέντε μεσημβριναὶ πολιτεῖαι ἰδρύθησαν ὑπὸ εὐγενῶν Ἀγγλων, οἵτινες μετενάστευσαν ἐκεῖ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καρόλου Α'. Ἐκεῖ ἔζων οὗτοι ὡς μεγαλοκτηματίαι ἐν μέσῳ τῶν φυτειῶν των ἐκ καπνοῦ, βάμβακος καὶ δρύζης, μεταχειρίζομενοι εἰς τὰς ἔργασίας των δούλους μαύρους, τοὺς δποίους ἐπρομηθεύοντο ἐξ Ἀφρικῆς. Εἰς τὸ κέντρον τῆς παραλίας ἰδρύθησαν τέσσαρες ἀποικίαι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πουριτανῶν ἐκ τῆς Σκωτίας καὶ τῆς Ἰολανδίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀποικιῶν τούτων ἡσχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἐκεῖ δὲ ἦσαν καὶ αἱ δύο κυριώταται ἐμπορικαὶ πόλεις, **ἡ Νέα Υόρκη καὶ ἡ Φιλαδέλφεια**.

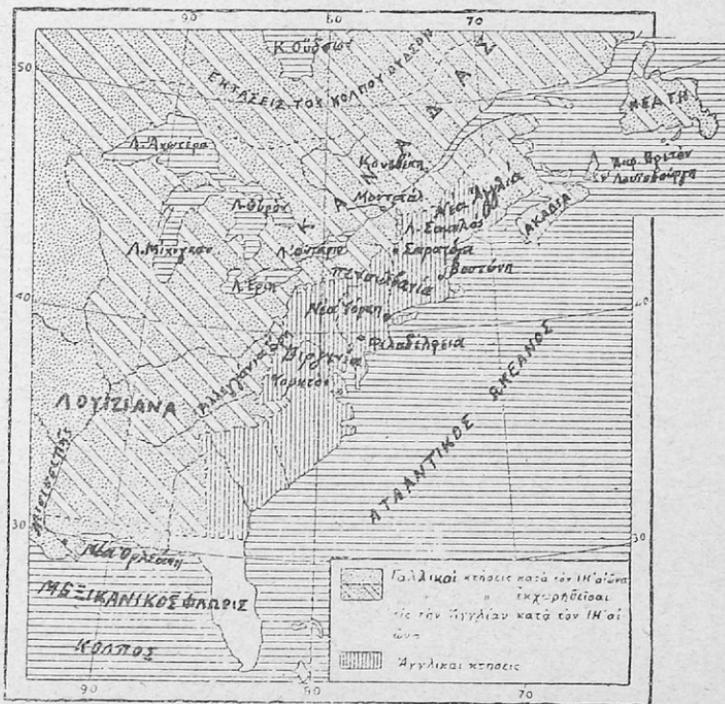
Αἱ 13 πολιτεῖαι ἐκυβερνῶντο κατ' ᾧδιον τύπον. Ἐκάστη εἶχεν ἴδιαν βουλήν, συγκειμένην ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν κατοίκων. Πᾶσαι ὅμως ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ὡς μητροπόλεως, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας διώριζε τὸν κυβερνήτην ἐκάστης πολιτείας. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει **ἄκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ισότης**. Δι' αὐτὸν κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες Εὐρωπαίων, εἴτε διότι κατεπλέζοντο θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς εἴτε διότι ἔζων ταλαιπώρως ἐν τῇ πατρίδι των, μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ἐκεῖ Ἀγγλοί καὶ Ἰολανδοί, Γάλλοι καὶ Γερμανοί, καθολικοί, διαμαρτυρόμενοι καὶ πουριτανοὶ ἔζων ἐν εἰρήνῃ πλησίον ἀλλήλων, ἀποκρούοντες ἀπὸ κοινοῦ τὰς ληστρικὰς ἐπιθέσεις τῶν ἴθιαγενῶν. Εἰς πάσας τὰς ἀποικίας ταύτας ὑπῆρχον σχολεῖα καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀποικοὶ ἐγνώριζον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, πρᾶγμα τὸ δποῖον δὲν συνέβαινεν εἰς κανὲν ἄλλο μέρος.

Γαλλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ. — Ἐν ἀρχῇ τοῦ 17ου αἰῶνος (1606) καὶ οἱ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ, βιορείως τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐπὶ τῆς κερσονήσου Ἀκαδίας. Τὸ ἔδαφος ἐκεῖ ἦτο ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα, ἐκαλύπτετο ὅμως ὑπὸ δασῶν, εἰς τὰ δποῖα ἐπλανῶντο ἀγέλαι ἀγρίων ζώων καὶ ἴδιως καστόων, ἐκ τοῦ δέρματος τῶν δποίων κατασκευάζονται τὰ γουναρικά. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχον ἐκεῖ μόνον ἀλιεῖς, ἀλιεύοντες πρὸ πάντων τὸν δίσκον (μουρούναν), κυνηγοὶ καὶ ἐμποροὶ δερμάτων. Κατόπιν οἱ Γάλλοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Καναδᾶν. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπὶ Κολβέρτου παρέσχεν εἰς Γάλλους εὐγενεῖς τὸ προνόμιον μόνοι αὐτοὶ νὰ ἐμπορεύωνται τὰ γουναρικά καὶ τὸ δίκαιωμα νὰ καταλαμβάνουν

Τσιορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ελληνικὴ Ν. Βραχνοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκτάσεις γαιῶν καὶ νὰ μεταβάλλουν αὐτὰς εἰς ἴδιοκτησίας ἐγκαθιστῶντες χωρικούς. Οὕτω ἡ γαλλικὴ ἀποίκησις ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἦτο μία ἐπιχείρησις εὐγενῶν, οἱ δποῖοι ἐλάμβανον παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ δικαίωμα νὰ ἔκμεταλλεύωνται τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν. Ὁ Καναδᾶς ἐπὶ Κολβέρτου δὲν ἦτο πλέον ἀποικία, ἀλλὰ γαλλικὴ ἐπαρχία, διοικούμενη ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βασιλείου. Ἐστέλλετο ἐκ Γαλλίας εἰς πολιτικὸς καὶ εἰς στρατιωτικὸς διοικητής· ἐστάλησαν δὲ καὶ

Eix. 22.—Ἄγγειλαι καὶ γαλλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ.

4000 ἀγόρται Γάλλοι διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου. Οἱ ἀγόρται οὗτοι δὲν ὕνομάζοντο ἄποικοι ἀλλὰ **κάτοικοι**.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' εἰς Νορμανδὸς μεγιστάν, δύναμι Cavelier, τολμηρῶς ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μισσισιπῆ, ἔξερεύνησεν αὐτὴν καὶ ἐφθασε μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μεσσισιπῆ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ· οὕτω ἀνεκάλυψε τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας, τὰς δόπιας διαρρέει ὁ Μισσισιπῆς καὶ ὠνόμασε πᾶσαν τὴν χώραν ταύτην **Λουτζιάναν** πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον

τὴν ἀνεκαλυφθεῖσαν νέαν χώραν καὶ παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Μισσισιπῆ ἔκτισαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Νέαν Ὁρλεάνην**.

Ἐριδες μεταξὺ ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν ἀποικιῶν.—Ο πληθυσμὸς τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο εἰκοσαπλάσιος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν.¹ Ἐν τούτοις αἱ γαλλικαὶ ἀποικίαι ἐθετον εἰς κίνδυνον τὴν περαιτέρω πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἀνάπτυξιν τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν.² Εξ ἄλλου μέρους ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκίνησε τὸν φύσιον τῶν ἐν τῷ Καναδῷ Γάλλων.³ Ἐπειδὴ δὲ ἐνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον δρισθῆ ἀκριβῶς τὰ δρια μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, προεκαλοῦντο συχναὶ ἔριδες μεταξὺ αὐτῶν· καὶ αἱ ἔριδες αὗται εἶχον πάντοτε τὸν ἀντίκτυπον εἰς τὰς μητροπόλεις.⁴ Ἐπίσης πᾶσα δῆμος τῶν μητροπόλεων συνεπῆγε πόλεμον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας. Οὕτω, δταν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι εἰς τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτοριακοῦ θρόνου, καὶ οἱ ἐν Ἀμερικῇ Ἀγγλοι ἐπετεθησαν κατὰ τῶν ἐν τῷ Καναδῷ Γάλλων. Βραδύτερον, ἐπειδὴ οἱ ἐν τῷ Καναδῷ Γάλλοι ἤγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν Μισσισιπῆν καὶ ἀνήγειραν μάλιστα φρούρια παρὰ τὰ δρια τῆς Βιργινίας, προεκλήθη μακροχρόνιος (ἐπταετῆς) κατὰ θάλασσαν πόλεμος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καθ' ὃν χρόνον ἡ Εὐρώπη συνεταράσσετο ὑπὸ τοῦ ἑτέρου Ἐπταετοῦς ἥ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου (σ. 113). Λιὰ τῆς ἴσχυρας βοηθείας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου τούτου. Οἱ Γάλλοι ἔχασαν δλον τὸ ναυτικόν των καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων (1763) ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς τοὺς Ἀγγλούς τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιάναν, ἐκτὸς μικροῦ μέρους αὐτῆς καὶ τῆς Νέας Ὁρλεάνης, καὶ πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὸν ἐν Ἀφρικῇ Σενεγάλην. Οὕτω ἡ Ἀγγλία κατέστη ἡ πρώτη ναυτικὴ καὶ ἀποικιακὴ δύναμις.

101. Ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βιορείου Ἀμερικῆς.—Ως εἴδομεν ἀνωτέρω, ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐπταετοῦς κατὰ θάλασσαν πολέμου, εἰς τὸν ὅποιον ἀπεδύθη διὰ νὰ προστατεύῃ τὰς ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ ἀποικίας της· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὰς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου χρέους, ἐθεώρησε δίκαιον νὰ φορολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Διαυτὸ τῷ 1765 τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, κατὰ τὸν δριοῖον ἀπασαι αἱ ἐμπορικαὶ καὶ δικαστικαὶ πρᾶξεις ἐν τῇ βιορείῳ Ἀμερικῇ ἐπρεπεν εἰς τὸ ἐκῆς νὰ συντάσσωνται ἐπὶ ἀγγλικοῦ χαρτοσήμου. Ἄλλ' αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἀπέκρουσαν ὡς παράνομον τὴν φορολογίαν ταύτην. «Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον

—διεκήρυξαν—δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ψηφίσῃ νόμον ἐπιβάλλοντα φόρους εἰς τὰς ἀποικίας ἀνευ τῆς συνυινέσεως αὐτῶν. Μόνον κοινοβούλιον, εἰς τὸ δρόμον νὰ ἀντιπροσωπεύωνται καὶ αἱ ἀποικίαι, ἔχει τοιοῦτον δικαίωμα». Τὴν ἀποψιν ταύτην τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἐπεδοκίμασαν καὶ ὑπεστήριξαν καὶ οἱ Οὐնγοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Πρὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲ ταύτης τῶν Οὐνγῶν καὶ τῆς ἔξεγέρσεως τῶν Ἀμερικανῶν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον· ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέβαλε τελωνειακὸν δασμὸν εἰς τὰ ἔξι Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν εἰσαγόμενα εἴδη, τεῖν, ὕαλον, σίδηρον, χάρτην κλπ.

Καὶ κατὰ τῆς φροντολογίας ταύτης διεμαρτυρήθησαν οἱ Ἀμερικανοί·

Eἰκ. 23.—Ο Βάσιγκτων.

τὴν Μασαχουσέτην εἰς κατάστασιν ἀποστασίας. Τότε αἱ ἀμερικανικαὶ πολιτεῖαι παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν ἐκ Βιργινίας πλούσιον γαιοκτήμονα Γεώργιον Βάσιγκτων, ὃστις εἶχε διακριθῆ καὶ εἰς τὸν προηγούμενον κατὰ τῶν Γάλλων πόλεμον καὶ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς εὐνήτητος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐρασμίων τεσσάρων. Ταυτοχόοντας δὲ ἀπέστειλαν εἰς Ἀγγλίαν τὸν διάσημον ἐφευ-

ορέτην τοῦ ἀλεξικεδαύνου Βενιαμίν Φραγκλίνον διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ ἄδικον τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων. Ὁ Βάσιγκτων μετὰ τοσαύτης συνέσεως, εὐτολμίας, ἡρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας διηγήθυνε εἰς τὰς κρισιμωτάτας περιστάσεις καὶ στρατὸν καὶ πολιτείαν, ὥστε ἔξεπληξεν ἄπασαν τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε πόλεμον ἔξολοθρευτικὸν κατὰ τῶν ἀποστατῶν ἀλλὰ τοῦτο ὅμησε τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰς τὰ ἔσχατα. Ἐκάστη πολιτείᾳ ἔξεδιώξε ἡ τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας διωρισμένον Ἀγγλον κυβερνήτην τῆς καὶ ἥρχισε νὰ διοικῇται δημοκρατικῶς. Ἡ Βιργινία, ἡ σπουδαιοτέρα τῶν πολιτειῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατήρτισε νέον σύνταγμα, προέταξε δὲ αὐτοῦ ὡς προοίμιον **Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπουν**. Ἡ Διακήρυξις αὕτη εἶνε ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἐν αὐτῷ ἀποκρυσταλλώνοντο αἱ ἀντιλήψεις καὶ ἐκτίθενται αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος. Κατὰ τὴν Διακήρυξιν ὅλοι οἱ ἀνθρωποι ἐκ φύσεως εἶνε ὕσιοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἔχει ἔκαστος ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐτυχίας, τῆς ἀσφαλείας τού· ὅτι πᾶσα ἔξουσία ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ καὶ ἔξ αὐτοῦ ἀπορρέει, οἱ δὲ ἀρχοντες εἴνε ἀπλῶς ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι τοῦ λαοῦ. Ἡνευ λοιπὸν τῆς συναινέσεως τοῦ λαοῦ δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται κινητοποίησις.

Ἄντιπρόσωποι καὶ τῶν 13 πολιτειῶν συνελθόντες εἰς συνέλευσιν ἐν Φιλαδέλφειᾳ τῇ 4 Ἰουλίου 1776 ἀπεδέχθησαν τὸ σύνταγμα καὶ τὴν Διακήρυξιν τῆς Βιργινίας καὶ ἐκήρυξαν τὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ηνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς**.

Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας διήγειρε πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ζωηρὰν συμπάθειαν καὶ ἴδιως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου διετηρεῖτο ἀκόμη ζωηρὰ θλῖψις διὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀμερικῇ ζημίας. Ὁ Φραγκλίνος μὴ κατορθώσας τίποτε ἐν Ἀγγλίᾳ μετέβη εἰς Γαλλίαν· ἡ ἐμφάνισις δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ παρόγναγε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλοὶ Γάλλοι εὐπατρίδαι, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ ὁ μαρκήσιος Λεφαγέττης (La Fayette) διέπλευσαν τὸν Ὡκεανὸν καὶ ἤλθον ἵνα θυσιάσουν περιουσίαν καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἡ Γαλλία ἀπέψυγε κατ' ἀρχὰς νὰ ἔλθῃ εἰς φανερὰν ὁῆξιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐβοήθει ὅμως λάθρῳ τοὺς Ἀμερικανούς διὰ χοημάτων καὶ πολεμεφοδίων. Ἄλλος δὲ πόλεμος ὑπῆρχε μακρὸς καὶ τραχύς. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον οὔτε στρατὸν ὡργανωμένον, οὔτε πολεμεφόδια ἐπαρκῆ, καὶ τὸ σπουδαιότερον, δὲν εἶχον οὔτε κυβέρνησιν κεντρικήν.

‘Ο μόνος δεσμός μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἦτο ἡ ἐν Φιλαδέλφειᾳ συνέλευσις· ἀλλ’ αὐτὴ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τὰς αὐτονόμους κυβερνήσεις τῶν 13 κρατῶν, πάσας δύμως τὰς δυσχερείας αὐτὰς ἥδυνθησαν νὰ ὑπερπιθῆσουν οἱ Ἀμερικανοὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ὑπέροχον πολίτην Βάσιγκτων. Τῷ 1770 δὲ Βάσιγκτων περικυκλώσας παρὰ τὴν Σαρατόγιαν τὸν ἄγγλικὸν στρατὸν ἥναγκασεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ.

“Οταν ἥκησεν ἡ ἄγγελία τῆς μεγάλης ταύτης νίκης τῶν Ἀμερικανῶν, ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βιορείου Ἀμερικῆς καὶ συνωμολόγησε μετ’ αὐτῶν συμμαχίαν, εἰς τὴν συμμαχίαν δὲ ταύτην προσετέθη καὶ ἡ Ἰσπανία. Νῦν ἡ Ἀγγλία ἦτο ἥναγκασμένη νὰ πολεμῇ ἐναντίον τῶν Ἀμερικανῶν, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καὶ δι πόλεμος ἔξετάθη συγχρόνως εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας καὶ εἰς τὸν Ἰνδικὸν ωκεανόν. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπερίσχυον οἱ Ἀγγλοι, κατὰ Ἑηρὰν δύμως ἐν Ἀμερικῇ ὑπέστησαν πολλὰς ἥττας. Ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ἡ Ἀγγλία ἔξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἥναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἐν Βερσαλλίαις εἰρήνην (1783). Δι’ αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 πολιτειῶν τῆς βιορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὰς τὴν ὅπισθεν χώραν μέχρι τοῦ Μισσισιπῆ.

Τὸ πολίτευμα.—Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ δρόπον ἐτέθη ἐν Ἰσχύι ἀπὸ τοῦ 1787, αἱ 13 πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν Ὀμοσπονδίαν, ἐν τῇ δρόποιᾳ ἐκάστη πολιτείᾳ ἔχει ἵδιαν κυβέρνησιν, ἵδιαν βουλὴν καὶ αὐτοτελῆ ἔξουσίαν εἰς τὰ ἐσωτερικά της πράγματα. Τῆς δμοσπονδίας προϊσταται ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως (δμοσπονδιακὴ κυβέρνησις), τὴν δρόποιαν ἀπετελοῦν δὲ **Πρόεδρος**, τὸ **Κογκρέσον** (le Congrès) καὶ τὸ **Ἀνώτατον δικαστήριον** ἢ **Ἐφετεῖον**.

‘Ο Πρόεδρος ἔκλεγόμενος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ὑπὸ ἔκλεκτόρων τῶν πολιτειῶν διαχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν καὶ εἴνε συγχρόνως ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ Ἑηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Βοηθεῖται δὲ εἰς τὰ ἔργα του ὑπὸ πέντε ὑπουργῶν, τοὺς δρόποιους διορίζει αὐτὸς κατ’ ἵδιαν ἐκλογήν. ‘Ο Πρόεδρος διορίζει τὰ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἀποστέλλει πρέσβεις, κηρύγτει πόλεμον, κλέει εἰρήνην, συνάπτει δάνεια, δύμοῦ δὲ μετὰ τῆς Γερουσίας συνομολογεῖ συνθήκας.

Τὸ Κογκρέσον σύγκειται ἐκ τῆς **Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων**, ἔκλεγμένων καὶ ἀνοιλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης πολιτείας, καὶ ἐκ τῆς **Γερουσίας**, ἀποτελουμένης ἐκ δύο γερουσιαστῶν ἐκάστης πολιτείας. Τὸ Κογκρέσον ἀσκεῖ τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν.

Τὸ Ἀνώτατὸν δικαστήριον ἀποφαίνεται περὶ ζητημάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἔρμην τοῦ συντάγματος καὶ τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν Ὁμοσπονδίαν.

Οὗτῳ αἱ τρεῖς ἔξουσίαι, ἐκτελεστικὴ, νομοθετικὴ καὶ δικαστικὴ ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Ὁμοσπονδίᾳ εἴνε κεχωρισμέναι. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ θεωρία τοῦ Γάλλου φιλοσόφου Montesquieu, ὃς θέλομεν ἵδει κατωτέρω.

Πρεδτὸς πρόσεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Ὁμοσπονδίας ἔξελέχθη διμοφώνως ὁ εὐκλεῆς Βάσιγκτων, ὅστις ἡσχολήθη δραστηρίως εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ νέου πολιτεύματος καὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου πληγῶν. Διετήρησε δὲ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα ἐπὶ δύο τετραετεῖς περιόδους (1787—1795). Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν. Εἰς τιμὴν αὐτοῦ οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔκτισαν τὴν Βασικτῶνα, τὴν δοπιάν ἀνέδειξαν ἔδραν τῆς διμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως.

Ολίγον προτοῦ τεθῆ ἐν ἴσχυΐ τὸ διμοσπονδιακὸν σύνταγμα, ἢ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἔλυσε ζήτημα μεγάλης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἡ Ἀγγλία, ὡς προείπομεν, διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν είχε παραχωρήσει εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς τὴν ἐνδοχώραν μέχρι τοῦ Μισσισιπῆ. Ἡ ἀπέραντος αὐτῆς χώρας ἦτο ἔρημος, προεβλέπετο διμως ὅτι ταχέως ἥθελε κατοικηθῆναι. Ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς ἥγειραν ἀξιώσεις ἐπτὰ πολιτεῖαι· ἀλλ’ ἡ συνέλευσις τὰ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς δικαιώματα παραχώρησεν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Τὸ Κογκρέσον κατόπιν ὠργάνωσεν ὡς ἔξης τὴν χώραν αὐτήν. Τὴν διήρεσεν εἰς μικρὰ διαμερίσματα. Μόλις οἱ κάτιαικοι διμερίσματός τινος ἔφθανον τὰς 5000 ἀδικαιοῦντο νὰ ἐκλέξουν ἴδικήν των βουλὴν καὶ νὰ αὐτοδιοικῶνται· ὅταν δὲ διμητριός ἔφθανεν τὰς 50,000, τὸ διαμέρισμα αὐτὸν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, τὰ δποῖα εἶχον καὶ αἱ παλαιότεραι πολιτεῖαι. Οὕτω ἡ Ὁμοσπονδία δὲν περιωρίσθη εἰς τὰς ἀρχικὰς 13 πολιτείας τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, ἀλλ’ ἦτο ἐπιδεκτικὴ εὐδόνυσεως πρὸς τὴν ἐνδοχώραν.

Καὶ ἀληθῶς αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἔσχον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἰδούμησαν νέαι πολιτεῖαι εἰς τὴν ἐνδοχώραν. Ἡ γόρασαν παρὰ τῆς Γαλλίας ὅλην τὴν ὑπολειπομένην περιοχὴν τοῦ Μισσισιπῆ, παρὰ δὲ τῆς Ἰσπανίας τὴν Φλωρίδα. Τὸ Τεξάς ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Ἰσπανίας καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Τῷ 1849 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀπέκτησαν καὶ τὴν Καλλιφορίαν κατόπιν πολέμου πρὸς τὸ Μεξικόν. Σήμερον δὲ δ ὅλος ἀριθμὸς τῶν Ἡνωμένων Πολιτεῶν ἀνέρχεται εἰς 49. Εἶνε δὲ σήμερον αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῶν ἴσχυροτάτων καὶ πλουσιωτάτων κρατῶν τῆς ὑφηλίου.

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Α'. ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

102. Τὰ ἀρχαῖα πολιτικὰ δόγματα.—Εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης αἱ περὶ κυβερνήσεως ἴδεαι ἡσαν σχεδὸν αἱ αὐταὶ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διότι πάντα τὰ κράτη εἶχον διαμορφωθῆ σχεδὸν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας.

Εἰς ἔκαστον κράτος ὑπῆρχεν εἰς κληρονομικὸς ἡγεμών, ὅστις ὅλιγον καὶ ὅλιγον ηὔξησε τὴν δύναμίν του μέχρι τοῦ σημείου ὃστε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων. Οἱ ὑπήκοοι του εἶχον συνηθίσει νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν. Διέτασσεν οὗτος εἰς τοὺς ὑπηκόους του πᾶν δ, τι ἥθελεν, διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἵδιαν ἐκλογήν, ἐνομοθέτει χωρὶς νὰ συμβουλεύηται τοὺς ὑπηκόους του. Ἐνὶ λόγῳ εἶχεν ἔξουσίαν ἀπεριόριστον. Αὐτὸς καὶ οἱ ὑπονομοί του ἀπεφάσιζον περὶ ὅλων μυστικῶς καὶ δὲν ἔδιδον λόγον εἰς οὐδένα. Οὐδὲν βιβλίον ἐδημοσιεύετο ἀνευ δητῆς ἀδείας. "Ολοὶ οἱ ὑπήκοοι ἡδύναντο νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ φυλακισθοῦν ἐπ' ἀόριστον κατόπιν διαταγῆς ἐνὸς ὑπουργοῦ. Προσωπικὴ ἐλευθερία δὲν ὑφίστατο οὕτε ἐλευθερία τοῦ λόγου. Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα δονομάζουν **μοναρχίαν ἀπόλυτον ἢ δεσποτισμόν.**

Ἡ ἔξουσία τοῦ μονάρχου δὲν ἡσκεῖτο ὁμοίως ἐφ' ὅλων τῶν ὑπηκόων. Ὑπῆρχον παντοῦ καὶ προνομιοῦντοι. Τούτους ἀπετέλουν ὁ κλῆρος, οἱ εὐγενεῖς καὶ τινες ἀστικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες παρεῖχον τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ βασιλέως. Οἱ **προνομιοῦντοι** οὗτοι ἡσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Μόνοι αὐτοὶ κατεῖχον τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ τὰς δημοσίας πολιτικὰς θέσεις. Ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῆς ἀριστοκρατίας.

Εἰς πάντα τὰ κράτη ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἐν καθεστώς ὑποχρεωτικόν. Οἱ κλῆροις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καθορίζῃ τὰ δόγματα, τὰ δποῖα οἱ πιστοὶ ὥφειλον νὰ πρεσβεύουν, καὶ τοὺς κανόνας, τοὺς δποίους ὥφειλον νὰ ἐκτελοῦν. Οἱ μὴ ἀκολουθῶν τὴν θρησκείαν τοῦ κράτους κατεδιώκετο ὡς στασιαστής. Δὲν παρεδέχοντο ὅτι εἰς ἐν κράτος ἡδύναντο νὰ ὑπάρχουν θρησκεῖαι πλείονες τῆς μιᾶς οὕτε ὅτι εἰς ὑπήκοος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πρεσβεύῃ ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν τοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ ὁ κλῆρος δὲν εἶχε τὰ ὄλικὰ μέσα νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, ὁ κοσμικὸς ἄρχων ἔθετεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν ἔξουσίαν. Ἡ πολιτικὴ ἔξουσία ἡνάγκαζε τοὺς πιστοὺς νὰ παρίστανται εἰς τὰς ἀκολουθίας, νὰ κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων μυστηρίων καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς τόπους νὰ νηστεύουν καὶ νὰ ἔξομολογοῦνται. Ἐξετέλει αὕτη τὰς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις, τὰς δποίας

ἔξεδιδεν δὲ κλῆρος. Ἡ ἀρχὴ δὲ παραδεδεγμένη ὑφ' ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν ἦτο δὲ ἀπόλυτος ἔξουσία τοῦ κλήρου ἐπὶ τῶν πιστῶν καὶ δὲ μισαλλοδοξία. Τὸ δὲ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο καθεστώς ἐκαλεῖτο τὸ «**ένιαῖον τῆς θρησκείας**».

Τὸ Κράτος καὶ δὲ Ἐκκλησία εἶχον ἔξουσίαν ἀπόλυτον, ἀπεριόριστον, ἀνεξέλεγκτον καὶ ὑπεστηρίζοντο ἀμοιβαίως. Ἡ πολιτικὴ κυβέρνησις ἡνάγκαζε τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατεδίωκε τοὺς αἱρετικούς. Ὁ κλῆρος ἐδίδασκε τοὺς πιστοὺς ὅτι ὕφειλον νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν ἥγεμόνα διὸ εἰς ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δὲ διδασκαλία «**περὶ τοῦ θείου δικαίου τῶν βασιλέων**».

Τὰ δόγματα ταῦτα γενόμενα ἀποδεκτὰ ὑφ' ὅλων τῶν συγγραφέων, διδασκόμενα εἰς πάντα τὰ σχολεῖα καὶ κηρυττόμενα εἰς τὰς ἐκκλησίας ἢσαν ἔκεινα, τὰ ὅποια διηγύθυνον τότε τοὺς πεπολιτισμένους λαούς. Κατήντησε νὰ θεωρεῖται δὲ ἔξουσία διὸ **ἴερα** καὶ οἱ ἀπειθοῦντες εἰς αὐτὴν διὸ **ἔγκληματάια**. Τὸ σύνηθες λοιπὸν πολιτικὸν καθεστώς ἐν τῷ κόσμῳ δὲ διαπολυταρχία καὶ δὲ μισαλλοδοξία.

103. Προέλευσις τῶν νέων ἰδεῶν ἐξ' Ἀγγλίας. — Κατὰ τὸν IZ' αἰῶνα δὲ Ἀγγλία δὲ ἀκριβέστερον δὲ Μεγάλη Βρετανία εὑρέθη ὑπὸ ἔξαιρετικὰς συνθήκας, αἵτινες ἡνάγκασαν αὐτὴν νὲ ἀποδεχθῆ καὶ νὰ θέσῃ εἰς ἔφαρμογὴν ἐν πολίτευμα ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐκ παραδόσεως πολιτικὰς ἰδέας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀντὶ νὰ εἴνε μία καὶ ἀδιαιρέτος διηρέθη εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας, αἵτινες ἐπολεμοῦντο μεταξὺ των. Τοιαῦται δὲ διαιρέσεις τῶν Ἀγγλικανικῆς, δὲ Πρεσβυτεριανῆς καὶ αἱ αἱρέσεις τῶν Ἀνεξαρτήτων. Οὐδεμία δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἡδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὰς ἄλλας. Ἐδένησε λοιπὸν νὰ δοκιμάσουν πλείονας Ἐκκλησίας εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἐκ τούτων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἐνικήθη ὑπὸ τῶν διαδῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀφοῦ δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸὺς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπὲρ τῆς διοίας ἐκηρυχθῆ αὐτός. Ἡ δύναμις ἀριστερή τοῦ βασιλέως δὲν παρέμεινεν ἀπεριόριστος. Παρέστη λοιπὸν ἡνάγκη νὰ δοκιμάσουν ἔνα ἥγεμόνα, τοῦ διοίου δὲ δύναμις δὲ τὸ περιωρισμένη.

Αἱ νέαι αὗται μέθοδοι ἐδίδον τὴν ἰδέαν νέων θεωριῶν. Αἱ θεωρίαι αὗται διεμορφώθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1642—1648 (Ιδ. σελ. 68) καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐφηρμόσθησαν εἰς τὰς ἀποικίας τῆς βιορείου Ἀμερικῆς (σελ. 149). «**Ἐλεγον δὲ δὲ ἔξουσία δὲν ἀνήκει εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλ᾽ εἰς τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ, δοτις εἶνε δὲ ὁ ἀληθῆς ἀρχων.**» διτὶ οἱ κάτοικοι ἐνὸς τόπου συνήψαν μεταξύ των ἐν συμβόλαιον διὰ νὰ δογανώσουν τὴν κυβέρνησιν. Οἱ ἀνθρώποι οἱ ταχθέντες διὰ τὴν κυβέρ-

νησιν δὲν εἶνε ἀρχοντες ταχθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ εἶνε ἀπλῶς ἐπίτροποι τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔξηρτημένοι ἀπὸ τοῦ λαοῦ.⁹ Ἡρχισαν νὰ σκέπτωνται δτὶ ή κυβέρνησις δὲν ἔχει νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν θρησκείαν.¹⁰ Εκαστον ἄτομον ὀφείλει νὰ ἔχει τὴν θρησκείαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς του καὶ νὰ συνεννοήσῃ μὲ τὰ ἄλλα ἄτομα διάγνα δργανώσουν ταύτην τὴν θρησκείαν ὅπως αὐτοὶ τὴν ἐννοοῦν.

Τοιουτορόπως διεμορφώθησαν αἱ θεωρίαι περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, περὶ τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, καὶ περὶ τοῦ χωρισμοῦ τὰς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Κράτους. Αἱ θεωρίαι αὗται δὲν εἶνε, ὡς ἐπίστευον ἐπὶ μακρόν, γαλλικῆς προελεύσεως. Κατὰ πρῶτον ἔξετέθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὸν IZ' αἰῶνα. Καὶ δὲν ἐφηρμόσθησαν μὲν αὕται ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀγγλίᾳ, δπου ή ἐπανάστασις τοῦ 1642—1648 δὲν ἔσχε διαφορῇ ἀποτελέσματα· ἀλλ' ή ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἐγκαθίδρυσε τὴν περιωρισμένην μοναρχίαν καὶ τὴν ἀνεξιθρησκείαν (σελ. 98).¹¹ Η πεῖρα ἀπέδειξε τότε δτὶ δ βασιλεὺς ἥδυνατο νὰ χάσῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του ἀπόλυτον ἔξουσίαν καὶ ή Ἐκκλησία τὸ ἀπόλυτον κῦρος της ἐπὶ τῶν πιστῶν χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ή δημοσία τάξις.

Ο Ἀγγλος ίατρὸς Locke, δημοφιλῆς συγγραφεὺς, ἐκθέτει τὰς θεωρίας ταύτας εἰς δύο συγγάμματά του δημοσιεύσθεντα μετά τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1688. «Οι ἄνθρωποι—λέγει—έλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα ὑπέροτερα δὲν τῶν νόμων, εἶνε δὲ τὰ δικαιώματα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου ή ἐλευθερία καὶ ή ἴδιοκτησία.» Οταν οἱ ἄνθρωποι ἥνωθησαν διὰ νὰ ζοῦν ἐν κοινωνίᾳ, ἐσχημάτισαν μίαν κυβέρνησιν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ προφυλάττῃ καὶ ἔξασφαλίζῃ τὰ δικαιώματα των. Τὸ Κράτος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔγγιζῃ τὴν ἴδιοκτησίαν. «Οταν ἔχῃ ἀνάγκην χρημάτων, ὀφείλει νὰ ζητῇ τὴν συναίνεσιν τῶν πολιτῶν διὰ τῶν βουλευτῶν, οἵτινες τοὺς ἀντιπροσωπεύουν.

Ο βασιλεὺς λοιπὸν δὲν δίναται νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἀνευ τῆς ἀδείας τοῦ κοινοβουλίου». Αὕτη εἶνε ή θεωρία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς περιωρισμένης μοναρχίας, καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Η κυβέρνησις δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλῃ οὐδεμίαν θρησκείαν· ὀφείλει νὰ ἀνέχηται πάσας, ήτοι νὰ εἶνε ἐνεέιθρησκος. Οὕτω αἱ περὶ πολιτείας καὶ θρησκείας θεωρίαι αἱ στηριχθεῖσαι ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἀγγλίας ἔμελλον νὰ καταστοῦν θεωρίαι παγκόσμιαι.

104. Αἱ νέαι ιδέαι ἐν Γαλλίᾳ.—Θί φιλόσοφοι.—Η Γαλλία εἶχε διατηρήσει τὴν μοναρχίαν ἀπόλυτον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὑποχρεωτικήν. Τὸ καθεστώς τοῦτο ἐνισχύθη ἰδίως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', δ ὅποιος ἀπεπιεράθη νὰ ἔξοντάσῃ τοὺς προτεστάντας καὶ κατέστησε τὴν ἔξουσίαν του τελείως ἀνεύθυνον. Υπῆρχον, κατὰ τὸ τέλος μάλιστα τῆς βασιλείας του, πολλοὶ δυσηρεστημένοι, ἀλλὰ χωρὶς κανέναν μέσον νὰ διαμαρτυ-

ρηθοῦν φανερά. Τὰ ἰσχυρὰ πνεύματα ἡτοι οἱ σκεπτικισταὶ ἐχλεύαζον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ κρυφίως.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' οἱ Γάλλοι ἔγνώρισαν τὰς νέας ἰδέας τὰς γεννηθείσας ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ τούτων τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἰσχυόντων. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν οὔτε **πολιτικὴν ἐλευθερίαν** οὔτε **ἀνεξιθρησκείαν**. Οὔτε ἡ κυβέρνησις οὔτε ὁ κλῆρος ἦσαν διατεθεῖμένοι νὰ ἐπιτρέψουν ἵνα ἐκφράσουν οἱ ἄνθρωποι τὰς νέας ἰδέας καὶ νὰ συζητήσουν περὶ τοῦ κύρους αὐτῶν. Οὐδὲν σύγχρονα μα ἥδυνατο νὰ δημοσιευθῇ χωρὶς προηγουμένως νὰ ζητηθῇ ἡ ἀδεια παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ παρὰ τῆς ἀστυνομίας. Πάν τοιπον, τὸ δρόποιον ἀπήρθεσκεν εἰς τὰς ἀρχὰς, ἐκαίετο, ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐφυλακίζετο, ὁ δὲ τυπογράφος καὶ ὁ πωλητὴς ἐστέλλοντο εἰς τὰ κάτεργα.

Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, δημοσία συζήτησις περὶ πολιτικῆς καὶ περὶ θρησκείας. Αἱ νέαι ἰδέαι δὲν ἔξετέθησαν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν μορφὴν πραγματειῶν δημοσιευθεισῶν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἡρχισαν νὰ τὰς παρεισάγουν εἰς τὰ μυθιστορήματα, εἰς τὰς διηγήσεις ταξίδιων, εἰς θεατρικὰ ἔργα. Τὰς ἔξεθετον ὑπὸ μίαν μορφὴν παραλλάσσουσαν, δι' ὑπαινιγμῶν, διὰ παραβολῶν, διὰ κοιτικῆς, ἢτις νὰ φαίνηται ὅτι ἐπικρίνει τὰς ἰδέας αὗτάς. Τὰς ἐδημοσίευνον εἰς μικρὰ φυλλάδια, ενύκολα εἰς τὸ νὰ τὰ λογύπτοντα, ἀνευ τοῦ ὄνόματος τοῦ συγγραφέως ἢ μὲ ψευδώνυμον. Τὰ φυλλάδια ταῦτα ἐτυπώνοντο ἔξω τῆς Γαλλίας ἢ ἐδημοσίευνοντο μὲ ψευδῆ δήλωσιν τοῦ τόπου, ἐκ τοῦ δρόποιου δῆθεν προϊόχοντο. Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμάτων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημοσίευμησαν.

Οἱ συγγραφεῖς, οἱ δρόποιοι ἡσούοντο μὲ τὴν πολιτικήν, ὀνομάζοντο οἱ ἴδιοι **φιλόσοφοι**. Τὸ ὄνομα εἶχεν ἀλλάξει σημασίαν. Οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος Καρτέσιος, Λαϊβνίτιος κλπ. ἦσαν μεταφυσικοὶ ἢ ψυχολόγοι, ἐσπούδαζον δηλαδὴ τοὺς γενικοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος ἢ τὸν μηχανισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡσούοντο πρὸ πάντων νὰ κάμνουν κοιτικὴν περὶ τῶν πολιτικῶν καθεστώτων καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν. Τοιούτοι φιλόσοφοι διάσημοι ὑπῆρξαν ὁ Montesquieu, ὁ Voltaire, ὁ Diderot, καὶ ὁ Rousseau.

Montesquieu. — Ο Montesquieu ἔγραψε πρῶτον τὰ **Περσικὰ γράμματα**, μυθιστόρημα ὑπὸ μορφὴν ἐπιστολῶν, τὰς δρόπιας ἔγραψεν ἢ ἔλαβεν εἰς ἀρχων Πέρσης ταξιδεύσας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὅπο τὸ πρόσχημα ὅτι περιγράφει τὰς ἐντυπώσεις τοῦ Πέρσου τούτου ὁ συγγραφεὺς σατυρίζει τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν, ἐμπαίζει τὴν αὐλήν, τὴν

κυβέρνησιν, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατακρίνει τὰς καταχρήσεις. Ἐπειτα ἐπιχειρήσας ταξίδια εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διατρίψας ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπέστρεψε πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος. «Ἡ Ἀγγλία—ἔλεγεν—εἶνε ἡ κατ' ἔξοχὴν ἐλευθέρα χώρα τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ δὲ βασιλεὺς δὲν ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ οὐδὲν κακὸν εἰς οἰνοδήποτε, διότι ἡ δύναμις του εἶνε περιωρισμένη καὶ ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχον ἐνὸς ἄλλου». Τὸ λαμπρότερον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Montesquieu εἶνε τὸ

Εἰκ. 24.—Ο Montesquieu.

ἐνὸς βασιλέως αληρονομικοῦ καὶ μιᾶς ἀντιπροσωπευτικῆς βουλῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ, χωρὶς ὅμιως οἱ πένητες νὰ ἔχουν δικαίωμα ψήφου.

Βολταῖρος. — Ο Βολταῖρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτάτων συγγραφέων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀσκήσας μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς του. Ἡτο νίδιος πλουσίου συμβολαιογράφου καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἔζησε δὲν μέσω τῆς κοινωνίας τῶν εὐγενῶν καὶ πολὺ νέος ἔγινε γνωστὸς ὡς συγγραφεύς. Ή φήμη του ἥρχισε μὲ τὴν Henriad, ποίημα ἐπικὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἐρρίκου Δ', εἰς τὸ δοποῖον ἐκθειάζει τὴν χριστιανικὴν ἀνάπτην καὶ ἀνοχήν. Ἡμέραν τινὰ ἐφιλονίκησε πρὸς τινα ἵπποτην. Ολίγας ἡμέρας κατόπιν οἱ θεράποντες τοῦ ἵππου συνέλαβον τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν ἐξυλοκόπησαν. Ο Βολταῖρος ἐζήτησε δικαιοσύνην παρὰ

«Πνεῦμα τῶν νόμων» δημοσιευθὲν τὸ 1748. Ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει συστηματικῶς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν πολιτευμάτων καὶ τὰς διαφορούς νομοθεσίας, πρὸ πάντων δὲ περιγράφει τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα καὶ τὸ παρουσιάζει ὡς πρότυπον μιᾶς καλῆς κυβερνήσεως. Φρονεῖ δὲ ὅτι ἐν ἐκάστῳ κράτει καλῶς ὠργανωμένω πρέπει νὰ ὑπάρχουν τρεῖς ἔξουσίαι διακεκριμέναι ἀπὸ ἄλλήλων, ἡ ἐπελεξιτική, ἡ νομοθετική καὶ ἡ δικαστική. Ο Montesquieu δὲν ἦτο ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Τὸ ίδεωδες αὐτοῦ ἦτο ἡ συνταγματικὴ μοναρχία μεθ'

τῶν προστατῶν του, ἀλλ᾽ οἱ προστάται του εὐγενεῖς ἐῦρον φυσικὸν νὰ δαρῇ εἰς ἀστὸς κατὰ διαταγὴν ἐνὸς εὐγενοῦς. Ὁ ἵππότης μάλιστα ἐπέτυχε παρὰ τοῦ δικαστοῦ ὥστε νὰ φυλακισθῇ ὁ Βολταῖρος εἰς τὴν Βαστίλλην. Μετά τινας ἡμέρας ἀπεφυλακίσθη ὁ Βολταῖρος, ἀλλὰ τὸν συνεβούλευσαν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Γαλλίας, τοῦθ' ὅτεο ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰσήχθη εἰς τὸν κόσμον τῶν συγγραφέων καὶ τῶν σοφῶν καὶ ἐθαύμασε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνεξιθρησκείαν. Ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε νὰ μεταφυτεύσῃ καὶ διαδώσῃ τὰς φιλελευθέρους ἴδεας τῶν Ἀγγλῶν οὗτως ὥστε νὰ γίνουν αὗται κοινὸν κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος.

Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του λοιπὸν εἰς Γαλλίαν ἔγραψε τὰς **φιλοσοφικὰς ἐπιστολὰς** (1733), εἰς τὰς ὁποίας ἐπήνει τὸ καθεστώς τῆς Ἀγγλίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν. «Ἡ Ἀγγλία—ἔλεγεν—εἶνε ἡ χώρα τῶν αἰρέσεων. Ἐκαστος Ἀγγλος ὡς ἀνθρωπος ἔλευθερος μεταβαίνει εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἥθελεν ἐκλέξει». Ἐνεκμιάζεν ὁ σαντορινὸς τὸ πολιτικὸν σύνταγμα τῆς Ἀγγλίας. «Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος—ἔλεγεν—εἶνε τὸ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὅποιον κατώρθωσε νὰ κανονίσῃ τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων ἀνθιστάμενον εἰς αὐτούς. Ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς ἀνθρωπος, διότι συνέπεσε νὰ εἶνε εὐγενῆς ἢ ἀληρικός, δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένος τοῦ νὰ νὰ πληρῶνῃ φόρους». Τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Βολταίρου κατεδικάσθη νὰ καῆ ὡς προσβάλλον τὴν θρησκείαν καὶ τὰ χρηστὰ ἥθη καὶ διετάχθη ἡ φυλάκισις τοῦ συγγραφέως· ἀλλ' ὁ Βολταῖρος εἰδοποιηθεὶς ἔγκαιρως παρὰ τίνος ἐκ τῶν φίλων του ἐψυγένει τὴν Γαλλίας. Μετά τινας χρόνους τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὸν ὄδον νὰ μὴ ἀσχοληται πλέον εἰς πολιτικὰ ζητήματα. Ἐπὶ 15 ἔτη ὁ Βολταῖρος ἡσχολεῖτο εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὴν ἰστορίαν. Ἐπειτα δὲ προσκληθεὶς μετέβη καὶ ἔμεινε ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἥγόρασεν ἐν κτῆμα ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Ἐλβετίας καὶ ἐκεῖ διαμένων ἥρχισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς μισαλλοδοξίας. Ἡτο καὶ αὐτός, ὅπως οἱ Ἀγγλοι, διταδὸς τῆς φυσικῆς θρησκείας. Παρεδέχετο τὴν Θείαν Πρόνοιαν καὶ τὴν ἀθυνασίαν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἥθελε μίαν θρησκείαν χωρὶς δόγματα, χωρὶς μυστήρια, ἡ ὁποία νὰ περιορίζηται νὰ διδάσκῃ τὶς τὸν λαὸν τὴν ἥθικήν. Τὰ ἔργα τοῦ Βολταίρου εἶνε ἄπειρα, δούματα, μυθιστορήματα, ἀρθρα, φιλοσαφικαὶ διατριβαί, ἴστορικά, ἐγκυροπαίδικά.

‘Ο Diderot καὶ ἡ Ἐγκυροπαιδεία.—Ο Montesquieu καὶ ὁ

Βολταῖρος δὲν ἔζητουν ἐπανάστασιν ὁιζικήν, ἀλλὰ μεταρρυθμίσεις τινάς, ὡς συνέβη ἐν Ἀγγλίᾳ. Παρέμειναν **μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοὶ**. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐνεφάνησαν οἱ **ἐπαναστατικοὶ φιλόσοφοι**, οἵτινες ἡσχολήθησαν μὲ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῶν καθεστώτων. Οἱ Diderot πτωχὸς ὃν ἔδιδε μαθήματα ἐν Παρισίοις καὶ ἀνελάμβανε βιβλιοπωλικὰς ἐργασίας ἐπεχείρησε νὰ δημοσιεύσῃ μίαν σύνοψιν ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ὃποιαν ὠνόμασεν **Ἐγκυκλοπαιδείαν**. Σχεδὸν πάντες οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι Γάλλοι ἔγραψαν ἄρθρα ἐν τῇ **Ἐγκυκλοπαιδείᾳ** αὐτῇ. Ήριν ἀκόμη δημοσιεύσθη ὁ πρῶτος τόμος, ὁ Diderot συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Η **Ἐγκυκλοπαιδεία** ἦτο μία ἐπιχείρησις ἐμπορική, τὴν ὃποιαν ὑπεστήριξεν ἄνδρες σοβαροί.

Eἰκ. 25.—Ο Βολταῖρος καὶ ὁ Ρουσσώ, συμφιλιωμένοι ἐν τῇ ἀθανασίᾳ, δδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ ἄγγελου εἰς τὸ Πάνθεον.

Ἐπέτυχον τὴν ἄδειαν νὰ δημοσιευθοῦν οἱ δύο τόμοι, ἀλλὰ τὸ Παρλαμέντον τοὺς κατεδίκασεν ὡς τείνοντας ν' ἀναπτύξουν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Οἱ Diderot ἔδραπέτευσε καὶ ἡ ἀστυνομία κατέσχε τὰ χειρόγραφά του. Ἐν τούτοις ἡ **Ἐγκυκλοπαιδεία** του ἔδημοσιεύθη ὀλόκληρος κάρις εἰς τὴν προστασίαν τῆς μαρκησίας Πομπαδούρ.

Ο **Ρουσσώ**.—Ο **Ρουσσώ** ὑπῆρξε διάσημος φιλόσοφος καὶ συγγραφεύς. Ἡτο πνεῦμα μελαγχολικόν, ἴδιότροπον καὶ ὀνειροπόλον. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ **Ρουσσώ** πολύτιμα ὑπῆρξαν ὁ **Αἰμίλιος** καὶ τὸ **Κοινωνικὸν συμβόλαιον**. Ο **Αἰμίλιος** εἶνε βιβλίον παιδαγωγικόν. Ἐν αὐτῷ ὁ **Ρουσσώ** διακηρύσσει ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐπλάσθη εὐτυχῆς καὶ ἀγαθὸς ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ διεφθάρη ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ. Μὴ ἔχων

δὲ λόγον δὲ Ρουσσώ νὰ εύρισκῃ ἔξαίρετον τὸν δργανισμὸν τῆς κοινωνίας, συνιστᾶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν. Εἰς τὸ **Κοινωνικὸν συμβόλαιον** ἐκθέτει ὅλην τὴν περὶ κυβερνήσεως θεωρίαν του. «Ο ἀνθρωπος—λέγει—ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ ὅμως πανταχοῦ εὐρίσκεται εἰς τὰ σίδηρα... Η κοινωνία εἶνε ἀδικος, διότι ἐν τῷ κράτει παρέχει πλειότερα ἄγαθα εἰς τοὺς προνομιούχους παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους». Ο Ρουσσώ ἔλεγεν ὅτι δὲ λαὸς μόνος πρέπει νὰ εἶνε κυρίαρχος. Προσωπικῶς δὲ Ρουσσώ δὲν ἔζητε δημοκρατίαν καὶ ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἴδεαι του δὲν ἦσαν ἐφαρμόσιμοι εἰς τὴν ἐποχήν του. Οἱ μαϑηταὶ του ὅμως, ὀλιγάτερον αὐτοῦ δειλοί, ὑπῆρχαν ὅπαδοι τῆς δημοκρατίας καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐφήρμοσαν τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου των περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἰσότητος πάντων τῶν πολιτῶν. Καθ' ὅλου εἰπεῖν ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Ρουσσώ ἐνεπνεύσθησαν ἀφ' ἐνὸς ἡ ἐπανάστασις καὶ ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ χωμαντισμός.

105. Ο συνετὸς δεσποτισμός. — Οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἦσαν, ὅπως καὶ οἱ προγενέστεροι αὐτῶν "Αγγλοι, ὅπαδοὶ τῆς πολιτικῆς ἐλεύθερίας. Ἐπεθύμουν ἐν πολίτευμα, εἰς τὸ ὅποιον ἡ κυβέρνησις νὰ ἐπιβλέπηται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Αὗτὴ ἦτο ἡ ἴδεα τοῦ Montesquieu. Ο Ρουσσώ ἀπέκρουντε τελείως τὴν μοναρχικὴν κυβέρνησιν." Άλλοι ὅμως, ὡς δὲ Βολταῖρος, ὡς ἐπίσης καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ Γάλλοι οἰκονομολόγοι, ὀλίγον ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν πολιτικὴν ἐλεύθερίαν. "Ηρκει εἰς αὐτοὺς νὰ εἶνε ἐλεύθεροι οἱ ἴδιωται νὰ ἀσκοῦν τὰ τῆς θρησκείας των, νὰ ὅμιλοιν καὶ νὰ δημοσιεύουν διὰ τοῦ τύπου τὰς γνώμας των καὶ τὰς σκέψεις των, νὰ ἐκλέγονταν τὸ ἐπάγγελμά των, νὰ ἰδρύουν ἐργοστάσια καὶ νὰ ἐμπορεύωνται κατ' ἀρεσκειαν. Ἔδεχοντο δὲ ηγεμὸν νὰ κυβερνᾷ, νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ φόρους χωρὶς νὰ συμβουλεύηται οὐδένα. Ο Βολταῖρος κατεδίκαζε τὸ σύστημα τοῦ κυταμερισμοῦ τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας, ὅπερ ἔζητε δὲ Montesquieu. Οἱ φιλόσοφοι δὲν εἶχον ἐμπιστούντην εἰς τὰς συνελεύσεις, ἀποτελουμένας κατ' ἔκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκ προνομιούχων, οἵτινες μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ διατηρήσουν τὰ προνόμια των ἡναντιοῦντο εἰς πᾶσαν μεταρρύθμισιν. Οἱ φιλόσοφοι εὔφορον εὐκολώτερον νὰ ἐπιτύχουν μίαν μεταρρύθμισιν ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν μονάρχην. «Εἶνε εὐκολώτερον—ἔλεγεν δὲ Boudot—νὰ πείσῃ τις ἔνα ηγεμόνα ἢ ἐν ἔθνος». "Άλλος φιλόσοφος ἔλεγεν. «Εἶνε φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη κυβέρνησις παρὰ ἡ τοῦ ἐνός. Ἐπειδὴ δὲ ἀνθρωπος εἶνε πρωτισμένος· ζῇ ἐν κοινωνίᾳ, διὰ τοῦτο εἶνε πρωτισμένος νὰ ζῇ ὑπὸ δεσποτισμόν».

"Άλλ' ὁ δεσποτισμὸς οὗτος δὲν ἦτο δὲ λαός μὲ τὸν δεσποτισμὸν

τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὁ δεσποτισμὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἔξετείνετο εἰς τὰ θρησκευτικὰ πεποιθήσεις καὶ εἰς τοὺς λόγους. Δὲν παρεδέχετο οὐδεὶς μίαν ἔξουσίαν τοῦ κλήρου ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ιδιωτῶν. Δὲν παρεδέχετο τοὺς περιοριστικοὺς κανονισμοὺς ἐπὶ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἀνεγνώριζε προσέτι εἰς τὸν μονάρχη μίαν ἀπειρούστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, ἀλλ᾽ ἔζητε νὰ ἔξασκηται ἢ ἔξουσία αὗτη ἐν τῷ συμφέροντι ὅλων

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εὑρισκον φυσικὸν εἶς μονάρχης νὰ κάμνῃ πόλεμον ἐκ ματαιοδοξίας ἢ ἐκ μνησικακίας, νὰ σπαταλᾶ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας του χάριν τοῦ πολυτελοῦς βίου του, νὰ συλλαμβάνῃ καὶ φυλακίζῃ τοὺς ἀνθρώπους, οἵ διοπῖοι δὲν ἥσαν ἀρεστοὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλοὶ φιλόσοφοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀπήτουν εἶς βασιλεὺς ἢ εἶς ὑπουργὸς νὰ ἐργάζηται ἔχων πάντοτε πρὸ διφθαλμῶν τὸ δημόσιον συμφέρον. Οἱ ήγεμόνες ὥφειλον νὰ φέρωνται συνετῶς καὶ φρονίμως. Τὴν τοιαύτην περὶ κυβερνήσεως ἀντίληψιν ὠνόμασαν **συνετὸν δεσποτισμόν.**

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμίσυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ Γάλλοι φιλόσοφοι ἐπεκράτησαν ὅχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρώπῃ. Οἱ ήγεμόνες καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐφιλοτιμοῦνται νὰ θαυμάζωνται ὑπὸ τῶν συγγραφέων τούτων καὶ νὰ θεωροῦνται μαθηταὶ αὐτῶν. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας ἐκάλεσε τὸν Βολταίρον εἰς τὴν Πρωσίαν. Τοῦ παρεχώρησεν ἐν διαμέρισμα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Πότσδαμ, τὸν ἐθεώρετ ὡς φίλον του, συνέτρωγε ἔχων αὐτὸν ἀπέναντί του, καὶ τοῦ ἐδίδε τὰ ποιήματά του διὰ τὸ διοιδόνη. Ὁ ἴδιος ὁ Φρειδερίκος ἔγραψε γαλλιστὶ τὰς σλέψεις του περὶ κυβερνήσεως. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Φρειδερίκου. «Οἱ ήγεμῶν δὲν εἴνεις κύριος τοῦ κράτους ἀλλ' ὁ πρώτος ὑπηρέτης αὐτοῦ» συνοψίζει τὸ ἰδεῶδες τοῦ συνετοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἡ Αἰκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας ἔθαύμαζε τὸν Montesquieu καὶ εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Diderot. Προσεφέρθη νὰ παράσχῃ ἀσύλον εἰς τὸν Diderot διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν Ἐγκυλοπαιδίαν του. Ὁ Diderot ἤρινθη κατ' ἀρχάς· ἀλλὸ μετά τίνα ἔτη μετέβη εἰς Πετρούπολιν καὶ ἐμείνεν ἐκεῖ ἐπὶ τίνας μῆνας. Ἡ Αἰκατερίνη ἔσχε μακρὰς συνδιαλέξεις μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ὀμήλει μετὰ πολλῆς οἰκειότητος, ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχθη διόλου τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ συμβούλιας.

Ἄλλ' ὁ εἰλικρινέστερος μαθητὴς τῶν φιλοσόφων «ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος» ὑπῆρξεν ὁ Ιωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας, νίδος τῆς Μαρίας Θρησείας. Ὁ Ιωσήφ Β' ήθέλησε νὰ ἀσκήσῃ εὐσυνειδήτως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μονάρχου. Ενδεν εἰς τὸ κράτος του ἐν πολίτευμα στηριζόμενον ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ τῶν ιστορικῶν τῆς εὐγενείας καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸ μεταρρυθμίσῃ κατὰ τὰς ἰδέας τὰς στηριζομένας εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰς τὸ καλὸν τοῦ κράτους (ιδ. σ. 122).

B' ΑΙ ΣΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ

106. **Αρχαία σικονομικὰ δόγματα.**—Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα συγγραφεῖς τινες ἐπεχείρησαν νὰ μάθουν τὶ ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον ἐνὸς κράτους. Γάλλος τις ὠνόμασε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς σπουδῆς πολιτικὴν ολ-

κονομίαν ἡτοι ἐπιστήμην τῶν οἰκονομικῶν ἐνὸς κράτους. Ἐάλλοι αἱ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἰδέαι ἔμειναν ἀπομεμονωμέναι ἀνευ ὅνδεν τῆς συστήματος. Ἐστηρίζοντο πρὸ πάντων εἰς μεθόδους ἐμπειρικάς, τῶν ὅποιων ἔκαμνον χρῆσιν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες.

Ἐσκέπτοντο ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχε καθῆκον νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἐργοστασιάρχας διὰ νὸν ἀναγκάζῃ αὐτοὺς νὰ παράγουν προϊόντα καλά, τὰ δποῖα νὰ πωλῶνται εἰς καλὴν τιμὴν. Ο Κολβέρτος συνέταξε κανονισμούς, οἱ δποῖοι καθώριζον δποῖα ἔρια ἐπρεπε νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰ ἐργοστασιάρχας διὰ δποῖον μῆκος καὶ δποῖον πλάτος ἐπρεπε νὰ ἔχῃ ἔκαστον εἶδος ἐργούχου (τσόχας). Ἐπόπται τοῦ κράτους ἐπεσκέπτοντο τὰ ἐργοστάσια καὶ προέβαινον εἰς κατάσχεσιν καὶ πυρπόλησιν παντὸς προϊόντος, τὸ δποῖον δὲν ἦτο σύμφωνον μὲ τὸν κανονισμόν. Ἡ κυβέρνησις ἐπέβλεπεν ὥσαύτως τὸν σῖτον, δστις ἦτο ἀναγκαῖος διὰ τὴν διατροφήν. Ἐφοβεῖτο πάντοτε μήπως λειψῃ ὁ σῖτος διὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἀπηγόρευε τὴν ἔξαγωγὴν σίτου ἐκ τῆς χώρας ἢ τὴν μεταφορὰν ὑπὸ μιᾶς ἐπαρχίας εἰς ἄλλην.

Τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ ἔξωτερικοῦ ὑπήγετο εἰς κανόνας. Ἐφαντάζοντο ἔκαστον κράτος ὡς ἔνα τραπεζιτικὸν οἶκον, δστις εἰς τὸ τέλος ἔκαστου ἔτους λαμβάνει πρὸ δφθαλμῶν τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας καὶ συντάσσει τὸν **ἰσολογισμόν**. Ἐγνώριζον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους τὴν ἀξίαν τῶν ἔξαχθέντων καὶ τῶν εἰσαχθέντων ἐμπορευμάτων, αὐτὸ δὲ ἀπετέλει τὸν ἐμπορικὸν ἰσολογισμόν. Ἐὰν ἐν κράτος εἶχεν ἔξαγωγὴν μεγαλειτέραν τῆς εἰσαγωγῆς, τὸ κράτος αὐτὸ ἐπραγματοίει ἐν κέρδος εἰς χρήματα. Ο ἐμπορικὸς λοιπὸν ἰσολογισμὸς ἦτο πρὸς δφελός του. Τούναντίον, ἐὰν ἡ εἰσαγωγὴ ἦτο μεγαλειτέρα τῆς ἔξαγωγῆς, ὥφειλε νὰ πληρώσῃ τὴν διαφορὰν εἰς χρήματα ἐπομένως τὸ κράτος αὐτὸ καθίστατο πτωχόν. Ἐκαστον κράτος ἐξήτει νὸν ἀγοράσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν διλιγότερα καὶ νὰ πωλήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα.

Ἐκαστη λοιπὸν κυβέρνησις ἐλάμβανε μέτρα διὰ νὰ πωλῇ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς χώρας εἰς τοὺς ξένους καὶ διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὸν ὑπηκόους νὸν ἀγοράζουν τὰ προϊόντα τῶν ξένων βιομηχανιῶν. Ἐπενόησαν πρὸς τοῦτο δύο μεθόδους. Ἡ διεικωτέρα ἦτο τὸ **ἀπαγορευτικὸν σύστημα**. Τὸ κράτος δηλαδὴ ἀπηγόρευε τὴν εἰσαγωγὴν εἰδῶν τιγνῶν κατασκευαζομένων εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Ἐν ἄλλῳ σύστημα, διλιγότερον αὐτηρόδον, συνίστατο εἰς τὸ νὰ πληρώνουν τὰ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ εἰσαγόμενα εἰδὴ **τελωνειακὸν δασμόν**, τοῦθ' ὅπερ ἡνάγκαζε τοὺς ἐμπόρους νὰ ὑψώνουν τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τὰ δμοια εἰδὴ τὰ κατασκευαζόμενα ἐν τῇ χώρᾳ ὡς μὴ ὑποκείμενα εἰς δασμὸν

ηδύναντο νὰ πωλῶνται εὐθηνότερα καὶ κατ' ἀκολουθίαν εὔκολώτερο παρὰ τὰ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ προερχόμενα. Τοῦτο ἦτο τὸ προστατευτικὸν σύστημα. «Οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ—ἔλεγεν ὁ Κολβέρτος—εἶνε ο βακτηρίαι, μὲ τὰς ὁποίας τὸ ἐπάγγελμα μανθάνει νὰ βαδίζῃ». Οἱ Ἰταλοὶ ὠνόμασαν τὸ προστατευτικὸν σύστημα «Σύστημα Κολβερτικόν»

Προκειμένου περὶ φόρων αἱ ἰδέαι ἡσαν λίαν συγκεχυμέναι. Ἐκάστη κυβέρνησις ἔζητει νὰ ἐπιβάλῃ φόρους· τοιούτους, οἵ δποῖοι νὰ εἶνε εὖ κολοι εἰς τὴν εἴσπραξιν καὶ ν' ἀποφέρουν περισσότερα χρήματα, χωρὶς νὰ ἔξετάξῃ ἐὰν διὰ τῆς φορολογίας αὐτῆς ἐκινδύνευε νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν πτωχήν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέτρα ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν προνομιούχων, οἵ δποῖοι εἶχον συμφέρον νὰ φείδωνται ἀλλήλων, διὰ τοῦτο οἱ φόροι δὲν ἐπεβάρυνον τοὺς εὐγενεῖς ἢ τοὺς πλουσίους ἀστούς, ἀλλὰ συνέτριψον τοὺς χωρικούς.

107.—**Αἱ νέαι οἰκονομικαὶ θεωρίαι.** — Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα συγγραφεῖς τινες Γάλλοι καὶ Ἀγγλοί ἐμόρφωσαν νέας οἰκονομικὰς ἰδέας, αἱ δποῖαι ἐπὶ τέλους συνημολογήθησαν εἰς σύστημα. Τοὺς συγγραφεῖς τούτους ὠνόμασαν οἰκονομολόγους. Ἄλλοι αἱ μεγάλαι οἰκονομικαὶ θεωρίαι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' τῆς Γαλλίας, διεμορφώθησαν δὲ ὑπὸ δύο ἄνδρῶν, τοῦ Quesnay καὶ τοῦ Gournay.

Οἱ Quesnay ὡς γεννηθεὶς ἐν χωρίῳ ἐνδιεφέρετο πρὸ πάντων διὰ τὴν γεωργίαν. Ἡτο ἵατρὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἔξεδωκε δὲ σπουδαιότατον σύγγραμμα, τὴν *Oἰκονομικὴν Ἐπιθεωρησιν* (Tableau Économique). Οἱ Quesnay ἔδωκεν εἰς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ πῶς σχηματίζεται ὁ πλοῦτος μίαν γενικὴν θεωρίαν. «Ἡ γῇ — λέγει— εἶνε ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου, διότι καλλιεργούμενη ἡ γῇ παράγει πᾶν διτι ἥμιτορει νὰ ἐπιθυμήσῃ τις. Οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶνε οἱ γεωργοί. Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομήχανοι δὲν παράγουν, ἀλλὰ μεταμορφώνουν καὶ μετατοπίζουν τὸν πλοῦτον. Πᾶν διτι εἶνε ἐπιβλαβής εἰς τὴν γεωργίαν, εἶνε ἐπιβλαβής εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὸ κράτος. *Πτωχοὶ χωρικοὶ, πτωχὸν βασίλειον, πτωχὸς βασιλεύς*.» Άλλα διὰ τὸν Quesnay γεωργοὶ δὲν εἶνε οἱ χωρικοὶ οἱ ἐργαζόμενοι διὰ τῶν βραχιόνων των· εἶνε οἱ ἴδιοκτῆται καὶ οἱ ἐκμισθωταὶ γαιῶν. Τὸ κράτος δὲν πρέπει νὰ πιέζῃ αὐτούς. Δὲν πρέπει νὰ ζητῇ νὰ ὑποβιβάσουν τὴν τιμὴν τοῦ σίτου. Πρέπει νὰ τοὺς ἀφίνῃ νὰ πωλοῦν καὶ νὰ διαδίδουν ἐλευθέρως τὰ σιτηρά των. Ἀντὶ τούτων, ἐπειδὴ δῆλος ὁ πλοῦτος προέρχεται ἐκ τῆς γῆς, ἡ γῆ μόνον πρέπει νὰ πληρώνῃ τὸν φόρον. Οἱ Quesnay λοιπὸν συνίστα ἀμεσον ἔγγειον φόρον.

‘Ο Gournay, ἀρχηγὸς καὶ αὐτὸς σχολῆς, γενόμενος τῷ 1751 ἐμπορικὸς ἐπίτροπος καὶ ταξιδεύσας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπείσθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς βιομηχανίας κανονισμοὶ ἀντὶ καλοῦ μᾶλλον κακὸν ἐπροξένουν. Ἐσχε μεγάλην ἐπιφρονίαν ἐπὶ τῶν συναδέλφων του καὶ συνετέλεσεν ὃστε οὗτοι νὰ ἔφασμούν τοὺς κανονισμοὺς ἡπίως. Ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας νὰ ἐκλέγουν τὰς μεθόδους των καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ μεταβαίνουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐργοστασίου εἰς τὸ ἄλλο.

‘Ο Gournay δὲν ἔγραψε βιβλίον ἀλλ’ αἱ ἰδέαι του διεδόθησαν μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τῶν ἐπαρχιακῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῶν ἐποπτῶν τῶν ἐργοστασίων. Ἡ κυρία ἴδεα ἦτο ὅτι οἱ κανονισμοὶ ὅχι μόνον δὲν ὑπεβοήθουν τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ παρεκάλυπνον ἀμφότερα εἰς τὰς ἐργασίας των.

Δεκτοῦ γενομένου ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν παράγοντες τοῦ γενικοῦ πλούτου, τὸ καλλίτερον, τὸ ὄπιον εἶχε νὰ πρᾶξῃ ἡ κυβέρνησις, ἦτο ν̄ ἀφήσῃ πλήρη ἐλευθερίαν. Οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ ἐμπόροι γνωρίζουν πολὺ καλλίτερον ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ποῦ ἔγκειται τὸ συμφέρον των. Λέγεται ὅτι δὲ οἱ Κολβέρτος, ἐρωτήσας βιομήχανον τί ἥδυνατο νὰ πρᾶξῃ ὅπως προαγάγῃ τὴν βιομηχανίαν του, ἔλαβε τὴν ἔξῆς ἀπόκρισιν: «Ἐξοχώτατε, ἀφήσατε ἐλευθέρων τὴν παραγωγήν, ἐλευθέρων τὴν διάδοσιν» (*laissez faire, laissez passer*). Ἡ φράσις αὕτη τεθεῖσα εἰς ἔφαρμογήν υπὸ τοῦ Gournay κατέστη τὸ **ἐμβλῆμα** τῶν οἰκονομολόγων. Ἀπήγησαν οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ θελον νὰ καταργήσουν τοὺς κανονισμοὺς καὶ ν̄ ἀφήσουν ἐλευθέρους τοὺς ἐργοστασιάρχας νὰ κανονίζουν αὐτοὶ τὴν ἐργασίαν των ὅπως ἥθελον· ἐπίσης νὰ καταργήσουν τὰ μονοπώλια, τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς προστατευτικὰς διατιμήσεις. Ἡ θελον οὕτω νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμὸν μεταξὺ τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν ἐμπόρων πρὸς τὸ καλὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ βιομήχανος οὕτω θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ κατασκευάζῃ κατάλληλα βιομηχανικὰ προϊόντα. Καὶ δὲ ἐμπόρος ἐπίσης θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πωλῇ τὸ ἐμπόρευμά του εἰς τιμὴν μικροτέρων ἢ οἱ συναγωνισταί του. Ἀπαντες, ἐν τῷ ἴδιῳ αὐτῶν συμφέροντι, ἥθελον ἐργασθῆ νὰ βελτιώσουν τὰ προϊόντα των καὶ τὰ ἐλαττώσουν τὰς τιμὰς αὐτῶν, οὕτω δὲ οἱ καταναλωταὶ ἥθελον ὠφεληθῆ.

Αἱ θεωρίαι αὗται συνεπληρώθησαν καὶ ἐσιστηματοποιήθησαν κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος υπὸ τοῦ διασημοτέρου ὄλων τῶν οἰκονομολόγων, τοῦ Σκώτου Adam Smith, καθηγητοῦ τῆς ἡθικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδιμβούργου. Ὁ Σμίθ εἰς τὸ περισπούδαστον σύγγραμά του **«Ἐργασιδιον περὶ τοῦ πλούτου**

τῶν ἐθνῶν» περιέλαβε πάσας τὰς οἰκονομικὰς θεωρίας καὶ ἐτελεστούσε τὴν θεωρίαν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ πλούτου. «Δὲν εἶνε μόνη γεωργία, ἡτις παράγει τὸν πλούτον, δύποτε ἔλεγεν ὁ Quesnay, ἀλλ' ἡ γασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφάς της, χειροποίητος ἢ διανοητική. Πρότερος ὅμως ἡ ἐργασία νὰ εἴνε ἐλευθέρα καὶ ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπομένεις εἴνε ἀπαριτέα τὰ μονοπώλια καὶ αἱ ἀγγαρεῖαι καὶ πᾶς θεσμὸς περιστικὸς τῆς ἐλευθερίας.»

Ο Smith ἔδωκεν εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν τὴν ὄψιν ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας καὶ αὐτὸς κατενόησε τὴν σπουδαιότητα τῆς βιομηχανίας. Διὸ καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

108. **Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γαλλίᾳ· καὶ ἀλλαχοῦ καὶ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.** — Κατὰ τὸν 17^ο αἰῶνα κέντρον τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἶχε καταστῆ ἡ ἐν Βερσαλλίαις βασιλικὴ αὐλή. Ἡ γαλλικὴ φιλολογία τότε είχεν ὀπολέσει τὴν ἀνεξαρτησίαν της, προσέλαβεν δύμως ἀφ' ἑτέρου κομφότητα, λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσε τοῦτο μέγιστα ἡ κατὰ τὸ 1635 ἰδρυθεῖσα δύποτε τοῦ Richelieu Ἀκαδημία. Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τῶν περιστάσεων καὶ τῆς μελέτης τῶν μεγάλων πρωτοτύπων τῆς ἀρχαιότητος ἀνεπτύχθη τότε ἡ καλουμένη κλασσικὴ ἐποχὴ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ γαλλικὴ φιλολογία ὑπέστη σπουδαίαν ἀναμόρφωσιν καὶ βαθμηδὸν ἐπεκράτησεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ σκεπτικὴ φιλοσοφία, ἐνῷ ταῦτοχρόνως προήγοντο αἱ ἐπιστῆμαι.

Τοὺς Γάλους συγγραφεῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐθαύμαζεν ὅλη ἡ Εὐρώπη. Οἱ Γάλλοι φιλόλογοι, οἱ ὅποιοι, ὡς εἴδομεν, ὀνόμαζον ἑαυτοὺς φιλοσόφους, κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν νὰ βελτιώσουν τὴν κοινωνίαν, νὰ ἀποκαλύψουν τὰ ἔλαττώματα μιᾶς διπισθοδρομικῆς κυβερνήσεως καὶ μιᾶς κοινωνίας, ἡτις ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ φεουδαλική. Ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης ὑπῆρχε πρῶτος ὁ Montesquieu, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Boileau, ὁ Rousseau, ὁ Diderot καὶ πάντες οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν τερίφημον Ἐγκυπλοπαίδειαν ἐφήρμοσαν τὰς νεωτέρας ἰδέας ἐπὶ συμπάσης τῆς πνευματικῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Γαλλίᾳ ἐφθαμσαν εἰς τὴν πλήρη ἀκμὴν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Εἰς τὰ μαθηματικὰ κατέχουν ἐπιφανῆ θέσιν ὁ d'Alembert, ὅστις καὶ φιλόσοφος (φιλόλογος) ἐπιφανῆς ὑπῆρχε συγχρόνως, ὁ Lagrange καὶ ὁ Glaïraut, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ 18 ἔτῶν ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς αὐτὸν ὅφείλονται πολλαὶ ἀνακαλύψεις

ἐν τῇ γεωμετρίᾳ καὶ τῇ ἀλγέβρᾳ. Εἰς τὴν φυσικὴν διέπρεψεν δὲ **Ρεωμύρδος**, ὅστις κατεσκεύασε τὸ φερόνυμον αὐτοῦ θερμόμετρον. Εἰς τὴν ἀστρονομίαν διέπρεξεν Lablance, δὲ Lalande, δὲ Bailly καὶ ἄλλοι. Ὁ Lablance κατέγινε ποδὸς πάντων εἰς ζητήματα τῆς οὐρανίου μηχανικῆς, ἀλλὰ κυρίως ἐδοξάσθη διὰ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ συστήματος τῆς κοσμογονίας, τὸ ὅποιον φέρει τὸ ὄνομά του. Ἐν τῇ χημείᾳ κατέχει ἐπιφανῆ θέσιν δὲ Lavoisier, εἰς ἐκ τῶν ιδουτῶν τῆς νεωτέρας χημείας. τὴν δοποίαν ἐστήριξεν ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς διατηρήσεως τῆς ὑλῆς «**Οὐδὲν ἀπόλληται, οὐδὲν γεννᾶται**». Εἰς τὸν Lavoisier ὀφείλεται ἡ χημικὴ ὀνοματολογία, ἡ γνῶσις τῆς συνθέσεως τοῦ ἀέρος, καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ δξυγόνου. Εἰς τὴν φυσικὴν ἰστορίαν κατέχει τὴν πρώτην θέσιν δὲ περιώνυμος Βυφφών. Εἰς τὴν «**Φυσικὴν ἰστορίαν του**», ἔργον περισπούδαστον ἐξ 24 τόμων, δὲ Βυφφών περιγράφει τὴν φύσιν μετ' ἔξοχου γλαφυρότητος. Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐργασίας τοῦ Βυφφών ἡ περὶ τῶν ζώων ἰστορία του ἐθαυμάσθη καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐσημείωσαν μεγάλας προόδους. Ἐν Ἰταλίᾳ δὲ Γαλβάνης καὶ δὲ Βόλτας εὗρον καὶ καθώρισαν τοὺς νόμους τοῦ ἡλεκτρισμοῦ· ἐν Ἀμερικῇ δὲ Φραγκλῖνος ἐφεῦρε τὸ ἀλεξικέραυνον· ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ James Watt ἐπέτυχε νὰ δώσῃ εἰς τὰς κινήσεις τῆς ἀτμομηχανῆς μαθηματικὴν ἀκρίβειαν καὶ δὲ Ιατρὸς Jenner ἐφεῦρε τὴν δαμαλίδα· δὲ Σουηδὸς Λινναῖος κατέστη περιώνυμος διὰ τὰς περὶ τῶν φυτῶν ἐργασίας του. Τὸ σύστημα τῆς ταξινομίσεως τῶν φυτῶν ὑπὸ τοῦ Λινναίου διηγείρει καθ' ὅλον τὸν κόσμον μέγαν ἐνθουσιασμόν.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

109. Προσόμια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.— Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη δὲ δισέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ' (1713-1774), ἡγεμὼν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Καὶ ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ' ἐπεκράτει ἀκολασία ἐν τῇ αὐλῇ, ἀλλ' ὁ πωσδήποτε διετηρεῖτο ποιά τις ἔξωτερικὴ αἰδημοσύνη περὶ τὰ ἥθη. Ἀλλ' ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' τὰ ἀνάκτορα ἀναφανδὸν μετεβλήθησαν εἰς καταγώγιον τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς. Αὐλή, ἀριστοκρατία καὶ κλῆρος παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὸ παραδειγμα αὐτῶν διέφθειρε καὶ τὰς κατωτέρας τάξεις. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ ἀναιδῶν ἐταιρῶν. Αἱ ἑταῖραι ἐκυβέρνων τὴν χώραν καὶ διήρπαζον τοὺς δημοσίους θησαυρούς, πολλάκις δὲ ἐπώλουν καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τοῦ κράτους. Ἡ διαβόητος μαρκησία Πομπαδούρ ἐπὶ τοσοῦτον ἵσχυε παρὰ τῷ διεφθαρ-

μένων ἐκείνων βασιλεῖ, ὥστε ἐπὶ εἰκοσιν διάρκηδα ἔτη αὐτὴ ἦγε ἔφερε τὴν Γαλλίαν. Αὐτὴ διένεμε τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ καὶ στρατικὰ ἀξιώματα εἰς τοὺς πολυπληθεῖς εὐνοούμενους της, αὐτὴ ἐκανότιὴν ἔξιτερον πολιτικὴν τῆς χώρας κατὰ τὰς δρέπεις της (ἰδ. σ. 11) αὐτὴ διέθετε τὰς πρόσοδους τοῦ δημοσίου ὡς τὰ τοῦ ἴδιου ταμείου χρήματα. Ἡ Γλαυκία ἤρχισεν ἦδη νὰ φέρηται ὁργανώσις πτὴν ἀποσύνθεσιν. Ὁ ἄθλιος ἥγειμὸν ἔβλεπε τοῦτο, καὶ ὅμως δὲν ἐν νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἐλάχιστον περιορισμὸν εἰς τὸν κτηνώδη βίον τοῦναντίον ἐγωϊστικῶς ἔλεγεν Après nous le déluge, ὅπερ ἀντιστεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν τοῦ Εὐριπίδου «Ἐμοὶ θανόντε γαῖα μικρήτω πυρί».

Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῆς Γαλλίας ἥθικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἥχειρίστη. Ἡ διαφθορὰ τῆς αὐλῆς, αἱ πολυειδεῖς ἀστοίαι, ἡ καταπληκτικὴ πολυτέλεια καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν δημοσίων προσόδων, ἔτι ἀνωφελέστατοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι* ηὔξησαν καταπληκτικὸ δημόσιον χρέος, ὅπερ ὑπερέβη τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια φράγκων. Ἡ δημοσία πίστις εἶχεν ἐκλείψει· ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπόριον εἶχον νεκρωθῆ· ὁ δὲ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος καταθλητικῶν φρονολογίας, ἐνῷ αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρος, ὡς καὶ τινες πλούσιοι ἀστοί, ὃς προνομιούχοι, ἥσαν ἀπηλαγμένοι παντὸς φόρουν. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα.

Ἡ ἀθλία κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀφόρητο ἐνεκα τῆς ἀπαραδειγματίστον σκληρότητος, μεθ' ἣς εἰσεπρόστοντο οἱ φόροι διὰ γενικῶν ἐκμισθωτῶν. Πλὴν τούτου ὑπῆρχον καὶ τὰ *Μυστικογράμματα* (Lettres de cachet), τὰ δποῖα ἀπέβησαν περιβόητα ἐν τῇ γαλλικῇ ἴστορίᾳ. Τὰ γοράμματα ταῦτα, τὰ δποῖα πᾶς τις ἥδυνατο νὸ προμηθευθῆ, καὶ μικρὰν ἵσχυν ἐὰν εἴχε παρὰ τὴν αὐλῆν, ἥσαν δεσποτικὴ προσβολὴ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Δυνάμει αὐτῶν συνελαμβάνοντο οἱ πολῖται οἱ καθιστάμενοι ὑποπτοι εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐφυλακίζοντο, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Ἐνεκα τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν καταπιέσεων τούτων ἤρχισεν νὰ γεννᾶται παρὰ τῷ γαλλικῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν πλουσίων ἀστῶν, τὸν ἀναβρασμὸν δὲ τοῦτον ὑπέ-

* Οἱ πόλεμοι οὗτοι, εἰς τοὺς δποίους περιεπλέκθη ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ', ἥσαν α') ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτοτριακοῦ θρόνου, β') ὁ Ἐπταετὴς ἐναντίον τῆς Πρωσίας καὶ γ') ἐτερος ἐπταετὴς κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, σύγχρονος τῷ προηγούμενῳ.

ι θαλπον και οι φιλόσοφοι της ἐποχῆς ἑκείνης, οι καλούμενοι ἐγκυλοπαιδισταὶ (ἰδ. σ. 164). Οι ἐγκυλοπαιδισταὶ οὗτοι διὰ τοῦ λόγου και ε τῶν συγγραμάτων ἔκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐγενῶν και τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου και ἐν γένει πᾶν τὸ ἐπιλήψιμον ἐν τε τῇ πολιτείᾳ και τῇ Ἐκκλησίᾳ, και ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς ἴσσοτητος και τῆς ἐλευθερίας. Οὕτω ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν διζηκῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε και δ λαὸς νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς και τὸν κλῆρον δικαιώματα και αἱ δύο αὗται ἀνώτεραι τάξεις ὡς και οἱ πλούσιοι ἀστοὶ νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὗτὰς μὲ τὸν λαὸν ὑποχρεώσεις.

Τοιαύτη ἐν γένει ᾧτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον δ Λουδοβίκος ΙΓ' (1784—1793), ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ο Λουδοβίκος ΙΓ' εἶχε μὲν καρδίαν ἀγαθωτάτην, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ και χαρακτῆρα ἀστατον. Ἐπειδύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν δεινῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διεφθαρμένης αὐλῆς, πολὺ δὲ δλιγώτερον νὰ ὑποβάλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς, τὸν κλῆρον και τοὺς πλούσιους ἀστούς.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας δὲν ᾧτο δυνατὸν νὰ θερα-

Εἰκ. 26. — Ἀντιπρόσωποι εἰς τὰς Γενικὰς τάξεις.

Κληρικός

Εὐγενής

Λαϊκός

πευθῆ ἄλλως εἰμὴ μόνον διὰ τῆς φορολογήσεως τῶν εὐγενῶν και τοῦ κλήρου και τῶν πλούσιων ἀστῶν, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σπουδαίων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα και διὰ τῆς μεγάλης φειδοῦς εἰς τὰς δαπάνας, Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἀποφασιστικῶν βουλευμάτων δὲν εἶχεν ἀρκετὴν εὐτολμίαν και δύναμιν δ Δουλοβίκος ΙΓ'.

Ο ύπουργός τῶν οἰκονομικῶν Νέκκερος, διάσημος οἰκονομολόγος, πρεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τάξιν τινὰ εἰς τὰ ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ ενδιαιτούμενα οἰκονομικά, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τὸ προνομιούχων καὶ ἐν τέλει ἀπεπέμφθη. Προσεκλήθησαν ἄλλοι εἰδικοί, ἵνα θεραπεύσουν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ προσπάθειαι ἐναυάσαν. Ὅθεν ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ λαοφιλῆς Νέκκερος.

110. **Η σύγκλησις τῶν Γενικῶν τάξεων.** — **Ἐθνικὴ συνέλευσις** — Τῶς εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συιδουλὴν τοῦ Νεκκέρου συνεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως αἱ Γενικαὶ τάξεις (États généraux) ἦτοι ἀντιπρόσωποι τῶν τοιῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), ἵνα ἀπὸ κοινοῦ συσκεψθοῦν καὶ ἀποφασίσουν περὶ τῶν ληπτέοι μέτρων πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους. Αἱ Γενικαὶ τάξεις συνηλθον ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5 Μαΐου 1784. Ἐξακόσιοι περίποτε ἥσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ἀνὰ 300 δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ πρώτη συνεδρίασις ὑπῆρξε πανηγυρική. Βασιλικὸς λόγος ἦτο μεστὸς ὑποσχέσεων καὶ συνίστα εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον διμόνοιαν ἀλλ' εὐθὺς κατόπιν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διαφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήτησαν ἐφ' ὅλων τῶν ξητημάτων ἡ ψηφοφορία νὰ γίνεται κατὰ τάξεις καὶ ὅχι κατὰ κεφαλαῖς ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ θὰ ενδίσκοντο ἐν μειοψηφίᾳ. Ἄν τοι φίλοι κατὸ κεφαλάς, θὰ ἥδυγαντο νὰ ἔχουν τὴν πλειοψηφίαν μὲ τὴν συνδομὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου, τῶν ιερέων, οἵτινες δὲν ἥσαν διόλου εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς καταστάσεώς των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησίν των, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τοίτης τάξεως ἀνεκῆρυξαν ἕαυτοὺς **Ἐθνικὴν συνέλευσιν** (Assemblée national), ἐξέλεξαν πρόεδρον τὸν πληρεξούσιον τῶν Παρισίων Bailly καὶ διεκήρυξαν ὅτι μόνοι οὗτοι ἥσαν οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου συνετάχθησαν μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ.

Τὰ συμβάντα ταῦτα κατέστησαν ἀνήσυχον τὴν ἀνὴρ. Οἱ βασιλεὺς διέταξε νὰ κλεισθῇ ἡ αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων μὲ τὴν πρόσφασιν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῇ διὰ **βασιλικὴν συνέδριασιν**. Τὴν 20 Ιουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τοίτης τάξεως μετέβησαν ἵνα συνεδριάσουν, ἀλλ' εὔρον τὰ θύρας τῆς αἰθούσης κλειστάς. Τινὲς τῶν ἀντιπροσώπων ἐπρότειναν νὰ συνεδριάσουν εἰς τὸ ὑπαίθρον, ἀλλοι δὲ ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ βασιλεῶς. Τέλος κατέλαβον μίαν μεγάλην θαλόφρακτον αἴθουσαν τῶν ἀγα-

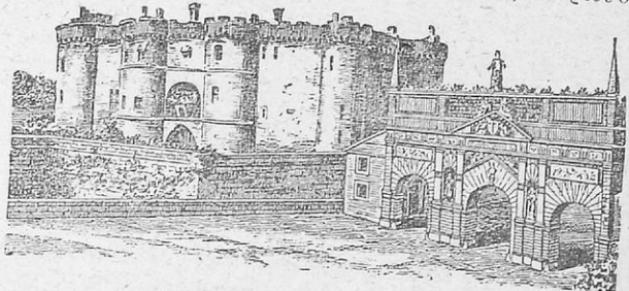
τετράδων, χρησιμεύουσαν δέ σφαιριστήριον, καὶ ἐκεῖ ὅρθιοι ὅλοι, μὴ ὑπαρχόντων καθισμάτων, ὕψωσαν τὰς χεῖρας καὶ ὀρκίσθησαν ὅτι δὲν θὰ γνωρισθοῦν ποὺν δώσουν εἰς τὴν Γαλλίαν **σύνταγμα** (constitution). Η πρᾶξις αὕτη δινομάσθη **ὅρκος τοῦ σφαιριστηρίου**· ἀπεφάσισαν δὲ νὰ συνεδριάζουν διπούδήποτε αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον.

Τὴν 23 Ἰουνίου ἔγινεν ἡ **βασιλικὴ συνεδρίασις**, παρόντων τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν τριῶν τάξεων. Ὁ βασιλεὺς ὁμίλησε μὲ τόνον αὐστηρόν, ἥκυρωσε τὰς ἀποφάσεις· τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τρίτης τάξεως, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι τὰ προνόμια εἶνε ἀπαραβίαστα, ἐν τέλει δὲ διέταξε νὰ συνεδριάζουν αἱ τάξεις χωριστὰ καὶ νὰ ψηφίζουν κατὰ τάξεις. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνεδρίασεως ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν συνέλευσιν νὰ διαλυθῇ· καὶ οἱ μὲν εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος ὑπήκουσαν· οἱ τῆς τρίτης δῆμως τάξεως ἔμειναν ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις των. Ὅταν δὲ ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν ἡρώτησε τὸν πρόεδρον τῆς συνελεύσεως ἄντοιο ἥκουσε τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ὁ διάσημος ὁργάνως Mirabeau ἐγερθεὶς εἰπε μεγαλοφρόνως «**Ὑπαγε νὰ εἰπης εἰς τὸν κύριόν σου δτι ήμετς εἰμεθα ἐνταῦθα ἐντεταλμένοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ναὶ δτι δὲν θὰ μᾶς ἀποσπάσουν ἀπ'** ἐδῶ παρὰ διὰ τῆς βίας τῶν λογχῶν». Ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς δὲν ἐτόλμησε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς τολμηρᾶς ἀντιστάσεως, ἀλλὰ τούναντίον μετά τινας ἡμέρας συνεβούλευσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο διάβημα τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τρίτης τάξεως ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, ἣτις ὅχι μόνον τὴν Γαλλίαν ἐκ βάθρων ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ δῆλης τῆς Εὐρώπης τὴν πολιτικὴν κατάστασιν οὐσιωδῶς μετέβαλε.

Ἄφοῦ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἦνώθησαν μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ ἀπετελέσθη οὕτω μία ἀληθινὴ **Ἐθνικὴ συνέλευσις**, καὶ διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται αὕτη καλλίτερον πρὸς τὸν προορισμόν, δὴν ἔταξεν εἰς ἔαυτὴν διὰ τοῦ ὅρκου τοῦ σφαιριστηρίου, προσέλαβε τὸ ὄνομα **Συνταπτικὴ** (Assambleeé constiuante).

Ἐκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως. — **Ἀλωσις τῆς Βαστίλλης (14 Ιουλίου 1789).** — Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων εὐδόκετο εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν. Οἱ δημαγωγοί, μεταξὺ τῶν δποίων διεκρίνετο ἐπὶ ὀξύτητι καὶ εὐγλωτίᾳ ὁ **Κάμιλλος Δεμούληνος**, ἀδιακόπως διηρέθιζον αὐτὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰ καπηλεῖα ἔξεφωνοῦντο λόγοι διεγερτικοὶ περὶ ἐλευθερίας, περὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, περὶ ισότητος ὅλων τῶν τάξεων, καὶ ἐνέπνεον ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ πλήθη. Ὁ βασιλεὺς, φοβούμενος ἔνεκα τοῦ δσημέραι αὐξανομένου ἐρεμισμοῦ, ἐκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας πρὸς ἀσφάλειάν

του γερμανικὰ καὶ ἐλβετικὰ στρατεύματα. Αὕτης διεδόθη ἐν Ησίοις ὅτι διὰ τῶν ξένων τούτων στρατευμάτων ἐμελετᾶτο πρᾶγμα, τ. ἔ. ἡ διάλυσις τῆς συνελεύσεως προσέτι δὲ διεδόθη ἡ λαοφιλής Νέκκερος ἐπαύθη καὶ ἐξωρίσθη. Αἱ διαδόσεις αὗται ἔδωλαμέσως τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν ἀνταρσίαν. Οἱ μεγάλοι κώδωνες ἐκκλησιῶν ἐκρούοθησαν, τὰ δόπλοστάσια διηρηγησαν καὶ δ λαὸς ἐλος ἐβάδισε κατὰ τῆς **Βαστίλλης**, ἡτις ἦτο παλαιὸς πύργος κροτιμεῖως εἰρκτὴ τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ ἐθεωρεῖτο ως σύμβολο τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐντὸς ὅλιγων ὥρων ἡ Βαστίλη ἐκνοιεύθη καὶ ἀ-

Eἰκ. 27.—Ἡ Βαστίλη.

τράπη ἀρδην (14 Ἰουλίου 1789), τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κρατούμενα θύματα την τυραννίας τῶν προνομούχων τάξεων ἤλευθερώθησαν. Πάραντα στηνέστη **ἐθνοφυλακή**, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἀνεκρηρύχθη ὁ Λαφαγέτη.

“Ο Λουδοβίκος ΙΓ’ ὅταν ἔμαθε τὴν πτῶσιν τῆς Βαστίλης, ἀνέκραξεν «Ἄλλ’ αὐτὸς εἶνε ἀνταρσία». — «Εἴπατε καλλίτερον, Μεγαλειότατες ἐπανάστασις» τοῦ ἀπεκρίθησαν.

Ἡ νύξ τῆς 4 Αὐγούστου. — **Κατάρρησις τοῦ φρουρδαλικοῦ συστήματος.** — Τὴν ἐξέγερσιν τῶν Παριών ἐπηκολούθησαν στάσεις ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας. Οἱ χωρικοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν εὐγενῶν αἵματηραὶ σκηναὶ πολλαχοῦ ἐλαβον χώραν πύργοι διηρηπάγησαν ἢ ἐκρημνίσθησαν. “Οταν ἐγνώσθησαν τὰ γεγονότα ταῦτα τῶν ἐπαρχιῶν, ἡ συγένευσις ἐσπευσε νὰ καταστείῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ λαοῦ δι’ ἀποφάσεων γοργῶν καὶ τολμηρῶν. Κατὰ τὴν ἀξιόμνημόνευτον συνεδρίασιν, ἡτις διήρκεσε καθ’ ὅλην τὴν νύκτα τῆς 4 Αὐγούστου, ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ σφοδροτάτων συγκινήσεων ἐψήφισε τὴν κατάρρησιν τοῦ φρουρδαλικοῦ συστήματος ἥτοι πάντων τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων, ἄτινα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις.

Συμβάντα τῆς 5 καὶ 6 Ὁκτωβροίου. — “Ἄλλ’ ὁ λιμὸς δοσημεραὶ ἐπετείνετο, ἡ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη ὅτι αὐτὴ τὸν προεκάλει. Τοῦτο

Πριεπέφερε νέαν ἔξεγερσιν τῆς πρωτευούσης. Τὴν πρωίαν τῆς 5 Ὁκτωβρίου ἀμέτρητον πλῆθος, τοῦ δποίου προηγοῦντο γυναικες φέρουσαι ὅπλα καὶ κραυγάζουσαι **"Ἄρτον! ἄρτον!"** ἐδραμει εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτά. Ἐδέησε νὰ ἔξελθῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ἔξωστην καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς Παρίσιους. Καὶ πράγματι τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἐπιστρέφει εἰς Παρισίους ἀπάγον μεν ἔαυτοῦ τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἥτις κατόψησεν εἰς τὰ ἀπὸ πολλοῦ ἀκατοίκητα ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ. Μετὸλίγον καὶ αὐτὴ ἡ Συνέλευσις μετέβη εἰς Παρισίους. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς διετέλει ἐν Ηαρισίοις οἵονεὶ αἰχμάλωτος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττε παρὰ νὰ ὑπογράφῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς.

111. Τὸ ἔργον τῆς Συνέλευσεως.—Η Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων.—Ἐν τῷ μεσῷ τῆς γενικῆς ταύτης ταραχῆς ἡ Συνέλευσις ἡσκολεῖτο εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος, τοῦτο ἔστι θεμελιώδους νομοθεσίας, ἡ δποία ἔμελλε εἰς τὸ ἔης νὰ ὅνθιμιῃ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Τῇ προτάσει τοῦ Λαφαγέττου καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βορείων Ἀμερικανῶν προέταξε τοῦ συντάγματος μίαν περιλάλιτον διακήρυξιν, τὴν **Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου.** Ἐν τῇ Διακήρυξει ταύτῃ ἡ Συνέλευσις καθώρισε τὰς ἀρχὰς (*principes*). ἐπὶ τῶν δποίων ἐνόει νὰ στηρίξῃ τὴν διοίκησιν. Αἱ ἀρχαὶ αὖται, τὰς δποίας ὀνόμασαν ἀρχὰς τοῦ 1789, ἀνεκήρυττον τὴν **κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ**, τὴν **ἰσότητα** καὶ τὴν **ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν**.

Πολιτικὴ ἰσότης.—*"Απαντες οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ 21 ἔτους τῆς ἡλικίας ἄνευ δισκρίσεως γένους καὶ θρησκεύματος ἀπήλαυνον ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ ἥσαν ὅλοι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.*

Δικαστικὴ ἰσότης.—*"Απαντες οἱ Γάλλοι, εὐγενεῖς καὶ χειρώνακτες, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, ὕφειλον νὰ δικάζωνται ἐνώπιον τῶν αὐτῶν δικαστηρίων, ἡ δὲ νηφλὴ καταγωγὴ δὲν ἔξησφάλιζε τὴν ἀτιμωρησίαν.*

Φορολογικὴ ἰσότης.—*"Απαντες οἱ Γάλλοι ἄνευ ἔξαιρέσεως ὑφίστανται τὰ πρός τὴν πολιτείαν βάρον πληρώνοντες τοὺς κεκανονισμένους φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας των.*

Ἡ ἐλευθερία.—*"Ο πολίτης καθίστατο ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ τοὺς βουλευτάς του (πολιτικὴ ἐλευθερία), ἐλεύθερος εἰς τὰς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις (θρησκευτικὴ ἐλευθερία), ἐλεύθερος εἰς τὸ νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἰδέας του (ἐλευθερία τοῦ τύπου), ἐλεύθερος εἰς τὴν ἔργασίαν του (βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἐλευθερία).*

Ἔνα δὲ ἐκλείψουν ἐκ θεμελίων τὰ παλαιὰ καθεστῶτα προέβη ἡ Συνέλευσις εἰς νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν προσέτι δὲ ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ στέμματος καὶ τοῦ κλήρου ὡς ἔθνικὴν ἰδιοκτησίαν ἐξ ἄλλου δμως ἀνέθηκεν εἰς τὴν πολιτείαν τὴν μισθοδοσίαν τοῦ κλήρου. Οὕτω οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς ἔγιναν δημόσιοι ἓπαλληλοι καὶ ὑπεκρεώθησαν

νὰ δρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ δικαιούνται
νὰ δρκισθοῦν, δινομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνώμοτοι.

“Απασαι αὗται αἱ μεταβολαὶ προεκάλεσαν ἐν Γαλλίᾳ μέγαν ἐνθυ-
σιασμόν, δστις ἐδηλώθη ἀκράτητος” ἐν μιᾷ μεγαλοπρεπεῖ ἔορτῇ, ἥ-
έκληθη ‘Εσρτὴ τῆς Συναδελφώσεως (Fédération). ‘Η ἔορτὴ αὕ-
παρεσκευάσθη εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως τὴν 14 Ἰουλίου 1790, ἐπ-
τειον τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλης. Κατ’ αὐτὴν δὲ βασιλεὺς ἐνώπιον τε
ἀντιπροσώπων διλον τῶν νομῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἀπείρου πλήθο-
δρκίσθη ἐπισήμως τὸν συνταγματικὸν δρκον.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς πληρον-
μικῆς εὐγενείας ὥθησαν πολλοὺς ἐκ τῶν εὐγενῶν νὰ ἐγκαταστείψου-
την Γαλλίαν καὶ νὰ μεταναστεύσουν εἰς ξένας χώρας.

Φυγὴ τοῦ βασιλέως.—‘Η πλειονοψήφοῦσα μερὶς τῆς συνελεύσεω-
ῆτο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. Ήαρὰ τῷ λαῷ δύο
ὑπῆρχε μεγάλη ἀντιπάθεια κατὰ τῶν ἄνακτόρων. Τὴν ἀντιπάθειαν δὲ αἱ
τὴν ὑπεδαύλιζον αἱ τότε ἰδρυθεῖσαι ἐπαναστατικαὶ λέσχαι (clubs), ή τῷ
Ἰακωβίνων (Jacobins) καὶ τῷ Κορδελιέρων (Gordeliers), ἀμφότερα
δινομασθεῖσαι οὕτω ἐκ τῶν καταργηθέντων δύμωνύμων μοναστηρίων,
εἰς τὰ δόποια συνεδρίαζον τὰ μέλη αὐτῶν. Ἀμφότεραι αἱ λέσχαι αὗται
ὑπεστήριζον δι’ δλων τῶν μέσων τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐπεδίωκον τὴν
ἄμεσον πτῶσιν τοῦ βασιλέως. ‘Η λέσχη τῶν Ιακωβίνων εἶχε διακλα-
δώσεις καθ’ δλην τὴν Γαλλίαν.

‘Ο βασιλεὺς ἐτρόμαξεν ἐκ τῶν μᾶλλον τολμηρῶν ψηφισμάτων τῆς
συνελεύσεως, τὰ δόποια ἡναγκάσθη δι’ δχλαγωγίας νὰ ἐπικυρώσῃ. Δὲν
ἡδύνατο πλέον ν^τ ἀνεχθῆ τὴν τοιωτὴν ἐξάρτησιν, ἢτις δμοίαζεν πρὸς
αἰχμαλωσίαν. Ἐστεργήθη δ’ ἄλλως καὶ τοῦ μόνου στηρίγματος, τοῦ Μι-
rabeau, δστις κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας προσεπά-
θει πάσι δυνάμει νὰ ἀνεχαιτίζῃ τὸν ἐκτραχηλισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως.
‘Ο Mirabeau ἀσθενήσας βαρέως ἀπέθανε (1791). ‘Ο Λούδοβίκος λοι-
πὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ καὶ τὴν 20 Ἰουν. 1791 ἀνεχώρησε κρυφίως μεθ’
δλης τῆς οἰκογενείας του διευθυνόμενος πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα ἀνα-
γνωρισθεὶς δμως καθ’ δδὸν συνελήφθη καὶ ἐπανήχθη εἰς Ηαρισίους,
δπου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν. ἡναγκάσθη δὲ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ
ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπονηθὲν σύνταγμα καὶ ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ
νὰ δόμσῃ τὴν τήρησιν αὐτοῦ.

112. Νομοθετικὴ συνέλευσις. (Assemblée législative).—‘Η Συντα-
κτικὴ συνέλευσις, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της, διελύθη, ἐξελέχθη δὲ
τακτικὴ βουλή, ἢτις ὀνομάσθη **Νομοθετικὴ συνέλευσις** (1791—1792).

καὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ σύνταγμα, ὥφειλε νὰ κυβερνᾷ ὁ βασιλεὺς. Ἡ νέα συνέλευσις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνδρῶν ἀπείρων περὶ τὰ δημόσια πράγματα, διότι ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις εἶχε ψηφίση πανὲν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς νὰ μὴ ἔκλεψῃ διὰ τὴν νέαν συνέλευσιν.

Ἐν τῇ Νομοθετικῇ συνελεύσει διεκρίνοντο τρία κόμματα: τὸ κόμμα τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς βασιλείας, τὸ κόμμα τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο *Γιρονδῖνοι*, διότι οἱ πλέον γνωστοὶ τοῦ κόμματος τούτου ἦσαν βουλευταὶ ἐκ τοῦ νομοῦ Γιρόνδης, καὶ τὸ κόμμα τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν Ἱακωβίων, οἵτινες ἐλέγοντο καὶ *Ορεινοί* (Montagnards) ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων καθημισμάτων τῆς συνελεύσεως, εἰς τὰ δοποῖα ἐκάθηντο. Ήτος τὸ κόμμα τῶν *Ορεινῶν* ἀνήκον οἱ φοβερώτατοι *Ρεβεσπιέρος*, *Μαρατος*, *Δαντών*, κ.λ.π. Μετὰ τῶν *Ορεινῶν* ἦτο ἡνωμένος καὶ ὁ δῆλος τῶν *Παρισίων*. *
Ἐν τῇ Συνελεύσει ἐπλειονοψήφουν οἱ Γιρονδῖνοι.

Ἡ προσοχὴ τῆς συνελεύσεως ἐστράφη πρὸς τοὺς *μετανάστας* καὶ πρὸς τοὺς *ἀνώματους* κληρικούς, διότι ἀμφότεροι προσεπάθουν ν' ἀνατρέψουν τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων. Ἡ Συνέλευσις λοιπὸν ἐξέδωκε δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἑνὸς ἐκηρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ὅσοι ἐκ τῶν μετανοστῶν δὲν ἤθελον ἐπανέλθει εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς διορισμένης προθεσμίας, διότι οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας διέτριβον ἔνοπλοι παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ *Ρήνου* καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐξωρίζοντο ὅσοι ἐκ τῶν κληρικῶν ἤρνοῦντο νὰ διμόσουν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Ἀμφότερα ὅμως τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἤρνηθη ὁ βασιλεὺς νὰ τὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ως ἐκ τούτου διήγειρε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εὑρίσκετο κρυφίως εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας Αὐστριακῶν καὶ Πρώσσων.

113. **Πόλεμος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας.** — Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἀπὸ κοινοῦ διεκήρυξαν ὅτι ἤθελον βοηθήσει τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων του· ἀπέστειλαν δὲ κατὰ τῆς Γαλλίας μέγαν στρατόν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡνῶθησαν καὶ 12000 μετανάσται. Ὅταν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ *Φερδινάνδος*, δούλος Βρουνσβίκης, ἐξέδωκεν ἀλαζονικὴν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡπείλει νὰ μεταβάλῃ τοὺς *Παρισίους* εἰς σωρὸν ἐρεπίων, οἷονεὶ ως ἀπάντησις εἰς τὴν προκήρυξιν ταύτην ἀντίκησε τὸ *Μασσαλιωτικὸν ἐμβατήριον* τοῦ

* Οἱ ἐργάται τῶν *Παρισίων* οἱ ἀποτελοῦντες τὸν δῆλον ὠνομάσθησαν sans culotte (ἀβράκωτοι), διότι περιφρονοῦντες τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα ἐφόρουν τὸ ἐργατικὸν πανταλόνιον.

δέιωματικοῦ Rouget del' Isle, ὅπερ κατέστησεν ἔξαλλον τὴν Γαλλίαν.

Ἐκ τῆς διαμέσεως ταύτης ὥφελή θησαν οἱ Ὁρεινοί, ὅπως καναιδέσσουν τὸν βασιλέα. Ἐρειδόμενοι εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Συνελεύσεως «Ἡ πατρὶς εἶνε σὲν κινδύνῳ» ἐκάλεσαν εἰς Παρισίους ἐκ Μασσαλίας, ἐκ Βρέστης καὶ ἐξ ἄλλων παραλίων πόλεων στίφη εὐτελεστάτου ὄχλου καὶ πορεσκεύασαν τοὺς τραχεῖς καὶ ὁμαλέους κατοίκους τῶν προαστείων εἰς ἀποφασιστικὸν κίνημα. Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 10 Αὐγούστου ἡκούσηνθη βολὴ τηλεβόλου καὶ συγχρόνως ὅλα τὰ κωδωνοστάσια ἀντήχησαν. Ἡτο τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπου κατώκει ὁ βασιλεὺς. Οἱ ἐπαναστάται, τῶν δοπίων ἡγοῦντο ὁ Δαντών, ὁ Σαντέρρος, καὶ ὁ Λέγενδρος, φοροῦντες τὸν ἐρυθρὸν σκοῦφον, ὕρμησαν κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ. Πρὸ τοῦ κινδύνου ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν Συνελεύσεως ζητῶν προστασίαν κατὰ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Τότε ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν ἐκπιπτωτὸν τὸν βασιλέα καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν Ναὸν (Temple), ὅστις ἀπετέλει σύμπλεγμα κτιρίων (ἐκκλησίας, φρουρίου, πύργου) καὶ ἐχρησίμευεν ὡς είρκητη.

Ἄλλοι οἱ Πρῶτοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὴν πρὸς τοὺς Παρισίους ἄγουσαν. Ἡ ὥρα τοῦ κινδύνου ἐσήμανεν. Ἐν Παρισίοις μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ βασιλέως ὅλη ἡ ἔξουσία περιῆλθεν εἰς χειρας τῶν ἐπαναστατῶν τῆς 10 Αὐγούστου. Αὗτοὶ ἐδέσποζον τῆς πόλεως, αὐτοὶ τῆς Νομοθετικῆς συνελεύσεως καὶ ἐν γένει ὅλης τῆς Γαλλίας. Ἐν τινὶ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Δαντών, ὅλος δογῆ, προτείνει νῦν ἀπαλλαγοῦν πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐντὸς 24 ὥρῶν αἱ εἰρκταὶ τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ἐπληρώθησαν εὐγενῶν καὶ ἀνωμάτων κληρικῶν ὡς ὑπόπτων. Καὶ ἦδη ἥρχισαν αἱ βδελυραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ 2—7 Σεπτεμβρίου περιήρχοντο τὰ δεσμωτήρια στίφη μισθωτῶν φρονέων, οἱ δοπίοι ἀπετέλουν τὸ Ἐπαναστατικὸν δικαστήριον, καὶ δώδεκα μὲν ἐξ αὐτῶν ἐνήργουν ὡς δικασταί, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς δήμιοι. Πλείονες τῶν 5,000 ἐν οἷς καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς Γαλλίας ἐσφάγγησαν.

Διαρκούσῃς τῆς σφαγῆς ταύτης ἀπήρχοντο ἀδιακρίτως εἰς τὰ μεθόρια τάγματα πολιτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐθελοντῶν. Ἐστε τολμηροί — ἐκραύγαζεν ὁ Δαντών — ἡ τόλμη μόνη σώζει τὴν πατρίδα. Διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων οἱ στρατηγοὶ Δυμουριέζος καὶ Κελεμᾶνος κατετρόπωσαν τοὺς εἰς τὴν Καμπανίαν εἰσβαλόντας Πρώτους παρὰ τὸ Valmy καὶ ἤναγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσουν τὸ γαλλικὸν ἔδαφος.

114. Συμβατική Συνέλευσις (Convention 1792—1795) — Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας. — Καρατόμησις τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ'. — Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διὰ νέων ἔκλογῶν διεδέχθη νέα συνέλευσις, ἥ δποιά ἔλαβε τὸ ὄνομα Convention (Συμβατική). Ἐν αὐτῇ τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἀπετέλουν οἱ Γιρονδῖνοι (συντηρητικοί), τὴν δὲ ἀριστερὰν οἱ Ὁρεινοί. Ὅπηρον ὅμως καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς βασιλοφρόνων συνταγματικῶν.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως ἦτο ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792). Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὴν πᾶσαν ἔξουσίαν· ὅχι μόνον ἐνομοθέτει ἀλλὰ καὶ ἐκυβέρνα. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἡγέρθη σφοδροτάτη ἔρις μεταξὺ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων καὶ τῶν μανιωδῶν Ιακωβίνων (Ὅρεινῶν). Οἱ Γιρονδῖνοι μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ἐθεώρουν λήξασαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ συνίστων μετριοπάθειαν· ἀλλ' οἱ Ὁρεινοὶ ἥθελον νὰ διαθήσουν τὰ πράγματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἔζητον μέτρα φρικώδη διὰ νὰ καταπλήξουν τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Κατηγόρουν μάλιστα τοὺς Γιρονδίνους διὰ τὸ μῆσος των πρὸς τοὺς Παρισίους καὶ ὡς θέλοντας νὰ διαιρέσουν τὴν Γαλλίαν εἰς δμοσπόνδους πολιτείασκατὰ τὸ παραδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βιορείου Ἀμερικῆς. Οἱ Ὁρεινοὶ ὑπερισχύσαντες εἰσήγαγον εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΓ' ὡς προδότην καὶ ἐν τινι τρικυμιώδει συνεδρίᾳ τῆς συνελεύσεως ἐπέτυχον τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας. Τὴν 21 Ιανουαρίου 1793 ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἐκαρατομήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως.

115. Ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς πόλεμος. — Πτῶσις τῶν Γιρονδίνων. — Ἡ εἰδῆσις τῆς καρατομήσεως τοῦ ἀθρόου βασιλέως ἐπορεύεντης φρικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἀπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συνεμόχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας ἡ Πρωσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλίο, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῆς. Εἰς τὸν ἔξωτερικὸν δὲ τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἔτερος, ἐσωτερικός, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις ἀντιμετώπισε θαρραλέως καὶ τὸν ἔξωτερικὸν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν κίνδυνον.

Τὰ γαλλικὰ ὅπλα ἔξωτερικῶς ηὗτάχησαν κατ' ἀρχάς. Ἄλλ' ἔπειτα ὁ στρατηγὸς τῶν Γάλλων Δυμιουρίζος ἥττήθη καὶ προσκληθεὶς εἰς Παρισίους ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἵνα ἀπολογηθῇ, ἀντὶ νὰ

νπακούση εἰς τὴν πρόσκλησιν ηὗτομδήσε μεθ' ὅλου τοῦ ἐπιτελείου του πρὸς τοὺς ἔχθρούς, ὃς εἴλε πρᾶξε πρὸ αὐτοῦ ὁ Λαφαγέττης ἔξօργισθεὶς διὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Δυμουριέζου, ὃς καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βανδέας, οἱ Ὁρεινοὶ ἀπέδωκαν εἰς προδότας διατρίβοντας ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τότε συνέστη ἡ Ἐπιτροπεία τῆς ιοινῆς σωτηρίας (Comité du salut public), ἥτις περιεβλήθη τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσιαν. Τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, ἥτις ὑπῆρχε διαβότης ἐν τῇ ίστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν ὀμότητά της, προστάτο ὁ Ροβεσπιέρρος (Robespierre).

Οἱ Ὁρεινοί, ὀφελούμενοι ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ Δυμουριέζου, κατηγόρησαν τοὺς Γιρονδίνους ὃς συνεννοημένους μετ' αὐτοῦ. Τῇ 11 Μαΐου πολυπληθῆς ὅχλος τῶν λεγομένων ἀβρακώτων (sans culottes) ἐπολιόρκησε τὸν Κεραμεικόν, ἔνθα συνεδρίαζεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις. Ὁ ὅχλος εἰσώρημησεν εἰς τὴν αὔθουσαν τῆς συνεδριάσεως καὶ συνέλαβε τριάκοντα τέσσαρας Γιρονδίνους, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες πάραντα ἐφονεύθησαν. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν Γιρονδίνων ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς συνελήφθησαν κατόπιν καὶ ἀπέθανον ἐπὶ τῆς λαιμήτομου. Ἀλλ' εὐθὺς ὃς ἐγγνώσθη τὸ συμβάν τοῦτο, ἐπανεστάησαν καὶ αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν ὅποιων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ τόσον αἰσχρῶς φονευθέντες Γιρονδίνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατησῶν πόλεων ἦσαν ἡ Λυών, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Τουλών, ἥτις παρεδόθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀγγλους· στρατιωτικά δὲ σώματα ἐκ δισμυρίων καὶ τρισμυρίων ἀνδρῶν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Παρισίων.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, ἥτις μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Γιρονδίνων ἔλαβε μεγαλειτέραν ἐνότητα, ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα ἀπέναντι τῶν κινημάτων, ἀτινα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἡπείλουν τὴν Γαλλίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἔξωπλισεν ἐν ἐκατομμύριον διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ διαιρέσασα αὐτοὺς εἰς τρίματα ἔξαπεστειλε κατὰ τῶν διαφόρων ἔχθρων. Ὁ δαιμόνιος Καρνώ, μέλος τῆς Ἐπιτροπείας τῆς ιοινῆς σωτηρίας, διημύθυνε τὰς κινήσεις αὐτῶν ἐκ Παρισίων. Οἱ δημοκρατικοὶ οὗτοι στρατοί, φλεγόμενοι ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος φιλοπατρίας, ἥγανοντας νικηφόρως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσσων, Ἀγγλων, Όλλανδῶν καὶ Ισπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων σημείων εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἥναγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἔσωτερικὰς ἔξεγέρσεις κατέστειλεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις μετ' ἀγρίας σκληρότητος. Τότε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένης Τουλῶνος διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ

μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὃστις ἐν ἡλικίᾳ 24 ἑτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου.

116. Τρομοκρατία.— Ἀλλ' ἐνῷ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ νικηφόρως ἥγωντο κατὰ τῶν ἔξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν τῷ ἔσωτερικῷ τῆς Γαλλίας συνέβαινον φρικώδη γεγονότα. Ἡ «Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας» ἀνέλιψε δικτατωρικὴν ἔξουσίαν, τὴν ὅποιαν μετῆλθεν ἐπὶ δέκα τέσσαρας μῆνας. Καλεῖται δὲ ἐποχὴ αὐτῇ «Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας». Κατ' αὐτὴν ὁ τρόμος ἥχθη εἰς τὸ ἀκρότατον καὶ τὰ φοβερώτερα κακούργηματα διεπράχθησαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας. Ἐπαναστατικὸν δικαιστήριον διέτρεχε τὴν Γαλλίαν δικάζον καὶ καταδικάζον εἰς θάνατον τοὺς ὑπόπτους. Χιλιάδες πίπτουν θύματα τῆς λαιμητόμου, τοῦ ξίφους καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν ἀβρακώτων. Οἱ θάνατοι πλήκτει κατ' ἔξοχὴν τὴν χρηστότητα καὶ τὴν ἀρετήν. Εἰς δὲ τὰ πρόσωπα εἶνε ζωγραφισμένη ἡ φρίκη. Οὐδεμία φωνὴ τολμᾷ νὰ ἀκουσθῇ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σιωπὴ θεωρεῖται ὡς ἔγκλημα.

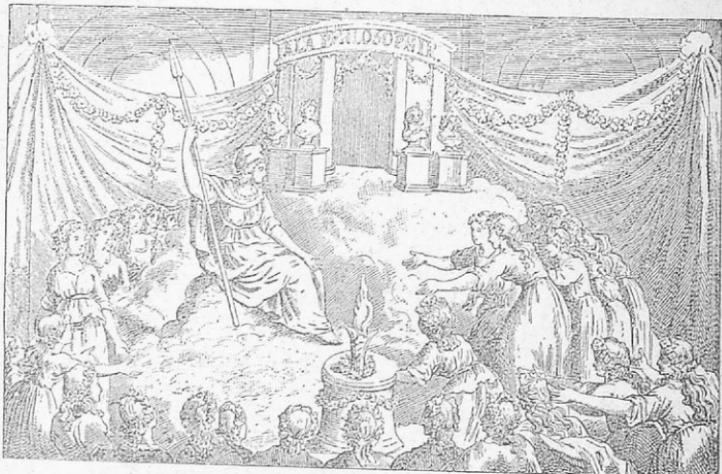
Τότε ἡ ἀρρενωπὸς παρθένος Καρδόττα, ἐνθουσιῶσα ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, ἐφόνευσεν ἐντὸς λουτροῦ τὸν Μαρᾶτον, νομίζουσα ὅτι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἥθελε θέσει τέρῳ εἰς τὰ φρικώδη κακούργηματα τῆς τρομοκρατίας. Ἀλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Μαράτου κατέστησε τὴν τρομοκρατίαν ἔτι μᾶλλον ἀμείλικτον. Ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' Ἐλισάβετ, ἀφοῦ ὑπέστησαν μυρίας κινησεις, ἐθανατώθησαν διὰ τῆς λαιμητόμου. Πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', τὸν διάδοχον, προσηγέρθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαιπωρὸν παιδίον εἴχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρούρησιν θηριώδους Ἱακωβίνου. Τοσαῦτα δὲ μαρτυρία ὑπέστη ὑπὸ αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετά τινα χρόνου ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀϋπνίας. Πλεῖστοι ἄλλοι ἐπιφάνεις ἀνδρες ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Φοβεροπίερρου.

Ἡ χριστιανικὴ χρονολογία κατηργήθη καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήχθη νέα διαίρεσις τοῦ χρόνου καὶ νέα ὀνοματολογία τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἐκάστου μηνὸς φέροντος ἀπὸ τοῦδε ὕδιον ὄνομα. Ὁσαύτως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λατρείας τοῦ **Λόγου** (Raison) ὡς ἐκπροσωποῦντος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἴσοτητα.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ὁρεινοὶ δημόφρονες μεταξύ των. Ὁ Δαντών, ὁ Δεμουλᾶνος καὶ οἱ διμόφρονες αὐτῶν ἥρχισαν νὰ ἀποδοκιμάζουν τὰ βθελυρούργηματα τῆς Ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἐζήτουν ν' ἀναχαιτίσουν αὐτὴν εἰς τὸ ἀπαίσιον ἔργον της. Ἐνεκα τούτου ὁ Φο-

βοσπίερδος ἀποφασίζει τὴν ἔξοντωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιτυγχάνει. Οἱ Δαντών, ὁ Δεμούλινος καὶ 12 ἄλλοι δόμφοροις κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ τῆς λαιμητόμου θάνατον, τὸν διοῖον ὑπέστησαν μὲ στωϊκὴν ἀταραξίαν.

Ἄφοῦ ὁ Ἱροβεσπιέρδος ἀπηλλάγῃ τοῦ ἀντιπάλου του Δαντῶνος περιῆλθε πλέον αὐτὸς εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως του καὶ διέ-

Εἰκ. 28. — Ἔορτὴ τοῦ Δόγου.

Τελεσθεῖσα ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Παρὰ τὸν βωμόν, τὸν ιδρυθέντα εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, γυνὴ καθημένη καὶ φέρουσα ἀμφίσσιν κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον παριστᾶ τὸν Δόγον. Νεάνιδες περισταχίζουσαι αὐτὴν ἀποθέτουν εἰς τοὺς πόδας τῆς ἀνθηί καὶ καίουν θυμίαρια.

τασσεν ὡς κύριος ζωῆς καὶ θανάτου ἀναιριθμήτους σφαγάς. Τὰ θύματά του δὲν ἥγοντο πλέον εἰς τὴν λαιμητόμον χωριστά, ἀλλὰ στοιβαζόμενα κατὰ ἑκατοστύας ἐφ' ἀμαξῶν. Τέλος δμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος ἔπεσεν εἰς κεῖρας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν δμοφόρων του Σαινζούστ, Κουθῶνος καὶ Ἐνοιώτου. Μετὰ τοῦ θανάτου δὲ αὐτῶν θραυσθείσης τῆς δύναμεως τῶν μυστηρῶν Ἱακωβίνων ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν τρομοκρατίαν.

117. Διευθυντήριον. — Μετὰ τὰ φρικαλέα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ γεγονότα ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, προσεγγιζούσης πλέον τῆς λήξεως αὐτῆς, ἥσχολήθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐκπόνησιν νέου συντάγματος, μέλλοντος νὰ περιορίσῃ τὴν δχλοκρατίαν. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν εἶχε πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ Γερουσία ἐκ διακοσίων πεντήκοντα μελῶν, καὶ Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Πρὸς ἔξισφάλισιν δὲ τῆς δημοκρατίας καὶ ἀποσύβησιν παντὸς κινδύνου ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ δύο τρίτα τῶν μελλόντων ν' ἀπαρτίσουν τὰς βουλὸς ληφθοῦν ἐκ τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως.³ Άλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἔξερχόγη ἀντεπανάστασις ἐν Παρισίοις τῇ ὑποκινήσει τῶν βασιλικῶν. Ταύτην κατέπνιξε διὰ μᾶς ὁ στρατηγὸς Ναπολέων Βοναπάρτης. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἔξελέχθησαν τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν καὶ τὰ μέλη τοῦ Διευθυντηρίου, ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις διελύθη, τὴν δὲ κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀνέλαβε τὸ Διευθυντήριον.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ

118. Καταγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου.— Ο Ναπολέων Βοναπάρτης ὑπῆρξε μέγας στρατηλάτης, ἐφάμιλλος κατὰ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν πρὸς τὸν Μέγαν⁴ Αλέξανδρον.

Ο Ναπολέων Βοναπάρτης ἦτο δευτερότοκος νιὸς τοῦ Καρόλου Βοναπάρτου, ἐγεννήθη δὲ ἐν Αἰακίῳ τῆς Κορσικῆς τῷ 1769. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἑτῶν ὁ πατήρ του τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὴν σχολὴν Βριέννης, ὅπου οἱ νιὸι τῶν εὐγενῶν ἐλάμβανον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Ἐκεῖ ἔμεινε τέσσαρα ἔτη καὶ διεκρίθη πρὸ πάντων εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, ὅπου ἔμεινεν ἐν ἕτοις. Βαθύνοια, σιδηρᾶ θέλησις καὶ φλογερὰ φιλοδοξία διέκρινε τὸν Ναπολέοντα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τὰ ἔξοχα ταῦτα προτερήματα δὲν διέλαθον τοὺς καθηγητάς του, οἵτινες προεμάντευσαν τὸν προορισμὸν του καὶ προείπον τὸ μέλλον μεγαλείον του. «Κόρσος τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα του— ἔλεγεν ὁ τῆς ἴστορίας καθηγητής του— θὰ ὑπάγῃ μακράν, ἀν αἱ περιστάσεις τὸν εὐνοήσουν».

Δεκαπενταετής τὴν ἡλικίαν ὁ Ναπολέων ἔξηλθεν ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ· ὅταν δὲ ἔξερχόγη ἡ ἐπανάστασις, ἥσπασθη αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Ή στρατηγικὴ αὐτοῦ μεγαλοφυΐα, ὡς προείπομεν, διέλαμψε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν⁵ Αγγλῶν κατεχομένης Τουλῶνος. Τότε εἰκοσιτετραετής ὁν τὴν ἡλικίαν προσήκθη εἰς ὑποστράτηγον. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ροβισπλέρος κατηγορηθεὶς ὡς μέτοχος τῆς τρομοκρατίας συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη· καὶ ἀπελύθη μὲν ταχέως κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατοῦ, ἐτέθη δικασία ἀρνητικὴν. Ἐτῇ ἔκτοτε ἐν Παρισίωις ἰδιωτεύων καὶ ἐν μεγίστῃ χορηματικῇ στενοχωρίᾳ. Άλλος δὲ κατὰ τὸ 1795 ἐκραγεῖσα ἀντεπανάστασις τῶν βασιλικῶν ἐπανέφερεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου. Ή Συμβατικὴ συνέλευσις, ὡς εἴδομεν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, οὕτος δὲ διὰ μᾶς κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων προσήκθη ἐν ἡλικίᾳ 26 ἐτῶν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Τότε ἐνυμφεύθη τὴν Ιωσηφίναν, χήραν τοῦ στρατηγοῦ Βωχαροναί.

119. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Ἰταλίαν (Απρίλιος 1796—Απρίλιος 1797).— Καθ' ὃν χρόνον συνέστη τὸ Διευθυντήριον, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶχον ύποταχθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ δὲ Πρωστεία καὶ ἡ Ἰσπανία εἶχον συνομοιογήσει εἰρήνην. Μόνη ἡ Αὐστριά ἐπέμενεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον. Κατὰ τῆς Αὐστρίας λοιπὸν ἡ Γαλλία ἥδυνατο ἥδη νὰ μεταχειρισθῇ ὅλην τὴν στρατιωτικήν της δύναμιν. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Καρονώ τρεῖς στρατοὶ ἔμελλον νὰ προσβάλουν τοὺς Αὐστριακούς, δύο παρὰ τὸ Ρήγον ύπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἰουρδάνην καὶ Μορώ καὶ ὁ τρίτος ἐν Ἰταλίᾳ ύπὸ τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

Ἄπο τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἀναπτύσσει τοιαύτην δραστηριότητα καὶ ἐπιδεικνύει τοοῦτον ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα, ὥστε θὰ ἐθεωροῦμεν αὐτὰ ὡς ὑαύματα, ἀν δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐμφανίζονται εἰς τὸν κόσμον ἕκτακτά τινα πνεύματα, ἀτινα διὰ τῆς συνταράξεως καὶ συγχύσεως τῶν πάντων χαράκτουν νέαν γραμμήν εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ο Ναπολέων Βοναπάρτης ἔσπευσε μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοῦ. Ο στρατὸς οὗτος ἀνερχόμενος εἰς 40.000 ενύρισκετο ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει καὶ ἐν μεγάλῃ ἀθυμίᾳ. Οὔτε τροφὰς εἶχε οὔτε ἐνδύματα, καὶ ἐπειδὴ καθυστερεῖτο ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ πολὺ χρόνον, εἶχον ἀποβάλει οὗτοι πᾶσαν πειθαρχίαν καὶ ἔζων κατὰ στίφη ἐκ τῶν λεηλασιῶν. Ή ἔλευσις ὅμως τοῦ Ναπολέοντος μετέβαλεν ἀμέσως τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

Εἶνε ἀλήθες ὅτι τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου του καὶ τὸ βραχὺ ἀνάστημά του ἔκαμαν κατ' ἀρχὰς πολὺ κακὴν ἐντύπωσιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τὸν ἔβλεπον μὲν οἶκτον. Μετὰ τὸ πρῶτον ὅμως πολεμικὸν συμβούλιον τὸν ἔβλεπον μετ' ἐπιλήξεως· καὶ μετὰ τὰς πρώτας πολεμικὰς ἐπικειμένησις τὸν ἔβλεπον μετὰ θαυμασμοῦ. Διὰ τῆς πρώτης ἔσδοχου καὶ θαυμασίας προκηρύξεως του ἐνέπνευσεν ὁ Ναπολέων πύρινον ἐνθουσιασμὸν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν προσείλκυσε πρὸς ἑαυτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἥτο πλέον ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὸν καὶ πρὸς θυμος εἰς πᾶσαν διαταγὴν του.

Μετὰ τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ἐν Ἰταλίᾳ συνεμάχει καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Πεδεμοντίου. Κατὰ τῶν δύο αὐτῶν στρατῶν δὲ Ναπολέων ἐφήρομσεν ἰδίαν τακτικήν. «Εἰς τὰς μάχας — ἔλεγε — καθὼς εἰς τὴν προσβολὴν κατὰ ὄχυρῶν θέσεων, διφεύλει τις νὰ συγκεντρώνῃ τὸ πῦρ εἰς ἐν μόνον σημεῖον καὶ νὰ μὴ διευθύνει αὐτὸν εἰς πολλά». Ο Ναπολέων λοιπὸν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἐπιτίθεται δομητικῶς πρῶτον κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἔπειτα κατὰ τῶν Πεδεμοντίων, νικᾷ αὐτοὺς καὶ εἰς ὅκτω ἡμέρας πραγματοποιεῖ τὸ σχέδιόν του, τ. ἐ. διαχωρίζει τοὺς δύο ἐχθροίκους στρατούς. Ἀφίνει τοὺς Αὐστριακούς καὶ καταδιώκει

μὲ τὸ ξίφος εἰς χεῖρας τοὺς Πεδεμοντίους καὶ βαδίζει πρὸς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Τουρκίαν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου καταπλαγεῖς σπεύδει καὶ συνομοιογεῖ εἰρήνην μετὰ τοῦ νικητοῦ, ἐκχωρήσας εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Σαβοΐαν, τὴν Νίκαιαν καὶ ἔξ ὁχυρὰ φρούρια Κατόπιν δὲ Ναπολέων χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν εἰς πολιορκίαν ὁχυρῶν θέσεων στρέφεται καὶ πάλιν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ συντρίβει αὐτοὺς εἰς τὴν αἱματηρὰν μάχην τοῦ Λοδίου. Μετὰ τὴν περιφανῆ αὐτὴν νίκην εἰσέρχεται εἰς τὸ Μεδιόλανον καὶ καταλαμβάνει ἐπειτα δόλοκληρον τὴν Λομβαρδίαν. Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας (Πάρμας, Μοδένας, Λούκας, Τοσκάνης), οἱ συμμαχοῦντες μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἔσπευσαν νὰ ἔξαγοράσουν παρὰ τοῦ νικητοῦ τὰς ἡγεμονίας των πρωσενεγκόντες μεγάλα χονματικὰ ποσά, πολυτίμους εἰκόνας, ἀλλὰ καλλιτεχνήματα καὶ σπάνια χειρόγραφα, δι’ ὧν ἐπλουτίσθησαν τὰ μουσεῖα τῆς Γαλλίας.

Ἡ Αὐστρία ταραχθεῖσα ἐκ τῶν νικῶν τοῦ Ναπολέοντος πέμπει κατ’ αὐτοῦ στρατοὺς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου· ἀλλ’ ὁ Ναπολέων νικᾷ αὐτοὺς εἰς διαφόρους μάχας καὶ μάλιστα εἰς τὴν διήμερον λυσσώδη μάχην τῆς Ἀρκόλας (Νβρον 1906). Εἰς διάστημα δικτὸν μηνῶν συνέτριψε καὶ ἔξεμηδένισε τέσσαρας αὐστριακοὺς στρατούς. Πέμπεται κατ’ αὐτοῦ καὶ πέμπτος, ἀλλὰ καὶ οὗτος συντρίβεται εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ψιβολίου (Ἰανουάρ. 1797).

Τὰ γαλλικὰ τάγματα δὲν ἀναπαύονται. Βαδίζουν, μάχονται καὶ πάλιν βαδίζουν, μὴ αἰσθανόμενα οὐδεμίαν καταπόνησιν ὑπὸ τὸν ἀκαταπόνητον ἀρχηγόν των καὶ ἀναπληροῦντα τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τόσουν διὰ τῆς ταχύτητος ὅσον καὶ διὰ τῆς γενναιότητος των. Ἐπὶ τέλους ἔπεσε καὶ τὸ ὁχυρὸν φρούριον τῆς Μαντούας, τὸ ὅποιον ἔφρασσε τὴν ὅδὸν πρὸς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς αὐτοῦ, ὁ γηραιὸς στρατάρχης Βύρωμερος ἡναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὸ ξίφος του εἰς τὸν νεαρὸν νικητήν.

Ἡ παρὰ τὸν Ρῆνον ἐκστρατεία τῶν Γάλλων ἀπέτυχεν. Ἀλλ’ ὁ Ναπολέων διαβάζεις τὰς Ἀλπεις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἀκρον αὐτῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐνίκησε κατ’ ἐπανάληψιν τὸν ὀνομαστὸν στρατάρχην τῆς Αὐστρίας ἀρχιδούκα Κάρολον καὶ τέλος ἡνάγκασε τὴν Αὐστρίαν νὰ συνομοιογήσῃ τὴν ἐν Καμποφοριώφ εἰρήνην (17 Ὀκτ. 1797).

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης, τῆς ὅποιας τοὺς ὅρους ὑπηγόρευσεν ὁ Ναπολέων, χωρὶς κάν νὰ ἐρωτήσῃ τὸ Διευθυντήριον, ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Βέλγιον, ὅπερ ἦτο ἥδη ἡνωμένον μετ’ αὐτῆς, καὶ τὴν Λομβαρδίαν, ἥτις μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς ἐντὸς τῶν Ἀλπεωγ δημοκρατίαν. Προσέτι δὲ ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Γαλ-

λίαν ἥ κατοχὴ τῆς ἀριστερᾶς ὅχθης τοῦ Πήνου. Καταλύσας δὲ ὁ Ναπολέων τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῆς τὰς Ἰονίους νῆσους, τὴν δὲ Ἐνετίαν παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἐνετῶν, διότι οὗτοι εἶχον σφάξει Γάλλους τραυματίας ἐν Βερώνῃ.

120. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον (1798 – 1799). – Ἐπανελθὼν δ. Ναπολέων εἰς Παρισίους ἔτυχεν ἐκτάκτου ὑποδοχῆς. Εἰς πλέον ἔχθρος τῆς Γαλλίας ὑπελείπετο, ἥτις διὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ δυτικαῖς Ἰνδίαις ἀποικιῶν τῆς διετήρει τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν καὶ ἥτο τὸ πρῶτον ἐμπορικὸν κράτος τοῦ κόσμου. Ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ προσβάλῃ αὐτὴν ἐν Αἴγυπτῳ. Διὰ τῆς κατακήσεως τῆς κώρας ταύτης, ἥτις συνδέεται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ τῶν τριῶν ἡπείρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προετίθετο ὅχι μόνον ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ὅθεν ἐστράτευσε κατὰ τῆς Αἴγυπτου τῷ 1798 παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ πολλοὺς ἐπιστήμονας καλλιτέχνας, μηχανικοὺς καὶ ἐργάτας. Κατὰ τὸν πλοῦν κατέλαβε τὴν Μελίτην, ἥτις ἔξησφάλιζε τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συγκοινωνίαν. Ἀποβιβασθεὶς τῇ 1 Ιουλίου 1798 εἰς τὴν Αἴγυπτον κυριεύει κατὰ πρῶτον ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ἔπειτα διὸ ἐπιπόνου πορείας διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων διευθύνεται εἰς τὸ Κάϊρον· κατατροπώσας δὲ τοὺς Μαμελούκους ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὰς Πυραμίδας εἰσέρχεται εἰς τὸ Κάϊρον. Ἄλλα μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Ἀβουκήρ ναυλοχῶν στόλος του προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλου ναυάρχου Νέλσωνος κατεστράφη ὀλυσκερῶς. Ὁ Ναπολέων μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ἐταράχθη σφόδρα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέκτησε τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του καὶ ἥσχολήθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἥθικὴν δργάνωσιν τῆς Αἴγυπτου. Συνέστησεν ἐν Καΐρῳ τὸ Αἴγυπτιακὸν Πανακαδήμειον, χάριν τῆς μελέτης τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας, καὶ προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἔγχωρούς δεικνύων σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν των. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Δεσσαΐου (Dessaix) ἐκυρίευσε καὶ τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Μαθὼν ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸν πόλεμον ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν σκοπὸν ἔχων νὰ καταστρέψῃ τὰ ἐν Δαμασκῷ συναθροιζόμενα ὅθιμανικὰ στρατεύματα. Καὶ ἐκυρίευσε μὲν τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἰόπην, κατετρόπωσε δὲ καὶ τὸν πασσᾶν τῆς Δαμασκοῦ παρὰ τὸ ὅρος Θαβώρ, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαϊδος καὶ ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Κάϊρον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μαθὼν ὅτι ἡ ἀγγλικὴ μοῖρα ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Ἀβουκήρ τουρκικὰ

στρατεύματα, ἐπέρχεται ἀμέσως κατ' αὐτῶν καὶ συνάψας μάχην μεγάλην κατατροπώνει τοὺς Ὄθωμανούς, αἰχμαλωτίζει δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγόν των Μουσταφᾶν. Ὁ στρατηγὸς Κλέβερος φθάσας δύο ὥρας μετὰ τὴν μάχην ἔναγκαλίζεται τὸν Ναπολέοντα καὶ τοῦ λέγει, *Στρατηγέ μου, εἶσαι μέγας, μέγας ὡς ὁ κόσμος.*

121. Ἐπάνεδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Διάλυσις τοῦ Διευθυντηρίου. — Ὁ Ναπολέων πρωθύπατος. — Ἀλλὰ τότε ὁ Ναπολέων μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς λίαν ἀνώμαλον κατάστασιν ἐνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν πάλιν τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ναπολέων, ἀφῆσας εἰς τὸν στρατηγὸν Κλέβερον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἐν Αἴγυπτῳ στρατοῦ, ἐπανέρχεται μετὰ σποτδῆς εἰς Γαλλίαν καὶ ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Διευθυντηρίου ἀββᾶ Sieyés καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἀπασα ἡ ἐκτελεστικὴ ἔξουσία ἀνετίθετο εἰς ἕνα πρωθύπατον ἐπὶ δέκα ἔτη, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους συνυπάτους, τῶν δποίων ἡ ψῆφος ἦτο συμβουλευτική. Πρωθύπατος ἔγινεν αὐτὸς ὁ Ναπολέων. Οὕτω ἡ δημοκρατία μετέπεσεν εἰς στρατοκρατίαν· ὁ νικητὴς στρατιώτης ἔγινεν ἄρχων τῆς Γαλλίας.

122. Μάχη τοῦ Μαρέγκου. — Νέα κατάκτησις τῆς Ἰταλίας. — Ὁ Ναπολέων ισόβιος ὑπατος. — Εἰρηνικὰ αὐτοῦ ἔργα. — Ὁ Ναπολέων κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων. — Ἀναλεβὼν ὁ Ναπολέων τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ἐστράτευσε καὶ αὐθίς εἰς Ἰταλίαν. Διαβάς δὲ τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἀλπεις κατὰ τὸν Ἀγιον Βερνάρδον προσέβαλεν δρομητικῶς τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Μαρέγκου (1800) κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἡ νίκη αὗτη παρέσχε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γάλλους ὡς λάφυρον τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἡττηθέντων δὲ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐν Hohelinden παρὰ τὸν Πήνον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μορώ, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φραγκίσκος Β' ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1801 τὴν ἐν Λυνεβίλῃ εἰρήνην, διὰ τῆς δποίσις ἀνενεώθησαν οἱ ὄροι τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφοριού.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Μαρέγκου ἐδολοφονήθη ἐν Αἴγυπτῳ ὑπὸ θρησκομανοῦς μουσουλμάνου ὁ Κλέβερος, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀνίκανος Μενοῦ ἐξεκένωσε τὴν Αἴγυπτον, τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ μετενεχθέντος εἰς Γαλλίαν δι' ἀγγλικῶν πλοίων. Μετὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἀγγλία συνωμολόγησε μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν ἐν Αμβιανῷ (Amiens) εἰρήνην (1805).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ Ναπολέων ἡσκολήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν δραγάνωσιν τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ ὑλικὴν

ἀνόρθωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῶν εἰρηνικῶν ἔργων αὐτοῦ διαπρέπουν α') ή 'Εκκλησιαστικὴ σύμβασις (Concordat) καὶ β') διὰ Ναπολεόντειος κῶδιξ. Οἱ Ναπολέων ἔλεγεν διὰ τὴν ὁρησκείαν εἶνε ἀρχὴ τόσον βαθέως ἐντευπωμένη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὥστε μάτην ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἐκριζώσουν. Θέλων λοιπὸν ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς ἀπίστου ἑκείνης καταστάσεως, εἰς τὴν ὅποιαν εἰχε δύψει αὐτὴν η ἐπανάστασις, ἡλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Πάπα καὶ συνωμολόγησε τὴν 'Εκκλησιαστικὴν σύμβασιν, διὸ η ἐπανήχθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν η λατρεία τοῦ θείου καὶ ἐκανονίσθησαν αἱ σχέσεις τῆς γαλλικῆς Ἑκκλησίας πρὸς τὸν παπισμόν. Ωσαύτως θέλων νὰ ἀρῃ τὸ χάος, εἰς τὸν ὅποιον εὑρίσκοντο οἱ γαλλικοὶ νόμοι καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐν γένει διοίκησιν ἐνότητα καὶ τάξιν, ἐξέδωκεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ διαφόρων σοφῶν νέμομαθῶν τὸν φερόνυμον αὐτοῦ ἀστικὸν κώδικα, δοτις εἶνε αἰώνιον μνημεῖον τοῦ ἔξοχου πνεύματος τοῦ ἀνδρός. Πρὸς τούτους ἴδρυσε σχολεῖα, προήγαγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ κατασκευῆς ὄδῶν καὶ διωρύχων, ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν συνέστησε τὸ τάγμα τοῦ λεγεωνὸς τῆς τιμῆς (légion d'honneur). Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων διὰ Ναπολέων ἀνεκρούχθη ἰσόβιος ὑπατος.

'Ἄλλη η ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἡρκεῖτο εἰς τὸ ἀξιώμα τοῦ ὑπάτου. Ἐπεθύμησεν οὗτος νὰ θέση ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέμμα, η δὲ ἀποκάλυψις συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῆς ζωῆς του παρέσχεν εἰς τὸν πανίσχυρον πρωθυπατὸν τὰ μέσα ὅπως πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν πόθον του τούτον. Τὸν Μάϊον τοῦ 1804 η Γερουσία ἀνέκηρον εν αὐτὸν κληρονομικὸν αὐτοκράτορα, δὲ λαὸς ἐφωτηθεὶς κατόπιν ἀπεδέχθη τὴν ἴδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ παμφηφίας σχεδόν.

"Οἱ Ναπολέων ἴδρυσας δυναστείαν ἥθελησε νὰ νομιμοποιήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ ὁρησκευτικῆς στέψεως ὅθεν κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἴδιου μηνὸς μετέβη εἰς Παρισίους διὰ πάπας Πίος Ζ' καὶ ἔστεψε τὸν Ναπολέοντα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἰωσηφίναν. Ή ἔօρτη τῆς στέψεως ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτοτε ἐπανῆλθον κατὰ μικρὸν δλα τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα, διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ὅποιων ἀπειροι χιλιάδες ἀνθρώπων ἀπωλέσθησαν. Οἱ νέοι αὐτοκράτωρ περιέβαλε τὸν θρόνον του διὰ λαμπρᾶς αὐλῆς, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἀνεβίωσαν ὑπὸ ἄλλους τύπους οἱ παλαιοὶ τίτλοι καὶ αἱ βαθμολογίαι. Καὶ αὐτὸς μὲν διέμεινε πάντοτε στρατιωτικὸς ἀπλοῦς καὶ ἀπέριττος· οἱ συγγενεῖς του διμως ἐκηρούχθησαν πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσαι, δοῦκες καὶ δούκισσαι.

Ἄλλος ἐν μόνον στέμμα δὲν ἥρκει διὰ τὸν Ναπολέοντα. Ἡ τύχη φαίνεται ὅτι ἡθέλησε νῦν ψώσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον, ἵνα καταστήσῃ τὴν πτῶσίν του αἰσθητότερον. Ἡ ἐντὸς τῶν Ἀλπεων δημοκρατία μετεβλήθη εἰς βασίλειον καὶ ἀνεγνώρισεν ώς βασιλέα αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Οἱ Ναπολέων μεταβάς εἰς Μεδιολάνον τὸ ἐπιόν ἔτος (1805) ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν ἀρχαίων Λομβαρδῶν.

123. Νέα συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας. — Πτῶσις τῆς Οὐλμης. — Ναυμαχία τοῦ Τραφαλγάρ. — Μάχη τοῦ Austerlitz. — Συνθήκη τοῦ Πρεσβούργου. — Ἄλλὰ τότε συνέστη νέα τρομερὰ συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, τὴν δποίαν ἀπετέλουν ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Φωσία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ

Νεάπολις καὶ οἱ ἔχθροὶ ἔκινηθησαν ἐκ τεσσάρων ση-

μείων κατὰ τῆς Γαλλίας. Οἱ Ναπολέων μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος προλαμβάνει τὰς κινήσεις αὐτῶν. Διαβάς τὸν Ρῆνον νικᾷ κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα καὶ κυριεύει τὸ ὅχυρὸν φρούριον τῆς Οὐλμης, αἰχμαλωτίσας δλόκληρον τὸν ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενον στρατὸν ἐξ εἴκοσι δύο χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἄλλος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του λαμβάνει τὴν θλιβερὰν εἴδησιν ὅτι διατάσσει τὸ σούτων φροντίδων καὶ ἀδροτάτης δαπάνης καταρτισθεὶς στόλος του, μετὰ τοῦ δποίου ἦτο ήνωμένος καὶ δισπανικός, κατεστράφη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἰσπανίας Τραφαλγάρ ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐμφανίζονται καὶ πάλιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἀλλοὶ δὲ Ναπολέων τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ θριαμβευτικῶς εἰσέρχεται εἰς τὴν Βιέννην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1805.

Μετ' ὀλίγον ἐτράτευσεν εἰς Μοραυίαν, ἐνθα εἶχον συγκεντρωθῆ ἄπασαι αἱ δυνάμεις τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Φώσων, ἀνερχόμεναι εἰς ἕκατὸν χιλιάδας καὶ διοικούμεναι ὑπὸ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων

Εἰκ. 29. — Ἐνδυμασία τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὴν στέψιν.

Φραγκίσκου καὶ Ἀλεξάνδρου. Οἱ Ναπολέων προσβαλὸν αὐτοὺς κατεκερμάτισεν ἐν τῇ παραλαλήτῳ μάχῃ τοῦ Austerlitz (2 Δ)βρίου 1805) καὶ ἡνάγκασε τοὺς δύο τεταπεινωμένους αὐτοκράτορας νὰ συνομολογήσουν τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰοήνην, καθ' ἥν ἡ Ἐνετία, ἡ Ἰστρία καὶ ἡ Δαλματία παρεχωρήθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ δοῦκες τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον τὸν τίτλον βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰοήνην δὲ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ἐν ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ, πάντες δὲ τὸν ὀνόμασαν Μέγαν. Τότε δὲ Ναπολέων κηρύξας ἐκπτωτὸν τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἀνηγόρευσε βασιλέα αὐτῆς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, τὸν δὲ ἔτερον ἀδελφόν του Λουδοβίκον ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας.

124. **Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγική.**—Οἱ Ναπολέων ὑπεστήριζε τὴν ἀρχὴν ὅτι δὲ μεγαλείτερος ἀριθμὸς υικᾶς τὸν μικρότερον. Δι' αὐτὸν δισάκις εὐρίσκετο πρὸ ἐχθρικῶν δυνάμεων ὑπερέσων, προσεπάθει πάντοτε ἡ ἀποκήση τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν διὰ στρατηγήματος. Παρέτασσε μικρὰς σχετικὰς δύναμιν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, καλυπτόμενος δὲ ὑπ' αὐτῆς ὅπισθεν συνεκέντρων μετὰ ταχύτητος ἀπάσσας τὰς δυνάμεις του καὶ μὲ δόλον αὐτὸν τὸν ὅγκον ἐπετίθετο δρμητικῶς κατὰ ἐνὸς μόνου σημείου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, κατ' ἔκεινου τοῦ σημείου, τὸ δόποιον ἀνεγνώριζεν ὡς τὸ ἀσθενέστερον. Ὡφελούμενος δὲ ἐκ τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς, ἦτις ἐνέπιπτεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐκ τῆς τοιαύτης δρμητικῆς ἐνεργείας του, διηγόμενος κατόπιν τὴν ἐπίθεσίν του κατ' ἄλλου σημείου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, οὕτω δὲ κατώρθωνε νὰ διαλύσῃ καὶ διασκορπίσῃ ὃ ἐχθρικὸν στράτευμα, μεθ' ὃ ἐπηκολούθει καταδίωξις καὶ συντριβὴ αὐτοῦ. Ἡ κατὰ τοιούτον τρόπον κερδίζομένη νίκη του ἦτο πάντοτε νίκη τοῦ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ κατὰ τοῦ μικροτέρου. Πρωτίστως ἐφόροντιζεν δὲ Ναπολέων νὰ διαχωρίσῃ τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐπιτιθέμενος κατὰ προτίμησιν κατὰ τοῦ κέντρου ἥ και κατὰ μιᾶς τῶν πλευρῶν του.

Ἡ Ναπολεόντειος αὕτη στρατηγικὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἣς ἐστηρίζετο καὶ ἡ στρατηγικὴ τοῦ Θηβαίου Ἐπαμεινώνδου, ἡ τῆς λοξῆς φάλαγγος, προϋποθέτει ὅμως στρατηγόν, δὲ δόποιος ἀντιλαμβάνεται καλῶς καὶ ἀκριβῶς τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις, λαμβάνει ἀμέσως ἀποφάσεις καὶ ἐκτελεῖ αὐτὰς μετ' ἀστραπαίας ταχύτητος. Τὰ προσόντα ταῦτα κατείχεν ὁ Ναπολέων εἰς μέγιστον βαθμόν. Ἐν γένει ἡ δρθὴ κρίσις καὶ ἡ ταχύτης περὶ τὴν ληψιν ἀποφάσεων καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἥσαν τὰ μᾶλλον ἐκπληκτικὰ γαρακτηριστικὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἄλλ' αἱ ὁγαδαῖαι αὗται ἐπιχειρήσεις ἀπῆτουν στρατὸν εὐρισκόμενον εἰς διητητὰς ἐκέκτηντο οἱ στρατιῶται τοῦ Ναπολέοντος. Εἰς τὰς ἐκστρατείας δὲ Ναπολέων ἐξέπληξε τὸν διά της ἐπιτηδειότητος τῶν στρατηγημάτων καὶ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων. Ἐπορεύετο πρὸς τὰς ἐμπρός, ἐστρέφετο πρὸς τὰ ὄπισθι, ἐμάχετο ὑπὸ διηνεκεῖς βροχάς. Καὶ αὐτοὶ οἱ στρατιῶται ἐξεπλήρισσοντο μὲ τὴν στρατηγικὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλεγον μάλιστα «Ο αὐτοκράτωρ δὲν κάμνει τὸν πόλεμον μὲ τὰς λόγχας ἀλλὰ μὲ τὰς κνήμας μας».

125. "Ιδρυσις τῆς Ρηνικῆς ὁμοσπονδίας.—Μάχαι Ἰένας, Ἀουερ-σταίδης, Ἐϋλὼ παὶ Φρειδλανδίας.—Ἡ εἰρήνη τῆς Τιλσίτης.—Ἡ πειρωτικὸς ἀποκλεισμός.—Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνῃ ἐπῆλθεν ἡ διάλυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1806 δεκατέσσαρες ἡγεμόνες τῆς νοτίου καὶ δυτικῆς Γερμανίας ἀποχωρισθέντες ἀπὸ τῆς γερμανικῆς δλομελείας ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην Ρηνικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἀνεγνώρισαν προστάτην αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Φραγκίσκος Β' ἵδων ἑαυτὸν ἐγκαταλειμένον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἀπέθηκε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ προσηγορεύθη Φραγκίσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

Μέχρι τοῦδε ἡ Πρωσσία εἶχε μείνει οὐδετέρα· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἕδρυσιν τῆς Ρηνικῆς ὁμοσπονδίας, κατανοήσασα ὅτι δι' αὐτῆς ὁ Ναπολέων ἐσκόπει νὰ ἔξαρτήσῃ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν, ἥνωθη μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας εἰς νέαν συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ηάραντα ὁ Ναπολέων εἰσβάλλει εἰς τὴν πρωσσικὴν ἐπικράτειαν καὶ αὐτὸς μὲν νικᾷ κατὰ κράτος τὸν πρίγκηπα Hohenlohe ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῆς Ἰένας τῇ 14 Ὁκτωβρίου 1806, ὁ δὲ γενναῖος στρατηγός του Δαβοῦτος τὴν αὐτὴν ἡμέραν νικᾷ παρὰ τὴν Ἀουερσταίδην τὸν ἑτερον πρωσσικὸν στρατόν, διοικούμενον ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γ' καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βρουνβύσικης. Τῇ 26 Ὁκτωβρίου ὁ Ναπολέων φθάνει εἰς Πότσδαμ καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὸ Βερολίνον. Τότε ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας προστεθεὶς εἰς τὴν Ρηνικὴν ὁμοσπονδίαν ἀνυψώθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς βασιλέα.

"Ἐν Βερολίνῳ εὑδισκόμενος ὁ Ναπολέων ἔμαθεν ὅτι οἱ Ῥῶσοι ἔρχομενοι εἰς βοήθειαν τῶν Πρώσσων εὐδίσκονται ἐν Πολωνίᾳ. Ἐπέρχεται λοιπὸν κατ' αὐτῶν καὶ νικᾶ αὐτοὺς πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἐϋλῷ, τῇ φρονικωτάτῃ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε, καὶ δεύτερον ἐν τῇ μάχῃ τῆς Φρειδλανδίας, μετὰ τὴν ὅποιαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἥναγκάσθη νὰ συνομιολογήσῃ τὴν ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνην τὸν Ἰούλιον 1807. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Πρωσσία ἐκολοβώθη, αἱ δὲ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀλβιος χῶραι ἀνυψώθησαν εἰς βασίλειον, οὗτινος βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος Ἰερώνυμος.

"Ο Ναπολέων μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ ἄλλως τὴν Ἀγγλίαν, ὅτε ἀκόμη εὐδίσκετο ἐν Βερολίνῳ ἔξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς τὸν περιβόητον Ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Δι' αὐτοῦ ἡ Ἀγγλία ἐκηρύσσετο εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ. Πάντες οἱ λιμένες τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης ὧδισθησαν ἀποσπέλαστοι εἰς τὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ πᾶσα

έμπορική ἐπιμιξία μετ' αὐτῆς ἀπηγορεύθη. Ἀλλ' ὁ Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὴν Ἀγγλίαν ἔβλαψε μᾶλλον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, διότι ἐπήνεγκε στάσιν καὶ μαρσιμὸν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

126. Τὰ ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ. — Δεύτερος πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. — Κατάλυσις τοῦ παπικοῦ κράτους. — Ὁ Ναπολέων εἰς τὸ ψυ-
στεν σημεῖον τῆς δυνάμεως του. — Ὁ Ναπολέων διανοούμενος νὰ
ἔνωσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἀπάσας τὰς νοτίους καὶ δυτικὰς χώρας τῆς
Εὐρώπης, κατέλαβε πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰουνότου (Junot) τὴν
Πορτογαλίαν. Ἐπειτα δὲ ἀναγκάσας δι' ἀπάτης τὸν βασιλέα τῆς
Ισπανίας Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον νὰ παραιτη-
θοῦν τοῦ θρόνου ἀνύψωσεν εἰς βασιλέα τῆς Ισπανίας τὸν ἀδελφόν
του Ἰωσήφ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ βασιλέα τῆς Νεαπόλεως κατέστησε τὸν ἐπ'
ἀδελφῆ γαμβρόν του Μυρζᾶτον. Ἀλλ' ἐκποτε ἥρχισε πεισματώδης ἀγὼν
τῶν Ισπανῶν πρὸς τοὺς Γάλλους, δστις ὑπῆρξε μάλιστα ἐπιβλαβῆς εἰς
τὸν Ναπολέοντα καὶ δστις ἔληξε τῷ 1813, τοῦ Ἰωσήφ ἀναγκασθέντος
ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ισπανίας μεθ' ὅλων τῶν Γάλλων.

Ἐνῷ διεξήγετο δὲ ἐν Ισπανίᾳ ἀγὼν τῶν Γάλλων, ἡ Αὐστρία ἔλαβε
καὶ πάλιν τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων διαβάζε τὸν
Ρῆγον κατετρόπωσε τοὺς Αὐστριακοὺς παρὰ τὴν Βαργάμην (1808). Ἡ
μεγάλη δὲ αὐτὴ νίκη τοῦ Ναπολέοντος ἐπήνεγκε τὴν εἰρήνην τῆς
Βιέννης, δι' ἣς περιωρίσθησαν κατὰ πολὺ τὰ δρια τῆς Αὐστρίας.

Μετὰ ταῦτα δὲ Ναπολέων, εὑρὼν ἀφοριμὴν διὶ δὲ Πάπας δὲν προσ-
εχώρει εἰς τὸν Ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμὸν ἐκήρυξε τὴν κατάλυσιν τοῦ
παπικοῦ κράτους καὶ ἤνωσε τὰς χώρας αὐτοῦ μετὰ τῆς γαλλικῆς αὐτο-
κρατορίας, τὸν δὲ πάπαν τολμήσαντα νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἀφορι-
σμὸν συνέλαβε καὶ ἐνέκλεισεν ἐν Σαβῶνι, παρὰ τὴν Γένουν καὶ
κατόπιν ἐν Φονταινεβλώ.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος ἐν ἐτει 1810 ἔλαβε τὴν μεγίστην
ἐκτασιν, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Δαλματίας μέχρι τῆς
Βαλτικῆς. Εἰς αὐτὴν ἦσαν προσηγορημένα ἢ ὑποτελῆ τὰ βασίλεια τῆς
Ἴταλίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ισπανίας, τῆς Βεστφαλίας, ἡ Ρηνικὴ
ὅμοσπονδία, ἔτι δὲ τὰ βασίλεια τῆς Σαξονίας, τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς
Βυρτεμβύργης, εἰς δὲ τῶν στραταρχῶν τοῦ Ναπολέοντος, δὲ Βερναρ-
δῶτος, ἔξελέχθη διάδοχος τῆς Σουηδίας.

Ο Ναπολέων εὑρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως του.
Ἡ αὐλή του συνέκειτο ἐκ βασιλέων. Ἀλλὰ δὲν εἶχε διάδοχον. Ἐνεκα
τούτου διεζύχθη τὴν Ἰωσηφίναν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ

αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαρίαν Λουΐζαν, ἐκ τῆς ὁποίας μετὰ ἐν
ἔτος ἀπέκτησεν γάμον. Ὁ ἥλιος τοῦ Ναπολέοντος εὑρίσκετο εἰς τὸ με-
σουράνημα.

127. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσίαν (1812). — Ἀπὸ
τῆς ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνης ὁ Ναπολέων διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον Α'. Ἄλλ' ἀπό τινος χρό-
νου ἥρχισεν νέα ἀναφάνηται ποιά τῆς ψυχρότης μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμό-
νων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔβλεπε μετὰ φόβου τὴν καταπληκτικὴν αὔξησιν
τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος, οὗτινος ἡ κραταιὰ θέλησις ἔξικνεῖτο
ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμὸς
ἀπέβη λίαν ἐπιβλαβῆς εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Ρωσίας, καὶ
οἱ μεγαλέμποροι αὐτῆς κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ ὀλεθρίου τούτου συ-
στήματος. Ὡς ἐκ τούτου ἡναγκάσθη ὁ Ἀλέξανδρος νέα ἀποχωρήσῃ τοῦ
Ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην
αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ρωσίας, ἥτις ὑπῆρχεν ὁ πρόδρομος τῆς
πτώσεώς του. Διενοήθη τολμηρῶς νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του τὸ
ἄχανὲς ὁσικὸν κράτος καὶ νέα ἀνοίξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν
Περσίαν. Ἡγούμενος λοιπὸν καταπληκτικῆς στρατιᾶς ἔξι ἔξακοσίων
τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὸ ὁσικὸν ἔδαφος (1812).
Οἱ Ῥῶσοι ὑποχωροῦν πρὸς τὰ ἐνδότερα πυροπλοῦντες χωρία καὶ τὸ
πᾶν καταστρέφοντες. Ὁ Ναπολέων διευθύνεται εἰς αὐτὴν τὴν καρ-
δίαν τοῦ ὁσικοῦ κράτους, τὴν Μόσχαν. Ὁ δεχηγὸς τῶν ὁσικῶν
στρατευμάτων Κουτουσώφ ἥθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρὸς τὴν Μό-
σχαν ἄγουσαν ὁδόν, καὶ παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ μικροῦ ποταποῦ Μοσκόβα
συνῆψε μάχην αἵματηροτάτην. Ἄλλ' ἥτταται καὶ ὑποχωρεῖ, ὁ δὲ Να-
πολέων εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀσχαίαν καὶ μεγαλοπερεπῆ
μητρόπολιν τοῦ ὁσικοῦ κράτους Μόσχαν τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1812.
Πρὸς μεγίστην ὅμως ἐκπλήξειν τούς εὑρέντας ἔρημον κατοίκων. Μό-
νον δὲ λίγοι ὑπηρέται ἔμειναν, τοὺς ὁποίους ἐπίτηδες ἀφῆκεν ἀπερχόμε-
νος ὁ διοικητὴς τῆς Μόσχας.

Ἄλλα τὴς νύκτα τῆς 15—16 Σεπτεμβρίου τρομερὸν πυρκαϊὰ ἔξερ-
γάγη ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάντων Ῥώσων ὑπηρετῶν, ἥτις ἀπε-
τέφρωσε τὴν πόλιν. Ὁ Ναπολέων περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν ἐνεκεν ἐλ-
λείψεως τροφῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ χειμῶν ἐνέσκηφε προώρως, ἡναγ-
κάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ ὁσικὸν ἔδαφος (17 Ὁκτωβρίου). Ἄλλ' ἡ τύχη
ἐγκατέλειψε γῦν τὸν μέγαν στρατηγάτην. Τῇ 6 Νοεμβρίου ἥρχισεν ὁ
τρομερὸς ὁσικὸς χειμών. Τὰ σκυνθικὰ ψύχη καὶ οἱ βόρειοι παγετοὶ

ἀπεκρυστάλλων τὸ πᾶν. Οἱ ἄνδρες σωρηδὸν ἀπέθνησκον. Οἱ Κοζάκοι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐπιτιθέμενοι κατέκοπτον τοὺς Γάλλους. Ἀλλ᾽ ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ἔγινεν εἰς τὸν ποταμὸν Βερεζίναν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καὶ ἔνεκα τῆς δομητικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ῥώσων καὶ διότι διερράγησαν αἱ γέφυραι. Τὰ ἐλεεινὰ λεύφανα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διευθύνονται πρὸς τὴν Βίλναν, πόλιν τῆς Ῥωσίας. Ἀλλὰ τότε δὲ Ναπολέων ἀφῆσας τὴν διοίκησιν εἰς τὸν γαμβρὸν τοῦ Μυδατον, αὐτὸς ἐπὶ ἀγοραίου δχήματος σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους πρὸι ἢ εἰδῆσις περὶ τῆς δλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ του φθάσῃ ἐκεῖ. Ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος μόνον τριάκοντα χιλιάδες περιεσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς χιόνας καὶ τοὺς παγετοὺς τῆς Ῥωσίας. Τὰ στοιχεῖα ἐνίκησαν τὸν Ναπολέοντα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ χωρικοὶ Ῥῶσοι ἐπὶ πολὺν χρόνον κατόπιν ἔλεγον ὅτι ὅχι δὲ Κοιτουσώφ ἀλλ᾽ δὲ Μοροζώφ (δὲ παγετὸς) κατέστρεψε τὸν Ναπολέοντα. Οἱ ἀστὴροι τοῦ Ναπολέοντος ἥρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν του.

128. Ἐξέργερσις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας.—Μάχη τῆς Λειψίας.—Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν.—Ἀποχώρησις τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν νῆσον Ἐλβαν.—Πρώτη παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων.—Ἡ πανωλεθρία τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρχε τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας καθ' ἀπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἀπαντες οἱ λαοὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὰ δόπλα ἵνα ἀποτινάξουν τὸν βαρύνοντα αὐτοὺς Ναπολέοντειον ζυγόν. Ὁταν δὲ δὲ βασιλεὺς τῆς Ηρωσίας Φρειδερίκος Γ' ἐκ Βρεσλαύας, ὅπου διέμενεν, ἀτε τοῦ Βερολίνου κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐξέδωκε τὴν προκήρυξιν «Ἡ πατρὶς διατελεῖ ἐν κινδύνῳ», δύλα τὰ γερμανικὰ ἔθνη ἐξηγέρθησαν. Αἱ ἀλύσεις τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας διεσπάσθησαν. Νέοι καὶ γέροντες ἥρπασαν τὰ δόπλα πρὸς ἀπόσειτιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τιμῆς, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Οὕτω ἐξερράγη τὸ ἔαρ τοῦ 1813 δὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγών τῶν Γερμανῶν, μετὰ τῶν δοπίων συνεμάχησαν καὶ οἱ Ῥῶσοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Ναπολέων φθάσας εἰς Παρισίους στρατολογεῖ μετὰ σπουδῆς ἐκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν, τοὺς δόπιους ἐντὸς δλίγου ἀριστα διωργάνωσε, καὶ προελαύνει πέραν τοῦ Ῥήνου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1813. Νικᾷ τοὺς συμμάχους εἰς τὰς μάχας Λούτσενης (Lützen), Μπαούτσενης (Bautzen) καὶ Δρέσδης καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ συνομολογήσουν ἀνακωχήν. Ἀλλὰ νῦν καὶ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας λησμονήσας τοὺς πρὸς τὴν Γαλλίαν συγγενικοὺς δεσμοὺς συμμαχεῖ μετὰ

τῶν Πρώσσων καὶ Ρώσων, καὶ ὁ διάδοχος καὶ ἀντιβασιλεὺς τῆς Σουηδίας Βερναρδῖτος προσχωρεῖ εἰς τοὺς ἔχθροὺς τῆς πατρίδος του Γαλλίας. Μετ' ὀλίγον ληξάσης τῆς ἀνακωχῆς ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἔχθροπραξίαι καὶ εἰς τὴν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1813 μεγάλην μάχην τῆς Λειψίας, ἥτις ὀνομάσθη «μάχη τῶν ἔθνῶν», οἱ Γάλλοι ἡττῶνται καὶ ὑποχωροῦν πρὸς τὸν Ρήγον. Οἱ σύμμαχοι εἰσβάλουν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βαδίζουν κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Ναπολέων ὑπερασπίζει ἀνὰ πᾶν βῆμα τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, ἀλλ' οὐδὲν δύναται ν^ο ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τῶν ἀναριθμήτων ἔχθρικῶν στρατευμάτων. Οἱ σύμμαχοι εἰσέρχονται όριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους (31 Μαρτίου 1914). Ἡ δύναμις τοῦ Τιτᾶνος τῶν νεωτέρων χρόνων ἔθραυσθη.⁷ Ἡ γαλλικὴ Γερουσία κηρύσσει ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀναβιβάζουν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΙ', ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ εἰς τὸν Ναπολέοντα ἐπιτρέπουν ν^ο ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας νῆσον Ἐλβαν διατηρῶν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Λουδοβίκος ΙΙ' ὑπέγραψε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, καθ' ἣν ἡ Γαλλία περιωρίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1792 παλαιὰ αὐτῆς σύνορα.

129 Ἡ ἐν Βιέννη σύνοδος. — Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ. — Ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην. — Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων. — Τὸ φιλιόπωρον τοῦ 1914 οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται συνεκρότησαν σύνοδον ἐν Βιέννῃ πρὸς διαρρούμασιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὑρώπης, ἄτινα ἐκ βάθυων εἶχεν ἀνατρέψει ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔψυχον τῆς συνόδου ἔβαινεν διμαλῶς· ἀλλ' ἐπειτα ἡγέρθησαν ζωηρὰὶ διαφωνίαι καὶ ἔριδες περὶ τινα ζητήματα. Ὁ Ναπολέων διὰ μυστικῶν πρακτόρων μαθὼν τὰ τῶν διαφωνῶν καὶ ἔριδων τῆς Βιενναίας συνόδου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ δισαρέσκειαν τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβώνων, ἀναχωρεῖ κρυφίως ἐκ τῆς Ἐλβις (28 Φεβρουαρίου 1815), ἀποβιβάζεται εἰς τὰς Κάννας τῆς Πρεβηγκίας καὶ ἐν μέσῳ τῶν κραυγῶν «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ!» διασχίζει τὴν Γαλλίαν καὶ διευθύνεται εἰς Παρισίους. «Ολαι αἱ φρουραὶ καθ' ὅδὸν ὠμοιλόγησαν πίστιν εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὰ τὰ στρατεύματα, ἄτινα ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ Λουδοβίκος ΙΙ', ηντομόλησαν πρὸς αὐτόν. Τῇ 20 Μαρτίου ὁ Ναπολέων εἰσέρχεται εἰς Παρισίους, δπόθεν ὁ Λουδοβίκος ΙΙ' μόλις ἔλαβε καιρὸν νὰ φύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον.

Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν γνω-

σθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταλλεϋράνδου εἰς τὴν ἔριζουσαν σύνοδον τῆς Βιέννης προὔξενησε κατάπληξιν. Ἡ σύνοδος ἀμέσως προέγραψε τὸν Ναπολέοντα καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἐντὸς δὲ δλίγου χρόνου ὑπὲρ

Eἰν. 30.—Ταλλεϋράνδος (1751—1838). Γάλλος διπλωμάτης επιφανέστατος.

πωσε μὲν αὐτὸς τὸν Βλύχερον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Λιγνῶν, δὲ στρατηγὸς Νέυς κατέκοψε μοῖραν ἀγγλικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ, τῇ καλούμενῃ «Τέσσαρες βραχίονες». Ἀλλ᾽ ὁ γιγάντειος ὀγών τοῦ Ναπολέοντος καθ' ὅλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ἐκρίθη δρίστικῶς καὶ τελικῶς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Βατερόλω (18 Ιουνίου 1815). Ἐν αὐτῇ ὁ ἔξηντλημένος πλέον Ναπολέων ἡττήθη δλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Βλυχέρου καὶ οὕτω ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ πολιτικὸν στάδιον.

Οὐ Ναπολέων μετὰ τὴν ἡτταν ἐπανέρχεται εἰς Παρισίους. Οἱ γαλλικὸς λαὸς εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη ἀσυμπαθῆς πρὸς αὐτόν. Παραιτεῖται τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ νιοῦ του. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ φύγῃ εἰς Ἀμερικὴν, ὃς ἐσκόπει, ἥναγκασθη νὰ παραδοθῇ ἐκουσίως εἰς τοὺς Ἀγγλούς πεποιθώς εἰς τὴν ἱερότητα τῆς ξενίας, τὴν δποίαν διὰ τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς του ἐπεκαλέσθη παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας.

«Υψηλότατε, μισούμενος ὑπὸ τῶν φατριῶν, αἴτινες χωρίζουν τὴν πατρίδα μου καὶ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν ἔκθμαν τῶν μεγαλειτέρων Δυνάμεων τῆς Λυρώπης, ἐτελείωσα τὸ πολιτικόν μου στάδιον. Ἐρχομαι ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καθήσω ἵκετης εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ Βρετανικοῦ λαοῦ. Τίθεμαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν

νόμων του, ήν επικαλούμαι παρὰ τῆς Ὑμετέρας βασιλικῆς Ὅψηλότητος ὡς προστασίαν τοῦ ἵσχυροτέρου, εὐσταθεστέρου καὶ γενναιοφρονεστέρου ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου».

‘Αλλ’ ἡ βρεττανικὴ κυβέρνησις οὐδεμίαν συμπάθειαν ἔδειξε πρὸς τὸν μέγαν ἵκετην· τούναντίον ἐν συνενοήσει μετὰ τῶν ἄλλων συμμάχων κατεδίκασεν αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ὡς πολιτικὸς αἰχμάλωτος ἐπὶ τῆς βραχώδους νήσου Ἀγίας Ἐλένης, κειμένης ἐν τῷ Ἄτλαντικῷ Ὡκεανῷ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκεῖ ἐπὶ πέντε δλόκληρα ἔτη ἐτήκετο ὁ Τιτάν οὗτος τῶν νεωτέρων χρόνων, οἷονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀγίας Ἐλένης, καὶ τέλος τῇ 5 Μαΐου 1821 ἔξεμέτρησε τὸ ζῆν. Τῷ 1842 δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετηνέχη εἰς Παρισίους καὶ κατετέθη ἐν τῷ λαμπρῷ μεγάρῳ τῶν Ἀπομάχων.

‘Ολίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Βατερλὼ μάχην οἱ σύμμαχοι εἰσελάσαντες εἰς Παρισίους ἀνεβίβασαν καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΗ, δεστις συνωμολόγησε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν δευτέραν τῶν Παρισίων εἰρήνην μὲ δρους λίαν ἔξευτιλιστικούς. Κατ’ αὐτὴν ἡ Γαλλία περιωρίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὅρια, προσέτι δὲ ὑπερχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους δέκα δόκτῳ μεθόρια φρούρια, νὰ πληρώσῃ ἑπτακόσια ἑκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ συντηρήσῃ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοίᾳ ἔτη.

130. Η Βιένναία συνθήκη τοῦ 1815.—Η Ιερὰ συμμαχία.— ‘Η σύνοδος τῆς Βιέννης μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἔφερεν εἰς πέρας τὸ ἔργον· συνέταξε τὴν καλούμενην **Συνθήκην τῆς Βιέννης**, δι’ ἣς ἐκανονίσθησαν δριστικῶς τὰ εἰδωπαϊκὰ πράγματα.

‘Η σύνοδος κατέλυσεν ὅλα τὰ κράτη τὰ ἴδρυμέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας καὶ διένεμε τὰ ἔδαφον μεταξὺ τῶν παλαιῶν κρατῶν. ‘Η Εὐρώπη ὁργανώθη τῷ 1815 ὡς ἡτο ὁργανωμένη κατὰ τὸν ΙΗ’ αἰώνα κατὰ τὸ σύστημα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Πέντε μεγάλαι δυνάμεις ἀπετέλουν τὴν ἴσορροπίσν εἰς τρόπον ὥστε καμιαία ἔξι αὐτῶν νὰ μὴ εἴνε τόσον ἵσχυρά, ὥστε νὰ δεσπόσῃ τῶν ἄλλων.

Πρὸς δυσμάς τὸ βασίλειον τῆς Ἀγγλίας, ἵσχυρὸν μὲ τὸν πλοῦτόν του, τὴν ναυτικήν του δύναμιν καὶ τὸ ἀποικιακόν του κράτος, καὶ ἡ Γαλλία, περιορισθεῖσα εἰς τὰ ἀρχικά της πρὸ τοῦ 1790 ὅρια.

Πρὸς ἀνατολὰς α’) ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ῥωσίας, ἡ μεγαλειτέρα δλῶν μὲ τὰ δύο παραρτήματα ἢτοι τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, οὕτινος βασιλεὺς ἡτο ὁ τοάρδος, καὶ τὸ μέγια δουκᾶτον τῆς Φιλανδίας, οὕτινος δὲ τοάρδος ἡτο δὲ μέγας δούξ, β’) ἡ αὐτοκρατορία τῆς Αὐστρίας αὐξηθεῖσα πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀδριατικῆς καὶ κατέχουσα τεμάχιον τῆς Ἰταλίας, τὴν Λομβαδίαν καὶ τὴν Ἐνετίαν. γ’) Τὸ βασίλειον τῆς Πρωσίας, τὸ ὅποιον ἔσχημυττείτο ἐκ δύο ἀποκομμάτων, τοῦ ἐνδὲ πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ ἐπέρχοντο πρὸς δυσμάς τῆς Γερμανίας.

‘Η κεντρική Εύρωπη παρέμεινε τεμαχισμένη εἰς μικρὰ κράτη. Τὸ Βέλγιον καὶ αἱ ἡνωμέναι ἐπαρχίαι τῆς Ὀλλανδίας ἦνώθησαν εἰς ἓν βασίλειον τῶν Κάτω Χωρῶν. ‘Η Ἐλβετία ἀπετέλεσεν οὐδετέραν δμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν μεγάλων δυνάμεον.

‘Η Γερμανία ἥτο διηρημένη εἰς 38 κράτη (εἰς 34 μοναρχικὰς πολιτείας καὶ 4 ἔλευθέρας πόλεις), ἡνωμένα εἰς μίαν γερμανικὴν δμοσπονδίαν, ἐκάστου κράτους ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτῃ χωριστὰς συμμαχίας.

‘Η Ἰταλία ἥτο διηρημένη εἰς κράτη ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπ’ ἀλλήλων, πρὸς βιορᾶν τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας καὶ τὸ βασίλειον τῆς Λοιμβαρδοενετίας, ὅπερ ἀπετέλεσε μέρος τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας· εἰς τὰ κέντρον τὰ δουκάτα τῆς Τοσκάνης καὶ τῆς Μοδένης, ἀμφότερα ἀνήκοντα εἰς Αὐστριακοὺς ἡγεμόνας, τὸ μικρὸν δουκάτον τῆς Πάρμας, καὶ τὸ πατικόν κράτος· πρὸς νότον τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ὅπου ἀποκατεστάθη ἡ δύναστεία τῶν Βουρβώνων.

Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς Εὐρώπης ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος παρέμεινε διανεμημένη μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῆς Πορτογαλλίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Ἰσπανίας, εἰς τὸ ὅποιον ἀποκατεστάθη ὁ Φερδινάνδος Ζ’ τῷ 1813.

Πρὸς βιορᾶν ἡ Σουηδία ἀπώλεσε τὴν Φιλανδίαν· ἀλλ’ ἡ Νορβηγία ἀποσπαθεῖσα ἀπὸ τῆς Δανίας κατέστη βασίλειον μὲν χωριστὸν σύνταγμα καὶ ἀπετέλεσε μετὰ τῆς Σουηδίας καὶ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας τὸ ἡνωμένον βασίλειον τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ὑπῆκολησαν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. ‘Η Ἀγγλία ἐπὶ πλέον διετήρησεν εἰς πάσας τὰς θαλάσσας θέσεις, αἵτινες ἔξησφάλιζον εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν.

Τὸ δυτικόν κράτος κατέχον ὅλην τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον δὲν ἐθεωρήθη ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς Εὐρώπης. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις δὲν συνεφώνουν εἰς τὸν τρόπον, καθ’ ὃν ἐπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν Τουρκίαν· δι’ ὃ καὶ ἀπεψύγον νὰ κάμιουν λόγον περὶ αὐτῆς ἐν τῇ συνόλῳ.

‘Η Εὐρώπη λοιπὸν ὠργανώθη ὡς ἥτο ὠργανωμένη πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ σκοπὸς τῶν διπλωματῶν ἥτο νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην διαμεμελισμένην εἰς τρόπον ὡστε νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Μετὰ τὸν δριστικὸν διακανονισμὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἔξειχον τῶν ἀλλῶν ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίᾳ, ἥτοι ὁ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος Α’, ὁ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α’ καὶ ὁ τῆς Πρωσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ’, συνέστησαν τὴν καλούμένην ‘Ιερὰν συμμαχίαν δι’ ἣς ὑπερέχθησαν νὰ ὑποστηρίζουν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὶ ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ νὰ κυβερνοῦν τοὺς λαούς των πατριῶν. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην προσεχώρησαν κατὰ μικρὸν καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Πάπα, ὅστις μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν.

‘Ἄλλὰ τὸ περὶ ἀδελφότητος τῶν ἡγεμόνων δόγμα τῆς συνθήκης ἡρμηνεύθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡστε ἐν ὅνδρι μετατί τῆς Ιερᾶς συμμαχίας κατεπολέμησαν οὗτοι πᾶν φιλελεύθερον κίνημα. Ἐκ τούτου πολλὰ ἐπαθοῦ οἱ ὑπέρ ἐμνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι λαοί, ιδίως οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Γερμανοί καὶ μάλιστα οἱ “Ἐλληνες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1832

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

131. Δεινοπαθήματα τῶν Ἐλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι Μωάμεθ Β', ὡς προείπομεν, ἔγινε κύριος καὶ τῆς κυρίως Ἐλλάδος· κατόπιν δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ αἱ δλίγαι ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Ἅγιου Ἰωάννου κατεχόμεναι ἐλληνικαὶ χῶραι περιῆλθον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ο Μωάμεθ ἐφαρμόζων τὸ θεμελιῶδες διὰ τοὺς Τούρκους ἀξίωμα «*Ἄπασα ἡ γῆ τῷ δεσπότῃ*», ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας τὰ ὡραιότερα καὶ εὐφροσύνητα ἐκ τῶν κτημάτων, τὰ κείμενα εἰς πεδινὰ μέρη, καὶ διένειμεν αὐτὰ ὡς τιμάρια ἵσοβια εἰς διακεκριμένους Τούρκους πολεμιστάς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν. Ἀλλ' ὑπερχρεοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι οὗτοι ἐν καιρῷ πολέμου νὰ στρατολογοῦν ἀριθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ δωρηθέντα εἰς αὐτοὺς κτήματα καὶ νὰ συνεκστρατεύουν μετὰ τοῦ σουλτάνου ἰδίᾳ δαπάνῃ. Καὶ εἰς τὰ τουρκικὰ τεμένη παρεχώρησεν δι Μωάμεθ κτήματα, ἵνα χρησιμεύουν πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτήματα ταῦτα *βανούφια*. Ἀλλὰ διετήρησαν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὁμιλιάδων, ἢτοι ὑπηκόων, μικρὰς ἴδιοκτησίας, τὰς διποίας ἐκαρποῦντο ἐπὶ παροχῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων. Ωσαύτως καὶ τὰ δρεινὰ χωρία, τὰ καλούμενα *κεφαλοχώρια*, ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες διμως ἐθεωροῦντο ὡς καρπωταὶ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ὡς ἴδιοκτῆται, διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἴδιοκτησίας ἦ κυριότητος ἀνῆκεν εἰς μόνον τὸν σουλτᾶν.

Απαντες οἱ Ἐλληνες, ὃς καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπερβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸν λεγόμενον *χαράτσι*, διὰ τοῦ διποίου κατ' ἔτος ἔξηγόραζον τὴν ζωήν των.

Αλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο δι φόρος τοῦ αἴματος, δστις ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ἐκλήθη *παιδομάζωμα*. Ο φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν τῷ 1329, ἀλλ' ὅριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ

τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπεβλήθη εἰς πάσας τὰς ὑποτεταγμένις χώρας. Κατ' ἕτος ἡρπάζοντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἥλικίας ἐπτὰ ἑπτῶν καὶ ἄνω, καὶ ἔξισλαμίζοντο· μέχρις οὐδὲ δὲ δυνηθοῦν νὰ φέρουν ὅπλα, ἥσκοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν καὶ πρὸ πάντων ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμόνουν καὶ γονεῖς καὶ πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἔξω δὲ μόνον διὰ τὸν σουλτᾶνον, τὸν δποῖον ἐθεώρουν ως πατέρα. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἰκον εἶχον τὸν στρατῶνα. "Οταν δὲ ἥρχοντο εἰς ἥλικιαν νὰ δύνανται νὰ φέρουν ὅπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φορεού τάγματα τῶν γενιτσάρων. "Υπολογίζεται δτι μέχρι τοῦ 1826, ὅτε κατηργήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἥρπάγησαν καὶ ἔξισλαμίσθησαν πλείονες τῶν πεντακοσίων χιλιάδων Ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοιεδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Πᾶν διτι καλὸν ἥδυναντο ν ἀποκτήσουν εἴτε ἐκ τύχης εἴτε ἐκ φιλεογίας, ἐπέσυρε τὸ ζηλότυπον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα τοῦ Τούρκου. Καὶ ἡ ὁδῷμη τῶν νέων καὶ τὸ κάλλος τῶν θυγατέρων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν γονέων ως δῶρον ἄδωρον, πρὸς τὸ δποῖον προσέβλεπον πάντοτε μετ' ἀνησυχίας. "Ενὶ λόγῳ ἡ τιμή, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Οὐδὲν ἐπροστάτευεν αὐτούς. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν ἀποκρύπτουν πᾶν διτι πολύτιμον καὶ δραστὸν εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο ἔκει, δπου ἀφανῶς ζῶντες ἥδυναντο ν ἀποφύγουν τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

132. Ὀργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.—Ἐκκλησία.—Κοινότητες.—Παρ' ὅλα τὰ προορηθέντα δεινά, ἀτινα οἱ Ἑλληνες ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν κατακτηῶν, ἔλαβον κατὰ θείαν οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ τινα προνόμια, ἀτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς ὑπάρχεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ δουλωθέντος ἔλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ πρῶτον δ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἑλλήνας νὰ τελοῦν ἔλευθεροις τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τοῦτο ἐπράξει-συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς μιαμεθανικῆς θρησκείας, διότι αὕτη πρὸς τοὺς λαούς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, ἦτοι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἦτο ἐπιεικής, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν ἐν τῇ ἴσλαμικῇ πολιτείᾳ ἔξαγορά-ζοντες τὴν ζωήν των διὰ τοῦ χαρασίου. "Αλλ' εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς Ἑλληνας συνετέλεσε καὶ τὸ πολιτικὸν

συμφέρον. Ἔθλεπεν δ Μωάμεθ δι τι συνέφερεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐφόροντισε λοιπὸν δι κατακτητὴς δχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ὑφιστάμενον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐδύνη αὐτὸς εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἔκεινης, ἥτις ἐπιμόνως ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ο Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν πατριαρχῆς ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἕτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς ἀπῆλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κλῆρον. Ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους δι πατριαρχῆς ἦτο καὶ δι ἀντιπρόσωπος καὶ προστάτης αὐτοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν. Οὗτο τὸ καταπεσδὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας.

Ωσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα δι Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχορήγησεν αὐτονομίαν τινὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ δρεινὰ μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει συντόνομον κοινότητα, ἥτις εἶχεν ἴδιους ἀρχοντας, συνήθως καλούμενους δημογέροντας ἢ προεστῶτας. Οἱ δημογέοντες ἢ προεστῶτες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ κοινοῦ ἐφορόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτεύον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, καὶ ἐφορόντιζον περὶ δλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος. Οἱ Ὁθωμανοὶ δὲν ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων, εἰμὴ μόνον δσάκις ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσουν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ ὁθωμανικοῦ κράτους ἢ τὰ μερικὰ τῶν μωαμεθανῶν κατοίκων.

Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν μόνη ἡ Μάνη δὲν ὑπετάχθη πραγματικῶς εἰς τοὺς Ὁθωμανούς. Αὕτη εἶχεν ἴδιον ἡγεμόνα, μπέην καλούμενον, ὅστις ἔξελέγετο ἐκ τῶν ἐντοπίων Μανιατῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἴδιων καὶ κατὰ τύπον διωρίζετο ὑπὸ τῆς ὁθωμανικῆς κυβερνήσεως.

133. **Οι Φαναριώται.** — Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνστα-

ντινουπόλεως ἥ διθωμανική κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν Ὀθωμανῶν ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίως καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἑλληνας. Καὶ κατ' ὅρχας μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τὸν Ἑλληνας θέσεις οὐδεμίαν εἶχον πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτᾶνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροψίας τῶν ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τὸν Ἐνδρωπαίοντος ἡγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς διθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὑρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλαῖ, ὡστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἥ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἔξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις.

· Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἔκαποντα ετηρίδος, διπότε αἱ σχέσεις τοῦ διθωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησαν πολυπλοκώτεραι, ἥ διθωμανικὴ κυβέρνησις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων οὐχὶ μηχανικῶς διερμηνεύοντων τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ κατανοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγουν τὴν ἔξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαυνίσαντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας· ὀνομάζοντο δὲ μεγάλοι διερμηνεῖς· ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμυημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑπέρεσεων τοῦ κράτους, ὀνομάζοντο κοὶ σύμβουλοι τοῦ κράτους ἥ ἔξωτερικῶν.

Οὕτω διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἔλληνικῆς ἀριστοκρατίας*, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὀνομάζοντο Φαναριῶται, ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατώκουν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλαχῶς τὰ γενικὰ τῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ Γένους συμφέροντα παρὰ τῇ διθωμανικῇ κυβερνήσει.

Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ διθωμανικῇ ὑπέρεσίᾳ διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδανίας. Ὅπο τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος γλώσσα εἰς τὰς ἡγεμονίας ταύτας κατέστη ἥ ἔλληνική. Πλῆθος Ἑλλήνων λογίων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων ἐπιτηδευματιῶν ἀπετέλουν εἰς τὰς χώρας ἔκεινας τὴν ἀνεπτυγμένην τάξιν τῆς κοινωνίας. Αἱ μεγάλαι πόλεις ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμονιῶν, καὶ ἰδίως αἱ πρωτεύουσαι Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον,

* Ἡ παλαιὰ Βυζαντινὴ ἀριστοκρατία ἔξωλοι θρεύθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ οὐδὲν ἀριστοκρατικὸν γένος ἐσώθη.

διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἡγεμονικῆς αὐλῆς, διὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ διὰ τῆς ἀλλῆς Ἰσχυρᾶς ἑλληνικῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως κατήντησαν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ καὶ ἑλληνικῆς παιδείας. Η Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ὑπῆρξαν ἐν ἐκ τῶν δρμητηρίων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

134. Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.—Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐγκατέλειπον καὶ οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ κατέφευγον εἰς τὰ ὅρη, ὅπου ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον κατερχόμενοι δὲ ἐκ τῶν ὁρέων ἔκαμνον ἐπιδρομάς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἥμεροντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλεύθερίας ἐναντίον τῆς δύσμανικῆς δυνάστειας. Οἱ τοιοῦτοι Ἑλληνες ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφται**. Τὸ δνομα κλέφτης ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον μὲ τὸ τουρκομάχος, ἥρως τῶν ὁρέων.

Ἡ δύσμανική κυβέρνησις μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κλέφτας καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐξ αὐτῶν πολέμων, ἀπεφάσισεν³ ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων, μαχητῶν ἄλλους Ἑλληνας. Ὁθεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε τὴν ὁπλοφορίαν καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ ίδίως τὴν φυλακὴν τῶν μεταξὺ ὁρέων στενοποριῶν. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὁρεινῶν διαμερισμάτων ἐκαλοῦντο **ἀρματωλοί** καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν **καπετάνοι**, τὰ δὲ ὑπὸ αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματωλίκια**.

Οἱ ἀρματωλοὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῷ κράτει ἥσαν ἔχθροι καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἄλλος ὑπεράνω τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἦνουντο πρὸς ἄλλήλους ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει διὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους μίσους καὶ διὰ τῆς κοινῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλεύθερίαν ἀγάπης. Οἱ τοιοῦτοι δεσμὸς αὐτῶν ἐνισχύετο ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, τὸν δποῖον ἀμφότεροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἥρωϊκῶν φρονημάτων, ὑπὸ τῶν δποίων ἐνεπνέοντο. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἐθνικῆς ἐλεύθερίας καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς ἐνόπλου προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῆς τυραννίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἥσαν ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι μεταξὺ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντήλλασσον τὰς θέσεις των των πρὸς ἄλλήλους.

Bίος καὶ φρόνημα τῶν κλεφτῶν.—Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυ-
μάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς
τὴν πάλην, εἰς τὸν δίσκον (λιθάρι) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποβολήν.
“Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα
τὴν ἀϋπνίαν καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ πᾶσαν κακουχίαν.” Εἶχον
λιτότατα. ‘Οδοιποροῦντες ἐφερον πάντοτε εἰς τὸ σικκίδιόν των ὡς μό-
νην τροφὴν διλίγας ἐλαίας, τυρὸν καὶ ἔηρὸν ἀρτον.

Οἱ κλέφται ἔτοις φέρον ἀδιάλλακτον μῆσος κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδέ-
ποτε ἥρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. ‘Οσάκις πασσᾶς τις ἦ
βεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἀπήντα
ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶς μου ἔχω τὸ σπαθί, θεζύρη τὸ ντουφέκι·

«κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τ’ θεριὰ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους των οἱ κλέφται ἐπροτίμων
νὰ φονευθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφί-
σταντο φρικώδη βασανιστήρια. Ἐθραύνοντο τὰ μέλη αὐτῶν διὸ σφύρας
ἢ ἔξεδέροντο ζῶντες ἢ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἄλλα πάντα ταῦτα τὰ μαρτύ-
ρια ὑφίσταντο μετ’ ἀπιστεύτου καρτεροψυχίας. Δὲν ἐδάκρυον, δὲν
ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ ὑβρίσουν τοὺς δη-
μίους των. Εἰς τὰ συμπόσια ἢ κυριωτέρα τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἦτο **καλὸς**
βόλις ἢ καλὸς μολύβης. Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης οἱ κλέφται ἐνόσουν τὸν
διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τοὺς κλέφτας ἀπηθανάτισεν ἡ δημώδης ποίησις εἰς τὰ **κλέφτικα**
τραγούδια. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, ἀτινά θαυμαίζονται διὰ τὴν φυσικήν
των χάρων καὶ τὸν ἐκφραζόμενον ἐν αὐτοῖς ἡρωϊσμόν, ἐτραγῳδοῦντο
εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ εἰς τὰ συμπόσια μὲ μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον
μελῳδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τοὺς κιν-
δύνους καὶ τὸν πόθους τῶν ἀνδρείων ἔκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ
ἄσματα ταῦτα φαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρον
τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρμων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ
πάντα καὶ νὰ προτιμοῦν τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου.

135. **Ἐπίδοσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκοκρατίας.**—Μετὰ
τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διακόσια ἔτη ἐπεκράτει ἐν
τῇ δούλῃ Ἐλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἡ ὁδωμανικὴ κυβέρνησις ἀπη-
γόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἐλληνικῶν σχολείων. “Ενεκα τούτου
μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τοὺς Ἐλληνόπαιδας ἐν
τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὃς διδάσκαλοι δὲ ἐχομένευσον
μοναχοὶ καὶ ἵερεῖς.

Ἄλλος ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἔκαντο τα ετηρίδος τὰ πράγματα ἥσχισαν νὰ μεταβάλλουν ὅψιν. Ἡ διθωμανικὴ κυβέρνησις ἵνομισε συμφέρον νὰ φέρηται ἡ πιώτερον πρὸς τὸν ὁρισμένον. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἥσχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλληνικῆς χώρας ἀνώτερα Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἄτινα διέχεον τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐφώτιζον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κωνσταντινούπολει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Πάτμῳ, ἐν Δημητσάνῃ, ἐν Μεσσολογγίῳ, ἐν Ἀγράφοις, ἐν Ιασίῳ, ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ὅχι μόνον ἀνεζωπύρησαν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠνομάσθησαν οἱ κατ' ἔξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας ὁ Κωνσταντίνος Οἰκονόμος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

136. **Υλικὴ ἐπίδοσις.**—**Ἐμπόριον.**—**Ναυτιλία.**—Οἱ Ἑλληνες ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των εἶνε λαὸς κατ' ἔξοχὴν ναυτικός. Καὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἥκμαζεν, ἰδίως δὲ ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόσδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, δι' ἣς ἐπετράπη εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρουν ὁδωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁδωσικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόρως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κοιμαίας μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τὸν ἐμπορικὸν λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐνεκα δε τῶν τότε ἐν Εὐρώπῃ πολέμων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸν δρόπον ὁ Ναπολέων ἐπέβαλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὃλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς ἔξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν τῆς Ῥωσίας, περὶ οὓς εἰς χεῖρας τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες θησαυρίζοντες οὕτω ἐναυπήγουν μεγαλείτερα πλοῖα καὶ ἴδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν Λονδίνῳ, Μασσαλίᾳ, Τεργέστῃ, Ὁδησσῷ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυγάκαζοντο νόοι ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὴν Μεσόγειον, ὥπλιζον τὰ πλοῖα των διὰ κανονιών, αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἔξήσκουν τοὺς Ἑλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέ-

μους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ πατρίδος ἵερὸν ἀγῶνα.

137. *Ἐλληνες καὶ Ρώσοι.*—Τὰ μετὰ τῶν ῥωσιτούρκικῶν πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἐλλήνων.—Οἱ Ἐλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἔλπιδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ^η ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα αὐτῶν ὑπέμαλπε καὶ ἡ διμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν Ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἥχισε νὰ περιποιῆται τοὺς Ἐλληνας. Συχνάκις ἔπειπε δῶρα καὶ κοσμήματα ἐκκλησιαστικὰ εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐπισκοπάς· ἐξ ἄλλου μέρους πολλοὶ Ἐλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ὁδοτικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς Ῥωσία πάντοτε ὑπεκίνει εἰς ἐπανάστασιν τοὺς χριστιανικοὺς λαούς, τοὺς διατελοῦντάς· ὑπὸ τὸν τουρκὸν ξυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἐλληνας. Ἐντεῦθεν ἔξεργάγησαν διάγορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἐλλήνων ἀλλὰ ταῦτα ἥσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιοτέρα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας, ἥτο ἡ τοῦ 1769, διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης Β'. Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἐλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ ὁδοτικῷ στρατῷ, κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίτης κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλάδα, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ πράγματα πρὸς ἐπανάστασιν. Ηερῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἐλλάδος καὶ συνενοήθη μετὰ διαφόρων κληροκῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκρίτων, πρὸ πάντων δὲ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύον προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Τῷ 1768, ὡς προείπομεν, ἔξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1769 μοῖρα ὁδοτικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀολώφ κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἡ ὁδοτικὴ αὕτη βοήθεια ἥτο ἀναξία λόγου καὶ ὅμως οἱ Μανιᾶται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἔξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεάς. Δύο εὐάριθμα σώματα κατηρτίσθησαν. Τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιον Ψαρὸν κατελθὸν ἐκ τοῦ Ταῦγέτου ἐκνούσιεσ τὸν Μυστρᾶν, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀολώφ ἐποιλιόρκησε τὴν Κορώνην. Μετ' ὀλίγον ἥτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα

ῆτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ψώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, ἄτινα διέθετον οὗτοι, ἥσαν γλίσχρα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Παπᾶς ωλη.

Οἱ σουλτᾶνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Πολυνάριθμα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλον πανταχόθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ διεσκόρπισαν τοὺς Ἑλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Οἱ Φῶσι τότε ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν συναντήσαντες τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπυρρόλησαν αὐτόν (ἴδ. σελ. 139).

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ψώσων ἐκ τῆς Ἐλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἐλληνικαὶ κῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἑξαγοριωθέντων Τούρκων. Ἀλλ᾽ ἡ κώρα, ἣτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ἦτο ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας, ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἐθνανατώθησαν ἢ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὅρη τῆς Στερεάς Ἐλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ιονίους νήσους.

Ἀλλ᾽ ἐνῷ ἡ Ψωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Καϊναρτζῆ εἰψήνην ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ὁ σουλτᾶνος ἐβούλευθη ν^ο ἀφῆση τοὺς Ἀλβανοὺς ἐν Πελοποννήσῳ νὰ ἔξολοθρεύσουν τελείως τὴν ἐλληνικὴν φυλήν. Ἀλλ᾽ εἰς τὸ φονικὸν τοῦτο βούλευμα ἀντέστη ὁ ναύαρχος Χασάν πασσᾶς, παραστήσας ὅτι οὗτος ἡ Τουρκία ἥθελε στερηθῆ τοῦ χαρατσίου, προσέτι δὲ ἥθελον ἐκλείψει αἱ ἀναγκαιόταται ἐργατικαὶ κεῖρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν ὑπερίσχυσε· δι^ο ὁ ἀπεστάλη οὗτος εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἵκανης δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς Ἀλβινούς. Οἱ Χασάν τῇ συνδρομῇ τῶν κλεφτῶν, τὴν ὅποιαν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπεκαλέσθη, ἀπήλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβερᾶς μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

138. Ο Λαμπρὸς Κατσώνης.—Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι καὶ πάλιν ἥθελε ν^ο ἀναλάβῃ τοὺς Ἑλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅτε τῷ 1787 ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος μεταξὺ Ψωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρύξεώς της παρεκίνησε τοὺς Ἑλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε ὁ ἐν τῇ ὁσιακῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν Ἐλλην λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἔξωπλισεν ἐν Τεργέστῃ τῇ ἀριστῇ τῶν ἐκεῖ ὅμογενῶν στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ιόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δίς κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, συνέλαβε

πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ οὕτω κατήρτισε στόλον ἐκ δεκα-
πέντε πλοίων· κατέστη δὲ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ
θαλάσσῃ.

Ἐν ᾧ τει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν
περίφημον ἀδματωλὸν Ἀνδροῦτσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων
σινεκρότησε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας μεγάλην ναυμαχίαν πρὸς
τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ κατερρόπωσεν αὐτόν. Ἐπελθόντος ὅμως τὴν
ἐπιοῦσαν καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίων, ὁ Λάμπρος περιεκυλώθη
καὶ ἡττήθη ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐλθὼν εἰς Μῆλον
κατήρτισεν ἐντὸς δλίγου νέον στόλον. Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανα-
λάβῃ τὰς καταδρομάς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ
τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὐτὴ συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς
Τουρκίας, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ λάβῃ ὑπὸ δψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων.
Ἀλλ᾽ ὁ Λάμπρος δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐλθὼν μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδροῦ-
τσού εἰς Ταίναρον ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἥρχισε νὰ συνεννοῦται μετὰ τῶν
Λακώνων περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκεῖ εὑρισκόμενος προσεβλήθη
ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων.
Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔτυχε συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαν-
νέτου Γρηγοράκη, ἥναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄγωνα. Ἐφυγεν
εἰς Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπτείας ἐπανῆλθεν εἰς Ρωσίαν, ὃπου
μετά τινα χρόνον ἐτελεύτησεν. Ο δὲ γενναῖος σύντροφός του Ἀνδροῦ-
τσος μετ' δλίγων παλληκαρίων διέσχισεν δλην τὴν Πελοπόννησον πο-
λεμῶν ἀδιακόπως κατὰ ἔξακισχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον
αὐτόν. Φθάσας εἰς Ρίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ
ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς
κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τὸν Τούρκους καὶ ἀπαχθεῖς εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν ἐφονεύθη.

139. Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας.—
Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπέδρασεν ἐν τινι μέτῳ ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας.
“Ηοκει μόνον νῦν ἀκουσθῆ τὸ δόνομα τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς κηδουτού-
σης τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ ἔξεγερθῇ τὸ ἐθνικόν τῶν Ἑλλήνων φρό-
νημα. Πολὺ δὲ μεγαλειτέραν καὶ ζωηροτέραν διέγερσιν εἰς τοὺς Ἑλ-
ληνες προεκάλεσεν ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ (ἐν Αιγύπτῳ καὶ Συρίᾳ) ἐμφάνισις
τοῦ μεγίστου ἥρωος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Ναπολέοντος
Βοναπάρτου, προσέτι δὲ αἱ ὑπὸ αὐτοῦ, δτον ἐθριάμβευεν ἐν Ἰταλίᾳ,
γενόμεναι πρὸς τοὺς Ἑλληνας παρορμήσεις πρὸς σύμπραξιν καὶ αἱ
διδόμεναι περὶ ἐλέυθερίας ὑποσχέσεις, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἴδρυθη ἡ
γαλλικὴ προστασία εἰς τὰς Ιονίους νήσους. Ἰδίως δὲ ἐπέδρασεν ἡ

Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τοὺς δύο μεγάλους "Ελληνας Κοραῆν καὶ Ρήγαν Φεραίον.

α') **Κοραῆς**.—Ο "Αδαμάντιος Κοραῆς ὑπῆρξεν ὁ διαπρεπέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ σοφίας περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου διγδόου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἡτο Χίος τὴν καταγωγὴν, ἔγεννήθη δὲ ἐν Σμύρνῃ καὶ ἔκει ἐδιδάχθη τὰ ἐγκυκλιαὶ μαθήματα. Εὐφυῖα, κρίσις, μνήμη ἔξαιρετος καὶ φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινον τὸν Κοραῆν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τῷ 1782 μετέβη εἰς Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας, ὅπου μετὰ ἔξαετεῖς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν καθηγητῶν του. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελλιέ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἡ μέτ' ὀλίγον ἐκραγεῖσα μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εναίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῆ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὅς σκοπὸν τοῦ βίου του ἔταξε νὰ ἐργασθῇ ἐνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας Ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἐνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων δὲ πόλλων ἔνων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων δεινὸς Ἑλληνιστὴς καὶ κριτικός, ἐπεχειρησε μέγα καὶ δυσχερεῖς ἔργον, τοῦτο ἔστι τὴν διόρθωσιν τοῦ γραπτοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς Ἑενικοῦ στιγματοῦ καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παντὸς ἐλλείποντος. Οὕτω ἀπέβη δ κατ' ἔξοχὴν διαμορφωτὴς τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ᾧτις ἔκτοτε διαπλασομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῆ κατέστη δραγανὸν ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του δ Κοραῆς ἀπέβη δ ὕπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλούσιοι ἔμποροι ἔξι Ἱωαννίνων, ἀκούσαντες τὸ κλέος τοῦ ἀνδρός, τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ ἱδίαις αὐτῶν δαπάναις ὅσους "Ελληνας συγγραφεῖς ἐθεώρει χρησίμους εἰς τὸ ἔθνος. Οὕτω δ Κοραῆς ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τῆς **Ἐλληνικῆς βιβλιοθήκης**, εἰς τὴν δποίαν διατριβῶν τοῦ πατέρος καὶ τῆς γλώσσης της. Διὰ δὲ τῶν **Προλεγομένων** του εἰς τοὺς "Ελληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ τῶν **Ἀντοσχεδίων στοχασμῶν**, ἐν τοῖς δποίοις διαλάμπει θερμὴ φιλοπατρία καὶ πεποίθησις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, δ Κοραῆς δχι μόνον ἐνέργαιντε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφάτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ

διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐνῷ δὲ διὰ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνεργείας του ἀπέβλεπεν ὁ Κοραῆς εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους παιδείαν, ἐξ ἄλλου μέρους ἐζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἔξεδωκεν ἐν Παρισίοις τὸ **Πολεμιστήριον σάλπισμα**, ἐν τῷ δούλῳ λαλῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διὰ γλώσσης πλήρους σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἥγωντο νὰ ἔξεγειρῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

β') **Ρήγας Φεραίος**.—Ο Ρήγας Φεραίος ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Ἀδ. Κοραῆ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς διανοίας καὶ τὴν πολυμάθειαν, διεφλέγετο ὅμως καὶ αὐτὸς ἐν ἴσω, ἀν μὴ ὑπερτέρῳ, μέτρῳ ὑπὸ τοῦ αἰσθημάτος τῆς ἐλευθερίας. Ο Ρήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1775 ἐν Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας, ταῖς ἀρχαίαις Φεραίαις, ἐξ οὗ καὶ Βελεστινῆς ἦ Φεραίος ἐκλήθη. Ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰ ἔγκυλα μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἔγινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ο Ρήγας ἦτο ἀθλητικὸς τὸ σῶμα, γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ εἰς ἄκρον φιλεύλευθερος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦδυντο νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας, ὅπερ τότε ἦτο καταφύγιον τῶν λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐκεῖ ἀκμαζούσας τῇ προστασίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων σχολὰς συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν ἔνων γλωσσῶν, ταχέως δὲ ἀπέκτησε φήμην λογίου ἀνδρός. Διὰ τοῦτο δ τῷ 1786 διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ρήγαν ὡς γραμματέα.

Μετὰ τοία ἔτη (1789) ἔξερράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ρήγα. Ἐκτοτε δ Ἀρχαῖος οὐδὲν ἄλλο ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του· ἔνεκα δὲ τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Εὐρώπης περιστάσεων ἐνόμιζεν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πρὸς τοιαύτην ἔξεγερσιν εἰργάζετο δραστηρίως.

Ο Μαυρογένης μετά τινα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, δ δὲ Ρήγας διέμενεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς Ἰδιώτης. Ὅταν ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους, εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν Ἰσχυρὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλουν, οὗτινος τὴν ζωὴν εἶχε σώσει, δτε διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἡ σύλληψις καὶ ἡ αὐστηρά τιμωρία αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πανσβάνογλουν τοῦτον δ Ρήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν

δποίαν καὶ ὑπεσχέθη οὗτος προθύμως. Ὅτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀργα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, τῆς δποίας ἔμελλε νὰ προηγηθῇ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασβάνογλου κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Περὶ τοῦ σχεδίου του ὁ Ἀργας συνενοήθη μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἑταιρείαν. Ἰνα δὲ ἀνάψῃ ἦτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, ἅτινα ψαλλόμενα συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλεοθερίας. Προσέπι δὲ ὁ Ἀργας ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν δμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὁφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ 1796 μετέβη ὁ Ἀργας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἔξελεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ἐμποροὶ καὶ σπουδασταί. Ἐν Βιέννη ἔξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἔξαπεστειλεν ἀπανταχοῦ, δπου ἔπαλλον ἐλληνικαὶ καρδίαι.

Ἄφοῦ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ἀργα εἶχεν ἔξαρθη τὸ φρόνημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἔκοινεν ὁ Ἀργας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν ἔξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἥτις μετὰ προφυλάξεως ὥστισε νὰ διαδίδηται εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Ἀφοῦ δὲ ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ἀργας, κατῆλθεν ἐκ Βιέννης εἰς Τεργέστην, δπόθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις κατὰ τὸ σχέδιον του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στρεάν Ελλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Ἄλλὰ μόλις ἔφθασεν ὁ Ἀργας εἰς Τεργέστην, συνέλήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς αὐτορικῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἐπτὰ ἄλλων συντρόφων του. Παραδοθεὶς δὲ εἰς τὴν δμωμανικὴν πρεσβείαν μετηνέχθη εἰς Βελιγράδιον, δπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τῇ 11 Ἰουνίου 1798. Ἀπόθνησκων ὁ Ἀργας ἀνέκραξεν «Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν καρπόν». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

140. Ἀλῆ πασσᾶς.—Σουλιώται.—Ἡρωῖκοι ἀγῶνες τῶν Σουλιώτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.—Ο Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν θηριωδετέρων τυράννων, διέπραξε δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον

τῶν Ἑλλήνων. Ὅτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βιορείου Ἡπείρου. Καταλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τῷ 1788 κατώρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμιων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχήν του ἀπασαν τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβάδειαν), καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἐχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγα πλοῦτον, τὸν ὅποιον διαρκῶς ηὔξανε διὰ τῶν καταπέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἥρχε δύο ἔκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων. διενοεῖτο δὲ νὰ ἴδρυσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ. Ἄλλος ἐνῷ ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔκυπτε τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ αἴμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον ἡ κοινότης τοῦ Σουλίου ἔμεινεν ἔλευθερα.

Οἱ Σουλιώται ὑπῆρχεν λαὸς κατ' ἔξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀποκορύμνων καὶ ἀποσίτων ὁρέων τῆς Κασσωπείας (Τσουμαριᾶς) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ὅχλας ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δὲ ἔτερα ἔπιτά. Ὡς πρωτεῦνον χωρίον ἔμεωρεῖτο τὸ **Σοῦλι** καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὀνομάζοντο ὅλα τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ **Κιάφα**. Τὰ ἔνδεκα ταῦτα χωρία ἀπετέλουν ἐν εἶδος ὁμοσπονδίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, ὀνομαζόμενοι γενικῶς **Σουλιώται**, ἥσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς ἢ φάρας, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς δμοσπονδίας καὶ συνερχόμενοι εἰς συνέλευσιν ἀπεφάσιζον περὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων.

Τὸ Σοῦλι ἐπροστάτευνον οἱ κορηνώδεις βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευνον αὐτὸ τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ήρωϊσμὸς τῶν κατοίκων. Ἡ φροντὶς τῶν ποιμένων, ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ πόλεμος ἀπετέλουν τὴν ὅλην ἐνασχόλησιν τῶν Σουλιωτῶν. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἥρχιζε ν^o ἀσκῆται εἰς τὰ ὅπλα, ἀπὸ τὰ δύοτα οὐδέποτε ἀπέχωριζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἐνοιμάτο καὶ μὲ αὐτὰ ἐξύπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιώτων ἦτο ἀποάλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναικεῖς ἄφινον πολλάκις τὴν **ἔσναν** καὶ ἥρπαζον τὸ **καρυοφύλλι** καὶ ἐπολέμιουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

Οἱ Ἀλῆ πασσᾶς δὲν ἦδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἔλευθερον τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὁθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὺν κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τὸν Σουλίον ἐν ἔτει 1791 ἀπέτυχεν ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὐτῇ δὲν ἀνεχαίτισε τὸν

τύραννον. Τὸ ἔπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλῃ τὸ Σοῦλι ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἡπείρου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιώτῶν ὑποσχεθεῖς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιώται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον διπλαρχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ ἐβδομήκοντα παλληκαρίων, μεταξὺ τῶν δυόπιστων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετής νίδος τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἄλλ’ ὁ Ἀλῆς διὰ δόλου συλλαβὼν καθ’ ὅδὸν πάντας καὶ ἀφοπλίσας ἀπέστειλεν εἰς Ἱωάννινα, αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου, ὅπερ ἦλπιζεν ὅτι θὰ καταλάβῃ ἀρροφύλακτον. Ἄλλὰ καὶ πάλιν εὗρε γενναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιώτῶν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν ὁ Ἀλῆς τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν, ὑποσχεθέντα εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι. Ἄλλ’ ὁ Λάμπρος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιώτῶν ἀντέταξε κραταιοτάτην ἄμυναν. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχας τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Οἱ Ἀλῆς ὑποστὰς δεινὴν ἦταν ἡναγκάσθη ν’ ἀπέλθῃ κατησχυμένος, ἐπειτα δὲ συνωμολόγησε μετὰ τῶν Σουλιώτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἀπέδωκε τοὺς προδοτικῶς συλληφθέντας ἐβδομήκοντα Σουλιώτας, ἔξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἐκατὸν χιλιάδων γροσίων.

Ἐπὶ δικτὸν ἔτη ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τὸ Σοῦλι. Ἄλλὰ τῷ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ’ αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιώται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Ἐχόντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον, ὅστις μικρὸς ὥν ὡς ἄλλος Ἀννίβας εἶχεν ὁρκισθῆ αἰώνιον μῆσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ παυσᾶ. Οἱ Ἀλῆς ὀπελπισθεῖς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἔξι ἐφόδους ἀπέκλεισεν αὐτὸν πανταχόθεν. Οἱ ἀγῶν διήρκεσε τρία ἔτη. Αἱ δύναμι, τὰς δυοίας ὑπέστησαν οἱ Σουλιώται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι. Ἐκτεθείμενοι εἰς τὸ ψύχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἥσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς· ἐφαίνοντο ὡς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μ’ ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναικεῖς ἐλεγον εἰς τοὺς ἀνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

Οἱ Ἀλῆ πασσᾶς, βλέπων ματαιουμένας πάσας τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἥρχισε νὰ σκέπτηται περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ’ ἐλπίδα κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Οἱ Σουλιώτης Πήλιος Γκούσης καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι

εν τινι μάχη δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγήν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆν, ὅστις διηγύθυνε τὴν πολιορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου χοηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι² ἀτραπῶν ὡδῆγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διακοσίους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἔκρυψεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωΐαν τῆς 26 Σεπτεμβρίου 1803 δὲ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἔφοδον, οἵ δὲ κεκρυμμένοι Τουρκαλβανοὶ ἔξορμήσαντες προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νάτων. Οἱ Σουλιώται μετ³ ἀπέλπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἄγιαν Παρασκευήν, μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπί τυνος μεμόνωμένου βράχου, ὅστις ἔκαλεῖτο Κιοῦγκι. Ἐκεῖ δὲ καλόγηρος Σαμουήλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκεύασε τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιώται ἔξηκολούμησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος.

‘Ο ‘Αλῆς θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν ἐπόρτεινε εἰς αὐτοὺς νὰ ἔξελθον πάνοπλοι κοὶ ν³ ἀπέλθονταν ὅπου θέλονταν. Τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιώται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμῆμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

‘Ο καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν ἐν Ἅγιας Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομείναντα πολεμεφόδια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐκεῖ καὶ δὲ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφοῦ δὲ ἔγινεν ἡ παράδοσις, δὲ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ. «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις δτι θὰ σοῦ ἐπιβάλῃ δὲ βεζύρης, ἀφοῦ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης»; «Οὐδεμίαν» ἀπαντῆ δὲ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἔξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλῆρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Ἅγιας Παρασκευῆς πλὴν ἐνός, σωθέντος ὃς ἐκ θαύματος.

‘Η ἡρωϊκὴ πρᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἔχορησίμευσεν ὃς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀλῆ πασσᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξουν τοὺς φεύγοντας. Καὶ δὲ μὲν Φῶτος ὃς νὰ προησθάνετο ἀπευκταῖόν τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ δεύτερον ὅμως τμῆμα περιεκυλώθη ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζάλογγον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὅρος μετὰ δύμωνιμους χωρίους.

‘Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περιεκυλωθέντες Σουλιώται ἀπέκρουσαν τοὺς ἔχθρούς. Ἀλλὰ τέλος ἔξελιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια. Πρῶται

αἱ γυναικες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἔξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν κῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα των καὶ ἔδραμον εἰς τινα προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἡσπάσθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἔξεσφεδόνησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα δὲ ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσουν καὶ σύνται τὰ φίλτατα τέκνα των, οὐχὶ ὅμως ἐν κλαυθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ ἄσμασιν. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ἄδουσαι ἥρχισαν νὰ χορεύουν τὸν συρτόν. Εἰς ἑκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἔως ὅτου ἐρρίψθη καὶ ἡ τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες δικτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν 150 εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμῆμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφὴ ἔξ οὗ τραγικὴ μὲ τὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἐφθισαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τῶν δποίων δ ἡρωϊσμὸς προέξενεῖ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

141. Ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων.—Τῷ 1813 συνεστήθη ἐν Ἀθήναις ἡ ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἴδρυσεως σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χρησίμων βιβλίων. Ἀπέβλεπε δὲ ἡ ἐταιρεία αὕτη διὰ τῆς πνευματικῆς μιορφώσεως καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ως πρόδρομος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Ό ἐν Βιέννῃ διαπρέπων τότε λόγιος Ἀνθιμος Γαζῆς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ παροικούντων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ἐνδρῶπης διεσπαρμένων πλουσίων Ἑλλήνων, διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Καποδιστρίου βασιλεῖς, ἥγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες προσῆλθον ἐπίκουροι καὶ γενναῖοι χορηγοὶ τοῦ ἀγαθοεργοῦ τούτου ἴδρυματος. Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας ἐφερον δακτύλιον ἔχοντα ως ἔμβλημα τὴν γλαυκὰ ἥ τὸν Χείρωνα.

142. Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν.—Τῷ 1814 τρεῖς Ἑλληνες, ἀσημοι μέν, ἀλλ' ἐντιμοι καὶ φιλοπάτριδες, ὁ Νικόλας Σκουφᾶς ἔξ Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἔξ Ἰωαννίνων, καὶ δ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἴδρυσαν ἐν Ὁδησῷ τῆς Ρωσίας ἐταιρείαν μυστικήν, ἥτις ωνομάζετο **Φιλικὴ ἐταιρεία**. Η ἐταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἑλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἔλευθερίας των. Ἐντὸς δλίγον χρόνου ἡ Φιλικὴ

έταιρεία ἔξετεινε τὰς ἐνεργείας της εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑπῆρχον Ἐλληνες, ἀπὸ τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηχήθησαν δὲ καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, πρόκριτοι, ἀρματιώλοι, ἀλέφται, ναυτικοί, καὶ ἐν γένει ὅλοι σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἑλληνες ἦσαν μεμυημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας.

Πᾶς ἔταιρος είχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηχῇ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην αὐστηρὸν ἔξετασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. "Οστις ἔκρινετο ἄξιος νὰ γίνῃ ἔταιρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ γονυπετής ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠρχίζετο ἐπὶ τοῦ ἴεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ δλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικὰ τῆς ἔταιρείας οὔτε τὸ δόνομα τοῦ κατηχήσαντος αὐτόν, καὶ νὰ ἔκτελῃ τυφλῶς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του Οἱ ἔταιροι ἐγγράφοις ἀλλήλους διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἔκφράσεων δσάκις δὲ ἥθελον γὰ φανερώσουν τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἵδιον κρυπτογραφικὸν ἀλφάριθμον.

Οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς ἔταιρίας ἐπέτεχον τοῦ σκοποῦ των, διότι οὗτος ἀντιπεκρίνετο εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς πόθους ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ διότι ἐπιτηδείως παρέστησαν ἑαυτοὺς ὡς ἀντιπροσώπους μιᾶς Ἀρχῆς ἀφανοῦς. Καὶ δὲν ἔξηγοῦντο μὲν περὶ τῆς Ἀρχῆς ταύτης, ἀλλ᾽ ἀφινον νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ ἀφανῆς αὕτη Ἀρχὴ οὐδεὶς ἀλλος ἦτο ἢ ὁ πανίσχυρος αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, καίτοι οὗτος οὐδεμίαν γνῶσιν περὶ τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας εἶχεν.

"Η Φιλικὴ ἔταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δραστηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἔκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχάς ὑπὲρ εὐδώσεως τοῦ ἔργου, πλεῖστα δὲ μέλη τῆς ἔταιρείας περιέτρεχον τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία κατηχοῦντα τὸν λαὸν καὶ παρασκευάζοντα τὸ ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Συνεστήθησαν πανιαχοῦ ἐφορεῖαι, αἵτινες ἔξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἔταιρών, καὶ ἐνήργουν μὲν αὐτοτελῶς, ἀλλὰ διετέλουν εἰς συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπεροτάτης ἀρχῆς. Ἐν τέλει δὲ περιελήφθησαν ὡς συνεργάται καὶ οἱ ἐγκριτότεροι τοῦ ἔθνους ἀνδρες, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε', ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821—1829

143.—**Η ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείσις ἡγεμονίαις.**— Πότες ἔμειλλε νὰ ἐκραγῇ ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὀδήγει

εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν ἔταιρείαν. ‘Αλλ’ ἐπῆλθε γεγονός, δπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου. Οἱ θηριώδης οὗτος τύραννος, ἀφοῦ μετὰ μαχροὺς καὶ αἵματηροὺς ἀγῶνας, ὃς προείπομεν, κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸ ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκὸν Σοῦλι ἀνελθών οὕτω εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἴσχύος του, ἥρχισε νὰ φέροηται πρὸς τὸν σουλτάνον ὡς ἵσος πρὸς τὸν Λέσσον. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περίστασις αὗτη ἐθεωρήθη κατάλληλος δπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀράπῃ τὰ ὅπλα καὶ θραύσῃ τὰ δεσμὰ μικρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν ἔταιρείαν ἀπεφάσισαν ν^ο ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνδρα, δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. “Οθεν ἔξι ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας μετέβη εἰς Πετρούπολιν δὲ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσήνεγκε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ικανότητι. ‘Αλλ’ ἐπειδὴ δὲ Καποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, δὲ Ξάνθος ἀπετάθη ἐπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὅψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὅψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρου Α’.

‘Ο Ἀλέξανδρος Ὅψηλάντης δεχθεὶς προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων ἀνηγορεύθη τῇ 24 Ἀπριλίου 1820 «Γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἀρχῆς», λαβὼν δὲ ἀόριστον ἀδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεκώρησεν εἰς Ὁδησσόν. Ἀποφασίσας ν^ο ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν, διέβη τὸν Προῦνθον καὶ τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱάσιον τῆς Μολδαύιας. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἐλληνας, ἐν τῇ δποίᾳ σὺν ἄλλοις ἔγραφεν «Ἐγερθῆτε, φίλοι, καὶ μία μεγάλη Δύναμις θὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαια μας». Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβεν ὅχι μόνον τοὺς Ἐλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν δθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἐλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τὸν Ὅψηλάντον ὑπὸ ἐμπείρους δπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὄλυμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενισιώτην καὶ ἄλλους.

Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία ἔσπευσαν νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόγου τῶν Θηβαίων.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ δὲν ηὐδοκίμησε παρ' ὅλην τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. "Οχι μόνον οἱ ἐγχώριοι δὲν παρέσχουν οὐδεμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, ὃνταν ἔμαιθε τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα, τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ὁδοικοῦ στρατοῦ. Οἱ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου ὅλοτελῶς τὸ θάρρος του, ἐνῷ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραΐλας, Καὶ ἡγωνίσθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἐπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἐν Γαλαζίῳ (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χλιάδων Τούρκων, ἀλλ' ἡ ὅλοσχερῆς ἦτα, τὴν δποίαν ὑπέστησαν οἱ Ἑλληνες ἐν Δραγατσανίῳ (17 Ιουνίου), ὅπου κατεστράφη ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Οἱ Ὑψηλάντης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνέματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὁριστικῶς τὸν ἀγῶνα εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας· ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ ὑγρὰ δεσμωτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτς καὶ ἐπειτα τῆς ἐν Βοημίᾳ Θηρεσιούπολεως. Τῷ 1829 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν ὅπλων ἡγηγάνων ὁ Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν τῷ παρὰ τὸν Προύθον λόφῳ Σκουλενίφ γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ιουλίου). ὁ δὲ Ὁλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των προδοθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ μὲν Ὁλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβόν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πίθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσοδημησάντων Τούρκων, ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφοῦ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἥμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὅταν ἔξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ

Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1821

144. "Εναρξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.—'Απαγχόνισις τοῦ πατριόρχου Γαρύνθεων Επίπονον Επανθεμάτων Μεσοτηνής τῶν Ἑλλήνων

τοσοῦτον οἰκτρῶς ἀπειύγχανεν ἐν Μολδοβλαχίᾳ, αὕτη ἔξεροάγη ὁρμητικωτέρα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας, κατῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου 'Υψηλάντου' διὰ διαφόρων δὲ πλαστῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν αὐτοῦ, λέγων ὅτι ὁ ωσικὸς στρατὸς κατήχετο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἴγιον μοναστήριον τοῦ 'Αγίου Γεωργίου προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ὁωσικῆς βοηθείας. Ὁ Παπαφλέσσας δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιναυλάβῃ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους ὅσα καὶ εἰς τὸν λαὸν διηγεῖτο. 'Αλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδυσπίστουν εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμέιον εὐνοϊκωτέραν περίστασιν, οὗτος ἔπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διά τινος βιαίου πραξικοπήματος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων διψοκινδύνων συντρόφων ἔφορενσεν δικτῷ Τούρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς Καλαβρύτων Ἀργαούτογλους καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐντοπίων Τούρκων ἐντὸς τριῶν πύργων τῆς πόλεως ἀλλ' οἱ πρεστᾶτες Χαραλάμπης καὶ Πέτμεζαῖοι μετὰ πολλῶν ὄπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἤναγκασαν νὰ παραδοθῇ (23 Μαρτίου).

Τότε πλέον ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος διέσπασε τὰ ἐγειρόμενα πρὸ αὐτῆς ἐμπόδια τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἀναβολῆς. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἔξηγέθη ὡς εἰς ἄνθρωπος ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δεινὰ δουλείας τεσσάρων αἰώνων. Τὸ σύνθημα «ἡτο νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος οὐ τὸ Μωριὰ μηδὲ οὐ τὸ κόσμον ὅλον».

Τῇ 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἥγεμόνα αὗτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταΰγετου καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰ στίφη τοῦ Θεοδώρου Κοιλοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ προσέβαλον τὰς Καλάμας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (23 Μαρτίου) ἤναγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθοῦν. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐψάλη πάνδημος δοξολογία καὶ

ζγινε δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταῦτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρύτων καὶ ηὐλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖθεν μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ἀνδρέου Ζαΐμη καὶ ἄλλων ἥλθεν εἰς Πάτρας καὶ κατέλυσε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἐστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «Ζῆτω ἡ ἐλευθερία! καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός!» Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὠρκίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον.

Οἱ Τοῦνκοι, δταν ἔμαθον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ ἴδιως τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὑπὸ τοσαύτης λύσσης κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλαχοῦ. Ὁ σουλτᾶνος μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ κτυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐνῷ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, στίφη Ὁθωμανῶν εἰσοδημήσαντα συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὑβρισαν βαναυάσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριαρχείων, ἥτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος. Τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἄλλων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἄλλος δὲ τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς δόποίους προϋπελόγιζεν ὁ σουλτᾶνος. Τούταντίον ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἤναψεν εἰς τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων φλόγα ἐκδικήσεως.

145. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.—Μάχη Βαλτεσίου καὶ Δολιανῶν.—Αλωσις τῆς Τριπόλεως.—Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Καλαμῶν δι Κολοκοτρώνης παραλαβὼν τριακοσίους Μανιάτας ἔξεστρατευσεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ Ἀγίου Αθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τοὺς ὠπλισμένοι μὲ δόπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Ἄλλα μόλις ἔφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισκιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἵππεων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, δλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλήθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη. Οἱ διπλαρχηγοὶ μείναντες ἀνευ στρατιωτῶν ἀπεφά-

σισαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς Μεσσηνίαν. Ἐλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἡρώνημη νὰ ἔγκαταλεύψῃ τὴν ὁχυρὰν ἔκεινην θέσιν· δι' ὁ ἔμεινε μόνος.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης συνήθοισε περὶ ἕαυτὸν περὶ τοὺς τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἵ διπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ ὀνομάσουν γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἴδιως νὰ φροντίζῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν̄ ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ του σχεδίου. Ἡτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἥτις ἦτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπειτε νὰ περιζωσθῇ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἥτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στεγώτερον τὴν πόλιν, ἔως ὅτου ἐξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβύτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ὕδρους δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλτέτσι.

Ἄπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται τὸ ἔνδοξον ἰστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγις στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου· ἐξήσκησε δ' ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληνικῶν στρατευμάτων τόσην ἐπιρροήν, δσην οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Ο Χουρσίτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, δστις εύρισκετο ἐν Ἱωαννίνοις πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλλῆ πασσᾶ, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἐπειψε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ο Μουσταφάμπεης διαβάζεις ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους κατέβη εἰς Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπειρατεύθη εἰς Ηπάτρας. Ἐκεῖθεν προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τῇ 6 Μαΐου ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τρίπολιν.

Τῇ 12 Μαΐου ἔφωδμησε μετὰ δωδεκακισχιλίων ἄνδρων κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ ὀχυρωμένων Ἐλλήνων, ἐν δλφ δικτακοσίων πεντήκοντα, ὑπὸ τὸν Ἡλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἐλληνες ἀντεστησαν γενναίως. Μετὰ τρίωρον μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Χρυσοβύτσιου μετὰ ἔξακοσίων ἄνδρων, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ δικτακοσίων ἄνδρων, ἐκ Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἦ μάχη κατέπαυσε. Τὴν ἐπιούσαν ἐπαναλαμβάνεται αὕτη σφοδροτέρᾳ.

Οἱ Ἑλληνες ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἱ δὲ Τοῦρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπανείδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς αὐτούς. Δευτέραν ἡτταν ὑπέστησαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ ἔξη μισέρας ἐν Δολιανοῖς, ὅπου διεκρίθη ὁ Νικήτας Σταματέλόπουλος, ὁ ἐπονομασθεὶς **Τουρκοφάγος**.

Μετὸ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἑλληνες κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδικούμενοι τὰ δεινὰ μακραίωνος δουλείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἑλληνες εὗρον πλούσια λάφυρα καὶ ὅπλα, διὰ τῶν δροίων ὠπλίσθησαν.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣΙ.—Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

146.—**Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.**—Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Ηανουργιᾶν (24 Μαρτίου)· εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Οἱ Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἔξι Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὁμέῳ Βρυώνην μετὰ ἐννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἵππεων. Οἱ Ἑλληνες ὅπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιᾶς καὶ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Φωκίδα πορείαν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἄνδρων.

Οἱ Ὁμέῳ Βρυώνης ἐπελθὼν διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἄνδρας τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔπειτα δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου, ὅταν εἶδον τὴν πολυπληθῆ στρατιὰν τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Οἱ Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουν ὅλα. Τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἷμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέῳ Βρυώνη. Οἱ Τούρκοι ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὥραιαν μορφὴν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὀρατόν του παράστημα ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἀν ἐδέχετο ν^ο ἀπαρνηθῆ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Τούρκους. Ἄλλος δὲ Διάκος μὲ

ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «Ἐγὼ Ἐλλην γεννήθηκα καὶ Ἐλλην θ' ἀποθύων». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη ἀπῆχθη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη δῆρος τὸν δι^ο διβελισμοῦ δύσνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἔξελθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν χειλέων του (23 Ἀπριλίου).

147. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Διάκος ἐπιπτεν ἡρωϊκῶς, ὁ φίλος αὐτοῦ Ὁδυσσεὺς, νῦν τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου, εὐρίσκετο ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Οἱ Ὁμέρου Βρυώνης διαβάτες τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διηυθύνετο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Οἱ Ὁδυσσεὺς μετὰ ἐκατὸν δέκα δικτὸν γενναίων παλληκαρίων καταλαμβάνει τὸ πλινθόκτιστον **Χάνι τῆς Γραβιᾶς**, τὸ διποίον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὅδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ταχέως δὲ τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἔχθρους. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὁμέρου Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὔστοχον πῦρ τοῦ Ὁδυσσέως καὶ τῶν συντρόφων του ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι^ο ὅλης τῆς ἥμερας ὁ Ὁμέρου Βρυώνης νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, ὅταν ἐπῆλθε νῦν καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρουν τηλεβόλα ἐκ Λαμίας. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἔζηλον καὶ πατοῦντες ἐπὶ τουρκικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ ὅρη. Οἱ Ὁμέρου Βρυώνης μὴ θέλων ν^ο ἀφήσῃ διπισθέν του ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἶσεβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβών τὴν Λεβάδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὰς φλόγας.

148. Ἡ ἐν Βασιλικοῖς μάχη. — Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν εἰς Λαμίαν ἐρχόμενος ἐκ Μακεδονίας ὁ Μπαύραν πασσᾶς μετὰ 8000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν οὗτος νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη. Χίλιοι ἔξακόσιοι περίπου Ἐλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην, τὸν Πανουργιαν, καὶ τὸν Γκούραν κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν, τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, κατὰ πρότασιν τοῦ Δυοβουνιώτου, δόστις ἐμάντευσεν ὅτι ἐκεῖθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Μπαύραν. Οἱ Ὁδυσσεὺς εὐρισκόμενος ἐν Πελοπονήσῳ δὲν ἐπούφθασε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην.

Τῇ 26 Αὐγούστου ὁ Μπαύραν ἔξεκίνησεν ἐκ Πλατανιᾶς μετὰ δυνάμεως τετραπλασίας καὶ μετὰ πυροβόλων καὶ πλησιάσας εἰς τὴν κοιλάδα, ὃπου εὐρίσκοντο οἱ Ἐλληνες, προσεπάθησεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ διέλθῃ δι^ο αὐτῆς. Ἡ συγκροτηθεῖσα ἐνταῦθα μάχη ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιούμημονεύτων μαχῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καθ' ἐαυτὴν

καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ δποῖα ἐπέφερεν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν τελείαν ἡτταν. Ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐφονεύθησαν, περισσότεροι τῶν ἑκατὸν ἥχμαλωτίσθησαν, δύο δὲ τηλεβόλα, 800 πολεμικοὶ ἵπποι καὶ ἄπειρα ἄλλα λάφυρα περιῆλθον εἰς κεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ο Μπαῦρὰν πασσᾶς καταλιπὼν ὅλας σχεδὸν τὰς ἀποσκευάς του εἰς Πλατανιὸν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Λαμίαν, οὐδὲ ἔγινεν ἔκτοτε γνωστὸν τὶ ἀπέγινε. Πλησιάζοντος δὲ πλέον τοῦ χειμῶνος ὁ ἐν Βοιωτίᾳ ενδισκόμενος Ὁμέρος Βουώνης, ἐπειδὴ δ στρατός του ούσιωδῶς ἥλαττώθη ἔνεκα τοῦ πολέμου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, ὑπεχώρησεν εἰς Λαμίαν καὶ ἔκειθεν ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα.

149. Τὰ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. — Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἦ ἔξεγερσις ἔβραδυνεν ὀλίγον. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ μῆνα Μαΐου 1821 δ ἀρματωλὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς ἀμέσως ἐπειτα ἐπανεστάτησε τὸ Ξηρόμερον, ἦ Ναύπακτος, ἦ Βόνιτσα, τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὸ Καρπενήσιον. Ο Χουρούτ πασσᾶς μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλεν ἔξ Ίωαννίνων τὸν Ἰσμαὴλ πασσᾶν Πλιάσαν μετὰ 1700 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν. Ο Πλιάσας ἡγωνίσθη νὸ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ ἀπεκρούσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἰσκού καὶ τοῦ Γώγου Βακώλα, εἰς δὲ τὸ Κομπότι οἱ Ἀκαρνᾶνες ὀπλαιρχηγοὶ ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν αὐτόν.

150. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. — Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἰδίως εἰς τὰς παρὰ τὸ Πήλιον χώρας, πρωτίως διεδόθη ἡ ἐπανάστασις διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ διαπρεποῦς ἀντιπροσώπου τῆς Φιλικῆς ἑταρείας Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἔξορμῶντες ἐκ Λαρίσης ταχέως κατέστειλαν τὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπανάστασιν.

Ωσαύτως καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰ νότια αὐτῆς διαμερίσματα πρωτιμώτατα ἥσχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ὅθωμανικοῦ κράτους καὶ διὰ τὸ ἀπαράσκευον τῶν κατοίκων ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις δὲν ἤδυνθη νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μεγάλης ταύτης χώρας· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔβραδυναν νὰ καταπινέονταν τὸ ἔκει ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων.

151. Τὰ κατὰ θάλασσαν. — Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος, καὶ ἡ Κύπρος. Ἀλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἔξωπλισαν 176 πλοῖα καὶ συνεισέφεραν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος

περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραχμῶν. Εἰς αὐτὰς δὲ ἀνήκει σύμπασια ἡ τιμὴ τοῦ ὅτι συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας.

Ἐκάστη τῶν τοιων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της, αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, τὰ Ψαρὰ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην, ἥ "Υδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἀλλ᾽ ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, τοῦ προσενεγκόντος ἀπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

‘Η Ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἑνα ἀρχιναύαρχον ὅλου τοῦ στόλου. ‘Αλλ’ ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἔκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του δι Μιαούλης ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνενέωσε τὰ πολεμικὰ τῷ πάια τῶν ὀρχαίων ήμῶν προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἔπλευσαν πρὸς τὸ Αἴγαῖον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσουν τὸν ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου ἔκπλουν τοῦ ὁδοφανικοῦ στόλου. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἔχθρικὸς στόλος, ὃστις εἶχεν ἔκπλεύσει ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου, προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακίς. Ἰδοῦσα αὐτὴ τὸν κατ' αὐτῆς πλέοντα ἑλληνικὸν στόλον κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ᾽ ἐκεῖ ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν μέρα ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς Παπανικολῆς. Οἱ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον.

152. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς συγκρότησιν κεντρικῆς διοικήσεως.
Ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου.—Δημ. Ὑψηλάντης.—Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος.—Ἐριδες μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν.—Ἡ πρώτη
Ἐθνικὴ συνέλευσις.—Καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ διοί-
κησις εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας ἐξηκολούθει ὡς ἐὰν ὑφίστατο
ἀκόμη ἡ τουρκικὴ κυριαρχία. Οἱ φόροι εἰσεπράττοντο ἐν τάξει καὶ
περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος ἐλαμβάνετο ἡ δέουσα πρόνοια
καὶ φροντίς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως, καθ' ἣν ἐξέπεσε τὸ κῦρος τοῦ
σουλτάνου, ἔκιστος προεστὼς ἀνέλαβε τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα δι'
ἔαυτόν. Τοιουτορόπως διῆλθον οἱ πρῶτοι μῆνες τῆς ἐπαναστάσεως,
χωρὶς διόλου οἱ Ἑλληνες νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς πολιτικῆς διοργα-
νώσεως αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ εἴδους τοῦ πολιτεύματος. Ἀλλ' ἐν τῷ
μεταξὺ ἥσθιάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως κεντρικῆς ἔξουσίας.

·Ο Πετρόμπεης ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Καλαμῶν συνέ-

στησε τὴν καλουμένην *Μεσσηνιακὴν γερουσίαν* καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίαν (28 Μαρτίου) ἔξεδωκε *προκήρυξιν* πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλάς, δι’ ᾧ ἡ ἕκηγει τὰ αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὅσα ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἶχε προσφέρει εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὅπως ὅμως ἔξι αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος «*Μεσσηνιακὴ γερουσία*» δηλοῦται, αὕτη ὅχι μόνον τὴν Ἑλλάδα ὅλην, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἡξίου νὰ ἐκπροσωπήσῃ.

Ἄλλὰ τῇ 26 Μαΐου εἴκοσιν ἐννέα πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνῆλθον εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεσῶν, ἔχοντες δὲ τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν συνέταξαν κανονισμόν, ὃσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον περὶ δημοσίου δικαίου πρακτικὸν τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐν ὀνόματι τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἀνωτέρων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες λόγῳ ἀνάγκης εὑρίσκοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπέτρεψαν τὴν διοίκησιν ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου εἰς ἐπιταμελῆ ἐπιτροπήν, ἥτις ἐκλήθη *Γερουσία τῆς Πελοποννήσου* καὶ τῆς δοπίας πρόεδρος ἀνεκρηγύζεται ὁ Πετρόμπεης. Ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔμελλε νὰ λυθῇ πάντα τὰ πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀναγκαῖα μέτρα καὶ ἀπεριορίστως νὰ διαθέτῃ τὰ ὑπάρχοντα μέσα μέχρις ὅτου συγκροτηθῇ νέα συνέλευσις τῶν προεστώτων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὃς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἔλευσις αὐτοῦ ἐπλήρωσε τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων χαρᾶς καὶ ἐλπίδος. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑδραν τῇ 8ῃ Ἰουνίου, ἐκεῖθεν δὲ ἤλθεν εἰς τὸ Ἀστρος. Εἰς τὸ Ἀστρος μετέβησαν οἱ γερουσιασταὶ καὶ ἄλλοι πρόκριτοι, τὸν ὑπεδέχθησαν καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὸ ἐν Βερβαίνοις στρατόπεδον.

Ἐκ πρώτης ὅψεως ὁ Δημ. Ὑψηλάντης δὲ ἦτο τὸ κατάλληλον πρόσωπον ὃπως ἔμπεινή σεβασμὸν καὶ ἐπιβάλῃ κῦρος εἰς τὰ ἀκατέργαστα ἔκεινα τέκνα τῆς φύσεως· διότι δὲν εἶχεν οὔτε ἀνάστημα, οὔτε ὅρμην, οὔτε φωνήν, οὔτε τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἐλκύῃ τὰς καρδίας διὰ τοῦ λόγου· τοῦναντίον ἦτο βραχυλόγος καὶ σκεπτικός· εἶχεν δμως νοῦν δρυμόν, ἀφιλοκέρδειαν καὶ εὐστάθειαν φρονήματος, ἥ δὲ φιλοπατρία του προέβαινεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἴσθημα τὴν Ιδίαν του φιλοτιμίαν, καὶ δυστυχῶς εἰς τοῦτο πολὺ δλίγονος εὗρε τοὺς μιμητάς. Εἰς τὰς μάχας ἦτο ἀτρόμητος μετὰ περιφρονήσεως προσβλέπων πρὸς τὸν θάνατον.

Ως πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Δημ.

Ὑψηλάντης από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

της ἔζητησεν ἀμέσως ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων, ἀλλ' οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ Γερουσία ἀντέπραξαν κατ' ἀρχὰς πεισματωδῶς καὶ δι 'Υψηλάντης δυσαρεστηθεὶς ἀνεχώρησεν εἰς Καλάμας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πολιορκοῦντες τὴν Τρίπολιν στρατιῶται ἔζητον ἐπιμόνως τὸν Ὅψηλάντην, οἱ προεστῶτες ἐνδίδοντες εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεχώρησαν προσκαίρως καὶ δι 'Υψηλάντης ἐπανελθὼν ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Μετά τινα χρόνον ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις τῆς Τριπόλεως. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην ἐπῆλθεν ἐσωτερικὴ διχόνοια, πηγάζουσα μᾶλλον ἐκ προσωπικῶν συμφερόντων ἢ ἐκ πολιτικῶν ἀρχῶν.

Ἡ κυριαρχία τοῦ σουλτάνου εἶχεν ἥδη παρέλθει, ἀλλ' ἔκαστος προύχων χωρίου ἡρῷος νὰ αἰσθάνηται κακῶς ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν σουλτάνον καὶ ν' ἀξιοῖ δι' ἑαυτὸν τὸ κυριαρχικὸν προνόμιον. Οἱ χριστιανοὶ λοιπὸν πασσάδες ἡτοιμάσθησαν νὰ ἔξακολουθήσουν τὸ ἔργον τῶν προκατόχων Τούρκων πασσάδων. Ἐφαντάζοντο ὅτι ἡδύναντο νὰ ἄγουν τὸν λαὸν κατὰ τὸ δοκοῦν. Προχωροῦντος ὅμως τοῦ πολέμου εἶχε σχηματισθῆ καὶ στερεωθῆ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, τῆς δοπίας σπουδαιότατος ἀντιτρόσωπος πρέπει νὰ θεωρηθῆ δι 'Κολοκοτρώνης. Ὁ ὁξεδροκής μάλιστα Κολοκοτρώνης ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ἔθνος ὅτι θέλει ἀντιστῆ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν χριστιανῶν πασσάδων, τῶν κοτσαμπασήδων. Καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Τριπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ ἔλαβον χώραν μεγάλαι προστριβαὶ μεταξὺ προεστῶτων καὶ δπλαρχηγῶν καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας (ἄς τὰς ὀνομάσωμεν ὄντω) ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέβαινεν ὁξετέρα. Καὶ ὑπεχώρησαν μὲν οἱ προεστῶτες εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Δημού. 'Υψηλάντου ὡς ἀρχιστρατήγου, ἀλλὰ μετά τινα χρόνον κατίσχυσαν, διότι συνετάχθη μετ' ἀντῶν ἔξοχος πολιτικὸς ἀνήρ, ἔξωθεν ἐλθών, ὅπως καὶ δι 'Υψηλάντης. Οὗτος δὲ ἦτο δι 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

'Ο δι 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον τῇ 21 Ιουλίου 1821. Ἡτο ἀξιος βλαστὸς τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας, ἡτις τὰ μέγιστα καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. 'Ο Μαυροκορδάτος ἦτο δι 'ἀντίπους τοῦ 'Υψηλάντου ἦτο εὐπροσήγορος καὶ προσηνής καὶ θελκτικὸς κατὰ τοὺς τρόπους, δεξιός δὲ καὶ ἐπιτήδειος διπλωμάτης καὶ δεινὸς περοὶ τὸ λέγειν καὶ γράφειν. 'Υπῆρξεν δὲ ἔξοχος πολιτικὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐπενεργήσας δσον οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ 'Υψηλάντου ὁ Μαυροκορδάτος μετέβη εἰς τὸ ἐν Τρικόρφοις στρατόπεδον. 'Ο 'Υψηλάντης ἔδειξε πρὸς αὐτὸν μεγίστην ἐμπιστοσύνην, τοῦ ἔδωκε δὲ τὴν πληρεξουσίητα νὰ διοργανώσῃ πολιτικῶς τὴν Στρεανήν Ελλάδα. Πρὸς τοῦτο ἔζητησεν δι 'Μαυροκορδάτος ὡς βοηθὸν τὸν φίλον του Θεόδωρον Νέγρην, Φαναριώτην καὶ αὐτόν.

'Ο Μαυροκορδάτος ἴδων ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἤρχισε νὰ διστάζῃ ἃν δι 'Υψηλάντης ἥθελε κατορθώσει νὰ δια-

τηρηθῆ ἐν τῇ ἔξουσίᾳ. Διὸ καὶ ἐσκέφθη ἀμέσως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ εὐεργέτου του καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ἀναχωρήσας ἐκ Τρικόρφων μετέβη εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐκεῖ προεδρεύσας 32 προκρίτων καὶ ὀπλαιρηγῶν (4 Νοεμβρίου) κατήρισε τὴν **Γερουσίαν** τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡτις διώρισε δεκαμελὲς συμβούλιον, ὅπως φροντίζῃ περὶ ὅλων τῶν μέσων τῶν ἀναγκαιούντων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ Νέγρος προεδρεύσας ἐν Ἀμφίσηῃ 71 προκρίτων καὶ ὀπλαιρηγῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἔξεδωκε σειρὰν ψηφισμάτων, διὰ τῶν ὅποιων ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς παρίστατο ὡς πολιτεία ἀνεξάρτητος καὶ αὐτούμνου προστατος ἀπέναντι τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἀνεύθυνον δὲ ἀρχοντα τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὥρισε τὸν καλούμενον **"Ἀρειον πάγον"** ἦτοι τὴν ἀρχὴν δώδεκα ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὅποιους ἀνετέθη ἡ διαχείρισις τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἔξουσίας. Εἰς τοὺς πολιτικοὺς δργανισμοὺς τῆς τε δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος οὐδεμία ἔγινε μνεία περὶ **"Υψηλάντου"** ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πράγματι κατελύθη ἐν τῇ **Στερεῷ** Ἑλλάδι. Ἀμφότεροι δὲ οἱ δργανισμοὶ οὗτοι δμοιάζουν πρὸς ἀλλήλους καθ' ὅσον τὰ πολιτικὰ πρόσωπα ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν στρατιωτικῶν ὑποθέσεων. Καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, μετὰ τῶν ὅποιων δὲ Μαυροκορδάτος καὶ δὲ Νέγρος ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον συνεννόησιν, ἐνθαρρυνθέντες προέβησαν θαρραλεώτεροι εἰς τὴν κατὰ τοῦ **"Υψηλάντου"** ἀντιπολίτευσιν καὶ συνέστησαν ἐκ νέου τὴν Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὅποια εἶχε καταργηθῆ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως.

Ο Υψηλάντης πρὸ τῆς καώδους αὐτῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἔξεδωκε προκήρυξιν πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ἵνα πέμψουν πληρεξουσίους των. Καὶ ὁ μὲν Υψηλάντης τόσην ἀπέχθειαν ἡσθάνετο πρὸς τοὺς πολιτικοὺς φατοιασμοὺς καὶ τὰς πολιτικὰς ἔριδας, ὃστε ἔμεινεν ἄπρακτος κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν πληρεξουσίων, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀνέλαβον τὴν πολιτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἔξησφάλισαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν εὔνοιαν τοῦ λιαοῦ. Διὸ δὲ καὶ ἡ πλειονοψηφία τῶν πληρεξουσίων ἦτο μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντίπαλων τοῦ Υψηλάντου.

Οι πληρεξούσιοι άπετέλεσαν την πρώτην Έθνικήν συνέλευσιν, ητίς κατά πρῶτον συνηλθεν εἰς τὸ "Αργος (2 Δεκεμβρίου 1821). Ἄλλ' ἀμέσως ἐπῆλθε ὁ Ἑρμῆς μεταξὺ Υψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου καὶ ἡ πειλοῦντο αἱματηραὶ ὁρήξεις. Οἱ ἀγαθός καὶ μετοιόφρων Υψηλάντης θέλων νὰ προλάβῃ ταύτας ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ στρατόπεδον, διπού μετ' ὀλίγον προσῆλθον δὲ Κολοκοτρώνης καὶ δὲ Πετρόμπεης. Οὕτω

έμεινε κύριος τοῦ πεδίου τῆς πολιτικῆς ὁ Μαυροκορδάτος. Μετὰ ταῦτα ἡ Συνέλευσις χάριν μεῖζονος ἀσφαλείας συνῆλθεν ἐν τῇ Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (20 Δεκεμβρίου 1821), κατὰ τὸ ὅποιον καθίσταντο δύο πολιτικὰ σώματα, α') τὸ *Νομοθετικὸν* ἢ *Βουλευτικὸν* ἔξ 70 ἀντιπρόσωπων, καὶ β') τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐκ 5 μελῶν. Τὸ Ἐκτελεστικὸν διεχειρίζετο ἀπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν· αὐτὸ διφέρει τὸ κράτος, ὡρίζε τὰς κατὰ ἕηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις, καὶ διώριζε τοὺς ὑπουργούς. Πρόεδρος τούτου ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος, εἰς δὲ τὸν Ὅψηλάντην ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Τὸ προσωρινὸν τούτο πολίτευμα ἀνεγνώριζε τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ἐθνικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἑλλήνων, καθιέρων ὅμως καὶ τὴν ἀνεξιθρησκείαν. Ἐν τούτοις τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἀπέκλειεν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Εἰς τοὺς Ἑλληνας παρεῖχεν ἐγγύησιν ἴσοτητος σύντον ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ habeas corpus (ἴδε σελ. 97). Ἡ ἐλευθεροτυπία ὑπεβάλλετο εἰς τινας περιορισμοὺς μόνον προκειμένου περὶ ἀσεβῶν προσβολῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κατὰ τῶν χρηστῶν ἥθῶν καὶ περὶ βαναύσων ἀτομικῶν ἔξιθροισεων.

Ἡ Συνέλευσις παρεδέχθη ὡς σύμβολον τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἐθνικὴν δὲ σημαίαν τὴν ἐσχηματισμένην ἐξ ἐννέα δριζοντίων ἐναλλάξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν· δρίσασα δὲ τέλος ὡς προσωρινὴν ἐδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη τῇ 15 Ιανουαρίου 1822.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1822.

153. — Καταστροφὴ τῆς Χίου.—Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη. — Ἡ νῆσος Χίος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρεμίου τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦντος Λογοθέτης ἀποβιβασθεὶς εἰς Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ο σουλτάνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου ἐξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Μάρτιου κραταιὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν. Ο Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἡ τῶν ἐκατὸν χιλιάδων

'Ιστορία Εύρωπαικὴ καὶ Ἑλληνικὴ N. Βραχγοῦ

κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἔσωθησαν. Ὅπερ τὰς τοιάκοντα χιλιάδας ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ διώγουν ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ὁραιάς νήσου μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων.

Οἱ ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ᾽ ἐφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου προσωριμότητα εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὑρισκόμενοι οἱ Ἑλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμουν χοῆσιν πυροπολικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ ἥαμαζανίου (6—7 Ἰουνίου) δὲ Καρᾶς Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος δλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ἔηρας καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τοῦρκοι δργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀπήστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἑλληνες πυροποληταί, δὲ Ψαριανὸς Κωνσταντίνος Κανάρης καὶ δὲ Ὅδραιος Ἀνδρέας Πιπίνος, ἐπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς Χίον μὲ τὰ πυροπολικά των διὰ νὰ λάβουν ἐκδίκησιν διὰ τὴν τρομερὰν τῆς Χίου καταστροφὴν. Τὸ πυροπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηνθύνθη πρὸς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλ᾽ ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη τὸ πυροπολικὸν δὲ μελανὴ σκιὰ διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Οἱ Ψαριανὸς πυροπολητὴς προσκολλᾷ τὸ πυροπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸν ἰδιοχείως. Ἐν ἀκαρεὶ αἱ φλόγες τοῦ πυροπολικοῦ περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ δὲ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἥφαστειον, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ τοισχύλοι Τοῦρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Οἱ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ δποίου δὲ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν δλου τοῦ κόσμου, μετ' διώγους μῆνας, τῇ 4 Ὁκτωβρίου, μεταξὺ Τενέδου καὶ Τοφάδος ἐπυροπόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τῆς δποίας ἅπαν τὸ πλήρωμα ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπωλέσθη.

154. Η ἐν Πέτρᾳ μάχη (4 Ιουλίου). — Οἱ Χουρσίτ, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ἐπῆλθε μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ δποῖον εἶχον ἀνατήσει οἱ Σουλιῶται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ σουλτάνου καὶ Ἀλῆ πασσᾶ. Οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἄμυναν, δὲ Χουρσίτ ἀγανακτήσας διὰ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας ἀνέθηκε τὴν ἔξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὄμερο Βρυώνην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμεφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κινητού-

σεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ δ ἵδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, μεταξὺ τῶν ὅποιων διεκρίνοντο δ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, δ Πολωνὸς Μιρζεύσκης, δ Ἐλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἰταλοὶ Γαρέλλας καὶ Δάνιας, δ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου δ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομηχάλην μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἐπτὰ ὡραῖς ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ δ Κυριακούλης περικυκλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων Τούρκων ἔπειτε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασε μετὰ ὑλιβεροῦς περιπατείας εἰς τὸ Κομπότι, διόπου ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων. Ἀλλ᾽ ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἀρτης ἔφοδον ὁφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἔχθρῶν, τούναντίον κατένεμε τὸν στρατὸν τοῦ, ἥτοι διέταξε τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην, δστις μετ' ὀλίγων Σουλιωτῶν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ ἐκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα, αὐτὸς δὲ δ Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγγάδαν, ἐξ ὡραῖς μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εὑρὼν κατειλημμένα τὰ πέντε Πηγάδια καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκανυγοῦς ἔξωρμησεν ἐκ τῆς Ἀρτης δ Φεσίτ πασσᾶς ἡ Κιουταχῆς μετὰ ἔξι χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἑλληνας ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας, ἐπήνεγκε δὲ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστοφήν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἔφονεύθησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρέως τραυματισμένου ἐσώθησαν εἰς Λαγκάδαν.

Ο σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχεν· οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

155. Πρώτη πολιωρκία τοῦ Μεσολογγίου. — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου δ Ὁμερ Βρυώνης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἐπῆλθε μετὰ ἔνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὅποιον εἶχον ἀποσυρθῆ δ Μαυροκορδάτος καὶ δ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λεί-

ψανα τοῦ Πέτα, καὶ ἐποιλιόρκησεν αὐτό. Τὰ δχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἵσθενη καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπήρκουν δι' ἓνα μῆνα. Κατὰ ἀρχὰς οἱ πολιορκούμενοι διεβούκόλησαν τοὺς Τοιόρκους παρατείναντες ἐπιτηδείως τὰς περὶ παραδόσεως διάπορα γιαματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. "Οταν δὲ μοῖρα ὑδραικοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὁμέο Βρυώνην, «"Αν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Οἱ Τοῦρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφρόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀποτυχόντες ὅμως ἡναγκάσθησαν ἔνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος καὶ τῶν παντοιδῶν στερήσεων καὶ κακούχιῶν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθουν.

156. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — **Καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.** — **"Ἀλωσις τοῦ Παλαιμηδίου.** — 'Ο σουλτάνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ, ἐπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μετὰ εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων πεζῶν, ἔξι χιλιάδων ἵππεων καὶ ἕκανον πυροβολικοῦ. 'Ο Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς οὐδαμοῦ ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Λεηφατήσας δὲ τὴν Ἀττικὴν προοχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπόρουτα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Ἀργος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας. 'Η ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἀργος, κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίσις. Μόνος δὲ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἥρονήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ἔηράν, συναθροίσας δὲ ἐπιτακοσίους ἄνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν δχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, τὴν δποίαν εἶχε προκαταλάβει ὁ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. 'Η βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντίκησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. 'Ο Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ Τοιπόλεως ἤλθε καὶ ἴδρυσε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέοντης καὶ διηκόλυνε τὴν λαθροίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ

"Αργούς κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἡσαν δὲ Πετρόμπεης, δὲ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ο Δράμαλης μὴ προνοήσας ν^ο ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του περιῆλθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηκανίαν, διότι ἡ πεῖνα ἥρχισε νὰ μαστίζῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἦδυνατο ποὺν ἢ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Οὐδεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξήτησε νὰ ἔξαπατήσῃ τοὺς "Ελληνας. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, δστις ἦτο χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπόρτεινε ἀμνηστίαν. Οἱ "Ελληνες ἐγέλασαν, ὅταν ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε δὲ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι δὲ Λδράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τοίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβουν τὰς ὀρεινὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τοίπολιν, ὅπως ἐμποδίσουν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι "Ελληνες ἔπεσαν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος δὲ δὲ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἰπεν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἰνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν^ο ἀποκόψουν τὴν πρὸς τὴν Κόρινθον ὄδὸν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ^ο ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτή, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισκιλίους πιστοὺς συντρόφους ἥλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχωρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀλήθως τὴν πρωΐαν τὴν 26 Ιουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθιοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Οταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, οἱ κεκρυμμένοι ἐκεῖ "Ελληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συχνῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἡνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἀποσκευάς των καὶ νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ὑψωμα τοῦ Αγίου Σώστου. Οταν ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφήν, ἐνόμισαν ὅτι ἡσαν πλέον ἐκτὸς κινδύνου. Ἀλλ^ο δὲ Νικήτας, δὲ Παπαφλέσσους καὶ δὲ Υψηλάντης φθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον τὸν φράσσοντα χαράδραν τινα, διὰ τῆς δύοις ἐμελλον νὰ διέλθουν οἱ ἐκ τοῦ Αγίου Σώστου καταβαίνοντες πολέμιοι, ἐπιπεσόντες δι^ο αἰφνιδίως κατ^ο αὐτῶν διερχομένων ἐκεῖθεν τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὴν χαράδραν καὶ τὰς κλιτύς, ἀπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι^ο ἄλλης ὄδοι, ἀνατολικώτερον, διὰ τοῦ Αγινόρους "Αν δὲν Μύλοις πολυάριθμος Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νώτων, ὃς εἰχεν εἰδο-

ποιήσει δὲ Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἔγλυτωνε οὔτε ρόουθούνι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινε καὶ δὲ Λαζαρίδης μὲν μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κορινθὸν ἄπνους σχεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦν Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην ἐν Κορίνθῳ πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὸ τέλη Ὁκτωβρίου δὲ Λαζαρίδης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείφανα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα γὰ μεταβοῦν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας ταῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατεστράφησαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν Ἀκράτῃ ὑπὸ τῶν Ζαΐμαιων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οὕτρον τέλος ἔλαβεν ἦν ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῇ 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμήδιον· μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης καὶ ἦν Ἀκροναπλία (Ἴτσ-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1821.

157. Ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος—Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.— Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν δύο ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, ἥ μὲν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἥ δὲ εἰς τὴν δυτικήν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν δὲ Ἰουσούφ πασσᾶς Βερκόφτσαλης. Προελάσας οὗτος ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἱππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δὲ ἐπειτα εἰς Εύβοιαν κατὸ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρου πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐν αὐτῇ ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἀπρακτὸς εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιοτέρα ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόρδας μετὰ δύκτῳ χιλιάδων Τουρκοσλαβανῶν, τῶν καλούμένων Μιρδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αίτωλίαν, δὲ Ὁμέρο Βρυώνης μετὰ τεσσάρων χιλιάδων εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἵμαροσθοιφυλακὴ τοῦ Μουσταῆς ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπετην κατεσκήνωνε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ δηλαρχηγοὶ ἡρίζονται μεταξύ των καὶ κανεὶς δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἔξελθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφυνίσθη ἡ ἡρωϊκὴ μορφὴ τοῦ Σουλιώτου Μάρκου Μπότσαρης παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

‘Ο Μᾶρκος Μπότσαρης θέλων ν^ο ἀναζωπυρόήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πεντήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἔχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπήνεγκε κατ^ο αὐτῶν ἀνηλεῇ σφαγὴν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνερριχήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἀλλ’ οἱ ἐντὸς διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦν καὶ δίπτουν ἀπονουν τὸν Μᾶρκον. Οἱ Σουλιῶται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκρούς των, ἀνερχομένους εἰς ὁκτασίους. Μετ^ο δὲ λίγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῆ προσχώρησαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ^ο δδὸν δ Μουσταῆς ἥνωθη μετὰ τοῦ Ὁμερού Βρυώνη, ἀμφότεροι δὲ ἥλθον καὶ ἐποιούρκησαν τὸ Αἴτωλικόν. Ἀλλ’ ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στεργήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἔδια ἄπρακτοι.

158. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εύρωπῃ.—Ὁ λόρδος Βύρων.—Οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἀγωνιζόμενοι Ἑλληνες εῦρον σπουδαῖον καὶ ισχυρὸν στήριγμα εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν καλούμενον φιλελληνισμόν.

‘Ο φιλελληνισμὸς ἐγεννήθη κατὰ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ προσπαθειῶν τῶν καθηγητῶν Κρυγίου (Krüg), Βοσσίου (Voss) καὶ Θειρού (Thierch). Τὰς ἐνεργείας τῶν καθηγητῶν τούτων ἔχλευαζεν ἡ διπλωματία καὶ ἀπεκάλει γελοίας καὶ ἐγκληματικάς. Ἐν τούτοις αὗται ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν διπλωματίαν, δὲ φιλελληνισμὸς ἥρχισε νὰ καθίσταται δύναμις ισχυρὰ καὶ ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ὁ φιλελληνισμὸς συνήνωσεν εἰς ἓνα κοινὸν ἐνθουσιασμόν τὰς μερίδας, αἱ δποῖαι διέκειντο ἔχθρικῶς πρὸς ἄλληλας. Ἐπενήργησαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὅπως συνήθως ἐπενεργοῦν θρησκευτικὰ κινήματα. Κατέστρεψε καὶ αὐτὸς τὸ μεσότοιχον τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἐν τῷ φιλελληνισμῷ μὲ τοὺς ἀριστοκρατικοὺς συνεβάδιζεν δὲ ὅχλος, μὲ τοὺς διζοσπάστις οἱ συντηριτικοί, μὲ τὴν γερμανικὴν νεολαίαν καὶ τοὺς Γερμανοὺς σοφοὺς οἱ νομιμόφρονες. Καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐνεθουσίων διὰ τὴν **αἰμάσσοναν δρφανὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ**. Ἀλλ’ δὲνθουσιασμὸς τότε μόνον ἔχει σημασίαν, ὅταν ἀφήσας τὰς λέξεις γίνεται ἔργον. Αὐτὸς ἀκριβῶς συνέβη

μὲ τὸν φιλελληνισμόν. Ὁ φιλελληνισμὸς ἔσχε καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυράς του. Ἐν Γερμανίᾳ κατὰ πρῶτον συνεστήθησαν ἑταιρεῖαι πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γερμανικῶν ἑταιρειῶν συνεστήθησαν τοιαῦται ἐν Ἐλβετίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ. ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ Ἀμερικῇ. Αἱ ἑταιρεῖαι αὗται ἔδιδον φιλελληνικὰς παραστάσεις καὶ μουσικὰς συμφωνίας καὶ συνέλεγον οὕτω χρήματα καὶ ἡγόραζον ὅπλα καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια, τὰ δόποια ἔπειπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Οὐδεμίᾳ ἀστυνομικὴ ἀπαγόρευσις καὶ οὐδεμίᾳ κυβερνητικὴ διαταγὴ ἵσχε πλέον, προκειμένου ν' ἀποστάλοντα βοηθήματα εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἑλληνας. Ἰδέαι νέας σταυροφορίας διέτρεχον τὸν κόσμον. Ὁ φιλελληνισμὸς κατέστη εἶδος θρησκείας καὶ διὰ τοὺς γέροντας καὶ διὰ τοὺς νέους. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ δὲν ἥδυνθη ν' ἀντιστῆ εἰς τὸ μέγια δεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ἄπὸ τοῦ φθινοπώδου τοῦ 1823 αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνικαὶ προσπάθειαι ἀπέκτησαν ἔντατον καὶ συμπαγὲς κέντρον ἐν τῷ ἐν Λονδίνῳ ἰδρυμέντι κομητάτῳ, τοῦ δόποίου προϊστατο διάδοχος Ἔρσκιν (Erskine). Καὶ ἐντολὴν τοῦ κομητάτου αὐτοῦ διοικούσας Blanquièvre περιῆλθε τὴν Ἐλλάδα ὑποθάλπων πανταχοῦ τὰς ἐλπίδας ταχείας χρηματικῆς βοηθείας ἐξ Ἀγγλίας. Ἐπίσης δὲ Stanoph περιῆλθε τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἐλβετίαν διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὰς ἐν αὐταῖς διαφόρους φιλελληνικὰς ἑταιρείας περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας.

Καὶ ὅχι μόνον χρήματα καὶ ὅπλα ἀπεστέλλοντο εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Γερμανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοί καὶ Ἰταλοί ἐσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἐλλάδα, δπως καὶ διὰ τοῦ αἴματος των ὑποστηρίζουν τὸν Ἱερὸν αὐτῆς ἀγῶνα. Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη καὶ ἔξοχὴν διάδοχος Βύρων, εἰς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων εἶχε ψάλλει ἄλλοτε παθητικῶτα τὴν δούλην Ἐλλάδα ἐπισκεψθείς αὐτήν· τελευταῖον δὲ κατῆλθεν εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικοῦ κομητάτου, ἵνα καὶ διὰ τοῦ αἵματός του συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς. Τὴν 24 Δεκεμβρίου ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον, οἱ δὲ Ἑλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Οἱ Βύρωνοι ἐνεδύματα ἑλληνικὰ καὶ ἔγινε ψυχῆ τε καὶ σώματι Ἑλλην. Ἐπραξει πᾶν δ.τι ἢτο δυνατὸν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἑλληνας καὶ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰχμαλώτων. Εθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου δσα

χοήματα είνε φέρει μεθ' ἔαυτοῦ κοι ἀνέλαβε δι' ἔξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος ἐκ 500 Σουλιωτῶν, τὸ δποῖον ἐφρόντισε νὰ συνηθίσῃ εἰς εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν, καὶ ἤχισε νὰ παρασκευάζῃται δπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἀλλ' ἡ φθονερὰ μοῖρα ἐστέρησε ταχέως τὴν Ἑλλάδα τοῦ λαμπροῦ τούτου θετοῦ τέκνου της. Τὸ νοσηρὸν κλῖμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ νέου βίου, εἰς τὰς δποίας ἀφειδῶς ἔξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν δλεθρώις ἐπὶ τῆς ὑγείας του καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηνούμενος ὑπὸ πάντων. Ἡ Ἑλλὰς ἄπασα ἐπένθησεν ἐπὶ δεκαπεθήμερον.

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1824

159. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Θάνατος τοῦ Ὀδυσσέως.—Κατὰ Μάρτιου τοῦ 1823 συνῆλθεν εἰς τὸ Ἀστρος ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηρέθησαν καὶ πάλιν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, τῆς δποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, τῆς δποίας προϊστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἔρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ δποῖον ἔκινει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ δποῖον διηγύθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῦσαν ἔκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἔξέλεξεν ἔτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὗτο δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν τῷ 1824 ἔξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφοῦ ἔγιναν ἔξωθεν τῆς Τοπόλεως δύο συγκρούσεις, καθ' ἃς εἰς μόνον ἔπεσε νεκρός, ὁ Κολοκοτρώνης ἔθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἔαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα του νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνηστίαν δι' ἔαυτὸν καὶ διὰ τοὺς δπαδούς του.

Ἀλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκραγεὶς δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἔξι ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἐλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατὴρ του συντριβεὶς ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ὀμηρησίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκρίτων καὶ δπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν “Υδρα” μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλίου.

Κατόπιν ἡ κυβέρνησις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὁδυσσέως, δστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι εὑρίσκετο εἰς συννενοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὁδυσσέως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὁδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἥθελε συγχωρημῆ. Ἀλλ' ὁ Γκού-

ρας παραβάς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιᾶς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ δὲ λίγων ἐτῶν πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρως ἀγορίας βασάνους καὶ τέλος ἔφονειθη καταρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

160. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ 'Αλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. — Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου. — Ο σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι ἡτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν Ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἐλληνικὴν ἐπάναστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ 'Αλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε συγκροτήσει τακτικὸν στρατὸν εὑρωπαϊκῶς ὡργανωμένον. Ὁπως δὲ καταστῆσῃ προθυμότερον τὸν ἴσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ Ἑρακλῶν καὶ κατὰ Θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ο Μεχμέτ 'Αλῆς ἥρωνθη δι' ἑαυτὸν τὴν προσενεγκθεῖσάν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱόν του Ἰβραήμ, ὅστις πάραντα διωρίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Κορῆτες, οἵτινες οὐδέποτε ἔπαινον ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους (1664), ἔπαινεστάτησαν καὶ αὐτοὶ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἐλλάδος, ὡς προείπομεν (σελ. 220), ἐντὸς δὲ δὲ λίγουν χρόνου οἱ Τούρκοι ἡναγκάσθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ φρούρια. Ο Δημ. Ὑψηλάντης εἶχε πέμψει ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ὡς διοικητὴν τῆς Κορήτης τὸν Ἀφεντούλην· ἀλλ' οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν Λευκῶν ὅρέων Σφακιανοὶ περιτῆλθον εἰς ἔριδας πρὸς τὸν Ἀφεντούλην καὶ κιτηγόρουν αὐτὸν ὡς προσπαθοῦντα νὰ καταστήσῃ τὴν Κορήτην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἀλλῆς Ἐλλάδος ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ἔδιον σκῆπτρόν του.

Ο σουλτᾶνος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν τῆς Κορήτης ἀπὸ τοῦ 1822 εἰς τὸν Μεχμέτ 'Αλῆν τῆς Αἰγύπτου. Ἐνῷ δὲ οἱ Σφακιανοὶ ἥριζον πρὸς τὸν Ἀφεντούλην, αἴφνης κατὰ Ιούνιον τοῦ 1822 κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας αἰγυπτιακὸς στόλος φέρων δεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θηριώδους Χασάν πασσᾶ, γαμβροῦ τοῦ Μεχμέτ 'Αλῆ. Τὰ τέως νικηφόρα στίφη τῶν Κορητῶν διεσπάσθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τῶν λοιχῶν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων. Ο Χασάν πασσᾶς λαβὼν ἀλλεπαλλήλους ἐπικουρίας προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Αἱ ἀνατολικαὶ ἔπαιχιαί ἔκλιναν γόνυ πρὸ τοῦ νικητοῦ.

Τῶν δυτικῶν ἔπαιχιων τὰ πράγματα ἦσαν κάπως καλλίτερα. Ἀνακληθέντος τοῦ Ἀφεντούλη ἐστάλη νέος διοικητὴς τῆς νήσου ὁ Ἐμμα-

νουὴλ Τομπάζης. Ὁ Τομπάζης ἀποβιβίσθεὶς μετὰ 15 τηλεβόλων καὶ 1500 ἀνδρῶν ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν καὶ ἐντὸς ὅλιγου κατέλαβε τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου. Ἀντὶ ὅμως νὰ φροντίσῃ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰ ἄλλα φρούρια καὶ ἔξασφαλίσῃ οὕτω τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, συνεκάλεσε τοὺς πληρεξυσίους τῆς Κρήτης καὶ κατηνάλωσε πολύτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίας συζητήσεις περὶ πολιτεύματος.

Ἄλλος ἐνῷ οἱ Κρῆτες μόνον ἔλεγον, δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐνήργει. Προσλαβὼν οὗτος τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἔκτακτον δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασσάν πασσᾶ ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, δστις ὑπῆρξεν δὲ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριώδεστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὁμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Κάσος, τῆς ὁποίας ἡ ὑποταγὴ ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀσφαλῆ κατοχὴν τῆς Κρήτης καὶ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ὁποίας οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχυν τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων. Ὁ Χουσεῖν μπέης κατώρθωσε μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Κασίων ν' ἀποβιβάσῃ εἰς ἀπρόσιτόν τινα λιμένα τῆς νήσου ἵκανὸν στρατόν. Οὕτω κατέλαβε τὰ γνῶτα τῶν Κασίων καὶ ἔξηγκασεν αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν, μεθ' ὃ ἐπηκολούθησε σφαγὴ ἀνηλεῆς καὶ ἔξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων.

161. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. — Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἑλληνας. Ἄλλοι οὖτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρεσαν καὶ ἔξησθέντες τὸ ἔθνος καθ' ἥν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην δλων τῶν δυνάμεων του διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἄλλοι ἴδοὺ μετ' ὅλιγον ἡ Ἑλλὰς ἔπαυθεν ἀλλιγάν συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ἡ νῆσος Ψαρὰ ἦτο ἡ μᾶλλον μισούμενη ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς διὰ τῶν τολμηρῶν ἐπιθέσεων μὲ τὰ ὡς βέλη γοργά των πλοϊα είχον καταστῆ οἱ ἐνδικητικοὶ δαίμονες καθ' δλην τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι ἔπρεπε νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ Αίγαίου πελάγους διαπεραίωσις τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως συνεφωνήθη μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ Αίγυπτου συμμάχου του ἵνα γίνη σύγχρονος ἐπίθεσις ὑπὸ μὲν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου κατὰ Κάσου, ὑπὸ δὲ τοῦ τουρκικοῦ κατὰ τῶν Ψαρῶν. Καὶ οἱ μὲν Αἴγυπτοι

προσέτρεξαν καὶ καθυπέταξαν, ὡς προείπομεν, τὴν Κάσον. Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χορσέφ ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου μόλις κατὰ τὴν 20ὴν Ιουνίου 1824 ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν. Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος ἐκ 235 μεγάλων καὶ μικρῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν ὅποίων ἐπέβαινεν ἀποβατικὸς στρατὸς ἐκ 14,000 ἀνδρῶν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίωσαν εἰχον ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς "Υδρας καὶ τῶν Σπετσῶν" ἀλλ' οὐδεμίᾳ βοήθεια ἦλθεν. Ἡ μὲν κυβέρνησις ἡσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους της, οἵ δὲ στόλοι τῆς "Υδρας καὶ τῶν Σπετσῶν" στερούμενοι ἐφοδίων δὲν ἦδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Ὅθεν οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσισαν ν^τ ἀμυνθοῦν μέχρις ἐσχάτων ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ δλέθριον σφάλμα νὰ περιορίσουν τὸν ἄγωνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἀμυναν καὶ νὰ καταδικάσουν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δὲ ἐπράξαν κατ^τ ἀπαίτησιν 1200 μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρά.

Ἡ νῆσος περιέώσθη ὑπὸ 235 τουρκικῶν πλοίων. Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χορσέφ ἥρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὅποῖον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι ιῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν ὁρδόνην ὥραγ τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τι ἀφρούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου πολυνάριθμα στίφη, ἀτινα κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν. Οἱ Ψαριανοὶ αἴφνης εὑρέθησαν μεταξὺ δύο πυρῶν. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν φύρδην μίγδην εἰς τι πυροβοστάσιον καὶ ἐκεῖ πλέον ἥρχισεν ἀγὸν ἀπεγνωσμένος. Ἐπὶ τέλους ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγήν. Γυναῖκες καὶ παιδία ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν αίμοχαρῶν Τούρκων. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν κατοίκων ἐπὶ δέκα Ἐξ πλοίων καὶ ἐπτὰ πυρόπολικῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἐν τῇ νήσῳ πλὴν τῶν ἐπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20,000 πρόσφυγες ἐκ τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Σμύρνης, τῆς Χίου καὶ ἀλλων τόπων. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν μόνον 3,000 ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17,000 ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηρδαποδίσθησαν, ἐκατὸν δὲ μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Χορσέφ Οἱ Ψαριανοὶ λοιπὸν ἀπώλεσαν τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπέμεινεν εἰς αὐτοὺς ἀθάνατος δόξα, τὴν ὅποιαν κάλλιστα ἀπεικόνισεν ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸ ἀκόλουθον ἐξάστιχον ποίημά του:

Σ' ιῶν Φαρών τὴν ὁλόμαυρη ἡάκη — περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετή τὰ λαμπρὰ παλληκάρια — Καὶ ἵς τὸ χέρι στεφάνη κρατεῖ,
γενομένος ἀπ' ὅλιγα χορτάρια — πούχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

162. Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον. — **Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.** — Κατὰ μῆνα ^{του} Ιούλιον 1824 ἔφθασεν ἐξ Ἡγγλίας τὸ πρῶτον συνομολογηθὲν δάνειον. Οὗτω ἐθεραπεύθησαν αἱ μᾶλλον ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν δὲ Χοσρέφ ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ασίας διὰ νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς Σάμον· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν δὲ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην, τοῦ Μιαούλη κωλυθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενόν ἐκεῖνο συτεκροτήθησαν αἱματηρὰὶ ναυμαχίαι ἀπὸ 31 Ιουλίου μέχρι 5 Αὐγούστου, καθ' ἃς δὲ Χοσρέφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας. Ὁ Κανάρης ἐπυρρόλησε μίαν φρεγάδαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέβαινον 800 ναῦται καὶ 2000 στρατιῶται, δὲ Ὅδοραῖς Βατικιώτης μίαν Τυνησιακὴν ναυαρχίδα μετὰ 1200 ἀνδρῶν, καὶ δὲ Σπετσιώτης Λέκας Ματρόζος ἐν βρύκιον. Ὁ Χοσρέφ περίτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἵνα περιμένῃ ἐκεῖ τὸν ἀναμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὅλιγον κατέφθασε καὶ δὲ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυνθρωπήτου Ἰβραήμ, ἥνωθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὕτω ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἄτινα ἐφερον 2,500 τηλεβόλα καὶ 50,000 ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀπενναντι τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ ὅγδοήκοντα μικρῶν πλοίων, ἄτινα ἐφερον δικτακόσια πεντήκοντα τηλεβόλα μικρᾶς ὀλκῆς καὶ πέντε χιλιάδας ναύτας, ἐναυάρχει δὲ αὐτοῦ δὲ Μιαούλης, δόστις κατέφθασε τῇ 24 Αὐγούστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἐληξε δὲ ἀνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλος δὲ σπουδαιοτέρα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου παρὰ τὰ Τσάτολα πρὸς βιορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡτο ἀληθῆς γιγαντομαμαχία, καθ' ἣν δὲ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνενέωσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων μας. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναυμαχίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἐπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρρόλησις τῆς Τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἡτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν

ἀέρα πυρίφλεκτος ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πυροπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαιγος ναυάγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἡγωνίζοντό νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἡθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας.⁹ Άλλος οἱ Ἐλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοιά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὅχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωριμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας τῇ 23 Νοεμβρίου 1824.

Πέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1825.

163.—**Απόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.**—**Ηττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.**—ἐλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἐλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐπομένως δὲν ἔμεριμνησε περὶ περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὁμεν δὲν Ἰβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἔνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ ἀκωλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδες πεζούς, χιλίους ἱππεῖς καὶ ἵσχυρὸν πυροβολικόν. Περιχαρακωθεὶς δ' ἐκεὶ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἰδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὃς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἡ κυβέρνησις. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ, ἀλλὰ φθάσας εἰς Καλάμας ἀφῆκεν ἐκεῖ ὃς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Υδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγανοπιακοῦ στρατοπέδου. Άλλος δὲ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾶ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

164. **Ἀλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ.**—**Κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.**—Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ προσβάλῃ τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὑρίσκοντο πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου ὀκτακόσιοι Ἐλληνες. Τῇ 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ

τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρες χιλιάδες *Ἄραβας*, οἵτινες ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἔκυρίευσαν αὐτήν.

Ἐν τῷ ἀνίσῳ ἔκεινῳ ἀγῶνι ἔπεσαν ἐνδόξως τριακόσιοι πεντήκοντα Ἑλληνες, μεταξὺ τῶν δυοίων δ *Τσαμαδός*, δ *Σαχίνης*, δ *Ἀναγνωσταράς* καὶ δ *Ιταλὸς* φιλέλλην *Σανταρόζας*, διακόσιοι πεντήκοντα ἔξισηροι θησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν δλίγων ἔκεινων πλοίων, ἅτινα ἔξηλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· Ὁ Δημήτριος *Σαχτούρης* κολυμβῶν καὶ δ *Μαυροκορδάτος* διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν παρῶνα τοῦ *Τσαμαδοῦ* *Ἀρην*, δστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα τεσσάρων αἴγυπτιακῶν πλοίων. Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισδὸν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ *Ναυαρῖνον* καὶ τὸ *Νεόκαστρον*.

Ο *Μιαούλης* ἔκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του *Τσαμαδοῦ* εἰςέπλευσεν ἐν καιρῷ γυντὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐπυροπόλησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα αἴγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγά. Καὶ δ *Γεώργιος Σαχτούρης* πλέων περὶ τὴν Εὔβοιαν συνήντησε παρὰ τὸν *Καφηρέα* τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν *Χοσρέφ* καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν.

165. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι (20 Μαΐου). — *Ηρωīκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα*. — Αἱ νίκαι τοῦ *Ιβραήμ* προυξένησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγχαι καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀιγυπτίων ἴσταντο ὡς τείχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ο *μόνος*, δστις ἡδύναντο ^ν ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, ἥτο δ *Κολοκοτρόνης*. Καὶ δμως ἡ κυβέρνησις ὑπείκουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ο *Παπαφλέσσας*, δστις τότε ἥτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ *Ιβραήμ*. Εξομήσας ἐκ *Ναυπλίου* περὶ τὰς ἀρχὰς *Μαΐου* ἥλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς *Πυλίαν* καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστὰν *Μανιάκι*, δπου κατεσκεύασαν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς λιθίνους προμαχῶνας.

Τῇ 28 Μαΐου ἐπεφάνη δ *Ιβραήμ* ἐπελαύνων μετὰ ἐξ χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ ἀνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ πολυάριθμα στίψη τοῦ *Ιβραήμ* κατελήφθησαν ὑπὸ δύγους καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπεζήτησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι *Μεσσήνιοι* ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχρᾶς φυγῆς τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία τῶν ἡρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὕδριησαν ἐπανειλημμένως κατὰ

τῶν ὀχυρωμένων Ἐλλήνων καὶ ἐπανειλημένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τοίωδον φονικὸν ἄγωνα εἰσώρημησαν ἐντὸς τῶν ἀσθεγῶν προμαχώνων καὶ τότε ἥρχισεν ἀπεγγνωσμένος ἄγων ἄνδρος πρὸς ἄνδρα. Οἱ Ἐλληνες ἔπεσαν πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγύπτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευψέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραῆμ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὗτος, ὡστε δὲ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὅρθιος. Οἱ Ἰβραῆμ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἰπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικοὺς «Ἄληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος» καὶ ἡσπάσθη τὸν νεκρόν.

166. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραῆμ εἰς Πελοπόννησον.— Διότι διέρρευσεν πρὸς τοὺς συντελεσθῆτας ἡ φοβερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μανιάκι ἢ κυβέρνησις ὑπείκουσε εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἥλευθέρωσε τοὺς ἐν Ὅλοφα δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἀντήχησεν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου καὶ πάντες προσέδραμον ὑπὸ αὐτὸν προσδοκῶντες παρὸν αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναύπλιον δὲ Κολοκοτρώνης ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά ἀλλ᾽ αὐτῇ ἐτρόμαζε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην δὲ Ἰβραῆμ χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμὴν λεηλατεῖ τὴν Μεσσηνίαν πυροπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ’ αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοβαν δὲ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, ἀτινα ἔχοργηι εἰς αὐτὸν ἢ κυβέρνησις, ἀλλ᾽ ἀνεπιτυχῶς. Οἱ Ἰβραῆμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὗρε δὲ αὐτὴν πυροπολούμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζοντων ἐρειπίων ἐσπευσε νὰ κατέληθη πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους δὲ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα Ἐλλήνων παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Ἰβραῆμ. Οἱ Αἰγύπτιοι στρατάρχης πυροπολήσας τὸ Ἀργος ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ἐκτοτε δὲ Ἰβραῆμ δὲν ἐπαυσεν ἐρημῶν τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ δὲ Κολοκοτρώνης δὲν ἐπαυσεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους, δὲ μὲν ἐπιτιθέμενος, δὲ δὲ οὐ ποκωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτούς.

167. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραῆμ ηὐχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ᾽ ἐκίνησαν

τὴν ζυλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῇ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ρουμελῆς τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν κλεῖδα τῆς δυτικῆς Ελλάδος ἔνεκα τῆς γειτνιάσεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰς Ιονίους νήσους.

Ο Κιουταχῆς μετὰ εἴκοσι χιλιάδων Ἀλβανῶν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὑπῆρχον δὲ ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδία. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χοήματα. Ήρίν ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον δὲ Κιουταχῆς ἐπόρτεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὅρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἔξωργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημμένας λυσσώδεις ἔφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· πᾶσαι ὅμως αἱ ἔφοδοι ἀπεκριούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἔκλείπουν. Κατέπλευσεν ὅμως ὑπὸ τὸν Μιαούλην δὲ ἐλληνικὸς στόλος, ὅστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ιουλίου). Ο ἔχθρικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχοι Ταινάρου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἐποίησαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφήρεις καὶ ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ο ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσκάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερήσεις εἶχον ἔλαττώσει τὸν στρατόν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ κειμών. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως ἀναιμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσρέφ. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ δὲ Χοσρέφ κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ πείνης ἀποθνήσκοντα στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα δὲ θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ο σουλτανὸς ἡγαγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ. Ἀλήν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως διατάξῃ τὸν νίον του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης. Ο Ἰβραήμ λαβὼν ἐπικουρίας παρὰ τὸν πατρός του

Ιστορία Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ελληνικὴ N. Βραχνοῦ

ῆλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (25 Δεκεμβρίου 1825).

"Εκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1826

168. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ. — Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκούμενους ἤχοισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπήν. Ἄφοῦ ἀπέκλεισεν οὗτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ Ἑηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤχοισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ κανογιοβολισμόν· οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἕκεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἡλιαττώθη εἰς τριάκοντα δράμαια. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἡπράκτει δι' ἔλλειψιν χοημάτων. Τῇ 16 Φεβρουαρίου δὲ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἐφοδον ἀπὸ Ἑηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς χειρας ἐπέπεσαν ὡς μαινόμενοι καὶ ἡνάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ ὑπόχωρήσουν μετὰ μεγάλης φθορᾶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ Ἑηρᾶς ἀποτυχίαν ἤχοισαν αἱ ἐφοδοι αἱ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον δὲ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ δύο νησίδια Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενώτερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσοβαν, τὴν διποίαν ὑπερήσπιζε δρὰξ μοχητῶν, ἐκιτὸν τριάκοντα καὶ εἰς ἐν δλφ, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κῖτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὠρμησε κατ' αὐτῆς δὲ Κιυταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλβανῶν ἀλλ' ἡναγκάσθη μετ' ἐπανειλημμένας ἐφόδους νὰ ὑποχωρήσῃ πληγωθεὶς καὶ δὲ τὸν ίδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὕτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσείν. Τελευταῖον οἱ Ἐλλήνες ἐξώρμησαν ξιφήρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον ὄπλαρχηγόν των, ἐφόνευσαν δὲ πλείονας τῶν χιλίων Αἰγυπτίων καὶ συνέλαβον δώδεκα πλοιάρια.

Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἐλλήνων, δὲ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲν δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικοὺς καὶ μὲ σκώληκας, ἐκ τῶν διποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον καταντήσει πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ δικαὶ ἄνδρες καὶ γυναικες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρροιπτον μετ' ἀποστροφῆς. Ὅταν δὲ ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἔλαβον τὴν

τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ ἐπιχειρήσουν ἔξοδον καὶ ἑιφήρεις νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τῶν ἔχθρῶν.

Ἡ ἔξοδος ὠδίσθη νὰ γίνῃ τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἱβραήμ ὑπό τυνος Βούλγαρου αὐτομόλου. Ὁ Ἱβραήμ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα. Παρέταξεν δὲν τὸ πεζικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν δρπισθεν τῶν χαρακωμάτων του· τὸ ἵππικὸν παρέταξεν ἐν τῇ πεδιάδι, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου· εἰς δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἐτοποθέτησε δισκίλίους Ἀλβανούς.

Τὴν προσδιωρισμένην νύκτα οἱ Ἑλληνες διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τὸν Νάτην Μπότσαρην, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Δημήτριον Μακρῆν ἀνέμενον μετ' ἀγωνίας τὸ σύνθημα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐδόθη τὸ σύνθημα καὶ πάντες ἔξωρμησαν ἑιφήρεις κραυγάζοντες «Ἐμπρός! θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους!».

Ἡ πρώτη αὐτῶν ὁριὴ ὑπῆρξεν ἀκατάσκετος συμπαρασύρουσα ὡς σφοδρὰ καταιγίς πᾶν τὸ προστυχόν. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Αίγυπτιών ἡδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς ἥρωας ἐκείνους. Ἐπήδων τάφρους καὶ ὀχυρώματος, οἱ δὲ ἔχθροι ἔντρομοι ἦνοιγον τόπον εἰς τοὺς ἥρωας.

Ἄλλο ὅπισθεν τῆς φρουρᾶς διεδραματίσθη φρικώδης σκηνή. Ἡρχοντο οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς πόλεως, γέροντες μόλις δυνάμενοι νὰ βαδίσουν ἐνεκα τοῦ γήρατος καὶ τῆς πείνης, γυναῖκες ἐνδεδυμέναι ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ ὀπλισμέναι, παιδία κρατοῦντα εἰς χεῖρας πιστόλια. Αἴφνης ἡκούσθη—ἄγνωστον πόθεν—ἡ ἀπαισία κραυγὴ «Οπίσω!» Διὰ μιᾶς γοεροὶ θῷηνοι καὶ δλολυγμοὶ ἡκούσθησαν. Τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ καὶ συνωστισμῷ μέχρις ἀπονιγμοῦ ἐστράφη πρὸς τὰ ὅπισω, ἐνῷ ἄλλοι μακρὰν εὑρισκόμενοι καὶ μὴ ἀκούσαντες τὴν κραυγὴν «Οπίσω», ωθοῦντο πρὸς τὰ ἔξω· συγχρόνως δὲ τὰ στίφη τῶν πολιορκητῶν ἐπέπεσαν σφάζοντα καὶ πυρπολοῦντα.

Άλλοι οἱ πολιορκούμενοι ἐπώλουν ἀκριβὰ τὴν ζωήν των. Άλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν ἀπέθνησκον μαχόμενοι, ἄλλοι δὲ ἔθετον πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἔχθρων. Ὁ ἥρωϊκὸς γέρων Καψάλης ἐκλείσθη εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην μετὰ πολλῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ δταν αὗτη ἐπληρώθη ἔχθροιν, ἐφώναξε «Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε», καὶ ἀμέσως ἔθεσε πῦρ. Τρομερὰ ἐκπυρροκόρτησις ἀντήχησε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἑρεπία πιστοὶ καὶ ἀπιστοι· Ὁ ἥλιος τῆς 11 Ἀπριλίου ἐφώτισε τὴν καιομένην πόλιν, τῆς δροίας τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιλιάδων πτωμάτων.

Άλλα καὶ τῶν πρώτων ἔειλθόντων ἡ τύχη ὑπῆρξεν ὠσαύτως οἱ-

κτρά. "Οσοι ἔσώθησαν διασχίσαντες τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς ἐπεσαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἴππικὸν τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὅποιον ἐδεκάτισεν αὐτούς. Οἱ δὲ ἀπομείναντες δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναπνεύσει, θτε εὑρέθησαν πρὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ. "Αλλη καταστροφὴ ἔκει. Τέλος ἔσωθησαν 1300 περίπου φθάσαντες μετ' ἀπεριγράπτους κακουχίας εἰς τὴν Ἀμφισσαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογίου, δμοίαν τῆς ὁποίας σπανίως ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἥρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἥρωϊκωτέρα πτῶσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

169. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.—Πελοποννησιακή οἰκουμένη τῆς Ἀιρεπόλεως.—Γεώργιος Καραϊσκάκης.—Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἱβανὴμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὃ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀπασυ ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Υποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἐπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἵκανον ἴππικοῦ. Τῇ 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἥρχισε νὰ πολιορκῆ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνης ἐκυμάτιζεν ἡ ἐλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὅποιαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, ἀλλ' ἐσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφυῆς Γεώργιος Καραϊσκάκης, τὸν ὅποιον ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ο Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου 1826 ἐφθασε μετὰ ἔξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσῖνα καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν διπλαωχηγῶν Βάσσου καὶ Κριεζώτοι, ἔχόντων δισκιλίους ἀτάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος ὀκτακοσίους τακτικούς, ἥλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαιδάρι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακράν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Κιουταχῆν ἀλλ' ἐπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρον περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἡναγκάσθη νὰ ἐπινέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. "Ενεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὁ σημέραι λίαν ἀκροσφαλής. Ο Κιουταχῆς περιέωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενῶς, νύκτα δέ τινα ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρούραρχος Γκούρας, τὸν ὅποιον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ Κριεζώ

της ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν φρονδὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁθεν προκληθέντος ἀντίπερισπασμοῦ τίνος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸ Χαῖδάρι καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας ἡδυνήθη ὁ Κοιεζώτης διὰ τῶν ὅριθμων τοῦ Ἰλισσοῦ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνισχύσῃ τὴν φρονδὰν αὐτῆς. Ἀλλ ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, δργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλων.

170. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.—**Η φονικὴ νὺξ τῆς Ἀραχώβης.**— Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλοφυὲς σχέδιον ν ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὑρισκομένου Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὕτω ἀναγκάσῃ τὸν ἔχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἥλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς παρολίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένην Δομβραίναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἐπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπεην, δστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τὸν τοεῖς ἐν Δομβραίνῃ λίαν ὀχυροὺς πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπιτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τούναντίον μαθὼν ὅτι ὁ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηνθύνετο εἰς Ἀμφισσαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὑρισκόμενος ἐν Διστόμῳ τῆς Βοιωτίας προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 250 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἔχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπεης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἑλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλώνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεῖ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἑλληνες. Ἀλλ ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιῶν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἑλληνες ἤναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωβιτῶν διὰ νὰ θερμαγθοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐξήτησαν νὰ φύγουν διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φραγάγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηντλημένοι καθ διοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς

πείνης καὶ τῶν ἀλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, μεταξὺ τῶν δοπίων καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ἡχαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης δι Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραμίδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν. Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεᾷ.

"Εβδομον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1827.

171 Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ τὸ Κερατσίνιον. — Θάνατος αὐτῷ. — Ή ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρίᾳ τῶν Ἑλλήνων. — Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νίκητα τῆς Ἀραχώβης δι Καραϊσκάκης ἐνίκησε ἐτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ "Ομέδο πασσᾶν τῆς Εὐθοίας.

"Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ δύο πολεμικὰ ἀτμόπλοια, ἥ φρεγάδα Ἑλλὰς καὶ ἥ ἡμιοιλία Καρτερία, ἀτίνα κατεσκευάσθησαν ἐκ τῶν χοημάτων τοῦ συνομολογηθέντος ἐν Ἀγγλίᾳ δανείου. Τῆς μὲν Ἑλλάδος κυβερνήτης ἔγινεν ὁ ναύαρχος Μιαούλης, ἥ δὲ κυβέρνησις τῆς Καρτερίας ἀνετέθη εἰς τὸν φιλέλληνα Ἀγγλον "Αστιγγα.

"Ἐν τούτοις δι Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἥ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ο Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατῆλθεν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα· παραλαβὼν δὲ ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἀνδρας ἥλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερατσίνῳ πονηρήν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνος. Ο Κιουταχῆς ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἡ ναυγκάσθη κατησχυμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ὑποστάς ὅχι μικρὰς ζημιάς.

"Ἀλλὰ τότε τὰ πράγματα ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπήν. Ή ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 τετάρτη ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἀγγλον Τζώρτζ, στόλαρχον δὲ τὸν λόγδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη δι Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἔγεννηθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ο Κόχραν ἀπήγει νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ο Καραϊσκάκης ἔθεώρει ὅλως ἀσύνετον τὴν γνώμην ταύτην καὶ συνεβούλευσε νὰ καταλάβουν τὸν

‘Ωρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πελμεφοδίων νὰ περιαγάγουν τὸν Κιουταχῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἀλλ’ ὁ ἴσχυρονώμων Κόχραν ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἦναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ.

Πρὸς ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσουν τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ Ἅγίου Σπυρίδωνος, ὅπερ εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιουταχῆς μὲ πεντακοσίους Γκέκιδες καὶ εἶχεν δχυρώσει, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχουν ὅπισθμέν των ἐχθρόν. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἐφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἦναγκάσθησαν ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὄντας νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἔξελθον μετὰ τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἑλληνες πιρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ ταύτῃ ἀναρχίᾳ ὁ Κόχραν ἔξήμεσε τὰς χυδαιοτέρας ὑβρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Τζώρτζ ἔξεδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Οἱ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἔξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λήθην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτεραιάς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κατέπεσε κλινῆρης πυρέσσων σφρόδρως. Ἐνῷ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς πυροβολισμὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλίου), Κοῆτες τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες προεκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῷ πλησιεστέρῳ δχυρώματι Τούρκων. Οἱ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἑλληνας φεύγοντας πηδᾷ ἐπὶ τυνὸς Ἰππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, τὸν δροῦντον, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ δροῦντον στρατιώτου, τὸν δροῦντον συνήντησεν ἐμπρός του, δρμῷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἀλλ’ ἔξαφθείς ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ διπάδοι του ἀρπάζουν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ, ὃπου τὴν ἐπιοῦσαν ἔξεπνευσεν. Οὕτω ἡ νεωτέρᾳ Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλείτερον τῶν στρατηγῶν της.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἐφοδος κατ’ ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἔγινε δὲ αὕτη τὴν ἐπιοῦσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος τοσαύτη δύμως ἀταξίᾳ ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Κιουταχῆς ἐπιτεθεὶς παγστρατιῷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς πανωλεύθριαν, διοίαν οὐδέποτε πρότερον οὕτοι εἶχον πάθει. Ἐνα δὲ μῆνα

μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τὸν Τούρκους.

172. Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—**Η** ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.—Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ’ ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἀλλ’ ἡ ἐγκαρτέρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἥρχισαν ἥδη νὰ ἐφελκύουν τὴν εὔνοιαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ίδιως ἀφ’ ὅτου ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τοεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν καὶ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὁθεν τῇ 22 Ιουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς ὧδης ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσουν τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀλλ’ ἡ Τουρκία ἥρνηθη ἀγερώχως νὰ πράξῃ τοῦντο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν δλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπέφεραν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἥρχισε νὰ περιτρέχῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημώνων αὐτήν, δὲ πατήρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ ἐνενήκοντα πλοίων, ἀτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χοήματα, τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωριμίσθη εἰς Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἄλλὰ μετ’ ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὲ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Ἔδεν (Ρῶσον). Ὁ Κοδριγκτὼν ἐξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετά τινας ὑπεκφυγὰς δὲ Ἰβραήμ ἥναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ’ ἀπόσκη πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις οὐ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας δῦνηγίας.

Μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν δὲ Ἰβραήμ τὰς νέας ὁδηγίας, κατὰ τὰς ὧδης ὕφειλε ν’ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμιξιν τῶν ἔνων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐξέδωκεν δὲ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβερὰς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη ὀλόκληρα περιέτρε-

χον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυρπολοῦντά χωρία, ἐκριζώνοντα ἀμπέλους καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἔλαιων.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὃς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ηύλου (8 Ὁκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ δὲ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἥξεν εἴκοσιν ἥξεν πλοίων, ἐκ τῶν δυοῖν τὸν ἑνδεκα ἡσαν ἀγγλικά, ἐπτὰ γαλλικά καὶ δκτὸς ὁσικά μετὰ χιλίων διακοσίων ἔβδομήκοντα τηλεβόλων, δὲ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἔξι ἔκατὸν εἴκοσι τλοίων μετὰ δύο χιλιάδων τηλεβόλων.

Οταν εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, δὲ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στόλου. Ἄλλος δὲ Ἡγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ἔηρδας «Ἡλθόν νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὅχι νὰ λάβω».

Πρῶτοι οἱ Τούρκοι ἔκαμαν ἀρχὴν τῆς προσβολῆς πυροβολήσαντες κατὰ δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Οἱ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον δρῶν δ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναυάγια, ἀτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

Ογδοον καὶ ἔνατον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1828.—1829.

173. Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου. — Ή ἐν Τροιζῆνι σινελθοῦσα τὸν Μάρτιον 1827 τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἔξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρώην ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Οἱ Καποδίστριας, δοτις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκετο ἐν Ἐλβετίᾳ, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον. Τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς Αἴγιναν, ἐν τῇ δροίᾳ ἥδοενεν ἡ κυβέρνησις, καὶ δοὺς τὸν νενομισμένον ὄροκον ἀνέλαβε τὸ βαρὸν ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἔρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἔξόχως λαμπρά. Διεργύθισεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, καὶ ἄλλας μὲν ἐκ τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τζώρτζ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Στερεάς, ἣτις κατέχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὑκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων διήρεσε τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δὲ τμήματος προΐστατο εἷς ἕκτακτος ἐπίτροπος, Ἄποβλέπων δὲ δὲ Καπο-

δίστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἵδρυσε πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα. ‘Υπεστήριξε τὴν γεωργίαν ἵδρυσας ἐν Τίρυνθῃ γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ ὁρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν “Υδρᾳ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογικόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλειψεν δὲ δραστήριος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἔξι ἑκείνων, ἀινα συνετέλουν εἰς τὴν ὑλικήν, ἥθικήν καὶ πνευματικήν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Φρονῶν δὲ ὅτι δ· λαός, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑπὸ δουλείαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ αὐτοδιοικηθῇ ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνατροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγμα, δπερ εἶχε ψηφίσει ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἥμέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλος ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ προσάρτεσις προσέκρουσεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα πολλῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες διέβλεπον ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Καποδιστρίου ὁπήν τινα πρὸς τὴν αὐταρχίαν. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη δεινὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐνιαζοῦ ἔξεργάγησαν στάσεις, αἵτινες ὅμως κατεστάλησαν. Ἄλλος ὅταν ὁ Καποδιστριας ἐπεχείρησε νὰ καταστείῃ διὸ αὐτηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν Μάνη καθ' ὑποκίνησιν τῶν Μαυρομιχαλῶν ἐκφαγεῖσαν στάσιν καὶ συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ “Ιτς Καλέ, δ Γεωργιος καὶ δ Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης, δ πρῶτος υἱὸς καὶ δ δεύτερος ὀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδολοφόνησαν τὸν Καποδιστριαν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἥν ὥραν εἰσήρχετο οὗτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος διὰ νὰ ἀκροασθῇ τὴν θείαν λειτουργίαν.

174. Ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—Απόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.—Ἡ εὔδησις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, δ δὲ Ἰβραήμ ἔξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἐν Πελοποννήσῳ. Ἄλλα μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτᾶνος ἔξι ἄλλου, πιστεύων ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς Φωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἴτιαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἔξεδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διὰ τῆς δποίας

ἐκαλοῦντο οἱ Μυσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν κατὰ τῶν ἔχθρῶν αὐτῶν. Διὸ δὲ ἀγανακτήσας δὲ τούτος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828.

Ἐνῷ δὲ τὰ δωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαΐαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ιουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Οἱ Μαιζῶν ἀποβιβασθεὶς εἰς Πελοπόννησον ἦνάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν^ο ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν, καὶ Ρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἄλλα καὶ ἐν τῇ Στερεῷ Ἑλλάδι δὲ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ δὲ Τζωτές ἀφίσεσαν ἀπὸ τούς Τούρκους δλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εύβοίας. Ηἱ μᾶλλον ἀξιομνησόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829 καθ' ἥν δὲ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ δισκιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἐπτακισιλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἔλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφοῦ ἀπῆλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ αἰγαλητικὰ στίφη, ὑσχολήθησαν εἰς τὴν διαρρούμισιν τοῦ νέου ἔλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λονδίνῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829 δρισαν διτὶ πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἔλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλαδῶν καὶ τῆς Εύβοίας θέλουν ἀποτελέσει κράτος ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ πέμπτη ἔθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα εἰς τὸ Ἀργος, διότι ὅχι μόνον αἱ πλεῖσται ἔλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλον ν^ο ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος, ἐστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἄλλα καὶ ἡ Τουρκία ἤρνετο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα· ἡ ττηθεῖσα δύως ἐν τῷ προμνημονεύθεντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἦναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανούπολει εἰρήνην (1829), διὰ τῆς δροίας πλὴν ἄλλων ἀπεδέκθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλλου (22 Ιανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσέφεραν τὸ ἔλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοπροσέφεραν.

βούργου Λεοπόλδου. Ἀλλ᾽ οὗτος βλέπων τὰ δρια τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ὥρνήθη ν^ο ἀποδεχθῆ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδίοιοφονήθη ὁ Καποδίστριας.

175. **Ιδρυσις τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ δυνατίσουν τὰ ἐλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατερημάσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασίλειον διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 καὶ προσέφεραν τὸ στέμμα εἰς τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ τοῦ φιλλέληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλαδῶν, τῆς Εὐβοίας, καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα ἐν Προνοίᾳ, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τῇ 27 Ἰουνίου 1833 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ δρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγγώρισεν αὐτὴν ὡς βασίλειον.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΝΕΩΤΑΤΗ (ΑΠΟ ΤΟΥ 1815) ΕΥΡΩΠ. ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 1815 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1852

176. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1914.—Κατὰ τὴν πρώτην ἀνάρρησίν του (ιδ. σελ. 191) ὁ Λουδοβῖκος ΙΗ' εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν Γαλλίαν δπωσοῦν φιλελεύθερον σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα τοῦτο περιώριζε τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ διετήρει τὰ πλεῖστα τῶν θεσπισμέντων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν Ναπολεόντειον αὐτοκρατορίαν, ἥτοι τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ισότητα ἐνώπιον τοῦ νόμου, τὸ δικαίωμα τῶν Γάλλων νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς πάσας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ εἰς πάντα τὰ ἀξιώματα ἀνευ διακρίσεως καταγωγῆς· προσέτι δὲ ἔξησφαλίζε τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔθνικοποιηθέντα κτήματα καὶ παρεχώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐλευθεροτυπίαν, ἥτις δὲν ὑφίστατο ἐπὶ Ναπολέοντος. Κατὰ τὸ σύνταγμα αὐτὸ δ Λουδοβῖκος ΙΗ' ὑπερχεοῦτο νὰ μὴ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον καθεστώς οὔτε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ αἰλήρου.

Τὸ σύνταγμα ἐγκατέστησεν ἔνα κυβερνητικὸν μηχανισμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ λειτουργοῦντα. 'Ο βασιλεὺς εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν καὶ τὴν ἔξησκει διὰ τῶν ὑπουργῶν, τοὺς δποίους ἔξέλεγεν ὁ ἕδιος, διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τοὺς ἀξιωματικούς, συνῆπτε συνθῆκας μετὰ τῶν ἔνων κρατῶν, καὶ ἐλάμψανε πάντα τὰ κυβερνητικὰ μέτρα.

'Η νομοθετικὴ ἔξουσία ἀνῆκεν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὰς δύο βουλάς, τουτέστιν ὁ βασιλεὺς δὲν ἡδύνατο ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ θέσῃ νόμον τινὰ οὔτε νὰ ἐπιβάλῃ φόρον. Οἱ νόμοι ἐψηφίζοντο ὑπὸ τῶν βουλῶν, ἀλλ' ἔκχροοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐκηρούχθησαν ὑπέρθυνοι· ἡδύναντο νὰ κατηγορηθοῦν καὶ νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τῶν δύο βουλῶν διὰ πρόξεις ἀντιβαινούσας εἰς τὸ σύνταγμα· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τοὺς ἔξέλεγε καὶ δὲν ὑπερχεοῦντο οὕτοι νὰ παραιτηθοῦν εἰς περίπτωσιν καθ' ἥν ἡ πλειονοψηφία τῶν βουλῶν ἦτο κατ' αὐτῶν.

Τὸ σύνταγμα ἐγκαθίδρυσε δύο βουλάς, ὅπως ἐν Ἀγγλίᾳ. 'Η βουλὴ τῶν ὁμοτίμων (ἄνω βουλή, Chambre des pairs) ἀπετελεῖτο ἐκ μελῶν, τὰ δποῖα διωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Τὰ μέλη ταύτα κατεστάθησαν αἰληρονομικά, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἦτο ὀρισμέ-

νος, δι βασιλεὺς ἡδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν πλειονοψηφίαν καθιστῶν νέους διμοτίμους. Η βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἔξελέγετο ἀνὰ πενταετίαν, ἀλλ᾽ ἐκλέγειμοι ἥσαν μόνον οἱ φορολογούμενοι πλούσιοι. Πᾶξέχλογενς ἔπρεπε νὰ πληρώνῃ φόρον ὅχι δὲ λιγώτερον τῶν 300 φράγκων. Ο βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ συγκαλῇ τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ν^ο ἀναβάλλῃ τὴν σύγλησιν αὐτῆς, καὶ νὰ διαλύῃ αὐτήν.

Ο βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουροί ἥσαν οἱ ἀληθεῖς κυβερνῆται, ἀλλὰ δὲν ἦδύναντο νὰ μεταβάλλουν τοὺς νόμους οὕτε νὰ ἐπιβάλλουν φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν βουλῶν. Τὸ εἶδος τούτου τοῦ πολιτεύματος ὀνόμασαν συνταγματικὴν μοναρχίαν.

177. Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων. — Λευδοβίκος ΙΙΙ'. — Μετὰ τὴν ἐν Βατερόλῳ δλοσχερῷ καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος ἀνέβη, ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὖθις εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΙΙ'. Ἀλλ' ἡ Γαλλία τῷ 1815δὲν ενόίσκετο εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, εἰς ἣν καὶ κατὰ τὸ 1814. Οἱ συμμαχικοὶ στρατοὶ εἶχον εἰσβάλει καὶ εἶχον καταλάβει τὴν ἀνάτολικὴν καὶ βόρειον Γαλλίαν. Οἱ βασιλικοὶ ἀπελθόντες ἐκ τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΙΙ' ἐπανήλθον μετ' αὐτοῦ ἔξηγοιωμένοι. Οἱ Γάλλοι διηρέθησαν τότε εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν Βουρβώνων, οἵτινες ἥθελον νὰ διατηρήσουν τὴν σημαίαν λευκὴν (τὸ χρῶμα τῆς μοναρχίας), κατηγόρουν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ναπολέοντος ὡς προδώσαντας τὸν νόμιμον βασιλέα των. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ναπολέοντος, οἵτινες ὑψώσαν σημαίαν τρέχρωμον (τὸ χρῶμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας) δὲν συνεχώρουν εἰς τοὺς Βουρβώνους τὸ δι τὴν ἐπανήγθησαν ὑπὸ τῶν ἔχθρων τῆς Γαλλίας μαζὶ μὲ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν (τῶν ἔχθρων).

Οἱ βασιλικοὶ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Λοδοβίκου ΙΙΙ' προέβησαν εἰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ναπολέοντος πολλοὶ δὲ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐφορεύθησαν, μετοξὺ τῶν ὀποίων καὶ ὁ ἡρωϊκώτατος καὶ ἐνδοξότατος στρατάρχης Νέυς. Οἱ φόνοι οὕτοι ἐκλήθησαν «λευκὸς τρόμος».

Η βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἔξελέχθη κατ' Αὔγουστον τοῦ 1815. Ἀλλ' οἱ πλειστοὶ τῶν ἐκλογέων φοιτισμένοι ὑπὸ τοῦ λευκοῦ τρόμου δὲν προσῆλθον νὰ ψηφίσουν καὶ ὡς τούτου οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἐκλεχθέντων βουλευτῶν ἥσαν ἔνθερμοι βασιλικοί. Ο Λουδοβίκος ΙΙΙ' γοητευθεὶς ἐκ τοῦ ἵποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν ἀνέκραξε «Παρομοία βουλὴ εἴνε ἀνεύρετος». Η δονομασία ἀνεύρετος παρέμεινεν εἰς τὴν βουλὴν τοῦ 1815 μὲ ἔννοιαν εἰρωνικήν,

Η βουλὴ αὗτη συνελθοῦσα ἔζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως πρῶτον «Ν^ο ἀφῆσῃ τὴν δικαιοσύνην νὰ βαδίσῃ ἄνευ ἐπιεικείας», τουτέστι νὰ

ἔξακολουθήσῃ τὰς καταδιώξεις κατὰ τῶν δπαδῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ δεύτερον «Νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας καθαράς», δηλαδὴ γὰρ πάνυ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους ὅσοι δὲν ἔσαν βασιλικοί. Ἡ βουλὴ ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐψήφισε νόμον, καθ' ὃν εἰς ἑκάστην πρωτεύουσαν ἐπαρχίας συνιστάτο διὰ τοία ἔτη εἰδικὸν δικαστήριον, τὸ δποῖον κατεδίκαζεν ἀνεκκλήτως καὶ διέτασσε τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν. Τὸ δικαστήριον τοῦτο μετεφέρετο ἀπὸ τῆς πρωτευούσης εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας. Τὰ εἰδικὰ ταῦτα δικαστήρια ἀπέκτησαν ἀπαισίαν φήμην. Μέχρι τοῦ 1817 ἐκατοντάδες ὅλαι ἐφονεύθησαν.

Ο Λουδοβίκος ΙΙΙ' εἶχεν δπωσδήποτε μετριοπαθεῖς διαθέσεις. Δυσαρεστηθεὶς ἐπὶ τέλους ἐκ τῆς στάσεως τῆς ἀνευρότερου βουλῆς, ἥτις ἔδεικνύετο βασιλικωτέρα τοῦ βασιλέως, διέλυσεν αὐτήν. Ἀπὸ τῆς διαλύσεως δὲ τῆς βουλῆς ταύτης ἡ Γαλλία ἐκυβερνᾶτο συνταγματικῶς. Ἄλλα τὸ κόμμα τῶν βασιλικῶν διηρέθη εἰς δύο, εἰς τοὺς ἄκρους βασιλικοὺς (βασιλικωτάτους, *ultra royalistes*), οἵτινες ἀπέκρουον τὸ σύνταγμα καὶ ἥθελον τὰ ἑθνικὰ κτήματα ν' ἀποδοθοῦν εἰς τοὺς πρώην κατόχους αὐτῶν, καὶ εἰς τοὺς συνταγματικοὺς βασιλικούς, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ κυβερνητικὸν κόμμα. Τὸ ἀντιπολιτεύομενον κόμμα ἀπετέλουν οἱ Βοναπαρτισταὶ καὶ οἱ δημοκρατικοί, οἵτινες ἀπέκρουον τοὺς Βουρβώνους καὶ τὴν λευκὴν σημαίαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις εἶχε μὲ τὸ μέρος τῆς τοὺς χωρικούς, τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς σπουδαστάς.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ ἐδωκαν τὴν πλειονψηφίαν εἰς τὸ κυβερνητικὸν κόμμα (τοὺς συνταγματικοὺς βασιλικούς). Ο πρωθυπουργὸς Δεκάζης (*Décazes*) κυβερνῶν συνετῶς προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἀστικὴν Γαλλίαν μὲ τὴν δυναστείαν τῶν Βουρβώνων, τὴν βασιλικὴν Γαλλίαν μὲ τὴν Γαλλίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλ' οἱ βασιλικώτατοι, τῶν δποίων ἥγειτο δ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΙΙ' κόμης τῆς Ἀρτησίας (*le comte d' Artois*), καταπολέμησαν τὸν Δεκάζην· ἡ δὲ δολοφονία τοῦ δουκὸς τοῦ Βερνίγου (*duc de Berry*), ἀνεψιοῦ καὶ κληρονόμου τοῦ Λουδοβίκου ΙΙΙ', ὑπὸ τίνος συγματοποιοῦ νέου ἐπέφερε τὴν πτῶσιν τοῦ Δεκάζη. Τὸν Δεκάζην διεδέχθη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ δ δοὺς τοῦ Richelieu, ὅστις περιώρισε τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Ἄλλ' οἱ βασιλικώτατοι σὺν τῷ χρόνῳ ἐγίνοντο ἴσχυρότεροι. Ο Λουδοβίκος ΙΙΙ' δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἀδελφόν του δοῦκα τῆς Ἀρτησίας. Ἐπὶ τέλους δ Richelieu παρηγήθη, ἐσχημάτισαν δὲ κυβέρνησιν οἱ βασιλικώτατοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Villèle. Τώρα οἱ κληρικοὶ ἀνέλαβον τὰ τῆς παιδείας καὶ ἀναφανδὸν εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνοκτήσεως τῶν

ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀφαιρεθέντων κτημάτων. Αἱ προσπάθειαι δὲ τοῦ ὑπουργείου Βιλλέλη ἔτεινον εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ πρώην καθεστῶτος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Λουδοβίκος ΙΙ' ἀπέθανε πολλὰ μὲν παθών, οὐδὲν δὲ ἀγαθὸν πράξας.

178. Κάρολος Ι.—Η Ἰευλιανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830.—Τὸν Λουδοβίκον ΙΙ' διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κόμης τῆς Ἀρτησίας ὄνομασθεὶς Κάρολος Ι' (1824—1830). Ὁ Κάρολος Ι' ἔχρισθη ἐν Ῥήμοις, ὅπου ἔχοιοντο οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς, ἀμέσως δὲ ἔδειξε πῶς ἐσκόπει νὰ βασιλεύσῃ. Ἡθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τοῦ αἰλῆρου καὶ τῶν εὐγενῶν: Δι' ὁ ἀπεζημιώθησαν ἀμέσως δι' ἐνὸς δισεκατομμυρίου φράγκων, κατὰ δόσεις καταβαλλομένου, οἱ μετανάσται οἱ στερηθέντες τῆς περιουσίας των, ἡ δὲ αἰλῆρος καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα ἀνέλαβον τὴν προτέραν θέσιν των, καὶ οἱ Ἰησονίται, τῶν ὅποιων τὸ τάγμα ἀιεσνέστησεν ὁ πάπας Πίος Ζ', ἀνέλαβον τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Ἄλλὰ κατὰ τῶν αἰληρικῶν ἐξηγέρθησαν ἀμέσως οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ λόγιοι ἐν γένει ἄνδρες, οἱ φιλελεύθεροι καὶ οἱ ἀντικληρικοί, τῶν ὅποιων προϊσταντο οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου, ὃς ὁ Γκιζώτος, ὁ Βιλλεμάιν ἄλλοι δὲ μᾶλλον φιλελεύθεροι ἐκδίδοντες διέδιδον τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν Ἐγκυλοπαιδιστῶν, δι' ὧν ἀφ' ἐνὸς μὲν καταπολέμουν τοὺς αἰληρικούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξήγειρον τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα τοῦ λαοῦ, ἀναμιμήσκοντες εἰς αὐτὸν τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος. Ἄλλος δὲ βασιλεὺς δὲν ἔδιδε καμμίαν προσόχην εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τούναντίον δισημέραι ἐγίνετο αὐτηρότερος καὶ εἰς τὸν τύπον ἐπέβαλλε τὴν **λογοκρισίαν**. Ἡμέραν τινὰ τοῦ 1827 δὲ βασιλεὺς ἐπεθεώρησε τὴν ἐθνοφυλακήν. Κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ἥκουσθησαν αἱ φωναί. «Ζήτω ὁ βασιλεὺς! Ζήτω τὸ σύνταγμα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου!» Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τὸ τάγμα τῆς ἐθνοφυλακῆς διερχόμενον ἐμπροσθεν τῶν ὑπουργείων ἐφώναξε «Κάτω οἱ ὑπουργοί! Κάτω ὁ Βιλλέλης!». Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ βασιλεὺς διέλυσε τὴν ἐθνοφυλακήν. Ἐν τούτοις δὲ Κάρολος ἐνέδωκε πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπέλυσε τὸ ὑπουργεῖον **Βιλλέλη**, ἀνέθηκε δὲ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου εἰς τὸν Μαρτινιάκ (Martignac).

Ο νέος πρωθυπουργὸς προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ τὰ φιλελεύθερα δόγματα μὲ τὰ μοναχικὰ καὶ εἰσῆγαγε νόμον μᾶλλον εὐνοϊκὸν διὰ τὸν τύπον. Ἐπὶ τέλους μία ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἐλλάδα, τὴν ὅποιαν ἀπὸ πολλοῦ ἀπήτει ἡ κοινὴ γνώμη καὶ διὰ τῆς ὅποιας ἐκστρατείας ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς Πελοποννήσου δὲ Ίβραημ πασσᾶς (σελ. 251) ἔδωκεν εἰς

τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ χαρακτῆρα φιλελεύθερον. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Ι' ἦτο εὐμετάβλητος. Ὅταν δὲ ὁ Μαρτινιὰκ δὲν ἐπέτυχεν ἐν τῇ βουλῇ τὴν ψήφισιν προτάσεών τινων, ὁ Κάρολος ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς παλαιάς του θεωρίας περὶ ἀπολυταρχίας, καὶ ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Πολινιάκ, ὅστις ἦτο φίλος τοῦ βασιλέως καὶ καθ' ὅλοκληρίαν ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἥδη κατὰ νοῦν νὰ καταλύσῃ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστη ἡ πλειυνοψηφία τῆς βουλῆς. Ὁ βασιλεὺς διαλύει τὴν βουλὴν καὶ διατάσσει νέας ἐκλογάς. Ἐν τῷ μεταξὺ γίνεται νέα ἐκστρατεία κατὰ τοῦ βέη τῆς Ἀλγερίας Χουσεΐν, ὅστις εἶχε προσβάλλει τὸν Γάλλον πρόξενον καὶ τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας στρατηγὸς Βουρμόντ ἐνίκησε τὸν βέην καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν Ἀλγερίαν, ἥτις εἶχεν ἔκτασιν 4000 τετραγωνικῶν μιλίων καὶ 2,000,000 κατοίκων καὶ ἥτις ἔκτοτε ἐγίνεται γαλλικὴ κτῆσις.

Ἐν τούτοις αἱ νέαι ἐκλογαὶ ἀπέβησαν ὑπὲρ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ βασιλεὺς δύμας ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς λαϊκῆς θελήσεως κατέξανέστη καὶ ἀνῆς καὶ πρῶτον μὲν ἐδήλωσεν ὅτι ἐννοεῖ νὰ διατηρήσῃ τὸν μισητὸν εἰς τὸν λαὸν Πολινιάκ, δεύτερον δὲ ἐξέδωκε τρία διατάγματα· διὰ τοῦ πρώτου περιωρίσθη ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτὸν πάλιν τῆς λογοκρισίας· διὰ τοῦ δευτέρου διελύετο ἡ ἀρτι ἐκλεχθεῖσα βουλή· καὶ διὰ τοῦ τρίτου μετερρυθμίζετο ὁ ἐκλογικὸς νόμος κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ ἔξασφαλίσῃ εἰς τὸν βασιλέα πλειονοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ, ἐλαττούμενον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν ἀπὸ 430 εἰς 262.

Τὰ διατάγματα ταῦτα καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ὑπουργείου Πολινιάκ προσεκάλεσαν μέγαν ὄντα βρασμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὁ βασιλεὺς περιήρχετο κυνηγῶν ἀπὸ πρωῖας, τὸ δὲ ὑπουργεῖον ἡσύχαζεν· ἀλλ' ὁ παρὰ τῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐξέσπασεν εἰς ἐπανάστασιν ἐν Παρισίοις τῇ 15. Ιουλίου 1830. Ὁ ἀγώνας διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον τὸ Λούβρον, τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸς ἐν τέλει ἤχισε κατὰ τιμήματα νὰ προσχωρῇ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ὁ δὲ Κάρολος Ι' ἦναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Γαλλίας.

179. Ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος. — Λουδοβίκος Φίλιππος Α'. — Μετὰ τὴν παραιτησιν τοῦ Καρόλου Ι' ἦν βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων συνῆλθε καὶ ἐσπευσμένως ἀνεθεώρησε τὸ σύνταγμα τοῦ 1814, ἐπέφερε δὲ εἰς αὐτὸν τροποποιήσεις ἐπὶ τὸ φιλελεύθερωτερον. Ἡ ἀρχικὴ θεωρία τοῦ συντάγματος τοῦ 1814 ἦτο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐλέφ θεοῦ, ὑπέρ-

'Ιστορία Εργωπαϊκή καὶ Ελληνική N. Βεραχνοῦ

τατος κύριος· ὅτι τὸ σύνταγμα ἦτο δωρεὰ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν λαὸν καὶ δλαὸς οὐδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐν αὐτῷ· Ἡ θεωρία αὗτη ἐτροποποιήθη οὕτως ὡστε ἐλέγετο ὅτι δικαίωμα εἶχεν τὴν **κυριαρχίαν** τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι τὸ σύνταγμα ἐπιβληθὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔγινεν ἀποδεκτὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. ³Αλλ’ ἡ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος δὲν μετέβαλε τὸν κυβερνητικὸν μηχανισμόν· ηὕησε μόνον τὴν δύναμιν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἥτις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τὸν πρόεδρον τῆς καὶ νὰ προτείνῃ τοὺς πρὸς ἐπιψήφισιν νόμους (πρότερον οἱ νόμοι ἐπροτείνοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ βουλὴ τοὺς ἐψήφιζεν), ἀποκατέστησε τὰ δόκιμα δικαστήρια διὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ τύπου καὶ ἤλιττωσε τὴν κορηματικὴν ἐγγύησιν πρὸς ἐκδυσιν ἐφημερίδος. ⁴Ο ἐκλογικὸς νόμος μετερρυθμίσθη κατὰ τρόπον ταιριῶτον ὡστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογέων ηὔξηθη ἀπὸ 88,000 εἰς 200,000. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦ ψηφίζειν ἐπεφυλάχθη διὰ τὴν ἀστικὴν τάξιν. Τὸ τελευταῖον ἀρνητικὸν τοῦ συντάγματος εἶχεν ὡς ἔξης «Ἡ τήρησις τοῦ παρόντος συνταγματικοῦ χάρτου ἀνατίθεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν γενναιότητα τῶν ἐθνοφυλάκων».

Ἡ ἀστικὴ τάξις τῶν Παρισίων ἐσχηματίσθη ἀφ’ ἑαυτῆς εἰς ἐθνοφυλακὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830. Ἡ ἐθνοφυλακὴ κατόπιν διωργανώθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις. Θεωρητικῶς πάντες οἱ Γάλλοι ὥφειλον νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὴν ἐθνοφυλακήν· ἐν τούτοις εἰς αὐτὴν εἰσήρχοντο μόνον οἱ ἀρκούντως πλούσιοι, ὡστε νὰ δύνανται νὰ ὀπλίτωνται δι’ ἴδιων ἔξοδων. Ἡ ἐθνοφυλακὴ ἀπετελεῖτο πρὸ πάντων ἐκ μικρεμπόρων. Ἡ ἐθνοφυλακὴ τῶν Παρισίων κατέστη ἐν τῶν δογμάνων τῆς δημοσίας γνώμης. Κατ’ ἔτος δ βασιλεὺς ἐπεθεώρει τοὺς ἐθνοφύλακας, οἵτινες διὰ κραυγῶν ἔξεδήλουν τὰ πολιτικὰ τῶν φρονήματα.

Μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων μετεβίβασε τὸ στέμμα εἰς τὸν ἔξαδελφὸν τοῦ Καρόλου Ι’, τὸν δούκα τῆς Αὐρορίλας (duc d’ Orleans) Λουδοβίκον Φιλίππον. Τῇ 9ην Αὐγούστου 1830 δ Λουδοβίκος Φιλίππος ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ὅτι θὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα, ὅπως ἀνεθεωρήθη, ἐλαβε δὲ τὸν τίτλον «βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἐλέφ θεοῦ καὶ βουλήσει τοῦ ἐθνους».

180. **Ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (1830—1848).** — **Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848** — **Ο κοινωνισμὸς ἐν Γαλλίᾳ.** — Ο Λουδοβίκος Φιλίππος ἀναβὰς δι’ ἐπαναστάσεως εἰς τὸν θρόνον ἐνεφάνιζε τὴν νίκην τῆς **λαϊκῆς κυριαρχίας** κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. **Ἐν** Εὐρώπῃ ὀνομάζετο «δ βασιλεὺς τῶν ὄδιφραγμάτων», οἱ δὲ ἀλ-

λοι βασιλεῖς δὲν ἐφέροντο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ὅμοιόν των. Ὁ Λουδοβίκος Φύλιππος ἀπέφευγε νὰ φαίνεται ὅτι ἐπιβάλλει τὴν θέλησίν του. Πᾶσαι αἱ κυβερνήτικαι πράξεις ἐνηργοῦντο διὰ τῶν ὑπουργῶν. Ἀλλὰ τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν ἥθελε μᾶλλον νὰ διευθύνῃ αὐτός, ἔτεινε δὲ ἡ ἔξωτερικὴ πολιτικὴ του εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς βασιλείας του ὑπὸ τῶν ἄλλων βασιλέων τῆς Εὐρώπης. Ἐν τούτοις ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὑπῆρξε πλήρης ἔσωτερικῶν ταραχῶν. Ἐν πρώτοις ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀπήτησε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ὑπουργῶν τοῦ Καρόλου I, οἵτινες ἐδημοσίευσαν τὰ γνωστὰ τρία διατάγματα. Ὁ Πολινιὰκ καὶ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν συνυπουργῶν τον συλληφθέντες κατεδικάσθησαν εἰς ίσοβιον εἰργατήν. Ἐπειτα ὁ ὄχλος ὁ ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ Καρόλου I ἤρχισε νὰ ἐνοχλῇ τὸν νέον βασιλέα μὲ ἀπαιτήσεις πολλάκις ἀδίκους καὶ παρανόμους. Ἐν γένει δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐδυσχέραινον οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα, τοὺς Καρολιστάς, τοὺς Βοναπαρτιστὰς καὶ μάλιστα τοὺς δημοκρατικούς. Οἱ Καρολισταὶ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν Λουδοβίκον Φιλίππον ὅχι μόνον ἐν Παρισίοις ἐστασίαζον, ἀλλὰ καὶ ἐν τισιν ἐπαρχίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ φιλοταράχῳ Βανδέᾳ. Οἱ Βοναπαρτισταὶ ἀπερδοκύμαζον τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, τῆς δοπίας σκοπὸς ἦτο, ὡς προείπομεν, ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης, θεωροῦντες δὲ τὰς ἡμέρας τῆς Ναπολεοντείου δυναστείας ὡς τι ἰδανικὸν ἥθελον νὰ ὀθήσουν τὴν Γαλλίαν εἰς κατακτήσεις, ἀπαιτοῦντες δι^τ αὐτὴν τὴν πρώτην θέσιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλ’ οἱ μᾶλλον θιορυβοποιοὶ ἦσαν οἱ δημοκρατικοί.

Νῦν δμως μετὰ τῶν πολιτικῶν ἴδεων ἀνεμίχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἴδεαι κοινωνικαί. Πολλοὶ διξισπάσται δημοκρατικοὶ ὑπεστήριξον κοινωνικὰς ἴδεας, κατὰ τὰς δοπίας ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ καὶ ἴδιᾳ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἔπειτε νὰ βελτιωθῇ διὰ τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ νὰ μεταρρυθμισθοῦν ἐπὶ νέων βάσεων αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας ἦτοι μεταξὺ τῶν πλουσίων κεφαλαιούχων καὶ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτων ἐργαζομένων ἐργατῶν. Οἱ διπαδοὶ τῶν τοιούτων ἴδεων ὀνομάζονται *κοινωνισταί*. Καὶ οἱ μὲν μετριοπαθεῖς κοινωνισταὶ (*socialistes*) ἐξήτουν ἀπλῶς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν διὰ καταλλήλων νόμων ἀνευ βλάβης τῆς ἴδιωτικῆς περιουσίας καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ’ οἱ ἄκροι κοινωνισταὶ (*communistes*) ἐξήτουν *κοινωνημοσύνην* ἦτοι τὴν κατ’ ἴσας μεροδας διανομὴν τῆς περιουσίας ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἴδιωτησίας καὶ κληρονομίας. Ἄλλ’ αἱ τοιαῦται ἴδεαι τῶν ἄκρων

κοινωνιστῶν ἐθεωρήθησαν, ὅπως καὶ εἶνε, ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ οἱ χοηστοὶ πολῆται καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν. Ἀλλ᾽ οὐχ' ἡτονοὶ οἱ ἰδέαι τοῦ κοινωνισμοῦ ἢ σοσιαλισμοῦ διεδόθησαν ἔκτοτε, καὶ σήμερον δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀποτελοῦν μέγα ζήτημα εἰς δλα τὰ πεπολιτισμένα κράτη τοῦ κόσμου.

Οἱ κοινωνισταὶ προεκάλουν ἀδιακόπως ταραχὰς καὶ συγναὶ ἐγίνοντο ἀπόπειραι κατὸ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος Φίλιππος κατέστειλε μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος τὰς ταραχὰς καὶ στάσεις, καθίστατο δὲ ἐπὶ μᾶλλον δεσποτικώτερος. Ἡ μετ' αὐστηρότητος καταστολὴ τῶν στάσεων καθίστα μὲν τὸν βασιλέα φοβερόν, ἀλλ᾽ οὐκ καὶ ἀγαπητόν. Ὁ λαὸς ἐρεθιζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ὑπὸ ἄλλων συγγραμμάτων ἐλάμβανε στάσιν ἐπὶ μᾶλλον ἐπειλητικήν. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ νιοῦ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, τοῦ δουκὸς Ταϊγκσταίδης, ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ νιός τοῦ πρώην βασιλέως τῆς Ολλανδίας Λουδοβίκου Βοναπάρτου, ἀπεπειράθη δι' ἐπαναστάσεως νὰ ἐπαναφέοῃ ἐν Γαλλίᾳ τὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλ᾽ ἀπέτυχε καὶ συλληφθεὶς καθείσθη· κατώρθωσεν δῆμος νὰ δραπετεύῃ καὶ νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παρ' ὅλας τὰς λυσσώδεις ἐνεργείας τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος εἶχε πάντοτε τὴν πλειονοφηφίαν εἰς τὰς βουλάς, στηριζομένην ἐπὶ αἰσχροκερδοῦς συναλλαγῆς, ἡ ἀντιπολίτευσις ἥναγκάσθη νὰ διευθύνῃ ὅλας τὰς ἐνεργείας τῆς εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, ἐλπίζουσα ὅτι τοιουτοτρόπως ἥθιελε δυνηθῆναι αὐτῆσση τὰς δυνάμεις τῆς εἰς τὰς βουλάς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατηστίθησαν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας συμπόσια τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰς τὰ συμπόσια ταῦτα διὰ προπόσεων ζωηρῶν ἀπεκαλύπτοντο αἱ παρεκτροπαὶ καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος καὶ τοιουτοτρόπως ἐπετείνετο ἔτι μᾶλλον ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ. Ὅταν δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Γκιζῶτον κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ ἔμποδίσῃ διὰ τῆς βίας δημοιον ἐν Παρισίοις παρασκευασθὲν συμπόσιον κατὰ τὸν Φεβρουαρίον τοῦ 1848, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπετάθη, ὥστε ἐξερράγη ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἡ καλούμενη «Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις» (10—12 Φεβρουαρίου), ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ παραίτησις τοῦ Λουδοβίκου Φίλιππου, δυτὶς ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ δριστικὴ κατάλυσις τῆς βασιλείας, καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς δημοκρατίας, δευτέρας ταύτης μετὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

181. Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς.— Ἡ

προσωρινή δημοκρατική κυβέρνησις, τῆς ὥποιας προϊστάτο ὁ ποιητὴς Λαμαρτίνος, προεκήρυξε πολλὰς λαοσωτηρίους μεταρρυθμίσεις: ἀλλὰ τὰ πλήθη ἔξερεθιζόμενα ὑπὸ τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν, τῶν δποίων κορυφαῖος ἦτο ὁ Βλάγκης, ἐξηγέρθησαν καὶ διέπραξαν ἀνήκουσα βδελυφουργήματα. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας κατὰ τῆς ἀγορίας ἀναρχίας περιεβλήθη δικτατωρικὴν ἔξουσίαν ὁ στρατηγὸς Καβαινιάκ^ο οὗτος δ' ἐντὸς δλίγων ἡμερῶν διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς κατέβαλε τοὺς στασιαστάς, πεντακισχιλίους φονεύσας, τριπλασίους καθείρξας καὶ τοὺς λοιποὺς διασκορπίσας. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Καβαινιάκ ἐπεφορτίσθη νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μέχρις ὅτου ἡ συγκληθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις ἀποπερατώσῃ τὸ νέον πολίτευμα.

Κατὰ τὸ συνταχθὲν νέον πολίτευμα ἔξελέγετο κατὰ τοιετίαν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας εἰς ἄρχων καλούμενος **Πρόεδρος τῆς δημοκρατίας**, ὃστις εἶχε παρ^ό ἕαυτῷ νομοθετικὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Τοιοῦτος πρόεδρος ἔξελέχθη τῷ 1849 ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ὃπου εἶχε φύγει. Ἄλλ^ο ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ὡς καὶ ὁ θεῖός του, ἀπέβλεπε πάντοτε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν· δι^λ ὁ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι καὶ πράξεις αὐτοῦ εἰς ταύτην ἔτεινον. Κατεπολέμησε κατὰ πρῶτον τὰς ἀναρχικὰς τάσεις τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν καὶ οὕτω ἐφείλκυσεν εἰς ἕαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κτηματικῶν τάξεων, ἐνῷ συνάμα ἡ στρατηγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας του διέθετεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ μεγάλα πλήθη. Ὅπεστήριξε τὸν Πάπαν διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ οὕτω κατέστη ἀγαπητὸς εἰς τὸν κλῆρον. Ἀφοῦ δὲ προελείανε τὴν ὁδὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπουμένου διέλυσε βιαίως τὴν συνέλευσιν καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ δέκα ἔτη (1851). Ἄλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (20 Νοεμβρίου 1852) διὰ νέας ψηφοφορίας ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὡς Ναπολέων Γ'.^ο

182. Ναπολέων Γ'.—**Πτῶσις αὐτοῦ καὶ ίδρυσις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ.**—‘Ο Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ διφθαλιμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν δπως δοξάσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν παρακολουθῶν ἀγρύπνως τὰ κινήματα τῶν τε βασιλικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν μετεχειρίσθη παντοῖα μέσα δπως περιορίσῃ τὰς ἀνατρεπτικὰς αὐτῶν ἐνεργείας: ἐξ ἀλλου δὲ μέρους προσεπάθει νὸς θεραπεύσῃ πάσις τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας διὰ τῆς ὑποσιηρίξεως τῶν ἐπι-

στημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας.³ Εἶναι τοῦτο δὲ α' ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, περὶ τοῦ δποίου θὰ γίνη λόγος κατωτέρω, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συγετέλεσεν εἰς τὴν ταπείνωσιν τῆς Ρωσίας.⁴ Απὸ τοῦ πολέμου μάλιστα τούτου ἡ Γαλλία κατέστη καὶ πάλιν ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ δύναμις, δὲ Ναπολέων Γ' ἐθεωρεῖτο ὡς διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης⁵ β') ὑπεστήριξε σθενάρως τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Εμμανουὴλ Β' εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ 1859, διότε προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, καὶ ἐποφθοστάτησεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν τοῦ Ιταλικοῦ βασιλείου⁶ γ') διεκόπησεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Αγγλίας δύο πολέμους (1857 καὶ 1860) κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἦνάγκασεν αὐτὴν ν^ο ἀνοίξῃ τοὺς λιμένας τῆς εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον.⁷ Εν τῷ μεταξὺ κατέκτησε καὶ τὴν νότιον Κοχιγκίναν (ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ασίᾳ).⁸ Άλλὰ μετὰ ταῦτα ἤχοισε νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀτυχήματα.⁹ Επιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐν Αμερικῇ Μεξικοῦ ἀπέτυχεν οὐκτρῶς καὶ ἡ ἀποτυχία αὗτη ἐμείωσε κατὰ πολὺ τὴν δύναμίν του. Τῷ 1870 ἐπιχειρήσας ἀπερισκέπτως πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσίας, περὶ τοῦ δποίου γενήσεται λόγος κατωτέρω, οὐ μόνον ἡ τήθη δλοσχερῶς, ἀλλ^ο ἀπώλεσε καὶ τὸν θρόνον του.

Κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἰδρυθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τοίτη δημοκρατία, ταύτης δὲ πρῶτος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Θιέρσος. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἔκανον ισθμη δριστικῶς τῷ 1875. Τὸ τραῦμα, διότε ὑπέστη ἡ Γαλλία ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἦτο βαρύτατον. Πλὴν ἄλλων ἐπλήρωσεν αὕτη εἰς τὴν Πρωσίαν καὶ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Καὶ δμως ἐντὸς δλίγων ἐτῶν ἥδυνθη ν^ο ἀναλάβῃ. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα προοδεύει ἐν πᾶσι καὶ ἀκμάζει οἰκονομικῶς, βιομηχανικῶς καὶ κοινωνικῶς μία τῶν πρώτων δυνάμεων τοῦ κόσμου.¹⁰ Εσυστηματοποίησε δὲ τὸ ἀποικιακὸν αὕτης κράτος, διότε ἔρχεται δεύτερον μετὰ τὸ ἀγγλικόν, ὡς θέλομεν ἵδει κατωτέρω.

183. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. — α') *Η νέα φιλολογία*. — Τὰ γράμματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρουσιάζουν μίαν ζωηροτάτην λάμψιν. Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα δὲ κύκλος τῶν ἀναγινωσκόντων ἦτο πολὺ μικρός. Οἱ ἀνθρωποι τῶν γραμμάτων δυσκόλως ἥδυναντο νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ συγγραφεῖς (πεζογράφοι καὶ ποιηταὶ) ἔγραφον διὰ τὰς αἰθουσας τῆς ὑποδοχῆς καὶ διὰ τινας πλουσίους ἀστούς, ἔραστας τῶν γραμμάτων. Τὰ βιβλία τότε ἦσαν μία πολυτέλεια. Αἱ γυναικεῖς δλίγον ἀνεγί-

νωσκον, αἱ δὲ λαῖκαι τάξεις οὐδόλως. Ἡ φιλολογία παρέμεινεν ὡς μία τέρψις διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ διὰ τοὺς πλουσίους ἀστούς. Οἱ συγγραφεῖς λοιπὸν διευθυνόμενοι ἀπὸ τὴν κλίσιν τῶν ἀναγνωστῶν παρῆγον ἔργα κατ' ἀπομίμησιν τῶν κλασικῶν συγγραφέων τοῦ ΙΖ' αἰώνος.

Κατὰ τὸ ΙΘ' αἰῶνα συνέβη εἰς τὰς συνήθειας τοῦ κοινοῦ μία βαθεῖα μεταβολή, ἥτις ἀνέτρεψε τὴν φιλολογίαν. Ἡχισαν νὰ ἀναγινώσκουν περιστότερον. Ἐξεδόθησαν ἐφημερίδες, αἵτινες δὲν ἦσχοιοῦντο μόνον μὲ τὴν πολιτικήν, ἀλλ᾽ ἐδημοσίευν καὶ ἀρθρα φιλολογικὰ καὶ ποιήματα. Αἱ ἐφημερίδες ἐπωλοῦντο ἀκόμη διὰ συνδρομῶν, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀποστολὴ ἐκάστου φύλλου ὑπεβάλλετο εἰς ταχυδρομικὸν τέλος (γραμματόσημον), ἡ συνδρομὴ ἐστοίχιζε πολὺ. Μόνον οἱ ἀστοὶ ἐλάμβανον ἐφημερίδας.

Ίδρυθησαν τότε ἀναγνωστήρια, εἰς τὰ δόποια οἱ νέοι μετέβαινον καὶ ἀνεγίνωσκον τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ νεωστὶ ἐκδοθέντα βιβλία. Τὰ ἀναγνωστήρια ταῦτα ἐδάνειζον βιβλία ἔξω διὰ τινας ἡμέρας ἐπὶ πληρωμῇ. Αἱ γυναῖκες τῆς ἀστικῆς τάξεως ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν ν' ἀναγινώσκουν ποιήματα καὶ μυθιστορήματα. Τὰ βιβλιοπωλεῖα ἀνελάμβανον ἐπὶ πληρωμῇ ἐκδόσεις νέων ἔργων ὑπολογίζοντα ἐπὶ τῆς φιλοκαλίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Ἀνέθετον μάλιστα εἰς συγγραφεῖς τὴν συγγραφὴν μυθιστορημάτων, ίστορικῶν βιβλίων καὶ ποιημάτων ἀκόμη. Ὁ Λαμαρτίνος ἐπώλησε τὰ πεψισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του πρὸιν ἀκόμη τὰ γράψῃ. Ἰδρυσαν ἐπιθεωρήσεις φιλολογικάς, ἐκδιδούμενας ἀπαξ ἢ δὶς τοῦ μηνός. Ἡ Ἐπιθεωρησις τῶν δύο κόσμων ἰδρυθεῖσα τῷ 1829 ἐδημοσίευσε τὰ ἔργα τῶν σπουδαιοτέρων Γάλλων συγγραφέων. Τῷ 1834 δὲ Αἰμίλιος Γεραρδῖνος ἐξέδωκεν ἐφημερίδα, ἥτις ἐδημοσίευεν ἀγγελίας ἐπὶ πληρωμῇ, τοῦνδε ὅπερ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐλαττώσῃ εἰς τὸ ἥμισυ τὴν συνδρομήν. Βραδύτερον ἡχισαν νὰ πωλοῦν τὰς ἐφημερίδας κατὰ φύλλον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἡχισαν νὰ δημοσιεύουν εἰς ἐφημερίδας ἐν ἐπιφυλλίδι μυθιστορήματα. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου δημοσιευομένου τεμαχίου ἔγραφετο στερεοτύπως. «Ἡ συνέχεια εἰς τὸ προσεχὲς φύλλον».

Καὶ δὲ θεατρόφιλος κόσμος ηὔκηθ. Εἰς τὰς συνοικίας τῶν Παρισίων ἰδρύθησαν πολλὰ θέατρα. Καὶ ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ θέατρον συχνάζων κόσμος ἥθελε νέα ἔργα, ἐδημιουργήθη οὕτως εἰπεῖν ἐν ἐπάγγελμα δραματικοῦ συγγραφέως. Ἡχισαν νὰ προστατεύουν τὰ δικαιώματα τοῦ συγγραφέως διὰ νόμων ἔξασφαλίζόντων εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ δημοσιεύσῃ μόνος τὰ ἔργα του ἢ ν' ἀναθέτῃ εἰς ἄλλον τὴν δημοσίευσιν ἐπὶ ἴδιαιτέρᾳ συμφωνίᾳ. Οὕτω τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συγγραφέως κατέστη

ἐν μέσον βιοποριστικόν· ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραφέων ηὔξηθη· τὰ βι-
βλία ἐπολλαπλασιάσθησαν· ἐπίσης ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ ἀναγι-
νώσκοντες καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις θεαταί. Ἡ φιλολογία λοιπὸν κατέ-
λαβε πολὺ μεγάλην θέσιν ἐν τῷ βίῳ.

β') **Οἱ ὁμαντισμοὶ** — Συγχρόνως καὶ ἡ κλίσις τοῦ κοινοῦ μετε-
βλήθη ἐν Γαλλίᾳ, ὡς εἶχε μεταβληθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος
ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Οἱ δύο διασημότατοι συγγραφεῖς τῆς
Γερμανίας, ὁ Γκαΐτε καὶ ὁ Σίλλερ, ἐπλασαν νέον εἶδος φιλολογίας. Οἱ
μαθηταὶ αὐτῶν ἥροντο τὰς ὑποθέσεις των κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν
παραδόσεων τοῦ μεσαίωνος, τὰς δποίας ἐπραγματεύθησαν οἱ παλαιοὶ
μυθιστοριογράφοι. Ἐκαλοῦντο οὖτοι **ὁμαντικοί**, ὡς πρότυπον δὲ δι-
αὐτοὺς ἔχοντες εἶδος φιλολογίας, τὸν δραματικὸς συγγραφεὺς τοῦ 16 αἰῶ-
νος Σαίξπηρ, τὸν δποίον ἔθεωρουν ὡς τὸν μέγιστον ὅλων τῶν ποιητῶν.

Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἐκηρύχθησαν ἀνευ
δισταγμοῦ **ὁμαντικοί** καὶ εἰσῆλθον εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν συγγραφέων
τῆς παλαιᾶς γαλλικῆς φιλολογίας, τῆς καλουμένης κλασσικῆς. Ἐνεφα-
νίζοντο ως ἐπαναστάται καθ' ὅλων τῶν κανόνων, κατὰ τοῦ Boileau
(σ. 91), κατὰ τῆς Ἀκαδημίας. Δὲν ἦθελον πλέον τραγῳδίας κατὰ τὴν
κλασσικὴν μορφήν. Ἡξίουν νὰ διαμορφώσουν νέον εἶδος θεατρικόν,
τὸ δρᾶμα, τὸ δποίον ἐπρεπε νὰ εἴνε συγχρόνως τραγῳδία καὶ κωμῳ-
δία. Ὁ θεατρικὸς συγγραφεὺς ἐπρεπε νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ κατὰ
τὴν διάθεσίν του, ἐν πεζῷ μὲ στίχους, νὰ διαιρῇ τὸ ἔργον του εἰς δσας
πράξεις ἢ σκηνὰς θέλει, καὶ νὰ μεταφέρῃ τὴν σκηνὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς
τόπου εἰς ἄλλον. Δὲν ἦθελον νὰ παρουσιάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς
ὅραιας μορφὰς καὶ τὰ διακεκριμένα αἰσθήματα, τὰ δποῖα ἡρεσκον
εἰς θεατὰς μορφωμένους. Ἡξίουν νὰ παριστάνουν διὰ τοῦ λόγου
ἐναργῶς ὅλα τὰ πάθη καὶ ὅλας τὰς ὁδύνας καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν
καὶ τὴν ἡθικὴν ἀσχημίαν. Εἰς τὰ ἔργα των παρουσιάζον πρόσωπα
πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πλειστάκις ἀνθρώπους ἀθλίους, ἐπαί-
τας, ἐγκληματίας. Εἰς τὰ μυθιστορήματα ἢ εἰς τὰ ἴστορικὰ θεατρικὰ
ἔργα παρουσιάζον τὰ πρόσωπα μὲ τὴν γλῶσσάν των, μὲ τὸ ἔνδυμά
των, μὲ τὰς συνηθείας τῆς ἐποχῆς των καὶ τοῦ τόπου των.

Πάντες οἱ νέοι Γάλλοι συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ὁμαντικοί καὶ δὲν
ἐβράδυναν νὰ κατατήσουν τὸ κοινόν, ὑπερισχύσαντες τῶν κλασσικῶν.

γ') **Οἱ διασημότεροι τῶν Γάλλων συγγραφέων.** — Ὁ ὁμαντι-
σμὸς ἤχισεν ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα οἱ ἐνδοξό-
τεροι τῶν ὁμαντικῶν συγγραφέων ἦσαν Γάλλοι.

‘**Ο Σατωριάνδος**, συγγραφεὺς καὶ πολιτικὸς ἀνήρ, τοῦ δποίου

τὰ φιλολογικὰ ἔργα ἔσχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμιλητικῆς φιλολογίας. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶνε οἱ **Μάρτυρες**, ἔπος ἐν πεζῷ λόγῳ, καὶ τῷ Itinéraire de Paris à Jérusalem, τὸ δποῖον περιέχει κυρίως ποιητικὰς περιγραφὰς τῶν φυσικῶν καλλονῶν.

Ο **Λαμαρτῖνος**, συγγραφεὺς καὶ πολιτικός, ἦξ εὐγενοῦς οἰκογενείας κατάγομενος. Αἰλφιδίως κατέστη διάσημος διὰ τῆς πρώτης συλλογῆς τῶν λυρικῶν ποιημάτων, ἐπιγραφομένης Méditations. Η συλλογή του αὕτη διακρινομένη διὰ τὸ περιπαθὲς καὶ αἰσθηματικὸν ἐνεκάίνισε νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν γαλλικὴν ποίησιν. Ο **Λαμαρτῖνος** ἔξηκολούθησε νὰ γράψῃ λυρικὰ ποιήματα, τὰ δποῖα ἐδημοσίευεν εἰς συλλογὰς μὲ τοὺς τίτλους «*Néai ποιητικὰ μελέται*», «*Ἄρμονίαι*».

Ο **Βερανζέρος**, δ κατ' ἔξοχὴν λαϊκὸς ψάλτης (chançonier). Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως ἔγινεν δ Τυρταῖος τοῦ φιλελευθέρου κόμματος καὶ ὡς τοιοῦτος ἔξησκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Τὰ ποιήματά του, γεγραμμένα εἰς δημῶδες ὑφος, ἐγίνοντο ἀνάρπαστα μόλις ἐκδιδόμενα, καὶ μήτε αἱ καταδιώξεις μήτε αἱ φυλακίσεις καὶ αἱ βάροειαι χρηματικὰὶ ποιναὶ ἔσχον τὴν δύναμιν ν^ο ἀνακόψουν τὴν παροησίαν καὶ τόλμην τοῦ φιλοπάτριδος ψάλτου. Ο **Βερανζέρος** εἶνε ὁ πρῶτος ἔθνικὸς ποιητὴς τῆς Γαλλίας. Ἐγγάριζε νὰ κρούῃ ἔκείνας ἀκριβῶς τὰς χορδάς, αἱ δποῖαι ενύρισκον τὴν ζωηροτάτην ἥχω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ δφείλεται ἡ ἔκτακτος δημοτικότης του. Εἰς τὰ ποιήματα τοῦ **Βερανζέρου** καταλέγονται τινα, τὰ δποῖα ἐλέγχουν διάπυρον φιλλεληνισμὸν καὶ συμπάθειαν πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Ο **Βίκτωρ Οὐγγὼ**.—Ο **Βίκτωρ Οὐγγὼ** ὑπῆρξεν δ μέγιστος τῶν Γάλλων ποιητῶν καὶ μυθιστοριογράφων καὶ δ ἀρχηγὸς τῆς ὁμιλητικῆς σχολῆς ἐν Γαλλίᾳ. Παιδίον ἀκόμη δεκαετές φοιτῶν εἰς τὰ σχολεῖα

Eix. 30.—Chateaubriand (1766—1818).

ἔγραφε στίχους καὶ μυθιστορήματα, τὰ δόποῖα προσανήγγειλαν τὴν ἴδιοφυΐαν του. Τὰ ποιήματα τοῦ Οὐγκὼ διακρίνονται διὰ τὸ αἴσθημα, τὸν

Eἰκ. 31.—Lamartine (1790—1868)

Eἰκ. 32.—Victor Hugo (1802—1885)

ζωηρὸν χωματισμόν, τὴν καλλονὴν τοῦ ὑφους καὶ τὸν πλοῦτον τὸν μετρικόν. Ἐγραψε πάμπολλα λυρικὰ ποιήματα, δράματα καὶ μυθιστορήματα. Ἐκ τῶν δραμάτων του γνωστότατα εἶνε δὲ Ἐρνάνης, ἡ Λουκρητία Βοργία, ἡ Μαρία Τυδώρ. Γνωστότατον ἐπίσης εἶνε παρόποτε ἡμῖν τὸ μέγα κοινωνικὸν μυθιστόρημα οἱ Ἀθλιοι.

ΟἽ Άλφερδος Μυσσέ.—Νεώτερος ἀκόμη ἔγινε γνωστὸς διὰ τῶν λυρικῶν ποιημάτων του. Τὴν ἀκμὴν τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς σημαίνουν τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «les Nuits» ποιηματά του. Ἐγραψε καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ les Comédies et Proverbs (κωμῳδίας καὶ παροιμίας), μικρὰ πνευματώδη θεατρικὰ ἔργα, ἀτινα ἐνεπνεύσθη ἐκ τοῦ Σαίξπηρ, εἰς γλωσσαν μεστὴν γλαφυρότητος καὶ χάριτος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διεκρίνησαν ὡς μυθιστοριογράφοι ἡ Γεωργία Σάνδη (ψευδώνυμον τῆς Κυρίας du Devant) καὶ ὁ Βαλζάκ.

Αἱ τέχναι α΄.—**Η ζωγραφική.**—Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΙ' αἰῶνος οἱ ζωγράφοι ἐργαζόμενοι κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Ἀκαδημιῶν περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ ἀναπαραγάγουν τὰς πινακογραφίας τῶν προγενεστέρων διδασκάλων τῆς ζωγραφικῆς καὶ δὲν ἐπούδαζον πλέον τὴν φύσιν, Ἡ Ἀκαδημία τῶν καλλιτεχνῶν, ἡ δραγανωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, κατεδίκαζε πᾶσαν τὴν πρωτότυπον τέχνην τοῦ ΙΙ' αἰῶνος.

νος καὶ ἀπεδέχετο μόνον τὴν κανονικὴν ὁραιότητα, τὴν δποίαν ἐκάλουν **κλασικὴν ή ἀκαδημαϊκὴν**. Ἐσκέπτοντο οὕτω νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην.

Ο διασημοτέρος ζωγράφος τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ Δαυΐδ, ἔγινεν ὁ πρῶτος ζωγράφος τοῦ Ναπολέοντος. Ο αὐτοκράτωρ παρήγειλεν εἰς αὐτὸν πινακογραφίας παριστώσας τὰς μεγαλειτέρας τελετὰς τῆς βασιλείας του. Η πινακογραφία ἦταν παριστώσα τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα στέψιν τοῦ Ναπολέοντος παρέμεινε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Δαυΐδ. Ο Δαυΐδ ἐζωγράφει κατ' ἔξοχὴν ἴστορικὰς εἰκόνας, μία δ' ἔξι αὐτῶν εἶνε καὶ ὁ **Δεωνίδας ἐν Θεομοπύλαις**. Σχεδὸν ὅλοι οἱ περίφημοι ζωγράφοι τῆς ἐποχῆς ἔκείνης ὑπῆρχαν μαθηταὶ τοῦ Δαυΐδ.

Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως τὸ φιλόμουσον κοινὸν κατέστη πολυπληθέστερον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ζωγράφων ηὔξηθη. Η κλίσις τῶν ζωγράφων ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν. Οἱ νέοι ζωγράφοι συνεδέθησαν μὲ τοὺς ὁρμαντικοὺς φιλολόγους καὶ ἐκάλουν καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς **ὁρμαντικούς**. Οἱ ὁρμαντικοὶ ζωγράφοι ἥρχισαν τότε ν^ο ἀντιτάσσωνται πρὸς τὴν παραδοσιν τῆς Ἀκαδημίας. Ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ **Δελακροάδ** (Délacroix), ὅστις ὡνόμαζεν ἑαυτὸν **χρωματογράφον** καὶ ὅστις διεκήρυξεν ὅτι θέλει νὰ ζωγραφήσῃ ὀλόκληρον τὴν ζωήν. Ἐμέμφετο τοὺς κλασσικοὺς ὅτι παρημέλουν τὸν χρωματισμὸν καὶ περιωρίζοντο νὰ παριστοῦν ἀκριβῶς διὰ γραμμῶν τὴν μορφήν. Η πρώτη εἰκὼν αὐτοῦ, ἡ **λέμβος τοῦ Δάντου**, παρίστα τὸν Δάντην καὶ τὸν Βιργίλιον διαπερῶντας τὸν Ἀχέροντα ποταμὸν ἐπὶ μιᾶς λέμβου περιστοιχομένης ὑπὸ κολασμένων. Δευτέρα εἰκὼν τοῦ Δελακροὰδ ἦτο ἡ παριστῶσα τὰς **σφαγὰς τῆς Χίου**.

Τότε ἐπανῆλθεν ἔξι Ἰταλίας εἰς Γάλλος ζωγράφος, ὁ **Ιγγρές**, (Ingré), διάσημος ἥδη διὸ τῶν προσωπογραφῶν του. Ο **Ιγγρές** ἤνοιξεν ἐργοστάσιον καὶ ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς του νὰ ἐκτιμοῦν τὴν κλασικὴν τέχνην καὶ νὰ περιφρονοῦν τοὺς ὁρμαντικούς. Τῷ 1827 ἔξε-θηκε τὴν **Ἀποθέωσιν τοῦ Όμηρου**, εἰς τὴν δποίαν εἶχε συγκεντρώσει ὅλους τοὺς μεγάλους ἀνδρας πάσης ἐποχῆς ἐκτὸς τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἐτύγχανε τῆς ἔξαιρετικῆς εὐνοίας ἐκ μέρους τῶν ὁρμαντικῶν, δηλαδὴ τοῦ Σαίεπη. Ο ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν **χρωματογράφων** (coloristes), καὶ τῶν **σχεδιαγράφων** (dessinateurs) ἔξηκολούθησεν ἐπὶ μακρόν.

β') **Η γλυπτική**. — Η γαλλικὴ γλυπτικὴ πολὺ περισσότερον ἦταν ζωγραφικὴ διηυθύνετο ὑπὸ τῆς κλίσεως τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας, διότι οἱ γλύπται ἐλάμβανον παραγγελίας μόνον ἀπὸ τὰς ἐπισήμους ἀρχὰς καὶ ἀπὸ μεγάλα τινὰ πρόσωπα.

‘Η χαρίεσσα γλυπτικὴ τοῦ ΙΗ’ αἰῶνος δὲν εἶνε πλέον τοῦ συρμοῦ. Ἀπήτουν παρὰ τοῦ γλύπτου νὰ παραστήσῃ πάντοτε ἔνα τύπον ἵδεώδους καλλονῆς, μιμούμενος ἐφ’ ὅσον ἦτο δυνατὸν τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Ὅταν ἡθέλησαν νὰ κατασκευάσουν τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῶν στρατηγῶν του, συνεξήτησαν ἄν ἐπρεπε νὰ τοὺς παραστήσουν ἐν στολῇ στρατηγοῦ ἢ γυμνοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἔκριναν δὲ ὅτι τὸ γυμνὸν θὰ ἦτο μᾶλλον ἡρωϊκόν.

Ἡ Ῥώμη ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς τέχνης. Οἱ γλύπται ὅλων τῶν χωρῶν μετέβαινον εἰς Ῥώμην διὰ νὰ τελειοποιήθοιν μελετῶντες τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων τῆς τέχνης. Ὁ μᾶλλον θαυμαζόμενος γλύπτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦτο ὁ Ἰταλὸς *Κανόβας*. Ὁ μᾶλλον δὲ ἐπιδέξιος ἐκ τῶν Γάλλων γλυπτῶν ἦτο ὁ *Πραντιέρος* (Pradier), ὅστις ἐπωνομάσθη «ὁ Γάλλος Κανόβας».

Βραδύτερον ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου γλύπται τινὲς ὁρμαντικοὶ ἀντὶ νὰ μιμήθοιν τοὺς ἀρχαίους ἀνδριάντας ἐπεξείδησαν νὰ παραστήσουν τὴν φύσιν, τὴν ὅποιαν ἥδυναντο νὰ παρατηθοῦν. Περίφημος γλύπτης ὑπῆρξεν ὁ Δαυΐδ *d’ Angers*. Οὗτος ἐποίησε προτομὰς τῶν συγχρόνων του συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὴν Ἐλλάδα ἐποίησε διὰ τὸν τάφον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὠραῖον ἀγαλμα, τὸ διοικον τώρα εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μουσεῖον τῆς ἐθνολογικῆς ἔταιρείας.

Αἱ ἐπιστῆμαι.—Καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἱ θετικαὶ ἐπετέλεσαν μεγάλας προόδους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ φυσικὴ προήχθη τὸν ΙΗ’ αἰῶνα κατὰ πολὺ ὑπὸ δύο μεγάλων ἐπιστημόνων Ἰταλῶν, τοῦ Γαλβάνη (εἴς οὐ) καὶ ὁ γαλβανισμὸς ἐν τῇ φυσικῇ) καὶ τοῦ Βόλτα, ὅστις ἐφεύρε τὴν φερώνυμον ἡλεκτρικὴν στήλην. Καὶ ὁ Γάλλος καθηγητὴς Ἀμπέρ (Ampère) κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἔκαμε πολλὰς ἀνακαλύψεις ἐν τῇ φυσικῇ: εὗρε τὰς ἀρχὰς τῆς ἡλεκτρικῆς τηλεγραφίας καὶ ἀνεκάλυψε τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς *ἡλεκτροδυναμικῆς*. Ὁ μηχανικὸς Φρεσνέλ (Fresnel) παρετήρησε τὰς περιπτώσεις, καθ’ ἃς δύο ἀκτῖνες φωτὸς συναντώμεναι παράγουν τὸ σκότος, καὶ ἔδωκε τὴν ἔξηγησιν, τὴν μέχρι σήμερον ἀποδεκτήν, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς εἶναι παλμοί. Οὕτω ἐθεμελιώθη ἡ *δύτική*. Ὁ Φρεσνέλ κατόπιν ἐφεύρε τοὺς φακούς, οἱ διοικον πολὺ μεγαλειτέραν δύναμιν εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν φάρων.

Ἡ χημεία θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γάλλου Λαβοΐζιε (Lavoisier) κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ’ αἰῶνος ὠργανώθη κατόπιν ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν χημικῶν. Ὁ Gay-Lussac, ὁ Chevreuil, καὶ ὁ Dumas ἔκαμαν πολλὰς ἀνακαλύψεις. Ἡ βοτανικὴ καὶ ἡ ζωολογία προήχθη-

σαν πολὺ διὰ τῶν διασήμων φυσιοδιφῶν **Λαμάρκη**, **Σαίντ-Ιλαίρ** καὶ **Κυβιέρου**. Ὁ Λαμάρκ (Lamark) ἐπενόησε νέαν μέθοδον ταξινομῆσεως τῶν φυτῶν, τὴν δοποίαν ἐκάλεσαν **ἀναλυτικήν**, ἔγραψε φυσικὴν ἴστορίαν τῶν ἀσπονδύλων καὶ φυσιολογικὴν ζῷολογίαν, δι’ ᾧ ἡς ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγίστων φυσιοδιφῶν τοῦ αἰῶνος καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ **δαρβινισμοῦ**. Ὁ Σαίντ-Ιλαίρ προήγαγε τὴν συγκριτικὴν ἀνατομίαν. Ὁ δὲ μέγας Κυβιέρος σπουδάζων τὸν σκελετοὺς τῶν ζῴων πρώτος ἀνήγαγεν εἰς ἐπιστήμην τὴν συγκριτικὴν ἀνατομίαν· ἔξετάζων ἔπειτα τὰ δοκτὰ λείφανα τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ ζῷολογικὸν μουσεῖον ἔχ τινων δστῶν κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ πλεῖστα ζῷα ἔξαφανισθέντα σῆμερον, οὕτω δὲ ἔγινεν ἰδουτῆς τῆς **παλαιοντολογίας**.

Ἡ ἐπιστήμη αὕτη τῆς παλαιοντολογίας ἀνέτρεψε τὴν ἱδέαν, τὴν δοποίαν εἰχον σχηματίσει περὶ τῆς συστάσεως τῆς γῆς. Συνεζήτουν ἡδη περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν στρωμάτων, τὰ δοποὶα σχηματίζουν τὸν φλοιὸν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ἀλλοι μέν, πρὸ πάντων οἱ Γεομανοί, ἐφόδουν διτὶ τὰ στρωμάτα παρήχθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἄλλοι δέ, δπως ὁ Γάλλος Βυφφὼν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, τὰ ἀπέδιδον εἰς τὸ κεντρικὸν πῦρ, τὸ δοποῖον παρήγαγε τὰ ὑφαίστεια. Ὁ Κυβιέρος ὑπέδειξε τὸ μέσον ν ἀναγνωρίζουν τὴν διαδοχικὴν τάξιν τῶν στρωμάτων ἔξετάζοντες τὰ ἀπολιθώματα τὰ ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενα, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ποια ἡδη ζῷων ἔζησαν ἐκεῖ. Ὁ Κυβιέρος ἔθεμελίωσεν οὕτω μίαν διαδοχὴν γεωλογικῶν ἐποχῶν. Τότε ἰδρύθη μία νέα ἐπιστήμη, ἡ **γεωλογία**.

Ἡ πολυμάθεια. — Ἡδη ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπῆρχον ἐν Εὐρώπῃ ἄνδρες πολυμαθεῖς, οἵ δοποῖοι κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ δημοσιεύσουν κείμενα γεγραμμένα εἰς τὴν ἐλληνικὴν, τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν γαλλικὴν γλῶσσαν. Συνέγραφον πραγματείας περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ παρελθόντος, ἄλλὰ δὲν ἐπεχείρουν νὰ γράψουν τὴν ὅλην ἴστορίαν ἐνδὲ τόπου ἦ μιᾶς ἐποχῆς. Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐγνώριζον μόνον τοὺς Ἔλληνας καὶ τοὺς Ρωμαίους· δὲν ἐγνώριζον δὲ σχεδὸν οὐδὲν περὶ τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν.

Τὸν 19ον αἰῶνα ἥρχισαν νὰ σπουδάζουν μεθοδικῶς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα παρατηροῦντες τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἔννοησουν τὰ ἴστορικὰ συμβάντα, τοὺς νόμους, τὰ καθεστῶτα, τὰς γλώσσας, τὰς τέχνας, τὴν φιλολογίαν, τὰς θρησκείας τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς. Ἡ πολυμάθεια οὕτω ἔλαβε τὴν μορφὴν μιᾶς ἐπιστήμης.

Ἡρχισαν ταῦτοχρόνως νὰ σπουδάζουν τὰς ἀρχαῖας κοινωνίας τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀνέρχωνται ὅσον τὸ δυνατὸν μακρότερον εἰς τὸ παρελθόν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυ-

πτον ἐν ἔτει 1798 ἔγινεν ἀφορμὴ εἰς τὸ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου μνημεῖα φέροντα ἐπιγραφὰς εἰς μίαν γραφὴν ἄγνωστον, τὴν δποίαν οἱ Ἑλληνες ὠνόμαζον **ἱερογλυφικήν**. Νεαρός τις καθηγητής, ὁ Champollion, ἐμελέτησε μετὰ πολλῆς προσοχῆς μίαν ἐπιγραφὴν Ἑλληνός τινος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου γεγραμμένην εἰς δύο γλώσσας τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν αἰγυπτιακὴν, καὶ κατώρθωσε νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα. Ἐκτοτε ἡδύ-
ναντο νὰ ἀναγινώσκουν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μνημείων καὶ τὰ ἐπὶ παπύρων
χειρόγραφα τῶν Αἰγυπτίων τὰ ἀνεοχόμενα μέχρι τοῦ τρισκυλιοστοῦ
ἔτους π. Χ. τοῦθ' ὅπερ ἐπέτρεψεν εἴται νὰ ἀνασυστήσουν δλόκληρον
τὴν ἴστορίαν τῆς Αἰγύπτου. Οὕτω ἥρχισεν ἡ **αἰγυπτιολογία**.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 ὁ Γάλλος Anquetil-Duperron
εἶχε μεταφέρει εἰς τὴν Γαλλίαν λείψανα τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῆς ἀρ-
χαίας περσικῆς θρησκείας, γεγραμμένα εἰς τὴν ἄγνωστον περσικὴν
γλῶσσαν, τὴν δποίαν ἐκάλουν **ζενδικήν**. Ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως δὲ τῶν
Ἀγγλων ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἥρχισαν ν' ἀναγινώσκουν τοὺς θρησκευτικοὺς
ῦμνους καὶ τὰ μεγάλα ἐπικὰ ποιήματα τὰ γεγραμμένα εἰς τὴν ἀρχαίαν
γλῶσσαν τῶν Ἰνδῶν, τὴν **σανσκριτικήν**. Ἡδυνήθησαν τότε νὰ
σπουδάσουν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν καὶ
Περσῶν. Συνέκριναν τὴν σανσκριτικὴν καὶ τὴν ζενδικὴν πρὸς τὰς
γλώσσας τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν Ἑλληνικήν, τὴν λατινικήν, τὰς
γερμανικάς, τὰς σλαυϊκάς καὶ τὰς κελτικάς γλώσσας, ἀνεκάλυψαν δὲ
ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ γλῶσσαι εἶχον τὴν αὐτὴν ἀρχὴν (origine) καὶ τὰς
ῶνόμασαν **ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας**. Ἀνεκάλυψαν ὡσαύτως ὅτι ἡ
ἐβραϊκὴ γλῶσσα, εἰς τὴν δποίαν εἶνε γεγραμμένα τὰ βιβλία τῆς Πα-
λαιᾶς Διαθήκης, ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν μὲ τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν φοι-
νικὴν γλῶσσαν. Τὰς γλώσσας αὗτᾶς ὠνόμασαν **σημιτικάς**. Οὕτω ἰδρύ-
θη ἡ **συγμριτικὴ γλωσσολογία**.

Γάλλοι μετέβησαν εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ μελετήσουν τὰ ἐρείπια
τῶν ἀνακτόρων τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας καὶ μετέφεραν
ἐπιγραφὰς εἰς πλείστας γλώσσας. Τινὲς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων
ἀπέδιδον τὸ αὐτὸ κείμενον εἰς τὴν ζενδικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς μίαν
ἄλλην γλῶσσαν ἄγνωστον. Τῇ βοηθείᾳ τῆς ζενδικῆς κατώρθωσαν νὰ
κατανοήσουν τὴν ἄγνωστον γραφήν, ἥτις ἦτο ἡ **ἀσσυριακή**.

Ο ἐν Μοσσούλῃ Γάλλος πρόξενος Botta ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς
εἰς τὸ μέρος, ὃπου ἄλλοτε ἔκειτο ἡ πόλις Νινευί. Ἀνεκάλυψε τὸ ἀνά-
κτορον βασιλέως τινὸς **Ἄσσουρίου** (1841). ἀνεκάλυψε κατόπιν ἄλλα
ἀνάκτορα. Εὗρον ἐν αὗτοῖς μέγαν ἀριθμὸν ἀγαλμάτων καὶ ἐπιγραφῶν

τῶν ἀρχαίων λαῶν Χαλδαίων, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Ὡχισαν δ' ἔπειτα ν^ο ἀναγινώσκουν τὰς ἀσσυριακὰς καὶ τὰς χαλδαϊκὰς ἐπιγραφὰς καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν ἴστορίαν τοῦ χαλδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους. Οὗτω ἐθεμελιώθη ἡ **ἀσσυριολογία**.

“**Ἡχισαν** νὰ μελετοῦν μεθόδικῶς τὰ λείφανα τῶν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καὶ ἀγαλμάτων τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ οὕτω παρήχθη ἡ **ἀρχαιολογία**.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ.—Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ

184. Η Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.—Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ἀδύνατος ἔνεκα τῆς παρὰ διαφόρων ἡγεμόνων ἐπιτευχθεῖσης ἀνεξαρτησίας καὶ ἔνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. “Ἐνεκα τούτου συνέστη ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ἡ «Γερμανικὴ δμοσπονδία», τῆς δποίας τὰ ἵσχυρότερα μέλη ἦσαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία. Αἱ ὑποθέσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ὅλην δμοσπονδίαν διεξήγοντο δι’ ἀντιπροσώπων, οἵτινες συνεκρότουν τὸ «δμοσπονδιακὸν συμβούλιον ἢ τὴν Διαιταν» ἐν Φραγκφούρτῃ. Ἄλλη ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, οἱ δὲ μᾶλλον φιλοπάτριδες τῶν Γερμανῶν ἐπόθουν Γερμανίαν ἡνωμένην, διότι μόνον ἡ ἔνωσις ἥδυνατο νὰ φέρῃ ἰσχύν. Πλὴν τούτου ὁ γερμανικὸς λαὸς ἔνθουσιῶν ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐκβάσει τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀγῶνος ἥλπιζεν ὅτι ἥθελον εἰσαχθῆ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας φιλελεύθεροι θεσμοί. Ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, δταν κατὰ τὸ 1813 ἔξήγειραν τοὺς λαούς των εἰς πόλεμον πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ναπολέοντείου ζυγοῦ, ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτοὺς φιλελευθέρους θεσμοὺς εὐθὺς ὡς ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των δὲν ἔξεπλήρωσαν τὰς ὑποσχέσεις των ἔνεκα τῆς Ιερᾶς συμμαχίας. Οὔτε ἡ Αὐστρία οὔτε ἡ Πρωσσία ἔδωκαν θεσμοὺς φιλελευθέρους. Μόνον μικρά τινα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας εἰσίγιαγον πολιτεύματα ἀνάλογα πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πρωγμάτων. “Ἐνεκα τούτου μεγάλη δυσαρέσκεια κατέλαβε τοὺς φιλελευθέρους Γερμανούς..

Κατ’ ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας οἱ ἄνδρες οἱ πολιτικοὶ καὶ ὅσοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀνεμιγγύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ λαοῦντες καὶ γράφοντες διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, εἰς φιλελευθέρους, τῶν δποίων οἱ σφοδρότεροι ὡς ζητοῦντες διζικὰς μεταρρυθμίσεις ἐκαλοῦντο διξισπάσται ἢ καὶ ἐπαναστατικοὶ ὡς θέλοντες δι’ ἐπαναστάσεως νὰ ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ των, καὶ εἰς **συντη-**

οητικούς, τῶν δποίων οἱ σφοδρότεροι ὀνομάζοντο ἀπολυταρχικοὶ ἢ ἀντιδραστικοὶ ὡς θέλοντες ἀπόλυτον δεσποτικὴν κυβέρνησιν καὶ ἀντιδρῶντες κατὰ πάσης φιλελευθέρας μεταβολῆς. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀγών διεξήχθη ἄνευ ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ διὰ λόγων καὶ συγγραμμάτων καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ διὸ εἰρηνικῶν διαδηλώσεων, τῶν δποίων κέντρα ἦσαν τὰ πανεπιστήμια. Οἱ φοιτηταὶ ἦσαν οἱ θερμότεροι δπαδοὶ τῶν νέων ἴδεων καὶ ὡς σκοπὸν τοῦ βίου των ἔθεωρουν τὴν ἔνωσιν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ὅλης πατρίδος.

Ἀπέναντι τῶν εἰρηνικῶν τούτων κινήμάτων αἱ κυβερνήσεις τῶν γερμανικῶν κρατῶν συνεκρότουν διασκέψεις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως. Τοιαῦται διασκέψεις ἔγιναν ἐν Κάρλοσβαδ καὶ ἐν Βιέννη τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ διαβοήτου Αὐστριακοῦ ἀρχικαγγελαρίου Μέττερνιχ, τοῦ στραγγαλιστοῦ αὐτοῦ πάσης λαϊκῆς ἐλευθερίας ἀπεφασίσθη δὲ ἐν αὐταῖς δι περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἡ βιαία κατάπνιξις παντὸς δημαγωγικοῦ κινήματος, ἡ αὐστηρὰ ἐπιτήρησις τῶν πανεπιστημίων καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φραγκούρτῃ Διαίτης.

Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἡ ἐν Παρισίοις Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις, ἥτις ἐπέδρασεν ὅχι διλύγον εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Σαξονίας, τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῆς Ἐσσοῦς ἐξηναγκάσθησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὰς χώρας των συνταγματικὰ πόλιτεύματα. Μεγαλειτέραν δὲ καὶ σφοδροτέραν κίνησιν ἐπέφερεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ Φεβρουαριανὴ τῶν Γάλλων ἐπανάστασις.. Ἐξ ἔλων τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, ἀνεῦ τῆς ἀδείας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων οὕτε τῆς Διαίτης τῆς ὁμοσπονδίας, συνῆλθον ἐν Φραγκούτῃ ἀντιπρόσωποι καὶ συνεκρότησαν ἔθνικὸν κοινοβούλιον. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο κηρύξεαν ἔαυτὸ «κυρίαρχον ἔθνικὴν συνέλευσιν» τῆς ὅλης Γερμανίας διέλυσε τὴν Δίαιταν τῆς ὁμοσπονδίας, συνέταξε κοινὸν πολίτευμα διὸ ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς, καὶ προεφερε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ηρωσίας Φρειδερίκον Γουλιέλλιμον Δ'. Ἄλλ' οὗτος θεωρῶν τὴν συνέλευσιν ἐπαναστατικὴν καὶ φοβούμενος περιπλοκὰς πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἡρόνθη ν' ἀποδεχθῇ τὸ προσφερόμενον στέμμα. Οὕτω ἐματαιώθη τὸ ἔργον τῆς συνέλευσεως καὶ διελύθη αὕτη.

Οὐδεμία λοιπὸν μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν ὁγανισμὸν τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐν τοίτοις τὰ ἴδιαίτερα γερμανικὰ

κράτη υπέκυψαν· εἰς τὸ δεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰσήγαγον πολιτεύματα μᾶλλον φιλελεύθερα. Αὐτὴ η Πρωσσία τῷ 1848 μετὰ μικρὰν ἀλλ᾽ αἵματηραν ἐπανάστασιν εἰσήγαγε φιλελεύθερον πολίτευμα. Γό τοι αὐτὸδ ἔγινε καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν κατόπιν αἵματηρας ἐπαναστάσεως. Ή ἐπανάστασις αὕτη ἐπέφερε τὴν πτῶσιν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ ἔως τότε παντοδυνάμου πρωθυπουργοῦ καὶ ἀρχικαγκελλαρίου Μέττερνικ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μέττερνικ ἐθεωρεῖτο ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιδροστικοῦ μοναρχικοῦ συστήματος καὶ διὸ ἐκ τούτου ἐμισεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν φιλελευθέρων τῆς Εὐρώπης, η πτῶσις αὐτοῦ ἐθεωρήθη ὡς νίκη τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος. Οὐ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α' μὴ θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος φιλελευθέρους μεσμοὺς παρηγήθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Φραγκίσκος Ιωσήφ, ὃστις παρεχώρησεν εἰς τὸ κράτος του περιωρισμένον τι σύνταγμα.

185. **Ο αὐτορευστικὸς πόλεμος τοῦ 1848.** — **Ιδρυσις τοῦ βιορείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.** — Ή διὰ τῆς δημοσπονδίας ἐνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, ἐνῷ ὁ γερμανικὸς λαὸς ὡς *Μεγάλην Ιδέαν* εἶχε τὴν ἐνωσιν τῆς Γερμανίας εἰς ἐν ἰσχυρὸν γερμανικὸν κράτος. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1848 γενόμεναι πρὸς τοῦτο ἀπόπειραι ἀπέτυχον, ὡς εἴδομεν ἀπέδειξαν διμοσιότητα, ἵνα γίνη τοιαύτη ἐνωσις, ἔπρεπε ή μία τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, ἢ η Αὐστρία ἢ η Πρωσσία, νὰ ἔξελθῃ ἐκ τῆς γερμανικῆς δημοσπονδίας, ἢ δὲ δημοσπονδία νὰ διοργανωθῇ ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς ἑτέρας γερμανικῆς δυνάμεως, ἥτις θὰ ἔμενεν ἐν τῇ δημοσπονδίᾳ. Ή κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπήγτει ν' ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς δημοσπονδίας ἡ Αὐστρία καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἡ Πρωσσία· τὴν ἀπαίτησιν δὲ ταύτην τῆς κοινῆς γνώμης ἐπραγματοποίησε διὰ βιαίων μέσων ὁ ἀπὸ τοῦ 1862 πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας Βίσμαρκ, διπλωμάτης μεγαλοφυέστατος.

Εἰς τὴν Δανίαν ἀνῆκον τὰ δύο παρὰ τὸν ποταμὸν "Αλβιν δουκάτα" Ολστέϊνον καὶ Σέλβιγον· ἀλλ᾽ οἵ κάτοικοι τῶν δουκάτων τούτων ὅντες Γερμανοὶ ἀπεστρέφοντο τὴν Δανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπήγτει ν' ἀποσπασθοῦν τὰ δουκάτα ταῦτα ἀπὸ τῆς Δανίας. Ο Βίσμαρκ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Δανίας, ἢ δὲ Δανία ἡττηθεῖσα ἐν πολέμῳ τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὰς τὰ εἰρημένα δουκάτα. Ἀλλ' εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατοχῆς αὐτῶν περιῆλθον εἰς ἔριδας ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Γαστάιν (1865) ἀπεφασίσθη ν' ἀναλάβουν

προσωρινῶς ἡ μὲν Αὐστρία τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀλστεΐνου, ἡ δὲ Πρωστεία τὴν κυβέρνησιν τοῦ Σλεβίγου.

Ἄλλος ἡ συνθήκη τοῦ Γαστάϊν δὲν ἔξωμάλυνε τὴν μεταξὺ Πρωστείας καὶ Αὐστρίας διαφοράν. Οἱ Βίσμαρκ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωστείας Γουλιέλμος Α' ἐπεζήτουν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῷ

Εἰκ. 33.—Bismarck κατὰ μίαν πρωτογραφίαν τοῦ Lenbach (1870).

σκοπῷ νὰ ἐκβάλουν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γερμανικῆς διμοσπονδίας. Ή κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὅστε ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ Αὐστρία ἀπεδέχετο τὰ σχέδια τῆς Πρωστείας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Ὀλστεΐνου καὶ Σλεβίγου. Οταν δὲ ἡ Πρωστεία ἤξισε νὰ ἔχῃ διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὰ πρωτεῖα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ πόλεμος ἔξερράγη (1866). Ἐντεῦθεν ἀπασα ἡ Γερμανία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη, καὶ τὸ μὲν ἐν ἐτάχθη μετὰ τῆς Πρωστείας, τὸ δὲ ἄλλο μετὰ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπολέμησαν καὶ οἱ Ἰταλοὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Πρωστείας.

Καὶ οἱ μὲν Ἰταλοὶ ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ κατὰ ἔηρὰν παρὰ τὴν Κουστόζαν καὶ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Λίσσαν. Ἄλλοι οἱ Πρωσσοί τοσαύτας κατήγαγον νίκας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ μάλιστα τὴν περιώνυμον νίκην τῆς Σαδόβιας, ὅστε ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη «Πόλεμος τῶν ἐπτά ἑβδομάδων». Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πρωσσοί ὥδενον νικηταὶ κατὰ τῆς Βιέννης, διανομάτωροι τῆς Αὐστρίας ἐπεκαλέσθη τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος Γ'. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ναπολέοντος ἔγινεν ἀνακωχή, μενδ' ἦν ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν Πράγᾳ συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Πρωστείαν τὰ δουκάτα Ὀλστεΐνον καὶ Σλέβιγον καὶ ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν εἴκοσιν ἑκατομμύρια τολλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεκλείσθη δὲ ἐντελῶς τῆς γερμανικῆς διμοσπονδίας. Ωσαύτως ἡ Αὐστρία ἔδωκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν Ἐνετίαν, τὴν δοπίαν οὗτος παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ χαλαρὰ καὶ ἀσθενῶς ὀργαγωμένη γερμανικὴ διμοσπονδία διελύθη, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη διμοσπονδία τῶν βιορείων γερμανικῶν κρα-

τῶν ισχυρῶς ωργανωμένη ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἦτο στρατιωτικὸς ἡγεμὼν τῆς βορειογερμανικῆς ὅμοσπονδίας, ἢ δὲ Πρωσία διηγύθυνε τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν. Εἶχε δὲ ἢ ὅμοσπονδία κοινὸν πολίτευμα καὶ κοινὴν συνέλευσιν. Τὰ κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας ἔμενον ἐκτὸς τῆς ὅμοσπονδίας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνεδέοντο δι' ἰδιαιτέρων συνθηκῶν πρὸς τὴν Πρωσίαν καὶ πρὸς τὴν ὅμοσπονδίαν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἡτηθέντων κρατῶν τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου, τὸ μέγα δουκάτον τῆς Ἐσσης Κασσέλης καὶ τὸ δουκάτον τοῦ Νασσάου καὶ ἡ ἐλευθέρα πόλις Φραγκφούρτη προσετέθησαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πρωσίας.

186. Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.— Φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ αὐτοριπρωσσικοῦ πολέμου ἦτο διαδοχὴ τῆς Γαλλίας ἦτο νὰ μὴ ἐνωθῇ ἡ Γερμανία εἰς ἐν κράτος ισχυρόν, διότι ἡ ὑπαρξίας ἡνωμένης καὶ ισχυρᾶς Γερμανίας ἐθεωρεῖτο ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν ἡγεμονίαν, τὴν δποίαν ἀνέκαθεν ἐπεξήτουν οἱ ισχυροὶ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ τὴν διαίρεσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ πρόσκημα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν μικρῶν γερμανικῶν κρατῶν πρότερον μὲν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ὕστερον δὲ κατὰ τῆς Πρωσίας. Ἀλλ' ἡ αὔξησις τῆς Πρωσίας μετὰ τὸν αὐτοριπρωσσικὸν πόλεμον τοῦ 1866 διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν παρὰ τὸν Ἀλβιν δουκάτων καὶ τῶν κρατῶν τῶν διὰ τοῦ πολέμου καταλυθέντων καὶ ἡ ἐνωσις μεγάλου μέρους τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίᾳ τῆς Πρωσίας ἐθέωρήθη ὡς λίαν ἐπικίνδυνον πρᾶγμα εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι ἀνησύχησαν. Ἡ ζηλοτυπία τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐξηγέρθη καὶ διότις αὐτοῦ πρὸς ταπείνωσιν τῆς Πρωσίας ἦτο θερμότατος. Ἐπεξήτει λοιπὸν οὕτος ἀφορμὴν πολέμου. Καθίστατο δὲ ἄλλως εἰς τὸν Ναπολέοντα ἀναγκαῖος δικαστής τῆς Πρωσίας πόλεμος καὶ διὰ λόγους ἐσωτερικούς. Ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τῆς κατὰ τοῦ Μεξικοῦ ἐκστρατείας εἶχεν ἐλαττώσει κατὰ πολὺ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας του εἰς τὰ ὅμματα τῶν Γάλλων καὶ εἶχε καταρρίψει τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις κατέστη λίαν ισχυρὰ καὶ διότις τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐκλονεῖτο. Πρὸς στερέωσιν λοιπὸν τοῦ θρόνου δὲν ὑπῆρχεν ἄλλον μέσον παρὰ εἰς μέγας πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν.

Ἀπὸ τοῦ 1868 ἐχήρευσεν ἐν Ἰσπανίᾳ δι βασιλικὸς θρόνος, ἐκδιωχθείσης τῆς Βουρβωνικῆς δυναστείας δι' ἐπαναστάσεως. Ἐν ἔτει 1870

κατόπιν μυστικῶν διαπραγματεύσεων οἱ Ἰσπανοὶ προσέφεραν τὸ στέμμα τῆς χώρας των εἰς τὸν ὥκου τῶν Hohenzolern πρίγκιπα Λεοπόλδον, συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ ὥκου τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων Γ' ἀπήγησε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ν̄ ἀποτρέψῃ τὸν Λεοπόλδον ν̄ ἀποδειχθῆ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας. Καὶ ὁ μὲν Γουλιέλμος Α' ἡρώηθη νὰ πράξῃ τοῦτο ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος αὐθόρυμητος ἀπέσυρε τὴν πρὸς ἀπόδοξὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος συγκατάθεσίν του, οὕτω δ̄ ἔξελιπε πᾶσα ἀφορμὴ πολέμου. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἥθελε πόλεμον καὶ ἔζητε ὅπωσδήποτε ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο. Ἡξίωσε λοιπὸν παρὰ τοῦ Γουλιέλμου νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ συναινέσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον μέλος τι τοῦ βασιλικοῦ ὥκου τῆς Πρωσσίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γουλιέλμος ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ὁ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἡλπίζεν ὁ Ναπολέων ὅτι ἡ νότιος Γερμανία ἥθελε συμπράξει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πρωσσίας. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς του αὗτη ἀπεδείχθη ματαία, διότι τοῦ πολέμου χαρακτηρισθέντος ὡς ἐθνικοῦ γερμανικοῦ ἀπασα ἡ Γερμανία πλὴν τῆς Αὐστρίας κατῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡνωμένη καὶ ἄριστα ἔξωπλισμένη.

Ο πόλεμος οὗτος διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Πρὸν παρέλθουν εἴκοσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τὴν ὑπεροτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου Α' διέβησαν τὰ σύνορα (2 Αὐγούστου 1870) καὶ ἐκ τοιῶν σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ μεγαλοφυοῦ στρατηγοῦ Μόλτκε, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Η ταχύτης αὗτη δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ λάβουν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ εἰσβάλλουν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα μέγας φόβος ὑπῆρχε γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἥχισε σειρὰ ἀναριθμήτων νικῶν τῶν Γερμανῶν. Οἱ Γάλλοι ὑποχωροῦντες ἐγκατελίμπανον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ τοῦτο συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ προελαύνουν ἀκαλύτως οἱ Γερμανοί. Όλόκληροι γαλλικοὶ στρατοὶ ἤχμαλωτίσθησαν. Αὐτὸς ὁ Ναπολέων, διστις εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν, περικυκλωθεὶς εἰς τὸ Σεδάν κατόπιν δεινῆς ἥττης παρεδόθη ἀδόξως εἰς τὸν βασιλέα Γουλιέλμον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἀπείρουν πλήθους πολεμεφόδιων (2 Σεπτεμβρίου). Οὕτω ἐν διαστήματι ἐνὸς μηνὸς συνετρίβη δλοτελῶς ἡ δύναμις τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐν τῇ ἐπάρσει των ἐθεώρουν τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν ως ἀπλοῦν περίπατον εἰς Βερολίνον. Τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ναπολέοντος Γ' κατέρρευσε. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἔξειράγη ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἥτις

ἀνέτρεψε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδρυσε τὴν δημοκρατίαν, συνέστη δὲ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις κληθεῖσα «Κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης», ἐκ τοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τρουσσύ, τοῦ Ἰουλίου Φάβρου καὶ τοῦ νεαροῦ Λέοντος Γαμβέττα.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδάν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων καὶ ἐποιιόρκησαν αὐτούς, ἐνῷ ἡ τρίτη στρατιὰ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν ισχυροτέρων φρουρίων Μέτς, Στρασβούργου καὶ πολλῶν ἄλλων. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις τοῦ Στρασβούργου (15 Σεπτεμβρίου) καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τραῦμα τῆς δημοκρατίας. Μετὰ ἔνα μῆνα ἀκριβῶς (15 Ὀκτωβρίου) ἐπεσε καὶ τὸ περιφημότατον πάντων τῶν φρουρίων Μέτς καὶ δὲν ἐν αὐτῷ πολιορκούμενος στρατάρχης Βαζαὶν παρεδόθη αἰχμάλωτος μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου εἰς ἑκατὸν ἔβδομήκοντα τρεῖς χιλιάδας. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μέτς παρεδόθησαν ταχέως καὶ τάλλα φρουρία καὶ οὕτω πᾶσαι αἱ ὅδοι αἱ ἄγουσαι πρὸς τοὺς Παρισίους ἡνοίχθησαν εἰς τοὺς Γερμανούς. Οἱ γερμανικοὶ στρατοὶ οἱ ἀπισχολούμενοι τέως εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐνῷ ἡ θέσις τῶν Γάλλων καθίστατο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν χαλεπὴ καὶ ἀπορος.

Ἄλλος ἡ νέα δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε ταχέως εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ ἀνίσου πολέμου. Ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως περιώνυμος ἥδη καταστὰς Γαμβέττας ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων δι' ἀεροστάτου καὶ μετέβη εἰς Tours. Ἐκεῖ διωργάνωσεν ἐπιτροπείαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ διηρύθυνεν αὐτὸς ὡς δικτάτωρ τὴν νέαν ταύτην κυβέρνησιν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε τὸ μεγαλεπίβολον σχέδιον νὰ ἔξεγειρῃ στρατιωτικῶς τὴν Γαλλίαν ἐπαναφέρων τὸ σύστημα τοῦ 1793, ὅπερ τοσοῦτον ἐθαυματούργησε κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Διὰ τῶν φλογερῶν του προκηρύξεων πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ διὰ τῆς ἀεικινησίας του πανταχοῦ τῆς ἐλευθέριας Γαλλίας προέτρεπε τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχρις ἐσχάτων ἀντίστασιν.

Eīn. 34.—Cambetta (1858—1882)

Πανταχόθεν συνέρρευσαν ἔνοπλα στίφη, διὰ τῶν ὅποίων κατηρτίσθησαν τρία μεγάλα στρατιωτικὰ σώματα ἐξ ἡμίσεος ἐκατομμυρίου ἀνδρῶν. Μάτην ὅμως ἡγωνίσθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Γαμβέττα νὰ σώσουν τὴν πρωτεύουσαν. Τὰ ἀσύντακτα καὶ ἀνοργάνωτα ἔκεινα στίφη διαφλεγόμενα ὑπὸ φιλοπατρίας συνῆψαν διαφόρους μάχας πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἐπέδειξαν ἐν αὐταῖς ἥρωϊσμόν, ἀλλ᾽ ἐν πάσαις ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν ἀριστα ὁργανωμένων Γερμανῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ ἥρχισαν νὰ βομβαρδίζουν τοὺς Παρισίους. Οἱ πολιορκούμενοι ἀποκαμόντες καὶ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἡναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Γενομένης ἀνακωχῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἔχθροὺς οἱ Παρισίοι μετὰ τῶν πέριξ φρουρίων καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς πολεμικοῦ ὑλικοῦ (Φεβρουαρίου 1871). Μετὰ τοῦτο συνεκλήθη ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων ἐν Βούδῳ, ἣτις ἔξελεξε τὸν Θιέρσον πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν νικητήν. Ὁ Θιέρσος συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην, ἣτις ἔγινεν δριστικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκούφορτης. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Γαλλία παρεκχώρησεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λοθαριγγίας ἡ Λωραίνης καὶ ὑπερχεώθη νὰ πληρώσῃ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, μέχρι δὲ τελείας πληρωμῆς αὐτῶν μέρος τοῦ γαλλικοῦ ἔδαφους θὰ κατείχετο ὑπὸ γερμανικῶν στρατευμάτων.

Διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἐπετεύχθη ἀκριβῶς ἔκεινο, ὅπερ ἦθελε νὰ ἐμποδίσῃ δ Ναπολέων Γ', ἣτοι ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ὅλης εἰς ἐν κράτος. Ἐνῷ ἔξηκολούθει ἡ πολιορκία τῶν Παρισίων, δ βασιλεὺς τῆς Ηρωσσίας Γουλιέλμος ἀνηγορεύθη διοικύμως ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων *Αὐτοκράτωρ* ἡ *Καΐσαρ* (Kaiser). Ἡ ἀναγόρευσις ἔγινεν ἐν Βερσαλλίαις ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τοῦ βασιλέως δηλαδὴ ἔκείνου, δστις, ὅπως κατόπιν δ Μέγας Ναπολέων, εἰχε ταπεινώσει τὰ μέγιστα τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὸ νέον πολίτευμα τοῦ γερμανικοῦ κράτους δ αὐτοκράτωρ ἦτο δ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ἔηράν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ κράτους, αὐτὸς δὲ ἀντερποσύπευτος τοῦτο εἰς ζητήματα διειθνῆ καὶ ἐπέβλεπεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῆς γερμανικῆς βουλῆς (Reichstag) ψηφιζομένων νόμων.

Ἡ Γερμανία μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον εἶχε καταστῆ ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης καὶ εἶχεν προσλάβει μεγά-

λην πολιτικὴν δύναμιν. Μέχρι τοῦ 1914 εὑρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας της, διότι ἐν τῇ παιδείᾳ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὠσαύτως, καὶ ἐν πάσῃ προόδῳ ἐπρωτοστάτει.

187. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰώνα. — α') **Τὰ γράμματα.** — Ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Γερμανίας ἀπὸ τῆς γαλλικῆς κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐτῇ πολὺ τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι :

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἥκμασεν δὲ ἔξι Ἐβραίων ἔλκων τὴν καταγωγὴν **Χάτινε**, δὲ μέγιστος λυρικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας μετὰ τὸν Γκαῖτε. Ὁ Χάτινε ἔξιώμοισε τὴν θρησκείαν του, ἀλλὰ τόσον πολὺ μετενόησε κατόπιν, ὡστε ἡ σθάνετο τύψιν συνειδήσεως, εἰς δλα δὲ τὰ ποιήματά του ἔκφραζει τὴν λύπην του διὰ τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς θρησκείας τῶν πατέρων του. Τὰ ποιήματά του εἶνε μεστὰ βαθείας μελαγχολίας. Ὁ **Χατζιγγ**, γνωστὸς ὑπὸ τῷ ψευδώνυμον **Βιλλεβάλδος**, ὑπῆρξε διακεκριμένος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς δραμάτων καὶ μυθιστορημάτων. Ὁ **Χάουπτμαν**, ὑπῆρξε περίφημος δραματικὸς ποιητὴς.

β') **Τέχναι.** — Ἐν τῇ μουσικῇ διεκρίθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα : Ὁ **Σοῦμπερτ**, περίφημος μουσουργός, ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ὅποιού τὰ ὕραιοτερα εἶνε αἱ **μελῳδίαι**. Ὁ **Μένδελσον**, μέγας μουσουργός διακριθεὶς ἰδίως ἐν τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ. Τὰ **χορεύα τῆς Ἀντιγόνης** καὶ τὸν **Οιδίποδος Τυράννου**, τὸ **"Ονειρον θεεινῆς νυκτός**, τὸ **"Ἀντρον τοῦ Φιγκάλ**, εἶνε ἔργα περίφημα. Ὁ **Σούμπιαν**, ὅστις συνέθεσεν μελῳδίας ἔξόχους, ἀλλὰ πολλάκις βραχείας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Ὁ μέγιστος ὅμως μουσουργὸς τοῦ 19ον αἰῶνος εἶνε δὲ **Βάγνερ**. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὁ Βάγνερ ἐδείκνυε τὴν μουσικὴν ἴδιοφυίαν του. Ἐν ἡλικίᾳ 12 ἑτῶν εἶχε μάθει ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ καὶ ἐν ἡλικίᾳ 17 ἑτῶν ἀγγλικὰ διὰ νὰ ἐννοῇ τὸν Σαΐξπηρ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ἄλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς συγγραφεῖς ἥγάπα τὸν **"Ομηρον** καὶ τὸν **Πλάττωνα**. Ὡς πρότυπον δὲ ἐν τῇ μουσικῇ παραγωγῇ εἶχε τὸν **Αἰσχύλον** καὶ τὸν **Σοφοκλῆ**. Ὁ Βάγνερ εἶνε μεγαλοφυῖα μοναδικὴ ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς μουσικῆς, εἶνε δὲ καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ μουσικοῦ δράματος. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὗτη τοῦ μεγαλοφυοῦ μουσουργοῦ ἔγινεν αἰτία διωγμῶν ἐκ μέρους τῶν μελομανῶν καὶ ὁ ἀκατάβλητος ποιητὴς ἥναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς **Παρισίους**, ὅπου ὅμως δὲν ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς. Ἡ ναγκάσθη πιεζόμενος ὑπὸ τῆς πείνης νὰ πωλήσῃ τὸν **Δόχεγκων** ἀντὶ 500 φράγκων. Βραδύτερον ἐκτιμηθεὶς ὑπὸ

τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου ἐπροστατεύθη ὑπὸ αὐτοῦ καὶ παρὸ δὲ τὰς ἀντιδράσεις τῶν θαυμαστῶν τῆς Ἱταλικῆς μουσικῆς αὐλικῶν ἐθριάμβευσεν. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βάγνερ τὰ ὡραιότερα εἶνε τὸ **Πλοῖον φάντασμα**, ὁ **Τανχάουξερ**, ἡ **Τετραλογία**, καὶ τὸ θαυμασιώτερον πάντων ὁ **Πάρσιφαλ**, τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ.

Εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ **Σάβοδ** (Γοδοφρεῖδος), περίφημος γλύπτης, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Σάβοδ**, μέγας ζωγράφος, ὁ **Στόρρ**, περίφημος ἐπίσης ζωγράφος.

γ') **Ἐπιστήμαι**. — Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ διεκρίθησαν ὁ **Βύχνερ**, ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος ὑλιστῆς, συγγραφεὺς τοῦ «Δύναμις καὶ ὕλη», τοῦ δποίου ἀξίωμα εἶνε «Οὐδεμία δύναμις ἀνευ ὕλης, οὐδεμία ὕλη ἀνευ δυνάμεως». — Ὁ **Χαῖκελ**, ὑλιστὴς φιλόσοφος, εἰς ἐκ τῶν διαπονιστώρων ὑπεραμυντῶν τῆς Δαρβινείου θεωρίας τῆς ἔξελιξεως. — Ὁ **Χάρτμαν**, ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος, συγγραφεὺς τῆς **Φιλοσοφίας τοῦ ἀσυνειδήτου**. — Ὁ **Νίτσε**, ὅστις ἔκαμε μέγαν κρότον μὲν τὰς φιλοσοφικὰς ἴδεας του περὶ ὑπερανθρώπου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Νίτσε ἦλαύνετο ὑπὸ ποιητικοῦ οἴστρου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκλήθη οὗτος **ποιητὴς φιλόσοφος**. Ἡτο διάπυρος θιασώτης τοῦ ἀοχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐλληνικῆς καλλιτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Ὁ Νίτσε ἦτο ὁ μόνος, ὅστις ἐνόησε ἀπ' ἀοχῆς τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον τοῦ Βάγνερ καὶ τὸ ἐλληνόληπτον τῆς μούσης του καὶ εἶπεν «Εἰς τὸν Βάγνερ ἥνοιχθη ἡ πύλη ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ ἀστρογεῖτον ὅρος τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, τὸ δποίον ἦτο ἀπροσπέλαστον εἰς τοὺς μέχρι τοῦτο καλλιτέχνας».

Καὶ εἰς τὰς θετικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ **Ἐρνεβεργ**, μέγας φυσικὸς ἐπιστήμων, ὁ **Βόγτ**, μέγας φυσικὸς καὶ ἀνθρωπολόγος, εἰς ἐκ τῶν θερμοτέρων διπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς ἔξελιξεως, ὁ **Βίρχωβ**, μέγας ἰατρός, ἰδρυτὴς τῆς κυτταρικῆς παθολογίας,

188. **Ἡ ἔνωσις τῆς Ἱταλίας**. — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ πράγματα τῆς Ἱταλίας διερρυθμίσθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ὡς ἔξῆς. Ἡ **Σαβοΐα** καὶ τὸ Πεδεμόντιον μετὰ τῆς Σαρδηνίας ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, εἰς αὐτὸ δὲ προσητήθη καὶ ἡ Γένονα. Ἡ **Λομβαρδία** καὶ ἡ **Ἐνετία** προσητήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ **Νεάπολις** καὶ ἡ **Σικελία** ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελῶν ὑπὸ τοὺς Βουρβώνους. Ἡ **Πάρμα** καὶ ἡ **Τοσκάνη** ἀπετέλεσαν ἵδιας ἡγεμονίας. Ἀνιδρύθη δὲ καὶ τὸ παπικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν **Ρώμην**.

Αλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης διαρρυθμίσεως ἔξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ φιλελευθέρα καὶ ἐθνικὴ γνώμη, ᾧτις ἥξουν ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Πάντα δύως τὰ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκραγέντα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν Νεαπόλει, ἐν Πεδεμοντίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος συσταθείσης Ἱερᾶς συμμαχίας. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἡδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὸ μῆσος τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς Ἑνικῆς κυριαρχίας, διὸ πόθος αὐτῶν πρὸς ἔνωσιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας δσημέραι κατέστη θερμότερος. Αἱ ἐλπίδες τῶν φιλοπατρίδων Ἰταλῶν ἐστραφησαν πρὸς τὸ μικρὸν βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, ὅπερ γινώσκεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα βασίλειον τοῦ Πεδεμοντίου. Οἱ βασιλεὺς αὐτοῦ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β' ὁσ ποτὸν τῆς βασιλείας του ἔταξε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ εἰργάσθη συντόνως πρὸς τοῦτο, ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυῖν Καβούρ, τὸν ὁποῖον τῷ 1852 προήγαγε εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα. Διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς τοῦ Καβούρ τὸ Πεδεμόντιον παρεσκευάσθη εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα κατὰ τῆς Αὐστρίας, καθ' ἣς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῷ 1859. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐπωτοστάτησε σθεναρῶς ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων Ναπολέων Γ'. Ἡ Αὐστρία ἡττηθεῖσα παρεχώρησεν εἰς τὸν Πεδεμόντιον τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλ' ἐκράτησε τὴν Ἐνετίαν. Τὸ ἔργον τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιτικῆς συνεπλήρωσαν μετ' ὀλίγον οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων Ἰταλικῶν χωρῶν, ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν ἐγχωρίων δυναστειῶν καὶ κηρύξαντες τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου (1860).

Αρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἔξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἥρως Γαροβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων τῇ βοηθείᾳ ἀγγλικῶν πλοίων εἰς Σικελίαν κατέλαβε τὸν Πάνορμον καὶ ἐτάχθη ὑπὸ αὐτῶν ὡς δικτάτωρα καὶ ἐλευθερωτὴν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τῆς νήσου. Ἐκεῖθεν ὁ Γαροβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὃπου πάλιν ἀκράτητος ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τὸν ὑπεδέχθη, ὀμαχητὶ δὲ προ-

Εἰκ. 35.—Garibaldi (1807—1882)

χωρῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, τὴν δύοίαν ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ δ τελευταῖος Βουρβῶνος Φραγκίσκος Α'. Οὕτω κατὰ τὸ 1860 ἦνώθη σύμπασα ἡ Ἰταλία ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Β', πλὴν τῆς Ἐνετίας, ἣτις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ τῆς Ῥώμης, ἣτις μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς ἀνήκεν εἰς τὸν Πάπαν, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν φρούρησιν τῶν Γάλλων. Τῷ 1861 δ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β' ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία μετασχοῦσα τοῦ μεταξὺ Πρωσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῷ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διά τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἐνετίαν. Τῷ δὲ 1870 πεσόντος τοῦ Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρωμας ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἥνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ο Πάπας ἐκλείσθη ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης, διότι κατέχει ἀκόμη πολιτικῶς.

189. Η Ῥωσία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα.—Κριμαϊκὸς πόλεμος.—Αἱ μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α'.—Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τὴν σύστασιν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας, δ Ἀλεξανδρος Α' ὡς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐξήτουν νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κτήσεις των ἐπὶ ζημιά τῆς Τουρκίας. Συμφώνως μὲ τὴν πολιτικὴν διατήκην τοῦ Μ. Πέτρου ἔτεινον πάντοτε πρὸς τὴν Κων(ι)πολιν, ἀλλ' ἡ εύρωπαὶ διπλωματία παρεμβαίνουσα ἀνεγαίτιζεν αὐτούς. Ἐπὶ τοῦ τσάρου Νικολάου Α', ὃς εἶδομεν, ἐξερράγη τῷ 1828 δωσιτουρκικὸς πόλεμος, ὅστις ἀπέληξεν εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Ἀδριανούπολεως (1829) καὶ ὅστις προσεπόρισεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἵκανὰ ὀφελήματα ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δρυνάβεως. Τῷ 1854 ἐξερράγη ἔτερος ὁ ωσποτούρκικὸς πόλεμος, δ καλούμενος *Κριμαϊκός*.

Αφορμὴν εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔδωκαν αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἔριδες τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων περὶ κατοχῆς διαιφόρων ἰερῶν προσκυνημάτων ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς πέριξ τόποις (Βηθλεὲμ καὶ Γεθσημανῆ). Αἱ ἔριδες αὗται ὑπῆρχον ἀπὸ αἰώνων. Καὶ οἱ μὲν Λατίνοι εἰς τὰς ἀξιώσεις των εἰχον πάντοτε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, οἱ δὲ Ὁρθόδοξοι ὑπερρήσπιζον μόνοι τὰ δικαιώματά των ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἔξουσίας, ἔως ὅτου ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ῥωσίας, ἣτις ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούνκ Καΐναρζη (1776) ἦσσον ἀποκλειστικὰ δικαιώματα προστασίας τῶν ἐν τῷ διθωμανικῷ κράτει Ὁρθοδόξων χριστιανῶν (ίδε σελ. 139). Ο ἀπὸ

τοῦ 1849 πρόεδρος τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας Λουδοβίκος Ναπολέων, δστις καὶ ἐν Ῥώμῃ ὑπεστήθησε τὸν Πάπαν, ἵνα ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κλῆρον, ἐπέτυχε τῷ 1851 παρὰ τῆς ὁδωμανικῆς κυβερνήσεως σπουδαίας παραχωρήσεις ὑπὲρ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καθολικῶν. Ἀλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ὡς προστάτης τῶν ὁρθοδόξων διεμαρτυρήθη διὰ τὰς πρὸς τοὺς καθολικοὺς παραχωρήσεις ταύτας καὶ ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Μετζίτ ἡναγκάσθη νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ.

Θέλων ὅμως ὁ Νικόλαος Α' νὰ τύχῃ περιφανεστέρας ἴκανοποιήσεως, πρὸς δὲ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν πρώτην διαγωγὴν τῆς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἥξισε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ὁρδοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἄλλας τινας προνομίας, αἴτινες καὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἐθεωρήθησαν ὡς κλονοῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ ὁδωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ ἐτῶν ὁ Νικόλαος Α' εἶχε προτείνει μυστικῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἡ Ἀγγλία ὑποπτεύουσα ὅτι ὁ Νικόλαος ἔζητει πρόφασιν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ περὶ Τουρκίας σχέδιά του, τὰ δποῖα αὐτὴν ἀπεδοκίμαζεν, ἥνῳθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἥδη (ἀπὸ τοῦ 1852) Ναπολέοντος καὶ ἀντέπραξε κατὰ τῶν ὁωσικῶν σχεδίων. Ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Μετζίτ ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου ἀπέρριψε τὰς ὁωσικὰς προτάσεις. Οὕτω ἔξεργάγη πόλεμος (1854), ὁωσικὸς δὲ στρατὸς εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὰς παραδοναβέίους ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν καὶ κατέλαβεν αὐτάς.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς συνετάχθη ἐκθύμως μετὰ τῆς Ῥωσίας. Διεκήκθη δὲ ὁ πόλεμος καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσία ἐπετέθη κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς Μολδοβλαχίας, τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἐνῷ δὲ ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ὁμέρος πασσᾶς ἥγωνίζετο ν̄ ἀποκρούσῃ τοὺς Ῥώσους παρὰ τὸν Δούναβιν, οὗτοι κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὴν Σινινῶπην. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπέστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἡνάγκασαν τὸν ὁωσικὸν στόλον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστούπολεως. Οἱ Ῥώσοι ἀπωθήσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς ὅχθης τοῦ Δουνάβεως κειμένης Σιλιστρίας. Ἀλλὰ νῦν καὶ ἡ Αὐστροία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία φοβουμένη αὐστριακὴν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν ὅπισθεν ἡναγκάσθη νὰ ἔκκενωσῃ τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας, ἡ δὲ Αὐστρία συναινέσει τῆς Τουρκίας κα-

τέλειβε τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἔκειθεν νέαν ἐκστρατείαν τῶν Ρώσων.

Ἡ ἔκκενωσις τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ ὁωσικοῦ στρατοῦ ἔδωκε νέαν δἰλως φάσιν εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ὁωσικὴ ἐκστρατεία ἐν Εὐρώπῃ ἀπέβαλε τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Ήταν κίνδυνος προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ Ἰηρὰν ἔξελιπεν. Ἐπίσης ἔξελιπε καὶ πᾶς κίνδυνός ἐπαναστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανικῶν λαῶν. Μόνον ἐν Ἑλλάδι ἥρχισε σπουδαίᾳ ἐθνικῇ ἔξεγερσις. Πράκτορες καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπως διοργανώσουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Καὶ οὕτε αἱ ἀπειλαὶ τῆς Τουρκίας οὕτε τὸ τελεσίγραφον οὕτε ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διπλωματικῶν σχέσεων ἡδυνήθησαν νὰ περιορίσουν τὸ ἔλληνικὸν κίνημα. Ὅταν δύμως ὁ γαλλικὸς καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, ἦναγκάσθη τότε ὁ βασιλεὺς Ὅθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα.

Ἡ θέσις τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Ἀντὶ νὰ ὑπερασπίζουν τὰς τουρκικὰς χώρας κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ὁωσικοῦ στρατοῦ ἔλαβον αὐτοὶ ἐπιθετικὴν θέσιν. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ τῆς Ἄγγλίας καὶ Γαλλίας μετὰ ἔξακισχιλίων Ὁθωμανῶν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον, ἥτις κατέστη ἀπὸ τοῦδε τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου· διὸ καὶ «Κριμαϊκὸς πόλεμος» ἐκλήθη. Ἀφοῦ δὲ οἱ σύμμαχοι, εἰς τοὺς δρούσους προσετέθη καὶ ἡ Σαρδηνία, ἐνίκησαν κατ’ ἐπανάληψιν τοὺς Ρώσους, προέβησαν ἐπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστούπολεως, ὅχυρωτάτου παραμαλασσίου φρουρίου, δπερ ἥτο τὸ κυριώτατον στήριγμα τῆς ὁωσικῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α' ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος Β'. Τέλος οἱ σύμμαχοι ἔγιναν κύριοι τῆς Σεβαστούπολεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμφότεραι τὰ διαμαχόμενα μέρη ἔξηντλήθησαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη τῷ 1856. Διὰ ταύτης ἀπεδόθησαν ἐκατέρωθεν τὰ καταληφθέντα μέρη, ὁ σουλτᾶνος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς ἰσοπολιτείαν, ὁ Εὔξεινος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ἀπαγορευθέντος τοῦ εἰσπλου παντὸς πολεμικοῦ πλοίου, ὁ διάπλους τοῦ Δουνάβεως ἀφέθη ἐλεύθερος, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδανία, εἰς τὰς δρούσας προσετέθη καὶ ἡ Βεσσαραβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδίτερον (1859) ἐνωθεῖσαι αὗται ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρωμανία. Τῶν ταπεινωτικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης ταύτης ἀπη-

λάγη ή Ρωσία τῷ 1871, δπότε ή Γαλλία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς ἦνωμένης Γερμανίας.

190. Αἱ μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Β'. — Διαιροῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὃς εἴπομεν, τὸν ἀποθανόντα τσάρον Νικόλαον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Β'. Διὰ τῆς βασιλείας δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ἀρχίζει διὰ τὸ ἀχανὲς ὁσικὸν κράτος νέα περίοδος ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως καὶ μεγάλων ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων. ¹ Τὸ πρόγραμμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Β' ὑπῆρχεν ἡ ἀναμόρφωσις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Καὶ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς σιδηροδρόμων, τῶν δποίων ἡ μεγάλη ἔλειψις ἔγινε λίαν αἰσθητὴ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. ² Επειτα ἀνεπτύχθη ἡ ἐμπορία διὰ συνομοιογήσεως ἐμπορικῶν συνθηκῶν πρὸς διάφορα κράτη. Εἰς τὰ θρησκευτικὰ ἐκηρύχθη ἡ ἀνεξιθησκεία. Κατηγόρηθη ἡ λογοχοΐσια, τοῦθ' ὅπερ ἐπέφερε τὴν πρόσοδον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν εἰς τὴν Ρωσίαν ἐλεύθερον εἶσοδον ἔνων συγγραμμάτων. Τὰ τῆς δικαιοσύνης ἐργαθμίσθησαν ἐπὶ τὰ βελτίω. ³ Άλλ' ἡ σπουδαιοτάτη ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', αὐτόχθονα μεγάλη κοινωνικὴ ἀναμόρφωσις, ὑπῆρχεν ἡ κατάργησις τῆς δουλοπαροικίας. Τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δουλοπαροίκων ἦτο ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἐν πολλοῖς καὶ ἐπικίνδυνον, διότι ἀνθίσταντο εἰς τοῦτο οἱ εὐγενεῖς (βοϊάροι), μὴ ἐννοοῦντες νὰ στερηθοῦν τῆς μεγίστης αὐτῶν λισχύος. ⁴ Άλλ' ὁ Ἀλέξανδρος Β' προέβη τολμηρῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. ⁵ Ινα δώσῃ αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀφιλοκερδείας, ἥλευθέρωσε πρῶτος αὐτὸς τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια τῶν δουλοπαροίκων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς τὰ καλλιεργούμενα ὑπὸ αὐτῶν κτήματα τοῦ στέμματος. Οἱ δοῦλοι τῶν εὐγενῶν (2 1)2 ἑκατομμύρια) ἥλευθεροῦντο καὶ ἔκαστος ἐλάμβανεν ἀπὸ τοῦ κυρίου του τμῆμα γῆς, τοῦ δποίου καὶ θίστατο ἰδιοκτήτης μετὰ δώδεκα ἔτη καταβάλλων τὸ τύμημα εἰς τὸν πρώην κύριον εἴτε διὰ χρημάτων εἴτε δι' ἐργασίας. ⁶ Οσοι δοῦλοι δὲν ἦσαν ἀγρόται, ἀλλὰ μετήρχοντο τέχνας ἢ οἰκιακᾶς ἐργασίας εἰς τὰς οἰκίας ἢ εἰς τὰ ἐργοστάσια τῶν κυρίων (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν 5,700,000), οὗτοι ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπηλλάσσοντο τῶν πρὸς τοὺς κυρίους των ὑποχρεώσεων.

¹ Η ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων ἐκτὸς τοῦ φιλανθρωπικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ χαρακτῆρος ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ σπουδαιώς εἰς τὴν μέλλουσαν ἡθικήν, κοινωνικήν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους.

191. Η Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. — Ο Τρανσβασιλιαὸς πόλεμος. —

Ο δέκατος ἔνατος αἰώνιον ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου. Ἐξωτερικῶς ἡ Ἀγγλία ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν· ἐσωτερικῶς δὲ ἐπέφερε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ ἴδεωδες κράτους μεγάλου καὶ ἀκμάζοντος ἐν πᾶσιν, ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς ναυτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ βιομηχανίᾳ, τῷ ἐμπορίῳ, τῷ πλούτῳ, τῇ συγκοινωνίᾳ, τοῖς νόμοις. Ἡ Ἀγγλία εἶνε ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ χώρα, τῆς δποίας τὸ ἔδαφος ἐστρωθῆ διὰ σιδηρῶν ὁδῶν τῷ 1830. Ἐκτοτε τὰ σιδηροδρομικὰ συμπλέγματα καὶ κατόπιν αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐπλήρωσαν μέχρι τοῦ 1856 τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας διὰ πολυπλόκων δικτύων. Τῷ 1851 τὸ μέγα νησιωτικὸν τοῦτο κράτος συνεδέθη πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον δι^τ ὑποβρυχίου τηλεγραφικῆς γραμμῆς, μετ^τ δὲ λίγα δὲ ἔτη συνεδέθη δι^τ διοίας γραμμῆς καὶ πρὸς τὴν Ἀμερικήν. Καὶ εἰς τῶν ἄλλων ἡπείρων τὰς βρετανικὰς κτήσεις κατὰ τὸν I^ο αἰῶνα συνέβησαν μεγάλαι μεταβολαὶ καὶ μεγάλη πρόοδος. Ἡ δουλεμπορία τῶν Μαύρων ἀπηγορεύθη ἐντελῶς καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία κατηργήθη εἰς δλας τὰς βρετανικὰς κτήσεις. Αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις τῆς Ἀγγλίας ἐξηπλώθησαν εὐρέως, ἰδίως εἰς τὴν Αὐστραλίαν, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικήν, καὶ πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἐλαβον συνταγματικὰ πολιτεύματα, τὰ δποία κατέστησαν αὐτὰς ἀνεξαρτήτους εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν ὑποθέσει.

Ἡ Ἀγγλία ἀνεμίχθη καὶ ἀναμιγγύεται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καὶ εἰς τὰ τῆς ὑφυλίου. Καὶ ἀπέσκε μὲν μεγάλων συγκρούσεων πρὸς τὰς ἡπειρωτικὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης πλὴν τοῦ Κοιμαϊκοῦ πολέμου^τ ἄλλ^τ ἵνα τελειοποιήσῃ τὸ ἐμπόριον ἐν ταῖς ἀποικίαις αὐτῆς, περιεπλάκη πολλάκις εἰς πολέμους μεμακρυσμένους. Πολλοὺς πολέμους διεξήγαγεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διὰ τῶν δποίων πολλαὶ χώραι προσηρτήθησαν εἰς τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ἀλλὰ τῷ 1857 ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἔνεκα τῆς στάσεως τῶν ίθαγενῶν στρατιωτῶν^τ ἄλλα μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως αὐτῆς ἡ κυβέρνησις τῶν Ἰνδιῶν ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς «Ἐταιρείας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» καὶ ἐδόθη δριστικῶς εἰς τὸ στέμμα. Ωσαύτως ἐπολέμησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τῆς Κίνας (ἴδ. σ. 262), τῆς Περσίας, τῆς Ἀβησσονίας καὶ τῶν Ἀσσαντῆ ἐν Ἀφρικῇ, διὰ τῶν πολέμων δὲ αὐτῶν ἡ Ἀγγλία ἐφθασεν εἰς τὸ μέγιστον ὑψος τῆς νησιωτικῆς δυνάμεως. Τῷ 1882 ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Αίγυπτον, τὴν δποίαν καὶ κατέχει τώρα καὶ εἰς εὐδαιμονίαν προάγει

αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ ἀγγλοαιγυπτισκοῦ στρατοῦ, τοῦ ὑπὸ Ἀγγλῶν διοικουμένου, κατελήφθη ὅλη σχεδὸν ἡ ἐνδοτέρῳ Ἀφρικῇ μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου καὶ διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεγαλουργίας βαίνει εἰς ἀποεράτωσιν ὁ παναφρικανικὸς σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρείας—Ἀκρωτηρίου Καλῆς Ἐλπίδος, θστις θὰ διασχίσῃ τὴν Ἀφρικὴν κατὰ μῆκος.

Τῷ 1899 ἡ Ἀγγλία περιεπλάκη εἰς πολυδαπανώτατον πόλεμον κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ δημοκρατιῶν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τῆς Ὁράγγης.

Ολλανδοὶ ἄποικοι, Μπόερς ἡ Βόρεος καλούμενοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ παρὰ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ἐν Ἀφρικῇ. Ἄλλος ὅταν τῷ 1814 κατέλαβον οἱ Ἀγγλοι τὴν χώραν ταύτην, οἱ Μπόερς ἀπεχώρησαν εἰς Νατάλην. Ἀφοῦ δὲ καὶ ταύτην κατέλαβον οἱ Ἀγγλοι τῷ 1840, οἱ Μπόερς διέβησαν τὸν ποταμὸν Βάαλ καὶ ἰδρυσαν πέραν αὐτοῦ δύο δημοκρατίας, τὴν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τὴν τῆς Ὁράγγης, δύο μασθείσας οὕτω ἐκ τῶν ποταμῶν Βάαλ καὶ Ὁράγγη, καὶ ἔξω ἐν σχετικῇ προόδῳ καὶ εὐημερίᾳ. Ἄλλος εἰς τὴν χώραν τῶν δύο τούτων δημοκρατιῶν καὶ μάλιστα εἰς τὸ Τράνσβααλ ὑπάρχουν πλουσιώτατα χρυσωρυχεῖα καὶ ἄλλα μεταλλεῖα. Τοῦτο ἐκέντησε τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν ἐγγὺς ἐν τῇ Νατάλῃ κατοικούντων Ἀγγλων. Ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμει νὰ κατακτήσῃ τὰς δύο ταύτας χρυσοφόρους δημοκρατίας, λαβοῦσα δὲ ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Μπόερς ἥρονοῦντο ἐπιμόνως νὰ παραχωρήσουν Ισοπολιτείαν εἰς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἐγκατεστημένους. Εὑρωπαίους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἀγγλους, ἐκήρυξαν καὶ αὐτῶν τὸν πόλεμον τῷ 1899.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Μπόερς ἐπέδειξαν ἀπαράμιλον ἀνδρείαν καὶ ἥρωϊσμόν. Καίπερ μαχόμενοι ἐλάχιστοι, περὶ τὰς 70,000, κατὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ παμμεγίστης δυνάμεως, ἐν τούτοις εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κτησίν Νατάλην καὶ ἐποιούρκησαν ἐπιτυχῶς τὴν Λαίδυσμιθ καὶ πολλαχοῦ κατερόπωσαν τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα. Ἄλλα μετὰ ἥρωϊκώτατον ἀγῶνα οἱ Μπόερς ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὑπερτέρου ἀφιθμοῦ καὶ ἀφοῦ οἱ Ἀγγλοι ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τράνσβααλ Πραιτωρίαν, ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν. Οὕτω ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἔξετάθη εἰς ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικήν.

192. **Ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία κατὰ τὸν ΙΖ', ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰώνα.**— Ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ, ὡς εἴδομεν, ἐπῆλθεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἀναγένησις τῶν γραμμάτων καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρόκχθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ ποιητικὰ (Σαιξηνοὶ) καὶ φιλοσοφικὰ (Βάκων) ἔργα ἀπαράμιλλα. Ἄλλα τὴν γόνιμον ἐκείνην ἐποχὴν διεδέχθη ἐπὶ τῶν Στούαρτ (Ιακώβου Α'

καὶ Καρόλου Α') περίοδος τελείας σχεδὸν στειρώσεως παραταθεῖσα μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στούπαρτ ἥσχισε πάλιν ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτὴν διέτρεψαν διάφοροι ποιηταί, τῶν ὅποιων ἔξοχώτερος ὑπῆρχεν ὁ *Μίλτων*. Τὸ διάπολον ποίημα τοῦ Μίλτωνος «Οἱ ἀπολεσθεῖς Παραδεισος» θεωρεῖται ὑπό τινων "Αγγλων κριτικῶν ἐφάμιλλον τῆς Αἰγαίαδος τοῦ Βιργιλίου.

"Αλλ' ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΗΗ' αἰῶνος ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία ἥσχισε νὰ μιμῆται τὰ ἀρχαῖα κλασικὰ πρότυπα κατὰ τὸ παραδειγμα τῶν ἐν Γαλλίᾳ μεγάλων ποιητῶν τοῦ ΙΖ αἰῶνος. Τὰ προϊόντα τῆς περιόδου ταύτης, διλγότερον ἵσως πρωτότυπα τῶν προηγηθέντων, διακρίνονται διὰ τὴν κλασσικήν των τελειότητα καὶ εὐδύνμιαν καὶ θεωροῦνται ἀντίστοιχα ποδὸς τὰ γαλλικὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ. Κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς κλασσικῆς ταύτης σχολῆς, τῆς ὅποιας ἡ ἀκμὴ παρετάθη καθ' ὅλον τὸν ΗΗ' αἰῶνα, θεωρεῖται ὁ *Άλεξανδρος Πώπ.* Οἱ Πώποι ὑπῆρχε διάσημος ποιητής. Διεκρίθη διὰ τὴν πρώτην ίδιοφυΐαν του καὶ ἐν ἡλικίᾳ δώδεκα ἔτῶν ἔγραψε κομψοὺς στίχους. Ἐκ τῶν ποιημάτων του θεωρεῖται ὡς ἀριστούργημα τὸ *«Δοκίμιον κριτικῆς»*. Ἐπίσης ἡ ὑπὸ αὐτοῦ γενομένη ἔμμετρος μετάφρασις τῆς *Ιλιάδος* θαυμάζεται διὰ τὴν καλλιέπειάν της. Ἐξοχοὶ ἐπίσης ποιηταί, σύγχρονοι τοῦ Πώπ., ὑπῆρχαν ὁ *Άδισσων*, δοτις ἐφημίσθη ὅχι μόνον διὰ τὰ ποιητικά του ἔργα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑμηθεῖσαν ὡς ἀλάνθιστον κριτικήν του δεξύτητα καὶ εὐδικρισίαν, ὁ *Σουΐφτ*, οὗτοις ἡ σάτυρα *«Ἄι περιηγήσεις τοῦ Γουλιβέρον»* κατέστη πολύκροτος, ὁ *Τούγκ*, τοῦ ὅποιον τὸ ἐλεγειακὸν ποίημα *«Ἄι νύκτες»* μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, καὶ ὁ *Θόσμων*, τοῦ ὅποιού τὸ περιγραφικὸν ποίημα *«Ἄι ἰδραι τοῦ ἔτοντος»* θεωρεῖται ἀξιον συγκρίσεως πρὸς τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου.

Οἱ τοῦ ΗΗ' αἰῶνος συγγραφεῖς δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δημοσιογράφους, ίστορικοὺς καὶ μυθιστοριογράφους.

"Ἐκ τῶν ίστορικῶν διακρίνεται ὁ πολὺς *Πίβων*, τοῦ ὅποιού ἡ *«Ιστορία τῆς παρακυῆς καὶ πτώσεως τοῦ ὁμαϊκοῦ κράτους»* θεωρεῖται ὡς θαῦμα πολυμαθείας καὶ πρότυπον ίστορικῆς ἐκθέσεως. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὸ μυθιστόρημα ὑψώθη εἰς τὴν ὑψηλὴν περιωπήν, τὴν ὅποιαν δὲν ἔπαινεν ἔκτοτε νὰ κατέχῃ. Δημοτικώτατον πρὸς πάντων κατέστη τὸ μυθιστόρημα τοῦ Δανιήλ Φόου *«Ἄι τύχαι τοῦ Ροβινσῶνος»*, τοῦ ὅποιού ἀπειράριθμοι ἔγιναν ἐκδόσεις καὶ εἰς πᾶσαν γλώσσαν μεταφράσεις.

"Οπως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἀγγλοις μετὰ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἔληξε καὶ ἡ περίοδος τῆς προσηλώσεως εἰς τὰς κλασικὰς παραδόσεις καὶ τῆς μιμήσεως τῶν προτύπων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν γαλλικῶν τοῦ αἰῶνος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ σύγχρονοι τοῦ Γκαΐτε καὶ τοῦ Σίλλερ Βάλτερ Σκώτ, Θωμᾶς Μώρ καὶ ἄλλοι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς εἰσηγηταὶ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ δωμαντισμοῦ.² Αντὶ τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ῥακίνα ἐνέκυπτον οὗτοι εἰς τὴν μελέτην τῶν προϊόντων τῆς δημοτικῆς μούσης ἢ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀπὸ εὐθείας παράγοντες οὕτω ἔργα μᾶλλον πρωτότυπα τῶν προγενεστέρων. Πλὴν τούτου ἐτέροποντο εἰς μελέτας περὶ τῶν σκοτεινῶν ἐποχῶν τῆς ἴστορίας, οὐδεὶς δὲ ὑπερέβαλε τὸν Βάλτερ Σκώτ εἰς τὴν ἀκριβῆ παράστασιν τῶν προγονικῶν ἥθων καὶ ἐθίμων, τὰ δὲ μινθιστορήματα αὐτοῦ εἶνε παγκοσμίου φήμης. Τὰ ἀγγλικὰ μινθιστορήματα εἶνε τὰ μόνα, ἀτινα δὲν σκοποῦν ἀπλῶς νὰ διασκεδάσουν τὸν ἀναγνώστην, ἀλλ᾽ ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ μεταδώσουν γνώσεις καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ νὰ διαπλάσουν τὴν ψυχήν.

Πάντας δῆμος τοὺς ποιητὰς τῆς περιόδου ταύτης ἐπεσκίασεν ἢ δόξα τοῦ λόρδου Βύρωνος, τοῦ ὁποίου ἡ πρωτοτυπία ἔγκειται μάλιστα εἰς τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ εἶνε ὁ δωμαντικώτερος ὅλων τῶν ἄλλων ποιητῶν κατὰ τὴν ἔκλογὴν τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὰ αἰσθήματα καὶ κατὰ τὰς ἰδέας, ἀπομένει ἐν τούτοις κλασσικὸς κατὰ τὸ ὄφος καὶ μαθητής, ὡς ἐκαυχᾶτο, τοῦ Πώπ, ἐκ τῶν ἀρχαίων δὲ ποιητῶν ἐθαυμάζε καὶ ἐμελέτα κατ' ἔξοχὴν τὸν Αἰσχύλον. Τοῦ μεγάλου Ἕλληνος τραγικοῦ ἢ ἐπίδρασις εἶνε καταφανῆς εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν βυρωνείων ἥρωών, ἐκ τῶν ὅποιών οἱ πλεῖστοι συγγενεύουν πρὸς τὸν Προμηθέα.³ Αριστούργημα τοῦ Βύρωνος ὅλως πρωτότυπον καὶ μὴ ἔχον ὅμοιον εἰς οὐδεμίαν φιλολογίαν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων κριτικῶν τὸ σατυρικὸν ποίημα Δὸν Ζουάν, εἰς τὸν ὅποιον δὲ Βύρων εὔρει τρόπον νὰ συνδυάσῃ τὸν ἡρωισμὸν μὲ τὴν πικροτάτην εἰρώνειαν καὶ ἐνίοτε μὲ τὴν ἀγοραίαν βωμολογίαν.

Μεγάλους ἴστορικους κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἔχει νὰ ἐπιδεῖη τὸν Γρότε καὶ τὸν Μίτφροδ, οἵτινες ἀμφότεροι συνέγραψαν ἀξίας λόγου ἴστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔμνουν, καὶ τὸν Μακάλεϋ, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἴστορία τῆς ἀγγλικῆς μεταπολιτεύσεως» εἶνε ἔργον κλασσικόν.

Τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἔζησε καὶ ὁ μέγιστος τῶν φυσιοδιφῶν τοῦ κόσμου, δο Κάρολος Δαρβίνος (Darwin), δστις εἶνε μία μεγάλη δόξα διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόλου. Τῷ 1859 δὲ Δαρβίνος ἐδημοσίευσε τὸ πολύρροτον σύγγραμμά του «Περὶ τῆς γενέσεως τῶν ἴστορία Εὑρωπαϊκή καὶ Ἑλληνική N. Βραχνοῦ

εἰδῶν» εἰς τὸ δρόποιον ἀναπτύσσει τὴν περίφημον θεωρίαν τῆς ἔξελί-
ξεως. Τὴν θεωρίαν ταύτην πρῶτος ἔξεφερεν διὰ Γάλλος φυσιοδίφης
Λαμπάκης (σ. 269), ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Δαρβίνου ἔξετέθη αὕτη ἐν τῷ ουνόλῳ
αὐτῆς λαβοῦσα βάσιν αἰτιολογικήν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ **Δαρβίνειος θεω-**
ρία καλεῖται. Κατὰ τὴν Δαρβίνειον θεωρίαν σύμπαντες οἱ ὁργανισμοί,
πάντα τὰ ζωϊκά καὶ πάντα τὰ φυτικά εἴδη, δσα ποτὲ ἔξησαν ἢ ζοῦν
ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς, παρήχθησαν ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἀρχεγόνου μορφῆς
ἢ ἐκ λίαν εναριθμων ἀρχεγόνων καὶ ἀπλουστάτων μορφῶν, ἐκ τῆς
ἀφετηρίας δὲ ταύτης ἔξειλίχθησαν διὰ βαθμιαίας ἀναπτύξεως. Κατὰ
ταῦτα καὶ διὰνθρωπος παρίσταται ὡς βαθμίς τις, ἢ ἀνωτάτη, τῆς ἐν
τῇ ἀλιώνιᾳ δημιουργίᾳ ἐναλλαγῆς τῶν μορφῶν τῶν ὁργανισμῶν.

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1833 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1912. — ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ — Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

193. "Η βασιλεία τοῦ" Θώανος ἐν "Ελλάδι μέχρι τοῦ 1843. Ο "Οθων
ἀποδεκθεὶς τὸ στέμμα ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον τῇ 18 Ἱανουαρίου
1833. Ο Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ δακρύων χαρᾶς ἐχαιρέτισε καὶ ὑπεδέχθη
τὸν βασιλέα του. Ἐπειδὴ δὲ δ "Οθων ἥτο. ἀνήλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τρι-
μελοῦς, ἀντιβασιλείας ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργ, σπουδαίου
οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουερ, ἔξοχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ
Ἐύδεκ. Η ἀντιβασιλεία ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ελλάδα μέχρι τῆς
ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως. Μετὰ τοῦ βασιλέως κατῆλθεν εἰς τὴν
Ελλάδα καὶ βαναρικὸς στρατός.

Ἐνθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἢ ἀντιβασιλεία προέβη εἰς
τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρεσε τὸ κράτος εἰς νομούς, ἐπαρ-
χίας καὶ δήμους. Ἀπένειμε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ προσεπάθησε νὰ
καταπαύῃ τὴν καταισχύνουσαν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ληστείαν. Συνέ-
στησε τακτικὰ δικαστήρια, διὰ τῶν δρόπων ἔξησφάλιζε τὴν ἰδιοκτη-
σίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν. Διερρύθμισε τὰ τῆς Ἐκ-
κλησίας, τῆς δρόπιας τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Τεράνην Σύνοδον.
Ἄλλα πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν
φατριῶν καὶ καταστολὴν τῆς ἀναρχίας ἀπήντησαν μέγιστα προσκόμ-
ματα καὶ ἐπέφεραν κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολιτευσιν, τῆς δρόπιας ἀρ-
χηγὸς ἔγινεν διὰ Κολοκοτρώνης. Τελευταία πρᾶξις τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο
ἡ μετάθεσις τῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας
(1 Ἱανουαρίου 1835), εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἡ δρόπια ἔνεκα τῶν μεγά-
λων αὐτῆς ἀνάμνησεων ἦτο ἡ καταλληλοτέρα δρως καταστῆ ἢ μητρό-
πολις τοῦ ἀνάγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τῇ 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὁθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, τῇ δὲ 10 Νοεμβρίου 1836 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν. Ἡ Ἀμαλία ὑπῆρξεν ἡγεμονὶς χορητοτάτη καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοσίου βίου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ δὲν ηὗτύχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδοχον.

Ο Ὁθων ἥγαπτησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα, τὴν νέαν πατρίδα του, καὶ ἀφέρωσεν δὲν τοι τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπισήμας καὶ ἴδρυσε τῷ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἄλλος ἐπειδὴ ἀπέκλινε πρὸς τὴν αὐταρχίαν, παρεσκεύασεν εἰς ἑαυτὸν ταραχώδη βασιλείαν. Εἰς τὰ αἴτια τῆς δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ βασιλέως προσετέθησαν πρῶτον τὸ μῆσος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Βαυαρῶν, οἵτινες κατεῖχον πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσις, δεύτερον ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῆς χώρας ἐνεκα τῆς μαστιζούσης αὐτὴν ληστείας, καὶ τρίτον ἡ ἀποτυχία τῶν ἐν Κορίτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπαναστάσεων, διὰ τὰς δοπίας ὁ λαὸς ἤτιατο τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν βασιλέα ώς μὴ ἐνεργοῦντας ὑπὲρ εὐδόκωσεως τῆς **Μεγάλης Ιδέας**. Πολὺ ἐδυσχέραινε τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν προστατίδων δυνάμεων εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἴδιως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἵτινες ἐμίσουν τὸν Ὁθωνα. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ κακῶς ἔχοντα ἀπεδίδοντο εἰς τὴν μοναρχικὴν κυβέρνησιν, ὁ λαὸς ἐγγέρθη κατ’ αὐτῆς. Τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Δημήτριον Καλλέργην κατέλαβε τὴν πλατείαν τῶν ἀνακτόρων καὶ δι’ ἐπιτροπείας ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως, δπως χορηγήσῃ εἰς τὸ ἔθνος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ο Ὁθων ἐδίστασε κατ’ ἀρχὰς θεωρῶν προώρους τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας διὰ λαὸν ἀπαίδευτον καὶ μὴ ἀποβαλόντα τὰς παλαιὰς αὐτοῦ ἔξεις. Ἄλλος ἐπὶ τέλους ἦναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν αἴτησιν καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Η ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐψήφισε μετὰ μακρὰς καὶ σφοδρὰς συζητήσεις τὸ σύνταγμα, τοῦ δποίου τὴν φύλαξιν ὥμοσεν ὁ Ὁθων (18 Μαρτίου 1844).

194. **Η ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862.** — Ο βασιλεὺς Γεώργιος Α'. — Τὸ σύνταγμα τὸ χορηγηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος δὲν μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Η γενικὴ κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρεσκεία ἐπετείνετο. Καὶ ἡ ἔννη προσέτι πολιτικὴ καὶ ἴδιως ἡ τῆς Ἀγγλίας προσεπάθει πάντοτε νὰ καθιστᾶ δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ Ὁθω-

νος. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἔξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημήτριος Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης, Θρασύβουλος Ζαΐμης καὶ ἄλλοι ὡς καταπατοῦντα τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ἔνεκα τούτου τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἔξερράγη ἐν Ναυπλίῳ ἐπανάστασις. Καὶ καεστάλη μὲν αὕτη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ᾽ οἱ ἐπαναστάται διασκορπισθέντες διενήργουν πανταχοῦ συνωμοσίας καὶ ἔξηράμιζον τὸν λαὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Τὸν Ὁκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ ποκίνησιν τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη ἔξερράγη νέα ἐπανάστασις ἐν Βονίτσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Γρίβα. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τάχιστα διεδόθη εἰς Μεσολόγγιον, Πάτρας καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὁκτωβρίου. Ἐν τῷ στρατῷ τοῦ πυροβολικοῦ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου Δεληγιώργη λαϊκὸν ψήφισμα περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ὅθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας ὡς βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ συγκλήσεως λαϊκῆς συνελεύσεως. Συνέστη δὲ τριμελὴς κυβέρνησις ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Βενιζέλου Ρούφου. Οὗτος ἡ βασιλεία τοῦ Ὅθωνος μετὰ τριακονταετίαν πολυτάραχον κατελύθη.

Ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ὅθων διακόφας τὴν περιοδείαν, τὴν δύοιν εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῇ 11 Ὁκτωβρίου. Ἄλλος ἵδων τὰ πλήθη ἴσταμενα ἀπειλητικὰ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Πειραιῶς πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀποβιβάσεως αὐτοῦ, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου «Σκύλλας» καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον χωρὶς ν' ἀποπειραθῆ ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον, ἵνα μὴ γίνη παραίτιος αἵματοχυσίας.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὅθωνος ἦτο τὸ δεύτερον θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου. Οἱ Ὅθων κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὡς διηνεκὲς μέλημά του εἶχε τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μετὰ τὴν ἔξωσίν του δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου του (15 Ιουλίου 1867). Προτοῦ νὰ ἔκπνευσῃ παρήγγειλε νὰ ἐνταφιασθῇ φορῶν τὴν ἐλληνικὴν ἐνδυμασίαν, ἔξεπνευσε δὲ προφέρων τὸ δόνομα τῆς Ἑλλάδος.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὅθωνος συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν ἰσχύι σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμὸν τῆς γερουσίας καὶ ἔξελεξε τὴν 18ην Μαρτίου 1863 βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Οἱ Γεώργιος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὁκτωβρίου 1863. Τὴν ἐπιοῦσαν ὅμοσας τὸν νεομισμένον ὄρκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνέλαβε τὰ ἡνία τοῦ

κράτους ύπό περιστάσεις πολὺ εὐνοϊκώτερας ἢ δὲ Ὁθων καὶ μετὰ τῆς ἐπισήμου ἐπαγγελίας διὰ θάνατον λαὸν καὶ θάνατον τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. Τῷ 1866 δὲ Γεωργίος ἐνυμφεύθη τὴν Ρωσία πριγκίπισσαν Ὀλγαν.

195.—Ἡ μεγάλη Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.— Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν ἔτει 1858 ἐξηναγκάσθη ύπό τῶν Κρητῶν νὰ πάραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς προνόμια τινὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν οἱ Κρήτες δπλα. Ἄλλος ἐπειδὴ οἱ κατόπιν διοικηταὶ τῆς νήσου παρεβίαζον τὰ μικρὰ ταῦτα προνόμια, ἡ Κρήτη διετέλει ἐν ἐπαναστατικῷ δργασμῷ ἔως ὅτου τῷ 1866 ἐξερράγη μεγάλη ἐπανάστασις καὶ οἱ Κρήτες ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Κρητῶν ἐξήγειρεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὰς θερμοτάτας συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων, παμπληθεῖς δὲ συνέρρεον εἰς τὴν Κρήτην οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀθελονταί. Οἱ ἐπαναστάται διήρεσαν τὴν νήσον εἰς τρεῖς στρατιωτικὰς διοικήσεις, τὴν δυτικήν, τῆς δποίας ἡγεῖτο δὲ Ἱωάννης Ζυμβρακάκης, Κρήτης ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὴν κεντρικήν, ἥτις εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Πάνον Κορωναῖον, Ἐλληνα συνταγματάρχην, καὶ τὴν ἀνατολικήν, τῆς δποίας τὴν ἀρχηγίαν εἶχεν δὲ Κρήτης δπλαοχηγὸς Κόρακας.

Εἰς τὴν Κρήτην εἶχον συγκεντρωθῆναι ύπερ τὰς 50,000 τουρκικοῦ καὶ αἰγαπτιακοῦ στρατοῦ, πολυάριθμα δὲ τουρκικὰ σκάφη εἶχον περιέχοσει τὴν νήσον. Καὶ δμως τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον **Πανελλήνιον** ἐπανειλημμένως καὶ ἀφόβως διέσχισε τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμὸν μεταφέρον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολεμεφόδια καὶ ἀθελοντάς.

Οἱ διοικητὴς τῆς νήσου Μουσταφᾶς πασσᾶς, Ἀλβανὸς αὐστηρὸς καὶ ἀνηλεῖς, κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς ύπό τὸν Ζυμβρακάκην ἐπανυστάτας καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν Σφακιανῶν ἥλθον εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Τούρκους περὶ συνθήκολογίας. Ἄλλος δὲ Κορωναῖος ἀνεπτέρωσε καὶ πάλιν τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν νησιωτῶν διὰ τῶν ἐπιτυχιῶν του εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου. Οἱ Κορωναῖοι εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ ἀρχηγεῖόν του ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρκαδίου, κτιρίῳ δχυρῷ πλησίον τῆς Ρεθύμνης, φρούρασκον δὲ αὐτῆς εἶχε διορίσει τὸν Ἐλληνα ἀξιωματικὸν Ἱωάννην Δημακόπουλον.

Ἡ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου ἦτο προωρισμένη νέα ἀποβῆτη ἡ σκηνὴ τοῦ ἡρωϊκωτάτου ἐκ τῶν δραμάτων τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὴν εἶχον καταφύγει πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδία. Κατὰ τὴν ἀποσίαν τοῦ Κορωναίου δὲ Μουσταφᾶς πασσᾶς μετὰ δώδεκα γχιάδων προσέβαλε τὴν **Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

ίεράν μονήν. Οἱ ἔντὸς τῆς μονῆς στρατιῶται καὶ μοναχοὶ ὑπερήσπισαν αὐτὴν γενναίως ἐπὶ δύο ἡμέρας.⁷ Οταν δὲ ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς ἐπρότεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθοῦν, μία κραυγὴ ἥκουσθη «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ Τούρκοι διέρρηξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς μονῆς καὶ εἰσώρησαν ἐντὸς αὐτῆς. Τότε ὁ ἡρωϊκὸς ἡγούμενος τῆς μονῆς Γαβριὴλ Μάνεσης, συμπαρισταμένου τοῦ ἐπίσης ἡρωϊκοῦ Δημακοπούλου, ἦναψε θρυαλλίδα εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Φοβερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ ὅταν ὁ καπνὸς διελύθη, δὲν ὑπῆρχον παρὰ ἕκατόμβαι πτωμάτων. Οἱ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν πολιορκουμένων κατεκρεουργήθησαν ἀκολούθως ὑπὸ τῶν μαινομένων Τούρκων.⁸ Άλλὰ καὶ τῶν Τούρκων ἡ φθορὰ ὑπῆρξε μεγίστη. Κατὰ τὴν ἔφοδον καὶ κατὰ τὴν ἔκρηξιν ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν πλείονες τῶν χιλίων, διπλάσιοι δὲ ἐτραυματίσθησαν.

Ἡ ἀνατίναξις τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου ἐκραταίωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς ὑπέστη κατόπιν δεινᾶς ἀπωλείας καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἥλαττάθη εἰς τὸ τρίτον. Ἡ Πύλη ἔστειλε τότε κατὰ τῶν Κρητῶν τὸν Ὁμέρο πασσᾶν, γηραιὸν ἄλλα μεστὸν ὑπεροφίας καὶ σκληρότητος. Ὁ Κορωναῖος ὅμως ἐν τινὶ χαράδρᾳ μετεῖν Ῥεθύμνης καὶ Ἡρακλείου παρ’ ὅλιγον νὰ καταστρέψῃ τὸν στρατὸν τοῦ Ὁμέρου. Ἐξ ἄλλου μέρους τὸ νέον καταδρομικόν Ἀρμάδιον, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη ἐκ τῆς πολυθρυλήτου μονῆς, ἡγοράσθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὅμοιεν, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Ἀναστασίου Κουρεντῆ ἐπεχείρει ἀλλεπαλλήλους τολμηροὺς πλόας εἰς Κρήτην καὶ ὅταν τέλος τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἦναγκάσθη νὰ τὸ πυρπολήσῃ, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, ἀντικατεστάθη τάχιστα δι⁹ ἄλλου πλοίου, τῆς Ἐνώσεως.¹⁰ Ὁ σουλτᾶνος, βλέπων ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς ἀπόπειραν συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας παρέσχεν ἀμνηστίαν καὶ ἔστειλε τὸν μέγαν βεζύρην Ἀλῆ πασσᾶν, ἵνα προβῇ εἰς νέαν διοργάνωσιν τῆς νήσου. Συνετάχθη καταστατικὸς χάρτης, διὰ τοῦ ὅποιου παρεχωροῦντο εἰς τοὺς Κρήτας ἀρκετὰ προνόμια. Ἄλλ¹¹ ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς νήσου ἀπέρριψε τὸν συνταχθέντα καταστατικὸν χάρτην καὶ ἀπεφάσισα τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Κορωναῖος ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ τοῦτον ἥκολούθησεν ὁ Ζυμβριακάκης.¹² Άλλὰ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1868 μετέβη εἰς Κρήτην μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ὁ γενναῖος Μανιάτης Λεωνίας Πετροπούλακης καὶ ἔδωκεν νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Πύλη ἀγονακτήσασα κατὰ τῆς Ἐλλάδος διὰ τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὅποιαν αὕτη παρεῖχε εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, διέκοψε τὰς

μετ' αὐτῆς διπλωματικὰς σχέσεις καὶ ἡ πείλησε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Τουρκίας τοὺς "Ελληνας ὑπηκόους, ὁ δὲ Χόβαρτ πασσᾶς, "Αγγλος ἐν τῇ τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐμφανισθεὶς πρὸ τῆς Σύρου ἡξίωσε παρὰ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς νὰ μεταχειρισθοῦν ὡς πειρατικὸν πλοῖον τὴν "Ἐνωσιν", ἥτις εἶχε καταφύγει εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου, ἀλλως θὰ προέβαινεν εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως συνελθοῦσα ἐν Βερολίνῳ εὐδωπαῖκή συνδιάσκεψις χάριν τῆς λύσεως τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς τὴν μὲν Τουρκίαν ἔπεισε ν' ἀναστείλῃ τὰ πρὸς ἔξωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων μέτρα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπέβαλεν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἐν αὐτῇ συγκρότησιν ἐνόπλων ὅμαδων, τὴν δὲ ἀτυχῆ μεγαλόνησον Κρήτην ὑπεχρέωσε νὰ ὑποκύψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀρκουμένη εἰς τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια. Τὰ προνόμια ταῦτα ἥσαν α') ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ἔμελλε νὰ συμπαρεδοεύηται ὑπὸ συμβουλίου συγκροτουμένου ἐκ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, β') ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία ἔμελλε νὰ διεξάγηται εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, τουρκικὴν καὶ ἐλληνικήν, γ') Γενικὴ συνέλευσις συνισταμένη ἐκ τεσσάρων ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν γερόντων» ἐκάστης τῶν 19 ἐπαρχιῶν καὶ τεσσάρων ἔξι ἑκάστης τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων, ἔμελλε νὰ συνέρχηται ἐν Χανίοις εἰς ἐνιαυσίαν σύνοδον οὐχὶ μακροτέρον τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν χάριν συζητήσεως μέτρων κοινῆς ὠφελείας.

196. Τὰ βακλανικὰ κράτη Ρωμανία, Σερβία, Μαυροβούνιον καὶ Βουλγαρία.— α') Ρωμᾶνοι. — Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαΐα ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος περιῆλθον ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο δὲ ὑπὸ ἐγχωρίων ἡγεμόνων, οἵτινες διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἐκαλοῦντο **βοεβόδαι** ή **δσποδάροι** Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1714, γενομένης ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν ἐκείνων, ὁ σουλτάνος ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δύο τούτων ἡγεμονιῶν εἰς Ἑλληνας ἡγεμόνας Φανάριώτας. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλληνικῆς ταύτης ἡγεμονίας τῷ 1821, τὰ τῶν ἡγεμόνων διετέλεσαν ἀπροσδιόριστα μέχρι τοῦ 1848, ὅτε κατελήφθησαν αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ ὁσπικοῦ στρατοῦ καὶ ὀφίσθη ἐν ἐκάστῃ ἔξι αὐτῶν νὰ ἄρῃ ἴδιος αἰρετὸς ἡγεμών. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856) αἱ δύο αὗται ἡγεμονίαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων καὶ μετὰ τρία ἔτη (1859) ἡνώθησαν εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ δυνομα **Ρωμανία**, ἔξελέχθη δὲ ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ ἐγχώριος Ἀλέξανδρος -Κούζας. Οὗτος διὰ τὸ τραχὺ καὶ δεσποτικὸν ἥμος του ἔγινε μισητὸς καὶ τῷ 1864 ἔξεδιωχθή, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἔξελέχθη ἡγεμὼν τῷ 1866 ὁ Κάρολος Α' ἐκ τοῦ πρωσσικοῦ οἴκου τοῦ Χοεν-

τερόλλεον. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ρωμανία, ἥτις τῷ 1878 ἀνεκηρύχθη εἰς βασίλειον, προήχθη ὑλικῶς καὶ εὐημερεῖ νῦν.

β') Σερβία. — Ἡ Σερβία ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχης (1389) περιῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ σερβικὸς λαὸς κατήντησεν ὡς ἀποτελεῖται μόνον ἐκ χωρικῶν, οἵτινες ἐκαλλιέργουν πρὸ πάντων τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὸν σῖτον καὶ ἔβοσκον τὰ πούμνια τῶν χοίρων εἰς τὰ μεγάλα βαλανοφόρα δάση. Οἱ Σέρβοι κυρίως εἰπεῖν ἦσαν δοῦλοι χριστιανοὶ ὑποκείμενοι εἰς μουσουλμάνους κυρίους. Τινὲς ἔξι αὐτῶν τῶν Σέρβων μετέβαινον καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν αὐτοτιακὸν στρατὸν καὶ ἐπανήχοντο εἰς τὸν τόπον των μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπαξιωματικοῦ. Οἱ ὑπαξιωματικοὶ οὗτοι καὶ οἱ ἔμποροι τῶν χοίρων ἦσαν οἱ ἄνθρωποι οἵ τε οὖν τὴν μεγαλειτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ σερβικοῦ λαοῦ.

Οἱ γενίτσαροι οἱ φρουροὶ εἰς τὰς πόλεις ἥσχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν καὶ νὰ φονεύουν τοὺς προύχοντας χριστιανοὺς παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πασσᾶ. Οἱ Σέρβοι καταφυγόντες εἰς τὰ δοῃ ἐπανεστάτησαν τῷ 1804 καὶ ἀνεκήρυξαν ἀρχηγὸν των ἕνα ἀρχαῖον ὑπαξιωματικὸν αὐτοτιακόν, ὃστις ἐπωνομάζετο Καραγεώργης ἢτοι μαῦρος Γεώργιος, καὶ ὃστις ἦτο γιγαντόσωμος, γενναῖος, μέθυσος, δρμητικὸς καὶ τελείως ἀναλαφράβητος. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι πολεμοῦν μόνον κατὰ τῶν γενιτσάρων. Ἀλλ᾽ ὅταν, ἀποχωρησάντων τῶν γενιτσάρων, διοικήθησαν τοὺς Σέρβους νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ ἐπαναστάται ἐζήτησαν μεταρρυθμίσεις, κατόπιν δὲ ἐστείλαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας.

Τότε ἥσχισεν δὲ πόλεμος μεταξὺ Σέρβων καὶ Τούρκων. Οἱ Σέρβοι ἀπέκρισαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ δὲ Καραγεώργης ἔγινε κύριος τῆς Σερβίας. Ἡ Ρωσία εὐρισκομένη εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτάνου ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Σέρβους τηλεβόλα καὶ χοήματα. Ἀλλ᾽ ἡ Ρωσία συνομιλογήσασα εἰδίνην πρὸς τοὺς Τούρκους τῷ 1812 ἐγκατέλειψε τοὺς Σέρβους. Τότε δὲ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν, δὲ δὲ Καραγεώργης κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Οἱ Τούρκοι ἐφώπλισαν τοὺς Σέρβους. Λέγεται δὲ ὅτι δὲ πασσᾶς τοῦ Βελιγραδίου ἀπηγγόνισεν 114 καὶ ἀνεσκολόπισεν 38 Σέρβους.

Η αὐτονομία τῆς Σερβίας. — Εἰς ἔμπορος χοίρων, ὀνόματι Μίλος Ὁβρένοβιτς, κατέφυγεν εἰς τὰ δάση καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν φυγάδων καὶ ἔξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ πολέμου συνωμολόγησαν εἰδίνην πρὸς τὸν Μίλον Ὁβρένοβιτς καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχηγὸν τῶν

Σέρβων. Τὸν Καραγεώργην ἐπανελθόντα διέταξεν ὁ Μίλος καὶ τὸν ἐδοκιμόνησαν. Κατόπιν ὁ Μίλος ἐπέτυχε παρὰ τοῦ σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ «*ἡγεμόνος τῶν Σέρβων*» (1820) καὶ βραδύτερον (1830) τὴν βοηθεία τοῦ τσάρου ἀνεγνωδίσθη *κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῶν Σέρβων* ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνῃ φόρον εἰς τὸν σουλτάνον. Οἱ Σέρβοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοκινθεοῦνται, νὰ ἐπιβάλλουν φόρους καὶ νὰ ἔχουν πολιτοφυλακήν. Μόνον ἐν Βελιγραδίῳ παρέμεινε τουρκικὴ φρουρά.

Ο Μίλος ἐγκαταστάθεις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐφέρετο δεσποτικῶς πρὸς τοὺς Σέρβους. Υπεχρέωντες τοὺς κατοίκους νὰ ἔρχωνται καὶ νὰ θερίζουν τὰ λειβάδια του, περιέφραττε τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια ἔβοσκον τὰ ποίμνια τῶν χοίρων του, οἰκειοποιεῖτο τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου τῶν χοίρων, καὶ εἰς ἄλλας αὐθαιρεσίας προεβαίνεν ἔνεκα τούτου προεκλήθη ἔξεγερσις τῶν Σέρβων καὶ ὁ Μίλος ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ παραιτηθῇ. Ο διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱός του ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Εἰς ἄλλος υἱός του ἐβασίλευσεν ἀνήλικος ὑπὸ ἀντιβασικείαν. Τέλος οἱ πολέμιοι τοῦ οἴκου τῶν Ὀβρένοβιτς ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἔξεδίωξαν τὸν ἀνήλικον Ὀβρένοβιτς καὶ συνεκάλεσαν συνέλευσιν, ἡ ὅποια ἔξελεεν ἡγεμόνα τὸν νεαρὸν Ἀλέξανδρον Καραγεώργεβιτς, ἔγνονον τοῦ Καραγεώργην.

Ο Ἀλέξανδρος Καραγεώργεβιτς ἐγκατεστάθη ἐν Βελιγραδίῳ, παρὰ τῇ τουρκικῇ φρουρῷ, καὶ ἦτο εὐπειθῆς εἰς τε τὸν σουλτάνον καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν. Οἱ ὑπήκοοί του τὸν ἐμέμφοντο ὅτι ἔνεδύετο κατὰ τοόπον τουρκικὸν καὶ ὅτι ὑπῆκουν εἰς τὸν αὐστριακὸν πρόξενον· ἐν τέλει τὸν ἡνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον πάλιν τὸν γέροντα Μίλον παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ σουλτάνου. Τὸν Μίλον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱός του Μιλᾶνος. Ο Μιλᾶνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τῷ 1876, ἀλλ᾽ ἡττήθη ὀλοσχερῶς. Ἐν τούτοις διὰ τῆς Βερολινέου συνθήκης ἡ Σερβία ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος, ἐπάνεγκεντος μάλιστα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς διὰ τῆς πρασθήκης τῆς καλουμένης παλαιᾶς Σερβίας, καὶ τῷ 1882 ἀνυψώθη εἰς βασίλειον. Τῷ 1885 συνεπείζει τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος, περὶ οὐ κατωτέρω, ἡ Σερβία ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ᾽ ἡττήθη ἐν Σλιβνίζη καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ ἐδαφικῆς κολοβώσεως ἡ προστασία τῆς Αὐστρίας.

Ο Μιλᾶνος διὰ τὰς ἀπρεπεῖς ἔριδας αὐτοῦ πρὸς τὴν σύζυγόν του Ναταλίαν γενόμενος μισητὸς ἡναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἀλέξανδρου τῷ 1888. Ἄλλ᾽ ὁ Ἀλέξανδρος κακῶς διοικήσας καὶ κα-

ταπατήσας τὸ σύνταγμα καὶ εἰς πολλὰ ὑποπεσών σφάλματα ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς βασιλίσσης Δράγους διὰ στρατιωτικῆς συνωμοσίας τῷ 1903. Τότε ἐκλήθη εἰς τὸν ψόφον ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Καραγεώργη Πέτρος Α', ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τῶν Ὀβρένοβίτζ.

Μαυροβούνιον.—Τὸ Μαυροβούνιον πάλαι ποτὲ ἀπετέλει μέρος τοῦ σερβικοῦ βασιλείου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἔγινεν ἡγεμονία ἀνεξάρτητος. Τῷ 1516 ὁ ἡγεμὼν Γεώργιος παρηγένθη ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Κετίγνης καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἔκτοτε διετέλουν ὑπὸ θεοκρατικὴν κυβέρνησιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν τουρκιῶν εἰσβολῶν οἱ Μαυροβούνιοι προστατεύομενοι ὑπὸ τῆς ὁρεινῆς φύσεως τῆς χώρας των ὑπερήσπισαν μετ' ἐπιτυχίας τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐν τούτοις ἡναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν πληρώνοντες εἰς τὸν σουλτανὸν κεφαλικὸν φόρον. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Μαυροβούνιοι ἥρχισαν ν̄ ἀμφισβητοῦν τὴν ὑπαρξίαν τῆς ὑποτελείας των εἰς τὸν σουλτανὸν. Τὸ δύμόδεον δὲ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ρωσίας ἀνέπτυξε σχέσεις, τὰς διοίας ἡ Ρωσία ἔγγνωριζε νὰ ἐκμεταλλεύηται, καὶ ἀπὸ τοῦ 1703 βλέπει τις τοὺς Μαυροβούνιούς ν̄ ἀρπάζουν τὰ ὅπλα, ὁσάκις ἡ Ρωσία ενδίσκετο εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Αἱ ὑποχρεώσεις τῆς ἀγαμίας ἥμποδισαν τὸν διοικητικὸν ἡγεμόνας νὰ ἴδρυσουν ἐν Μαυροβούνῳ μίαν δυναστείαν.³ Άλλὰ τῷ 1851 ὁ Δανῆλος Πέτροβίτζ κληθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ διαθήκης τοῦ θείου του παρηγένθη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἔγινε κοσμικὸς κληρονομικὸς ἡγεμών, μετέβη δὲ εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ ἔζήτησε τὴν ἐπικυρώσιν τοῦ ἡγεμονικοῦ τίτλου του. Τῷ 1876 οἱ Μαυροβούνιοι συνεμάχησαν μετὰ τῶν Σέρβων ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἔξηκολούμησαν δὲ καὶ μόνοι τὸν πόλεμον μετὰ τὴν ἡτταν τῶν Σέρβων, τῷ δὲ 1878 τὸ Βερολίνειον συνέδριον ἀνεκήψυξε τὸ Μαυροβούνιον ἀνεξάρτητον.

δ') Οἱ Βουλγαροί.—Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1388 κατάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μουράτ Α' ἡ Βουλγαρία μέχρι τῶν καθ'⁴ ἡμᾶς χρόνων ἐκνιβεροῦτο ὡς ἀπλῆ τουρκικὴ ἐπαρχία, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Βουλγάρων εἶχεν ἔξαλειφθῆ ἐκ τῆς ἴστορίας. Οἱ Βουλγαροί εἶχον ἀποβάλει τὴν συνείδησιν τῆς ἴδιας αὐτῶν ἐθνότητος, ὑφίσταντο δὲ μὲ ἀκραν ἀπάθειαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου.⁵ Άλλὰ μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον πράκτορες ἐκ Ρωσίας ἀποσταλέντες προσεπάθησαν παντοιοτρόπως ν̄ ἀφυπνίσουν τὸ ἑθνικὸν Βουλγαρικὸν αἴσθημα. Τότε ἐδημιουργήθη ἐκκλησιαστικὸν βουλγαρικὸν ζήτημα, ὅπερ τῇ ὑποστηρίζει τοῦ Ρωσίας κατέληξεν εἰς ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα. Οἱ Βουλγαροί δηλαδὴ ἦξισαν

νὰ ἔχουν ίδιαν Ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου. Διὰ τῆς ἴσχυρᾶς δὲ ὑποστηρίξεως τῆς Φωσίας κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους ὅστε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1870 νὰ ἐκδοθῇ σουλτανικὸν φιρμάνιον, δι’ οὗ ἴδούτε βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, εἰς τὴν δοπίαν τοῦ λοιποῦ ὑπήγοντο οἱ Βουλγαροὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀποσπάμενοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικού Πατριαρχείου. Τὸ φιρμάνιον ὧριζεν ὅτι ἀναφορὰ τῶν δύο τρίτων τῶν κατοίκων ἡδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ τὴν μεταφορὰν διαμερίσματος τίνος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Ἔκτοτε ἥρχισεν ὁξύτατος ἀνταγωνισμὸς ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, ὃς θὰ εἴπωμεν καὶ κατωτέρῳ, μεταξὺ πατριαρχικῶν καὶ ἔξαρχικῶν. Οἱ πατριαρχικοὶ ἀντεποροσώπευνον τὸν ἔλληνικὸν ἄγωνα, οἱ δὲ ἔξαρχικοὶ τὸν βουλγαρικόν.

Τῷ 1876, ὅτε οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἐπολέμουν κατὰ τῆς Τουρκίας, οἱ Βουλγαροὶ καθ’ ὑποκίνησιν τῶν πανσλαυστικῶν ἔταιροι τῶν ἡγειραν παρὰ τὸν Αἶμον ἐπανάστασιν, ἡ δοπία ἀπέληξεν εἰς σφαγὴν χιλιάδων γυναικοπαίδων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην αἰσθησιν καὶ συγκίνησιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡστε ἐδημιουργήθη βουλγαρικὸν ζήτημα, πρὸς λύσιν δὲ αὐτοῦ ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐδωπαϊκὴ συνδιάσκεψις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1876. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψεως δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπῆλθεν ὁ ὁωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ δοπίος, καθὼς βλέπομεν κατωτέρῳ, ἔσχεν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἴδρυσιν βουλγαρικῆς ἡγεμονίας.

197. Ὁ ῥωστοευρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877—1878.—Ἐπὶ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Β' ἔγινεν ὁ τελευταῖος ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος (1877—1878). Εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης, αἵτινες κατεπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ταύτας ὑπεστήριζον καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ἡ Πύλη προσεπάθησε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ σκληρῶν μέτρων ἀλλὰ τότε ἐπανεστάησαν καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ωσαύτως καὶ οἱ Βουλγαροὶ ἡγειραν ἐπανάστασιν καὶ ἐδημιούργησαν δι’ αὐτῆς ζήτημα βουλγαρικόν. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ πρὸς εἰόνυνεσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς προείπομεν, συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἄλλο ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν ἐδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψεως περὶ κρείττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Φωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατὰ τὴν γενομένην μετὰ τῆς Φωσίας συνθήκην ὁ ὁωσικὸς στρατὸς διέβη τὸν Δούναβιν, διὸ δὲ ἡγεμών τῆς Φωσίας ἐκήρυξεν

έαυτὸν βασιλέα ἀνεξάρτητον. Ὅποχωρούντων τῶν Τούρκων, οἱ Ῥῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατόπιν κατέλαβον τὰ ἐπὶ τοῦ Αἴμου στενά τῆς Σίπκας. Οἱ Ὀσμάν πασσᾶς προλαβὼν κατέλαβε τὴν Πλεύναν, ταύτην δὲ ἐπολιόρκησαν καὶ ἐκυρίευσαν οἱ Ῥῶσοι μετὰ πεντάμηνον γενναιοτάτην ἀντίστασιν τοῦ Ὀσμάν. Ἐπειτα ἐν μέσῳ δοιμετάτου χειμῶνος ὑπερβάντες τὸν Αἴμον οἱ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν κοινῇ ἐλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγουσαν. Ταῦτοχρόνως δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ καταρρώσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον πλήν ἀλλων μερῶν καὶ τὸ ὅρυζὸν ἐν Ἀρμενίᾳ Κάρος. Τότε καὶ δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἔξεργαγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Κορίτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ξητήσῃ ἀνακωχὴν παρὰ τῶν Ῥώσων, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἀγιον Στέφανον. Γενούμενης ἀνακωχῆς, διετάχθη ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὰς ἀναγκίας διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, διὸ ἡσοὶ Ῥῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν βαρυτάτους ὕρους ἢτοι τὴν ἀνογνώσιν τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας τῆς Ῥωμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, τὴν ἵδρυσιν μεγάλης βουλγαρικῆς ἡγεμονίας περιλαμβανούσης πλὴν αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν ἀπότισιν μεγάλης κομματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τὴν παραχώρησιν εἰς τοὺς Ῥώσους σπουδαιοτάτων χωρῶν ἐν Ἀσίᾳ.

Τὴν τεχατώδη ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καὶ Ἰδίως ἡ Ἀγγλία. Ὁθεν συνῆλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν αὐτῷ δὲ ἀντεπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὸ συνέδριον τοῦτο περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας, συνωμοιογήθη δὲ νέα εὐρωπαϊκὴ συνθήκη, ἡ Βερολείνιος καλούμενη. Διὰ ταύτης ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ῥωμανίας, ἢτις ὑπερχρεώθη ν ἀνταίλαξῃ μετὰ τῆς Ῥωσίας τὴν Δοθρουτσᾶν ἀντὶ τῆς Βεσσαραβίας. Ἡ Βουλγαρία περιορισθεῖσα εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἴμου χώραν ἀνεγνωρίσθη ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος ἡ βόρειος Θράκη ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία». Ἐν Ἀσίᾳ ἡ Ῥωσία ἐλαβε τὸ Κάρος καὶ τὸ Βατούμ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγιοβίνη ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Κύπρον. Τέλος ἐπεδικάσθη εἰς τὴν Ἐλλάδα ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἄλλο

έπειδη ή Τουρκία ήρθεντο νά παραχωρήσῃ τὰ μέρη ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε δευτέρα εὐδωπαῖκή συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1880, ἡτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἡνάγκασε τὴν Τουρκίαν νά παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνος καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμῆματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1881.

198. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπεμπα καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. — Τὸ βερολίνειον συνέδοιον, ὃς προείπομεν, ἀνεγνώρισε τὴν βόρειον Θράκην ὡς χώραν αὐτόνομον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀνατολικὴ Ρωμυλία». Αὕτη εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων καὶ στρατὸν ἐξ ἐντοπίων ὑπὸ ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς Εὐρωπαίους. Ἀλλὰ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βουλγαροὶ διὰ τοῦ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν κυβερνήτην αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τὴν πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας.

Τὸ ἄγγελμα τοῦτο ἐτάραξε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Θ. Δηλιγιάννη διέταξεν ἐν σπουδῇ γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Ἀλλ’ αἱ εὐρωπαῖαι δυνάμεις μὴ ἐπιθυμοῦσαι τὴν διατάραξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἐξηνάγκασαν τὴν Ἑλλάδα διὰ γενικού κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, οὗτινος μόνη ἡ Γαλλία δὲν μετέσχεν, νά καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Ἡ δὲ Σερβία ἦταν ἐν Σλιβενίτζῃ.

199. Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. — Τῷ 1895 δοσυλτάνος ἐνδίδων εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τῶν Κρητῶν διώρισε Χριστιανὸν διοικητὴν τῆς Κρήτης τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ὃστις εἶχε χρηματίσει πρότερον ἥγεμών τῆς Σάμου. Ἀλλ’ οἱ Τουρκοκρῆτες δυσαρεστηθέντες ἐκ τούτου ἀπεφάσισαν νά δείξουν ὃτι ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Χριστιανοῦ δὲν ἔμελλε νά φέρῃ οὐδὲν καλόν. Ἡχισαν λοιπὸν οἱ φόνοι Χριστιανῶν. Μετὰ τινα χρόνον δοκιμεοδωρῆς ἀνεκλήθη καὶ διωρίσθη Τούρκος διοικητής. Τὰ πράγματα ὅμως ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τοσοῦτον διεταράχθησαν, ὥστε τῇ 12 Μαΐου 1896 συνέβησαν αἵματηραι συγκρούσεις εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων. Οἱ σουλτάνος καὶ πάλιν διώρισε Χριστιανὸν διοικητὴν τῆς νήσου, τὸν Βέροβιτς, ὃστις ἐπίσης προϋπῆρχεν ἥγεμών τῆς Σάμου. Ἀλλ’ οἱ Τουρκοκρῆτες ἐμπνεόμενοι ἐκ τοῦ Γιλδίτι (τῆς αὐλῆς τοῦ σουλτάνου) ἤγειραν στάσιν ἐν Χανίοις τῇ 23 Ἰανουαρίου 1897, ἐπυρηνάσαν μέγα μέρος τῆς χριστιανικῆς συνοικίας καὶ προέβησαν εἰς σφαγὰς τῶν

χριστιανῶν. Οὕτω ἥρχισεν δὲ ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Κρήτῃ. Οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ Ἀκρωτῆρι μεταξὺ Χανίων καὶ Σουδᾶς καὶ ἔκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄγγελια τῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν ἐν Χανίοις προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμὸν ἐν Ἀθήναις. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ὑποστῆ ἔως τότε τεραστίας δαπάνας πρὸς διατήρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις Κρητῶν προφύγων, δὲν ἦδύνατο δέππερι πλέον νὰ παρίδῃ τοὺς ἐν Κρήτῃ σφαζομένους Ἑλληνας Κρητας. Ἡ υπὸ τὸν Θ. Δηλιγιάννην ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης. Οἱ βασιλόπατις Γεώργιος, δευτερότοκος γιὸς τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Πειραιῶς ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ μετὰ στολίσκου τοπλικῶν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τουρκικῶν ἐνισχύσεων εἰς τὴν Κρήτην, τὴν δὲ 3 Φεβρουαρίου (1897) ἐλληνικὸς στρατὸς υπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσσον ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων μετὰ διαταγῆς νὰ καταλάβῃ τὴν γῆσον ἐν δινόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου, νοῦ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τὰς τουρκικὰς φρουράς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ ναύαρχοι τῶν τεσσάρων εὑρωπαϊκῶν δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας, τῶν ὁποίων οἱ στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὰ κορικὰ ὄδατα, κατέλαβον τὰ Χανία, ὅπόθεν ὁ τελευταῖος Τούρκος διοικητὴς τῆς νήσου εἶχε φύγει διὰ παντός. Οἱ ἐν τῷ Ἀκρωτηρίῳ ἐπαναστάται προσέβαλον τότε τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἀλλ’ οἱ ναύαρχοι διὸ βομβαρδίσμοῦ ἡνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν.

Τὰ πράγματα ἐν γένει ὠδήγησαν εἰς σύρραξιν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐν Ἑλλάδι ἡ λεγομένη Ἔθνικὴ ἐταιρεία ἡνάγκασε τὴν κυβέρνησιν Δηλιγιάνην εἰς δρᾶσιν. Ἡ Ἑλλὰς ἐπεστρατεύθη, ἐπεστρατεύθη δὲ καὶ ἡ Τουρκία. Αἱ εὑρωπαϊκαὶ δυνάμεις θέλουσαι νὰ ἐμποδίσουν τὸν πόλεμον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπεσχέθησαν νοῦ ἀνακηρύξουν τὴν Κρήτην αὐτόνομον υπὸ τὸν ὄφον νοῦ ἀναχωρήσουν τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα ἐκ τῆς νήσου ἀλλ’ ἡ ὑπόσχεσις αὕτη τῶν δυνάμεων ἔτυχε δυσμενοῦς ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ σουλτᾶνος δὲν ἐπεθύμει τὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πόλεμον εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν καθ’ ὅσον ἥξευρεν δτι, καὶ ἀν δ πόλεμος ἀπέβαινεν ἐπιτυχῆς, δὲν ἔμελλε νὰ κερδίσῃ τίποτε ἀλλ’ ὅθησεν αὐτὸν εἰς κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος Β’, οὗτινος ἀξιωματικοὶ παρηκολούμένουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ τοῦ ὁποίου ἐν γένει ἡ πολιτεία ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀδιαλλάκτως ἔχθρικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

‘Ο πόλεμος ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῇ 8 Ἀπριλίου. ‘Ο ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου Κωνσταντίνον ἦτο τελείως ἀνοργάνωτος· τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ὀργανωθῆναι καὶ ἐκπαιδευθῆναι τῷ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Η πάλη λοιπὸν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἦτο ἄνισος. Εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ἦλθε σῶμα ἐρυθροχιτώνων Γαριβαλδινῶν ὑπὸ τὸν Ῥιτσιώτην, υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Γαριβαλδη.

‘Ο σουλτάνος ἀκολουθῶν τὸ πατροπαράδοτον σύστημα τῆς διασπάσεως τῶν χριστιανικῶν φυλῶν ἔξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας παραχωρήσας ἐπικαίρως εἰς αὐτοὺς ἐπισκοπικὰς ἔδρας καὶ σχολεῖα ἐν Μακεδονίᾳ. ‘Ο ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν δρόποιον ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες, παραδόξως οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔπειτα εἶπαξεν. ‘Ο στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουσεν ἐρωμένως ἐν τοῖς συνόροις τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τέλος διμως οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἐτεμ πασσᾶν κατόπιν ἐπιμόνου μάχης εἰς τὸν Ῥεβένι διήλυσαν διὰ τῶν στενῶν τῆς Μελούνας καὶ μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸν Τύρναβον ἐπηκολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης. Η διὰ τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος προέλασις τῶν Τούρκων προεκάλεσεν ἐν Ἀθήναις ἔξεγερσιν. Η κυβέρνησις Δηλιγιάννη παρητήθη, ἀνέλαβε δὲ αὐτὴν ὁ πανίσχυρος πολιτευτὴς Ἀττικῆς Δημήτριος Ράλλης. ‘Ο ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς ἐν Φαρσάλοις καὶ ἐν Βελεστίνῳ ὑπέστη νέας ἐπιμέσεις. Καὶ ή μὲν ἐν Βελεστίνῳ ταξιαρχία ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κων. Σμολένσκην ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους, ἀλλ’ ὁ ἐν Φαρσάλοις στρατὸς ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Δομοκόν. Ἐκεῖ διμως ὑπέστη δεινὴν ἥτταν, φονευθέντος καὶ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ Φοάττη, καὶ ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ πάλιν διὰ τῆς Οδούνος εἰς Λαμίαν.

Τότε ἔγινεν ἀνακωχὴ καὶ τῇ μεσολαβήσει τῶν μεγάλων δυνάμεων συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ’ ἣν ή Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικά τινα σημεῖα ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ ή Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τέσσαρα ἑκατομμύρια λιρῶν. Μετὰ τοῦτο ή Θεσσαλία ἐκενώθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως καὶ ή ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀνακαλέσει ἐκ Κρήτης τὸν στρατὸν της. Ἀκολούθως αἱ τέσσαρες δυνάμεις Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ διώρισαν ὑπατον ἀρμοστὴν τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τούτου παραιτηθέντος τῷ 1906, διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀρμοστὴς

Κοήτης ὁ πρώην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Η Κοήτη ἐν τῷ μεταξὺ ἐσωτερικῶς προώδευσεν ἵνανῶς καὶ ἀπέκτησεν ἰδίαν χωροφυλακὴν καὶ πολιτοφυλακὴν διοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν.

200. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ ἐν Τουρκίᾳ.—Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο χώρα ἑλληνική. Κατὰ τὸν Βυζαντινὸν χρόνον ὑπέστη ἀγορίας ἐπιδρομὰς καὶ δηγώσεις ἐκ μέρους διαφόρων σλαυϊκῶν φυλῶν, εἰς δὲ τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ αὐτῆς μέρη καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως σλαυϊκαὶ φυλαί. Αἱ σλαυϊκαὶ αὗται φυλαὶ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετήρησαν τὴν γλῶσσάν των, μετέδωκαν δὲ αὐτὴν καὶ εἰς μέρας τοῦ ἀγροτικοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλος δὲ σλαυόφωνος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δὲν ἀπέβαλε οὐδὲ κατέλαχιστον τὸ ἔθνικόν του αἴσθημα. Ἡσαν Ἑλληνες καὶ παρέμειναν Ἑλληνες. Καὶ οἱ καθ' αὐτὸν Σλαῦοι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου.

Εἶπομεν ἀνωτέρῳ ὅτι τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον, διὸ οὗ ἴδρυθη ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ὥριζεν ὅτι ἀναφορὰ τῶν δύο τρίτων τῶν κατοίκων ἥδυνατο νὰ συνεπιφέρῃ τὴν μεταφορὰν διαμερίσματός τινος ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸν Ἐξαρχον. Ἐκτοτε ἥρχισε τρομερὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ Βούλγαροι προσεπάθουν μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόνους νὰ πείσουν τοὺς σλαυοφώνους χωρικοὺς Ἑλληνας τῆς Μακεδονίας ὅτι εἶνε Βούλγαροι καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας. Τὸ αὐτὸν κατόπιν ἥρχισαν νὰ λάμνουν καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐνεθυμῆθησαν ὅτι πάλαι ποτὲ ὁ Στέφανος Δουσάνης ἐστέφθη ἐν Σκοπίοις κράλης τῆς Σερβίας καὶ ἐφαντάζοντο τοῦτο ὡς συμβὸν τῆς κυθῆς καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ βόρειος Μακεδονία εἶνε χώρα σερβική. Ἄλλα καὶ οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῶν ἐνεργειῶν δραστηρίου ἀνδρός, τοῦ Ἀποστόλου Μαρκαρίτη, μετεσχημάτισαν τοὺς Κουτσοβλάχους, οἵτινες πρότερον ἐθεωροῦντο Ἑλληνες, εἰς Μακεδονικάνους, ἀδελφοὺς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως Ρωμαίων, καὶ ἥρχισαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν ἴδρυσιν χωριστῆς Ρωμανικῆς Ἐκκλησίας. Χάριν τοῦ σκοποῦ των Βούλγαροι, Σέρβοι, καὶ Ρωμαῖοι ἐκτίζον ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἄλλα μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ βουλγαρικὴ θρασύτης ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ἰδρύθη ἐν Σόφια μακεδονικὸν κομιτᾶτον. Τὸ κομιτᾶτον τοῦτο συνοψίζον τὸ πρόγραμμά του «Ἡ Μακεδονία διὰ τοὺς Μακεδόνας» ἀπηνύθυνε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1899 ὑπόμνημα εἰς τὰς

εὐρωπαϊκάς δυνάμεις, δι^ι οὗ συνηγόρει ύπερ τῆς αὐτονομίας τῆς Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὑπὸ γενικὸν διοικητὴν «ἀνήκοντα εἰς τὸ ἐπικρατοῦν ἔθνος καὶ μέλλοντα νὰ ἀρχη ἐπὶ πενταετίαν». Ἐπιστεύετο διτὶ τὸ ἔθνος τοῦτο θὰ ἥτο τὸ βουλγαρικὸν καὶ προσεδοκᾶτο διτὶ ἡ Μακεδονία αὐτόνομος καὶ ὑπὸ Βουλγαρῶν διοικητὴν θὰ ἥτο ἐν βῆμα πρὸς τὴν «εὐρεῖαν Βουλγαρίαν» τῆς συνθήκης τοῦ ἀγίου Στεφάνου. Ἀλλ᾽ ἀφοῦ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα, τὸ ἐν Σόφιᾳ μακεδονικὸν κομιτάτον ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ χρῆσιν ἄλλου μέσου δραστικωτέρου. Ἐξώπλιζεν ἐν Βουλγαρίᾳ σώματα (κομιτατζῆδες) καὶ τὰ ἔστελλεν εἰς Μακεδονίαν. Οἱ κομιτατζῆδες ἐπροξένοντο μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην χώραν καὶ ἥναγκαζον διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τοῦ τρόμου καὶ διὰ φόνων ἀκόμη τοὺς σλαυοφόνους “Ἐλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Τότε ὅμως καὶ οἱ “Ἐλληνες διὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς Ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας ὠργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ ἀρχηγοὺς “Ἐλληνας ἀξιωματικούς. Εἰς ἐκ τούτων τῶν ἀρχηγῶν, δι Παῦλος Μελᾶς, δστις ἔπεσεν ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἀπέβη ἐθνικὸς ἥρως.

Τὰ Ἑλληνικὰ ἵνταρτικὰ σώματα εἰργάσθησαν ἀποτελεσματικῶς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζῆδων καὶ κατὰ τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας. Οἱ Βουλγαροὶ μαίνομενοι διὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχίας των ἔξετραχηλίσθησαν εἰς ἀπανθρώπους σφαγὰς καὶ λεηλασίας τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ Ἐλλήνων, οἵτινες ἥναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἔκει ὑπάρχοντά των, ιδίως ἐν Ἀγγιάλῳ καὶ Φιλιππούπολει, καὶ νὰ ζητήσουν ἀσύλον εἰς τὴν μητέρα Ἐλλάδα. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίσης ἐκακοποίησαν τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ διαμένοντας Ἐλληνας.

Ἡ ἀξιοθρήνητος αὕτη κατάστασις τῆς Μακεδονίας ὠθήσει τὰς εὐρωπαϊκάς δυνάμεις νὰ ἐπεμβοῦν διὰ νὰ ἐπιβάλουν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινοπαθούντων κατοίκων. Ἀλλὰ τότε ἔξερράγη ἐν Τουρκίᾳ ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεότουρκων.

Οἱ Νεότουρκοι (οἱ νεωτεριζόντες Τούρκοι) βλέποντες διτὶ τὸ τουρκικὸν κράτος ὑπὸ τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστώς κατέρρεεν, ἀπεφάσισαν δι^ι ἐπαναστάσεως νὰ καταλύσουν τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ νὰ ἰδρύσουν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Καὶ πρῶτον συνέστησαν ἐν Γενεύῃ τουρκικὸν κομιτάτον φέρον τὸ ὄνομα «Ἐνωσις καὶ πρόοδος». Ἡ ἔδρα τοῦ κομιτάτου τούτου μετετέθη κατόπιν εἰς Ηαρισίους καὶ τῷ 1906 εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐν Θεσσαλονίκῃ τὰ μέλη τοῦ κομιτάτου εἰργάσθη-

Ιστορία Εὐρωπαϊκή καὶ Ἐλληνική N. Βοακροῦ

Φημιστοιμήθηκε από το Ινστιτούτο Επαιδευτικής Πολιτικής

σαν μὲν μεγάλην δραστηριότητα ἵνα προσελκύσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸ κατώρθωσαν. Τῇ 10 Ιουλίου ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρος βέης ἐκήρυξε τὸ σύνταγμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας, δύο δὲ σώματα ἡπείρησαν ὅτι θὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ σουλτάνος Χαμίτ ὑπεχώρησε καὶ ἔδωκε σύνταγμα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ, ὅταν ἐγνώσθη τοῦτο, ὑπῆρξε μέγας. Ὁ ἐνθουσιώδης Ἐμβέρος βέης ἀνεβόησεν «Ἡ ἀπολυταρχία ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦδε. Ὅλοι εἴμεθα ἀδελφοί. Δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἕλληνες, Βούλγαροι, Ρωμανοί, Μούσουλμανοί. Ὅλοι εἴμεθα ἀδελφοί καὶ καυχώμεθα ὅτι εἴμεθα Ὀθωμανοί!» Κατηρτίσθη ὑπουργεῖον, εἰς τὸ δόποιον προσελήφθησαν καὶ δύο χωιστιανοί, εἰς Ἑλλην καὶ εἰς Ἀρμένιος, καὶ συνεκλήθη βουλή. Ἄλλα τὸν Μάρτιον τοῦ 1909 ἀντεπανάστασις τῶν παλαιοτούρκων ἐπινέφερε τὴν ἀπολυταρχίαν. Τότε δύο στρατεύματα τοῦ κομιτάτου ἐβάδισαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰσῆλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ μετὰ πεντάροφν αἱματηρὸν ἄγωνα κατέβαλον τοὺς ἀντεπαναστάτας, ἐτιμώρησαν τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν καὶ καθήρεσαν τὸν Χαμίτ, ἀνεβίβασαν δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νεωτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Φεσσῆτ ὑπὸ τὸ δόνομα Μωάμεθ Ε'. Ὁ Χαμίτ, ὅστις ἐπὶ μακρότατον γρόνον εἶχε φενακίσει τοὺς διπλωμάτας τῆς Εὐρώπης, ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν ἐκεῖ ἐπαύλινη Ἀλατίνη.

Ἐκ τῆς ἐν Τούρκιᾳ ἐπελθούσης μεταπολιτεύσεως ἐπωφελούμενοι οἱ Ἀντιριακοὶ προσήρθησαν εἰς τὸ κράτος των τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασίλειον.

201. Τὸ Κρητικὸν ξήτημα.—Θ ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—Μετάκλησις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργίας αὐτοῦ. Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ συνέλευσις.—Τῇ 7 ὁκτωβρίου 1908 μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασίλειον καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἡ Κρήτη ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, προσωρινὴ δὲ Ἐπετελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε νὰ κυβερνήσῃ προσωρινῶς τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔγινε μὲν δεκτὸν τὸ ἔλληνικὸν σύνταγμα, τὰ δὲ κρητικὰ γραμματόσημα ἐπεσημάνθησαν διὰ τῆς λέξεως Ἑλλάς, ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐπεγράφετο ὁ τίτλος «βασίλειον τῆς Ἑλλάδος», οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι ἔδιδον τὸν ὄρκον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ ἐφέσεις τῶν δικαστηρίων τῆς νῆσου ὑπεβάλλοντο οὕτω εἰς Ἀθήνας, ὁ δὲ ἀρμιστὴς Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώ-

οησεν ἐκ τῆς Κρήτης ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, τῆς δοπίας προϊστατο δ Γεώργιος Θεοτόκης, ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἔνη πρὸς τὰ συμβάντα τῆς Κρήτης, ἀφοῦ μάλιστα ἐν Κρήτῃ ἀκόμη εὑρίσκοντο ἀγήματα τῶν μεγάλων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας.

Ἐν τούτοις ἡ στάσις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ὅτι μᾶλλον εὐμενῆς καὶ ἐνθαρρυντικὴ πρὸς τοὺς Κρῆτας. Αἱ τέσσαρες δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν ἐπισήμως εἰς τοὺς Κρῆτας ὅτι ἥμελον ἔξετάσει εὐμενῶς τὸ ζήτημά των, ἀν διετηρεῖτο ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀν ἐβεβαιοῦτο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου. Οἱ πρόξενοι μάλιστα ἔλαβον ὁδηγίας νὰ ἔλθουν εἰς διοικητικὰς σχέσεις μὲ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, προσέτι δὲ αἱ δυνάμεις ἐδήλωσαν εἰς τοὺς Κρῆτας ὅτι θὰ ἀποσύρουν ἐκ τῆς νήσου τὰ ἀγήματά των. Ἀλλ' οἱ μῆνες παρόχοντο καὶ αἱ δυνάμεις ἀνέβαλλον νὰ λύσουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Τούτο ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ὅχι μόνον τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ κοινὴ γνώμη ἡσθάνετο μεγάλην δυσφορίαν διὰ τὴν παρέλκυσιν τῆς δριστικῆς λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ ἡ δυσφορία αὗτη ἐστρέφετο ἐναντίον τοῦ στέμματος. Ή κατάστασις ἔχειροτέρευσεν, ὅταν ἐπεκράτησεν ἐν Τουρκίᾳ τὸ στρατιωτικὸν κόμμα καὶ ἡ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη εἰς ἄκρον τραχεῖα καὶ προκλητική.

Τῇ 13 Ιουλίου 1908 αἱ τέσσαρες δυνάμεις συμφώνως πρὸς τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις ἀπέσυραν ἐκ τῆς Κρήτης καὶ τὸ ὑπόλοιπόν τῶν ἀγημάτων τῶν. Μόλις δὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀγήματα ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Κρήτης, οἱ Κρήτες ἀνεπέτασαν ἀντὶ τῆς κρητικῆς σημαίας τὴν Ἑλληνικὴν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου Φιοκᾶ κατὰ τὸν εἴσπλουν τοῦ λιμένος τῶν Χανίων. Συνεπείᾳ τούτου ἐπηκολούθησαν φιλοπόλεμοι διαδηλώσεις ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν ἐν Ἀθήναις πρόσβυτον τῆς νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἑλληνος πρωθυπουργοῦ Δημητρίου Ράλλη γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως κινήματος τῶν Κρητῶν, ἐν περιπτώσει δὲ ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἔγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ράλλης ἀπήντησεν ὅτι, «Ἀφοῦ ἡ Κρήτη εὑρίσκεται ὡς παρακαταθήκη εἰς χεῖρας τῶν προστατίδων δυνάμεων, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλο παρὰ ν' ἀφῆσῃ εἰς τὰς δυνάμεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀπόφασιν αὗτῶν». Ἐν τούτοις ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀξίωσίν της νὰ καταβιβασθῇ ἐκ τοῦ φρουρίου Φιοκᾶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ Κρής χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, αἱ τέσσαρες προστάτες δυνάμεις

ἀπεβίβασαν ἐκάστη ναυτικὸν ἄγημα καὶ ἔκοψαν τὸ ἵστὸν τῆς σημαίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν αἱ δυνάμεις ἀνεκούνωσαν εἰς τὴν Πύλην ὅτι τὸ Κόητικὸν ζήτημα εἶνε ζήτημα ἐνδιαφέρον τὴν Εὐρώπην. Οὕτω δὲ ἔξελιπε πᾶς φόβος πολέμου μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

‘Αλλ’ ἡ ταπείνωσις, τὴν δοπίαν εἶχεν ὑποστῆ ἡ Ἑλλὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, παρήγαγε μεγάλην δυσφορίαν παρὰ τῷ ἔλληνικῷ λαῷ. Ἡ δυσφορία αὕτη ἐστρέφετο καὶ κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, τὰ δοπῖα δῇ ἀδίκως κατηγοροῦντο ὅτι μὲ τὸν πρὸς ἄλληλα δεξὺν ἀνταγωνισμὸν ἔξεθεσαν ἔξωτεροικῶς εἰς κίνδυνον τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα καὶ περιήγαγον ἔσωτεροικῶς τὰ πράγματα εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

‘Ηδη κατὰ Μάϊον τοῦ 1909 οἱ νεαροὶ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ συγκροτοῦν «Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον», δοτις καὶ ἀπέβη τὸ δργανον τοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τῶν πολιτευτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρωθυπουργὸς Ῥάλλης ἡρνήθη νὰ δεχθῇ ἔγγραφον, τὸ δοπίον περιελάμβανε τὰς προτάσεις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, οἱ ἀξιωματικοὶ προέβησαν εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὴν νύκτα τῆς 14—15 Αὐγούστου ἔη̄ηλθον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐστρατοπέδευσαν μεθ’ ὅλης τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ Γουδῆν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ Νικολάου Ζορμπᾶ. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ῥάλλη παρητήθη καὶ ἀνερρήθη εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν δέιπομα ὁ Κυριακοίλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου.

Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σύνδεσμον ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας καὶ ἔξεδωκαν προκήρυξιν, δι’ ἣς ἡξίουν μεταρρυθμίσεις καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀναδιογάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν διοικήσεων, τὰς δοπίας εἶχον, καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῶν ὑπουργείων τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν εἰς ἀξιωματικούς. Διὰ λαϊκῶν διαδηλώσεων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας ἐδηλώθη ἡ ὑποστήριξις τοῦ προγράμματος τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ αἱ συντεχνίαι τῆς πρωτευούσης ἀπηγόρυναν πρὸς τὸν λαὸν ἔκκλησιν, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Σύνδεσμον ὡς τὸ μόνον μέσον πρὸς κατάπαυσιν τῆς «πολιτικῆς διαφθορᾶς».

‘Η βουλὴ συνεκλήθη κατέπειγόντως. Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ ἔξεδηλώθη ἴσχυρὰ ἀντιπολίτευσις εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῶν διοικήσεων αὐτῶν, ἡ πειλήθη ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου ἡ κατάληψις τοῦ βουλευτηρίου ἀλλ’ ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως Γεωργίου προέλαβε τὴν βιαιότητα ταύτην καὶ τὴν ὑστεραίαν ἡ βουλὴ ἐψήφισεν ἀσυζητητὶ τὰ νομοσχέδια περὶ ἀπομακρύνσεως τῶν βασιλοπαίδων καὶ περὶ καταργήσεως τῆς εἰς τὸν διάδοχον ἀνατεθειμένης ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ἄλλα νομοθετήματα.

Ούτως είχον τὰ πράγματα, διε ένεφανίσθη εἰς τὸν πολιτικὸν δρίζοντα τῆς Ἑλλάδος νέα καὶ ἴσχυρὰ μορφή, ὁ Κρής Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης εἰς Ἀθήνας τὸν Βενιζέλον ὃς σύμβουλόν του. Ὁ Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἀντελήφθη ἀμέσως ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἡ ἀνώμαλος κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἐπόρτεινε τὴν σύγκλησιν ἔθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ἐπὶ τῷ δῷ νὰ διαλυθῇ ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος. Ὁ βασιλεὺς μετά τινας δισταγμοὺς συνήνεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν ἔθνικῆς συνελεύσεως καὶ ὁ Στέφανος Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ἔχων ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν Ν. Ζορμπᾶν. Ἡ βουλὴ ἐψήφισε τὸ νομοσχέδιον τῆς συγκλήσεως ἔθνικῆς συνελεύσεως καὶ ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος μετὰ τοῦτο διελύθη.

Ἡ ἔθνικὴ συνέλευσις, τῆς ὁποίας μέλος ἀπετέλει καὶ ὁ Βενιζέλος ἐκλεγθεὶς ἐν Ἀττικῇ, συνῆλθε τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1910. Ἡγέρθη ἀμέσως τὸ ζήτημα ἀν ἡ συνέλευσις ἵτο σῶμα συντακτικὸν ἢ ἀπλῶς ἀναθεωρητικόν. Ὁ Δραγούμης εὐρεθεὶς πρὸ δυσκολίας ὑπεροτέρας τῶν δυνάμεων τῶν παρηγήθη καὶ τὴν 5 Ὁκτωβρίου ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς τὸ ἡρωϊκὸν διάβημα ν ἀναθέσῃ τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὅστις ἔως τότε ἦτο κυρίως γνωστὸς εἰς τὰ ἀνάκτορα ὃς ἀντίθετος τοῦ βασιλόπαιδος Γεώργιου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Κρήτῃ ἀρμοστείας αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος περιέβαλε δι ἀπολύτου ἐμπιστούμην τὸν νέον πρωθυπουργὸν του Βενιζέλον, ὅστις ἀμέσως ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος καὶ ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ κόμματα ἥρνηθησαν τὴν ὑποστήριξίν των εἰς τὸν Βενιζέλον, οὗτος διέλυσε τὴν ἀναθεωρητικὴν συνέλευσιν καὶ προεκήρυξεν νέας ἐκλογάς, ἡ δὲ χώρα παρέσχεν εἰς αὐτὸν καταπληκτικὴν πλειονψηφίαν. Οἱ ἀξιωματικοὶ διετέχθησαν ν ἀφοσιωθοῦν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἔργα των.

Ἡ δευτέρα «Ἀναθεωρητικὴ ἔθνικὴ συνέλευσις» συνελθοῦσα τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1911 τῇ εἰσηγήσει τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου συντέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐπληρώθησαν πολλὰ κενὰ ἐν τῷ συντάγματι, διωρθώθησαν πολλὰ ἐν αὐτῷ πλημμελῆ καὶ εἰσῆχθησαν ἐγγυήσεις ἀσφαλίζουσαι τὴν χρείττονα λειτουργίαν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, Μία ἐκ τῶν νέων διατάξεων τοῦ συντάγματος εἶνε καὶ ἡ ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύωνται.

Μετὰ τοῦτο ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε καὶ διαφόρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἔπειτα συντόνως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν. ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, μετακαλέσασα πρὸς τοῦτο καὶ ἔνους ὁργανωτάς. Ἰδίᾳ δὲ αὐτὸς ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προβλέπων ἐπικειμένους ἔξωτερικοὺς κινδύνους, καὶ τὰ πράγματα δὲν διέψευσαν τὰς προβλέψεις του, ὃς θέλοιμεν ἵδει κατωτέρῳ.

202. Πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.— α') Πολιτικὴ κίνησις. — Ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1843 ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπολυταρχικῶς. Τῷ 1843 (3 Σεπτεμβρίου), ὃς γνωρίζομεν, ὁ βασιλεὺς Ὁθων ὑπεκριεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἄλλος αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, αἱ ὄποιαι διὰ τοῦ συντάγματος ἔδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ὠφέλησαν καὶ πολὺ αὐτούς. Ἐδόθησαν προσώρως πρὸιν ἀκόμη ὁ λαὸς λάβῃ τὴν προσήκουσαν πολιτικὴν ἀγωγήν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἦτο τότε εἰς ἀκροντικής. Ἔπι γεωργίου Α' τὰ πολιτικὰ ἥθη ἥρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα. Οἱ πολιτικοὶ ἀνδρες, οἵτινες ἐκ περιτοπῆς ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν, παρὰ τὰ λάθη τὰ ὄποια τυχὸν διέπυαξαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ὑπῆρξαν ἀνδρες κατ' ἔξοχὴν χοηστοὶ καὶ κρείττονες πάντοτε χρημάτων. Πάντες ἀπέθανον πτωχοί. Ὁ Δημήτριος Βούλγαρης ὑπῆρξε κυβερνήτης μᾶλλον ἀπολυταρχικός. Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος ὑπῆρξε εὐφυέστατος πολιτικός, πολλάκις κυβερνήσας τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης ὑπῆρξεν ῥσαύτως ἔξοχος πολιτικὸς καὶ ὁ μέγιστος τῶν ὁρτόρων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, πολλάκις καὶ αὐτὸς χρηματίσας πρωθυπουργός, ἀπέθανε ὅμως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, μόλις 45 ἔτῶν. Πρωθυπουργοὶ κοινοβυλευτικοὶ ἔχρημάτισαν ἐπίσης ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης, συνετὸς πολιτικός, ὁ Θεόδ. Δηλιγιάννης καὶ ὁ Γεώργ. Θεοτόκης. Οἱ μεταλείτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀπολαύοντες εὐρωπαϊκῆς φήμης, εἶνε ὁ ἀείμνηστος Χαρίλαος Τρικούπης καὶ ὁ πρώην πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν κόμματα προσωπικά. Ἄμα τῷ θυνάτῳ τοῦ ἀρχηγοῦ των συνήθως διελύοντο. Πρῶτον τὸ τρικουπικὸν κόμμα ἔσχε πολιτικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄποιων ἐπολιτεύετο, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διετηρήθη ἐπὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

ίδρυτοῦ του. Ήσαντως ἔχει ώρισμένας πολιτικὰς ἀρχὰς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὗτονος ίδρυτῆς εἶνε διὸ φήμη πρωθυπουργὸς Βενιζέλος.

β') *Κοινωνικὴ κίνησις.*—*Η ἐλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευθερίας φυσικὰ δὲν ἦτο καὶ πολὺ ζηλευτή.* Ἐκέκτητο μὲν οἱ "Ελληνες πολλὰς τρυπικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ ὑστέρουν κατὰ πολύ. Λαὸς διαιτέσας ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ φροντὴν δουλείαν καὶ μετὰ μακροχρόνιον αἴματηρὸν ἀγῶνα ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν του δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα προηγμένης κοινωνίας. Ἐν τούτοις εὐθὺς ὡς ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των οἱ "Ελληνες καὶ ἤρχισεν ὁ ἱσυχος εἰρηνικὸς βίος, ἤρχισαν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ νὰ προάγωνται κοινωνικῶς. Εἰς τούτο δὲ συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ "Ελληνος διοπὴ πρὸς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἡ διάδοσις τῆς παιδείας διὰ τῶν πολυαρίθμιων ίδρυμάτων σχολείων καὶ ἡ ἐπιμεξία τῶν Ελλήνων μετὰ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Σήμερον ἡ ἐλληνικὴ κοινωνία εἰς τὰς μεγάλας ιδίως πόλεις διακρίνεται ἐπὶ λεπτότητι τρόπων καὶ ἀρίστη συμπεριφορᾶ.

γ') *Πνευματικὴ κίνησις.*—*Εἰς ὅλα τὰ ἔθνη πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἡ πνευματικὴ κίνησις ἔχει δύο παράγοντας, τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν καὶ τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξίαν καὶ εὐημερίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα δὲν κατεστράφη τελείως, μᾶλλον ἐκάθευδε. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἤρχισε νέα ἀναδίδη ἀναλαμπάς. Μαρτύριον τούτου οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, περὶ τῶν δροίων ἀλλαχοῦ ἔγινε λόγος. Ἄφ' ὅτου ὅμως ἥλευθερώθη ἐν τμῆμα τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ ἀπετέλεσε τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον, τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἀνέλαμψε καὶ πάλιν καὶ ἤρχισε νέα ἀποδίδη ἀγλαοὺς καρπούς.*

Σύντοροφος τῆς πολιτικῆς αὐθυνπαρεξίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶνε ἡ **δημοσιογραφία**. Ἀμα τῇ ίδρυσει τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐκδίδωνται πολιτικαὶ τινες ἐφημερίδες. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπολλαπλασιάσθησαν αὗται καὶ πλὴν τῶν ἡμερησίων πολιτικῶν ἐφημερίδων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδωνται καὶ περιοδικὰ ἔχοντα μᾶλλον φιλολογικὸν χαρακτῆρα. Τὴν πνευματικὴν κίνησιν ἐβοήθησε πολὺ ἡ ίδρυσις τοῦ πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος ΙΘ' αἰῶνος αἱ σπουδαὶ καὶ καθ' ὅλου ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ελλήνων δχι μόνον ἐν τῷ ἐλευθέρῳ βασιλείῳ ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἐλαβον μεγάλιν ἐπίτασιν. Πολλοὶ "Ελληνες κατέλαβον ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καθόλου. Ο Φύλιππος Ἰωάννου, δ. Κ. Ἀσώπιος, δ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, δ. Δ. Βεοναρδάκης, δ. Στ. Κουμανούδης, δ. Κ. Κόν-

τος, ὁ Ν. Πολίτης καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπῆρξαν ἐπιστήμονες εὐρωπαϊκῆς φήμης. Ὁ Β. Οἰκονομίδης, ὁ Ν. Σαρίπολος, ὁ Π. Καλλιγᾶς, ὁ Ξ. Ψαρρᾶς, ὁ Π. Παπαρρηγόπουλος, ὑπῆρξαν διαπορεπεῖς νόμοδιδάσκαλοι. Ὁ Θ. Ἀρεταῖος, ὁ Θ. Ἀφεντούλης, ὁ Α. Ἀναγνωστάκης καὶ ἄλλοι ἐτίμησαν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ὡς καθηγηταὶ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ Ν. Νικολαΐδης, ὁ Κυπάρισσος Στέφανος, ὁ Ἰω. Χατζηδάκης ὑπῆρξαν ἐπιφανεῖς μαθηματικοί.

Ως λογοτέχναι καθ' ὅλου διέπρεψαν μέχρι τοῦδε ἐν μὲν τῷ πεζῷ λόγῳ ὁ Ἐμμ. Ροΐδης (ὅ πρύτανις τῶν λογοτεχνῶν), ὁ Ἀλέξ. Ραγκαβῆς, ὁ Ἀλέξ. καὶ Ἀναστ., Βιζάντιος, ὁ Δ. Βικέλλας, ὁ Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης (ὅ δοκιμώτερος τῶν Ἑλλήνων διηγηματογράφων), ὁ Ζαμπέλιος καὶ ἄλλοι, ἐν δὲ τῇ ποιήσει ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βηλαρᾶς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξ. καὶ Παναγ. Σοῦτσοι, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ἡλ. Τανταλίδης, ὁ Γ. Ζαλοκώστας, ὁ Θ. Ὁρφανίδης, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Α. Κάλβος, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλλεὺς καὶ Γεώργιος Παράσκοι, οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Διονύσιος Σόλωμὸς καὶ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ δημοφιλὴς σατυρικὸς Γ. Σουρῆς καὶ πάμπολοι ἄλλοι. Τινὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν ἔγγραφαν τὰ ποιήματά των εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν, οἱ πλεῖστοι δὲ εἰς τὴν δημοτικήν, ἥτις εἶνε καὶ ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα εἰς τὴν ποίησιν.

Σήμερον τὰ βιβλία ἀφθονοῦν ἐν Ἑλλάδι, ἐπιστημονικά (πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις), διδακτικά, ἐφημερίδες πολιτικά, περιοδικά, ἡμερολόγια, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν ἡ ἐν Ἑλλάδι πνευματικὴ κίνησις παρακοπούσθει τὴν ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὴν κίνησιν. Αἱ ἔνεαν γλῶσσαι διδάσκονται ἐπιμελῶς, ἵδιως ἡ γαλλικὴ, ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γερμανικὴ, καὶ σπανίως δύναται τις νὰ εὔρῃ Ἑλληνα λόγιον μὴ γνωρίζοντα μίαν τούλαχιστον ἔνην γλῶσσαν. Ὁ Ἑλλην ὑπὲρ πάντα ἀλλοεθνῆ κέκτηται ἡ ηλευθὴν φυσικὴν εὐχέρειαν εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ ἔνεας γλώσσας.

Ο ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

203. Αἴτια τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. — Τὸ ἐν Τουρκίᾳ ἐν ἔτει 1908 ἴδρυθεν συνταγματικὸν πολίτευμα ἐπηγγέλθη ἐν ἀρχῇ ἰσονομίᾳν καὶ ἰσοπολιτείᾳν διὰ πάσας τὰς φυλὰς τὰς ἀποτελούσας τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἡ ἐπηγγελμένη ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τούναντίον οἱ Νεότουρκοι, οἱ ἴδρυται τοῦ συντάγματος, κατὰ πάντα τρόπον ἐξήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὴν κυρίαρχον τουρκικὴν φυλὴν εἰς τοὺς συνοίκους λαοὺς καὶ νὰ ἐξοθωμανίσουν αὐτούς. Ἰδίᾳ δὲ διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωκον τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διστις

ἥτο ὁ κυριώτερος παράγων ἐν τῇ ὀδωματικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἀπειλήσθησαν πάντες οἱ σουλτᾶνοι μέχρι τοῦ προτελευταίου Ἀβδούλ Χαμίτ, κατεπάτουν οἱ Νεότουρκοι αὐθαιρέτως καὶ ἀσυστόλως. Ἡ ὀδωματικὴ κυβέρνησις ἐπενέβαινεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν σχολείων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ἔξιται νὰ κανονίζῃ αὐτὴ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη αὐθαιρέτος καὶ τιθαννίκῃ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων περιήγαγεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ὅγον διατελοῦντας χριστιανικοὺς λαούς, Ἐλληνας, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ἐνεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, λησμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἔχθρας καὶ τὰ μίση (πρὸ πάντων οἵ Ἐλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι), συνησπίσθησαν καὶ συνεμάχησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ, τῆς Τουρκίας, σκοπὸς δὲ τῆς συμμαχίας των ταύτης ἥτο ἡ ὑποστήφιξις καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ καταδυναστευομένων διμοφύλων των.

Κατ² ἀρχὰς αἱ κυβερνήσεις τῶν τεσσάρων συμμάχων χριστιανικῶν κρατῶν ἐπέδωκαν εἰς τὴν Ηὔλην διακοίνωσιν, δι³ ἡς ἦξιον νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὴ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις ἔξασφαλιζούσας τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς Χριστιανούς. Ἐπείδὴ δὲ ἡ Ηὔλη ἀπέκρουσε τὴν διακοίνωσιν ταύτην, τὰ σύμμαχα κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (5 Ὁκτωβρίου 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματεύμεθα κατωτέρω ἀπὸ ἑλληνικῆς κυριώτερος ἀπόφεως.

204. Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν —Μάχαι· Ἐλασσόνες, Σαρανταπόρευ καὶ Πόρτας.—Οἱ ἑλληνικὸς στρατός, συγκροτούμενος ἐκ πεζικού, πυροβολικοῦ, εὐζωνικῶν ταγμάτων καὶ ἵππικοῦ, διηρεύτη εἰς δικτύο μεραρχίας. Ἐκ τούτων αἱ ἐπὶτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην ἀνατολικὴν ἡ θεσσαλικὴν στρατιὰν ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τότε διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Ἡ ὅγδοη μεραρχία μετὰ τινῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλουμένην δυτικὴν ἡ ἡπειρωτικὴν στρατιὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κ. Σαπουντζάκη.

Τὴν 5 Ὁκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἀνέντι σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἤρχισε προελαύνοντα εἰς τὸ ἔχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἐβδόμη μεραρχία παρέμεινεν ἐν Λαρισῃ ὡς ἐφεδροεία.

Τὴν 6 Ὁκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία συνεκρούσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον δύρχολας θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσόνα

Μετὰ πεντάροδον μάχην οἱ Τοῦρκοι ἡττήθησαν καὶ ἐσπευσμένως ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Ἐξ Ἐλασσόνος ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς προελάσας ἔφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ὅπου εὑρίσκοντο ὀχυρωμέναι αἱ κυριώτεραι τουρκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἐθεωροῦντο ὡς ἀπόρητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουν δύο ἀπόκρημνοι κλιτύες δύέων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὕψους, δστις κλείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ ὄντως ἀπορθήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὀχυρωμένοι τριάκοντα χιλιάδες Τοῦρκοι μετὰ ἵσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν πρώταν τῆς θηταρβίου ἥ πρώτη, ἥ δευτέρα καὶ ἥ τρίτη μεραρχία προσέβαλεν ὁρμητικῶς τοὺς ὀχυρωμένους Τούρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐνῷ ἥ τετάρτη μεραρχία ἀφ' ἐσπέρας ἐβάδιζε κυκλωτικῶς, ἵν^τ ἀνακόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δι^τ ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τοῦρκοι ἀνθίσταντο γενναίως, ἀλλ^τ ἥ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Τὴν ἐσπέραν ἔγινε καταφανὲς πλέον ὅτι ἥ ἤτα τῶν Τούρκων εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ Ἰούντοι μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἥ δπισθυρωρησίς των ἐγκατέλειψαν διὰ νυκτὸς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἔφευγον ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἴπομεν, ἐπεγείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν. Καθ^τ ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι^τ ἀποκορήμων καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων δρέων καὶ περὶ τὰ ἔξημερώματα ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά. Ἐντεῖθεν ἔξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωτάτης ἀτραποῦ πρὸς τὸ χωρίον Ράχοβον, βιορειότερον τοῦ δποίου κείνται τὰ περίφημα Στενὰ τῆς Πόρτας ἥ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Ράχοβου. Καταλαβοῦσα δὲ τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν ἀνέμενε τὰ ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαρανταπόρου, αἵτινες ὑποχωροῦσαι θὰ διήρχοντο κατ^τ ἀνάγκην ἔκειθεν.

Καὶ ἀληθῶς, ἐνῷ ἥ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εὗρισκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς θηταρβίου πρὸς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἴφνης διὰ σφοδροτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἔλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα σύγχυσις καὶ ταραχή. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἥ φάλαγξ θορυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ δπίσω. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς ὅλον τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρώταν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξὺ τῆς τετάρτης

της ἐλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωρούντων Τούρκων, ἐνῷ συγχρόνως αἱ ἄλλαι ἐλληνικαὶ μεραρχίαι προελαύνουσαι κατεδίωκον τὸν φευγόντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἥληξε τὴν 2αν ὡραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες καὶ πάλιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν ὑπῆρξαν παμμέγισται.

205. Κατάληψις Σερβίων, Κεζάνης καὶ Βεροίας.—Μάχη Ναλμπάνκιοι.—Ἐκπόρθησις τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας.—Μάχη Αἰκατερίνης— Ό ἐκ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια ὑποχωρήσας ἀτάκτως τουρκικὸς στρατὸς κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωχύρωτος, οἱ Τούρκοι ἔγκατέλειψαν καὶ ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἑβδομήκοντα ἀπόλονς χριστιανοὺς καὶ πέντε ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια.

Τὴν 10 Ὁκτωβρίου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς διηνθύνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων, εὗρε δὲ τὴν ἐλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἀθικτὸν, διότι δὲ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προβῇ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Ἐκ Κοζάνης δὲ διάδοχος ἀντὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς βιορᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὃς ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ στραφῇ δεξιᾷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφοῦ λοιπὸν κατέλαβε τὰ πέριξ τῆς Κοζάνης, ἔπειτα διηνθύνθη πρὸς τὴν Βέροιαν, τὴν δοπίαν καὶ κατέλαβεν. Ἄλλῃ δὲ πέμπτη μεραρχία ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βιορᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστήρίου.

Ἡ πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρχετο διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Καϊλάρ κατοικουμένης ὑπὸ ἀμιγῶν Τούρκων, τῶν καλούμενων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχον συγκεντρωθῆ πλειστα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ ἴσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν συνήντησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τὴν 16 Ὁκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον Ναλμπάνκιοι καὶ συνάφασα σφοδρὰν μάχην ἥναγκασεν αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Δισχύλιοι Τούρκοι ἔφονεύθησαν καὶ περὶ τοὺς ἐπιτακοσίους ἡχυαλωτίσθησαν. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἔξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς.

Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἡτις εἶχε παραμείνει ἐν Λαρίσῃ ὡς ἐφεδρείᾳ, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς στρατιᾶς τὴν 11 Ὁκτωβρίου

ίνα προελάση και καταλάβη τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρνάβου και Ἐλασσόνος διηυθύνθη πρὸς τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου, τὰ ὅποια και διέβη παρ' ὅλα τὰ δυσπέσιβλητα κωλύματα, ἀτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα. Τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἵσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις, ή ὅποια ὡς ἐκ τοῦ ὀχυρωτάτου τῆς θέσεως καθίστατο δυσκαταγώνιστος. Ἡ Ἑλληνικὴ μεραρχία ἐπιτεθεῖσα μετὰ μεγάλης ὁρμῆς ἦνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὀχυρὰν θέσιν των και τέλος κατασυντριβέντες νὰ ὑποχωρήσουν ἀτάκτως. Οὕτω δὲ ἐντὸς ὀλίγων ὥρων οἱ Ἑλληνες ἔγιναν κύριοι τῶν περιφήμων Στενῶν τῆς Πέτρας (15 ὀκτωβρίου).

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ή ἐβδόμη μεραρχία προελάσασα ἐφθασεν σὺνθημερὸν εἰς Αἰκατερίνην, ὅπου εὑρίσκοντο ἔξακτισχύλοι Τούρκοι ὀχυρωμένοι ἐπὶ τινῶν κορυφογραμμῶν και λόφων. Και ἐνταῦθα συνήφθη μάχη σφοδροτάτη, ητις διήρκεσε μέχρις ἐσπέρας και ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἦτταν τῶν Τούρκων.

Ἐξ Αἰκατερίνης ή ἐβδόμη μεραρχία προχωροῦσα ἐφθασεν εἰς τὸ παρὸ τὸν Θεομαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον. Ἐκεῖθεν δὲ προελαύνουσα πρὸς βιορᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα και ἐφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ τὴν 19 Ὁκτωβρίου, πρώτην ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Γενιτσῶν.

206. Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν και ἡ παρὰ τὸ Πλατάν.— Ο διάδοχος εὐρισκόμενος ἐν Βεροίᾳ ἔμαθεν ὅτι μεγάλαι ἐχθρικὰ δυνάμεις συγκεντροῦνται παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλαν. Και ἀληθῶς οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων και τοῦ Ὀλύμπου βλέποντες ἀπειλούμενην και αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γενιτσά τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αὗτινες ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης και ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος, κατελθούσης ἐκ Σερρῶν, και ἀνήρχοντο εἰς 30,000. Ἔτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Λουδία, τουρκιστὶ Καρά-Ασμάκ, παρὰ τὸ χωρίον Πλατάν. Οἱ Τούρκοι ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν πλαγίων και ἐκ νώτων κατὰ τῆς νικηφόρου Ἑλληνικῆς στρατιᾶς και οὕτω ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν αὗτῆς.

Ο διάδοχος ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ Γενιτσά μετέβαλε κατεύθυνσιν πορείας και στραφεὶς πρὸς βιορᾶν δι² ἀστραπαιάς ταχύτητος παρ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας κακοκαιρίαν φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενινσῶν τὴν κύκτα τῆς 18—19 Ὁκτωβρίου, ἔνθα και ἐστρατοπέδευσεν. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει λίαν ὀχυρὰς θέσεις πρὸς βιορᾶν και πρὸς δυσμάς τῆς πόλεως.

Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἥρχισε γενικὴ μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἐπετέθησαν δομητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἡμέραντο λυσσώδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τρομερὰς ζημίας, δταν ἐπῆλθε νὺξ ὑπεκώρησαν ἀτάκτως πρὸς τὸν ἀμέσως μετὰ τῆς πόλεως συνεχομένους λόφους, λαβόντες δὲ ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν ν' ἀντισταθοῦν τὴν ἐπιοῦσαν. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἐπετέθησαν ἀκάνθετοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεροχήσιζον ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των.. Τέλος μετὰ τετράροφον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἴδιαν ἡμέραν ἄλλη μάχη, δχι ὀλιγώτερον σφοδρὰ ἀλλ' ἐν μικροτέρᾳ κλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδίαν ἢ Καρά Ἀσμάκ. Ἡ μόλις καταφθάσασα ἔξι Αἰκατερίνης ἐβδόμη μεραρχία διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατηγείου νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ φράξῃ τὴν ἑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Ηλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνηντήθη μετὰ ἵσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἡ δποία, ὡς προεπομένη, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἡ δποία διήρκεσε πέντε ὥρας. Οἱ ἐχθρὸς δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτράπη εἰς ἀτακτὸν φυγὴν, κῷφις νὰ προλάβῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Λουδία, τὴν δποίαν εἶχεν ὑπονομεύσει καὶ τὴν δποίαν κατέλαβον οἱ Ἑλληνες.

207. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβρίου)— Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καθώρισε τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ ήττημένοι τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη πανικόβλητος πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ οὐδὲ καὶ ἐπεχείρησε νὺξ ὑπερασπίση τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἰνα δμως ἀνακόψῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἐλληνικῆς καταδιωξεως, ἀπεπιράθη νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γεφύρας. Καὶ τὴν μὲν ἔντονην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ κατέστρεψεν ἔξι δλοκλήρουν, τὴν δὲ σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην οἱ Ἑλληνες ἐπεσκεύασαν ἐν ταξεῖ. Μὴ ἐπαρκούσης δμως μόνης τῆς γεφύρας ταύτης διὰ τὸς ἀνάγκας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ἔντονες γέφυραι, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἑκάστη, διὰ ἔντονες μεταφερομένης ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως. Ἄλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ δαγδαῖαι καὶ τὸ ὄνδωρ τοῦ ποταμοῦ ἔξωγκάθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἐπέβαινε καὶ δυσχερεῖς καὶ ἐπικίνδυνον. Τοῦτο

ἐπεβρόδυνεν ἐπί τινας ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπίζημιά εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὡς θὰ δηλωθῇ κατωτέρῳ. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευάσθησαν καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Ὁκτωβρίου ἤσχισεν ἡ διάβασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἔξηκολούθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ συνετελέσθη τὴν ἐπαύριον· μεθ' ὅῃ ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ προελάσασα ἔφθασε αὐθημερὸν εἰς τὸν Ἐχέδωρον ποταμὸν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν δεξιὰν ὁχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην κατέλαβον τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα καὶ ὠχυρώθησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἦνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ δλον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀνήρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν· ἀλλ' ὅ ἐκ τῆς ἥττης τῶν Γενιτσῶν καταλαβὼν τοὺς Τούρκους πανικὸς ἤλαττοσε τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τοῦρκοι στρατιῶται ἐλιποτάκτησαν.

Καθ' ὅλην τὴν 25ην Ὁκτωβρίου τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἤσχολήθη εἰς τὴν λῆψιν μέτρων τοιούτων ὥστε ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἀμεσον ἀποτέλεγμα. Ἀλλ' ἐνῷ τὰ πάντα ἥσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ὁκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουρούρχου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον εἰς Τοπσίν, ἥμισιαν ὥραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἀντίπροσωποι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Ταχσίν πασσᾶ καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ δρόῳ νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ὁ διάδοχος ἀπέρριψε τὸν δρόν τοῦτον καὶ ἤξισεν ἀπαραβάτως νὰ τοῦ παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ· Καρᾶ Μπουνγοῦ καὶ ὁ στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου. Ἐδωκε δὲ προθεσμίαν μέχρι τῆς 6ης πρωῒνης ὥρας τῆς 26ης πρὸς δριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενούμενην ἀπάντησιν, τὴν 9ην καὶ 35' π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην. Ὅταν ὅμως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς περὶ ὥραν 4 1)2 μ. μ. ὁ Τσασχὶν πασσᾶς ἐπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διάδοχον, δι' ἣς ἐδήλων ὅτι ἀπεδέχετο πάντας τοὺς δρούς αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. Ὁ διάδοχος ἀμέσως διέκοψε τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀπέστειλε δύο ἀξιωματικοὺς πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ ἔλληνις στρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλοτερῶς τὰς πέροιξ τῆς Θεσσαλονίκης λιοφοσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσης παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηνύισθη εἰς τὸν παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως κήπους. Τὴν 27 Ὁκτωβρίου ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρᾶ Μπουροῦ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας κατέθεσε τὰ δυτικά καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου, ἀλλ᾽ οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ συγκατάβασιν τοῦ Ἑλληνος διαδόχου παρέμειναν ἐλεύθεροι καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη των ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς των ὅτι δὲν θὰ λάβουν μέρος εἰς τὸ παρόντα πόλεμον. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργοῦντες συνωμοσίαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, μετηνέχθησαν ἄπαντες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ Στραυμόνος ἄπασι ή ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔμεινεν ἐντελῶς ἀφορούοντος· ἐπωφεληθεῖς δὲ ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρώφ μετὰ μιᾶς ὅλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀναίματον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς συνηπεν αἱματηροτάτας μάχας κατὰ τῶν δύο τουρκικῶν στρατιῶν ἡνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς 27ης Ὁκτωβρίου, δόπτε εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἔλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἱππικὸν ἐνεφανίσθη πρὸς βιορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ ὅτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἥρχετο ὅπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ διάδοχος εἰδὼποιόσεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρχίας ὅτι ή Θεσσαλονίκη εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἑλλήνας καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τὴν 28 Ὁκτωβρίου ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ στρατηγὸς Θεοδωρώφ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ὥνα γίνονταν δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, διότι ἥσαν ἔξηντλημένα ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἡ παράκλησις τοῦ Θεοδωρώφ ἔγινεν εὐχαρίστως δεκτὴ ὑπὸ τοῦ διαδόχου καὶ εἰσῆλθον τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλληνος φρουράρχου. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον κατόπιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος διόπληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἀτυχὲς τοῦτο ἐπεισόδιον προεκάλεσε προστριβὰς μεταξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρεσχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μικραὶ δυσχέρειαι εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔλληνικὴν διοίκησιν.

208. Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας. — Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ναλμπάνκιοῦ μάχην προελαύνουσα εἰς Μοναστήριον ἔφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανίτσης, ἀλλ᾽ αὐτηνῆς εὑρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὅδὸς ἐθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν ὃς μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη κατόπιν. Τρεῖς σερβικαὶ στρατιαὶ κατήρχοντο ἐκ βιορᾶ σύγκεντρωτικῶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικῶν στρατευμάτων Τζαβῆτ πασσᾶς ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐκ νότου κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ἐὰν οὕτος κατελάμβανε τὴν Φλώριναν καὶ πρὸ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Πισοδερίου, ἥθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ιωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο μεγαλείτερος εἰς τὸν Τζαβῆτ πασσᾶν, διότι δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺ ὑπερτέρων δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν ὁρμητικῶς τὴν 21 Ὁκτωβρίου παρὰ τὴν Μπάνιτσαν. Οἱ Ἑλληνες ἡμίνθησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων· ἀλλ᾽ ἀπειλούμενοι νὰ κυκλωθοῦν ἥναγκασθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Ἐκεῖ κατὰ τὰς πωαῖνας ὡρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὁκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἥτις ἐφερεν αὐτὸὺς ὀπίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ο Τζαβῆτ πασσᾶς, ἀφήσας τὸ ἡμισυ τῆς δυνάμεώς του, ἵνα συνέχῃ τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

209. Προσέλασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. — Τὸ Ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ὅταν ἔμαθε τὴν συμφορὰν τῆς πέμπτης μεραρχίας καὶ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, ἐσπευσε ν ἀποστείλη ἐπικουρίαν, τὴν δὲ 2 Νοεμβρίου διάλοκληρος ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον. Προελαύνουσα δὲ ὑπὸ δαγδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆψε πρὸς τὸν πρὸ αὐτῆς ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν διαφόρους μάχας καὶ ἔφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε. Ἐν Φλωρίνῃ ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν της, διότι ἐγνώσθη ὅτι τὸ Μοναστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους Σέρβους.

Ἐν μέγα τμῆμα τού ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπάσθεν κατὰ τὴν σερβικὴν προσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διὰ Φλω-

οίνης διευθυνόμενον εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑποχωροῦντας ἐπόφθασε καὶ κατεδίωξεν ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν ὅπισθεν ἐρχομένων ἐφόνευσε, τρισχιλίους δὲ ἥχμαλώτισεν. Ἀλλὰ περισσότεροι τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἐκ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων διεσώθησαν καὶ φυάσαντες εἰς Ἰωάννινα ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσε τὴν Καστορίαν, τὴν Κορυτσάν καὶ ἄλλα μέρη καὶ οὕτω συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν διοικήσουν τῆς νοτίου Μακεδονίας.

210. Ὁ κατὰ Θάλασσαν ἀγών.— Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγών κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήκθη ὑπὸ μόνης τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνη αὕτη ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ δηλητήριος τοῦ ἔλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη καὶ εἰς τὸν ἔλληνικὸν στόλον διεφίλεται κατὰ μέγα μέρος διθρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Οἱ ἔλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναυάρχου Παύλου Κούντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξήσκησεν ἀνενόχλητος τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἡλευθέρωσε τὰς νήσους Λῆμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Λέσβον, Χίον, Σάμον καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὡστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ μεταφέρῃ τὰ πολυάριθμα ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ εἰς τὴν Χίον ἀπεβιάσθησαν ἔλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατόπιν πεισματωδῶν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν διοσχερῶς τὰς ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ἰσχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἴξασφαλίσουν τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Οἱ ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγκεκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἦναγκάσθη νὰ ἔξελθῃ δίες, τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1912, καὶ τὴν 5ην Ἱανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν ἔλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη διοσχερῇ ἥτταν καὶ πανικόβλητος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνης τῆς ἔλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ «Ἀβέρωφ», προστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων τοῦ Ἑλλησπόντου κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἄξιον ἴδιαιτέρας μνείας εἶνε τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ ὑποπλοίαρχου Νικολάου Βότση, κυβερνήτου τοῦ ὑπὸ ἀριθμὸν 11 τορπιλλοβόλου. Τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ὁκτωβρίου ὁ Βότσης δια-

λαθών τὴν προσοχὴν τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ-Μπουρνοῦ, οὗτοις οἱ ἡλεκτρικοὶ προβολεῖς συνεχῶς ἐφώτιζον, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτορπίλησεν ἐπιτυχῶς τὸ ἔκει ναυλοχοῦν τουρκικὸν θωρηκτὸν Φετίχ-Μπουλὲντ καὶ κατόπιν ἔξηλθε χωρὶς καὶ πάλιν νὰ ἔννοηθῇ ὑπὸ τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ Μπουρνοῦ οὕτε νὰ πάθῃ τι ἐκ τῶν ὑποβυχίων τορπιλῶν, αἵτινες εἶχον τοποθετηθῇ εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ ὑποπλοιάρχου Βότση ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς πάντας τοὺς ξένους ναυτικοὺς κύκλους.

211. Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία.—Διολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου.—Καθὸν δὲ κρόνον δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνίκα ἀλλεπαλλήλους νίκας περιφανεῖς καὶ ἡλευθέρωνε τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἢ δυτικὴ στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπούντζάκην ἐν Ἡπείρῳ ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, καίτοι κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἢ στρατιὰ αὐτῇ ὥφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς.

Ἡ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐν Ἡπείρῳ ἔγινε τὴν 5^η Ὁκτωβρίου 1912. Τὴν 8^η Ὁκτωβρίου δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπεροκείμενα τοῦ Γριμπόβου, τὴν δὲ 10 συνήφθη ἐν τῇ στενωπῷ τῶν Κουμζάδων τρομερὸς ἀγών, δστις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ημέρας καὶ ἐν τέλει ἐπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἥναγκασθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Ἑλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιππιάδα, τὸν Λούρον καὶ τὴν Στρεβίναν.

Τὴν 28^η Ὁκτωβρίου δὲ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσέβαλεν ἐν Νικοπόλει, ἀνατολικώτερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἔκει ὥχυρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν παρεδόθη ἢ Πρεβέζα.

Ἄπὸ τῆς 23^{ης} Ὁκτωβρίου ἥρχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως ὄχυρωτάτης. Τὴν 26, 27 καὶ 28 ἔγιναν αἷματηρὶ μάχαι εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνδριγή, τὴν δὲ 28 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε Πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων. Μετά τινας δὲ ημέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποσπάματος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάρων πεισματώδη μάχην.

Πλὴν τῆς ὑπὸ τὸν Σαπουντζάκην δυνάμεως ἔδρων ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἐθελοντικά, διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν, ἐκ τῶν δύοιων τὸ ἐν διφεῦτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὐπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ρώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιπίνου

Γαριβάλδη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ριτσιώτη Γαριβάλδη.

‘Υπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά, καὶ τὸ Συρράκον. Τὸ ὑπὸ τὸν Ἄρχοντα Γαριβαλδινὸν σῶμα κατόπιν πεισματώδους καὶ αἵματηρᾶς μάχης ἔξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὁχυρᾶς διόδου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν ὅμως ἐπελθουσῶν πολὺν ὑπερτέρων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ἔγκαταλείψουν τὸν Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ηέντε Πηγαδίων ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων τὰ Πεστὰ καὶ μετὰ σφοδροτάτην μάχην ἡνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἥρχισε γενικὴ τῶν Ἐλλήνων ἐπίθεσις κατὰ τῶν ὑψηλάτων τῆς ὑπεροχειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τῶν ὡρίζοντων ἐπιτεθέντων εὐζωνικῶν ταγμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ πέροιξ τῶν Ἰωαννίνων ὁχυρὰ αὐτῶν μέρη. Οἱ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνισχυθεὶς προήλασε κατόπιν πρὸς ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου.

Κλεὶς τῆς πρὸς τὰ Ἰωαννίνα ὁδοῦ ἦτο τὸ Μπιζάνι, ὅπερ εἶνε βουνὸν βραχῶδες εἰς τὸν νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀνεγείρει ἐπ’ αὐτοῦ φρούριον καὶ εἶχον κατασκευάσει διάφορα ὁχυρωματικὰ ἔργα τοιαύτης τελειότητος, ὃστε εὐρωπαϊκαὶ στρατιωτικαὶ ἔξοχότητες ἐθέωρουν τὸ Μπιζάνι ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸς τοῦ Μπιζανίου ὁ Ἑλληνικὸς στράτος, αὐξηθεὶς κατὰ πολύ, διεξήγαγε πολύμηνον πολιορκητικὸν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δριμύτητος τοῦ ψύχους κακούχιαι καὶ ταλαιπωρίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρχαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέροχει τῶν κινδύνων, τοὺς ὅποιους διέτρεχεν οὗτος ἐκ τῶν συχνῶς καὶ ἐπιτυχῶς βαλλόντων κατ’ αὐτοῦ τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συνεχῶν αἰφνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ή πρὸς δυσμάς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη κοιλάς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ διμωνύμου χωρίου ὑπῆρχε τὸ θέατρον πολλῶν αἵματηροτάτων μαχῶν. Τὸ χωρίον κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων καὶ ἀνακατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου αἷματος.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν Ἡπειρόν ὁ διάδοχος μετὰ δύο μεραρχιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ διαδόχου ἐπηνέχθησαν οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος διὰ στρα-

τηγικωτάτης διατάξεως καὶ κινήσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐπετεύχη η τελικὴ μεγάλη νίκη μετ' ἀπωλειῶν σχετικῶς ἀσημάντων. Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913 ἔπεσε τὸ πολυθρόνητον Μπιζάνι καὶ τᾶλλα πέριξ αὐτοῦ ὅχυρὰ μέρη, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρουρά, ἀνερχομένη εἰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσάτ πασσᾶ παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον.

Ἐνῷ ἀκόμη δ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, φοβερὰ τραγῳδία ἐκτυλιχθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐβίθυντεν αἴφνης σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔμνοις εἰς μέγα πένθος. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης διέμενεν ἐν αὐτῇ φυλάττων δίκην φρουροῦ τὴν πολυέραστον ἐκείνην κατάκτησιν. Τὴν 5 Μαρτίου κατὰ τὴν συνήθειάν του ἔξηλθε μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς μόνον ὑπασπιστοῦ. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεψεν ἐκ τοῦ περιπάτου, μυσαρός τις καὶ ἀνισόρροπος καὶ ἐκφυλος Ἐλλην, δύναματι Ἀλέξανδρος Σχινᾶς, πιθανῶς δραγανὸν βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἔρριψε κατ' αὐτοῦ δύο βολὰς ἐκ περιστρόφου. Ο βασιλεὺς ἔπεσεν ἄφωνος, μετενεχθεὶς δὲ ἀμέσως εἰς τι νοσοκομεῖον ἔξεπνευσε χωρὶς νὰ προφέψῃ λέξιν. Οὕτω δ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπεσε θῦμα τοῦ καθήκοντος εἰς τὰς δόδοντος τῆς περιμαχήτου ἐκείνης πόλεως, τὴν δποίαν ἐπέζησεν ἵνα ἰδῃ ἴδικήν του. Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνος.

212. Ἀγῶν τῶν συμμάχων.—Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἐλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ, Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπουργκάς, ἀλλὰ προελάσαντες ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετρῶν), ὅπου εὗρον γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐποιλόρκησαν δὲ καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μετὰ ἔξαμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κινοιεύσουν αὐτήν, τῇ βοηθείᾳ πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νίκαι, ἰδίως δὲ τοῦ Κουμανόβου καὶ ἡ τοῦ Περολεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τοῦ Μαυροβουνίου. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν πορὰ τὸ δλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκνόιεντες τὴν ὅχυρὰν Σκόδραν. Ταύτην διμος ἔξερένωσε κατ' ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὃς μέλλουσαν νὰ περιληφθῆ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν εὑρισκόμενον ἀλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τούρκια συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἡναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεσολάβησιν τῆς Ενδόπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων ἐν Λογδίνῳ μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαιμα-

χομένων μερῶν συνωμολογήθη προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καθὸς ἦν ἡ Τουρκία παρεκχώρησεν εἰς τὸν συμμάχους τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης, ὅλοκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, ὃς καὶ τὴν Κορήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς δοπίας πάσας ἀπῆτει ἡ Ἑλλάς, καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τῆς κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἰδρυθείσης ἀλβανικῆς ἡγεμονίας.

213. **Ο συμμαχικὸς πόλεμος.**— Ἀλλὰ πρὸν ὑπογραφῆς ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη ἔξεργάγη νέος πόλεμος ἀγοιώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφοῦ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγνωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας καὶ τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἴδια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, ἥγειρεν ἀξιώσεις νὰ λάβῃ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεισῶν χωρῶν, ἥτοι πλὴν τῆς Θράκης καὶ ὀλην σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν. Μάτην ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχωρητικὴ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξὺ των ἐπρότειναν ν' ἀνατεθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν διαιτησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενεν ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἦτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐνῷ δὲ ἡ Ῥωσία παρεμβᾶσα προσεπάθει, ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναθέσουν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν των, δι βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 ἐναντίον τῶν ἔλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλαβε μέρη κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ ἔλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προελάσουν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἤχοισεν δι συμμαχικὸς πόλεμος (18 Ἰουν.).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἔλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὅπλα ἐθριαμβεύσαν καθὸς ὀλην τὴν γραμμήν. Ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφανεστάτων νικῶν ἔξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν ἀπώλησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης δυνούμενον Κιλκίς συνήφθη τριήμερος (19, 20, 21, Ἰουνίου) πεισματωδέστατος ἀγών, ἀληθῆς γιγαντομαχία, κατὰ τὴν ὅπσιαν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἔλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστου καὶ μυθικοῦ ἥρωισμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγγης ἔξετόπισε τὸν ισόπαλον καὶ λυσσωδῶς ἀνθιστάμενον

έχθρὸν ἐκ τῶν διχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν ἀποσυνέθεσεν. Ἡ γιγαντομαχία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περίπου νεκροὺς καὶ τραυματίας, μεταξὺ τῶν ὅποιών ἦσαν πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικού ἀλλ᾽ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἴστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀνυπόλογιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεων εἶχεν ἀναλάβει βαρυτάτην ἀποστολήν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει διχυρωτάτην καὶ τέχνην ἀπόρθητον καταστᾶσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαζανᾶ, ἥτις ἐδέσποζε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης—Σερρῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἑλληνες ἥγωνίσθησαν πάντες ὡς ἥρωες. Διὲς ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, αἴτινες ἐστοίχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἑκατόμβιας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑφάματά τοῦ Λαζανᾶ καὶ ἔτρεψαν τὸν Βουλγάρους εἰς ἀτακτὸν φυγὴν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κιλκίς οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλευψαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα τῶν, τὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸ ἄλλο ὑλικὸν πολέμου.

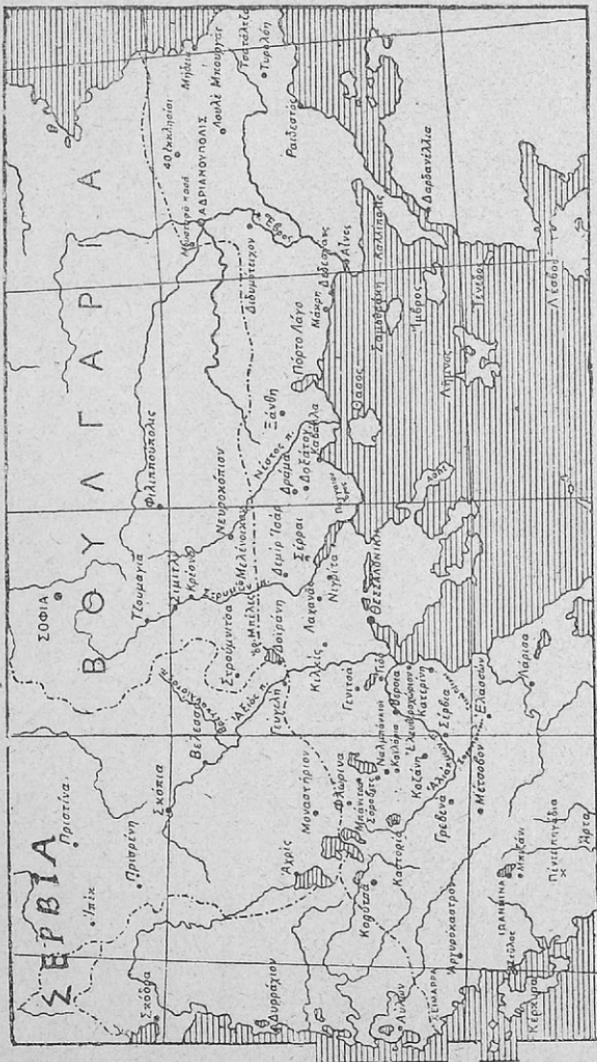
Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήφθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμνιτσαν, παρὰ τὸ Δεμίρ Ίσσαρο καὶ εἰς τὸ Πέτσοβον καὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θρίαμβοι τῶν ἑλληνικῶν δπλων ὑπῆρξαν ἀπαράμιλλοι. Οἱ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα οἱ κληθέντες **ἀελλόποδες** εὗζωνοι μετ' ἀφαντάστου ηρωίσμου ἐπιτεθέντες ἔξετόπισαν διὰ τῆς λόγχης τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν διχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξαν ἀπηνῶς.

Ἡ δὲ διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐκπόρθησις τῶν περιφήμων στενῶν τῆς Κρέσνας, τῶν ὅποιων ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χιλιομέτρων ἦτοι τεσσάρων δρῶν, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλούργημα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν, τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλαι καὶ σπουδαιόταται μάχαι, ἡ παρὰ τοῦ Σιμιτλῆ διήμερος (12—13 Ιουλίου), ὀλίγον πέραν τῆς βορείου ἔξοδου τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ἰω. Βελισσαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς **μαῦρος ἥρως** ή **ἥρως τῶν ἥρωων**, καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω Τζουμαγιὰν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆκλον εἰς τὰ παλαιὸν βουλγαρικὰ ἐδάφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδεαγάτε, τὸ Πόρτο Λαγὸν καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι ἡττώμενοι πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ

καὶ τρεπόμενοι εἰς ἄτακτον φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφὰς ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φρίκης καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ ιστορίας μνημονευομένας καταστροφὰς τῶν Οὔννων καὶ ἄλλων βαρ-

Xáγενης τῶν βαλκανικῶν σολέμων

βάρων λαῶν τοῦ μεσαίωνος. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία, ἡτίμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνευον ἀόπλους Ἕλληνικοὺς πληθυσμούς, ἦτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδία καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ

καταστροφαὶ τῆς Νιγρίτης, τῶν Σερρῶν, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μερῶν ὑπῆρχαν φρικιαστικαί. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατήγγειλε τὴ λεγραφικῶς δι’ ἐντόνου ὕφους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστους βουλγαρικὰς θηριωδίας. αἵτινες μαρτυροῦν διτὶ δ λαὸς αὐτός, δ βουλγαρικός, δὲν δύναται νὰ συγκατελεχθῇ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μετὰ τῶν ὅποίων συνεπόλεμουν καὶ οἱ Μαυροβουνιοί, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ’ ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἀπώλησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δὲ ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Φωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἡξίου διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ Τούρκοι δὲ ἐπωφελούμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ ἀνακατέλαβον τὴν Ἀνδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αἴνον, καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφήν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔβαινε τὸ κράτος του ἐξ αἰτίας τῆς ἀφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ Ἰδίου καὶ τῆς κυβερνήσεώς του, ἀπετάθη ἵκετευτικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Φωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἐξελιπάρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσον καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Φωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐξεδήλωσαν ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ’ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολάβήσει τοῦ βασιλέως τῆς Φωμανίας Καρόλου, τὸν ὅποιον Ἰδιαιτέρως καὶ κατ’ ἐπανάληψιν ἵκετευσεν δ Φερδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 17ην Ιουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοί τῶν συμμάχων κρατῶν Ἐλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Φωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσκεφθοῦν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἀφοῦ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἔχθροποραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντας ἐφ’ ἵκανάς ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Φωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς πολυποθήτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφη αὕτη τὴν 28 Ιουλίου.

Λιὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ δραία τῆς νέας Ἐλλάδος ἀνατολικῶς

ἔξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἵκανον μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βιορείως δὲ μέχρι τοῦ ὕδρους Κιρκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἢ δὲ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς δποίας ὁ ὑποχωῶν στρατός της ἐπορεύησεν εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χωρία, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἀπεφασίσθη νὰ δρίσῃ τὸ ἐν Χάγη τῆς Ὀλλανδίας ἔδεεν συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αίγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως γὰρ κανονίσουν αἱ μεγάλαι εὑρωπαῖαι δυνάμεις.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἔγινε μεγάλη καὶ τετιμημένη καὶ σεβαστὴ καὶ ἔνδοξος καθ' ὅλον τὸν οόσμον κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ διαγγέλματος, τὸ δποῖον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀπηύθυνε πρὸς τὸ στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης.

214. Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.—Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν δριστικὴν βουλγαρικὴν καὶ ἐλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ ἀρτισυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τῶν νήσων τοῦ Αίγαίου πελάγους. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀλβανικῶν ὁρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὅψιν τὰ ἐλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τμῆμα τῆς βιορείου Ἡπείρου καθαρῶς ἐλληνικόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς, κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αύστροίας περιελήφθη εἰς τὸ ἀλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αίγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διακοινώσεως των κοινοποιηθείσης εἰς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, τῆς Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλορρίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχόμενων. Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν νήσων συνεδυάζετο μὲ τὴν ἐκκένωσιν τῆς βιορείου Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Η ἐλληνικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ἥναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὸ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθὲν τμῆμα.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσέφεραν τὸν ἀλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρόγκιπα τοῦ Βήδ, Γερμανὸν ἀξιωματικόν, δστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατῆλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, δπερ ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους, Ἄλλ' οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἀνεκήρυξαν ἔαυτοὺς αὐτογόμους, συνέστησαν δὲ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἡπει-

ρώτου Γεωργίου Ζωγράφου, ἀλλοτε ύπουρογον τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, καὶ συνεχόρτησαν ἵερὸν λόχον μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ ύπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐνῷ ἔξ ἄλλου μέρους δ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ἀρχηγὸς τῶν Χιμαριωτῶν, ύπεροήσπιζε τὰ πάτραια δόῃ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Ο πρίγκιψ τοῦ Βὴδ ἄμα τῇ καθόδῳ του εἰς τὴν Ἀλβανίαν εὑρέθη ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Πολλαχοῦ τῆς Ἀλβανίας ἐξερράγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπιβληθέντα εἰς τοὺς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἡπειρῶται ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὰ ἀλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος, ἀποπειραθέντα νὰ καταλάβουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐκκενωθέντα μέρη. Ο ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ τοὺς βορείους Ἡπειρῶτας συγκατένευσε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ξητούμενα προνόμια. Πρὸς τούτο συνῆλθον ἐν Κερκύρᾳ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τὴν 4 Μαΐου 1914 ἐπεγράφη σύμβασις, διὰ τῆς ὃποίας παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βορείους Ἡπειρῶτας ἀρκετὰ προνόμια ἐξασφαλίζοντα διπλωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετά τινι δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

ΕΓΡΩΠΑΤΙΚΟΙ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΙ—ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

215. **Η ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ ικρατῶν.**—Ἐκ πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκεῖνος, ὃστις περισσότερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰργάσθη εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ὅποιου τὸ κράτος εἶνε παγκόσμιον καὶ ὁ καρακτὴρ κοσμοπολιτικός, εἶνε δ ἀγγλικὸς λαός.

Η Ἀγγλία κατέχει τὴν Αὐστραλίαν ὀλόκληρον, ὅλην τὴν νότιον Αφρικὴν καὶ ἐκτεταμένα ἐδάφη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς, ἔτι δὲ τὴν Αἴγυπτον. Ἐν Ἄσιᾳ κατέχει τὰς Ἰνδίας καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν Καναδᾶν. Εἶνε δισαύτως ἡ Ἀγγλία κυρίαρχος πολλῶν θέσεων ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἡπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν θαλασσῶν. Ἐκ τούτων ἀλλαι μὲν εἶνε προωρισμέναι ὅπως ἐξασφαλίζουν εἰς αὐτὴν τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς· καὶ χρησιμεύουν ὡς ἀποθῆκαι τῶν βιομηχανικῶν αὐτῆς προϊόντων, ἀλλαι δὲ ὅπως δημιουργοῦν εἰς τὸ ἐμπόριόν της μέσα παγκοσμίου καταναλώσεως. Ἀριθμεῖ δὲ νῦν τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας πλείονα τῶν τριακοσίων πεντήκοντα ἑκατομμυρίων κατοίκων.

Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔχεται ἡ Γαλλία, ἀλλὰ ταύτης τὸ ἀποικιακὸν κράτος μόλις ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα τοία ἑκατομμύρια. Η Γαλ-

λία κατέχει ἐν Ἀφρικῇ τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Σενεγάλην, μέρος τοῦ Σουδάν, τὸ γαλλικὸν Κόγκον καὶ τὴν μεγάλην νῆσον Μαγαδασκάρην· ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὴν γαλλικὴν Κοχιγκίναν καὶ τὸ Τογκίνον. Κατέχει ώσαύτως νήσους τινὰς ἐν Ωκεανίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀσκεῖ δὲ προστασίαν ἐπὶ τῆς Τύνιδος ἐν Ἀφρικῇ, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀνάμ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Κομβόγδης.

Τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ισπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας τὰ ἀποικιακὰ κράτη ἀλλοτέ ποτε ἦσαν μεγάλα, ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατελύθησαν ἢ περιωρίσθησαν κατὰ πολύ. Ἡ Γερμανία μόλις ἀπὸ τοῦ 1884 ἥρχισε νὰ ἴδοιη ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ἐν Ωκεανίᾳ δὲ κατέλαβε μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς Νέας Γουϊνέας, ὡς καὶ νήσους τινὰς περὶ τὴν Νέαν Βρεττανίαν. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα εἶχεν ἀνεπτυχθῆ εἰς μέγιστον βαθμόν. Τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον ἐκέκτητο πλῆθος πρακτόρων πεπαιδευμένων καὶ ἵκανῶν, οἵτινες ἴδρυσον πανταχοῦ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ εὔρισκον τὰ μέσα τῆς καταναλώσεως. Ἡ Γερμανία πρὸς τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου τῷ 1914 ἦτο ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ δύναμις τοῦ κόσμου.

Τὸ ζήτημα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικισμῶν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶνε ἐκ τῶν σοβαρωτάτων καὶ σημαντικωτάτων. Ἡ μεγάλῃ αὔξησι τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τεραστίᾳ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας συνεπείᾳ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐφευρέσεων τοῦ λήξαντος αἰῶνος, καὶ αἱ αὐξανόμεναι ἀπαιτήσεις τῶν ἔργατικῶν τάξεων ἀναγκάζουν τὰς μεγάλας δινάμεις νὰ στρέψουν τὰ βλέμματά των πρὸς ἄλλας ἡπείρους καὶ ἴδιας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν. Ἄλλ' αἱ πρὸς ἀποικισμὸν ἐπιχειρήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἔνεκα τῶν συγκρουομένων συμφερόντων αὐτῶν παρέχουν πάντοτε κινδύνους περιπλοκῶν, τοὺς ὅποίους μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν προσπαθοῦν ν' ἀποφεύγουν.

216. Ἐπέκτασις τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν.—Ῥωσοϊαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1904—1905.—Σημαντικωτάτη εἶνε ἡ ἐπέκτασις τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν βόρειον Ἀσίαν. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ῥώσοι ἀκατασχέτως ἐπέξετάθησαν πρὸς τὸν **Καύκασον**, καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς **Κασπίας** καὶ τὸν **Τουρκεστάν**, καὶ οὕτω ἐδέσποσαν τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, διὰ δὲ τοῦ Σιβηρίας, τὴν ὅποιαν κατέλαβον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, ἐδέσποσαν τῆς βορείου Ἀσίας. Τῷ 1894 ἡ Ῥωσία ἔλαβε παρὰ τῆς Κίνας ἀντὶ κοημάτων τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Μαντζουρίας, τῷ δὲ 1898 ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰδίας τὸ Ηόρτο-Ἀρθούρ, διάσημον πολεμικὸν λιμένα περιστάσασα δὲ τῷ 1901 τὸν μέ-

γαν σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετρουπόλεως—Βλαδιβοστὸν καὶ τὸν ματζουρικὸν Χαρπίν—^οΑρθοὺρο καὶ ὁχυρώσασα καλῶς τὸ Πόρτ—^οΑρθοὺρο διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βιορείους χώρας τῆς Κίνας. ^οΑλλὰ τοῦτο διήγειται τὴν ξηλοτυπίαν τῶν Ἰαπώνων. Ἐντεῦθεν ἔξερράγη τῷ 1904 δεινὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Ἰαπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο κατενάυμάχησαν δις τὸν ὁρισικὸν στόλον πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ—^οΑρθούρο, ἐβύθισαν δὲ καὶ ἡχμαλώτισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης ὁρισικόν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον. Ῥοζενσβένσκην, μεταβάνται μετὰ δεκάμηνον πλοῦν καὶ μετὰ πολλὰς ἀγωνίας καὶ δυσκερείας εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν, κατέστρεψαν δλοσχερῶς εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας καὶ ἡχμαλώτισαν τὸ διασωθὲν μέρος. Κατὰ ἔτος δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὁγιάμαν καὶ τοὺς στρατηγοὺς Κουρόκην, Ὅκου καὶ Νοτζῆν ἔξεπολιόρκησαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετὰ ἡρωϊκωτάτας καὶ αἰμάτηροτάτας ἐφόδους τὸ ὄχυρο τον Πόρτ—^οΑρθούρο καὶ ἡγάγκισαν τὸν γενναῖον Ῥώσον στρατηγὸν καὶ φρούραρχον αὐτοῦ Σταῖσελ μετὰ τῆς ἔτος εἴκοσι πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν φρουρᾶς εἰς παράδοσιν κατέλαβον τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς ὑπὸ τὸν Κουροπάτκιν καὶ Λινίεβιτς Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάου-Γιάγκ, καὶ τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθον πανωλεθρίαν.

Ο φιβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τῷ 1905 τῇ μεσολαβήσει τοῦ τότε προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ῥούζβελτ, συνωμολογήθη δὲ εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Ἰαπωνες γενναιοφρόνως φρεόμενοι περιωρίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ—^οΑρθούρο καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας, ἀποδοθείσης εἰς τοὺς Σίνας, καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἦρκεσαν τὰ τραύματα ταῦτα καὶ τὸ αἰσχος, τὸ δποῖον ὑπέστη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰαπωνας πολέμου ἐπηκολούθησαν συγκρόνως καὶ φρικώδεις ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἐφονείθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἔως ὅτου ὁ τσάρος Νικόλαος Β' παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀπολυταρχικῶν δουκῶν ἔξηναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δούμαν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

217. Αἱ μεγάλαι ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰώνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν.—Τὴν μεγάλην στασιμότητα τοῦ μεσαίωνος

διέκοψεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀτμοῦ. Ἀπὸ τῶν ὁρχαίων ἥδη χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν ἐν τινὶ δρισμένῳ χώρῳ συμπιεζομένων ἀτμῶν, ἀλλ᾽ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως ἔγινε κυρίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰώνος πρὸς κίνησιν πλοίων καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν διαφόρων μηχανημάτων τῶν ἔφοροτασίων καὶ μηχανουργείων. Ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως προκύψα ταχυτέρᾳ καὶ εὐκολωτέρᾳ ἐπικοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων διὰ σηδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων καὶ ἡ εὐκολωτέρᾳ μεταφορᾷ ἐμπορειμάτων καὶ βιομηχανικῶν κατασκευασμάτων ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως ἀνέπτυξεν ταχέως τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ προήγαγον διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μεγάλως τὸν πολιτισμόν.

Τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀτμοῦ διεδέχθησαν αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν τηλεγραφίαν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Mors, εἰς τὴν τηλεφωνίαν ὑπὸ τοῦ Bell ὁσαύτως Ἀμερικανοῦ, εἰς τὸν ἀσύρματον τηλέγραφον ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Marconi, εἰς τὸν ἡλεκτροφωτισμὸν τῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Eddison, Ἀμερικανοῦ, καὶ εἰς τὴν κίνησιν ἡλεκτρικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων. Διὰ τῶν ἐφευρέσεων τούτων προήχθησαν οἱ ἐπιστῆμαι φυσικὴ καὶ χημεία, αἵτινες βοηθούμεναι πρὸς ἄλληλας προήγαγον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ ἴδιως τὴν ἱατρικήν.

Ἡ μελέτη τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς διαθλάσεως καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἰδιοτήτων τῶν ὑαλίνων προισμάτων καὶ φακῶν ἥγαγον τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τηλεσκοπίουν καὶ μικροσκοπίουν, διὰ τῶν δυοίων προήχθη ἡ ἀστρονομία καὶ ἀνεπήδησεν ἡ μικροβιολογία. Διὰ τῆς μικροβιολογίας, ἣν ἐθεμελίωσεν ὁ σοφὸς Γάλλος χημικὸς Pasteur, ἀνεκαλύφθη ὁ μικρόσκοπος τῶν μικροβίων, αἵτιος τῶν πλείστων νοσημάτων τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Οὐ Kirkhoff τῷ 1870 ἀνεκάλυψε τὸ φασματοσκόπιον, διὰ τοῦ δυοίον 'μετ' ἵσης βεβαιότητος ἐρευνῶμεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐπὶ τοῦ ἥλιου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων σωμάτων σώματα, ἀτινα κατεδίχθη διὰ ἐμπεριέχουν τὰ ἀντὰ οἷα καὶ ὁ ἡμέτερος πλανήτης στοιχεῖα. Τὸ φασματοσκόπιον χρησιμοποιεῖται σήμερον καὶ εἰς τὴν μεταλλουργίαν, προαχθείσης οὕτω μεγάλως τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Εἰς τὸν δέκατον ἐνατον αἰώνα ἀνήκει καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς φωτογραφίας ὡς καὶ τῆς ἔγχρωμου τοιχούτης, κατὰ τὴν δυοίαν τὰ ἀντικείμενα ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ χάρτου μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα. Ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐσχάτως κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὴν ἐξ ἀποστάσεως φωτογραφίαν δλως ἀφανῶν ἀντικειμένων.

Εἰς τὸν προμνημονευθέντα Eddison χρεωστεῖται καὶ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ φωνογράφου, ὅστις μετὰ τοῦ κινηματογράφου ἀποτελοῦν τὰς μεγαλειτέρους μέχρι τοῦδε ἐφευρέσεις. Διὰ τοῦ φωνογράφου καὶ τοῦ κινηματογράφου ἀπαθανατίζεται τὸ παρελθόν. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἀεριομηχανῶν προήχθη ἡ βιομηχανία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπίγειος καὶ ἐναέριος συγκοινωνία, δι' αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων.

Τῷ 1783 οἱ ἀδελφοὶ Μογγολφιέροι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἀεροπορίας καὶ διλίγους μῆνας κατόπιν δ Piladrete Rezier ἐπεχείρησε νὰ διαβῇ τὴν Μάχην ἐπιβαίνων ἀεροστάτου πεπληρωμένου ὑδρογόνου. Ἐνῷ δὲ ἡ ἀεροπορία ἐφαίνετο οὕτω ὅτι θὰ ἀπετέλει μεγάλας προόδους, ἐν τούτοις μέχρις ἐσχάτων ἔμεινεν αὕτη στάσιμος, διότι δὲν κατωρθοῦτο ἡ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τοῦ ἀεροστάτου. Ἀλλ᾽ ἡ ἐφεύρεσις τῶν ἀεριομηχανῶν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀεροπορίαν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Αἱ ἀεριομηχαναί, οὖσαι ἔλαφρόταται καὶ ἴσχυρόταται, ἐφηρομόσθησαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῶν ἀεροπλοίων καὶ οὕτω κατωρθώθη ἡ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τούτων. Τὸ ἀερόπλοιον ἔχον· σχῆμα ἐπίμηκες διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἀεροναύτου πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ δρίζοντος, ἡ κίνησις δὲ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐμπρὸς γίνεται δι’ ἀεριομηχανῆς εὑρισκομένης ἐν τῷ ἀεροπλοίῳ. Τοιοῦτον πηδαλιουχούμενον ἀερόπλοιον μεγάλων διαστάσεων κατεσκεύασεν ὁ Γερμανὸς Ζέπελιν. Τῷ 1908 κατωρθώθη τὸ πρῶτον ταῦτοχρόνως ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Φορμάν καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ράιτ ἡ πτῆσις δι’ ἀεροπτητικῶν μηχανῶν βαρυτέρων τοῦ ἀέρος, τῆς βιομηχανίας κατορθωσάσης νὰ παραγάγῃ ἀεριομηχανὰς ἴσχυρὰς δυνάμεως καὶ ἐλαφροτάτας. Αἱ πτητικαὶ αὗται μηχαναὶ φέρουν ἔλικα, διὰ τῆς ὅποιας φέρονται πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ ἐπίπεδα ἀνώσεως, ἐνεκα δὲ τῆς ταχύτητος, τὴν ὅποιαν ἀναπτύσσουν, ἀνέρχονται καθ’ ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ τὰ χαρτόπλανα (χάρτινοι ἀετοί). Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιπέδων ἀνώσεως αἱ πτητικαὶ μηχαναὶ δύνομάζονται μονοπλάνα, διπλάνα, τριπλάνα. Αἱ ἀεροπτητικοὶ μηχαναὶ εἶνεν νῦν εἰς μεγάλην χρῆσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν τῷ στρατῷ, γίνονται δὲ συγνότατοι καὶ μαρούταται ἀεροπορίαι.

ΤΕΛΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐν σελ.	14 στίχ.	34 ἀντὶ Μεταρρύθμησις γράφε μεταρρύθμισις
>	119—120	ἡ 17ῃ εἰκὼν εἶνε δ Μπετχόβεν καὶ ἡ 18ῃ δ Μόζαρτ.
>	168 στίχ.	28 ἀντὶ Assembléa γράφε Assemblée
>	169 > 30 >	Assambleeé > Assemblée
>	172 > 27 >	ἀνεχαιτίζῃ > ἀναχαιτίζῃ
>	253 > 4 >	1852 > 1870
>	302 > 21 >	Ἀκρωτηρίφ > Ἀκρωτηρίφ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Πολιτική κατάστασις τῶν κρατῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μέχρι τέλους τοῦ ΙΕ' αἰώνος . . . . .

Πρενεματική κατάστασις ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰώνος . . . . .

Αἱ μεγάλαι ἐφευρέσεις . . . . .

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς Ἀναγέννησεως . . . . .

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν καλῶν τεχνῶν . . . . .

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν . . . . .

Οἰκονομικὴ ἀναγέννησις.—Ἀνανάλυψις νέων χωρῶν . . . . .

Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις . . . . .

Οἱ πρῶτοι ἀνταγωνισμὸς τοῦ Ἀφβουργικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ οἶκου . . . . .

Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β' Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίπ. Δ' . . . . .

Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' μέχρι τοῦ Ἐρρίκου Δ' . . . . .

Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκ. ΙΔ' μέχρι τοῦ Λουδοβίκ. ΙΔ' . . . . .

Ἀγγλία.—Λυναστεία τῶν Τυδώρων . . . . .

Ἀγγλία—Δυναστεία τῶν Στούαρτ. Ἀνατροπὴ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου.—Δημοκρατία

Τριακονταετῆς πόλεμος . . . . .

Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκ. ΙΔ' . . . . .

Παλινόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ

καὶ κατάλυσις αὐτῆς . . . . .

96—99

Σελίς

3—11

11—12

12—14

14—19

19—27

27—31

32—39

39—48

48—50

50—52

52—57.

57—61

61—66

66—70

71—79

79—96

96—99

Σελίς

Δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου.—

Διαμόρφωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα 99—108

Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας. Οἱ χρόνοι τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας αὐτοκρατ. τῆς Αὐστρίας 108—121

Ἀκμὴ τῆς Αὐστρίας 121—123

Οἱ Οθωμανοὶ σουλτάνοι ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' μέχρι τοῦ Ἀχμέτ Γ' 123—127

Ἡ Ρωσία ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Πέτρου 127—133

Σουηδία. Μέχρι καὶ τοῦ Καρόλου ΙΒ' 133—136

Ἡ Ρωσία ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' 136—140

Ἀποικιακὸς καὶ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμὸς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα 140—147

Ἀνεξαρτησία τῶν Ἕνωμένων πολιτειῶν τῆς βιορείου Ἀμερικῆς 147—151

Αἱ πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ιδέαι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα 152—164

Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ 164—165

Ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις 165—179

Ναπολέων ὁ Μέγας 179—194

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΩΝ

Σελίς

Οἱ Ἑλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. 195—212

Σελίς

Σελίς

- Η ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδούναβείοις ἡγεμονίαις. . . . 212—214
 Η ἐπανάστασις ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἰδρυσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου 214—252

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Γαλλία. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1814.

Παλινόρθωσις τῶν Βουρβώνων. Λουδοβίκος ΙΙΙ'. Κάρολος Ι'. Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830. Ἀνανθεώρησις τοῦ Συντάγματος. Λουδοβίκος Φίλιππος Α'. Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς.—Ναπολέων Γ'.—Πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἴδρυσις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ.—Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ σὶ ἐπιστῆμαι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα . . . . 253—271

Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.—Οἱ αὐστρο-πρωσικὸς πόλεμος τοῦ 1866.—"Ιδρυσις τοῦ βορείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.—Οἱ γαλλο-γερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοχροτορίας.—Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα . . . . 271—280

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας. . . . 280

Ἡ Ρωσία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Κριμαϊκὸς πόλεμος.—Αἱ μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Β' . . . . . 282—285

- Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα 285
 Ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία κατὰ τὸν ΙΖ', ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα 287
 Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843. . . . 290
 Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' 291
 Ἡ μεγάλη Κορητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866 293
 Τὰ βαλκανικὰ κράτη Ρωμανία, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βουλγαρία. 295
 Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877—78 299
 Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885 301
 Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897 301
 Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ ἐν Τουρκίᾳ 304
 Τὸ Κρητικὸν ζήτημα.—Οἱ ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—Μετάκλησις τοῦ Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργία αὐτοῦ.—Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ συνέλευσις 306—310
 Πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου 310
 Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς, καὶ ὁ Συμμαχικὸς πόλεμος . . . . . 312—329
 Ἡ ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν 330
 Ἐπέκτασις τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν 331
 Αἱ μεγάλαι ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν. 332

Μηχανική και Επιστολή Εκπαίδευσης